

โยชนามูลกัจจายนะ ปรีเฉทที่ ๑-๒ (สนธิ - นาม) : การตรวจชำระและศึกษา
มูลกัจจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปฐม - ทุตติยปรีเฉท : โสธนวิมสา

พระมหาพร้อมเพรียง ฐริณาโณ (เสาร์สูงเนิน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕
ISBN 974-364-506-3

โยชนามูลกัจจายนะ ปรีเจตที่ ๑-๒ (สนธิ - นาม) : การตรวจชำระและศึกษา

พระมหาพร้อมเพรียง ฐริธำณ (เสาร์สูงเนิน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

มุลกจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจม - ทุตยปริจจทา : โสธนวิมสา

ภูริณณภิกขุณา รจิตา

อัย รจนาวิสโย

พุทฐสตถมหาปณทิตฏฐิติวตถาย ปาติภาสาสิกขาปริปุริยา
รจิตโต

ทยธรรฐ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒ

ปณทิตสภาย ปกาสิโต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-มหาวิทยาลัยตนุสส ปณฺทิตสภาย อภัย รจนาวิสโย
พุทธสตมมหาปณฺทิตฎฐิติววตฺถาย ปาติภาสาสิกษาปริญฺญา อนุมโต.

.....
(พระศรีสิทธิมนี)
วิชายตนปติ

รจนาวิสยวิมฺสาย สมฺปาทกสภาย สถาปติ
(.....)

.....สามาชิโก
(พระสุธีธรรมานุวัตร)

.....สามาชิโก
(.....)

.....สามาชิโก
(ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล)

.....สามาชิโก
(นายจำรูญ ธรรมดา)

รจนาวิสยปริपालนาย สมฺปาทกสภาย	พระสุธีธรรมานุวัตร	สถาปติ
	ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล	สามาชิโก
	นายจำรูญ ธรรมดา	สามาชิโก

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รจนาวินิจฉัย : มูลกัจจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจฺม - ทุตฺตปฺริจฺเจทา : โสณวีมัสสา

อนฺวิจฺจารโก : ฐวณฺณภิกฺขุ

จิตฺติ : พุทฺธสาสนสตฺถมฺหาปณฺทิตฺ (ปาลิ)

รจนาวินิจฉัยปรีชาลนาถ สมนฺปาทกสฺมา :

: พระสุธีธรรมาวุตฺร ปาลิ IX, M.A., Ph.D.

: ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล ปาลิ IX, พธ.บ., ศษ.ม.

: นายจํารุญ ธรรมดา ปาลิ IV มหาเวทยากรณิกปาสนีเยปุตฺต,
สาสนนธ ฐมฺมาจฺริย, B. Ed.

อุปาธิลาภินิ : ๒๕๔๙ พุทฺธสเก สวณฺมาสสุสฺส เตรสมฺทินิ

สงฺเขปตฺถ

อถ สงฺเขปโต มูลกัจจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจฺมทุตฺตปฺป วุจฺจุนฺเต : ยํ พุยากรณฺสฺส สทฺทสฺสฺสตาทิตฺเต วิตฺถาเรตฺถํ รจิตํ โหติ, ตํ มูลกัจจายนโยชนา นาม. ตํ จ ลานนาสมเย พิงฺคนคฺเร สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรีนิพฺพานโต ปญฺจาย เอกุตฺตรวิสฺสตีวสฺสสฺสหาสาธิเก วสฺสสฺสเต ฅาณกิตฺติตฺติ ลทฺธนาเมเน สทฺทวิทฺฐา มหาเถเรเน กมฺโพชกฺขวลิตฺตสงฺฆาตาย มาคฺธิก ภาสาย รจิตํ โหติ. ยํ หอสฺมุตฺตแห่งชาติ อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนาเมเน ปณฺณสาลาย รตนโก สีนฺทสฺส ตติยรชฺชกาเล ตาลปณฺณเณ กมฺโพชกฺขเรน ลิตฺติ มูลกัจจายนโยชนาปุตฺตกํ อตฺถิ. ตํ เม อาหริตฺวา สรีริ กตฺวา โสธิตํ, ปุณฺ จ อญฺเฏน ตาลปณฺณมฺมูลกัจจายนโยชนาปุตฺตกานิ โสณตฺถาย อาหริตฺวา วิมฺสิตานิ: หอสฺมุตฺตแห่งชาติ อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนาเมเน ปณฺณสาลาย ฅบฺบตฺถนํ, ฅบฺบตฺถนํ อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนาเมเน เทว, พระเชตฺพนวิมลมังคลาราม อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนาเม อาราเม เทพชฺฌนํ อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนามํ เอกํ, สํฆกฺกระจาย- วรวิหาร อิตฺติ ทฺยฺยภาสาย ลทฺธนาเม อาราเม เอกํ, เอตฺถ มม สโมธานโต สทฺทพานิ ปญฺจ มูลกัจจายนโยชนาปุตฺตกานิ อาหริตฺวา โสธิตานิ เจว วิมฺสิตานิ จ.

อิมสฺมี ปนิเม รจนาวินยฺเย ปญฺจ ปรีจฺเจทา :

ปจฺโม ปรีจฺเจโท มูลกัจจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจฺม - ทุตฺตปฺริจฺเจเทสุ วิจยารมฺโภ วิจยวิสโย วิจยวตฺถนํ วิจยวิธิ อธิปฺเปตพุทฺธโกติ อตฺถเต ทิปฺเปติ.

[illegible]

ชื่อวิทยานิพนธ์ : โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) : การตรวจชำระและศึกษา

ผู้วิจัย : พระมหาพร้อมเพรียง ภูริภาโณ (เสาร์สูงเนิน)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

: พระสุธีธรรมาวุธ ปร.ธ. ๙, M.A., Ph.D.

: ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล ปร.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.ม.

: นายจำรุญ ธรรมดา ปร.ธ. ๔, ประกาศนียบัตรบาลีไวยากรณ์ใหญ่ (วัดท่ามะโอ)
สาสนนชชะ ธัมมาจริยะ, ศษ.บ.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจชำระ ศึกษาด้านเนื้อหา วิธีเขียนไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลานโยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) เป็นคัมภีร์อธิบายความหมายของคำและความในคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ ในทางพระพุทธศาสนา แต่งขึ้นที่เชียงใหม่ ในสมัยล้านนา โดยพระญาณกิตติเถระ ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ แต่ไม่ทราบว่าต้นฉบับตัวเขียนเดิมยังมีอยู่ในหอสมุดใด ทราบแต่เพียงว่า ได้มีการคัดลอกจารลงในใบลานสืบต่อ ๆ กันมาหลายสมัย ในการตรวจชำระได้ใช้ต้นฉบับได้นำฉบับรดน้ำดำไท ร. ๓ ในหอสมุดแห่งชาติ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจารได้สมบูรณ์กว่าทุกฉบับมาเป็นต้นฉบับ แล้วนำฉบับอื่นที่หาได้และมีความสมบูรณ์พอที่จะนำมาตรวจชำระ ที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ๒ ฉบับ คือ ฉบับทองน้อย, และฉบับทองทิพย์ ฉบับเทพชุมนุมของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ฉบับ และฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหารอีก ๑ ฉบับ รวมเป็น ๕ ฉบับ

เนื้อหา ของวิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็น ๕ บท คือ : บทที่ ๑ เป็นบทนำ กล่าวถึงความเป็นมาของปัญหา บทที่ ๒ ว่าด้วยประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนไวยากรณ์ วิธีจารลงในใบลาน ต้นฉบับคัมภีร์ในการตรวจชำระ วิธีการและหลักเกณฑ์ในการตรวจชำระ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอก และการจารต้นฉบับ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร บทที่ ๓ ว่าด้วยคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะที่ตรวจชำระแล้วพร้อมทั้งข้อความที่ผิดพลาด บทที่ ๔ ว่าด้วยคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะแปล บทที่ ๕ ว่าด้วยบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยพบว่า :

ผลของการวิจัยพบว่า พระญาณกิตติเถระ ได้นำเอาสูตรในคัมภีร์มูลกัจจายณะ มาอธิบาย แต่ส่วนมากไม่มีการอธิบายสูตรและวุตติ เป็นการแสดงวิธีการสำเร็จรูปของบท คล้าย กับคัมภีร์ปทฐาสีติ บางสูตรยังไม่ถึงลำดับสูตรผู้จนาก็นำมาเรียกใช้เพื่อความสำเร็จรูปของบท บางสูตรท่านผู้จนอาจเห็นว่าง่าย จึงไม่ได้อธิบาย เพียงแต่ยกอุทาหรณ์ขึ้นอ้างเท่านั้น และท่าน ยังได้รวบรวมรูปคำจากคัมภีร์ต่าง ๆ มาประกอบคำอธิบาย เช่น คัมภีร์สัททนีติ คัมภีร์ปทฐาสีติ คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ คัมภีร์นยาสะ เป็นต้น ทำให้เข้าใจง่าย และได้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาคัมภีร์มูลกัจจายณะ สำหรับกุลบุตรผู้มีความสนใจ

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ เพราะอาศัยความเมตตา ความอนุเคราะห์ ความช่วยเหลือจากหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ คือ

พระราชเวที (สุรพล ชิตภาณุ ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.บ., อ.ม.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ได้เมตตาให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการวิจัยที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยเป็นอย่างมาก

พระราชสุตาลังการ (สมควร ปิยสีโล ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดนิมมานรดี ได้เมตตาให้ความอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ให้เกิดความสะดวกแก่ผู้วิจัย

พระสุธีธรรมาวุธ (เทียบ สิริภาณุ ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาบาลี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เมตตาประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้การปรึกษา และเป็นประธานกรรมการในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยเป็นอย่างมาก

พระศรีสิทธิมนี (พล อากาศโร ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.) รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ได้เมตตาประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้การปรึกษา และได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเป็นอย่างมาก

พระครูไพโรจน์ปัญญาวรณ เจ้าอาวาสวัดสังฆะกระจายวรวิหาร ได้เมตตาอนุญาตให้นำ คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ฉบับวัดสังฆะกระจายวรวิหาร อักษรขอม กัณฑ์ที่ ๑-๒ (สนธิ -นาม) เพื่อตรวจชำระในการทำวิจัย

พระครูวิชิตปริยัติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกเกดวรวิหาร วัดบุญมั่นศรีรัตนาราม ตำบลดอนแดง อำเภอลำลูกเกดวรวิหาร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นบูรพาจารย์ผู้สอนบาลีแก่ผู้ทำวิจัย ได้เมตตาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

พระครูอุดมบุญเขต เจ้าคณะตำบลนากลาง วัดนาใหญ่ ตำบลนากลาง อำเภอสองเนิน จังหวัดนครราชสีมา ได้เมตตาส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้ศึกษาในมหาวิทยาลัย และได้เมตตาให้ความอุปถัมภ์ปัจจัยในการพิมพ์วิทยานิพนธ์

อาจารย์จำรูญ ธรรมดา หัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์เวทย์ บรรณกรกุล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย

(๖)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโธสม นครปฐม ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้คำปรึกษาในกลุ่มคัมภีร์สหทวิเสส และเป็นกรรมการในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้ให้คำแนะนำที่เป็น ประโยชน์ในการวิจัยเป็นอย่างมาก

อาจารย์เสรี อาจารย์ศร ได้ช่วยตรวจชำระในส่วนของภาษาบาลี และยังให้คำแนะนำที่ เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เป็นอย่างมาก อาจารย์รังษี สุทนต์ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ได้ให้คำแนะนำแนวทางที่เป็น ประโยชน์แก่การทำวิจัย

เจ้าหน้าที่ประจำหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ช่วยเป็นภาระ ช่วยแนะนำ และ ช่วยถ่ายไมโครฟิล์มโยชนามูลกัจจายนะ ฉบับทองทิพย์ ฉบับทองน้อย ฉบับล่องชาด อักษรขอม กัณฑ์ที่ ๑-๒ (สนธิ - นาม) เพื่อตรวจชำระในการทำวิจัย เจ้าหน้าที่ประจำมูลนิธิภูมิพลโลกขุ ใน บริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์สหทวิเสส เพื่อตรวจชำระ ในการทำการวิจัย

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบูรพาจารย์ผู้ให้การสั่งสอนอบรม บิดามารดา ญาติ มิตร ผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน ที่ได้สนับสนุนผู้วิจัย ให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระมหาพร้อมเพรียง ฐิริภาโณ
วันที่ ๑๓ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

ช. ขา. เอกก (บาลี)	หมายถึง	สูตรตมปิฎก เอกกนิปาต ชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ช. จ. (บาลี)	หมายถึง	สูตรตมปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิเทศปาติ	(ภาษาบาลี)
ช. อป. (บาลี)	หมายถึง	สูตรตมปิฎก ขุททกนิกาย อปทานปาติ	(ภาษาบาลี)
ช. พุท. (บาลี)	หมายถึง	สูตรตมปิฎก ขุททกนิกาย พุทรวสปาติ	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ. ก. (บาลี)	หมายถึง	อภิธรรมปิฎก กถาวตถุปาติ	(ภาษาบาลี)

ปกรณ์วิเสส

วิสุท. (บาลี)	หมายถึง	วิสุทธิมคคปกรณ์	(ภาษาบาลี)

ข. ค่ายเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยจะระบุ เล่ม (ถ้ามี) /ข้อ (ถ้ามี) /หน้า หลังค่ายข้อคัมภีร์ เช่น ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑/๑ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิกวรรคอุฏกถา ภาษาบาลี เล่มที่ ๓ ข้อที่ ๑ หน้า ๑, ช.อป.อ. (บาลี) ๑/-/๘๕ หมายถึง ขุททกนิกาย วิสุทตฺตนิเวสสินี อปทานอุฏกถา ภาษาบาลี เล่มที่ ๑ หน้า ๘๕, ช.พุท.อ. (บาลี) -/-/๔๐๙ หมายถึง ขุททกนิกาย มรุตตถาวาสินี พุทรวสอุฏกถา ภาษาบาลี หน้า ๔๐๙

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (บาลี)	หมายถึง	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิกวรรคอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ. (บาลี)	หมายถึง	มชฺฌนิมิกาย ปปญฺจสุทฺธิ มชฺฌนิมปญฺญาสกอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ. (บาลี)	หมายถึง	มชฺฌนิมิกาย ปปญฺจสุทฺธิ อุปริปญฺญาสกอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ส.ส.อ. (บาลี)	หมายถึง	สํยุตฺตนิมิกาย สารตฺถปุปฺกาสินี สคาถวรรคอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.อ. (บาลี)	หมายถึง	องฺคตฺตนิมิกาย มโนรตฺถปุรณิ เอกกนิปาตอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ช. ช. อ. (บาลี)	หมายถึง	ขุททกนิกาย ปรมตฺตชยติกา ขุททกปาจอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ขา.เอกก.อ. (บาลี)	หมายถึง	ขุททกนิกาย เอกกนิปาตชาตกอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ช.อป.อ. (บาลี)	หมายถึง	ขุททกนิกาย วิสุทตฺตนิเวสสินี อปทานอุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ช.พุท.อ. (บาลี)	หมายถึง	ขุททกนิกาย มรุตตถาวาสินี พุทรวสอุฏกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (บาลี)	หมายถึง	อภิธรรมปิฎก ธมฺมสงฺคณิ อฏฺฐสาสนีอุฏกถา	(ภาษาบาลี)

ร. หมายถึง	โยชนามูลกัจจายณะ	ฉบับรดน้ำดำไท
ข. หมายถึง	โยชนามูลกัจจายณะ	ฉบับเทพชุมนุม

ท. หมายถึง	โยชนามูลกัจจายนะ	ฉบับทองทิบ
น. หมายถึง	โยชนามูลกัจจายนะ	ฉบับทองน้อย
ส. หมายถึง	โยชนามูลกัจจายนะ	ฉบับวัดสังฆิกระจายวรวิหาร

จ. สัญลักษณ์ ที่ใช้เป็นเครื่องหมายแสดงจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ที่มีในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

()	เครื่องหมายวงเล็บ	ใช้กันข้อความที่ขยาย
ฯ เปฯ	เครื่องหมายไปยาลใหญ่	ใช้ละข้อความภาษาบาลี
ฯ ลฯ	เครื่องหมายไปยาลใหญ่	ใช้ละข้อความที่แปลเป็นภาษาไทย
ฯ	เครื่องหมายไปยาลน้อย	ใช้จบประโยคที่แปลเป็นภาษาไทย
.	เครื่องหมายมหัพภาค	ใช้จบประโยคภาษาบาลี
-	เครื่องหมายขีดบน	คั่นระหว่างเรื่องต่อเรื่อง และขึ้นหัวข้อย่อย
/	เครื่องหมายขีดทับ	คั่นระหว่างคัมภีร์ ข้อ และหน้า
“ ”	เครื่องหมายพาดหัว	ใช้คั่นใจความสำคัญ
,	เครื่องหมายจุลภาค	ใช้คั่นวรรคตอนของข้อความ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาบาลี)	(๑)
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๗)
สารบัญ	(๑๑)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓	ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔	ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕	คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖	วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖

บทที่ ๒ ศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ประเพณีที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม)

ด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีการลงในใบลาน

๒.๑	ความหมายของคำว่า “โยชนามูลกัจจายนะ”	๗
๒.๒	ประวัติผู้แต่ง	๘
๒.๓	สมัยที่แต่ง	๑๑
๒.๔	ต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการตรวจชำระ	๑๑
๒.๕	วิธีการดำเนินการวิจัยและการตรวจชำระ	๑๖
๒.๖	วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ	๒๑
๒.๗	ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร	๒๒
๒.๘	ด้านเนื้อหาและแนวการเขียนตำราไวยากรณ์ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (สนธิ-นาม)	๒๖
๒.๘.๑	คันถารัมภะ	๒๖

๒.๘.๒ สัมพันธะ แสดงหน้าที่ของบทที่มากในสูตร	๒๗
๒.๘.๓ ปทัชฌะ (ปทะ) การตัดบทในสูตร	๒๙
๒.๘.๔ ปทัตตะ แปลเนื้อความของบท	๓๑
๒.๘.๕ ปทวิคคหะ การวิเคราะห์บท	๓๔
๒.๘.๖ โจทนา การตั้งโจทย์ถาม	๓๗
๒.๘.๗ ปริหาระ การตอบ	๔๘
๒.๘.๘ วินิจจยะ การวินิจฉัย	๕๐
๒.๘.๙ รูปสาธนะ การสร้างรูปคำ	๕๒
๒.๙ วิธีการเขียนในคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ (สนธิ-นาม)	๕๔
๒.๑๐ ลักษณะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ (สนธิ-นาม)	๕๘
๒.๑๑ คุณค่าของคัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ (สนธิ-นาม)	๕๕

บทที่ ๓ คัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะที่ตรวจชำระแล้ว

คณณารมุกถา	๕๘
๓.๑ มุลกัจจายนโยชนาย (สนธิ) ปจโม ปริจุเฉโท :	
๓.๑.๑ สนธิรูปที่ปณิย์ ปจโม ปริจุเฉโท	๖๔
๓.๑.๒ สนธิรูปที่ปณิย์ ทุตติโย ปริจุเฉโท	๗๘
๓.๑.๓ สนธิรูปที่ปณิย์ ตติโย ปริจุเฉโท	๙๑
๓.๑.๔ สนธิรูปที่ปณิย์ จตุตถโย ปริจุเฉโท	๙๗
๓.๑.๕ สนธิรูปที่ปณิย์ ปณจโม ปริจุเฉโท	๑๑๐
๓.๒ มุลกัจจายนโยชนาย (นาม) ทุตติโย ปริจุเฉโท :	๑๑๗
๓.๒.๑ นามรูปที่ปณิย์ ปจโม ปริจุเฉโท	๑๑๗
๓.๒.๒ นามรูปที่ปณิย์ ทุตติโย ปริจุเฉโท	๑๘๒
๓.๒.๓ นามรูปที่ปณิย์ ตติโย ปริจุเฉโท	๑๙๙
๓.๒.๔ นามรูปที่ปณิย์ จตุตถโย ปริจุเฉโท	๒๓๖
๓.๒.๕ นามรูปที่ปณิย์ ปณจโม ปริจุเฉโท	๒๕๖

บทที่ ๔ คัมภีร์โยชนามุลกัจจายนะ แปล

คณณารมุกถา	๒๖๙
๔.๑ โยชนามุลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ (สนธิ) :	๒๗๔
๔.๑.๑ ปริเฉทที่ ๑ ในสนธิรูปที่ปณิ	๒๗๔

๔.๑.๒	ปริเฉทที่ ๒ ในสนธิรูปที่ปนี	๒๘๔
๔.๑.๓	ปริเฉทที่ ๓ ในสนธิรูปที่ปนี	๒๙๖
๔.๑.๔	ปริเฉทที่ ๔ ในสนธิรูปที่ปนี	๓๐๑
๔.๑.๕	ปริเฉทที่ ๕ ในสนธิรูปที่ปนี	๓๑๒
๔.๒	โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๒ (นาม) :	๓๑๙
๔.๒.๑	ปริเฉทที่ ๑ ในนามรูปที่ปนี	๓๑๙
๔.๒.๒	ปริเฉทที่ ๒ ในนามรูปที่ปนี	๔๐๐
๔.๒.๓	ปริเฉทที่ ๓ ในนามรูปที่ปนี	๔๒๒
๔.๒.๔	ปริเฉทที่ ๔ ในนามรูปที่ปนี	๔๗๐
๔.๒.๕	ปริเฉทที่ ๕ ในนามรูปที่ปนี	๔๙๕
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอนะ :	๕๑๐
๕.๑	บทสรุป	๕๑๐
๕.๒	ข้อเสนอนะ	๕๑๒
บรรณานุกรม		๕๑๓
ภาคผนวก		
	ภาคผนวก ก. สงฺเขปตฺถกถา (สรุปความย่อ)	๕๒๓
	ภาคผนวก ข. สูตร (สนธิ - อุณาที)	๕๓๕
ประวัติผู้วิจัย		๕๖๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รักษาข้อความเดิม อันเป็นพระพุทธพจน์ไว้ไม่ให้ขาดตกบกพร่องมีแบบแผนที่แน่นอน พระพุทธพจน์เป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ ยากที่ผู้ศึกษาจะสามารถเข้าใจได้ทุกแง่ทุกมุมโดยถ่องแท้

นับแต่โบราณกาลมาผู้ใดศึกษาพระพุทธพจน์มีความปรารถนาที่จะดำรงรักษาไว้ซึ่ง พระพุทธศาสนา จะต้องศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์ที่เรียกกันว่า “คัมภีร์สัทททาวิเสส” เพราะคัมภีร์ ไวยากรณ์ถือว่าเป็นเครื่องมือในการศึกษาพระไตรปิฎก มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพระพุทธพจน์ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงโทษใน การศึกษาคัมภีร์ที่เล่าเรียนไว้ไม่ดีอันจะเป็นเหตุแห่งความสูญไปแห่งพระสัทธรรมว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เล่าเรียนพระสูตรที่เล่าเรียนกันมาไม่ดี ด้วยบทพยัญชนะที่สืบทอด กันมาไม่ดี แม้อรรถแห่งบทพยัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี ก็ชื่อว่าเป็นการสืบทอดขยาย ความไม่ดี นี่เป็นธรรมประการที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม^๑

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา หากไม่ได้ศึกษาหลักไวยากรณ์แล้วก็นำมาซึ่งการตีความพุทธพจน์ที่ ผิดพลาด เมื่อผิดพลาดแล้วก็เป็นเหตุให้ไม่สามารถนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มา ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีคำของพระโบราณจารย์กล่าวไว้ว่า

บุคคลใด ไม่ศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์ เมื่อจะศึกษาค้นคว้า
พระไตรปิฎกบุคคลนั้น จะสงสัยไปทุกบท ดุจดั่งช้างไพร
ตาบอดเที่ยวไปในป่า ฉะนั้น^๒

^๑ “อิธ ภิกขเว ภิกขุ ทุคฺคหิตํ สุตฺตนํ ปรียาปฺพนํ อนุนิยฺชิตฺเตหิ ปทพฺพญฺชนฺเห อนุ นิยฺชิตฺตสฺส ภิกขเว ปทพฺพญฺชนฺสฺส อตฺถปิ อนุโย โหติ. อโย ภิกขเว ปฐฺโม ฐมฺโม สทฺธมฺมสฺส สมฺโมสยา อนฺตรธานาย สํวตฺตติ”. (อ.จ. ปญฺจก. ๒๒/๑๕๖/๒๕๕.)

^๒ “โย นิรุตฺตี น สิกฺขเยย

สิกฺขนฺโต ปิฎกตฺถยํ

ปเท ปเท วิกฺขเยย

วเน อนฺนุคฺโช ยถา”.

ดังนั้น ภาษาที่ใช้สื่อสารกันถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่าภาษาก็คือหลักไวยากรณ์ เพราะหลักไวยากรณ์มีความสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

- ก. เป็นทั้งศิลปและวิทยาการแห่งการพูดหรือการเขียนให้ถูกต้อง
- ข. ช่วยให้รู้จักลักษณะแห่งคำพูดต่าง ๆ และวิธีผูกประโยค
- ค. สอนให้เข้าใจวรรณคดีของภาษานั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี^๓

แม้สาวกของพระพุทธเจ้าหลายองค์เพียงแค่นี้ได้ฟังหัวข้อธรรมจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าซึ่งตรัสด้วยภาษาที่ใช้กันในยุคนั้น ก็สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักบาลีไวยากรณ์ ซึ่งมีคัมภีร์กัจจายนะ โมคคัลลานะ และสัททนีติเป็นต้น

ในประเทศไทยมีการเรียนบาลีไวยากรณ์โดยอาศัยคัมภีร์มูลกัจจายนะเป็นหลักในการศึกษา เหตุที่มีคำว่า “มูล” เพิ่มเติมเข้ามา หลวงเทพद्रณานุศิษฎ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) ได้อธิบายไว้ว่า “พระโบราณจารย์ของไทยได้นำเอาคัมภีร์กัจจายนะมากระจายออกจากรูปเดิม และมีความประสงค์จะให้เรียนง่ายได้เติมคำว่า “มูล” ลงไป”^๔

คัมภีร์มูลกัจจายนะจึงเป็นตำราเรียนบาลีไวยากรณ์ของไทยมาตั้งแต่ดั้งเดิม จนมีการแต่งคัมภีร์โยชนาขึ้น ซึ่งคำว่า โยชนานี้ เป็นคัมภีร์ประเภทหนึ่ง ในบรรดาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นคัมภีร์ประเภทคู่มือประกอบการศึกษาคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา แต่งไว้เพื่อช่วยในการศึกษาคัมภีร์นั้น ๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น แม้คัมภีร์มูลกัจจายนะก็มีคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะเป็นคู่มือการศึกษา เพื่อให้เข้าใจคัมภีร์มูลกัจจายนะได้ง่ายขึ้น คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะจึงเป็นคู่มือการศึกษาคัมภีร์มูลกัจจายนะอย่างแท้จริง โดยทำให้ทราบถึงการขยายความของคำด้วยการตั้งวิเคราะห์ศัพท์ แยกธาตุ บอกถึงไวยากรณ์ วิธีทำตัวของแต่ละบท บอกสัมพันธให้รู้คำไหนเข้ากับคำไหน และบอกตัวโยคของสัพพนามเป็นต้น^๕ นับว่าเป็นประโยชน์มหาศาลแก่

โมคคัลลานมหาเถร, **โมคคัลลานพฺยากรณ์**, (ย่างกุ้ง : โรงพิมพ์กรรมกรศาสนา สหภาพเมียนมา, ๒๕๒๑), หน้า ก.

^๓ พระมหาเสฐียรพงษ์ วรรณปก, **ภาษาบาลีในภาษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖ - ๑๗.

^๔ หลวงเทพद्रณานุศิษฎ์ (ทวี ธรรมธัช ป. ๙), **บาลีไวยากรณ์พิเศษเล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า (๗).

^๕ สิริ เพ็ชรไชย, (ป.ธ. ๙). **แนะนำคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิปัญญาโลกิฆุ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๒.

พระภิกษุสามเณรและนักศึกษาพระพุทธศาสนาผู้สนใจศึกษาคัมภีร์มูลกัจจายน์เมื่อมีคัมภีร์โยชนา มูลกัจจายน์อยู่ข้างตัว ซึ่งทำให้เกิดการแตกฉานในการศึกษาอย่างยิ่ง นักปราชญ์ฝ่ายบาลีของไทยที่สามารถอ่านและแปลบาลีได้อย่างชำนาญล้วนแต่ต้องผ่านคัมภีร์ทั้งสองนี้มาทั้งนั้น การเรียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่งบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี และเป็นการศึกษาภูมิปัญญาไทยที่มีความสามารถในการแต่งคัมภีร์ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา นอกจากจะเป็นการเรียนรู้ไวยากรณ์บาลีแล้ว ชาวไทยเรายังมีความเชื่อว่าเป็นการได้บุญได้กุศลมาก ดังที่พระเทพเมธาจารย์ (เข้า จิตปญฺโญ) ได้กล่าวไว้ว่า “การเรียนมูลนั้นได้บุญแรงมาก ลงตัวเปกหนึ่ง* บุญนั้นสามารถช่วยป้องกันมารดาบิดาหรือญาติพี่น้องมิให้ตกนรกได้ และอาจช่วยญาติที่ตกนรกให้ผ่องหนักเป็นเบาได้ ผงดินสอพองที่ใช้เขียนศัพท์มูลนั้น ถือกันว่าเป็นผงสิริมงคลก็มี”^๖

คัมภีร์โยชนามูลกัจจายน์แต่งขึ้นที่เชียงใหม่ โดยพระญาณกิตติเถระ จารลงในใบลานด้วยอักษรขอม ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๔๖ - ๒๐๔๗ สมัยเดียวกับการแต่งสังคหะพินทุอินวฏีกา อันเป็นผลงานของพระสังฆมิตตมหาอุสสเทวเถระ ซึ่งอยู่ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๑^๗ โยชนามูลกัจจายน์นี้ มี ๑๗ ผู้ก คือ

๑. **สนธิ** ว่าด้วยการต่ออักขระให้เนื่องกัน มี ๑ ผู้ก
๒. **นาม** ว่าด้วยการกระจายคำนามด้วยวิภัติตามลักษณะแห่งลิงค์ มี ๔ ผู้ก
๓. **การก** ว่าด้วยการสัมพันธ์ระหว่างคำนามกับคำกริยา มี ๑ ผู้ก
๔. **สมาส** ว่าด้วยการรวมนามศัพท์ ตั้งแต่สองศัพท์ขึ้นไปเข้าเป็นบทเดียวกัน เพื่อให้คำพูดสั้นลง มี ๒ ผู้ก
๕. **ตัทธิต** ว่าด้วยการประกอบปัจจัยหลังคำนามบท เพื่อใช้แทนศัพท์ที่ถูกลบไป มี ๒ ผู้ก

* คำว่า เปก พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕ ให้ความหมายว่า “ว.เสียงดังอย่างเสียงเคาะไม้” คำว่า เปกในที่นี้จึงหมายถึง การนำไม้ค้อนมาตีและเป็นตัวอักษรของคนในสมัยก่อน เมื่อจารึกหนึ่งตัวก็จะมีเสียงดังเปก

^๖ พระเทพเมธาจารย์ (เข้า จิตปญฺโญ), **แบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทคัมภีร์ไวยากรณ์**, (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๔), หน้า ๘๓.

^๗ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **ไวยากรณ์บาลี**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า (๑๗) – (๑๘).

๖. **อาชยาด** ว่าด้วยการสร้างคำกริยาอาการ มี ๓ ผู้ก
๗. **กิตก์** ว่าด้วยการสร้างคำนามกิตก์ และกิริยากิตก์ โดยการลงปัจจัยท้ายธาตุ มี ๒ ผู้ก
๘. **อุณาทิ** ว่าด้วยการสร้างคำโดยการลงปัจจัยกิตก์กลุ่มหนึ่งมี อุณ ปัจจัยเป็นต้น ที่ประกอบรูปศัพท์เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มี ๒ ผู้ก

ผู้วิจัยได้นำโยชนามูลกัจจายนะ เฉพาะสนธิและนาม ที่จารึกด้วยอักษรขอมมาปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ตรวจชำระ แปลเป็นภาษาไทยร่วมสมัย พร้อมคำอธิบาย ถือว่าเป็นฉบับพิมพ์อักษรไทยร่วมสมัยเป็นครั้งแรก เพื่อเป็นการนำเสนอภูมิปัญญาของบูรพาจารย์ไทยในอดีตที่ได้ผู้ประแต่งบาลีไวยากรณ์ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อปริวรรต และตรวจชำระคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอม เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม)

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) ในด้าน ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลาน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ฉบับภาษาบาลี อักษรขอม เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ คือ หอสมุดแห่งชาติ ๓ ฉบับ ได้แก่ ฉบับรดน้ำคำโท ร.๓ ฉบับทองทิพย์ และฉบับทองน้อย, วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ฉบับ ได้แก่ ฉบับเทพชุมนุม, และฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ รวม ๕ ฉบับ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การแปลคัมภีร์มูลกัจจายนะเป็นภาษาไทยและการวิจัยที่เกี่ยวข้องเท่าที่ผู้วิจัยค้นพบคือ

๑.๔.๑ พระเทพวิสุทธิเวที (เจีย เขมโก) ตรวจชำระ “กัจจายนมูล นาม ปกรณ์” เนื้อหาว่าด้วย สนธิ นาม สมาส ตัทธิธ อาชยาด กิต อุณาทิ และการก จากภาษาบาลีอักษรขอม เป็น

“พระเทพวิสุทธิเวที (เจีย เขมโก), กัจจายนมูล นาม ปกรณ์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหา-มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๗๙).

ภาษาบาลีอักษรไทย แต่ท่านไม่ได้ระบุว่าท่านใช้ภาษาบาลีอักษรขอมฉบับใดบ้างมาตรวจชำระ นอกจากนั้น ในเชิงอรรถท่านได้อ้างอาคตสถานไม่มากนัก

๑.๔.๒ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) แปลคัมภีร์กัจจายณะฉบับภาษาบาลีอักษรไทย เนื้อหาว่าด้วย สนธิ นาม การก สมาส ตัทธิต อาชยาต กิต และอุณาที^๙ ให้เป็นภาษาไทย เป็นครั้งแรก โดยที่ท่านได้แปลกัจจายณะตามแนวที่โบราณจารย์ได้แปลไว้แล้ว น่าจะเป็นสำนวนแปลที่อยู่ในโบราณ แต่ท่านถ่ายทอดเป็นภาษาไทยร่วมสมัยในยุคนั้น

๑.๔.๓ พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙) ได้นำคัมภีร์ “กัจจายนมูล นาม ปกรณ์” เนื้อหาว่าด้วย สนธิ นาม สมาส ตัทธิต อาชยาต กิต อุณาที และการก^{๑๐} โดยใช้ฉบับของพระเทพวิสุทธิเวที (เจียม เขมโก) ตรวจชำระเทียบเคียงกับต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า ซึ่งมีเนื้อความสมบูรณ์กว่าต้นฉบับเดิม โดยได้หาอาคตสถานจากคัมภีร์กัจจายณะฉบับพม่าที่ครบสมบูรณ์ และได้ตั้งชื่อใหม่ว่า “พระคัมภีร์บาลีกัจจายนมูล” และนอกจากนั้น ท่านได้แปลเป็นภาษาไทย โดยอาศัยฉบับแปลของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) เป็นแนวทางในการแปล

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สูตร	หมายถึง	บทตั้งเป็นกฎเกณฑ์
วุดติ	หมายถึง	คำอธิบายสูตร
อุทาหรณ์	หมายถึง	ตัวอย่างที่ยกขึ้นมาอ้าง
วิกัปปี	หมายถึง	ความดำรงอันมีอย่างต่าง ๆ
อนุพันธ์	หมายถึง	ศัพท์ที่ติดตาม ที่จะต้องถูกลบแน่นอน
โยชนา	หมายถึง	การแปลความหมายของรูปศัพท์
ฉันทโฆส	หมายถึง	เรียนฉันทลักษณะ
ปริภาสา	หมายถึง	การกล่าวกำหนดตามความเหมาะสมในที่นั้น ๆ ตั้งขึ้นเพื่อให้เรียกชื่อทางไวยากรณ์ และเพื่อเป็นองค์ประกอบในการทำตัว
โยควิภาค	หมายถึง	การแบ่งสูตรออกจากสูตรเดิม เพื่อหาวิธีสำเร็จรูปของบท

^๙ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), **พระคัมภีร์กัจจายนแปล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี, ๒๔๕๗).

^{๑๐} พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙), **พระคัมภีร์กัจจายนมูล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

เพราภาวะ หมายถึง การเขียนพยัญชนะซ้อนกันโดยไม่มีสระมาคั่นในระหว่าง

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รวบรวมต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ ฉบับภาษาบาลีอักษรขอม เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) ที่มีอยู่ใน หอสมุดแห่งชาติ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดสังฆกระจายวรวิหาร โดยนำมาปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย เทียบเคียงหาข้อมูลที่ถูกต้องใกล้เคียงกันมากที่สุด พร้อมทั้งตรวจชำระต้นฉบับตัวเขียนแล้วแปลเป็นภาษาไทย

๑.๖.๒ นำหลักฐานที่ได้มาศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลาน

๑.๖.๓ รวบรวมต้นฉบับคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะเฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) ที่ตรวจชำระแล้ว และผลที่ได้จากการศึกษา

๑.๖.๔ จัดทำเป็นเอกสารรายงานการวิจัยเป็นภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาไทยเพื่อนำเสนอต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) ฉบับภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาไทย ที่ตรวจชำระแล้ว

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึง ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลาน

๑.๗.๓ ทำให้เกิดความรู้ความสามารถในการประกอบศัพท์ตามหลักไวยากรณ์ และนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนภาษาบาลีในปัจจุบัน

บทที่ ๒

ศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (สนธิ – นาม) ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลาน

๒.๑ ความหมายของคำว่า “โยชนามูลกัจจายนะ”

คำว่า โยชนามูลกัจจายนะ มาจาก โยชนา + มูลกัจจายนะ โยชนา เป็นชั้น
คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ลำดับที่ ๔ เรียงตามลำดับคือ บาลี อรรถกถา ฎีกา โยชนา

หลวงเทพดรุณานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมรัช ป. ๙) ให้ความหมายไว้ว่า โยชนา, ประกอบ,
ประสม, รวบรวม ดังคำว่า อตฺถโยชนา รวบรวมอรรถ เป็นชื่อหนังสือที่แต่งรวบรวมอรรถบอก
วิเคราะห์ สัมพันธ์เป็นต้น จัดเป็นชั้น ๔ เรียงดังนี้ (๑) บาลี (๒) อรรถกถา (๓) ฎีกา (๔)
โยชนา^๑

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า โยชนา (โยชะนา) น. ชื่อ
คัมภีร์บาลีประเภทหนึ่ง ซึ่งบอกสัมพันธศัพท์บาลีว่า ศัพท์ไหนเข้ากับศัพท์ไหนในต้นฉบับนั้น ๆ
เช่น โยชนาฎีกาสังคหะ.^๒

สิริ เพ็ชรไชย ให้ความหมายของ โยชนา ไว้ว่า ประกอบความหรือประกอบ
เนื้อความ เรียกสั้น ๆ ว่า โยชนา อย่างเดียวก็มี อตฺถโยชนา หรือ โยชนานี้ เป็นคัมภีร์ประเภท
หนึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งหลายที่เป็นภาษาบาลี ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ กันว่า พระไตรปิฎก อรรถ-
กถา ฎีกา อนุฎีกา อตฺถโยชนา สัททวิเสส และปกรณ์พิเศษ หนังสือที่ชื่อว่า อตฺถโยชนานั้น
เป็นหนังสือประเภทคู่มือประกอบการศึกษาคัมภีร์นั้น ๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น แม้คัมภีร์มูลกัจจายน์

^๑หลวงเทพดรุณานุศิษฐ์ (ทวี ธรรมรัช ป. ๙), ธาตุப்புติปัฏา พจนานุกรม บาลี-ไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑๐-๓๑๑.

^๒พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑๙.

ก็มีอัตถโยชนากัจจายน์เป็นคู่มือการศึกษาด้วย เพื่อให้เข้าใจคัมภีร์สหทวิเสสนี้ได้ง่ายขึ้น อัตถโยชนาจึงเป็นคู่มือการศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ อย่างแท้จริง”

ส่วนคำว่า มูลกัจจายนะ ซึ่งเป็นตำราเรียนบาลีไวยากรณ์ในประเทศไทยมาแต่ดั้งเดิม นักปราชญ์บาลีไทยโบราณล้วนแต่ผ่านคัมภีร์นี้มาแล้วทั้งสิ้น

พระเทพเมธาจารย์ให้ความหมายของคำว่า มูลกัจจายนะ ไว้ว่า มูลกัจจายน์ เป็นสุยามโปตุถกัม คัมภีร์แต่งในเมืองไทย ท่านนำกัจจายน์คัมภีร์เดิมมาจัดรูปใหม่ โดยเพิ่มเติมบ้าง สอดแทรกบ้าง ย้ายตำแหน่งที่ตั้งเดิมบ้าง เรื่องชื่อมูลกัจจายน์นั้น หลวงเทพรัตนานุศิษฐ์ ทวีธรรมรัช ป. ๙ กล่าวไว้ในหนังสือบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง เล่ม ๑ หน้า ๑๑ ว่า ผู้แต่งออกอยากจะเรียกว่า “มูลกระจาย” หมายถึงท่านเอา “กัจจายน์” มา “กระจาย” ออกจนผิดเพี้ยนจากรูปเดิม แต่ก็อาจเป็นความประสงค์ของพระอาจารย์โบราณที่ทำการนี้ เพราะท่านหมายให้เป็นแบบเรียน จึงเติมคำว่า “มูล” ลง ส่วนคัมภีร์เดิมไม่มี “มูล” คงมีแต่ “กัจจายนะ” เท่านั้น^๙

คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะจึงเป็นคู่มือการศึกษาคัมภีร์มูลกัจจายน์อย่างแท้จริง โดยทำให้ทราบถึงคำแปลการขยายความของคำด้วยการตั้งวิเคราะห์ศัพท์ แยกธาตุ บอกถึงไวยากรณ์ วิธีทำตัวของแต่ละบท บอกสัมพันธวิธีให้รู้คำไหนเข้ากับคำไหน และบอกตัวโยคของศัพท์นามเป็นต้น

๒.๒ ประวัติผู้แต่ง

ในคำเริ่มต้นการแต่ง (คันถารัมภะ) คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ระบุไว้ว่า

ตสุมา ปฺรตุถกาเมน	ธัมมา นิจฺจุตฺตินา,
ถาณรํสีติ นาเมน	เถเรน ถิรํสีลินา.
สาสนสฺสุปการาย	มนุทพฺพุทธิตายน จ,
ยาจิตฺโต อุทฺธริตฺวา จ-	ปยิสฺสํ ตานิ นฺยาสโตติ.

^๙ สิริ เพ็ชรไชย, **แนะนำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๒.

^๙ พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า จิตปญฺโญ ป.๙), **แบบเรียนวรรณคดีบาลี ประเภท คัมภีร์ไวยากรณ์**(ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๔), หน้า ๘๑.

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า อันพระเถระผู้มีนามว่าญาณรังสีผู้ปรารภนา
 ประโยชน์ต่อกุลบุตรเหล่านี้ ผู้มีปัญญา มีความประพฤติอ่อนน้อม
 ผู้มีศีลมั่นคง อ่อนน้อมแล้ว จักยกนัยและสูตรเป็นต้นเหล่านั้น จาก
 คัมภีร์นยาสะขึ้นมาวางไว้เป็นแบบอย่าง เพื่ออุดหนุนศาสนธรรมคำ
 สอน และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่กุลบุตรผู้มีปัญญาน้อย

หากดูในคำเริ่มต้นนี้ไม่สามารถทราบได้ว่า ใครเป็นผู้แต่งคัมภีร์ ทราบแต่เพียงว่า
 พระญาณรังสีเป็นผู้อาราธนา แต่ในคำลงท้าย (นิคมคาถา) ของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ระบุ
 ผู้แต่งไว้ว่า

วสนุเตน ตตถ ธีเรน

เถเรน ญาณกิตตินา

กตา กัจจายนรูป-

ทีปนี นาม นามโต.^๕

พระญาณกิตติเถระ ผู้เป็นนักปราชญ์ อยู่พรรษาในอารามนั้น ได้แต่งคัมภีร์
 ชื่อว่า กัจจายนรูปทีปนี โดยชื่อ ฯ

หนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา ของ ลมูล จันทรหอม ได้กล่าวถึงประวัติของพระ
 ญาณกิตติไว้ว่า

พระญาณกิตติเถระ เป็นชาวเชียงใหม่ มีอาวุโสกว่าพระสิริมังคลาจารย์ จำพรรษา
 อยู่วัดปณสาราม (สวนต้นขนุน) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของนครเชียงใหม่ จาก
 ผลงานของท่านที่รจนาไว้ ทำให้ทราบว่าท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราช เชื่อว่าท่าน
 เคยไปศึกษาที่ประเทศลังกา ในรัชกาลกษัตริย์กรุงลังกาปรักกรมพายุที่ ๖ และพระเจ้าภูวนะ-
 พายุที่ ๖ (พ.ศ. ๑๙๕๕-๒๐๒๔) ครั้งนั้นศาสนสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ อยู่ยง ลังกา และพม่า
 ดำเนินไปด้วยดี พระสงฆ์ล้านนาเดินทางไปประเทศเหล่านี้ได้อย่างเสรี ท่านมีชีวิตอยู่ในสมัย
 พระเจ้าติโลกราชและพระเจ้ายอดเชียงราย งานที่ท่านรจนาขึ้นหลังจากสังคายนาพระไตรปิฎก
 ครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๐๒๐ ล้วนแต่เป็นภาษาบาลี^๖

^๕ พระมหาชัยศรี กิตติปัญโญ, โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๗-๘ (กัพพิธาน – อุณาทิ) : การ
 ตรวจชำระและศึกษา, หน้า ๑๒๙.

^๖ ลมูล จันทรหอม, วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘),
 หน้า ๙-๑๐.

หนังสือ แนะนำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑ ของมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ได้กล่าวถึงประวัติของพระญาณกิตติเอาไว้ว่า

พระญาณกิตติ พระมหาเถระองค์นี้อยู่ที่วัดปณสาราม (แปลว่า วัดขนุน) ซึ่งตั้งอยู่ ณ ศึกษายัพแห่งนครเชียงใหม่โบราณ เป็นพระอารามที่ร่มรื่นด้วยพฤกษชาติต่าง ๆ น่ารื่นรมย์^๗ ผลงานของท่านเท่าที่พบแล้วมีดังนี้คือ^๘

๑. สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา
๒. ภิกขุปาฏิโมกษคัมภีร์ที่ปณี
๓. สีมาสังกรวินิจัย
๔. อัญญสาลินี อรรถโยชนา
๕. สัมโมหวิโนทนี อรรถโยชนา
๖. ธาตุกถา อรรถโยชนา
๗. ปุคคลบัญญัติ อรรถโยชนา
๘. กถาวัตถุ อรรถโยชนา
๙. ยมก อรรถโยชนา
๑๐. ปฏฐาน อรรถโยชนา
๑๑. อภิธัมมัตถวิภาวินี อรรถโยชนา
๑๒. มูลกัจจายนะ อรรถโยชนา

จากหลักฐานเหล่านี้ สรุปได้ว่า คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เป็นผลงานของพระญาณกิตติ ท่านเป็นชาวเชียงใหม่ จำพรรษาอยู่ที่วัด ปณสาราม^๙ ท่านยังเป็นอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราช

^๗ สิริ เพ็ชรไชย ป.ธ. ๙, แนะนำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑, หน้า ๒๓๓.

^๘ ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๓.

^๙ วัดปณสาราม หรือวัดขนุน (ปณส+อาราม) สร้างไว้ที่เมืองเชียงใหม่ สมัยล้านนา ปัจจุบันเป็นวัดร้าง. สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓๕.

๒.๓ สมัยที่แต่ง

ในคัมภีร์ โยชนามูลกัจจายณะ มิได้ระบุเอาไว้เลยว่าคัมภีร์นี้แต่งเมื่อ พ.ศ.ใด แต่สุภาพรณ ณ บางช้าง ได้กล่าวไว้ว่า คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะแต่งขึ้นที่เชียงใหม่ โดยพระญาณกิตติเถระ จารลงในใบลานด้วยอักษรขอม ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๔๖-๒๐๔๗ สมัยเดียวกับการแต่งสัททพินทุอภินวฎีกา^{๑๑}

๒.๔ ต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการตรวจชำระ

การตรวจชำระได้นำต้นฉบับคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ เพื่อใช้ในการตรวจชำระ พบต้นฉบับตัวเขียนเป็นอักษรขอมที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ได้นำฉบับรดน้ำดำโท ร. ๓ ที่สมบูรณ์กว่าทุกฉบับมาเป็นต้นฉบับ แล้วนำฉบับอื่นที่หาได้และมีความสมบูรณ์พอที่จะนำมาตรวจชำระ ที่นำมาจากหอสมุดแห่งชาติ วังเทเวศน์ ๓ ฉบับ คือ ฉบับรดน้ำดำโท, ฉบับทองน้อย, ฉบับทองทึบ นำมาจากวัดสังฆะระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ และฉบับเทพชุมนุม นำมาจากวัดพระเชตุพนฯ ๑ ฉบับ รวมโยชนามูลกัจจายณะที่ใช้ในการตรวจชำระทั้งหมดจำนวน ๕ ฉบับ แต่ละฉบับมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ฉบับรดน้ำดำโท ร. ๓ เลขที่ ๒๗๐๐/๑-๙ ผู้ก มีหน้าลานละ ๕ บรรทัด บรรทัดละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕.๓ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๕ เซนติเมตร ชื่อคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ หน้าลานปกปิดทองลายรดน้ำดำโท จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจารอักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๙ ผู้ก ผ่าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประทับเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ เฉพาะโยชนามูลกัจจายณะ สนธิ มีจำนวน ๒ ผู้ก ๕ ปริเฉท และนาม มีจำนวน ๔ ผู้ก ๕ ปริเฉท ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ร.”

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าฉบับรดน้ำดำโท ร.๑ เลขที่ ๒๗๐๐/๑-๙ ผู้ก น่าจะเป็นต้นฉบับแรกที่เกิดลอกกันต่อ ๆ มา เพราะตามประวัติการสร้างคัมภีร์ใบลานระบุไว้ว่าฉบับรดน้ำดำโท สร้างสำหรับหอหลวง เพื่อใช้ในการสอบไล่พระปริยัติธรรม หน้าปกคัมภีร์จึงเขียนลายรดน้ำปิดทองสวยงามประณีต เส้นจารสวยงามและยังได้มีการจารถูกต้องตามอักขรวิธีมากกว่าฉบับอื่น ๆ เช่น

- ๑) โดยส่วนมากซ้อนพยัญชนะในที่ที่ไม่ซ้อนพยัญชนะวรรค
เช่น กุวจิ kĀc^ เป็น กุวจุจิ kĀcĀ^ เป็นต้น

^{๑๑} สุภาพรณ ณ บางช้าง, ไวยากรณ์บาลี, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า (๑๗)-(๑๘).

- ๒) โดยส่วนมากไม่ซ้อนพยัญชนะในที่มีการซ้อนพยัญชนะวรรค
เช่น สืหคติการตุตา sIhKt^kartṭa เป็น สืหคติการตา
sIhKt^karta, วิสญโปกโค v^sejaeKa เป็น วิสโปกโค v^sMeJaeKa เป็นต้น
- ๓) นิยมรัสสะ อี เป็น อี เช่น ทีโฆ TīeXa เป็น ทีโฆ TīeXa เป็นต้น
- ๔) ที่ให้พยัญชนะ ฎ วรรค มักซ้อน ฎ หน้า จ เช่น เสฎฐิ esed¹a เป็นต้น
- ๕) โดยส่วนมากให้พยัญชนะ ฎ วรรค เช่น วุฑิ vuTii, เป็น วุฒิ vuzi
เป็นต้น
- ๖) จารอักษรเกิน เช่น อธิกั GFikM เป็น อธิกั GGFikM เป็นต้น

๒.๔.๒ ฉบับท่อน้อย เลขที่ ๒๖๓๖/๑-๑๑ ผู้ก มีหน้าลานละ ๕ บรรทัด
บรรทัดละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว ๕๕ เซนติเมตร ชื่อ
คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ หน้าลานปกปิดทองลายรดน้ำดำโท จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจาร
อักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๑๑ ผู้ก อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ผ้าห่อผ้าอัดดัด* ไม่ปะกับ
ลายกำมะลอ ใบลานอยู่ในสภาพดี เฉพาะโยชนามูลกัจจายนะ สนิ มีจำนวน ๒ ผู้ก &
ปริเฉท อันว่าด้วยเรื่องของสนธิ และนาม มีจำนวน ๕ ผู้ก & ปริเฉท ใช้อักษรย่อในการ
ตรวจชำระครั้งนี้ว่า “น.”

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ฉบับท่อน้อย น่าจะคัดลอกต่อ ๆ มา จากฉบับรดน้ำดำ
โท ร. ๓ และมีรอยแก้ไขตัวอักษรหลายแห่งตามฉบับรดน้ำดำโท ร.๓ เพราะผู้ตรวจทานยึดฉบับรด
น้ำดำโท เป็นหลักในการตรวจทาน การแก้ไขมีแก้ไขเพียงบางส่วน มิได้แก้ไขทั้งหมด จากการศึกษ
ผู้วิจัยพบว่า ฉบับท่อน้อยนี้ มีผู้จารกันหลายคน มิใช่จารคนเดียวทั้งฉบับ เพราะบางผู้กลายมือ
ต่างกัน และผู้ตรวจทานก็มีหลายคน ทั้งนี้เพราะมีรอยเขียนชื่อผู้ทานไว้ที่หน้าปกรองทางมุมด้าน
ขวามือ บอกชื่อผู้ทานและจำนวนหน้าลานในแต่ละผู้กอยู่ด้วยดังนั้น ข้อแตกต่างที่กล่าวมาข้างต้น
จึงเป็นเพราะความรู้ด้านอักขรวิธีและความบกพร่องของผู้จารและผู้ทาน ก่องแก้ว วีระประจักษ์
และวิรัตน์ อุณาพรารวรางกูรให้ความเห็นว่า “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้
ช่างผู้หญิงฝึกหัดจารคัมภีร์พระไตรปิฎก และพระไตรปิฎกฉบับท่อน้อยนี้ เป็นพระไตรปิฎกของ

* คำว่า “อัดดัด” เป็นชื่อของผ้าชนิดหนึ่ง ทอด้วยไหมควบกับเงินแล่งหรือทองแล่ง แต่ไหมมี
จำนวนมากกว่า. ดูพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๓๕๓.

หลวงชุดแรกที่จารโดยมีฝีมือช่างผู้หญิง”^{๑๑} ดังนั้น โยชนามูลักัจจายนะ ฉบับทองน้อย จึงเป็นฝีมือของช่างจารผู้หญิง คือ นางสนมกำนัลฝ่ายในที่มีลายมือสวยงาม แต่ขาดความรู้เรื่องอักขรวิธีในภาษาบาลี จึงทำให้มีข้อผิดพลาดมาก การแก้ไข และข้อผิดพลาดของฉบับทองน้อย น. ที่พบ ดังนี้

การแก้ไขที่พบ คือ

๑) แก่ ณ เป็น น เช่น นิทุธารณีย์ niTæarNiyM เป็น นิทุธารณีย์ niTæarniyM

๒) แก่ ฏ เป็น ต เช่น นิพพานปฏิลามสูตร niBōanbdilaPsSs เป็น นิพพานปตฺติลามสูตร niBōanbtilaPsSs

ข้อผิดพลาดที่พบ คือ

๑) จารพยัญชนะ ม m เป็น ป b เช่น มการสูตร mkarsS เป็น ปการสูตร bkarsS เป็นต้น

๒) จารพยัญชนะ จ c เป็น ท T เช่น ติเวจน์ tievcnM เป็น ติเวทน์ tievTnM เป็นต้น

๒.๔.๓ ฉบับทองที่ป เลขที่ ๑๒๙๙๖/๑-๑๗ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด บรรทัดละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว ๕๗ เซนติเมตร ชื่อคัมภีร์โยชนามูลักัจจายนะ หน้าลานปกปิดทอง เส้นจารอักษรขอม ภาษาบาลี มีจำนวน ๑๗ ผูก เฉพาะโยชนามูลักัจจายนะสนธิ มีจำนวน ๑ ผูก ๕ ปริเฉท และโยชนามูลักัจจายนะ นาม มีจำนวน ๕ ผูก ๔ ปริเฉท อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ผ้าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประทับธรรมดา ใบลานอยู่ในสภาพดี พระราชรัตนกวี วัดอนงคาราม กทม. มอบให้เมื่อ ๑๗ ก.ย. ๒๕๒๘ ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ท.”

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าฉบับทองที่ปน่าจะได้จารคัดลอกต่อจากฉบับรดน้ำดำไท ร. ๓ และได้จารในสมัย ร. ๓ โดยนำมาจัดลำดับการจารอักขรวิธีขึ้นใหม่ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์มากขึ้น จัดอักษรให้กระชับขึ้น เช่น เล่มสนธิฉบับ ร. จัดเป็น ๒ ผูก แต่ฉบับ ท. ปีบอักษรเหลือ ๑ ผูก ข้อผิดพลาดที่พบ เช่น

๑) ข้อพยัญชนะในที่ไม่มีพยัญชนะซ้อน

^{๑๑} ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และวิรัตน์ อุณาพรพรานกูร, คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๒๗) หน้า ๑๕ และ หน้า ๓๙.

เช่น นิจวุตตินา nIcAvutṭina เป็น นิจวุตตินา nIcĀvutṭina
อโกจฺฉิ Gekacīi เป็น อโกจฺฉิ Gkūekacī เป็นต้น

๒) ไม่ซ้อนพยัญชนะในที่มีพยัญชนะซ้อน เช่น วุฑฺฒา vuDóa เป็น วุฒา
vuZa เป็นต้น

๒.๔.๔ ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร ชื่อเรียกเฉพาะไม่ปรากฏ แต่น่าจะเป็น
ฉบับล่องชาด เพราะใบลานปิดทองล่องชาด* อยู่ในตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน วัดสังข์กระจายวรวิหาร
หน้าลานละ ๕ บรรทัด บรรทัดละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว
๕๗ เซนติเมตร อยู่ในสภาพเก่า ชื่อคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ การจารมีรอยเขียนแก้ด้วยหมึก
ปากกาสีดำ เส้นจารอักษรขอมภาษาบาลี มีจำนวน ๑๗ ผูก แต่ในห่อมีไม่ครบทุกผูก เพราะ
สนธิ หายไปทั้ง ๒ ผูก นาม ผูกที่ ๑ หายไป และ สมาสผูกที่ ๑ หายไป จึงเหลืออยู่ในห่อแค่
๑๓ ผูกเท่านั้น ผ่าห่อสีแดงทอยกดอกสีแดงสลับเขียวเก่าและขาดบางส่วน ไม่ตรงกับกรรมดา
ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ส.”

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร น่าจะได้จารคัดลอกต่อจาก
ฉบับ ท. แล้วมาจัดลำดับการจารอักษรวิธีขึ้นใหม่ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์มากขึ้น จัดอักษรให้
กระชับขึ้น รูปแบบการจารน่าจะจารสมัยเดียวกันกับฉบับล่องชาด คือสมัย ร. ๔ และยังมีการจาร
ผิดพลาดของผู้จารอยู่หลายแห่ง ส่วนในการแก้ใหม่นั้น ใช้ปากกาหมึกสีดำเขียนทับหรือเขียนไว้
ข้างบนและข้างล่างคำที่ผิดหลายแห่ง นอกจากนี้ยังได้เขียนชื่อของผู้ตรวจแก้ไว้ด้านขวามือของปก
หน้าด้วย เช่น

- ๑) จารรูปคำให้เต็ม เช่น โยชนานาม เป็น โยชนามูลกัจจายนนาม เป็นต้น
- ๒) จารสระ เอ เป็น อ เช่น สุขเขตเตสุ suxetṭsu เป็น สุขเขตตุสุ
suxetṭsu เป็นต้น
- ๓) จารสระ โอ เป็นสระ อา เช่น ออกตรสุโส Gktressa เป็น ออกตรสุสา
Gktrsṣa เป็นต้น
- ๔) จารพยัญชนะตก เช่น ฌลสุส Qlss เป็น ลสุส lss เป็นต้น
- ๕) ไม่ซ้อนพยัญชนะวรรคในที่ซ้อน เช่น ทฺวินฺ TĀin~M เป็น ทฺวิน TĀinM
 เป็นต้น

* คำว่า “ล่องชาด” หมายถึงทาสชาดลงในระหว่างสิ่งที่ทาทองหรือปิดทองแล้ว, ดูพจนานุกรม
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๙๙๔.

๒.๔.๕ ฉบับเทศมุนุม เป็นฉบับจารขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าให้สร้างไว้ประจำวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ชื่อคัมภีร์ โยชนามูลกัจจายนะ หน้าลานปกปิดทอง อยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จารสมัยรัชกาลที่ ๓ เส้นจารอักษรขอม ภาษาบาลี หน้าลานละ ๕ บรรทัด บรรทัดละ ๗๐-๘๐ ตัวอักษร ขนาดใบลานกว้าง ๕.๓ เซนติเมตร ยาว ๕๕.๕ เซนติเมตร มีจำนวน ๙ ผูก เฉพาะโยชนามูลกัจจายนะ สนิ มีจำนวน ๒ ผูก ๕ ปริเฉท และนาม มีจำนวน ๔ ผูก ๕ ปริเฉท ผ้าห่อสีแดงทอยกดอกสีเขียว ไม่ประทับเกล็ดหอย ใบลานอยู่ในสภาพดี หน้าลานแรกของแต่ละผูก มีการจารข้อความบอกไว้ตรงกลางลาน จารใจความว่า “หนังสือหลวงเดิมในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานสร้างไว้สำหรับวัดเชตุพน” ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ช”

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ฉบับเทศมุนุม มีการจารพยัญชนะในวรรค ฎ และวรรคต มักจะใช้วรรค ฎ ตามอักขรวิธีที่คล้ายคลึงกับฉบับรดน้ำดำไท ร. เช่น

- ๑) โดยส่วนมากซ้อนพยัญชนะในที่ที่ไม่ซ้อนพยัญชนะวรรค
เช่น กุวจิ kĀc^ เป็น กุวจจิ kĀcĀ^ เป็นต้น
- ๒) โดยส่วนมากไม่ซ้อนพยัญชนะในที่ที่มีการซ้อนพยัญชนะวรรค
เช่น สีนคติการตฺตา sIhKt^kartṭa เป็น สีนคติการตา sIhKt^karta, วิสญโโค v^sejaeKa เป็น วิสโโค v^sMeJaeKa เป็นต้น
- ๓) นิยมรัสสะ อี เป็น อี เช่น ทีโฆ TIeXa เป็น ทีโฆ TieXa เป็นต้น
- ๔) ที่ใช้พยัญชนะ ฎ วรรค มักซ้อน ฎ หน้า จ เช่น เสฎฺโจ esed¹a เป็นต้น
- ๕) ส่วนใหญ่ใช้พยัญชนะ ฎ วรรค เช่น วุฑฺธิ vuTii, เป็น วุฒิ vuZi เป็นต้น
- ๖) จารอักษรเกิน เช่น อธิกั GFikM เป็น ออทธิกั GGFikM เป็นต้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ฉบับเทศมุนุม มีการจารพยัญชนะในวรรค ฎ และวรรคต มักจะใช้วรรค ฎ เช่น ปสญฺโจ bsed¹a ใช้ ฎจ d¹ มากกว่า ตถ tĀ

๒.๕ วิธีการดำเนินการวิจัยและการตรวจชำระ

ในการดำเนินการวิจัยและการตรวจชำระ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ต่อไปนี้ คือ

๒.๕.๑ ค้นหาต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ภาษาบาลี อักษรขอม ที่เป็นสำนวนของพระญาณกิตติเถระ ในหอสมุดแห่งชาติ พบต้นฉบับอักษรขอม จำนวน ๓ ฉบับ

ในหอสมุดสันติวัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ฉบับ และในตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน วัดสังข์
กระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ รวมต้นฉบับตัวเขียนทั้งหมด ๕ ฉบับ

๒.๕.๒ ปรีวรรตต้นฉบับตัวเขียนทั้ง ๕ ฉบับ เป็นอักษรไทย เฉพาะปริเฉทที่ ๑ - ๒
(สนธิ - นาม) แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน

๒.๕.๓ ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะตัวอักษรที่จาร ความบกพร่องของการสะกดคำ
ความผิดพลาดทางหลักไวยากรณ์ และสภาพความสมบูรณ์ทางกายภาพของใบลานต้นฉบับตัวเขียน
ทั้ง ๕ ฉบับ

๒.๕.๔ จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า ฉบับรดน้ำดำโท สมัยรัชกาลที่ ๓ นั้นปลาย
เลขที่ ๒๖๓๓ ในหอสมุดแห่งชาติ ใช้อักษรย่อในการวิจัยและตรวจชำระครั้งนี้ว่า “ร.” เป็นฉบับที่
สมบูรณ์ที่สุด ในแง่ของลักษณะตัวอักษรที่จาร ความถูกต้องของการสะกดคำ หลักไวยากรณ์และ
ความสมบูรณ์ของใบลาน และสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นฉบับแรกที่ใช้คัดลอกกันต่อ ๆ มา เพราะตาม
ประวัติการสร้างคัมภีร์ใบลานในสมัยรัตนโกสินทร์ ระบุว่า “ฉบับรดน้ำดำโท สร้างสำหรับหอ
หลวง เพื่อใช้ในการสอบไล่พระปริยัติธรรม” จึงถือว่าเป็นหนังสือชุดแรกที่สร้างก่อนฉบับอื่น ๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ฉบับรดน้ำดำโท “ร.” สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นหลัก และอาศัย
ต้นฉบับอื่นเป็นหลักฐานในการพิจารณา เพราะฉบับ ร. แม้จะสมบูรณ์ที่สุด แต่ก็มิใช่จะถูกต้อง
ทั้งหมด ยังมีที่จารผิดพลาดบกพร่องอยู่บางส่วน

๒.๕.๕ การเลือกคำหรือข้อความที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดจากต้นฉบับทั้ง ๕ มาใช้ใน
ฉบับตรวจชำระครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ ดังนี้

๑) ยึดต้นฉบับส่วนมากเป็นเกณฑ์ ในกรณีที่บางคำอาจเขียนได้หลายแบบเป็น
ที่ยอมรับกันว่าเป็นแบบที่ถูกต้องทั้งหมด และต้นฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระเขียนต่างกัน โดยเฉพาะ
พยัญชนะในวรรค ฎ และวรรค ต มักใช้แทนกันและมีการใช้อยู่ทั้ง ๒ แบบ ในช่วงที่จารต้นฉบับ
มักใช้วรรค ต มากกว่า แต่ในปัจจุบันนิยมใช้วรรค ฎ เช่น จเปตฺวา หรือ ถเปตฺวา, ปจโม หรือ
ปถโม, ปจวี หรือ ปถวี, จาเน หรือ ถาเน ผู้วิจัยจะใช้ตามความนิยมในปัจจุบันและใช้คำนั้นไป
ตลอด โดยนำคำที่ไม่นิยมใช้ในปัจจุบันทำเป็นเชิงอรรถไว้

๒) ถ้าในฉบับที่ใช้ตรวจชำระทุกฉบับจารผิด หรือใช้ตัวสะกดผิด ผู้วิจัยจะถือว่าเป็น
ความบกพร่องผิดพลาดของผู้จาร ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะใช้ธาตุวัตถสังคหปาฐนิสสยะ วจนาโดย
พระวิสุทธิธำมมมหาเถระ ปรีวรรต - แปล โดยพระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) นายเสวี
อาจสาคร, นายวิชานนท์ สำน้อย, พจนานุกรม มคอ - ไทย รวบรวมเรียบเรียงโดย พันตรี ป.

หลงสมบุญ, และพจนานุกรม บาลี – ไทย รวบรวมและเรียบเรียง โดยพระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ ละครคำ) รศ. ดร. จำลอง สารพจน์ิก ตรวจชำระให้ถูกต้อง

๓) พิจารณาข้อความอื่นประกอบ ซึ่งความหมายของเนื้อความ และคำศัพท์อื่น ที่มีใช้อยู่ในที่ใกล้เคียงกัน เช่น คำว่า ธาตโว เป็น ธาตโร ข้อความตรงกัน ต่างกันแต่ในคำหน้าเป็น ธาตโว คำหลังเป็น ธาตโร ทั้งนี้เพราะ ว (v) และ ร (r) มีลักษณะคล้ายกัน ผู้จารอาจจะไม่ได้ ทนพิจารณาให้ดี ดังนั้น จึงจารผิดกัน เมื่อพิจารณาดูเนื้อความแล้ว ที่ถูกต้องควรเป็น ธาตโว ผู้วิจัยจึงนำคำที่ผิดคือ “ธาตโร” ทำเป็นเชิงอรรถไว้ นำเอาคำที่ถูกต้องคือ “ธาตโว” ไว้เป็นเครื่องตัดสิน

๔) การสะกดคำ หรือการซ้อนพยัญชนะตัวสะกดในต้นฉบับตัวเขียนบางฉบับ มีพยัญชนะซ้อน บางฉบับไม่มีพยัญชนะซ้อน หรือบางครั้งในฉบับเดียวกันก็มีใช้ทั้ง ๒ แบบ ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะใช้ตามธาวัตถสังคหปาฐนิสสยะและพจนานุกรม ๒ เล่ม ตามข้อ (๒) โดย นำเอาคำที่ผิดทำเป็นเชิงอรรถไว้ เช่น คำผิดคือ “อุตมา” ทำเป็นเชิงอรรถ คำที่ถูกต้องคือ “อุทุตมา” เป็น เครื่องตัดสิน, หรือคำผิดคือ “อนุทาเปสิ” ทำเป็นเชิงอรรถไว้ คำที่ถูกต้องคือ “อุทุทาเปสิ” เป็นเครื่อง ตัดสิน เป็นต้น เพื่อให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์บาลี

๕) ในกรณีที่ไม่มีฉบับใดฉบับหนึ่งสะกดตรงตามธาวัตถสังคหปาฐนิสสยะและ พจนานุกรมทั้ง ๒ เล่มดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเป็นการจารที่หะเป็นรัสสะ หรือจารรัสสะเป็นทีหะ โดยนำเอาคำที่ผิดทำเป็นเชิงอรรถไว้ เช่น คำผิดคือ “ทีเปติ” ทำเป็นเชิงอรรถไว้ คำที่ถูกต้องคือ “ทีเปติ” ใช้เป็นตัวหลัก, หรือคำผิดคือ “ทีโหม” ทำเป็นเชิงอรรถไว้ คำที่ถูกต้องคือ “ทีโหม” เป็นเครื่องตัดสิน เป็นต้น

๖) ในกรณีที่ฉบับใดฉบับหนึ่งจารคำหรือความซ้ำกัน หรือจารคำหรือข้อความ ตกหล่นไป ผู้วิจัยจะต้องตัดออกหรือเพิ่มเข้าโดยยึดต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นหลักพิจารณาถึงความ เหมาะสม เช่น ความรอบคอบของผู้จาร สภาพของต้นฉบับ ความถูกต้องในด้านภาษาและเนื้อความ ประกอบด้วย

๗) ข้อบกพร่องเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ เช่น ผิดพจน์ ผิดลิงค์ เป็นต้น แต่ละ ฉบับมีข้อความแตกต่างกันไป และไม่มีฉบับที่อาจถือได้ว่าถูกต้องแม้แต่ฉบับเดียว ผู้วิจัยอาจจะ พิจารณาข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามีมาอย่างไร และพยายามเปรียบเทียบกับทุก ๆ ฉบับ เพื่อหา ฉบับที่ถูกต้องที่สุด ถ้าไม่มีฉบับหนึ่งถูกต้องจะพิจารณาเนื้อความและรูปประโยค ในการตัดสินให้ ถูกต้องตามคัมภีร์กัจจายนะ โดยที่คำผิดทำเป็นเชิงอรรถ

๒.๕.๖ คำหรือข้อความที่ไม่ได้เลือกใช้ในฉบับที่ชำระแล้ว และคำหรือข้อความนั้น สะกดแตกต่างจากคำที่คัดเลือกมา ผู้วิจัยจะทำเชิงอรรถไว้ด้านล่างของหน้านั้น ๆ มีอักษรย่อบอก ที่มาของต้นฉบับนั้น ๆ ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

๑) ข้อความที่ผิดเพี้ยนจากต้นฉบับที่ตรวจชำระ เช่น จารที่ฆสระ เป็น รัสสระ จารเกิน จารตก ตัวสะกดแตกต่างกัน เป็นต้น

๒) ทุกคำที่ใช้เป็นเชิงอรรถมีอักษรย่อของต้นฉบับตัวเขียนนั้น ๆ กำกับอยู่

๓) การทำเชิงอรรถบอกข้อความที่ผิดเพี้ยน หรือแตกต่างกันไว้ด้านล่างของหน้า นั้น ๆ มีหมายเลขเชิงอรรถกำกับ เริ่มตั้งแต่หมายเลข ๑ ไปจนจบบท เมื่อเริ่มบทใหม่ก็จะเริ่ม หมายเลข ๑ ใหม่ เช่นนี้ตลอดไป

๔) การทำเชิงอรรถคำหรือข้อความที่ยาวมาก ผู้วิจัยอาจจะละข้อความที่ เหมือนกัน จะเขียนเฉพาะคำที่แตกต่างกันเพียงคำเดียว โดยใช้เครื่องหมาย (-) ใส่ไว้ข้างหน้าหรือ ข้างหลังคำที่แตกต่างกัน เพื่อแทนความที่เหมือนกัน แต่ในกรณีที่คำสมาสยาว ๆ ต่อเนื่องกัน และมีคำที่แตกต่างกันหลาย ๆ คำ คือ เฉพาะคำต้นและคำสุดท้ายเท่านั้นที่ต่างกัน ส่วนคำที่อยู่ กลางเหมือนกัน จะใส่เฉพาะคำที่ต่างกัน และใช้เครื่องหมาย (.....) ละคำหรือข้อความที่เหมือนกัน เช่น ยสุส วา ปริคฺคโห...ปกฺติ นเย...ติ ๗๐/๑๓๘^{๑๒}

๕) มีคำหรือข้อความที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนใช้ต่างกัน อาจจะเป็นความ นิยมในสมัยที่จารต้นฉบับ และเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันว่าถูกต้องใช้ได้ทั้ง ๒ แบบ ตามที่กล่าว แล้วในข้อ (๑), (๔), (๕), และ ข้อ (๖) คำเช่นนี้พบมากในต้นฉบับตัวเขียนทุกฉบับ หากนำมาใส่ เชิงอรรถไว้ในฉบับที่ตรวจสอบชำระนี้จะเป็นการซ้ำซาก ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ในกรณีนี้ผู้วิจัย จะประมวลสรุปคำที่ใช้ต่างกันซึ่งพบมากทั้ง ๒ แบบ เปรียบเทียบกัน และใส่คำอ่านที่เลือกใช้ใ้ใน ฉบับที่ตรวจสอบชำระไว้ในที่นี้ตามหลักเกณฑ์ในข้อ ๕ และจะไม่ใส่เชิงอรรถไว้ในฉบับที่ตรวจชำระ คำที่พบมากเหล่านี้ แบ่งเป็น ๖ กลุ่ม คือ

(๑) จารรัสสระ เป็น ที่ฆสระ

- พหุพพิหิ / พหุพพิหิ	ใช้	พหุพพิหิ
- วิภตฺติ / วิภตฺติ	ใช้	วิภตฺติ
- พหฺวจฺน / พหฺวจฺน	ใช้	พหฺวจฺน

(๒) จารที่ฆสระ เป็น รัสสระ

- ทิโฆ / ทิโฆ	ใช้	ทิโฆ
- ฐปฺลิตฺติ / ฐปฺลิตฺติ	ใช้	ฐปฺลิตฺติ

(๓) ใช้พยัญชนะต่างวรรคกัน (วรรค ฎ เป็น ต)

^{๑๒} ๗๐ หมายถึงเลขที่สูตร / ๑๓๘ หมายถึง หน้า ๑๓๘ ของฉบับตรวจชำระ (โยชนามูล- กัจจายนะ) ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.

- ปสฺมฺโจ / ปสฺตฺโต	ใช้	ปสฺมฺโจ
- จาเน / ถาเน	ใช้	จาเน
- ปจฺโม / ปถโม	ใช้	ปจฺโม
- ปจฺวี / ปถวี	ใช้	ปจฺวี
- วุฑฺฒิ / วุฑฺธิ	ใช้	วุฑฺธิ

(๔) ใช้พยัญชนะต่างกัน แต่อยู่ในวรรคเดียวกัน (พ้องเสียง)

- นิปฺปชฺชเต / นิปฺปจฺจเต	ใช้	นิปฺปจฺจเต
- ปฏฺวิชฺฌนการณา / ปฏฺวิชฺชนการณา	ใช้	ปฏฺวิชฺฌนการณา
- ปุพฺพมโ / ปุพฺพมโท	ใช้	ปุพฺพมโ

(๕) มีพยัญชนะซ้อนหรือไม่มีพยัญชนะซ้อน

- กฺวจิ / กฺวจฺจิ	ใช้	กฺวจิ
- อิติ จิตฺ / อิติญฺจิตฺ	ใช้	อิติ จิตฺ
- นิจฺจตุตฺตินา / นิจฺจตุตฺตินา	ใช้	นิจฺจตุตฺตินา
- อิวณฺโณ ยํ นวา / อิวณฺโณ ยนฺนวา	ใช้	อิวณฺโณ ยํ นวา
- วุฑฺฒา / วุฒา	ใช้	วุฑฺฒา

(๖) นิคฺคหิต แปลงเป็นพยัญชนะตัวสะกด

- สฺม / สฺงฺม	ใช้	สฺงฺม
- สฺขยา / สฺงฺขยา	ใช้	สฺงฺขยา
- สฺโยโค / สฺญโยโค	ใช้ทั้ง ๒ แบบ	

๖) ผู้วิจัยทำเชิงอรรถบอกที่มาของเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ใช้เป็นตัวเลขตามด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่มาของ สุตฺร หรือคาถาในกรณีที่เป็นคาถา และเลขหน้า เป็นการบอกเชิงอรรถที่เป็นตัวเลขตามลำดับเชิงอรรถบอกคำหรือข้อความที่ผิดพลาด

สำหรับการสร้างรูปคำในเนื้อหาภาษาบาลี ที่เป็นสูตรใช้ตัวทึบทุกครั้ง เช่น

คาจฺ, โค, “กมฺมตฺถ ทฺติยา”ติ อํ, “อวฺมฺหิ จา”ติ โอสฺส อาโว, นเย....

“อาวสฺส วา”ติ เว การสฺส อฺ, “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”ติ อฺสฺส ลสฺสณฺวา, อฺโม ฯเปฯ เปหิ”ติ

อัมจนสุส นิคคหิตาเทโส, คาว, โค, อ, “อวัมฺหิ จา”ติ อาโว, นเย.... วาสทุเทน นิวาริตตฺตา
อุ น โหติ. **ปุพฺพ... สร... นเย....** ๗๖/๑๔๓^{๑๓}

และทำเป็นเชิงอรธบทตัวเลขที่สูตรไว้ด้านล่างในการสร้างรูปคำ ที่อยู่ใน
เนื้อหาเดียวกัน มีการอ้างสูตรเดียวกันหลายครั้ง ผู้วิจัยทำเป็นเชิงอรธเฉพาะในสูตรแรก เพื่อ
ไม่ให้เป็นการกล่าวซ้ำอีก

สำหรับการยกสูตรขึ้นอ้าง ท่านพระญาณกิตติเถระ ได้ยกสูตรเต็มขึ้นอ้างใน
เบื้องต้น ต่อจากนั้นท่านจะใช้สูตรย่อแทน ในการใช้สูตรย้อมืออยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะใช้เครื่องหมายละ (ฯเปฯ) เช่น

สูตรว่า เตสุ วุฑฺธิโลปาคมวิการวิปริตาทเสสา จ. (กจจ. ๔๐๔, ปทฐป. ๓๗๐.)

ย่อเป็น เตสุ วุฑฺธิฯเปฯ เทสา จ. เป็นต้น

๒. ลักษณะใช้เครื่องหมายไขว้ปลา (...) เช่น

สูตรว่า ปุพฺพมโหจิตมสุสฺสํ สเรน วิโยชเย. (กจจ. ๑๐, ปทฐป. ๑๒.)

ย่อเป็น ปุพฺพ...

สูตรว่า นเย ปริ ญฺตเต. (กจจ. ๑๑, ปทฐป. ๑๔.)

ย่อเป็น นเย... เป็นต้น

๗) เมื่อได้ฉบับที่ตรวจสอบชำระสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยจะแปลเป็นภาษาไทย
เนื่องจากคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านพระญาณกิตติเถระ ได้ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก เน้นเรื่อง
การสร้างรูปคำและภาษาที่สละสลวยในการสร้างรูปคำทางไวยากรณ์บาลีเป็นหลัก บางครั้งก็ใช้สูตร
ย่อ ๆ ให้สั้นลง เนื่องจากมีการทำตัวรูปที่เหมือนกับรูปคำก่อน ๆ แล้ว ดังนั้น ผู้วิจัยจะพยายามแปล
รักษารูปศัพท์ และรูปประโยคภาษาบาลีไว้ให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ได้ความชัดเจนขึ้น และใช้ภาษา
เรียบง่าย กระชับ ได้ใจความที่เข้าใจง่าย

๒.๖ วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ

คัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ ที่แต่งโดยพระญาณกิตติเถระ แต่งขึ้นในสมัยล้านนา มี
การคัดลอกจารลงในใบลานกันต่อ ๆ มาหลายสมัยและหลายฉบับ หลายสมัยดังกล่าวไม่เห็นมี

^{๑๓} ๗๖ หมายถึงเลขที่สูตร / ๑๔๓ หมายถึง หน้าที่ ๑๔๓ ของฉบับตรวจชำระ (โยชนามูล-
กัจจายณะ) ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.

ปรากฏว่าอยู่ในหอสมุดใด พบแต่ฉบับที่จารในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยผู้วิจัยได้นำฉบับ ร. ๓ มีชื่อปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลว่าฉบับรดน้ำดำไท ร- ๓ เลขที่ ๒๗๐๐/๑-๙ ผูก เป็นฉบับสมบูรณ์ที่สุดเป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ ในที่นี้ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระว่า “ร.” ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาของการคัดลอก โดยมีหลักเกณฑ์ตัดสิน คือ

๒.๖.๑ จารผิดเหมือนกัน

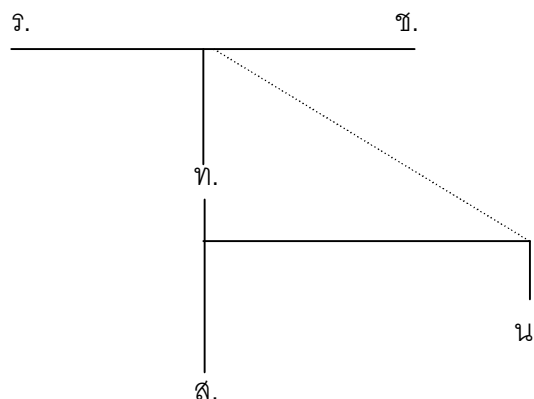
๒.๖.๒ จารตกเหมือนกัน

๒.๖.๓ จารซ้ำเหมือนกัน

๒.๖.๔ การจัดเรียงลำดับ ฉบับใดก่อนหลัง ฉบับใดคัดลอกต่อมา โดยศึกษาสมัยการสร้างคัมภีร์ไบเบิลตามลำดับดังนี้

๑) ฉบับรดน้ำดำไท	จารในสมัย ร. ๓
๒) ฉบับเทพชุมนุม	จารในสมัย ร. ๓
๓) ฉบับทองทิพย์	จารในสมัย ร. ๓
๔) ฉบับทองน้อย	จารในสมัย ร. ๓
๕) ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร	จารในสมัย ร. ๔

เมื่อได้นำวิธีการและหลักเกณฑ์การตรวจชำระดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้ข้อสรุปในการจารคัดลอกต้นฉบับตัวเขียนตามแผนภูมิ ดังนี้

คำอธิบายอักษรย่อ

ร. หมายถึง โยชนามูลกักระจายนะ ฉบับรดน้ำดำไท

- ข. หมายถึง โยชนามูลกัจจายณะ ฉบับเทพชุมนุม
ท. หมายถึง โยชนามูลกัจจายณะ ฉบับทองทึบ
น. หมายถึง โยชนามูลกัจจายณะ ฉบับทองน้อย
ส. หมายถึง โยชนามูลกัจจายณะ ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร

เส้นทึบ หมายถึง เป็นฉบับที่คัดลอกมาโดยตรง เช่น ฉบับ ท. คัดลอกจาก ฉบับ ร. หรือ ฉบับ ข. ฉบับใดฉบับหนึ่ง

เส้นไขปลา หมายถึง เป็นฉบับที่ใช้ตรวจทาน เช่น ฉบับ น. คัดลอกจากฉบับ ท. สอดทานกับฉบับ ร. หรือ ฉบับ ข. ฉบับใดฉบับหนึ่ง

๒.๗ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร

๒.๗.๑ จารผิดเพราะความไม่รอบคอบของผู้จาร

จารสระตก เช่น

- ฎรี เป็น ฎริ ก/๕๘^{๑๔}

จารพยัญชนะตก เช่น

- กจุจายเนน เป็น กจุจาเนน ข/๕๘

จารข้อความตกหล่น เช่น

วภาเว อการสุส เอ ๗๔/๑๔๒

จารพยัญชนะซ้ำหรือข้อความซ้ำ เช่น

- วิเสสน์ เป็น วิเสสสน์ ข/๖๒
- อธิกั เป็น ออธิกั ๕๒/๑๑๗
- คโลโป. ราชา ราช, สี, คสญโณ, อการสุส อา, คโลโป. อตุตา, อตุต, สี เป็น คโลโป. ราชา ราช, สี, คสญโณ, อการสุส อา, คโลโป. อตุตา, อตุต, สี ๒๔๖/๒๕๕

จารสลับ เช่น

- การุณิกั ตั เป็น ตั การุณิกั ๓๑/๙๘
- อมินา เป็น อินามิ ๑๒๘/๑๘๗

^{๑๔} ก หมายถึง ข้อ ก, / ๕๘ หมายถึง หน้าที่ ๕๘ ของฉบับตรวจชำระ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้.

- อิม, สี, อิมินา อิทํ เป็น อิทํ, อิม, สี, อิมินา ๑๒๙/๑๘๗
- จารสระ อ เป็น อา เช่น
- อการาที่สุ เป็น อการาที่สุ ๑๒/๗๙
- ปรากโม เป็น ปรากาโม ๕๑/๑๑๖
- จารสระ อา เป็น อ เช่น
- การณญเตน เป็น กรณญเตน ๕๖/๑๒๒
- จารสระ อ เป็น อี เช่น
- สขนุตสฺส เป็น สขนุตสฺสี ๑๑๗/๑๗๙
- นมินฺนํ เป็น นิมินฺนํ ๑๓๒/๑๘๘
- จารสระ อ เป็น อุ เช่น
- ปหริ เป็น ปหฺริ ๑๑/๗๘
- ชินวจนาวิโรธเน เป็น ชินวจนาวิโรธฺ ๕๓/๑๑๙
- จารสระ อี เป็น อี เช่น
- เอกจตุตาฬิํ เป็น เอกจตุตาฬิํ ๒/๖๕
- จารสระ อี เป็น เอ เช่น
- อุจฺจติ เป็น อุจฺจเต ๗/๖๐
- จารสระ อา เป็น โอ เช่น
- คาวา เป็น คาโว ๗๔/๑๔๑
- ทณฺฑินา เป็น ทณฺฑิโน ๘๔/๑๕๔
- รณฺเฎอาเทโส เป็น รณฺเฎอาเทโส ๑๓๗/๑๙๐
- จารสระ เอ เป็น โอ เช่น
- ปาปเก เป็น ปาปโก ๗/๖๑
- วิกตฺติโลเป เป็น วิกตฺติโลโป ๗๗/๑๔๔
- รณฺเฎอาเทโส เป็น รณฺเฎอาเทโส ๑๓๘/๑๙๐
- มโนคณฺเฑ เป็น มโนคณฺ ๑๘๔/๒๑๘
- จารสระ โอ เป็น อา เช่น
- โหติ เป็น หาติ ๙/๗๔
- ลีคฺสณฺเฎ เป็น ลีคฺสณฺเฎ ๑๒๖/๑๑๕
- จารสระ โอ เป็น เอ เช่น

- โฆโส เป็น โฆเส ๙/๗๕
- นุตฺตฺสนฺโต เป็น นุตฺตฺสนฺเต ๙๒/๑๖๒

๒.๗.๒ จารผิดเพราะขาดความรู้ด้านอักขระวิธี

จารพยัญชนะซ้อนในคำที่ไม่ซ้อน เช่น

- นิจฺจตฺตนา เป็น นิจฺจตฺตนา ๗/๕๘
- อชติ เป็น อชฺชติ ๗/๖๐

จารพยัญชนะไม่ซ้อนในคำที่ซ้อน เช่น

- ปฏินิสฺสชฺชนํ เป็น ปฏินิสฺชชนํ ๑๙/๘๘
- สีนคฺติการตฺตา เป็น สีนคฺติการตา ๑/๖๖
- วุฑฺฒา เป็น วุฒา ๘๓/๑๕๓

๒.๗.๓ จารผิดเพราะพยัญชนะมีเสียงพ้องกัน

ธ F เป็น ท T เช่น

- พุฑฺธิสฺสทฺธา เป็น พุฑฺธิสฺสทฺทา ๙๐/๑๖๑

ท T เป็น ธ F เช่น

- สทฺทาทิสฺสเวายํ เป็น สทฺธาทิสฺสเวายํ ๑๗/๘๖

ฎ d เป็น ต t เช่น

- ปฏิปชฺชมาเน เป็น ปติปชฺชมาเน ๗/๙๓
- นิพฺพานปฏิลากฺขสฺส เป็น นิพฺพานปติลามกฺขสฺส ๑๐/๗๖

ต t เป็น ฎ d เช่น

- สกฺกตวิสทิสํ เป็น สกฺกฏวิสทิสํ ๕๓/๑๑๗

ณ N เป็น น n เช่น

- นิทฺธารณิยํ เป็น นิทฺธารณิยํ ๔๑/๑๐๙

น n เป็น ณ N เช่น

- มนฺสาติ เป็น มณฺสาติ ๑๘๓/๒๑๗

ฑ D เป็น ท T เช่น

- ฉฑฺฑาทาเปสิ เป็น ฉนฺฑาทาเปสิ ๑๘๔/๒๒๓

จ z เป็น ธ F เช่น

- สฎฺฐาเทโส เป็น สทฺธาเทโส ๗/๕๙

ญ J เป็น ย y เช่น

- กณฺเวยยาติ เป็น กณฺเวยยาติ ๘๔/๑๕๕
- ย y เป็น ฌ j เช่น
 - ยาเปติ เป็น ฌาเปติ ๑๔๘/๑๖๓
- ค K เป็น ฌ x เช่น
 - คสฺส เป็น ฌสฺส ๑๑๓/๑๗๗
- จ z เป็น ฌ f เช่น
 - ปาโจ เป็น ปาโฌ ๑๔๗/๑๙๒
- ช C เป็น ฌ Q เช่น
 - นชฺช เป็น นชฺโฌ ๙๘/๑๖๗
- ฬ L เป็น ฌ l เช่น
 - ทฬฺหํ เป็น ทลฺหํ ๑/๖๔

๒.๗.๔ จารผิตเพราะมีรูปคล้ายกัน

- ต t เป็น ค K เช่น
 - อุตฺตโม เป็น อุกฺคตโม ๗/๖๐
- จ c เป็น ช C เช่น
 - จุจฺติ เป็น จุชฺชติ ๗/๕๙
- ป b เป็น ม m เช่น
 - ตทปราทํ เป็น ตทมราทํ ๓๐/๙๗
- ม m เป็น ป b เช่น
 - มโนคณาทีโต เป็น ปโนคณาทีโต ๑๘๓/๒๑๗
- ว v เป็น ร r เช่น
 - อฺว เป็น อฺร ๗๐/๑๓๗
 - ปเวทยนฺติ เป็น ปเรทยนฺติ ๑๘๕/๒๒๖
- ร r เป็น ฌ v เช่น
 - สรา เป็น สวา ๓/๗๒
- ทา Ta เป็น ฌ fa เช่น
 - ยทาติ เป็น ยถาติ ๗๙/๑๔๖
- ทา Ta เป็น ปา x เช่น
 - สมุทหายตุโธ เป็น สมุปายตุโธ ๓/๕๘

จ c เป็น ข c เช่น

- ลุจติ เป็น ลุขุขติ ข/๕๙
- อาปจฺจโย เป็น อาปขุจโย ๑๑๑/๑๗๕

ก k เป็น ฎ P เช่น

- กตฺตุนฺนติ เป็น ฎาตฺตุนฺนติ ๒๐๑/๒๓๒

จ c เป็น ท T เช่น

- ติเวจฺนํ เป็น ติเวทฺนํ ๗๐/๑๓๘

๒.๘ ด้านเนื้อหาและแนวการเขียนตำราไวยากรณ์ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (สนธิ-นาม)

การรจนาคัมภีร์บาลี จะให้เป็นที่ยอมรับ ในหมู่วิญญชนนั้น คัมภีร์บาลีที่รจนาขึ้นต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ คันถารัมภะ, เนื้อหาของคัมภีร์, และนิคมนกถา

๒.๘.๑ คันถารัมภะ

คัมภีร์ที่ประกอบด้วยองค์ ๓ มีคันถารัมภะเป็นต้นนี้ ถือว่าดังตาม สำหรับคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้ ก็ประกอบด้วยองค์ ๓ ดังกล่าวมา ซึ่งผู้วิจัยจะยกส่วนที่เป็นคันถารัมภะและส่วนที่เป็นเนื้อหาขึ้นนำเสนอต่อไปนี้

เป็นธรรมดาของผู้รจนาคัมภีร์ โดยทั่ว ๆ ไป ท่านจะกล่าวคันถารัมภะประเภทใดประเภทหนึ่ง ในบรรดาคันถารัมภะทั้ง ๓ ประเภทนี้คือ

๑. อาสีสฺสปุพฺพคันถารัมภะ การเริ่มต้นคัมภีร์ด้วยคำปรารภเป็นเบื้องต้นแรก
๒. วัตถุสฺสปุพฺพคันถารัมภะ การเริ่มต้นคัมภีร์ด้วยหัวข้อเรื่องเป็นเบื้องต้นแรก
๓. ปณามสฺสปุพฺพคันถารัมภะ การเริ่มต้นคัมภีร์ด้วยการนอบน้อมเป็นเบื้องต้นแรก

สำหรับในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้ ท่านผู้รจนาได้กล่าวคันถารัมภะของท่านไว้ในประเภทของปณามสฺสปุพฺพคันถารัมภะดังคำที่ท่านกล่าวนอบน้อมพระรัตนตรัยเป็นต้นไว้ว่า

นมสฺสสตฺวา ชินฺ ภูริ สทฺทสนฺดานการณํ,
กจฺจายนญฺจ อิมํนฺตํ สมฺพุทฺเธน ปสฺสิตํ*.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนมัสการพระชินเจ้า ผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน
และพระมหาจักรจายนเถระผู้มีปัญญา ทราบเหตุแห่งการสืบต่อ
คัมภีร์สัตตศาสตร์ ผู้อันพระสัมพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญแล้ว ฯ

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

ผู้วิจัย ได้ศึกษาปณามคาถา ที่พระญาณกิตติเถระได้รจนาไว้ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้แล้วพบว่า ท่านรจนาไว้โดยปธานัย คือกล่าววนอบน้อมพระพุทธรัตนแล้วเว้นพระธรรมรัตนและสังฆรัตนเสีย ท่านผู้รจนาแสดงการสรรเสริญพระพุทธคุณด้วยบทว่า **ภุริ** ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าท่านย่อมาจากคำว่า **ภุริปัญโญ** แล้วกล่าววนอบน้อมพระมหากัจจายณะผู้รจนา คัมภีร์กัจจายณะ พร้อมทั้งการสวดดีด้วยบทว่า **ธัมมุต** อันเป็นการสรรเสริญที่เหมาะสมแก่ความเป็นเอตทัคคะของท่านจากวจนประพันธ์ที่ท่านผู้รจนาใช้นี้ เป็นการบ่งชี้ถึงความเป็นอัครโกศลละของ ท่านได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาเรื่องคันถารัมภะนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า พระคันถรจนาคารยทั้งหลายยึดถือเป็นประเพณี ที่จะต้องรจนาคันถารัมภะประเภทปณามปุกพกคันถารัมภะ ไว้เป็นเบื้องต้นในงานประพันธ์ของท่าน เพื่อป้องกันอันตรายที่ยังไม่เกิดขึ้น และขจัดอันตรายที่เกิดขึ้นแล้ว ทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนคุณธรรม ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ ให้แก่ตนเองและปัจฉิมชนตาชน ผู้เอาใจใส่ศึกษางานประพันธ์ของท่าน

๒.๘.๒ สัมพันธะ แสดงหน้าที่ของบทที่มาในสูตรกัจจายณะ

คำว่า สัมพันธะนี้ หมายถึงความเชื่อมต่อกันด้วยดี ในการสังวรณนากัจจายนสูตรนั้น ท่านแสดงสัมพันธะไว้ ๓ ประการ คือ

๑. แสดงความเชื่อมต่อระหว่างกัน
๒. แสดงความเชื่อมต่อกันระหว่างสูตรหน้ากับสูตรหลัง
๓. แสดงความเชื่อมต่อในสูตร เพื่อตัดความสงสัยของเหล่าศิษย์

สำหรับในโยชนามูลกัจจายณะ ท่านแสดงอนุสนธิระหว่างคันถารัมภะกับสันธิกับปะไว้ว่า

เหฐา คาถาย “อภุชปะเทสุ อโหมภาวา”ติ วุตตตตต อภุชปะทาโมหาเวสุ กตริ สมุปาเทตพพุนติ จินุตาย ปทาโมหาเวสุส อภุชราโมหาเวมุลกตตต ปจมี อภุชโกสลุลตุเมเหติ สมุปาเทตพพุนติ ทสเสนโต “**อติโถ อภุชสณญาโต**”ติ อาทิมานะ*.

เพราะพระมหากัจจายณะเถระกล่าวว่า อภุชปะเทสุ อโหมภาวา ดังนี้ ไว้ในคันถารัมภะคาถาข้างต้น เมื่อเกิดความคิดว่า เราควรยังบรรดาความไม่หลงในอักษระและบทอย่างไรให้ถึงพร้อมก่อน เพราะท่านแสดงความไม่หลงในอักษระว่าเป็นมูลแห่งความไม่หลงใน

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๓.

บท ดังนั้น เมื่อท่านจะแสดงว่า ท่านควรยังความเป็นผู้ฉลาดในอักขระให้ถึงพร้อมก่อน จึงกล่าวสูตรว่า **อตฺโต อักษรสณฺหาโต** ดังนี้เป็นอาทิ

และแสดงอนุสนธิระหว่างสนธิกับปะกับนามกับปะไว้ว่า

เอวํ เสยฺยตฺถิกานํ อักษรโกสฺสฺลเหตุภูตํ สนธิกปฺปํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ปทโกสฺสฺล-
เหตุภูตํ นามกปฺปํ ทสฺเสนฺโต **“ชินวณฺยุตฺตํ หิ”**ติอาทิมานะ*.

พระอาจารย์ก็แจกแจงนะครั้นแสดงสนธิกปป์ อันเป็นเหตุแห่งความฉลาดในอักขระ แก่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้แสวงหาโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะแสดงนามกปป์ อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ฉลาดในบท จึงกล่าวสูตรเป็นต้นว่า **ชินวณฺยุตฺตํ หิ** เป็นต้น ฯ

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นอนุสนธิระหว่างคันถารัมภะกับเนื้อความของคัมภีร์ คือสูตรวृตติและอุทาหรณ์ และอนุสนธิระหว่างสนธิกปป์กับนามกปป์ นี่ท่านแสดงไว้เพื่อให้เห็นความกลมกลืนของเนื้อความโดยไม่สะดุด หรือขาดตอน

ในข้อที่สองท่านแสดงอนุสนธิระหว่างสูตร มี ๒ นัย เรียกว่า ปุพฺพปรานุสนธิ คือความเชื่อมต่อกันระหว่างสูตรหน้ากับสูตรหลัง และอนุสนธิของบทจากสูตรหน้าที่ตามเข้ามาในสูตรหลังที่ตามเข้ามาเสริมหน้าที่หรือจำกัดขอบเขตหน้าที่ของสูตรนั้น ๆ ที่ปรากฏในโยชนามูลก็แจกแจงนะคือ

ในสนธิกปป์ เช่น

ตตฺถาติ ปทํ สนฺธิกตตฺถกาโมติ ปเท วิสยาธโร*.

บทว่า ตตฺถ เป็นวิสยาธาระ ในบทว่า สนฺธิกตตฺถกาโม ฯ

วคฺเคติ ปทํ โสสาโสมสฺสฺมุตฺตานํ ตติยปจฺมกฺขราติ ปททฺวเย อาธโร*.

บทว่า วคฺเค เป็นอาธาระ ในบททั้งสองว่า โสสาโสมสฺสฺมุตฺตานํ ตติยปจฺมกฺขรา ฯ

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๑๗.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๗๕.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๙๖.

ประโยชน์ของการเชื่อมต่อข้อความ ทำให้นักศึกษาทราบถึงความเกี่ยวข้องกันโดยตลอดตั้งแต่คันธารัมภะ จนถึงนิคมคาถา หรือนิคมวณะ เพื่อใช้ประเมินวันเวลาในการศึกษา และความรู้ความเชี่ยวชาญที่จะพึงได้

๒.๘.๓ ปัทมเจตนะ การตัดบท

สำหรับการที่จะตัดบทก็จายนสูตรได้นั้น เบื้องต้นต้องทราบก่อนว่า ในพระบาลี อรรถกถา ฎีกา หรือคันทันตระ ที่รจนาขึ้นด้วยมคธภาษานี้ จะเรียกว่าบทได้ต้องมีวิภัตตินาม หรือวิภัตติอาชยาตอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นที่สุด ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า ปทนต์ วิภตฺติอนฺตํ ปทมาห.^{๖๕}

ในโยชนามูลกัจจายนะ ในเวลาที่ท่านผู้รจนาอธิบายคำใจทนา และคำบริหาระ ท่านก็ใช้เป็นบทเหมือน ตัวอย่าง

สนธิกับปะ เช่น

โก อัจฉริย “ยุตฺเต”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อกุโณจฺฉิ มํ ๗เปฯ อหาสฺเม”ติ ปโยเค นิคุคฺคิตฺตสฺส ปณฺยนนิวตฺตตฺตํ “ยุตฺเต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.*

ถามว่า ท่านอาจารย์ ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ยุตฺเต นี้ ไว้แล้วเพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณศิษย์ ผู้เจริญ บทว่า ยุตฺเต นี้ อันเรากล่าวไว้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่การห้ามการนำไปสู่สระหลังแห่งนิคหิตในอุทาหรณ์ว่า อกุโณจฺฉิ มํ ๗เปฯ อหาสฺ เม ดังนี้ ๗

โก อัจฉริย “กฺวจิ”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ยสฺสสินฺทฺริยานิ ๗เปฯ อเทสฺย” อิติ ปโยเคสุ กฺวจิสฺสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา ปุพฺพสฺสเร ลุตฺเต ปฺรสโร อสฺวณฺณํ น ปปฺโปตีติ ฅาปนตฺถํ “กฺวจิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.*

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กฺวจิ ไว้แล้วเพราะเหตุไร? ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ บทว่า กฺวจิ อันเรากล่าวไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่จะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อลบสระหน้าแล้ว สระหลังย่อมไม่ถึงความเป็นอสวณณะ เพราะความที่ กฺวจิ ศัพท์ ห้ามไว้แล้วในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ยสฺสสินฺทฺริยานิ ๗เปฯ อเทสฺย ดังนี้ ๗

นามกับปะ เช่น

^{๖๕} พระสารีบุตรเถระ, สารตฺถทีปนี ปจฺจโม ภาค. (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๘), หน้า

* ดูวิทธานิพนธ์นี้ หน้า ๗๖.

* ดูวิทธานิพนธ์นี้ หน้า ๘๕.

โก อจริย “อาลปน”ติ ปทํ กิमतํ อจริเยน วุตตํ? โภ สิสฺส “สา อยุยา”ติ อุทาหรณํ สติปิ สิวิกตฺติมฺหิ อนาลปนตฺตา สิสฺส อิมินา คสญฺเภา น กตาทิ อตฺถสฺส ฅาปนตฺตํ “อาลปน”ติ ปทํ มยา วุตตํ.*

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อาลปน ไว้เพื่ออะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาลปน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สิปฐุมาริวัตติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า สา อยุยา ดังนี้ ไม่ต้องตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอาลปนนะ ฯ

โก อจริย “ลี”ติ ปทํ กิमतํ อจริเยน วุตตํ? โภ สิสฺส “โภติโย อยุยาโย”ติ อุทาหรณํ สติปิ อาลปนตฺเต สิสฺสสมาวา อิมินา คสญฺเภา น กตาทิ ฅาปนตฺตํ “ลี”ติ ปทํ มยา วุตตํ.*

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ลี ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ลี บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อรรถแห่งอาลปนนะ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า โภติโย อยุยาโย ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสิปฐุมาริวัตติ ฯ

ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่า เพราะเหตุไร ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านผู้รจนาก็เรียกว่า กุวจิ นวา วา จ เหล่านี้ว่าบท เพราะท่านลงสิปฐุมาริวัตติด้วย **ลึงคตฺเต ปจฺมา** สูตร แล้วลงลิวิกตติด้วย **สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ** สูตร

ประโยชน์ของการตัดบท ทำให้นักศึกษาสามารถกำหนดจำนวน

- บทของแต่ละสูตรได้
- บทที่ตามมาจากสูตรอื่น ๆ ได้
- บทที่มีในสูตร และบทที่ตามมานั้นพร้อมทั้งหน้าที่

๒.๘.๔ ปัตถะ แปลเนื้อความของบท

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๔.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๔.

องค์คุณของสูตรข้อที่ว่า สารัตถะ (มีเนื้อความเป็นสาระ) ดังนั้นแต่ละบทที่ประกอบกันขึ้นเป็นสูตร ต้องมีความหมาย ฉะนั้นคัมภีร์ที่เป็นสังวรณนาของคัมภีร์ก็แจกแจงนั้น ท่านผู้รจนา แสดงความหมายของบทเหล่านั้นไว้ ๓ แบบ คือ

๑. สังวัณเณตัพพะ กับสังวัณณนา
๒. วิวรณะ กับวิวริยะ
๓. ปทัฏฐกถา

สังวัณเณตัพพะ กับสังวัณณนา เป็นการอธิบายความโดยยกบทที่เห็นว่ายากมีเนื้อความที่นักศึกษาควรรู้ เพื่อความเข้าใจเนื้อหาในที่นั้น ๆ เช่น สนธิกุปปนิทฎฐานนุตรนตินิทฎฐานสนธิกุปปสุส อนนุตร กาเล. บทว่า สนธิกุปปนิทฎฐานนุตรํ เป็นสังวัณเณตัพพบท คือเป็นบทที่จะต้องอธิบายความ เพราะความเป็นสันตบท ส่วนอีก ๓ บทที่เหลือ เป็นสังวัณณนาบท คือเป็นบทที่แสดงความหมาย โดยมุ่งให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อความอย่างถ่องแท้ ในโยชนา มูลกัจจายณะได้ยึดถือแนวอธิบายความอย่างนี้ไว้เช่นกัน ผู้วิจัยขอเสนอพอเป็นตัวอย่างดังนี้

ในสนธิกุปปะ เช่น

ติ ยถาติ เต กตเม ? “อ อา ฯเปฯ อิติ อิมะ สรา นาม.

เตน กวตฺถุโถติ เตน สรนาเมน กว กิ อตฺถุโ ปโยชนํ ? “**สรา สเร โลปี**” อิติ สุตฺเต สรานํ.*

สองบทว่า **ติ ยถา** ได้แก่ อักษรเหล่านี้คือ อ อา ฯลฯ ชื่อว่าสระ ฯ

สองบทว่า **เตน กวตฺถุโ** แปลว่า การตั้งชื่อว่า สร นั้น มีประโยชน์ใช้ในสูตรไหน อย่างไร ? ตอบว่า ด้วยบทว่า สเรน มีประโยชน์เพื่อกำหนดสระทั้งหลายในสูตรว่า **สรา สเร โลปี** การถือเอานั่นนั่นแหละเป็นประโยชน์จากการตั้งชื่อว่าสระนี้ ฯ

ในนามกุปปะ เช่น

โน จ ทวาติโต นมุหิ. ทฺวิ อิจฺเจวมาติโต สงฺขยาโตติ ทฺวิ อิจฺเจว ปการโต ทสสทฺทปริโยสานา สงฺขยาตฺทโต.*

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๗๒.

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๓๓.

หลายบทว่า โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ. ทฺว อิจุเจวมาทิต สงฺขยาโต ได้แก่ หลังจากสังฆาตัพพ อันมี ทฺว เป็นต้น และมี ทสสังขยาเป็นที่สุด ฯ จริงอยู่ อาทิสัพพ กล่าวความหมายแห่งปการะ โดยความเป็นประธานแห่งสิ่งที่จะพึงนับได้ ฯ

อญฺญตฺถาปีติ อญฺญตฺถาปีติ ปโยเคสุ อญฺญตฺถาปีติ สทฺเทหิ.*

บทว่า อญฺญตฺถาปีติ ได้แก่ หลังจากศัพท์เหล่านี้ ในอุททาหรณ์ แม้เหล่านี้ ฯ

วิवरณะ กับวิวรียะ การอธิบายความโดยเรียงบทเดิมและบทที่ต้องการอธิบายไว้ติดต่อกันไป โดยไม่ใช้อิตติศัพท์เข้ามาเป็นตัวแบ่งแยกข้อความ

ในโยชนามูลกัจจายนะท่านผู้รจนา ได้ยึดถือแนวอธิบายทำนองนี้แล้วรจนาไว้ก็มีสนธิกัปปะ เช่น

ตํ เต อฏฺฐรา ยถา กตฺเม. “อ อ ๔เปฯ พ อ”อิติ อิม อฏฺฐรา นาม โหนฺติ.*

ตํ แปลว่า อักษรเหล่านั้น ยถา แปลว่า เหล่าไหน คือ อักษรเหล่านี้คือ อ อ ๔ลฯ พ อ ย่อมเป็นอันชื่อว่า อักษร ฯ

เตน อฏฺฐราเมน กว กิ อตฺถิ ปโยชนํ,*

ประโยชนอะไรย่อมมีด้วยชื่อแห่งอักษรนั้น

นามกัปปะ เช่น

ยถา ยถา เยน เยน ปกาเรน ลิงฺเก นิปฺพาติยมาเน เตสฺส ชินฺวจฺจนาณํ
อนุปฺโรเธน ลิงฺคํ นิปฺจุตฺติ, ตถา ตถา เตน เตน ปกาเรน อธิ กจฺจายเน ลิงฺคญฺจ อมฺเห
นิปฺจุตฺเต.*

เมื่อลิงค์ อันท่านให้สำเร็จแล้ว โดยประการใด ๆ ลิงค์ย่อมไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้าเหล่านั้น, และลิงค์อันข้าพเจ้าก็ให้สำเร็จแล้วในคัมภีร์กัจจายนะนี้ โดยประการนั้น ๆ ฯ

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๓๗.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๖.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๖.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๒.

อาลปนตเถ อาลปนสงฆาเต อตเถ วิหิตो สิสทุโท คสณฺโณ โหติ.*

ตั้ง สิปฐุมาริวัตติที่ลงในอาลปนัตถะ คือในอรรถว่าการร้องเรียก ชื่อ ค ฯ

ปทภูจกถา การอธิบายความแนวเล้าเรื่องโดยเรียบเรียงคำอธิบายเป็นของตนเอง ใน
โยชนามูลกัจจายนะ

สนธิกัปปะ เช่น

อาทโยติ เอตถ อ อาทโย เณท์ กตฺวา “ยทฺฐ”ตฺยาทีนา อาโลโป, ปุพฺพสฺส
ทีโฆ. เต จ ไซ เตเยว อการาทโย วณฺณา เอกจตฺตาฬิํ เอกจตฺตาฬิํปฺปมาณา, สุตฺตฺนฺเตสุ
โสปการา อกฺขรา อปี อิติ อิมาทิ โยชนา.*

ในบทว่า **อาทโย** นี้ ตัดบทเป็น อ อาทโย ลบ อาอักษรด้วยสูตรว่า **ยทฺฐ**
เป็นต้น ที่สมสระเบื้องต้น ประกอบความว่า วรรณะทั้งหลายมี อักษรเป็นต้นเหล่านั้นแล คือ
เหล่านั้นแหละ มีจำนวน ๔๑ ตัว คือมีประมาณ ๔๑ อักษรทั้งหลายแม้เหล่านั้นมีอุปการะมาก
ในการเรียนพระบาลี ฯ

นามกัปปะ เช่น

เอวํ เสยฺยตฺถิกานํ อกฺขรโกสฺสลฺลเหตุภูตํ สนฺธิกปฺปํ ทสฺสเสตฺวา อิทานิ ปทโกสฺสล-
เหตุภูตํ นามกปฺปํ ทสฺสเสนฺโต “**ชินวจนฺยุตฺตํ หิ**”ตฺยาทีมาห. “ชินวจนฺยุตฺตํ หิ” อิติ เอตํ สุตฺตํ
อธิการตฺถํ ปณฺหิเตน เวทิตพฺพํ. อธิกํ กิจฺจสงฺฆาตํ การํ อธิการํ. อถ วา อธิกํ จานสงฺฆาตํ
การํ อธิการํ. อธิการํ อตฺโถ ปโยชนํ ยสฺส สุตฺตฺสฺส ตํ อธิการตฺถํ. เตน

“อธิกิจจํ อธิภูจํ อธิอตุํ วิภาสติ,

เสฏฺฐเชฏฺฐจกฺภาเวน อธิกาโร วิริยเต”ติ.

อปทานตฺถกถายํ อนุจกถาจริเยน วุตฺตํ. อถ วา อธิกรณํ สุตฺเตสุ ตฺตฺตฺการตฺยา นิยุตฺตานํ
อธิกาโร. อธิกาโร อตฺโถ ปโยชนํ ยสฺส ตํ อธิการตฺถํ. เตน นามรูปสัททวิญญูญํ “อธิกรียตีติ
อธิกาโร. อปริสฺสุเต ตฺตฺตฺการตฺยา อาจริเยนหิ นิโยชียตีติ อตฺโถ”ติ วุตฺตํ.*

พระอาจารย์กัจจายนะครั้งแสดงสนธิกัปปํ อันเป็นเหตุแห่งความฉลาดในอักษร แก่
กุลบุตรทั้งหลาย ผู้แสวงหาโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะแสดง

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๓.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๕.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๑๗.

นามกับ อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ฉลาดในบท จึงกล่าวสูตรเป็นต้นว่า **ชินวณยุตต์** **หิ** เป็นต้น ฯ สูตรนี้ว่า **ชินวณยุตต์** **หิ** ดังนี้ อันบัณฑิตพึงทราบว่าเป็นสูตรที่มีประโยชน์เพื่อการกระทำให้ยิ่ง (อธิการสูตร) ฯ การกระทำ กล่าวคือ หน้าที่อันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ อีกอย่างหนึ่ง การกระทำ กล่าวคือ เหตุอันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ การกระทำให้ยิ่ง เป็นความต้องการคือเป็นประโยชน์ แก่สูตรใด สูตรนั้น ชื่อว่า อธิการัตถะ ฯ เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวไว้ในอุปทาน์ตถกถาว่า

พระโบราณจารย์ ย่อมเรียกหน้าที่อันยิ่ง เหตุอันยิ่งว่า เป็นประโยชน์
อันยิ่ง, การกระทำอันยิ่ง อันบัณฑิตย่อมกระทำเพราะความเป็นผู้
ประเสริฐคือความเป็นผู้เจริญที่สุด ฯ

อีกอย่างหนึ่ง การกระทำอันยิ่ง ชื่อว่าเป็นประโยชน์แห่งการประกอบ เพราะเป็นอุปการะในสูตรทั้งหลาย ฯ การกระทำให้ยิ่ง เป็นความต้องการ คือเป็นประโยชน์แก่สูตรใด สูตรนั้น ชื่อว่า อธิการัตถะ ฯ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปสิทธิฎีกาตอนที่ว่าด้วยนาม พระพุทธปียะเถระจึงกล่าวไว้ว่า ชื่อว่า อธิการะ เพราะฉะนั้น อนันตยัตถะว่า อันบัณฑิตย่อมกระทำให้ยิ่ง ฯ อธิบายว่า อันท่านอาจารย์ย่อมประกอบไว้ เพราะความเป็นสูตรที่มีอุปการะแก่สูตรนั้น ในสูตรต่อ ๆ ไป ฯ

๒.๘.๕ ปทวิคคหะ ตั้งวิเคราะห์

การตั้งวิเคราะห์นี้ มีความสำคัญในการแสดงเนื้อความเป็นอย่างดี เพราะแสดงเนื้อความของบทนั้นๆ ด้วยองค์ประกอบต่างๆ ทำให้สำเร็จเป็นเนื้อความที่ต้องประสงค์ด้วยอำนาจแห่งสถานะ เป็นอุปกรณ์บ่งชี้เนื้อความที่เป็นกัตตุ กัมมะ หรือกิริยาเป็นอาทิ

โยชนามูลกัจจายนะ ในสนธิกับปะ เช่น

ปัสสียติ โลเกหิตี ปสฺมฺโจ, โย ปุคฺคโล โลเกหิ ปัสสียติ อิติ ตสฺมา โส
ปุคฺคโล ปสฺมฺโจ นาม. ปุพฺพพา สัสสาตุ ปัสสเน วุตตติ. “ภาวกมฺเมสุ ต” อิติ กมฺเม โต, “ยทฺนุ
ฯเปฯ สิชฺฌนฺตํ”ติ “วชาทํหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺจจนฺเต”ติ วา สุตฺเตน สัสสาตฺตนา สห ตปฺจยสฺส
สฺมฺจาทโส. อยญฺจ ปสฺมฺโจ อยญฺจ ปสฺมฺโจ อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺมฺโจติ เสฏฺโฐ, อยญฺจ
ปุคฺคโล ปสฺมฺโจ อยญฺจ ปุคฺคโล ปสฺมฺโจ อยํ ภควา เอเตสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ วิเสเสน
ปสฺมฺโจ อิติ ตสฺมา โส ภควา เสฏฺโฐ, ปสฺมฺจสทฺทโต “วิเสเสฯเปฯ ยฺญฺจ”ติ สุตฺเตน อธิจฺปฺจโย,
ปสฺมฺจสสฺส โส จ. “กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต”ติ อิสฺส เอ, ปฺรณยนํ, สิสฺโส.*

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๙.

ทฤษฎีนิยติ ฎายตีติ ทุนุณโย, ทุนุณยสุต ภาโว ทุนุณยตา.*

ปณฺจ ปณฺจ วิภาเคน คจฺจนฺติ ปวตฺตณฺตีติ วคฺคา, วคฺคิยนฺติ वा पण्ज पण्ज
 विभाकेन विभे जित्ताति षम्भन्ति पायनन्तीति वक्का. समुत्तयेन वा वक्का.*

ในนามก็ป๊ะ เช่น

อธิกัมมิกิ จักขุสสงฺขาตัม กามมํ อธิกามมํ. อถ วา อธิกัมมํ จ्ञานสงฺขาตัม กามมํ อธิกามมํ. อธิกามมํ
 อตฺตโล ปโยชนํ ยสฺส สุตตสฺส ตํ อธิกามมํ.*

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๕.

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๗๓.

การกระทำ กล่าวคือ หน้าที่อันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ อีกอย่างหนึ่ง การกระทำ กล่าวคือ เหตุอันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ การกระทำให้งิ่ง เป็นความต้องการคือเป็นประโยชน์ แก่ สุตระใด สุตระนั้น ชื่อว่า อธิการัตตะ ฯ

ภวนุติ พุทธิสพทา เอตสุมัติ ภาวโ นิททุสสนํ กณํ นิททุโส ภาวสฺส นิททุโส ภาวนิททุโส.*

ปัญญาและศรัทธา ย่อมเกิดขึ้นจากที่นั่น เหตุที่นั่นที่นั่นชื่อว่า ภาวะ, การแสดง คือการบอกเล่า ชื่อว่า นิเทศ, นิเทศแห่งภาวะ ชื่อว่า ภาวนิเทศ ฯ

ส เอว อาคโม สาคโม. อุกโย จ โส สาคโม จาติ อุกยสาคโม. อการสฺส ภาวโ อตฺตํ. อุกยสาคโม จ อตฺตญจ อุกยสาคมตฺตํ.*

อาคมคือ ส นั้นแหละ ชื่อว่า สาคม ฯ อุกยะ ด้วย อาคมนั้นด้วย ชื่อว่า อุกย สาคม ฯ ภาวะแห่ง อักขร ชื่อว่า อัตตะ ฯ อุกยสาคม และความเป็น อักขร ชื่อว่า อุกยสาคมตฺต ฯ

ประโยชน์ของการแสดงวจนัตตะ เพื่อให้ให้นักศึกษาสามารถแยกแยะ ความหมาย ได้อย่างถูกต้องทั้งแนวลึกและแนวกว้าง อันเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในบทต่าง ๆ ที่ถูก ยกขึ้นเรียงร้อยเป็นวากยะ เป็นคั่นกะประเภทต่าง ๆ และสามารถนำไปใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว

๒.๘.๖ โจทนา การตั้งโจทก์ถาม

เบื้องต้นควรทราบถึงการถามที่เรียกว่าปุจฉาก่อน พระอรรถกถาจารย์ แสดงคำ ปุจฉาไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) อทิฐุโชตนาปุจฉา คำถามเพื่อให้กระจ่างในสิ่งที่ตนยังไม่เห็น
- ๒) ทิฐุสังสันทนาปุจฉา คำถามเพื่อเทียบกับสิ่งที่ตนเห็นแล้ว
- ๓) วิมติจเฉทนาปุจฉา คำถามเพื่อตัดความสงสัย
- ๔) อนุมติปุจฉา คำถามเพื่อรับอนุมติ
- ๕) กเถตุกัมยตาปุจฉา คำถามโดยใครจะกล่าวเสียเอง^{๑๖}

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๑๗.

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๖๑.

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๖๒.

^{๑๖} ม.ม.อ. ๒/๔๔๙/๒๔๒, ส.ส.อ. ๒/๑/๙, อ.เอกก.อ. ๑/๑๗๐/๙๒, อภิ.สง.อ. ๑/๑/๑๐๒.

ในโยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านหมายเอากเถตุกมยตาปจฺจนา เพราะท่านประสงค์ที่ถามเพื่อตอบเอง ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

กา จ ปน ตาโย วิกตติโยติ ปุจฺจนา น ยฺชฺชติ. กสฺมา สุตฺเต สฺฐเปณ สฺยาทึนํ นิทฺธิฏฺฐตฺตา สนฺเทหสฺสากาวโตติ โจทฺหา? โน น ยฺชฺชติ. ยถา हि “กุสฺลธมฺโม”ติ วจฺเณ วุตฺเต กุสฺลภาเว ภาเตปิ กเถตุกมยตาย ปุจฺจติ “กตเม ธมฺมา กุสฺลา”ติ, เอวํ “สฺยาทโย วิกตติโย”ติ ชานนฺโตปิ อาจริโย อญฺญาโต วีย ปุจฺจติ “กา จ ปน ตาโย วิกตติโย”ติ. ตสฺมา เอสา ปุจฺจนา ยฺชฺชเตว.*

มีคำถามเข้ามาว่า ก็ การตั้งคำถามว่า ก็แล วิกตติเหล่านั้น ได้แก่วิกตติเหล่าไหน ย่อมไม่สมควร ฯ เพราะเหตุไร เพราะความไม่มีแห่งความสงสัย เพราะท่านแสดง สิปฺฐมา วิกตติเป็นต้นไว้โดยสรุปในสูตร ? ตอบว่า คำโจทหานั้น ไม่สมควรก็หาไม่ได้ ฯ เหมือนอย่างว่า เมื่อคำว่า กุสโล ธมฺโม ดังนี้ อันท่านกล่าวแล้ว ความเป็นกุศล อันบัณฑิตแม้รู้ได้แล้ว ก็ยังถามว่า กตเม ธมฺมา กุสฺลา ดังนี้ เพราะความประสงค์ที่จะตอบเอง ย่อมมี ฉะนั้น ท่านอาจารย์แม้รู้อยู่ว่า วิกตติทั้งหลายมี สี เป็นต้น ยังทำเป็นเหมือนไม่รู้ ตั้งคำถามว่า ก็แล วิกตติเหล่านั้นเป็นไฉน ดังนี้ ฉะนั้น ฯ เพราะฉะนั้น คำถามนั้น ย่อมสมควรนั้นเทียว ฯ

ในโยชนามูลกัจจายณะ ท่านผู้จนาประสงค์จะแสดงข้อความโต้แย้ง หรือข้อความคล้อยตาม จึงกล่าวกเถตุกมยตาปจฺจนาไว้บ่อยครั้ง ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในสนธิกปโยชนานี้ ท่านผู้จนาได้ตั้งคำถามไว้เช่น

โก อาจริย “วา”ติ ปทํ อาจริเณน กสฺมา วุตฺตํ?*

ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร ?

ในนามกปโยชนานี้ ท่านผู้จนาได้ตั้งคำถามไว้ เช่น

โก อาจริย “วิกตติ” อิติ อนเณ นามเณ กฺว สุตฺเต อตุโก ปโยชนํ ภวติ?*

ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์ย่อมมีในสูตรไหนด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า วิกตติ ?

* ดูวิทยานิพนธ์นี้, หน้า ๑๒๑.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๙๙.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๑.

ประโยชน์ในการตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดแนวคิดที่จะหาคำตอบที่เหมาะสม อันเป็นพื้นฐานแห่งความเป็นอักษรโกศลละ

๒.๘.๗ ปรีหาระ การตอบ (วิสัยนา)

ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านประสงค์จะแสดงเนื้อความให้ชัดเจน เพื่อขจัดความสงสัย ของนักศึกษา ผู้ใช้คัมภีร์นี้ เมื่อตั้งคำถามแล้วก็แสดงคำตอบไว้ ทุกแห่งไป ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในสนธิกัปปโยชนา ท่านผู้รจนาแสดงคำวิสัยนาไว้ เช่น

โก สิสฺส “อกุโกจฺฉิ มํ ๔เปฯ อหาสิ เม”ติ ปโยเค นิคฺคหิตสฺส ปฺรณยนนิวตฺตณตฺถํ “ยุตฺเต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.*

ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ บทว่า ยุตฺเต นี้ อันเรากล่าวไว้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่การห้ามการนำไปสู่สระหลังแห่งนิคฺคหิตในอุทาหรณ์ว่า อกุโกจฺฉิ มํ ๔เปฯ อหาสิ เม ดังนี้ ๔

โก สิสฺส “ปญฺจินฺทฺริยานิ, ตยสฺส ฐมาฯ ชหิตา ภวนฺติ” อิติ ปโยเค สติ ปฺรสุตฺร-โลปสฺส นินฺวตฺตณตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.*

ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ ในเมื่อมีอุทาหรณ์ใช้อยู่ว่า ปญฺจินฺทฺริยานิ, ตยสฺส ฐมาฯ ชหิตา ภวนฺติ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า วา บทไว้เพื่อห้ามการลบสระหลัง ๔

โก สิสฺส “ยสฺสสินฺทฺริยานิ ๔เปฯ อเทสยิ” อิติ ปโยเคสุ กฺวจิสฺสทฺเทน นินฺวริตฺตตฺตา ปุพฺพสเร ลุตฺเต ปฺรสโร อสวณฺณํ น ปฺปโปตีติ ฎาปนตฺถํ “กฺวจิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.*

ศิษย์ผู้เจริญ บทว่า กฺวจิ อันเรากล่าวไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่จะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อลบสระหน้าแล้ว สระหลังย่อมไม่ถึงความเป็นอสนฺวณฺณะ เพราะความที่ กฺวจิ ศัพท์ ห้ามไว้แล้วในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ยสฺสสินฺทฺริยานิ ๔เปฯ อเทสยิ ดังนี้ ๔

ในนามกัปปโยชนานี้ ท่านผู้รจนาแสดงคำวิสัยนาไว้ เช่น

* ดูวิทธานิพนธ์นี้ หน้า ๗๖.

* ดูวิทธานิพนธ์นี้ หน้า ๘๓.

* ดูวิทธานิพนธ์นี้ หน้า ๘๕.

โก สีสฺส “อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส”อิติ สุตฺเต สวิภตฺติสฺสาติ โวหาโร วิภตฺติ อิติ นามสฺส อตฺถโก ผล*.

ศิษย์ผู้เจริญ โวหารบัญญัติว่า สวิภตฺติสฺส ในสูตรว่า **อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส** ดังนี้ เป็นประโยชน์ คือเป็นผลแห่งชื่อว่า วิภตฺติ ดังนี้ ฯ

โก สีสฺส “สา อยฺยา”ติ อุทาหรณํ สติปิ สวิภตฺติมฺหิ อนาลปนตฺตา สีสฺส อิมินา คสญฺญา น กตฺตาติ อตฺถสฺส ญาปนตฺถํ “อาลปน”ติ ปทํ มยา วุตฺต*.

ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาลปน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สิบฐมาวิภตฺติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า สา อยฺยา ดังนี้ ไม่ต้องตั้ง สี ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอาลปนนะ ฯ

โก สีสฺส “อิสฺสินา ภิกฺขุณา”ติ อุทาหรณํ สฺนฺเตสฺสปิ อิวณฺณวณฺณณฺส อนิตฺติวาจกตฺตา อิมินา ปสญฺญา น โหติติ ญาปนตฺถํ “อิตฺติขฺยา”ติ ปทํ มยา วุตฺต*.

ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อิตฺติขฺยา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อิวณฺณ และอฺวณฺณ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อิสฺสินา ภิกฺขุณา ดังนี้ ไม่ต้องตั้ง ชื่อ ป ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการกล่าวอิตฺติถึงค์ ฯ

ประโยชน์ในการแสดงคำตอบ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละสูตร และเพื่อให้ทราบถึงอำนาจหน้าที่ของสูตร ของบทที่ตามมาด้วยอำนาจของอิทธิการสูตร ที่เชื่อมโยงสูตรต่าง ๆ ให้มีเนื้อความติดต่อกันไปตามหน้าที่ของตน ฯ

๒.๘.๘ วิวินิจฉัยะ วินิจจย

ท่านผู้รจนาคัมภีร์นี้ ประสงค์เพื่อให้เป็นคู่มือการศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์สายกัจจายนะ ดังนั้นเมื่อเห็นข้อมูลในส่วนใดที่ควรจะเป็นเพิ่มพูนความรู้ให้มั่นคง ก็ได้นำมาติจากคัมภีร์อื่น ๆ ทั้งในสายเดียวกันและต่างสายกันมารวมไว้ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในสนธิกัปปะท่านผู้รจนาดังกล่าวให้ความมั่นใจแก่นักศึกษาในเรื่องผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนะ จึงนำมติจากคัมภีร์อรรถพยายานมาเป็นเครื่องยืนยันดังที่กล่าวไว้ว่า

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๑.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๔.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๖.

อตุลพยาชยานะ ปณ “มหากุญชรโน ปณฺณปฏิสมฺภิโท มหาชีณาสโว ภควตา
เอตทคฺเค จปิโต พรหิตปฏิปฺนโน สุทฺถุญฺจนาเน ปุพฺพาภิมุโข นิสีทิติวาทา มหตา คารเวณ
สุตฺตํ กโรตี”ติ วุตฺตํ.*

เมื่อท่านผู้จนาจำต้องการสรุปการลบสระหน้าเพราะสระหลังเป็นนิमित และการลบสระ
หลังเพราะสระหน้าเป็นนิमितจึงนำมตินี้มาจากคัมภีร์กัจจายนวรรณาและคัมภีร์สัททพินทุมาเป็น
ข้อสรุปดังที่กล่าวไว้ว่า

เตน สทฺทพินฺทุปกรณ
“สเรเหว สรา ปุพฺพา ลุตฺตา วาจี ปเร รมา”ติ
วุตฺตํ.*

เพราะฉะนั้น ในสัททพินทุปกรณ พระอัครวังสเถระจึงกล่าวไว้ว่า
เพราะสระหลังเป็นนิमित ลบสระหน้าได้ ๖๔ ตัว เพราะสระหน้าเป็น
นิमित ลบสระหลังได้ ๕๒ ตัว ดังนี้ ฯ

อนึ่ง เมื่อจะแสดงให้นักศึกษาเห็นถึงมติที่แตกต่างกันของสัททสัทธัญญในการตัดบท
สูตร ท่านผู้จนาจำได้นำมตินั้น ๆ มาบันทึกไว้ดังนี้

รูปสัททฎีกาย “ปรสฺส เทวภาโว จาเนติ วุตฺตพฺเพ อิมินา นิปาตเนน วิทฺตติโลป
กตฺวา ปรเทวภาโว จาเนติ วุตฺตุนฺติ ทฺวฺจพฺพนุ”ติ วุตฺตํ.*

ในคัมภีร์รูปสัททฎีกา ท่านกล่าวไว้แล้วว่า เมื่อจะกล่าวว่า เทวภาวะ พยัญชนะ
เบื้องหลัง ในฐานะอันสมควร ดังนี้ ทำการลบวิภัติ ด้วย นิปาตเนน สูตรนี้ นักศึกษาพึงทราบว่า
ท่านกล่าวว่า เทวภาวะ พยัญชนะเบื้องหลัง ในฐานะอันสมควร ฯ

และเมื่อต้องการสรุปวิธีลงพยัญชนะอาคม ท่านก็นำมติมาจากคัมภีร์สัททพินทุมา
แสดงไว้ดังนี้

เตน สทฺทพินฺทุปกรณ “พฺยณฺชนา จาตฺมา วาจี”ติ วุตฺตํ.*

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๔.

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๘๑.

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๙๕.

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๐๔.

ในนามกัมปะ ท่านผู้รจนา ประสงค์จะให้ความมั่นใจแก่นักศึกษา ในข้อที่ว่า ตั้งศัพท์เดิม เช่น ปุริส รุกข เป็นต้นให้เป็นลิงค์ และอำนาจของศัพท์ในสูตรนี้ จึงนำมิติที่น่าเชื่อถือมาบันทึกไว้ ดังนี้

เตน รูปสัททวิภูฏาย “ยถา ยถา เยน เยน ปกาเรน วุตตัม ลิงค์ ชินวจนวจนเนน ยุตตัม ชินวจนาวิริฏธัม นาม ภวติ, ตถา ตถา เตน เตน ปกาเรน ปุริส รุกข สตุฏ ภิกขุ ราช พุรุมม อตต สพุพ ย ต เอต อมฺห ตุมฺห อิติ เอวมาทีนา นเยน ชินวจนสฺส อนรูปอกุขรอนต- วิวชฺชิตากาเรนเนว อธิ กจฺจายนลกฺขณเณ ลิงฺคณามปทํ ปกติริูปํ นิปจฺเจเต สิทฺธํ กตฺวา จปิยตี”ติ วุตตัม.*

เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปสัททวิภูฏา พระพุทธปิยะเถระจึงกล่าวไว้ว่า ศัพท์เดิมอันข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว โดยประการใด ๆ เป็นคำที่สมควร ด้วยพระดำรัสของพระชินเจ้า คือชื่อว่าไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้า ฯ บทชื่อว่าลิงค์ อันเป็นปกรูป อันข้าพเจ้ายอมให้สำเร็จ คือกระทำให้สำเร็จแล้วตั้งไว้ ในกัจจายนสูตรนี้ โดยอาการที่เว้นจากอักขระอันเป็นที่สุดซึ่งสมควรแก่พระดำรัสของพระชินเจ้า โดยประการนั้น ๆ คือโดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า ปุริส รุกข สตุฏ ภิกขุ ราช พุรุมม อตต สพุพ ย ต เอต อมฺห ตุมฺห ดังนี้ ฯ

อนึ่ง ท่านผู้รจนา ประสงค์จะให้การศึกษาได้ทราบถึงมโนคนศัพท์ และมโนคนาภิศัพท์ จึงนำมิติอันสมบูรณ์แบบมาจากคัมภีร์สัททวินิธิปทมาลามานบันทึกไว้ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอ ดังนี้

“เย ปเนตฺถ สทฺทา ‘มโนคโณ’ติ วุตฺตา, กถํ เตสํ มโนคนภาโว สลฺลขฺเขตฺตพฺโพติ ? วุจฺจเต. เตสํ มโนคนภาวสลฺลขฺณการณํ :-

มโนคโณ มโนคนา- ทิกา เจวา’มโนคน,

อิติ สทฺทา ติธา เภยฺยา มโนคนวิภาวเน.

ฯเปฯ

เก เต ? ‘ปุริสํ ภณฺณา จิตฺต’มิจฺจาทโย. อิทมฺปิ อมโนคนลกฺขณนุ”ติ สทฺทนีติยํ วุตตัม. วจันํ สทฺทานํ มโนคนภาวสลฺลขฺณตฺถาย อาเนตํ.*

การที่ท่านผู้รจนานำมิติต่าง ๆ มาบันทึกไว้ในงานประพันธ์ของท่านนี้ เท่ากับว่าท่านให้ความเคารพต่อสัททศาสตร์โดยยอมรับมติของท่าน การกระทำเช่นนี้นับเป็นเนติให้อนุชนทั้งหลาย ต้องสำเหนียกให้มาก เมื่อต้องอยู่ในฐานะแห่งผู้วินิจฉัยปาฐะต่าง ๆ อันมาในพระบาลี

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๑๘.

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๒๒๖.

เป็นต้นแม้เห็นพริ้ง ก็ไม่ควรด่วนวินิจฉัยเอาตามอำเภอใจ ควรสอบสวนด้วยนิติศาสตร์และ
อาคตสถานเสียก่อน เมื่อมั่นใจว่ารู้ทั้งผิดและถูกแล้วจึงวินิจฉัยเถิด

๒.๘.๙ รูปสาธนะ การสร้างรูปคำ

สำหรับวิธีสร้างคำในโยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านแสดงไว้ทุกอุทาหรณ์ ทั้งอุทาหรณ์
ของสูตรและอุทาหรณ์ของโจทกะ ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังนี้

ในสนธิกัปปะ ขอยกวิธีสร้างคำว่า “เสฏโฐ, จุภย” มาแสดงเป็นตัวอย่าง

ปัสสิยติ โลเกหิติ ปสฺสุโ, โย ปุคฺคโล โลเกหิ ปัสสิยติ อิติ ตสฺมา โส
ปุคฺคโล ปสฺสุโ นาม. ปสฺสุโ, อุปสฺสุโค. ปปุพฺพา สํสฺสาตุ ปัสสเน วตฺตติ. “ภาวกมฺเมสุ ต”
อิติ กมฺเม โต, “ยทฺธํ ๔เปฯ สิชฺฌนฺตํ”ติ “วชาทํหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺจจนฺเต”ติ วา สุตฺเตน
สํสฺสาตุนา สห ตปฺจยสฺส สฺสุจาทโส. อยฺยจ ปสฺสุโ อยฺยจ ปสฺสุโ อยฺมิเมสํ วิเสเสน
ปสฺสุจติ เสฏโฐ, อยฺยจ ปุคฺคโล ปสฺสุโ อยฺยจ ปุคฺคโล ปสฺสุโ อยํ ภควา เอเตสํ ทฺวินฺนํ
ปุคฺคลานํ วิเสเสน ปสฺสุโ อิติ ตสฺมา โส ภควา เสฏโฐ,*

บุคคลชื่อว่า ปสฺสุจ เพราะวิเคราะห์ว่า อันชาวโลกทั้งหลายย่อมสรรเสริญ, คือ
บุคคลใด อันชาวโลกทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญ เพราะเหตุนั้น คือ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นจึงชื่อ
ว่า ปสฺสุจ ๔ ปสฺสุจศัพท์ สำเร็จมาจากอุปสรรคและธาตุดังต่อไปนี้ ๔ ป บทหน้า สํสฺสาตุ
เป็นไปในความสรรเสริญ ลงตปฺจยในกัมมสาธนะด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ ต, แปลง ตปฺจย
กับ สํสฺสาตุ เป็น สฺสุจ ด้วยสูตรว่า ยทฺธํ ๔เปฯ สิชฺฌนฺตํ หรือด้วยสูตรว่า วชาทํหิ ปพฺพชฺ-
ชาทโย นิปฺจจนฺเตฯ บุคคลนี้ อันเขาสรรเสริญแล้ว และสรรญฺเสริญแล้ว บุคคลนี้ อันเขา
สรรเสริญเป็นพิเศษกว่าบุคคลเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น บุคคลนี้จึงชื่อว่า ปสฺสุจได้แก่พระผู้มีพระภาค,

อนาคาเรหิ ๑ อุภยํ, ปุพฺพ ๔เปฯ ชเย, สฺรา สเร... ทีฆํ, นเย ปรี...*

ในอุทาหรณ์ว่า อนาคาเรหิ ๑ อุภยํ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ
๔เปฯ ชเย สูตร, ลบสระหน้าด้วย สฺรา สเร... สูตร, ทีฆะสระหลังด้วย ทีฆํ สูตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลังด้วย นเย ปรี... สูตร ๔

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๙.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๘๕.

ในนามกัมปะ ขอยกวิธีสร้างคำว่า “โกติ, ปิยปุพฺพาย” มาแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

โกติ ภู สตุตฺตํ. ภูวาทโย ธาตุโว, “วตุตฺตมาเน มานนฺตา”ติ อนุตฺตปจฺจโย, “อญฺเณสุ จา”ติ อุตฺต โอ, “โอ อว สเร”ติ โอสฺส อโว, นเย.. นทาติโต วา อี, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, “สรโลโป ฯเปฯ ปกตี”ติ สรโลโป ปกติภาโว จ, นเย... “ตฺทฺธิต ฯเปฯ สุ เจ”ติ นามมิว กรณํ. ตโต จ วิภตฺติโย, สติ โย ฯเปฯ สฺมี สฺติ วิภตฺติโย, “อาลปนเ จา”ติ สติ, อาลปนเ สติ คสณฺโณ,*

โกติ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ศัพท์เดิมเป็น ภูวาท ในความมีความเป็น ฯ ตั้ง ภู เป็น ธาตุ ด้วย ภูวาทโย ธาตุโว สุตฺร, ลง อนุตฺตปจฺจโย ด้วย วตุตฺตมาเน มานนฺตา สุตฺร, อาเทศ อู เป็น โอ ด้วย อญฺเณสุ จ สุตฺร, อาเทศโอ เป็น อว ด้วย โอ อว สเร สุตฺร, นำ พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง อีปจฺจโย ด้วย นทาติโต วา อี สุตฺร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป ฯเปฯ ปกติ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฺทฺธิต ฯเปฯ สุ จ สุตฺร ฯ ลงวิภตฺติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สุตฺร, ตั้งชื่อวิภตฺติ ด้วย สติ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ สุตฺร, ลง สติ อาลปนเ ด้วย อาลปนเ จ สุตฺร, ตั้ง สติ ชื่อ ค ด้วย อาลปนเ สติ คสณฺโณ สุตฺร,

ปิโย ปุพฺพ โย ยสุสา, อญฺเณปทฺตฺเตสุ พหุพฺพินิ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, “วตุตฺตตฺตา ฯเปฯ โค”ติ ยสุสาสทฺทฺโลโป, ปกติ ฯเปฯ นุตฺตฺส, อิตฺถิมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย... สวิภตฺติ, อา โฆ, “สมฺปโต สฺมีสํ สํสา”ติ สวิภตฺติอาเทศ สมฺปตฺเต อิมินา ปฏฺิเสธํ กตฺวา “สมฺโต นาทีนฺน”ติ สสุส อายาเทศกรณํ,*

ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อน แม้มีอยู่แก่หญิงใด ดังนี้ ตั้งเป็น พหุพฺพินิ สมาส ด้วย อญฺเณปทฺตฺเตสุ พหุพฺพินิ สุตฺร, ลบวิภตฺติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สุตฺร, ลบ ยสุสาศัพท์ ด้วย วตุตฺตตฺตา ฯเปฯ โค สุตฺร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตฺตฺส สุตฺร, ลง อาปจฺจโย ด้วย อิตฺถิมโต อาปจฺจโย สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง ส วิภตฺติ, ตั้ง อา ชื่อ ค ด้วย อา โฆ สุตฺร, เมื่อจวนจะถึงการ

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๓.

* คูวิธานิพนธ์นี้ หน้า ๒๐๔.

อาเทศ สวิภัตติ ด้วย **ขปโต สมีสานํ สํสา** สูตร ก็ทำการปฏิเสธ ด้วยสูตรนี้ แล้วอาเทศ สวิภัตติเป็น อาย ด้วย **ขโต นาทีนํ** สูตร,

๒.๙ วิธีการเขียน ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ (สนธิ – นาม)

ธรรมดาการรจนาคัมภีร์ด้วยภาษาบาลี สัทธสัทธัญญ ทานวางเกณฑ์การรจนาไว้ ๓ แบบคือ

๑) บทประพันธ์ประเภทปัทมชะ ที่เรียกกันว่าร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสันสกฤตเรียกว่า จันท์ บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะ มักจะวางเรื่องสิลลิต โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น

๒) บทประพันธ์ประเภทคัชชะ ที่เรียกกันว่าร้อยแก้ว ในพระบาลีเรียกว่า ไวยากรณ์ ในสันสกฤตเรียกว่า จุณนยะ บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์โดยทั่ว ๆ ไป ที่ปราศจากโทษ ส่วนมากรจนาในรูปของกลา โดยมากรจนาขึ้นเพื่ออธิบายขยายความ บันทึกรื่องราวให้ปรากฏสืบไปในอนาคต

๓) บทประพันธ์ประเภทวิมิสสะ เป็นบทประพันธ์ ที่รจนามสมัชชะและคัชชะ เข้าด้วยกัน เป็นที่นิยมประพันธ์กันมาก เพราะสามารถเติมเต็มเนื้อความสมบูรณ์ได้เท่าที่ต้องการ ทั้งสามารถใส่ความไพเราะด้านสำเนียงเสียงขับ พร้อมทั้งด้วยสัททาลังการ อรรถาลังการ รุอาธิ-ภาวะ ตลอดจนนัยต่าง ๆ ทั้งย่นและปะเพื่อที่ชวนรื่นเริงใจได้อย่างแนบเนียน

โยชนามูลกัจจายนะนี้เป็นบทประพันธ์ประเภทที่ ๓ ถึงจะไม่เพร็ดแพรว ด้วยสัททาลังการ อรรถาลังการมากมายนัก แต่ก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอ ด้านอลังการเท่าที่ปรากฏโดยสังเขปพอเป็นแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

ในโยชนามูลกัจจายนะ ท่านผู้รจนาประพันธ์คันทารัมภะประเภทปณม-คันทารัมภะไว้ด้วยอนุญจภาคันท์ ดังนี้คือ

(ก) นมสุสิตฺวา ชินํ ภูรี	สทฺทสนฺตานการณํ,
กจฺจายนญจ อิมํนฺตํ	สมฺพุทฺเทน ปลฺลิสิตํ.
(ข) อตฺถาย กุลปฺตฺตานํ	ยํ กจฺจายเนน ภาสิตํ,
ตสฺส นฺยาสุตฺตฺรปานิ	อฺภูตฺวิสุตฺตํ สาธุกํ.
(ค) นฺยาเส วิตฺถารโต วุตฺต-	รฺูปานิ จ สุนฺทฺรานิ,
หิตานิ สุเชน ภาตํ	น สกฺกามนฺทพุทฺธินา.
(ง) ตสฺมา ปฺรตฺถกาเมน	อิมตา นิจฺจตฺตินา,
ภาณวฺสิตฺติ นามเณ	เถเรน ธิวฺสิตฺตินา.

- (จ) สาสนุสสุปการาย มนุพพุทธิทาย จ,
ยาจิต อุพุทธิวา จ- ปยิสฺส ตานิ นุยาสโตติ.*

จากคาถาทั้ง ๕ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยละเอียดแล้วพบว่าประดับด้วยสัททาลังการอยู่ ๙ อย่างคือ

๑. ปสาทคุณ คันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้รจนาขึ้นด้วยบทที่สามารถอ่านแล้วเข้าใจความหมายได้อย่างง่ายดาย เพราะมีความชัดเจนด้านเนื้อความ ประหนึ่งมองดูเงาหน้าของตนในกระจกเงาที่ทำความสะอาดไว้แล้วอย่างดี

๒. โอชคุณ คันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้รจนาขึ้นด้วยบทสมาสเป็นส่วนมากและเหมือนแสดงการขยายความให้ชัดเจนด้วยบทวิเศษนะ เช่นใช้บทว่า “ภูริ” ขยายความบทว่า “ชิน” หรือใช้บทว่า “ธัมมุต” ขยายความบทว่า “กัจจายน” ลักษณะการประพันธ์เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดความประทับใจในคุณของท่านผู้ที่ถูกยกขึ้นเป็นต้นแบบ ในการศึกษาปฏิบัติ

๓. มธุรตาคุณ จำแนกออกเป็น ๒ ประการคือ

๑) ปทาสดติ ได้แก่บทประพันธ์ที่รจนาด้วยเสียงคล้องจองกัน ด้วยการประกอบสระพยัญชนะที่มีฐาน กรณ และมาตรา ใกล้เคียงกัน

๒) อนุปาสะ ได้แก่บทประพันธ์ที่รจนาด้วยสระและพยัญชนะซ้ำ ๆ กัน

สำหรับคันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้ รจนาขึ้นด้วยสระพยัญชนะที่คล้องจองใกล้เคียงกัน โดยเสียงที่เปล่งออกและฐานกรณ

๔. สมตาคคุณ จำแนกออกเป็น ๓ ประการคือ

๑) เกวลมุตสมตาค ความสม่ำเสมอด้วยพยัญชนะที่เป็นสติดิลลวัน

๒) เกวลมุตสมตาค ความสม่ำเสมอด้วยพยัญชนะที่เป็นธนิตลวัน

๓) มิสกสมตาค ความสม่ำเสมอด้วยพยัญชนะที่เป็นสติดิลและธนิตผสมกัน

สำหรับคันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้ รจนาขึ้นด้วยสระพยัญชนะที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นอย่างดี จึงมีพยัญชนะที่เป็นสติดิลและธนิตผสมกันอย่างเหมาะสม ผู้วิจัยขอเสนอตัวอย่างเช่นคาถาที่ ๑

บาทแรกว่า “นมสุสิตฺวา ชิน ภูริ” นี้ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดิลโหมสะ ๑ ครั้งคือ ช ใช้พยัญชนะที่ธนิตโหมสะ ๑ ครั้งคือ ภ ใช้พยัญชนะวัคค์ที่เป็นวิมุตตะ ๓ ครั้งคือ น ม น ใช้

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๑ ครั้งคือ ร ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๑ ครั้งคือ ส ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ เป็นวิมุตตะ ๑ ครั้งคือ อ

บาทที่ ๒ ว่า “สททสนุตานการณ” นี้ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดเโสมะ ๒ ครั้งคือ ก, ต ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดเโสมะ ๑ ครั้งคือ ท ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะที่เป็นวิมุตตะ ๒ ครั้งคือ ณ, น ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๑ ครั้งคือ ร ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๒ ครั้ง คือ ส, ล ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะที่เป็นวิมุตตะ ๑ ครั้งคือ อ

บาทที่ ๓ ว่า “กจฺจายนญจ ธมฺมุต” นี้ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดเโสมะ ๔ ครั้งคือ ก, จ, จ, ต ใช้พยัญชนะที่เป็นธนิตเโสมะ ๑ ครั้งคือ ฐ ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะที่เป็นวิมุตตะ ๒ ครั้ง คือ น, ม ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๑ ครั้งคือ ย ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะที่เป็นวิมุตตะ ๑ ครั้งคือ อ

บาทที่ ๔ ว่า “สมุพฺพุเทน ปสฺสิต” นี้ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดเโสมะ ๒ ครั้งคือ ป, ต ใช้พยัญชนะที่เป็นสติดเโสมะ ๑ ครั้งคือ พ ใช้พยัญชนะที่เป็นธนิตเโสมะ ๑ ครั้งคือ ฐ ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๑ ครั้งคือ น ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะ ๓ ครั้งคือ ส ใช้พยัญชนะอวัคคเโสมะที่เป็นวิมุตตะ ๒ ครั้งคือ อ

๕. สุขุมาลตาคุณ จำแนกออกเป็น ๓ อย่างคือ

(๑) เป็นบาทคาถาที่มีสติดพยัญชนะเป็นจำนวนมาก

(๒) เป็นบาทคาถาที่มีธนิตพยัญชนะเจ็ดปนอยู่บ้าง

(๓) เป็นบาทคาถาสามารถแปลงเสียงได้โดยสะดวกโดยมีสนธิหรือสมาสเป็นอันดี
ในที่นี้ผู้วิจัยใคร่ยกคันถารัมภคาถาที่ ๒ ขึ้นแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

อตฺถาย กุลปฺตฺตานํ ยํ กจฺจายเนน ภาสิตํ,

ตสฺส นฺยาสุตฺตฺรฺพานิ อุตฺตริสฺสํสา มิ สาธุกํ.*

จากคาถานี้จะเห็นว่าท่านผู้รจนา หวังให้นักศึกษาทรงจำเนื้อความได้อย่างง่ายเพื่อเป็นเครื่องคอยเตือนใจว่าแท้ที่จริงคัมภีร์นี้รจนาขึ้นเพื่อประโยชน์แก่นิสิตผู้เป็นมณฑุพทุธิบุคคล แม้ผู้เป็นติชชบุคคลก็ควรใส่ใจ มนสิการไว้ให้เป็นอันดี

๖. สิลเสคุณ ได้แก่บทประพันธ์ที่รจนาขึ้นด้วยลักษณะ ๒ อย่างคือ

(๑) มีบทสังโยคฐานเดียวอยู่ใกล้กัน

(๒) มีครุอักขร และธนิตพยัญชนะ

ในที่นี้ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอตัวอย่างดังนี้คือ

* คู่มือวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

อตุถาย กุลปุตตานัน

ยัม กจฺจายเนน ภาสิตํ,

ตสฺส นฺยาสุตฺตฺรฺปาณิ

อุทฺทฺธิสฺสามิ สาธุกั*

ในคาถานี้ มีบทสังโยคฐานเดียวกัน คือ ตถ, ตต, สฺส, นฺย, ตต, ทฺว, และสฺส ซึ่งสังโยคเหล่านี้ล้วนเกิดในฐานเดียวกันคือทนต์ฐาน นอกจากนี้ยังมี อตุ, ปุต, กจ, ตส, นฺยา, สฺส, อุท, วิส, ซึ่งล้วนเป็นสังโยคาคติครุ มีที่มครุ คือ ถา, ตา, จา, เน, ภา, ยา, ฐ, ปา, สฺวา, และ สฺวา มีนิคหิตครุคือนัน, ยัม, ตัม, และกัม และมีธนิธอักษรคือ ถ, ภา, ฐ, และ ฐ หนึ่งแม้สระก็ยังมีเสียงคล้องจองกัน คือ ในบาทที่ ๑ มี ถา มี ตา มี กุ มี ปุ ในบาทที่ ๒ มี จา มี ภา และมี ยัม มี ตัม ในบาทที่ ๓ มี ยา มี ปา และมี สฺว มี ฐ ในบาทที่ ๔ มี อุ, มี, ฐ, มี สฺวา มี สฺวา และมี วิ มี มิ ดังนั้นคาถานี้เมื่อเปล่งเสียงแล้ว จะมีความคล้องจองไพเราะ

๗. อุทฺทฺธาตาคุณ ได้แก่บทประพันธ์ที่แสดงถึงคุณธรรมอันสูงส่ง หรือการใช้บทวิเสสนะที่เหมาะสม เพราะปราศจากผรุสโทษ และคามโทษเป็นต้น ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนนี้ ท่านผู้รจนาประพันธ์คันถารัมภะว่า

นมสฺสสิตฺวา ชินฺนํ ภูริ

สทฺทสนฺตานการณํ,

กจฺจายนญฺจ อิมํนฺตํ

สมฺพุทฺเทน ปสฺสิตํ.

ฯเปฯ

สาสนสฺสฺสฺสการาย

มนุทฺพุทฺธิทิตาย จ,

ยาจิตฺโต อุทฺทฺธิสฺสามิ จ-

ปยิสฺสํ ตานิ นฺยาสโต.*

คันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้ แสดงความการุญอันเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ของผู้อาราธนาและผู้รจนา ที่มีแก่สาธุศิษย์ ผู้จะเป็นศาสนทายาทในอนาคต โดยหวังความเป็นอักษรโกสัลละเพื่อวินิจฉัยจัด ทรงแจ้ รักษา และถ่ายทอดต่ออนุชนสืบไป

๘. กันตฺติคุณ ได้แก่บทประพันธ์ที่มีเนื้อความอันก่อให้เกิดความพึงพอใจ ด้วยคุณงามความดี ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนนี้ ท่านผู้รจนาประพันธ์คันถารัมภะว่า

นมสฺสสิตฺวา ชินฺนํ ภูริ

สทฺทสนฺตานการณํ,

กจฺจายนญฺจ อิมํนฺตํ

สมฺพุทฺเทน ปสฺสิตํ.

ฯเปฯ

สาสนสฺสฺสฺสการาย

มนุทฺพุทฺธิทิตาย จ,

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

ยาจิต อุทฺธริตฺวา จ-

ปิยสฺส ตานิ นฺยาสโต.

คันถารัมภะทั้ง ๕ คาถานี้ แสดงคุณและมहिธานุภาพของพระรัตนตรัย และครูอาจารย์ นอกจากนี้ ยังแสดงความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ที่เป็นเนติแบบแผนสำหรับปัจจุฉนตาชน

๙. อัถพยัตติคุณ ได้แกบทประพันธ์ที่แสดงเนื้อความอย่างชัดเจนไม่คลุมเคลือ ทุกคำศัพท์ที่นำเสนอเนื้อความมิว่าจะเป็นโดยมุขยนัยหรืออุปจารนัย ล้วนมีความชัดเจน อัถพยัตติคุณนี้มี ๒ อย่างคือ

๑) อัถพยัตติคุณโดยศัพท์

๒) อัถพยัตติคุณโดยอรรถ

ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้ จะเป็นส่วนคันถารัมภะ ส่วนเนื้อความ หรือส่วนนิคม ล้วนคัดสรรคำศัพท์ที่แสดงเนื้อความอย่างชัดเจน โดยหวังอำนวยความสะดวกแก่มนทพุทธิบุคคลนั่นเอง

๒.๑๐ ลักษณะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ (สนธิ – นาม)

ในโยชนามูลกัจจายณะนี้ ท่านผู้รจนาได้ใช้สำนวนภาษาที่ง่าย ๆ ด้วยประสงค์ให้เป็นประโยชน์แก่มนทพุทธิบุคคล ในสำนวนที่ดูเหมือนง่ายนั้นท่านได้ซ่อนนัยที่ลึกซึ้งไว้อย่างแนบเนียน ลักษณะภาษาที่ใช้ คือ

๑. คำพูดที่กล่าวถึงผลอันใกล้เหตุ เช่นปาสฺวว่า ภาตุํ น สกุกา มนทพุทธินา, ปรดูกาเมน ธีมตา ฯ เปฯ ยาจิต ปาสฺวํดังกล่าวนีแสดงให้เห็นถึงเหตุที่ทำให้เกิดการรจนาคัมภีร์นี้ขึ้นมา ด้วยประสงค์จะอนุเคราะห์นิตผู้เป็นมนทบุคคล หวังให้เขาเหล่านั้นเป็นผู้สามารถ อรรถาธิบายพุทธวจนะได้อย่างคล่องแคล่ว ด้วยความมั่นใจว่า ข้อมูลที่นำเสนอ นั้นเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง

๒. คำพูดที่กล่าวถึงเหตุอันใกล้ผล เช่นปาสฺวว่า ชินํ และธีมนุตํ ปาสฺวํทั้งสองบทนี้ แสดงให้เห็นถึงความบากบั่นพากเพียร อบรมสังสมพุทธานุการธรรม และบุญญานุการ เป็นเวลา ยาวนานจนถึงที่สุดก็บรรลุธรรมตามที่ปรารถนา

นอกจากนี้ ท่านผู้รจนายังได้แสดงนัยต่าง ๆ ไว้ ซึ่งผู้วิจัยขอยกนำเสนอ ตัวอย่างพอเป็นแนวในการศึกษาดังต่อไปนี้

๑. ปธานนัย วิธีที่กล่าวถึงสิ่งของหรือบุคคลทั้งกลุ่ม แต่กล่าวเฉพาะผู้ที่ปธานเท่านั้น เช่นปาสฺวว่า ราชา อาคจฺจติ คำว่า ราชา เป็นปธานนัย เพราะการเสด็จมานั้น ย่อมจะต้อง

มีข้าราชการบริพารเป็นต้นติดตามมาด้วยเสมอ สำหรับในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ มีบทที่ใช้เป็น
ประธานัยเช่น ปาฐะว่า ชินฺ และ กัจจายนํ ในคาถาว่า

นมสฺสิตฺวา ชินํ ฐวํ สทฺทสนฺตานการณํ,
กัจจายนญฺจ อิมํนฺตํ สมฺพุทฺเธน ปสฺสิตํ.*

ในคาถานี้ ท่านผู้รจนากล่าวนอบน้อมนมัสการเฉพาะพระชินเจ้าเท่านั้น แต่แท้ที่จริง
แล้ว ท่านยังหมายเอาการนอบน้อมนมัสการพระธรรมและพระสงฆ์ ด้วยปาฐะว่า ชินํ นั้นเอง ส่วน
ปาฐะว่า กัจจายนํ นี้ ท่านผู้รจนาเขียนไว้ด้วยประสงค์ให้นักศึกษาทราบถึงคณาจารย์ ผู้เป็นสัทท-
สัจตัญญูทั้งหลายมีพระมหากัจจายนะเป็นต้น เป็นผู้ควรได้รับการกราบไหว้อภิวันท์ด้วย เพราะ
เปรียบเสมือนเป็นบิดาแห่งนิรุตตัญญูนั่นเอง

๒. นิทสสนนัย วิธีกล่าวถึงสิ่งที่ปรากฏอย่างหนึ่ง โดยหมายถึงสิ่งทั้งหมด เช่นปาฐะ
ว่า สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภูฏฺษิตฺวา คำว่า โภชนานิ ในปาฐะนี้ หมายถึงปัจจัยเครื่องอาศัย
อย่างอื่น ๆ มีจีวรเป็นต้นที่ได้มาจากความศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชน และนิทสสนนัยนี้ยังมีชื่อเรียก
เป็นอย่างอื่นอีกหลายประการ เช่น อุโปคุฆาต, ติฏฺฐนฺต, อุทฺทาหรณ, สาธก, ฌาปนก, หรือบางที่
เรียกว่า เทสนาสีล สำหรับในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะนี้มีปรากฏอยู่หลายแห่ง ซึ่งผู้วิจัยขอ
นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังนี้

“สา อยฺยา”ติ อุทฺทาหรณ สติปิ ลีภิภตฺติมฺหิ อนาลปนตฺตา ลิสฺส อิมินา คสญฺเภา
น กตา.*

แปลว่า เมื่อ ลิปฺฐมาวิภตฺติ แม้มีอยู่ในอุทฺทาหรณว่า สา อยฺยา ดังนี้ ไม่ต้องตั้ง ลี
ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอาลปนะ ๕

“โภติโย อยฺยาโย”ติ อุทฺทาหรณ สติปิ อาลปนตฺเต ลิสฺสากาวา อิมินา คสญฺเภา น
กตา.*

แปลว่า เมื่อ อรรถแห่งอาลปนะ แม้มีอยู่ในอุทฺทาหรณว่า โภติโย อยฺยาโย ดังนี้
ไม่ต้องตั้งชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งลิปฺฐมาวิภตฺติ ๕

“อิสฺสินา, ภิกฺขุณา”ติ อุทฺทาหรณสฺส สนฺเตสฺสุปิ อวิณฺณญฺญณฺสฺส อนินฺตฺติวาจกตฺตา อิมินา
ปสญฺเภา น โหตี.*

* คูวิทย์ยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

* คูวิทย์ยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๔.

* คูวิทย์ยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๔.

แปลว่า เมื่อ อิวณฺณ และอุณฺณ แม้มีอยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า อีสินา ภิกฺขุณา
ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ ป ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการกล่าวอิตถิลิงค์ ฯ

ปาฐะว่า ส่า เอยฺยา ท่านยกขึ้นแสดงเป็นอุทธารณของวิสัชนา ในเมื่อตั้งปุจฉาว่า
อาลปนเนติ กิมตฺถํ ? ในสูตรว่า อาลปนเน สิ คสณฺโณ

ปาฐะว่า โภติโย อยฺยาโย ท่านยกขึ้นแสดงเป็นอุทธารณของวิสัชนา ในเมื่อตั้งปุจฉา
ว่า สิตฺติ กิมตฺถํ ? ในสูตรว่า อาลปนเน สิ คสณฺโณ

ปาฐะว่า อีสินา, ภิกฺขุณา ท่านยกขึ้นแสดงเป็นอุทธารณของวิสัชนา ในเมื่อตั้งปุจฉาว่า
อิตฺติยาติ กิมตฺถํ ? ในสูตรว่า เต อิตฺติขุยา โป

๓. ทันตัจเจทนนัย วิธีเหมือนการตัดงาช้าง ในวิธีนี้ควรทราบว่างาที่ถูกตัดออก
จากกันแล้วย่อมมีรูปที่แตกต่างกันไป นี่เป็นวิธีเรียบเรียงอย่างหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น **เสฏฺฐนฺติ**
ปสฺสตุตฺตรํ. บทว่า เสฏฺฐํ เป็นสังวณฺณณตฺตพพท (บทที่ต้องอธิบาย) บทว่า ปสฺสตุตฺตรํ เป็นสัง-
วณฺณนนาบท (บทที่แสดงไขความ) จะเห็นว่า บทว่า เสฏฺฐํ นั้นมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป แม้จะยัง
เป็นตฺตทิตเดียวกัน ในโยชนามูลกัจจายณะ ปรากฎปาฐะที่เป็นทันตัจเจทนนัย เช่น **ปหิตฺตพฺโพติ** มหิตฺโต.
นอกจากนี้ยังมีอีกลักษณะหนึ่งคือ พรรณนาความในลักษณะแสดงวิคคหะเช่น วจนฺตฺถุโ จ โส
วโร จาติ วจนฺตฺถุวโร*. คำว่า วจนฺตฺถุวโรนี้ ปรากฎอยู่ในคันถารัมภะของคัมภีร์กัจจายน-พยากกรณ์
โดยมีปาฐะประกอบเป็นทุตติยาวิภัตติว่า วจนฺตฺถุวโร แต่ในโยชนามูลกัจจายณะ กลับแสดงรูปเป็น
ปาฐะประกอบด้วยปฐมาวิภัตติ ลักษณะเช่นนี้เป็นเหมือนตัดงาช้างออกมาแล้วแกะสลักขึ้นรูป
ใหม่เป็นต้น

๔. นิรุตตินัย วิธีการกล่าวถึงรูปสำเร็จที่ต่างไปจากรูปเดิมที่ควรจะเป็นตามวิธี
ไวยากรณ์ โดยยังคงความหมายดั้งเดิมเอาไว้ นิรุตตินัยนี้มี ๕ ประการ คือ

(๑) วณฺณนาคฺคณนย	ได้แก่	วิธีลงอักษรอาคม
(๒) วณฺณวิปริยนนย	ได้แก่	วิธีสลับอักษร
(๓) วณฺณวิการนย	ได้แก่	วิธีอาเทศ หรือแปลงอักษร
(๔) วณฺณโลปนนย	ได้แก่	วิธีลบอักษร

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๑๒๖.

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๑.

(๕) อตฺถาติสยนย ได้แก่ วิธีประกอบความหมายที่เกินกว่าความหมายเดิมของธาตุ
 บรรดานิรุตตินัยทั้ง ๕ นั้น วัณณวิการนัย ท่านผู้รจนาได้ใช้ในการสร้างรูปคำในคัมภีร์
 โยชนามูลกัจจายนะ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอดังนี้ คือ

อยฺยจฺ อฺคุคฺโต อยฺยจฺ อฺคุคฺโต อยฺเมเตสํ วิเสเสน อฺคุคฺโตติ อฺตุตฺโม, ตมปฺจฺโย.
 “อฺคุคฺมนฺ”ติ วตฺตพฺเพ นิรุตฺตินยฺน “อฺตุตฺมนฺ”ติ วตฺตฺ*

แปลว่า หมู่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรมเบื้องต้นแล้ว และหมู่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรม
 เบื้องบนแล้ว หมู่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรมเบื้องต้นแล้วโดยวิเศษกว่าหมู่สงฆ์เหล่านั้น เพราะเหตุ
 นั้น หมู่สงฆ์นี้จึงชื่อว่า อุตฺตม ลง ตม ปัจจย เมื่อท่านฟังกล่าวว่า อฺคุคฺม ท่านก็กล่าวเสียว่า
 อุตฺตม โดยนิรุตตินัย ฯ

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นว่า รูปสำเร็จเดิมนั้นเป็น “อฺคุคฺโต” แต่ท่านทำการ
 อาเทศ “คฺ” เป็น “ตฺ” ด้วยวัณณวิการนัย โดยใช้บทว่า “นิรุตฺตินยฺน” เป็นบทแสดงให้ทราบ

อนึ่งนอกจากนี้ยังมีการใช้สำนวนบาลีอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “สงฺขยา” ซึ่งแสดงจำนวน
 สิ่งของเป็นต้น สังขยานี้บางคัมภีร์กล่าวว่ามี ๕ อย่างคือ

(๑) มิสฺสฺกสงฺขยา	นับด้วยการบวกจำนวน
(๒) คุณฺติสงฺขยา	นับด้วยจำนวนคุณ
(๓) สมฺพนฺธสงฺขยา	นับด้วยการสัมพันธ์กับสังขยาบทอื่น
(๔) สงฺเกตสงฺขยา	นับด้วยการสังเกตศัพท์และความหมาย
(๕) อนกฺสงฺขยา	นับด้วยจำนวนที่มากซึ่งบ่งเพียงว่ามากมาย

ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

มิสฺสฺสคุณฺติสมฺพนฺธ-	สงฺเกตาเนกเภทโต
สงฺขยา ปญฺจวิธา เภยฺยา	ปาลิยา ปริยายโต. ^{๑๗}

บางคัมภีร์กล่าวว่ามี ๖ อย่างคือ

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๖๐.

^{๑๗} พระศาสนชยติปิฎกธรรมวิมลชนนปัญญาโกวิทเถระ, (มณฑล, โรงพิมพ์ปเทศาปิฎก, ๒๕๐๕), หน้า

- (๑) คุณสงฺขยา นับด้วยการคุณ
- (๒) มิสฺสสงฺขยา นับด้วยการบวก
- (๓) สมฺพนฺธสงฺขยา นับด้วยการสัมพันธ์กับสังขยาบทอื่น
- (๔) สงฺเกตสงฺขยา นับด้วยสังเกตศัพท์และความหมาย
- (๕) ปริมาณสงฺขยา นับด้วยปริมาณตามจำนวน
- (๖) อเนกสงฺขยา นับด้วยจำนวนที่มากซึ่งบ่งเพียงว่ามากมาย

ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

คุณมิสฺสสงฺกสมฺพนฺธ- สงฺเกตปริมาณโต,
 สงฺขยาโย จพฺพิธา วุตฺตา อเนกปริยายโต.^{๑๘}

สำหรับสังขยาที่ท่านใช้ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะนี้มี ๒ ประเภทคือ

- (๑) ปริมาณสังขยา
- (๒) สังเกตสังขยา

ปริมาณสังขยา ได้แก่ เอก ทวิ ตี จตุ ๕ ปรญจ เป็นอาทิ

สังเกตสังขยา ได้แก่สังขยาที่ใช้คำศัพท์เป็นสัญลักษณ์ของตัวเลข^{๑๙} เช่น

เลข	สังเกตสังขยา		
๑	จนฺท	รูป	ภู
๒	เนตฺต	หตุถ	ปกุข
๓	อคฺคิ	กาล	รวม
๔	สมฺพุท	เวท	ยุค
๕	อุสุ	ยญฺญ	ภูต

ใช้อักษรแทนตัวเลขบ้าง ที่ใช้คำศัพท์แทนตัวเลข ซึ่งบางคัมภีร์เรียกวัณณสังขยา^{๒๐}

บางคัมภีร์ก็เรียกว่าปิฏกสังขยา^{๒๑} ท่านใช้อักษรแทนตัวเลข โดยจัดเป็นหมวด ๙ คือ ก ถึง ฉ ฎ ถึง

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๙.

^{๑๙} พระคณธรรมาภิวงศ์, วุตโตทัยมัญชรี (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

ธ ย ถึง ฟ ท่านับเป็นเลข ๑ ถึง ๙ และหมวด ๕ คือ ป ถึง ม ท่านับเป็นเลข ๑ ถึง ๕ ส่วน ฅ น และสระ ๘ ตัว ท่านับเป็นเลข ๐ โดยรจนาเป็นสังคหคาถาไว้ว่า

กฏยาทีฌธพฺนตา นวสงฺขยา ปกิตฺติตา,
 ปาติมฺนตา ปญฺสงฺขยา สุญฺญา วุตฺตา สรา ฌนา.^{๒๒}
 และสังคหคาถาว่า
 กาที ฎาที ยการาที นวสงฺขยา ปกาสิตา,
 ปญฺสงฺขยา ปการาที สุญฺญา นาม สรณนา.^{๒๓}

เพื่อสะดวกในการกำหนดตัวอักษรกับตัวเลข ในที่นี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอตารางแสดงตัวเลขและอักษรไว้ดังนี้คือ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
ก	ข	ค	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	อ, อิ, อุ
ฎ	จ	ฌ	ฌ	ณ	ด	ถ	ท	ธ	อา, อี, อู
ย	ร	ล	ว	ศ	ษ	ส	ห	ฬ	เอ, โอ
ป	ผ	พ	ภ	ม					ฌ, น

เมื่อได้รูปแบบของตัวเลขและตัวอักษรแล้ว ต่อไปควรรู้วิธีการใช้ เท่าที่พบเห็นเมื่อท่านใช้วันฉกษณาก็จะนับกลับกันโดยที่อักษรตัวสุดท้ายจะกลับมาเป็นตัวข้างหน้า ผู้วิจัยขอนำตัวอย่างที่ท่านใช้ในคัมภีร์มาแสดงเป็นแบบอย่างไว้ก่อน แล้วจึงยกปาฐะที่ปรากฏในคัมภีร์โยชนา-มูลกัจจายนะขึ้นแสดงในภายหลังดังต่อไปนี้

^{๒๐} พระสิริรัตนปัญญาเถระ, **วชิรสารัตถสังคหะ**, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๕.

^{๒๑} พระสัทธัมมโชติกะ, **ธาตุกถาสรรูปัตถนิสสยะ**, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์สนองการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔.

^{๒๒} พระสิริรัตนปัญญาเถระ, **วชิรสารัตถสังคหะ**, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์สนองการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๕.

^{๒๓} พระสัทธัมมโชติกะ, **ธาตุกถาสรรูปัตถนิสสยะ**, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์สนองการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔.

ตัวอย่างวัณณสังขยาจากคัมภีร์อื่นเช่น

ทุมฺหิ รคฺชา นพฺา ตมฺหิ จมฺหิ ฐตา สมารฺา เป,
 เทวรา ฌ นิมฺกฺชา วา สคฺคา สมฺหิ วิราคาญฺ. ^{๒๔}

ในตัวอย่างนี้ บทว่า รคฺชา = ๔๒, นพฺา = ๙๐, ฐตา = ๖๙, สมารฺา = ๒๕๗,
 เทวรา = ๒๔๘, นิมฺกฺชา = ๒๕๐, สคฺคา = ๓๗, วิราคา = ๓๒๔

กมฺหิ กมฺเหว ว จิตฺตํ คมฺหิ คมฺเหว ว ภาเว,
 ยนฺตฺ จมฺเหว หิ สมฺหิ กฏมฺหิ ชฺ ฏมฺหิ ยํ. ^{๒๕}

ในตัวอย่างนี้ บทว่า กมฺหิ = ๑, ว = ๔, คมฺหิ = ๓, ยํ = ๑, จมฺหิ = ๖, หิ =
 ๘, สมฺหิ = ๗, กฏมฺหิ = ๑๑, ชฺ = ๘, ฏมฺหิ = ๑๗,

พุทฺธา อญฺนามริยา สฺสงฺขเย
 พุทฺธา อนินฺาสุหลา ธิสฺสงฺขเย,
 พุทฺธา ลิลฺโล เสม มุกฺ ลกฺขกปฺปก
 วนฺทามิ เต หุรฺนรกฺกเม สเม. ^{๒๖}

ในตัวอย่างนี้ บทว่า อญฺนามริยา = ๑๒๕,๐๐๐, สฺ ในบทว่า สฺสงฺขเย = ๗, อนินฺา
 สุหลา = ๓๘๗,๐๐๐, ธิ ในบทว่า ธิสฺสงฺขเย = ๙, ลิลฺโย = ๑๓, เสม = ๔, มุกฺ = ๑๕, หุรฺน
 รกฺกเม = ๕๑๒,๐๒๘

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเช่น

กาเม ทฺวาทสฺปคฺคฺลา ฌลํ ทุมฺหิ สฺทฺวิสฺสฺ ตฺวํ,
 ติเหตฺกปฺฤชฺชเน มวํ ภามํ มนํ โหนฺติ. ^{๒๗}

ในคานานี้ บทว่า ฌลํ = ๓๖, ตฺวํ = ๔๑, มวํ = ๔๕, ภามํ = ๕๔

ตัวอย่างวัณณสังขยาในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ได้แก่ ปาฐะดังต่อไปนี้

สเรเหว สรา ปฺพุพา ลุตฺตา วาจี ปเร รมา. ^{*}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๓.

^{๒๕} พระสิริรัตนปัญญาเถระ, **วชิรสารัตถสังคหะ**, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์สนองการพิมพ์, ๒๕๑๒),
หน้า ๑๐๗.

^{๒๖} สมเด็จพระวันรัต (แดง), สีมากถา สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม, (กรุงเทพ ฯ สีนุญ
อุตสาหกรรมการพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๑๕๘.

^{๒๗} พระสีลาจารย์เถระ, อภิธัมมตฺถสงฺคหทีปนีฎีกา, (กรุงเทพ ฯ โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๗) หน้า
๑๗๖.

เพราะสระหลังเป็นนิมิต ลบสระหน้าได้ ๖๔ ตัว เพราะสระหน้าเป็น
นิมิต ลบสระหลังได้ ๕๒ ตัว ดังนี้ ฯ
ในตัวอย่างนี้ บทว่า วาจี = ๖๔, รมา = ๕๒

จากที่ผู้วิจัยนำเสนอวิธีการเขียนคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะมาจะเห็นว่า ท่านผู้
รจนานี้ได้แสดงความรู้ในงานประพันธ์ด้วยเชิงโวหารที่สมบุรณ์ด้วยไวยากรณ์ที่ชัดเจน อลังการที่งาม
สง่า และนัยต่าง ๆ ที่เพิ่มความไพเราะเสนาะเสียงในการอ่านออกเสียง

๒.๑๑ คุณค่าของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ (สนธิ – นาม)

แม้ว่าในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ ส่วนที่เป็นสนธิกับปะและส่วนที่เป็นนามกับปะนั้น
จะมีได้มุ่งอธิบายขยายความสูตร วุตติ โดยมากมุ่งแสดงวิธีสร้างรูปคำ โดยยกมติจากคัมภีร์อื่น ๆ
มีมติจากคัมภีร์นยาสะสัททนีติเป็นต้นมาสนับสนุนแนวความคิดของตน โดยวิธีการสร้างรูปคำ
ประกอบด้วยวิธีการ ๘ อย่าง คือ สัมพันธะ ปัทจเฉทะ ปัตตละ ปทวิคคหะ โจทนา ปริหาระ
วินิจฉัย และรูปสาธนะ ตามลำดับ การอธิบายการสร้างรูปคำมีการยกสูตรในคัมภีร์มูลกัจจายณะ
ขึ้นอ้างอิงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จุดเด่นและคุณค่าของโยชนามูลกัจจายณะนี้จึงอยู่ที่วิธีการนำเสนอ
เนื้อหา ซึ่งแสดงออกถึงการอธิบายและจัดลำดับการสร้างรูปคำทางไวยากรณ์บาลีอย่างดีเยี่ยม นับได้
ว่าเป็นการวางแผนการเขียนไวยากรณ์ที่อ้างอิงได้อย่างล้ำสมัยในยุคนั้น

อนึ่งโยชนามูลกัจจายณะ เมื่อศึกษาอย่างละเอียดแล้วย่อมจะศึกษาหลักคำสอนของ
พระพุทธเจ้าที่จารึกด้วยภาษาบาลีอันมีอยู่ในพระไตรปิฎกให้เข้าใจง่าย และสามารถทำให้เกิด
ความแตกฉานชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งในอรรถและพยัญชนะของพระพุทธพจน์ ดังมีคำอธิบายคำแนะนำรูป
สัทธิปกรณ์แสดงไว้ว่า เมื่อได้เรียนบาลีไวยากรณ์เป็นมูลฐานแล้ว ควรเรียนไวยากรณ์ขั้นสูงขึ้นไป
เช่น กัจจายนพยากรณ์ หรือเรียกว่ามูลกัจจายณ์บ้าง เรียนรูปสัทธิปกรณ์บ้าง เรียนโมคคัลลาน-
พยากรณ์ พร้อมทั้งปัญจิกากบ้าง เรียนมหาสัททนีติบ้าง ก็จะสามารถอ่านแปลคัมภีร์ภาษาบาลีได้
แตกฉานยิ่งขึ้น^{๒๔}

ผู้วิจัยจะแยกคุณค่าของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๘๑.

^{๒๔} พระพุทธปियมหาเถระ, **รูปสัทธิปกรณ์**, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๗),
คำแนะนำรูปสัทธิปกรณ์.

๑. เป็นคัมภีร์แสดงการอธิบายบทในสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ของกัจจายนะให้เข้าใจง่าย
๒. เป็นคัมภีร์ที่แสดงการสร้างรูปคำไว้อย่างชัดเจน โดยยกสูตรมาประกอบตามหลักไวยากรณ์สหทวิเสสอย่างมีระบบ
๓. เป็นคัมภีร์ที่ให้ความรู้หลากหลาย เพราะมีการนำรูปคำ หรืออุทาหรณ์จากพระไตรปิฎก และกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์สหทวิเสสต่าง ๆ มารวมไว้ในที่เดียว เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้า
๔. เป็นคัมภีร์ให้ความเข้าใจในตัวเองเมื่อได้ศึกษาแล้ว เพราะได้อธิบายวิธีการสร้างรูปคำไว้อย่างละเอียด

จากที่ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลโดยสรุปนี้ ทำให้เห็นว่า สุนธิกะปะและนามกะปะส่วนที่เป็นนามกัณฑ์ ในคัมภีร์มโยชนามูลกัจจายนะนั้น มีคุณค่าสมกับคำปฏิญาณของท่านผู้รจนาทิว่า

ตสุมะ ปรัตตกาเมน	ธัมมา นิจวุตตินา,
ถาณรสีติ นามะน	เถเรน อธิสสิลินา.
สาสนสุสูปการาย	มนุทพุทธิทาย จ,
ยาจิตโต อุทธริตวา จ-	ปยิสสํ ตานิ นุยาสโต.*

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า อันพระเถระผู้มีนามว่าญาณรังสี ผู้ปรารภนาประโยชน์ต่อกุลบุตรเหล่านี้ ผู้มีปัญญา มีความประพฤติอ่อนน้อม ผู้มีศีลมั่นคง อ่อนน้อมแล้ว เพื่อบุคคลเหล่านั้น ศาสนธรรมคำสอน และเพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่กุลบุตรผู้มีปัญญาน้อย จักยกนัยและสูตรเป็นต้นเหล่านั้น จากคัมภีร์นยาสะขึ้นมาวางไว้เป็นแบบอย่าง ๙

* ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า ๕๘.

บทที่ ๓
โศกิตมูลกัจจายนโยชนา

คณการมกกา

[ก]	นมสุตติวา ชินํ ฐวี ^๑ กัจจายนญจ ชีมนุตํ	สททสนุตานการณํ, สมุพพุเทน ปลัสสิตํ.
[ข]	อตถาย กุลปุตตานํ ตสฺส นฺยาสุตฺตฺรฺพานิ ^๒	ยํ กัจจายเนน ^๓ ภาสิตํ, อุทฺทริสฺสามิ สาธุกํ.
[ค]	นฺยาเส วิตฺถารโต วุตฺต- หิตานิ สุเชน ภาตํ	ฐพานิ ^๔ จ ^๕ สุนฺทวานิ, น สกฺกามนุทพฺพุธินา.
[ฆ]	ตสฺมา ปฺรตฺถกาเมน ภาณวรีสีติ นามเณ	ธีมตา นิจฺจวุตฺตินา, ^๖ เถเชน ธีรสีลินา. ^๗
[ง]	สาสนสฺสฺสปการาย ยาจิตฺโต อุทฺทริตฺวา จ-	มนุทพฺพุทธิตํตาย จ, ปฺยิสฺส ^๘ ตานิ นฺยาสโตติ. ^๙

คณการมกกาโยชนา

[ก] เหฏฐาคาถายํ กิณฺจาปี “ฐพานิ อุทฺทริสฺสามิ”ติ ปฏินฺถวา, ตถาปี ปกรณสฺส เทว อตฺถา สมุทฺทายตฺถ^{๑๐} อวฺยวตฺถโก จาติ. เตสฺส อวฺยวตฺถเกว กิณฺจิมตฺตํ กเถสฺสามิ:- “**เสฏฺฐนุ**” ตฺยชาติกา เทว คาถา วสนฺตติลกา นาม. **เสฏฺฐ** ติโลกมฺหิตํ^{๑๑} อตฺถํ พุทฺธญฺจ อภิวนุทฺธิย อมลํ

^๑ ร., น. ฐวี

^๒ ท. กัจจายเนน

^๓ ร., น., ข. นฺยาสุตฺตฺรฺพานํ

^๔ ท. วุตฺตฺรฺพานิ

^๕ ข. “จ” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^๖ ท. นิจฺจวุตฺตินา

^๗ ท. สีลินา

^๘ น., ท. ฐปฺยิสฺส

^๙ ข. “ติ” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^{๑๐} ร. สมุทฺทายตฺถ

^{๑๑} ร., น., ข. เสฏฺฐนุติโลกมฺหิตํ

ธมฺมญฺจ อภิวนฺทียิย อุตฺตมญฺจ คณํ อญฺจารียปฺตตสฺสํ อภิวนฺทียิย สตฺถุสฺส สทฺทวสฺส โลกสฺส ตสฺส พุทฺธสฺส วจนตฺถวํ สุโพทํ สฺสํ ฅาตุํ สุตฺตหิตํ สฺสนฺธิกปฺปํ [๑๒] วทฺขามิ.

[ข] เอตฺถ วจนตฺถวเร ยํ เสยฺยํ อตฺถิ, ตํ เสยฺยํ ชีเนริตนเยน พุทฺธา ลภนฺติ, ตญฺจาปี ชีเนริตนยํ **ตสฺส** สตฺถุสฺส วจนตฺถุสฺสโพทเนน ลภนฺติ. อตฺถญฺจ อกฺขรปทฺสฺส อโมหภาวา อโมหภาเวน ลภนฺติ, อโต ตสฺมา ปฏฺวิชฺฌนการณา เสยฺยตฺถิโก กุลปฺตฺโต วิวิธํ^{๑๓} อกฺขรปทํ สฺสณฺเญยฺยาติ โยชนา.

ปสฺสียติ โลกเหีติ ปสฺสฺวจิ, โย ปุคฺคโล โลกเหิ ปสฺสียติ อิติ ตสฺมา โส ปุคฺคโล ปสฺสฺวจิ นาม. ปสฺสฺวจิ, อฺปสฺคฺโค. ปปฺพุพา^{๑๔} สํสฺธาตุ ปสฺสเนน วตฺตติ. “ภาวกมฺเมสฺส ต”^{๑๕} อิติ กมฺเม โต, “ยทฺนุ ๔เปฯ สิชฺฌนฺติ”^{๑๖} [๑๗] “วชาทฺธิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺจจนฺเต”^{๑๘} ภา สุตฺเตน สํสฺธาตุนา สห ตปฺจยสฺส สฺสฺจาเทโส.^{๑๙} อยญฺจ ปสฺสฺวจิ อยญฺจ ปสฺสฺวจิ อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺสฺวจิตี เสฏฺฐิ, อยญฺจ ปุคฺคโล ปสฺสฺวจิ อยญฺจ ปุคฺคโล ปสฺสฺวจิ อยํ ภควา เอเตสํ^{๒๐} ทฺวินนํ ปุคฺคลนํ วิเสเสน ปสฺสฺวจิ อิติ ตสฺมา โส ภควา เสฏฺฐิ, ปสฺสฺวจสทฺทโต^{๒๑} “วิเสเส ๔เปฯ ยิฏฺฐา”^{๒๒} สุตฺเตน ยิฏฺฐปฺจยิ, ปสฺสฺวจสฺส โส จ. “กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต”^{๒๓} อิตฺสฺส เอ, ปรนยนํ, สิสฺโส ๔ ลฺลติ^{๒๔} ปฺลฺลติ^{๒๕} โลโก, โย สตฺโต ลฺลติ^{๒๖} ปฺลฺลติ^{๒๗} อิติ ตสฺมา โส

^{๑๒} ท. “อหิ” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๑๓} ท. ปทํ, น. อกปทํ

^{๑๔} ท. ปุพฺโพ

^{๑๕} กจฺจ. ๕๕๖., ปทฺฐป. ๖๒๒.

^{๑๖} กจฺจ. ๓๙๑., ปทฺฐป. ๔๒๓.

^{๑๗} ท. “วา” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๑๘} กจฺจ. ๖๓๘., ปทฺฐป. ๖๖๐.

^{๑๙} ร. สทฺธาเทโส

^{๒๐} ท. อิมํ

^{๒๑} ร. ปสฺสฺวจิ สทฺทโก

^{๒๒} กจฺจ. ๓๖๓., ปทฺฐป. ๓๙๐. ท. ยิฏฺฐาวา”ติ

^{๒๓} กจฺจ. ๑๔., ปทฺฐป. ๑๖.

^{๒๔} ท. ลฺลติ

^{๒๕} ท. ปฺลฺลติ

^{๒๖} ท. ลฺลติ

^{๒๗} ท. ปฺลฺลติ

๕๑) ท. ฉุกเฉิน

ตสุมมา ไส อภิเชยโย อตุโธ. วจนสุส อตุโธ. วจนตุโธ. วริตพุโพ ปตฺเถตพุโพ^{๔๒} วโร, วร
ปตฺถนายนํ. อุตฺตมตฺถเนน วา วโร วจนตุโธ จ ไส วโร จาติ วจนตุถวโร. สฺกุสุ ชานนตฺถํ
สุโพทตฺถ^{๔๓} หิโนติ อนุกุลภาเวน ปวตฺตตฺติ หิโต, โย สนฺธิกปโป. หิ คติยํ, กตฺตริ โต. สุตฺตสุส
หิโต สุตฺตหิโต. สมฺมา^{๔๔} ธิยตฺติ^{๔๕} [๔๕] สนฺธิ, อนุตฺรํ ปทํ ฆฎฺฐิติ. อถ วา “สมฺมา ปกาเรน
อาจริเยน อาจริยติ จปิยตฺติ^{๔๖} อตุโธ”ติ ฎีกานุยาเส.^{๔๗} สมฺมา^{๔๘} ธิยตฺติ สนฺธิ. ยํ ปทํ
สมฺมา ปกาเรน อาจริเยน อาจริยติ จปิยติ^{๔๙} อิติ ตสฺมา ตํ ปทํ สนฺธิ. สโมธานํ วา^{๕๐}
สนฺธิ.^{๕๑} ปทานํ สโมธานํ เอกสฺมี จาเน สนฺธิปาโตติ อตุโธ. กปฺปิยติ^{๕๒} เอตฺถาติ กปโป. เอตฺถ
ปริจฺเจปเทเส อตุโธ อาจริเยน กปฺปิยติ ปริจฺฉินฺทียติ อิติ ตสฺมา ไส กปโป. สนฺธิ เอว
กปโป สนฺธิกปโป. สฺนุทฺโร สนฺธิกปโป สฺนุสนฺธิกปโป.

ปสฺสียตฺติ ปสฺสฺวจิ. อยญฺจ ปสฺสฺวจิ อยญฺจ ปสฺสฺวจิ อยมิเมสฺ^{๕๓} วิเสเสน ปสฺสฺวจิ
เสยฺโย อยํ ฆมฺโม เอเตสฺ^{๕๔} ฆมฺมานํ วิเสเสน ปสฺสฺวจิ. ปสฺสฺวจสฺสทฺโต อโย. ปสฺสฺวจสฺส ไส จ.
ชินเริตนเณนาติ สทฺทนต์เรณ สนฺนิธานตฺตา เสยฺยสทฺโท^{๕๕} โลกุตฺตรวาทโกติ เวทิตพุโพ.
ปาปเก^{๕๖} อุกฺสเล ฆมฺเม อชินิ ชินาติ ชินสฺสตฺติ วา ชิน. อิริยิตฺถาติ อิริโต. อิริ กมฺปเน,
กมฺเม โต. นียตฺติ นโย, เทสนานโย. กมฺมสาธนํ. ชินเน อิริโต เทสิโต นโย ชเนเริตนโย.

^{๔๒} ท. ปตฺเถตพุโพติ

^{๔๓} ท.,ช. สฺกุโพทฺถุ

^{๔๔} ท. สมา

^{๔๕} ท. “สมฺมา อนุตฺรปทฺสเสตฺวา ปทานิ” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาจา ทิสฺสติ.

^{๔๖} น. ถปิยตฺติ, ท. ฎจปิยตฺติ

^{๔๗} น. ฎีกานุยาเส, ท. อตุโธ ติฎฺฐิกา นุยาเส

^{๔๘} ท. สมา

^{๔๙} ท. ฎจปิยติ

^{๕๐} ท. “ติ” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๕๑} ท. “สนฺธิ” ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๕๒} ร. กปฺปิยติ

^{๕๓} ร. อยเมเตสฺ

^{๕๔} ท. อิมสฺ

^{๕๕} ท. เสยฺยเสทฺโท

^{๕๖} ร. ปาปโก

พฺพชฺฌนุติติ พุธา. เย ปุคฺคฺลา อตฺถเ พฺพชฺฌนุติ อิติ ตสฺมา เต พุธา. พุชฺ โพนเน.^{๕๗} **จาปีติ** นิปาตสมุทฺทาย, ฎริยาสมุจฺจโย. วจนฺตฺส อตฺถเ วจนฺตฺส. สฺมฺมฺ พฺพชฺฌนุติเต สฺโพธนํ. ภาวสาธนํ. วจนฺตฺส สฺโพธนํ วจนฺตฺสฺโพธนํ. [^{๕๘}] จสทฺโท ฎริยาสมุจฺจโย. อกฺขรํ จ ปทานิ จ อกฺขรปทานิ. มฺยฺหนฺติ สตฺตา เอเตนาติ โมโห. เอเตน ฐมฺเมเน น โมโห อโมโห. ภาวํ ปวตฺตํ ภาโว. อโมหสฺส ภาโว อโมหภาโว. เสยฺเยเน อตฺถเ เสยฺยตฺถเ, เสยฺยตฺถเ เอตฺสฺส อตฺถิตี เสยฺยตฺถิโก. **ทณฺหาติโต อิกิอี.**^{๕๙} ปชฺชติ อตฺถเ เอเตนาติ ปทํ, อตฺถเ เอเตน วจนเนน ปณฺชิตเนน ปชฺชติ ฌายติ อิติ ตํ วจนํ ปทํ. วิ อเนโก วิโร ปกาโร เอตฺสฺสาติ วิวิธํ. เอตฺสฺส อกฺขรปทสฺส วิธสทฺโท ปการวาทโก.

เสฏฺฐํ ติโลกมฺหิตํ^{๖๐} อคฺคฺนฺติ ปทตฺตยํ พุทฺธนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ. อภิวณฺทียาติ ปทํ วฏฺฆามิตี ปเท ปุพฺพกาลฎริยา. พุทฺธํ ฐมฺมํ คณฺณติ ปทตฺตยํ อภิวณฺทียาติ ปเท กมฺมํ. จสทฺโท นิปาโต. อมฺลนฺติ ปทํ ฐมฺมฺนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ. อุตฺตมฺนฺติ ปทํ คณฺณติ ปทสฺส วิเสสนํ.^{๖๑} สตฺตฺสฺส ตสฺสาติ ปททฺวยํ พุทฺธสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ. พุทฺธสฺสาติ ปทํ วจนฺตฺสวณฺติ ปเท สมฺพนฺโร. วจนฺตฺสวณฺติ ปทํ สฺพพุทฺธนฺติ^{๖๒} ปเท กมฺมํ. สฺพพุทฺธนฺติ^{๖๓} ปทํ วฏฺฆามิตี ปเท สมฺปทานํ. สฺตฺตฺสฺสวณฺติ ปทํ สฺสฺสนฺธิกปฺปนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ. เอตฺถาติ ปทํ นิทฺธารณํ. สฺสฺสนฺธิกปฺปนฺติ ปทํ วฏฺฆามิตี ปเท กมฺมํ “อหนฺ”ติ ปทํ วฏฺฆามิตี ปเท กตฺตา. วฏฺฆามิตี กตฺตฺวาทกํ อาชฺยตปทํ.^{๖๔}]

เสยฺยนฺติ นิทฺธารณียนฺตํ อตฺถิตี ปเท กตฺตา. ตํ เสยฺยนฺติ ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กมฺมํ. ชิเนริตนเยนาคี ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กรณํ. พุธาติ ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กตฺตา. ตณฺจาปีติ ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กมฺมํ. ตสฺสาติ ปทํ วจนฺตฺสฺโพธเนนาติ ปเท สมฺพนฺโร. วจนฺตฺสฺโพธเนนาติ ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กรณํ. อตฺถญฺจาติ ปทํ ฌนฺตฺติติ ปเท กมฺมํ. อกฺขรปทสฺสตี^{๖๕} ปทํ

^{๕๗} น. พุชโพนเน

^{๕๘} น. “ส” เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๕๙} ร., น., ท. อิกิอี. กจจ. ๓๖๖., ปทฐป. ๔๐๐.

^{๖๐} ร., น., ท. เสฏฺฐนฺติโลกมฺหิตํ

^{๖๑} ท. วิเสสนํ

^{๖๒} ร., น., ท. สฺโพทฺธนฺติ

^{๖๓} ร., น., ท. สฺโพทฺธนฺติ

^{๖๔} ท. “ย” เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๖๕} น. สฺสตี

อโมฬาวาติ ปเท วิสยาธโร.^{๖๖} อโมฬาวาติ ปทํ ลภนุตีติ ปเท กรณํ. เสยฺยตฺถิโกติ ปทํ
 กุลปฺตุตฺติ ปทสฺส วิเสสนํ. กุลปฺตุตฺติ ปทํ สฺสณฺเอยาติ ปเท กตฺตา. ปทนฺติ ปทํ สฺสณฺเอยาติ
 ปเท กมฺมํ. อตฺติ^{๖๗} ปทํ สฺสณฺเอยาติ ปเท เหตุ. วิวิธนฺติ ปทํ ปทนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ.
 สฺสณฺเอยาติ^{๖๘} กตฺตฺวากํ อาชฺยาตปทํ.

หมายเหตุ คาถายํ “อภฺรปเทสฺ อโมฬาวา”ติ วุตฺตตฺตา อภฺรปทาโมฬาวาเสสฺ กตรํ
 สมฺปาเทตพฺพนฺติ จินฺตายํ ปทาโมฬาวาสฺส อภฺรโมฬาวามูลกตฺตา ปจฺมํ^{๖๙} อภฺรโกสฺสลํ
 ตุมฺเหหิ สมฺปาเทตพฺพนฺติ ทสฺเสนฺโต “อตฺถิ อภฺรสนฺนฺวาโต”ติ^{๗๐} อาทิมาน.

^{๖๖} ท. วิสยาธโร

^{๖๗} น. อตฺถิโกติ

^{๖๘} ท. “ปเท เหตุ - วิเสสนํ สฺสณฺเอยาติ” ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

^{๖๙} ท. ปถมํ

^{๗๐} กจฺจ. ๑., ปทฺฐป. ๑

๓.๑ มุลลกระจายนโยชนาย (สนธิ) ปจโม ปริจเฉโท

๓.๑.๑ สนธิรูปที่ปณิย์ ปจโม ปริจเฉโท (กณฺโฑ)^{๗๑}

๑,๑. อตฺถิ อกฺขรสนฺญาโต.^{๗๒}

อิทํ สุตฺตํ “กจฺจายเนน กตํ สุตฺตํ”ติ ทฎฺฐพฺพํ. อตฺถพฺยาชฺชยานเ ปน “มหากจฺจายโน ปภินฺนปฏิสมฺภิโท มหาลีณาสโว ภควตา เอตทฺคฺเค จปิโต^{๗๓} ปฺรหิตปฏฺธิปฺนโน สฺสทฺธมฺมจฺจายเน^{๗๔} ปุพฺพภิกฺขุโย นิสีทิตฺวา มหตา คารเวณ สุตฺตํ กโรตี”ติ วุตฺตํ. อกฺขเรเหวาทิ ปทํ สณฺญาตเตติ ปเท เหตุ. เตน ฐปฺสทฺธิฏฺฐิกาย^{๗๕} “อกฺขรานิ หิ ฅาปกเหตุตฺตฺตา วิญฺญาตสฺสฐปฺสมฺพฺนฺธานิ เหว วจฺนตฺถํ สมฺมา ฅาเปเนติ ยถา ฐมาทิกํ^{๗๖} ลิงคํ อคฺยาทิกมฺนฺเมยฺยตฺถมํ”ติ^{๗๗} วุตฺตํ. อถ วา อกฺขเรเหวาทิ ปทํ สณฺญาตเตติ ปเท กรณํ. อวธารณวาทเณน เหวสทฺเทน อตฺถิ อกฺขเรเหว สณฺญาตเต, น อกฺขเร วชฺเชตฺวา สณฺญาตเตติ ฅาเปติ. เตน ฐปฺสทฺธิฏฺฐิกาย “อกฺขเรเหว สณฺญาตเตติ สวธารณนุ”ติ^{๗๘} วุตฺตํ. นนุ จ “สฺสฺสฺส ‘สณฺญาโต’ติ กิตปทํ วุตฺตํ, กสฺมา วุตฺตํ ‘สณฺญาตเต’ติ อาชฺยาตปทํ วุตฺตนุ”ติ. “สณฺญาโต”ติ ปทสฺส “สณฺญาตติ, สณฺญาตติ, สณฺญาตติ”ติ อสฺส^{๗๙} ปทวิคฺคณวาทาปนตฺถํ “สณฺญาตเต”ติ วุตฺตํ. อถ วา กิตปทํ อาชฺยาตปทวาทเณน วิวริตพฺพํ อตฺถิ, อาชฺยาตปทมฺปิ กิตปทวาทาปนตฺถํ “สณฺญาตเต”ติ วุตฺตํ. ตถา หิ ปตฺต กณฺนุติ วุจฺจติ, ปตฺตกถาลวณฺตฺนุติ อกฺขาตฺนุติ อาชฺยตปทํ กิตปทวาทเณน วิวริตํ. อกฺขเรเหว สณฺญาตเตติ อิมินา วุตฺตมตฺถํ ทพฺพํ^{๘๐} กโรนฺโต “อกฺขรวิปตฺติยนุ”ติอาทิมาน. สจฺจํ. อกฺขรวิปตฺติยํ สติ, อตฺถสฺส ทฺนฺนยตฺตา^{๘๑} ทฎฺฐนฺนยาโว^{๘๒} โหติ, ยสฺมา อตฺถิ

^{๗๑} กจฺจ., ปทฐป. “กณฺโฑ” อิติ ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๗๒} ๑ = ปุริโม กจฺจายนพฺยากรณ, ๑ = ปจฺฉิม ปทฐปสฺสทฺธิยํ สงฺขยานญฺเจว สุตฺตานญฺจ อกฺกโม น ทิสฺสติ, อนุวิจารโก ปณฺธ สฺสคฺคทณฺตฺถํ กจฺจายนพฺยากรณโต ตํ อาหริตฺวา ปกฺขิปี.

^{๗๓} น., ท. ฅปิโต

^{๗๔} น. สฺสทฺธมฺมจฺจายเน

^{๗๕} ปทฐป. ฎีกา. ๑/๖

^{๗๖} น. ฐมาทิกํ, ท. ปุมาทิกํ

^{๗๗} ท. สํชยาทิกํ อนุเมยฺยตฺถมํ”ติ

^{๗๘} ปทฐป. ฎีกา. ๑/๖.

^{๗๙} ท. อส

^{๘๐} ร., น., ท. ทลฺหํ

^{๘๑} ท. ยตฺตา

^{๘๒} ร., น., ท. ทฎฺฐนฺนยาโว

๒,๒. อภุขราปาทยเ อเอกจตุตาลีส์.

เต จ ไชติ เอตถ ตสฺสทเพน อธิ วุตตสฺส อปิสททสฺสตุตถิ^{๙๐} ทสฺเสติ. จสทฺโท
 ปทพฺบูรณ นินาโต. ไชติ อวธารณตฺเถ นินาโต. ตสฺมา “เตเยวา”ติ อตฺถเ. เอกจตฺตาฬิสม-
 ปิบุคคล^{๙๑} อ อา อิ อี อุ ฐ วิสทฺชนนฺติ อธิกกฺขรวิทฺชนนฺตํ. อธิกกฺขรณฺตานิ เอกจตฺตาฬิสม-
 อิตฺโต น พุทฺธวจนานีติ ทิสฺสติ อาจริยาสโภ.^{๙๒} **สฺสุตฺตนเตสฺส โสปการาทิ** น สฺสุตฺเต^{๙๓} วุตฺตํ, น
 กฺุโตจิ^{๙๔} อนฺนวุตฺตติ. อถ กสฺมา วุตฺตนฺติ? เอกจตฺตาฬิสมฺนฺติ สมตฺถตฺตาย อกฺขราปาทยิตฺติ
 วุตฺเตเยว^{๙๕} หิสทฺเท ปฺน ปมาณวจนํ อธิ สฺสุตฺตนโตปการา เอกจตฺตาฬิ^{๙๖} พหิทฺธา ปน อญฺเ

๙๖ น. เอกจตฺตาพัส

สนฺตฺตี^{๙๗} ภาปนตฺถํ. อถวา “**ชินวจนฺยุตฺตํ หนี**”ติ^{๙๘} สีนคตฺติการตฺตา^{๙๙} “**สุตฺตฺนฺเตสฺส โสปการา**”ติ
วฺตฺตํ.^{๑๐๐} สฺนฺทรา อฺปการา เยสํ เต โสปการา.

ปฺจุจฺติ สามณฺเณน วฺตฺตานํ อการาทีนํ^{๑๐๑} สฺรูป ภาตฺกาโม ปฺจุจฺติ “**ตํ ยถา**”ติ.
อิตโร วิสฺขุเชนฺโต^{๑๐๒} อาห “**อ อา**”ติอาทิ. **ตํ ยถา**ติ ภินฺโน นิปาโต. **ตํ** เต อฺกฺขรา **ยถา** กตเม.
“**อ อา** ฯเปฯ พ อ”อิติ อิมเ อฺกฺขรา นาม โหนฺติ. ปฺจุจฺเกน เหวํ มณฺเฑเต สพฺพสฺสเว หนี^{๑๐๓}
อตฺถสฺส กมฺมโน^{๑๐๔} วา จ^{๑๐๕} กสฺสปีสฺส^{๑๐๖} วา ปโยชนํ^{๑๐๗} [๑๐๘] กิณฺจปโยชนมาห.^{๑๐๙}

เอวํ สติ, “**อิทํ สฺตฺตํ ‘นา’ติ อาปคฺมียตี**”ติ^{๑๑๐} ปโยชนํ ภาตฺกาโม ปฺจุจฺติ
“**เตน กฺวตฺโต**”ติ. อิตโร ปฺจุจฺติ อาห “**อตฺโต อฺกฺขรสนฺณวาโต**”ติ. “**โฆ อาจริย เตน อฺกฺขรนา**
เมน กฺว ก็ **อตฺโต** ปโยชนํ, **โฆ** สีสฺส “**อตฺโต อฺกฺขรสนฺณวาโต**”ติ สฺตฺเต อิมสํ อการาทีนํ
อฺกฺขรสทฺเทน สงฺคหณํ ตเทว อิมาย อฺกฺขรสนฺณวาย ปโยชนํ อตฺติ. อยมตฺโต นฺยาเส วฺตฺโต.

อถ วา “**โฆ อาจริย เตน อฺกฺขรนาเมน กฺว** กสฺมี สฺตฺเต **อตฺโต** ปโยชนํ อตฺติ ?
โฆ สีสฺส “**อตฺโต อฺกฺขรสนฺณวาโต**”ติ สฺตฺเต อการาทีนํ อฺกฺขรสทฺเทน สงฺคหณํ ตเทว อิมาย
อฺกฺขรสนฺณวาย ปโยชนํ อตฺติ. กิสมึจิ^{๑๑๑} ปน โปตฺถเก^{๑๑๒} “**อฺกฺขร อิจฺจนฺน กฺวตฺโต**”ติ ปาโจ^{๑๑๓}

^{๙๗} ท. สนฺติ

^{๙๘} กจฺจ. ๕๒., ปทฺฐป. ๖๐

^{๙๙} ร., น., ช. -การตา

^{๑๐๐} น. วฺตฺติ

^{๑๐๑} ท. อฺกฺขราทีนํ

^{๑๐๒} ร., ช วิสฺขุเชนฺโต

^{๑๐๓} น. หนี

^{๑๐๔} ท. กมฺโน

^{๑๐๕} ท. จิ, ช. ป

^{๑๐๖} ท. กสฺสปีสฺสา, ช. กสฺสปีสา

^{๑๐๗} ท. ปฺจุจโยชน

^{๑๐๘} ช. “นาม ตาว ตเกน คณฺหตีติ อิมาย อฺกฺขรสนฺณวาย” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาจา ทิสฺสนฺติ.

^{๑๐๙} ท., ช. กิณฺจปโยชนมาห

^{๑๑๐} ร., น., ท., ช. นาทฺยาปคฺมียตี”ติ

^{๑๑๑} ท. กิสมึปิ

^{๑๑๒} ร., น., ท. โปฏฺสเก

^{๑๑๓} น., ท. ปาโต

อตุติ. โส นุยาเสน น สเมติ. อฏฺฐานาทิวเสน วุตโต อกฺขรกกโม เจว กณฺฐาทีสุ
อกฺขรปฺปตฺติ^{๑๑๔} จ นุยาเส วุตฺตนเยน ปญฺจีติ เตสุ ปากฺก้า^{๑๑๕} ตานํ กาลกฺลฏฺฐา^{๑๑๖} น มุจฺเจเต
กาลกฺลฏฺฐานํ อนุตฺตฏฺฐานํ มุจฺเจเต. เอตฺถจ อนุตฺตฏฺฐานํ โย กณฺฐปยนํ มุจฺเจเต, กฏฺเจ
อุปฺปนฺนวณฺณนํ ตตฺถเถว กรณํ, ภเวฏฺฐานญจ กรณํ เจว เนว เอตฺถ วิสฺสุ สียา ชีวฺหาโมเลน
อาสนฺนชีวฺหาโย อุปริตฺเต อุปฺปชฺชมานวณฺณนํ มชฺฌมฺหิ กรณญเว มชฺพญนฺตรมฺหฺน
มฺหฺนฏฺฐานํ ปกาสิตํ กรณํ. ตตฺถ ชาตานํ ชีวฺโห ปตฺนฺติ ลกฺขิตํ อุปรินฺตฏฺฐานํ สส ปนฺติยา
อพญนฺตรมฺหิ จ ตตฺถ อุปฺปนฺนวณฺณนํ ชีวฺหคฺคํ กรณํ ภเว. ตาลุมฺหิ มฺหฺน หนฺเต
อสมฺมิสฺสโกโต ปนฺฏฺฐานญจ กรณญเจว วิสฺสุ ตีสุ จ ปวตฺตติ. โยฏฺฐฏฺฐานมฺหิ สมฺภูตวณฺณนํ
กรณํ ปน โยฏฺฐฏฺฐานํ นาม มณฺณนฺติ สทฺทญญฺหิ ปกาสิตํ วิวฏฺฐมฺชมนฺตรํ^{๑๑๗} ปน
วจฺมมกํ^{๑๑๘} วย ตํ สมฺพญฺธา^{๑๑๙} จ ยา เลกฺขา, ส่า อีห นาสิกา มตา. เย วณฺณา ตตฺถ
ชายนฺติ^{๑๒๐} นาสิกฏฺฐานชา^{๑๒๑} มตา ตตฺถเถว กรณํ เตสํ วณฺณนํ มปลกฺขิตนฺติฏฺฐานวิเสส-
วินิจฺฉโย วุตฺโต.

กึ ปน “อ อา”ติอาทึนํ อกฺขรานํ อตฺถิ อตุติ, อุทาทุ นตฺถิ. [^{๑๒๒}] กถํ ?

“อ อิติ อาชฺยายเต^{๑๒๓} สฺส-

ปทปฺปวิจฺจตฺเต^{๑๒๔}

อา วากฺยสฺวตฺติสฺส-

ณฺณปฏฺติเส^{๑๒๕} ตทพฺยาย,

สทฺติสฺสเต ปโยคโต.

อา สฺสโกธมฺภาคตฺติ-

^{๑๑๔} น. อกฺขรปฺปตฺติ

^{๑๑๕} ร., น., ท. ปากฺก้า

^{๑๑๖} ร. กาลกฺลฏฺฐา

^{๑๑๗} ท. วิวฏฺฐมฺชมนฺตรํ

^{๑๑๘} ร. วจฺมมก

^{๑๑๙} ท. สมฺพญฺธา

^{๑๒๐} น. ฉายนฺติ

^{๑๒๑} น. -ผา

^{๑๒๒} ท. “อตุติ” อิติ เอตฺถนฺตเร ปาโง ทิสฺสติ.

^{๑๒๓} ร., น., ท., ช. อธิชฺยายเต

^{๑๒๔} ร., น., ท., ช. วิญฺญปฺติเส

^{๑๒๕} ร., น., ท. อธิปทฺเต-

อิ กาเม อติกุเม^{๑๒๖} จ,
 อุ สีเว ทุกุขลาโปี^{๑๒๗}
 เอกาโร อจฺเจเต วิณฺหุ
 โอ ปณฺเวนฺมตฺยตฺเถ^{๑๒๘}
 ก ปชาปติ^{๑๒๙} อุกฺกุฏโง
 กตฺตา ตฺ สฺมาชฺยาโต
 กํ สีโรชฺลมาชฺยาตํ
 ปุณฺณํ กุ สฺมาชฺยาโต^{๑๓๐}
 ข ิณฺทริเย^{๑๓๑} สฺมาชฺยาตํ
 สคฺเคปี หิ สฺเช ลิงฺเค
 โค โคณฺ^{๑๓๒} อุกฺกุฏโง,
 คฺ สทฺทคฺคเม กรีส-
 โฆ ฆณฺฎี สา สงฺชฺยาเต
 ฌิ คตฺยกฺขิปปเน สทฺเท
 เภรวะ ชฺยาโต ฌกาโร

อี ลกฺขิตฺเต^{๑๓๓} เปมภาสิตะ.
 อุ ปณฺเห ทฺวโรชิตะ,
 วิณฺณนา อกฺขรณฺณนา.
 พุรฺหมวิณฺหุ มหิสฺสเร,^{๑๓๔}
 กรายํ อิติ สทฺทิตฺโต.^{๑๓๕}
 โก ปกาเส อุกฺกาทโต,
 กํ สฺเชปี ปกิตฺติตํ.
 กุ สทฺทเทปี ปกิตฺติตํ,
 ข ิภากาเส^{๑๓๖} อุกฺกาทตํ.^{๑๓๗}
 ข ิ สฺกฺกเทปี ตถา มตํ,
 คนฺธพฺเพ ปกิตฺติตโต.
 อุกฺกสคฺเค. เค ตฺจจฺวารณ,
 ฆา หนเน ปกิตฺติตฺตา.^{๑๓๘}
 ฌกาโร จ ปกิตฺติตฺโต,^{๑๓๙}
 คมนะ จ ปกิตฺติตฺโต.^{๑๔๐}

^{๑๒๖} ร., น. คติเมเต, ท. มตฺเต

^{๑๒๗} ร., น., ท., ข. ลกฺขิตฺเต

^{๑๒๘} ร., น., ท. ทุกุขลาโปี

^{๑๒๙} ร., น., ข. ปณฺทเน, ท. โอปณฺเน

^{๑๓๐} ร., น., ท., ข. ปติสฺสเร

^{๑๓๑} น. กปฺปาปติ

^{๑๓๒} ร., น., ท. สทฺทิตฺโต

^{๑๓๓} ท. กุสฺลมาชฺยาโต

^{๑๓๔} ร., น. ฆมินฺทริเย, ท. ฆมินฺทริเย

^{๑๓๕} ร., น., ท., ข. ฆมากาเส

^{๑๓๖} ร., น. อุกฺกาทตํ

^{๑๓๗} ร., น., ท., ข. คณ

^{๑๓๘} ร., น., ท., ข. กิตฺติตฺตา

^{๑๓๙} ร., น., ท. สมาชฺยาโต ฌ สทฺเท

^{๑๔๐} ร., น., ท., ข. วิสยมฺปิเย

จ ปกิตฺติตฺโต. ฌกาโร,

จนุทิมา ใจ^{๑๔๑} สมาชยาโต^{๑๔๒}
 นิมมล^{๑๔๔} จ สมาชยาโต^{๑๔๕}
 เฉทเน ใจ^{๑๔๗} สมาชยาโต
 เวทีเต^{๑๔๘} ไซ^{๑๔๙} สมาชยาโต
 เซตดา จ^{๑๕๑} ช สมาชยาโต
 สขุฌา^{๑๕๓} วา^{๑๕๔} เต ตู ฌกาโร^{๑๕๕}
 ฌกาโร^{๑๕๖} คายเน ชยาโต
 ภู ปุถพย อากรณ^{๑๕๗}
 โจ มหิสสุโร^{๑๕๘} ชยาโต
 มหารเว มฏจชยาโต^{๑๖๑}

จกาโร^{๑๔๓} จ ปกิตติโต,
 ตนิเมสุ^{๑๔๖} จ ปกิตติโต.
 วิฑูหิ อกขรณญหิ,
 ชยเน จิ ปกิตติโต.^{๑๕๐}
 เถยุเย^{๑๕๒} อกขรณญหิ
 นฏเจ คพเพ ปกิตติโต.
 ฌกาโร ฌมรรเวตถ,
 โฏสทโท จ ปกิตติโต.
 โจ^{๑๕๙} ปุณเณปี^{๑๖๐} ปกิตติโต,
 ตถา จนุทสุส มณฺหฺล.

^{๑๔๑} ร., น., ช. จ, ท. ป

^{๑๔๒} ร. สมาชยาโต

^{๑๔๓} ร., น., ท., ช. ตกาโร

^{๑๔๔} ท. นิมมล

^{๑๔๕} ท. สมาชยาโต

^{๑๔๖} ร., น., ท. ตํ นิมม

^{๑๔๗} ร., น., ท. ฌ

^{๑๔๘} ร., น., ท. เทติเต

^{๑๔๙} ร., น., ท. ช

^{๑๕๐} ท. ปกิตติโต

^{๑๕๑} ท. ป

^{๑๕๒} ร., น., ท., ช. สุริมิ

^{๑๕๓} ร., น., ท., ช. ชุณชฌา

^{๑๕๔} ท. “วา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๕๕} ร., น., ท. ตุชฌกาโร

^{๑๕๖} ร., น., ท., ช. ฌกาโร

^{๑๕๗} ร., น., ท. ภู ป ฤ พยกรณ ภู

^{๑๕๘} ท. มหิสฺสโร

^{๑๕๙} ร., น., ท. จ

^{๑๖๐} ท. ชยาโตณปุณเณจิ

^{๑๖๑} ร., น., ท. ฌ หรเวมฏจชยาโต

ทกาโร^{๑๖๒} สักร^{๑๖๓} ตาเส
 ฌกาโร กิตติโต ฌกุเก
 ฌกาโร กิตติโต ฌาณ
 ตกาโร กติโต โรเค
 ใจรวาธารณ^{๑๖๖} ญัย
 สพุพนาเม^{๑๖๗} ตทตฺเต วา
 ภยตาณ คิเร จาติ^{๑๖๘}
 ทา กลตฺตมีติ อาหุ
 พนฺธเน จ ธเนเส จ
 ภาเร จ ฐตฺเตเวเส^{๑๖๙}
 นกาโร สฺคเต พนฺธ^{๑๗๐}
 นิ ตานิ^{๑๗๑} กติโต สพุภิ
 ป ภเว ปรมตฺเต ปี

ทกาโร สทฺเท^{๑๖๔} รุจฺเจเต,
 นิคุคฺโคณ จ^{๑๖๕} รเวปี จ.
 นิคุคตฺมฺหิ ตถา มโต,
 กุจฺฉิ ปุจฺเจ ปกิตฺติโต.
 ปุรณตฺเต พยฺยนฺตา ตฺ,
 ทกาโร มงฺคเล มโต.
 ทกาโร^{๑๖๖} สมฺมทาหโต,
 ทา ทานจฺเจททาตฺถิสฺสุ.
 ชาติริ ธา ธิ^{๑๖๗} มติมฺหิ จ,
 จินฺตยาญฺจ ปกิตฺติโต.
 ฤติ^{๑๖๘} นิ จ^{๑๖๙} นิวารณ,
 นฺ วิตฺกฺเกตโร คฺโคณ.
 ตฺราเตสฺสุ วามโต,^{๑๗๐}

-
- ^{๑๖๒} ท. พกาโร
^{๑๖๓} ท. สักรโร เร
^{๑๖๔} ร., น., ท., ข. ธนิ
^{๑๖๕} ท. ป
^{๑๖๖} ร., น., ท., ข. ใจทาวธารณ
^{๑๖๗} ท. สพุพนาม
^{๑๖๘} ท. จาปี
^{๑๖๙} น. ญกาเร
^{๑๗๐} ร., น., ท. นฺญาเส ม ชาติตา ธา ธิ
^{๑๗๑} ท. พุตเตเวโส
^{๑๗๒} ร., น., ท., ข. สฺคเตพฺภานุ
^{๑๗๓} ท. สฺคเตพฺภานุติ
^{๑๗๔} ท. ป
^{๑๗๕} ร., น., ท. เน ตาน
^{๑๗๖} ท. วามโต

โผ ยญฺญสาธเน^{๑๗๗} วาเต
 ผุภาโรปี^{๑๘๐} จ^{๑๘๑} ฐ วุตฺโต^{๑๘๒}
 โพ ภเว^{๑๘๓} วรฺณทานีสุ^{๑๘๔}
 พหิ^{๑๘๕} พหเตปี ตกฺโกลิ
 ตปเน จิธ พา วุตฺโต
 ภา ทิตฺติตํ ทาเย ตาเว
 ภู ภูมิ ภิ ภเย วุตฺโต
 มนฺติ โว จนฺทิมามา
 มา จ อมิสฺสึสมาเน จ^{๑๘๙}
 โย ยเส กถิตา สิมฺมุเจ
 ยาน^{๑๙๒} ยาท ยาทเต^{๑๙๓}

ติกฺโขตฺเต^{๑๗๘} จ ผุภุเกเต จ.^{๑๗๙}
 ตจฺจานิปปลภาสเน,
 กลเมว ปกิตฺติโต.
พา วิกปฺเป สฺมุจฺเจ,
 สทิสฺสตุเถ พุຍຍမ္မติ.
 คมเน โภ ปกิตฺติโต,
 สฺมุพาธะ^{๑๘๖} โภ ปกิตฺติโต.
มา^{๑๘๗} ลกฺขิยํ ปกิตฺติโต,^{๑๘๘}
 นิเสธะ พนฺธเน จ มุ.
โย จ^{๑๙๐} ยฺย อิติ สทฺทิตฺโต,^{๑๙๑}
 ยตฺตรายมฺปิ จ^{๑๙๔} ยามตา.

^{๑๗๗} ท. ยญฺญสาธเนน

^{๑๗๘} น. ฐุสกุเก, ท. ฐุหยกุเก

^{๑๗๙} ท. ป

^{๑๘๐} ท. “ผุ” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^{๑๘๑} ท. ป

^{๑๘๒} ท. ฐวุตฺโต

^{๑๘๓} ท. ทาภาเว

^{๑๘๔} ร., น., ข. วรฺณทานีสุ

^{๑๘๕} ท. พหิ

^{๑๘๖} ท. สฺมุภาธะ

^{๑๘๗} ท. “มา” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^{๑๘๘} ท. ลกฺขิสมฺปตฺติกิตฺติโต

^{๑๘๙} ท. ม

^{๑๙๐} ท. จา

^{๑๙๑} ท. สทฺทิตฺโต

^{๑๙๒} ท., น. ยานะ

^{๑๙๓} ท., น. ยาจาทะ

^{๑๙๔} ท. ม

โร ๑ กามานตฺตีสฺสุ^{๑๙๕}

รา^{๑๙๗} ธเน วาริยา^{๑๙๘} ขุยาโต

โล อินฺทเท ลา คหิตะ ๑

มานเส^{๑๙๙} วรุณเ วาเต

ส ปโรกุเช สมาขุยาโต

สํ สมฺมา ปฺน ปวตฺเต

หํ ลียา หํ ภเว สฺสญฺเ

เห ตาว วารป หิ ๑

ติการตฺกุเ เต ตํ ห

สทฺเท รุ ๑^{๑๙๖} ปกิตฺติโต,

รุ ภีเย ๑ ปกิตฺติโต.

ลิ ลเย เล สเยปิ ๑,

วตฺตา^{๒๐๐} ปกิตฺติโต.

สา ลกฺขิ ตฺ นิตฺทปเต,

สฺสจฺเจเต สฺส ปสฺสเน.

หา วิสาทมฺมุตฺติ สาธุ,

กิจฺจุพฺพุตาทกมฺมสุ หา,

เห สมฺพาธเน ทฺวยมฺมี”ติ

อการาทินํ อตฺถโก สงฺเขเปน วุตฺโต.

๓,๓. ตตฺถโกทฺทนา สรา อฏฺฐ.

ตตฺถาติ สราติ^{๒๐๑} คณฺเห^{๒๐๒} นิทฺธารณํ. ^{๒๐๓}

ตํ ยถาติ เต กตเม ? “อ อา ฯเปฯ อิติ อิมะ สรา^{๒๐๔} นาม.

เตน กวตฺถโกติ เตน สรนาเมน กว กิ อตฺถโก ปโยชนํ ? “สรา สเร โลป”^{๒๐๕}อิติ

สฺสจฺเจเต สรานิ สรสทฺเทน สงฺคหณํ,^{๒๐๖} ตเทว อิมาย สรสญฺเวยาย ปโยชนํ.

^{๑๙๕} น. โรจกามานนตฺตีสฺสุ, ท. โรปกามานนตฺตีสฺสุ

^{๑๙๖} ท. รูป, น. รุป

^{๑๙๗} ร., น., ท. ร

^{๑๙๘} ร., น., ท., ข. วาริธา

^{๑๙๙} น., ท. มานุเส

^{๒๐๐} ท. วตา

^{๒๐๑} ท. สรชาติ

^{๒๐๒} ท. คณฺเห

^{๒๐๓} ร. นิทฺฐารณํ

^{๒๐๔} ร. สวา

^{๒๐๕} กจจ. ๑๒., ปทฺรป. ๑๓.

^{๒๐๖} ร. สํคหณํ

๔,๔. ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.

 ตํ เต รสฺสา ยถา เตน รสฺสนาเมณ ก็ ปโยชนํ ? “**รสฺสํ**”^{๒๐๗} อิติ สุตฺเต รสฺसानํ รสฺสสทฺเทน สงฺคหณํ, ตเมว^{๒๐๘} อิมาย รสฺสสญฺญาย ปโยชนํ.

๕,๕. อญฺเณ ทิฆมา.

 ตํ เต ทิฆมา ยถา เตน ทิฆมาเมณ ก็ ปโยชนํ ? “**ทิฆํ**”^{๒๐๙} อิติ สุตฺเต ทิฆมานํ ทิฆสทฺเทน สงฺคหณํ, ตเทว อิมาย ทิฆสญฺญาย ปโยชนํ.

๖,๘. เสสา พฺยญฺชนา.

 ตทญฺเณ^{๒๑๐} เสสา นาม เต ทสฺสเนโต “**จเปตฺวา อญฺจ สเร**”^{๒๑๑} ตฺยาทิมาน. ^{๒๑๒} อญฺจ สเรติ ปาปฺปณิกมมํ.

 ตฺนฺติ เต พฺยญฺชนา. ยถา เตน พฺยญฺชนนาเมณ ก็ ปโยชนํ ? “**สรา ปกฺติ พฺยญฺชน**”^{๒๑๓} อิติ สุตฺเต พฺยญฺชนานํ พฺยญฺชนสทฺเทน^{๒๑๔} สงฺคหณํ, ตเทว อิมาย พฺยญฺชน-สญฺญาย ปโยชนํ.

๗,๙. วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา.

 ปญฺจ ปญฺจ วิภาเคน คจฺจนฺติ ปวตฺตฺนฺตฺติ วคฺคา, วคฺคิยฺนฺติ วา ปญฺจ ปญฺจ วิภาเคน อิเม จิตฺตาติ^{๒๑๕} ฐมฺมฺนฺติ ฅายนฺตฺติ วคฺคา. สมฺมุตฺถเนน วา วคฺคา. โสปฺจยสฺส วิภาคสฺส อตฺถวาทกตฺตํ ฅาเปตฺุ “**ปญฺจปญฺจโส อภฺขรวนฺโต**”^{๒๑๖} ติ ปทพฺพํ วุตฺตํ. ปญฺจปญฺจโสติ ปทํ วคฺคา นามาติ ปเท วิเสสนํ. คตฺติยา เตน อภฺขรวนฺโต^{๒๑๗} วา”^{๒๑๘} ติ วตฺตพฺเพ คมฺยมานตฺถตฺตา เอวํ น วุตฺตํ.

 ตฺนฺติ เตน วคฺคานาเมณ ก็ ปโยชนํ ? “**วคฺคนฺตํ วา วคฺเค**”^{๒๑๙} อิติ สุตฺเต วคฺคานํ วคฺคสทฺเทน สงฺคหณํ, ตเทว อิมาย วคฺคสญฺญาย ปโยชนํ.

^{๒๐๗} กจฺจ. ๒๖., ปทฺฐป. ๓๘.

^{๒๐๘} ท. ตเทว

^{๒๐๙} กจฺจ. ๑๕., ปทฺฐป. ๑๗.

^{๒๑๐} น. ตทญฺเณ

^{๒๑๑} น., ท. ตฺยาทิมาน

^{๒๑๒} กจฺจ. ๒๓., ปทฺฐป. ๓๖.

^{๒๑๓} น., ท. พฺยญฺชนํ สทฺเทน

^{๒๑๔} น. ถิตาติ, ท. จิตฺตาติ

^{๒๑๕} ร. เตนภฺขรวนฺโต

^{๒๑๖} กจฺจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

๘,๑๐. อธิติ นิคคหิต.

เตน นิคคหิตนาเมน ก็ ปโยชนั? ^{๒๑๗}อเปฯ ตั อติ สุตเต นิคคหิตสฺส นิคคหิต-
สทุเทน สงฺคหณั, ตเทว อิมาย นิคคหิตสญฺญาย ปโยชนั.

๘,๑๑. ปรมณฺญา ปโยเค.

โสมสํติ วา อโสมสํติ วา ยํ ^{๒๑๘}จ ปน สมณฺญา กลาปาทีสุ ^{๒๑๙}สกุคคณฺเณสุ ^{๒๒๐}
อตุถิ. ปโยเค สติ, ตา สมณฺญา เอตฺถาปี กจฺจายเน อจฺจริเยน ปยุชฺชนฺเต. จสทุโท วาก-
ยารมฺโภ **ปนสทุโท** ปกฺขนฺตโร **อติสทุโท** นิสฺสเน **วสทุโท** สมฺมจฺโย **อปีสทุโท** อเปกฺขตุถิ.

ตตฺถ โสมสํโสมเสสุ อกฺขรา โสมสฺวนฺโต นาม ตํ เต โสมสฺวนฺโต ยถา:- ค สม
ฯเปฯ ห อติ อิม โสมสา นาม. นนฺ จ เหมจฺจา “โสมสํติ วา”ติ วุตฺตตฺตา “โสมสา นามา”ติ
วตฺตพฺพํ, กสฺมา ^{๒๒๑}โสมสฺวนฺโตติ วุตฺตนฺติ? กลาเป โสมสฺวนฺโต เภติ สุตฺตํ วุตฺตํ. ตสฺมา
“โสมสฺวนฺโต”ติ วุตฺตํ. อถ วา โสมสํติ ปทสฺส อสฺสตุถิวาจกตฺตํ ^{๒๒๒}ภาเปตฺถ “โสมสฺวนฺโต”ติ วุตฺตํ.
กิญฺจาปี พักการ ^{๒๒๓}โสมโส ^{๒๒๔}นาม. ตถาปี “ค สม ฯเปฯ ย ร ล ว โหติ ^{๒๒๕}โสมสา นามา”ติ
เอตฺตกเมว ^{๒๒๖}วตฺตพฺพํ. พักการ อธิ น วตฺตพฺพโ. กสฺมา? นฺยาเสน อสมานโต ฯ ตถา หิ
เหมจฺจา นฺยาเส ตสฺส ปน “กิญฺจาปี โสมสํโสมสํจฺจารณา น กตา, ลการสฺส วุตฺตวิจฺจารณานฺสา-
เรน ^{๒๒๗}สกุคฺคา ภาตฺตุนฺติ น กตา”ติ วุตฺตํ. ตสฺมา พักการ “ค สม ฯเปฯ ย ร ล ว ห ^{๒๒๘}อติ
โสมสา นามา”ติ เอตฺถ น วตฺตพฺพโ. เอตฺรหิ ปน “ค สม ฯเปฯ ห พ อติ โสมสา นามา”ติ เอตฺถ

^{๒๑๗}น. อ

^{๒๑๘}ท. “จ” อติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๒๑๙}น. กลาปาทีสุ

^{๒๒๐}“สกุคคณฺเณสุ” อติ สพฺพตฺถ ปาโง ทิสฺสติ.

^{๒๒๑}ท. ตสฺมา

^{๒๒๒}ร. อสฺสตุถิวาจกตฺตํ

^{๒๒๓}ท. พักการ

^{๒๒๔}ท. โสมโก

^{๒๒๕}ท. สหติ, น. หติ

^{๒๒๖}น. เอตฺถกเมว

^{๒๒๗}ท. ปนสาเรน

^{๒๒๘}ท. “ห” อติ ปาโง น ทิสฺสติ.

พกาโร ทิสฺสติ. เอวํ สติ, โส พกาโร^{๒๒๙} โฆसानํ สรูป^{๒๓๐} ชานนตฺถิ^{๒๓๑} ปจฺจา วุตฺโต สียา. โฆสา เอเตสํ อตฺถิตีติ โฆสวฺนฺโต. อติสายนเ วนฺตฺ, ยถา อุตฺรวติ^{๒๓๒} กณฺวาทิ. โฆโส เอเตสํ อตฺถิตีติ โฆสา, อกฺขรา. อโฆสา นาม. ตํ เต อโฆสา ยถา ก ข จ ฅ เปฯ ส อิติ อิเม อโฆสา นาม. เตน โฆสาโฆสนาเมน กว กิ อตฺถิ ปโยชนํ? “**วคฺเค ฅปฯ จมา**”^{๒๓๓} สุตฺเต โฆสาโฆ- สานํ โฆสาโฆสสทฺเทน สงฺคหณํ^{๒๓๔} ตเทว อิมาย โฆสาโฆสสทฺธยาย ปโยชนํ. น วิชฺชเต โฆโส^{๒๓๕} เยสนฺติ อโฆสา. อีสตฺถิเ นกาโร ยถา อนฺทรา กณฺวาทิ.

๑๐, ๑๒. ปุพฺพมโหจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ปุพฺพ ฅเปฯ ชเย. สเรนาติ^{๒๓๖} อธิ นิสฺสกกตฺเถ^{๒๓๗} ตติยาจณํ. อิทํ สหโยเค อถ วา เตน พุยฺญชนสฺส วิโยคโต. ยทา สห โยเค ตติยา ตทา วิโยชเยติ สทฺทสฺส อโยชเยติ อตฺถิ. **คเหตุพฺโพ ตตฺถาติ** เตสฺส สรพฺพญฺชนสฺส^{๒๓๘}.

ตตฺถาติ ปทํ สนฺธิกตฺตกาโมติ ปเท วิสยาธาวโร. ปกฺกนฺตฺวิสโย **ตสฺสทฺโท**.

ตตฺถายมิตฺยาทีสุ^{๒๓๙} ปโยเคสฺส วา. สนฺธิกตฺตกาโมติ ปเท ธาธาวโร. **ตสฺสทฺโท** วิสย- ภาเวน ปโยคํ ปรามสฺติ. สนฺธิกตฺตกาโม กุลปฺตฺโต ปุพฺพพฺพญฺชนํ อโฆจิตํ กตฺวา อสฺสรํ^{๒๔๐} กตฺ วา สรวฺจ อฺปฺริ กตฺวา จเปตฺวา สเรน สรโต วิโยชเย. **สนฺธิกตฺตกาโมติ** ปทสฺส ธาธาวา เปกฺขตฺตา “**ตตฺถา**”^{๒๔๑}ติ ปทํ วุตฺติยํ วุตฺตํ. **วิโยชเยติ** กุริยาปทสฺส กตฺวา เปกฺขนโต สนฺธิกตฺต- กาโมติ วุตฺตํ.

^{๒๒๙} ท. พโร

^{๒๓๐} ท. สรูป

^{๒๓๑} น. ฆานนตฺถิ

^{๒๓๒} ร., น., อุตฺรวติ

^{๒๓๓} กจฺจ. ๒๙., ปทฺฐป. ๔๒.

^{๒๓๔} ท. สงฺคหณํ

^{๒๓๕} น. โฆโส

^{๒๓๖} ท. สเรนาติ

^{๒๓๗} ท. นิสฺสกกตฺเถ

^{๒๓๘} ท. “สร” อิติ ปาโร น ทิสฺสติ.

^{๒๓๙} ท. มาตฺยาทีสุ

^{๒๔๐} ร. อสรํ

สนธิ์ กตฺตํ กาเมตฺติ สนิทฺกตฺตกาโม. สรรคฺคณฺณสามตฺติเยน สทฺทตฺตา^{๒๔๑}
“พฺยณฺชนนุ”ติ วุตฺตํ. “อธิปฺปายวเสน กตฺวา สรณฺจ อฺปรี กตฺวา”ติ วุตฺตํ. จสทฺโท “อโณฏฺจิตํ จ
กตฺวา อสรณฺจ กตฺวา สรณฺจ อฺปรี กตฺวา”ติ^{๒๔๒} โยเชตพฺโพ. อโณฏฺจิตํ ๗๗ อฺปรี กตฺวาติ
สรโต พฺยณฺชนํ วิยชเย, ตณฺจ พฺยณฺชนํ ตสฺส สรณฺจ ปุพฺเพ จเปยฺยาติ อธิปฺปาย.

ตตฺรารยํ อิติ อุทาหรณํ. ตตฺร นิพฺพานํ อโย อาทิ อิทํ จตฺตปาริสฺสทฺธสํสขาทํ
ปุพฺพภูจฺจํ ภาวติ. ตํ หิ นิพฺพานปฏฺธิลาภสฺส^{๒๔๓} การณตฺตา หตฺวา ปุพฺพภูจฺจํ นาม.
“ตตฺรารยมาทิ ภาวติ, อธิ ปณฺณสฺส ภิกฺขุโน”ติ^{๒๔๔} ธมฺมปทปาฬี. ตตฺร อโย อิติ จิตฺ.^{๒๔๕} **ปุพฺพ**
๗๗ ๗๗, **สร** **สเร** **โลป**,^{๒๔๖} “**ทีฆนุ**”ติ^{๒๔๗} ปรรสสฺส ทีฆ, “**นเย ปรี ยุตฺเต**”ติ^{๒๔๘}
ปรนยนํ. “**มทา สเร**”ติ^{๒๔๙} นิคฺคหิตสฺส โม, “**นเย [๒๕๐] ๗๗ ยุตฺเต**”ติ วิสยสฺสตฺตมี.

๑๑,๑๔. นเย ปรี ยุตฺเต.

โขสทฺโท วาจาสิลฺลิจฺจตฺโต. ปณฺทิตโต ตตฺร นิพฺพานํ อภีรตี อิจฺเจยฺย. ตตฺร อภีรตี
อิจฺเจยฺย อิติ จิตฺ, **ปุพฺพ ๗๗ ๗๗, สร สเร โลป**,^{๒๕๑} **ทีฆ**,^{๒๕๒} **นเย ๗๗ ยุตฺเต.**

โก อาจริย “**ยุตฺเต**”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “**อกุโกจฺฉิ มํ ๗๗**
อหาลิ เม”ติ ปโยเค นิคฺคหิตสฺส ปรรนยณนิวตฺตนตฺถํ “**ยุตฺเต**”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. นิคฺคหิตสฺส หิ
อปรตฺตา พฺยณฺชนตฺตา จ ปการาติอาเทสนตฺตราภาเวปี “**นเย ปรรนุ**”ติ วุตฺเต ปรรนยนํ
กาตพฺพนฺติ สนฺเทโห ภาเวยฺย, อิตฺโต^{๒๕๓} ตํนิวตฺตนตฺถํ “**ยุตฺเต**”ติ ปทํ วุตฺตํ, **ยุตฺตภาว**”^{๒๕๔}

^{๒๔๑} ท. ลทฺทตฺตา

^{๒๔๒} ท. กตฺวา

^{๒๔๓} “-ปติ-” อิติ สทฺทตฺต ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๒๔๔} ชุ. ๕. (บาลี) ๒๕/๓๗๕/๘๒.

^{๒๔๕} ร. อิติภูจฺจิตํ

^{๒๔๖} กจฺจ. ๑๒., ปทฺธป. ๑๓.

^{๒๔๗} กจฺจ. ๑๕., ปทฺธป. ๑๗.

^{๒๔๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺธป. ๑๔.

^{๒๔๙} กจฺจ. ๓๔., ปทฺธป. ๕๒.

^{๒๕๐} ท. “**ทีฆํ พฺยณฺชนํ ปเร อิสฺสสิภาโว**” อิติ เอตฺตณฺนตฺเร ปาจา ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๑} กจฺจ. ๑๒. ปทฺธป. ๑๓.

^{๒๕๒} กจฺจ. ๑๕., ปทฺธป. ๑๗.

^{๒๕๓} ท., น. ตโต

^{๒๕๔} ร. ยุตฺตภาว, ท. ยุตฺตภาว

ฉาเปตุ “เอตถา”ติอาทิ วุตตํ. เอตถ ปน “อโกจจฺฉิ มํ ๗๗ สฺสิ เม”ติ ปโยเค นิคฺคหิตสฺส
ปรนยนํ ยุตตํ น โหติ. กสฺมา, นิคฺคหิตสฺส ปุพฺพปเท มการนิสฺสิตตฺตา^{๒๕๕} ยุตฺติยา อภาวโต จ.
ปนสทฺโท วิเสสตุโธ. “อโกจจฺฉิ” ๗๗ สฺสิ เม”ติ อุลลภฺชนํ เตน “พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ”ตยาทีนํ^{๒๕๖}
คหณํ มการสฺส ปรปเท ปรนยนํ^{๒๕๗} น โหติติ ยุตฺเตติ ปทํ วุตฺตฺนฺติ วจฺนํ น วุตฺตพฺพํ. กสฺมา
สฺริ^{๒๕๘} จนฺติ เอตถ สเรติ นิมิตฺตคหณ สามตฺติเยเนว วณฺเณน พยวฺधाने สนฺธิการิยสฺส
นิเสธนโต^{๒๕๙} “ยุตฺเต”ติ ปเทเน. เตน รูปสฺสิทฺธิยํ “นิมิตฺโตปาทานสามตฺติยโต วณฺณกาลพฺยวฺधाने
สนฺธิการิยํ น ภาวตี”ติ^{๒๖๐} วุตตํ. พาลวตาเว “สเร ตฺยสฺมี โอปสิเลสิโก”^{๒๖๑} กาลสตุตฺตมี, ตโต
วณฺณกาลพฺยวฺधाने การิยํ น โหติ, ตํ ยถา “มํ อภาสํ”ติ^{๒๖๒} วุตตํ. กสฺมา, มการสฺส^{๒๖๓}
ปรปเท อการนยนํ “สเร”ติ ปเทเน ปฏฺิเสธิตํ “น ยุตฺเต”ติ ปเทเน. “มทา สเร”ติ^{๒๖๔} สุตฺเตเน
มการํ กตฺวา ปรอการนยนํ ยุตตํ น โหติติ ฉาปนตฺถํ “ยุตฺเต”ติ ปทํ วุตฺตฺนฺติ จ น^{๒๖๕}
วุตฺตพฺพํ. กสฺมา, วาสทฺเทเน นิคฺคหิตสฺส มการาเทสสฺส นิวารณโต. “มทา สเร”ติ สุตฺตสฺส
วุตฺติยํ วาติ, กสฺมา “อโกจจฺฉิ ๗๗ เม”ติ วุตตํ. อสฺสุโก^{๒๖๖} มํ อโกจจฺฉิ, อสฺสุโก มํ อวฺธิ, ปหริ^{๒๖๗}

^{๒๕๕} ท. อการนิสฺสิตตฺตา

^{๒๕๖} ท. อโกจจฺฉิ

^{๒๕๗} “พุทฺธมฺสสรณมคจฺฉามิ”ตยาทีนํ” อิติ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๘} ท. อการนยนํ, ร. ปการนยนํ

^{๒๕๙} ท. สร

^{๒๖๐} ท. นิเสธนโต

^{๒๖๑} ปทฺฐป. ว. ๑๓/๙.

^{๒๖๒} น. โอปสิเลสิโต

^{๒๖๓} พาลา. ๓., ร. อภาสํ

^{๒๖๔} น. ปการสฺส

^{๒๖๕} กจฺจ. ๓๔., ปทฺฐป. ๕๒.

^{๒๖๖} ท. ปน

^{๒๖๗} ท. สุกโก

อวริ, ปหริ^{๒๖๘} อสุโก [๒๖๙] เม สนุตกัม อหาสี อวหริ. อิติสทโท นิทสฺสโน. **สนธิกปเปติ** [๒๗๐]
สามณฺณวโร.^{๒๗๑}

อิตี สนธิรูปทีปนิยํ ปจโม ปริจฺเจโท นิฏฺฐิตโ.

๓.๑.๒ สนธิรูปทีปนิยํ ทุตฺติโย ปริจฺเจโท

๑๒,๑๓. สรา สเร โลปํ.

ปฺพุพฺพสรโลปวิธานตุํ^{๒๗๒} สพฺเพปิตี^{๒๗๓} วุตฺตํ.^{๒๗๔} “**สรา สเร โลปนํ**”ติ สุตฺตํ
วุตฺตํ. สพฺเพปิ สรา ไช สเร ปเร จิตฺเต โลปํ ปปฺโปนฺตติ **ไชสทฺโท** วาจาสิทธิฏฺฐตฺถ. **สราติ** ปเทณ
“อฏฺฐ สรา สงฺคหิตา”ติ ภาปนตุํ “**สพฺเพปิ**”ติ วุตฺตํ. **อปิสทฺโท** อวยวาเปกฺขตฺถ. **สเรติ**
ปทสฺส ปรมิตฺตภาวภาปนตุํ “**ปเร**”ติ วุตฺตํ. “นามปทํ กุริยาเปกฺขํ, กุริยาปทํ นามปทา-
เปกฺขนุ”ติ วจนฺโต “**ปปฺโปนฺตติ**”ติ วุตฺตํ. อตฺถพฺยาชฺยานเ ปน “**นฺนํ ปปฺโปนฺตติ**”ติ น สุตฺเต วุตฺตํ.
น^{๒๗๕} กุโธ จาธิตฺตํ, อถ กถํ วุตฺตํ, “**สรา สเร โลป**”มิจฺเจเวเต สทฺทา โย ตยํ กุริยมฺปาทียนฺเต
ปปฺโปนฺตติติ ปโยเคปิ สติ ตสฺมา ปปฺโปนฺตติติ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ.

ยสฺส ภิกฺขุโน อินฺทริยานิ สมถฺยคตานิ. “ภนฺเต เอตํ อนิจฺจาติภาว”^{๒๗๖} ฐป
เอตํ มม เอโส หมฺสมิ^{๒๗๗} เอโส เม อตฺตา”ติ สมนุสฺสสิตุํ^{๒๗๘} โน น หิ กลลํ ยุตฺตํ.^{๒๗๙} **อายสฺมา**
สํเมณ สทฺธิ^{๒๘๐} สเมตฺ กายจิตฺเตหิ สมํ คจฺจตุ. ยสฺส อินฺทริยานิ, โน น หิ เอตํ สเมตฺ
อายสฺมาติ จิตฺ.^{๒๘๑} **ปฺพุพฺพ ๆเปฯ** **เย,**^{๒๘๒} **สรา...** อ อิ อู การานํ **โลโป,** **นเย...**^{๒๘๓}

^{๒๖๘} น. ปหริ

^{๒๖๙} ท. “สนฺตํ” อิตี เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๒๗๐} น. “สนฺธิ” อิตี เอตฺถนฺตเร ปาโจ ทิสฺสติ.

^{๒๗๑} น. สามณฺณิ

^{๒๗๒} น. ปฺพุพฺพสรโลปวิธานตุํ

^{๒๗๓} ท. “สพฺเพปิตี” อิตี ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๔} ท. “วุตฺตํ” อิตี ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๕} ท. “น” อิตี ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๖} ท. อนิจฺจาติภาว

^{๒๗๗} น. หมฺสมิ

^{๒๗๘} ท. “สมนุสฺสสิ” อิตี ปาโจ อธิ ทิสฺสติ.

^{๒๗๙} ท. วุตฺตํ

^{๒๘๐} น. สทฺธิ, ท. “สทฺธิ” อิตี ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๘๑} ท. อายสฺมาติฏฺฐิตํ

^{๒๘๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

“สรา สเร โลปน”ติ สุตเตน ปรสเรหิ ปุพฺพลุตตสรา จตุสญฺจิ. กถํ ? นลฺ^{๒๘๔}
 ราชภิกฺโข,^{๒๘๕} ยสฺสสวรา,^{๒๘๖} ยสฺสสินุทฺริยานิ.^{๒๘๗} ยสฺสสิทิสรา,^{๒๘๘} ชินฺริตํ, อชฺชุปฺโปสโส,^{๒๘๙} เอเก-
 นฺณานิ,^{๒๙๐} ยสฺสเสเต จตุโร ฐมา,^{๒๙๑} มโมทนํ.^{๒๙๒} อยํ อการาทีสุ ปเรสุ อการโลโป.
 โสตุกามตฺถ, มาวฺโส^{๒๙๓} เอรูปมากาสิ,^{๒๙๔} จตุริตฺติโย,^{๒๙๕} สพฺพิตฺติโย,^{๒๙๖} ตพฺภูจฺหิ,^{๒๙๗}
 นาคนาสฺสุ,^{๒๙๘} รโหคตาย ตสฺสเสว,^{๒๙๙} อวิชฺชโช^{๓๐๐} ๕ อยํ อการาทีสุ^{๓๐๑} ปเรสุ^{๓๐๒} อการโลโป.
 ลภนฺเตตฺถ^{๓๐๓} ปทกฺขิณเ, ^{๓๐๔} อคฺคาหิต, ตีณฺนิมานิ, อธิริตํ, อิสฺสุตฺตโม, อุกฺกมฺมโย,^{๓๐๕}
 โน เหนํ ฆนฺเต,^{๓๐๖} อคฺคโคภาโส. อยํ อการาทีสุ ปเรสุ อการโลโป.

^{๒๘๓} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๘๔} น. สี่

^{๒๘๕} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๒๕/๑๓๕.

^{๒๘๖} น. ยสฺสสวรา

^{๒๘๗} พ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๙๔/๓๓.

^{๒๘๘} “ยสฺสสิทิสรา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ น ทิสฺสติ.

^{๒๘๙} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๖๘/๑๗๕.

^{๒๙๐} วิ. จ. (บาลี) ๗/๔๓๗/๒๗๕.

^{๒๙๑} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๕๗/๑๔, น. ฐมา

^{๒๙๒} ท. ฐมาโมทนํ

^{๒๙๓} “อาวฺโส” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๒๙๔} วิ. มหา. (บาลี) ๑/๓๘๔/๒๙๑, ท. เอรูปํ มากิริสิ

^{๒๙๕} พ. ฐ. (บาลี) ๒๘/๙๔/๑๓๕.

^{๒๙๖} พ. อป. (บาลี) ๓๓/๑๗๙/๔๖๕, ท. สพฺพิตฺติโย

^{๒๙๗} พ. ขา. (บาลี) ๓๖/๔๒, “ตพฺภูจฺหติ” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๒๙๘} พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๕/๔๐, ท. นาคาสฺสุรา

^{๒๙๙} พ. อป. (บาลี) ๓๓/๙๙/๓๐๙.

^{๓๐๐} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๕.

^{๓๐๑} ร., น. อการาทีสุมี, ท. อการาทีสุ

^{๓๐๒} ร., น. ปเร

^{๓๐๓} ร., น. ลภตฺตเถ

อิตถายํ ปุริโส อิติ, ขณนตาลุกุลมฺพานิ, มิคีว,^{๓๐๗} ภิกฺขุเนริตํ,^{๓๐๘} ปีวํ^{๓๐๙} ภาคิ-
 รโสทกํ,^{๓๑๐} ราชีนฺธุ, กามุเกสา,^{๓๑๑} ภิกฺขุโนวาโท.^{๓๑๒} อयํ อการาทีสุ ปเรสุ อีการโลโป.

อุจฺจุคฺคํ,^{๓๑๓} ธาตายนฺนานิ, ธาตินฺนุริยานิ, ธาติริตา,^{๓๑๔} มาตุปฺภูจํ, อีตฺตฺว,^{๓๑๕}
 อาเนนฺเตตํ ปภาวตี,^{๓๑๖} วิชฺโชภาโส. อयํ อการาทีสุ ปเรสุ อฺการโลโป.

วามฺมฺรทฺสสามิกํ,^{๓๑๗} ชมฺพาทินี,^{๓๑๘} ชมฺพิสฺสโร,^{๓๑๙} ชมฺพิริตา วาเตน, วฐฺทฺร,^{๓๒๐}
 สรณฺมิเวโค,^{๓๒๑} นาคนาสุเรสา,^{๓๒๒} ชมฺโพนตา^{๓๒๓} วาเตน. อยํ อการาทีสุ ปเรสุ อฺการโลโป.

^{๓๐๔} อญ. ติก. ๒๐/๑๕๖/๒๘๗

^{๓๐๕} ท. อุทฺธมฺมิโย

^{๓๐๖} ที. สี. (บาลี) ๙/๑๘๗/๖๒.

^{๓๐๗} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๒๓๓/๓๕๔.

^{๓๐๘} “ภิกฺขุเนริตํ” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๐๙} “ປີວັ” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๑๐} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๒๗/๒๘, “ปารโหมทกํ” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๑๑} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๒๗/๒๘, ช. กามเกสา

^{๓๑๒} วิ. ป. (บาลี) ๘/๔๗๕/๔๒๙.

^{๓๑๓} วิสุทฺธิ. ฐีกา. (บาลี) ๑/๒๓๑,

^{๓๑๔} น. ธาติริตา

^{๓๑๕} ท. อีตฺตฺว

^{๓๑๖} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๓๔/๔๒.

^{๓๑๗} ช. วามฺมฺรทฺสสามิกํ

^{๓๑๘} “ชมฺพราทีนึ” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๑๙} “จมิสฺสโร” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๒๐} ร., น. วฐฺทฺร, ท. วฐฺทฺร, ช. วฐฺทฺร

^{๓๒๑} “สรณฺมิเวโค” อิติ ปาโจ สພພຸດທ ທີສຸສຕິ.

^{๓๒๒} ร., น., ท., ช. นาคนาสุเรโส

^{๓๒๓} ร., น. ชมฺโพนตา

ปุตุตามตติ ฌน^{๓๒๔} มตติ,^{๓๒๕} ยัม มาสิ^{๓๒๖} หทยสุสิต,^{๓๒๗} โย^{๓๒๘} มิสฺสโร,^{๓๒๙}
 วจัน มิริต,^{๓๓๐} คาถา มุทิตา, โสภนา มุชฺ, สุตฺ เมตฺ โภ โคตม,^{๓๓๑} เต'เต อากนฺตูกา ภิกฺขุ,
 ลหฺโธ โมกาโส,^{๓๓๒} อยัม อการาทีสุ ปเรสุ เอการโลโป.

อรุสฺส ทุกฺโข ภวิสฺสติ,^{๓๓๓} เอสาธุโส อายสฺมา อุนนฺโท,^{๓๓๔} ติสฺสิตฺติโย,^{๓๓๕}
 จตฺสฺสิตฺติโย, นยิธ สตฺตฺตฺพลพฺภติ,^{๓๓๖} จตฺสฺสุมิโย,^{๓๓๗} ตัม กุเตตฺถ ลพฺภา,^{๓๓๘} จตฺตารโฆมา สวณฺติ
 เต. อยัม อการาทีสุ ปเรสุ โอการโลโป. เอวํ จตฺสฺสุมิจิวิธो ปุพฺพสฺสรวานํ เอกกโลปนโย ภวติ.

เตน สทฺทพินฺนุปรกฺเรน

“สเรเหว สรา ปุพฺพา^{๓๓๙} ลุตฺตา วาจี ปเร รมา”ติ^{๓๔๐}

วุตฺตํ. ปเรหิ สเรเหว ปุพฺพลุตฺตา สรา วาจี จตฺสฺสุมิจิ ปุพฺพสฺสเรหิ^{๓๔๑} ปเร ลุตฺตา สรา รมา
 เทว ปญฺญาสาติ อตฺถิ. สทฺทพินฺนิตยัม^{๓๔๒} “นนานาทิสํ ยนฺติ, วิสฺสาสํ เอยฺย ปญฺชิตฺโต.”^{๓๔๓} สเจ

^{๓๒๔} ท. ฌน

^{๓๒๕} ชุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๖๗/๒๘.

^{๓๒๖} ท. ยมฺมาสิ

^{๓๒๗} ชุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๒๑/๑๓๙, “หทยนิสฺสิตํ” อิติ ปาโจ สทฺทพฺพุตฺถ ทิสฺสติ.

^{๓๒๘} “โส” อิติ ปาโจ สทฺทพฺพุตฺถ ทิสฺสติ.

^{๓๒๙} ชุ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๖๐๓/๓๐๐

^{๓๓๐} น. มิริตฺ, ท. วจณมฺมิริตฺ, ช. มิริตฺ

^{๓๓๑} วิ. มหา. (บาลี) ๑/๒/๒

^{๓๓๒} น. โมกาโมโส

^{๓๓๓} วิ. มหา. (บาลี) ๒/๔๐๒/๒๙๙.

^{๓๓๔} วิ. มหา. (บาลี) ๕//๒๗๓/๔๕.

^{๓๓๕} ชุ. อป. (บาลี) ๓๓/๑๕๕/๔๒๕.

^{๓๓๖} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๗๑/๑๖๓.

^{๓๓๗} ท. จตฺสฺสุมิโย

^{๓๓๘} วิ. มหา. (บาลี) ๑/๒๒/๑๓.

^{๓๓๙} “ปุพฺพ” อิติ ปาโจ สทฺทพฺพุตฺถ ทิสฺสติ.

^{๓๔๐} กว. (บาลี) ๑๒/๒๖.

^{๓๔๑} ช. ปุพฺพสฺสเรหิ

^{๓๔๒} ท. สทฺทพินฺนิตยัม

^{๓๔๓} ชุ. เถร. ๒๖/๔๘๕/๓๕๔

อุปปาโท เหยย.^{๓๔๔} อัย เอกสมิ์ สเร ปเร เอกกขณ ทูวินัน ปุพพสุรณัน โลโป. “น มํ ปุณ
อุเปยยาสิ,^{๓๔๕} อชฺฌเมยยาสิ”ติ^{๓๔๖} อัย เอกสมิ์ สเร ปเร^{๓๔๗} เอกกขณ ตินฺณํ ปุพพสุรณัน โล
โป. อิเมหิ ทูวิหิ^{๓๔๘} นเยหิ สนฺธิ อสมฺมจฺจิวิโร^{๓๔๙} ปุพพสุรโลปนโย^{๓๕๐} [^{๓๕๑}] เวทิตพฺโพ.
อิเมหิ อสมฺมจฺยา^{๓๕๒} นเยหิ วินิมฺตโต อณฺโณ ปาฬิยํ วิชฺชมาโน ปุพพสุรโลปนโย นาม นตฺถิ.
ตตฺถ นสิ ราชภโฏ^{๓๕๓}ติ น อสิ ราชภโฏติ เจโท.^{๓๕๔} ยนฺตฺติติ ยา อ อนฺตฺติติ วณฺณมฺมจฺติ.
เอตฺถ ปฏฺฐิปาฏิยา ตโย สวา ลพฺพนฺติ. อุเปยยาสิติ อุป อ อเปยยาสิติ วณฺณมฺมจฺติ.
เอตฺถ ปฏฺฐิ-ปาฏิยา จตฺตารอ ลพฺพนฺติ”ติ^{๓๕๕} วุตฺตํ ฯ

๑๓,๑๕ วา ปโร อสฺฐปา.

ปโรปวิธานตฺถํ “วา ปโร อสฺฐปา”ติ สุตฺตํ วุตฺตํ วิธิ^{๓๕๖} นิจุจมนิจฺจุญจ สนฺตเมตฺถ
จวาสุตฺติ^{๓๕๗} ทีเปติ^{๓๕๘} น วิกปฺเปตฺถ^{๓๕๙} ววตฺถิตวิภาสโต. อตฺถพฺยาขฺยาเน ปน “วาสทฺโท วิกปฺ-
ปนตฺถํ โขตฺยติ”ติ วุตฺตํ.

^{๓๔๔} “วิสุสาสิ เอยฺย ปณฺชิตโต. สเจ อุปปาโท เหยย.” อิติ ปาสา สพฺพตฺถ น ทิสฺสนฺติ.

^{๓๔๕} ชฺ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๐๑/๒๘๒

^{๓๔๖} ช. “อชฺฌเมยฺยาสิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๓๔๗} “ปเร” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ น ทิสฺสติ.

^{๓๔๘} น. ทูวิหิ

^{๓๔๙} น. สมฺมจฺจิวิโร, ท. สมฺมจฺจิ วิโร

^{๓๕๐} “ปุพฺพกฺขรโลปนโย” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๓๕๑} น. “เท” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๓๕๒} “อสมฺมจฺยา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๓๕๓} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๒๖/๑๓๗.

^{๓๕๔} “นสิ ราชภโฏติ น อสิ ราชภโฏติ เจโท.” อิติ ปาสา สพฺพตฺถ น ทิสฺสนฺติ.

^{๓๕๕} สทฺท. สุตฺต.อ. ๓๐/๑๘-๑๙.

^{๓๕๖} ท. วิธิ

^{๓๕๗} ท. สนฺตเมวตฺถจวาสุตฺติ

^{๓๕๘} ช. ทีเปติ

^{๓๕๙} ช. วิกปฺเปตฺถ

၁၄,၁၆. ကုမ္ပဏီလီမိတက်

๓๖๐ วิ. ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๗๐๙/๓๕, น. วิมจฺคปาฬิ

๓๖๑ ท. อิมาว

๓๖๒ กจ.จ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

๓๖๓ กจ.จ. ๑๓. ปทรูป. ๑๕.

๓๖๕ กจ. ๑๑. ปทรป. ๑๕.

๓๖๕ น. “ต” อิติ ปาโจ สพุพตฺถ ทิสฺสตี.

๓๖๖ น. ชหิตา

၈၁၅ န. ခုနစ်

๓๖๘ กจ.จ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

๓๖๙ กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

๓๗๐ ข. ปรศรานิ

๓๗๑ ร., น. ขารโลโป

๓๗๒ น. กวจุจา

ปโร อิวณฺเณ อุกาโร^{๓๗๔} สโร โห ปุพฺพสเร ลุตเต^{๓๗๕} “สรา สเร โลปนฺ”ติ^{๓๘๐}
 ลุตเตน ปุพฺพภูเต สเร วินฺญฺเจ^{๓๘๑} กวจิคฺคหณโต อธิ อสวณฺณเมเยว ลุตเต ยํ ญฺนํ โหติ,
 อสวณฺณตา ญฺนํ อิวณฺณ อุการานํ อยํ อสวณฺณตา โหติ. เวทคฺคฺ สํขุยํ น อูปเตติ,^{๓๘๒}
 พนฺธุสฺเสว^{๓๘๓} สมากโม อธิ, สํขุยํ น^{๓๘๔} อูปเตติ, พนฺธุสฺส อิว, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย,^{๓๘๕}
 สรา... กวจาส... [^{๓๘๖}] อุตฺส โอ, อิตฺส เอ, นเย ปรี...^{๓๘๗}

๓๘๗ กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

โก อาจริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “ยสฺสินฺหุริยานิ ๔เปฯ อเทสยิ” อิติ ปโยเคสฺส กวจิสฺสทฺเพน นิวาริตฺตฺตา ปุพฺพสฺเร ลุตฺเต^{๓๘๘} ปรสโร อสวณฺณํ น ปปฺโปตฺติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ยสฺส ภิกฺขุโน อินฺหุริยานิ, ตถูปมํ ปริยตฺติสงฺขาตํ ฅมฺมวรั ภาควา อเทสยิ. ยสฺส อินฺหุริยานิ, ตถาอุปมํ, **ปุพฺพ ๔เปฯ ๕เย, สรา สเร... ทีฆํ**,^{๓๘๙} นเย...

๑๕,๑๗. ทีฆํ.

ปุพฺพสฺรโลเป กเต ปรสโร ทีฆํ ปปฺโปตฺติติ ฅาปนตฺถํ “**ทีฆน**”ติ สุตฺตํ วุตฺตํ. ทีฆํ ทีฆภาวํ ปปฺโปตฺติ.

อิหฺ โลเก สทฺธา เสฏฺฐํ ปุริสฺสฺส วิตฺตํ. คหฺมฺเจหิ อนาคาเรหิ ๑ อิติ อุมฺยํ อุมฺเยหิ อสฺสํญฺจํ ปุคฺคํ, สทฺธา อิหฺ, อนาคาเรหิ ๑ อุมฺยํ, **ปุพฺพ ๔เปฯ ๕เย**,^{๓๙๐} **สรา สเร...**^{๓๙๑} **ทีฆํ, นเย ปร...**^{๓๙๒}

โก อาจริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “ปญฺจหุปาสิ”^{๓๙๓} ๔เปฯ เนตฺถา”ติ ปโยเคสฺส ปุพฺพสฺสเร ลุตฺเตปิ หิ ปรสฺสโร กวจิคฺคหฺณน ทีฆํ น ปปฺโปตฺติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.

อุปาสิ ปญฺจหิ อญฺเจหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ, อญฺณํ ภิกฺขุจํ ฅนํ นตฺถิ, น วาณิชา^{๓๙๔} เอตฺถ ฅาเน อาคตฺตา. ปญฺจหิ อุปาสิ, นตฺถิ อญฺณํ, **ปุพฺพ ๔เปฯ ๕เย, สรา สเร... นเย ปร...**

๑๖,๑๘. ปุพฺพโ ๑.

ปรสฺรานํ โลเป กเต ปุพฺพสฺโร ทีฆํ ปปฺโปตฺติติ ฅาปนตฺถํ “**ปุพฺพโ ๑**”ติ สุตฺตํ วุตฺตํ. ปุพฺพโติ ปุพฺเพ จิตฺเต.^{๓๙๕} อิหฺ โลเก เสฏฺฐํ ปุริสฺสฺส วิตฺตํ กิ^{๓๙๖} สฺ ๕ โชนฺ สาสฺ^{๓๙๗} อิติ

^{๓๘๘} ๕. สุตฺเต

^{๓๘๙} กจฺจ. ๑๕., ปทฺฐป. ๑๗.

^{๓๙๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๓๙๑} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๓๙๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๓๙๓} ท. ปญฺจหุปาสิ

^{๓๙๔} น. วาณิชา

^{๓๙๕} ท. , น. ปุพฺเพภูตฺติ

^{๓๙๖} น. กิ

^{๓๙๗} น. สาสฺ

ฅาปนตุถั “กัวจึ”ติ ปทั มยา วุตุตั. เน วาณิชา^{๔๑๒} ฅนาคตา อิติ วจัน ชโน วทติ เน วาณิชา^{๔๑๓} ฅेतถ จาเน ฅาคตา. เน ฅนาคตา. เน ฅेतถ, ปุพพ ฅเปฯ ฅเย, วา ปโร...^{๔๑๔} นเย... เตนาจตาติปี^{๔๑๕} ฅตุถิ.

๑๘,๒๐. วโมททุทานั.

วโม, กถยตาทิสททานั^{๔๑๖} โอการสุส อิทั วคคณั.

ฅถ ไซ ฅสุส ฅนสุส จิตตุ สมาริยติ, ไส วิตกุโก ฅสุส ฅนสุส โหติ, วตุถ ฅेतถ จาเน ฅเนน นิจุจั วิหิตั,^{๔๑๗} รุปี^{๔๑๘} จกขุ ฅาปาถั ฅาคจจติ, ฅถ ไซ ฅสุส, ไส ฅสุส, พนุ ฅาพาโร, วตุถ ฅेतถ, จกขุฅาปาถั, ปุพพ ฅเปฯ ฅเย.^{๔๑๙} วโมท... นเย ปรี...^{๔๒๐}

โโก ฅาจริย “กัวจึ”ติ ปทั กสุมา ฅาจริเยน วุตุตั? โโก สิสสุ “จตุตาโร เม ฅเปฯ สมนิโย”ติ ปโยเคสุ ปเร เสเร^{๔๒๑} สติปี กัวจิสทเทน นิวาริตตุตา โอการานั วการาเทโส น โหติติ ฅาปนตุถั “กัวจึ”ติ ปทั มยา วุตุตั. จตุตาโร อิเม, กั นุ อีมา ฅเว,^{๔๒๒} ปุพพ... วา ปโร...^{๔๒๓} นเย... นุยาเส ปน “จตุตาโรเม”ติ^{๔๒๔} ฅอกเมวั ฅูทาหรณั^{๔๒๕} ทิสสุติ.

๑๙,๒๒. สพุโพ จั ติ.

อิวณเณ ยั นวาติ^{๔๒๖} สมุปัตตุสสุส ยาเทสสุส นิวารณตุถั “สพุโพ จั ติ”ติ สุตตุตั วุตุตั. ติ อิติ สพุโพ ฅนุตถุโต ติสทโท ฅโส พยุณชโน เสเร ปเร จิเต กัวจิ จการั ปโปติ.

^{๔๑๒} ร., ท. พานิชา, น. พานิฐา

^{๔๑๓} ร., ท. วานิชา, น. วานิฐา

^{๔๑๔} กจุจ. ๑๓ ปทฐป. ๑๕

^{๔๑๕} ท. เตนาจตาปี

^{๔๑๖} ร., น. กถยิตสททานิ, ท. กถยิตสททานิ

^{๔๑๗} น. วิหิ

^{๔๑๘} ร., น. รุปี

^{๔๑๙} กจุจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๒๐} กจุจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๒๑} ท. ปรสเร

^{๔๒๒} ท. อีมาว

^{๔๒๓} กจุจ. ๑๓ ปทฐป. ๑๕

^{๔๒๔} นุยาส. ฅุ. ๑๘/๒๔., ท. เม

^{๔๒๕} ร., น. ฅอกเมวัมูทาหรณั, ท. ฅอกเมวัติมูทาหรณั

^{๔๒๖} ร., น. ยนุนวาติ, ท. ยนุนวา. กจุจ. ๒๑., ปทฐป. ๒๑

อติปตีนัน อิติสททสฺส อิทํ จคฺคณฺ. ^{๔๒๗} อิติ เอตํ ^{๔๒๘} ปฏินิสฺสชฺชนํ ^{๔๒๙} กุสลํ สุนฺทรํ, ^{๔๓๐}
 อิติ เอวํ โส ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ วจฺนีโย อสฺส ภเวยฺย, ชโน ปจฺจุตฺตริตฺวา, ชโน ปจฺจาหฺรติ. อิติ
 เอตํ, อิติ อสฺส, ปติ อุตฺตริตฺวา, ปติ อาหฺรติ. **ปฺพุพฺพ...** ^{๔๓๑} “อิวณฺโณ ยํ นวํ”ติ ^{๔๓๒} อิตฺส
 โย, “**สพฺโพ จํ ตี**”ติ ตฺยสฺส โจ, **ปร เทวภาโว...** ^{๔๓๓} นเย... ^{๔๓๔}

โภ อจฺจริย “กฺวจฺ”ติ ปทํ กสฺมา อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส อิตฺสฺส มฺหุตฺตมปฺปีติ ^{๔๓๕}
 ปโยเค ปรสฺเร สติปิ กฺวจิสฺสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา ติสฺสทฺโห จการํ น ปปฺโปตีติ ภาปนตฺถํ
 “กฺวจฺ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิติ อสฺส. **ปฺพุพฺพ...** วา **ปโร...** นเย...

๒๐,๒๗. โท ธสฺส จ.

ภิกฺขเว เอกํ สมยํ อธิ จาเน ^{๔๓๖} อนํ วสฺสี, อธิ อนํ, **ปฺพุพฺพ...** ^{๔๓๗} ^{๔๓๘} **โท ธสฺส**
จ, ^{๔๓๙} **สรา สเร** ^{๔๔๐} ... ^{๔๔๑} **ทิม,** ^{๔๔๒} **นเย...** ^{๔๔๓}

โภ อจฺจริย “กฺวจฺ”ติ ปทํ กสฺมา อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส อธิ ^{๔๔๔} ปสฺสตีติ
 ปโยเค ปรสฺเร สติปิ “กฺวจฺ”ติ สทฺเทน นิวาริตฺตฺตา โห ทการํ น ปปฺโปตีติ ภาปนตฺถํ

^{๔๒๗} ท. จคฺคณฺ

^{๔๒๘} ท. เอวํ

^{๔๒๙} ท. ปฏินิสฺสชฺชนํ

^{๔๓๐} ท. สุนฺทรํ

^{๔๓๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๓๒} กจฺจ. ๒๑., ปทฺฐป. ๒๑.

^{๔๓๓} กจฺจ. ๒๘., ปทฺฐป. ๔๐.

^{๔๓๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๓๕} ท. มฺหุตฺตมปฺปีติ

^{๔๓๖} น., ท. อธิจฺจาเน

^{๔๓๗} ท. “ปฺพุพฺพ” อิติ ปาโง เอตฺถนฺตเร น ทิสฺสติ.

^{๔๓๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๓๙} กจฺจ. ๒๐., ปทฺฐป. ๒๗.

^{๔๔๐} น. สเรวาสเร, ช. สรา

^{๔๔๑} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓

^{๔๔๒} กจฺจ. ๑๕., ปทฺฐป. ๑๗.

^{๔๔๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๔๔} ท. อธิ

“กุวจี”^{๔๕๕} ติ ปท มยา วุตตํ. อธิ เอว, ปุพพ... สรา, สเร... นเย ปรี^{๔๕๖}...

อริยานํ ทสฺสนํ สาธุ, สาธุ ทสฺสนมริยานํ. จสทฺเทน ฐสฺส โห.

สุตฺตวิภาเคน พหุธาปี อาเทโส สียา. อปิสทฺโท หการาเทสํ อเปกฺขติ. โต
ทสฺส. ทสฺส ตาเทโส. อุทาหรณํ ยถา กตมํ? สฺคโต อิติ อุทาหรณํ. เอวํ เสเสสฺสปี อตุโก
เวทิตพฺโพ. สฺคโท ติฏฺฐิตํ.

จสทฺเทน ทสฺส ตา,^{๔๕๗} ทุกฺกตํ.

จสทฺเทน ตสฺส โธ, คนฺตพฺโพ.

จสทฺเทน ตสฺส โธ, “อตุตฺตโร ตสฺสา”^{๔๕๘} ติ วุตฺตพฺเพ, “พฺยญฺชโน จ วิสณฺโณโค”^{๔๕๙} ติ
สุตฺเตน เอกตการสฺส โลปี กตฺวา “อตุตฺตโร ตสฺสา”^{๔๕๙} ติ วุตฺตํ. อตุตฺตโร “พฺยญฺช นเปฯ โค”^{๔๕๙} ติ
เอกตการสฺส โลปี, จสทฺเทน ตสฺส ตฺโร.

กุญฺญปโค จสทฺเทน คสฺส โก.

มหาสาโร จสทฺเทน รสฺส โล.

ควโย จสทฺเทน ยสฺส โช.

วการทฺวยสฺส พการทฺวยํ, กุวฺวโต^{๔๕๙} จสทฺเทน วสฺส โฟ.

สเย จสทฺเทน ยสฺส โก.

นิชํ จสทฺเทน^{๔๕๒} ชสฺส โย.

นียโต จสทฺเทน^{๔๕๓} ตสฺส โก.

ภคฺโค จสทฺเทน คการทฺวยสฺส จการทฺวยํ.

นิปฺปตฺติ จสทฺเทน ปสฺส โผ อิจฺเจวมาทโย ปโยคา จสทฺทคฺคณฺเณน สิทฺธา.^{๔๕๔}

^{๔๕๕} น., ท. กุวจี

^{๔๕๖} ร., น. ปรี

^{๔๕๗} ท. โต

^{๔๕๘} “อตุตฺตโร ตสฺสา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๔๕๙} กจจ. ๔๑., ปทฺฐป. ๔๖. “วิสณฺโณโค” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๔๕๙} “อตุตฺตโร ตสฺสา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๔๕๙} “กุวฺวโต” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๔๕๒} ร., ท. จสทฺเทน

^{๔๕๓} ท. จทฺเทน

^{๔๕๔} “สิฏฺฐา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

๒๑,๒๑. อิวณโณ ยํ นวา.

สเรติ อสฺรูป สเร. ภิกฺขุ ปฏิสณฺจารวฺตฺติ, อามิสฺสมฺปฏิสณฺจารสฺส การโก อสฺส ภเวยฺย. สพฺพา วิตฺติ ชเนน อณฺฏยเต,^{๔๕๕} ปฏิสณฺจารวฺตฺติ อสฺส, **ปฺพพ...**^{๔๕๖} **อิวณโณ...**[^{๔๕๗}] **“พฺยณฺชนํ จ วิสณฺโณโค”**ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน เอกตการโลโป, **นเย ปรี...**^{๔๕๘} **“พฺพา วิตฺติ อณฺฏยเต.”**^{๔๕๙} **ปฺพพม...** **อิวณโณ ยํ นวา,**[^{๔๖๐}] ตการโลโป, **นเย ปรี...** **“ทึชฺน”**ติ ปฺพพการสฺส ทึชฺ.

โก อาจริย “นวา”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส ปณฺจหฺงฺเคหิ ๕เปฯ อณฺฏฺโตติ ปโยเคสฺส ปฺรสนฺเร สติปิ นวาสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิวณโณ ยการํ น ปฺปโปตีติ อตฺถสฺส ภาปนตฺถํ “นวา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปณฺจหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ, โพธิสฺสโต มุตฺตจาคี อณฺฏฺโต นิพฺพุตจิตฺโต.^{๔๖๑} มุตฺโต จาโค มุตฺตจาคโค มุตฺตจาคโค เอตสฺส อตฺถีติ มุตฺตจาคี. ปณฺจหิ องฺเคหิ **ปฺพพม...** **สรา สเร...**^{๔๖๒} **นเย ปรี...** **นฺยาเส**^{๔๖๓} ปน “ปณฺจหิ องฺเคหิ”ติปิ ปาโจ^{๔๖๔} ทิสฺสติ. มุตฺตจาคี อณฺฏฺโต.^{๔๖๕} **ปฺพพ...** **นวาคฺคฺคณฺ**^{๔๖๖} ยการํ น โหติ, **นเย ปรี...**

๒๒,๒๔. เอวาทิสฺส ริ ปฺพโพ จ รสฺโส.

เอว^{๔๖๗} ยถาตถาทฺวยปฺรสนฺสํ คณฺโณ. เอวสฺส อาทิสฺส อาทิกฺกตสฺส เอกการสฺส ริการํ โหติ. ยถาริย ยถา เอว สพฺพํ วสฺสชาติลฺลย. ตถาริย ตถา เอว คณฺวา ชโน สฺสฺสนฺนิโย.

^{๔๕๕} “อณฺฏยเต” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.
^{๔๕๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.
^{๔๕๗} ท. “นเย ปรี ยุตฺเต” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.
^{๔๕๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.
^{๔๕๙} “อณฺฏยเต” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.
^{๔๖๐} ท. “นเย ปรี ยุตฺเต” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.
^{๔๖๑} ท. นิพฺพุตจิตฺโต
^{๔๖๒} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.
^{๔๖๓} นฺยาส. อฺ. ๒๑/๓๒.
^{๔๖๔} ท. ปาโถ
^{๔๖๕} “อณฺฏฺโต” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.
^{๔๖๖} ท. นวาคคณ
^{๔๖๗} ร., น., ช. เอวา

ยถาเอว ตถาเอว. **ปฺพุพ...**^{๔๖๘} “เอวาทิสฺส วิ ปฺพุโพ จ รสฺสโสา”ติ เอการสฺส วิ, ปฺพุพสรสฺส รสฺสโส จ.^{๔๖๙} **นเย...**^{๔๗๐}

โก อจฺจริย “นวา”ติปทํ กสฺมา อจฺจริเยน วุตฺตํ. โภ สิสฺส ยถาเอว ตถาเอว^{๔๗๑} อิติ ปโยเคสฺส สุตฺเต^{๔๗๒} สติปิ นวาสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา วิธิ^{๔๗๓} น โหตีติ ภาปนฺตฺถํ นวาทิ ปทํ มยา วุตฺตํ. ยถาเอว ตถาเอว, **ปฺพุพม...** นวาคฺคฺชนเณน วิกาโร น โหติ. **นเย ปรี...**

อิตติ สนฺธิรูปทํปนิยํ ทฺติโย ปริจฺเจโท นิฏฺฐิตโ.^{๔๗๔}

๓.๑.๓ สนฺธิรูปทํปนิยํ ตติโย ปริจฺเจโท

๒๓,๓๖. **สรา ปกฺติ พฺยญฺชนเ.**

สฺวานเมว สนฺธิ^{๔๗๕} การิเยน สมฺปตฺเต ปกฺติภาวตฺถํ “**สรา ปกฺติ พฺยญฺชนเ**”ติ สุตฺตํ วุตฺตํ. **สรา**ติ ปฺพุเพ จิตฺตา^{๔๗๖} อญฺญ สรา. มโนปฺพุพฺพคฺมา ฐมา, ปมาโท มจฺจุโน ปทํ, ติณฺโณ ปารคโต อหุ อิตติ จิตฺตํ.^{๔๗๗} **ปฺพุพม...**^{๔๗๘} มโน, ปมาโท, ติณฺโณติ เอตฺถ โอ การสฺส “**โลปญฺจ ตตฺตรากาโร**”ติ^{๔๗๙} สุตฺเตน โลโป, อการาคโม^{๔๘๐} “**รสฺสน**”ติ^{๔๘๑} สุตฺเตน รสฺ

^{๔๖๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๖๙} “จ” อิตติ ปาโจ สพฺพตฺถ น ทิสฺสติ.

^{๔๗๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๗๑} น. “ตถาเอว” อิตติ ปาโจ สพฺพตฺถ น ทิสฺสติ.

^{๔๗๒} ท. สุตฺตนฺเต

^{๔๗๓} ท. วุตฺตวิธิ

^{๔๗๔} ช. “อิตติ สนฺธิรูปทํปนิยํ ทฺติโย ปริจฺเจโท นิฏฺฐิตโ” อิตติ ปาจา สพฺพตฺถ น ทิสฺสนฺติ.

^{๔๗๕} ท. สราสนเมวสนฺธิ

^{๔๗๖} น., ท. ปฺพุเพญฺฐิตา

^{๔๗๗} น., ท. อิตฺติญฺฐิตํ

^{๔๗๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๗๙} กจฺจ. ๒๗., ปทฺฐป. ๓๙.

^{๔๘๐} ท. โอการโลปา ภาวาคเม

^{๔๘๑} กจฺจ. ๒๖., ปทฺฐป. ๓๘.

เสว สมฺปตฺเต “ปารคโต อหฺ”ติ เหตุถ “วา ปโร อสฺฐปา”ติ^{๔๘๒} ประสฺสสฺส โลเป สมฺปตฺเต,
สพฺพํ วิธึ^{๔๘๓} พาเถตฺวา อิมินา สุตฺเตน ปกฺติภาโว กตฺตพฺโพ,^{๔๘๔} นเย ปรี...^{๔๘๕}

๒๔,๓๕. **สเร กฺวจิ.**

สเร กฺวจิ. ฉนฺทเภทสุชฺจุจฺวารณํ.^{๔๘๖} อนนฺกสฺรสนฺธิํ [^{๔๘๗}] กฺวจิคฺคณฺโธ เจตฺถ
สนฺธิจฺฉาวิริหิตา^{๔๘๘} อาลปนฺนฺตานิ^{๔๘๙} อนฺติสฺมึ^{๔๙๐} อสฺมาเส^{๔๙๑} ปทฺนตฺตึชฺมา^{๔๙๒} สเร
ทึชฺมานิ^{๔๙๓} สนฺเทยฺยอุตฺติตฺตฺกิริยาทึสฺ^{๔๙๔} อิมาสฺ คากานํ อตฺถิ รุปลิทธิยํ โอลเถตฺวา เวทิตฺตฺพฺโพ.

โก ปุคฺคโล อิมํ ปจฺวี วิเจสฺสตี, โก อิมํ, **ปฺพพฺม...**^{๔๙๕} โอลการสฺส “**สรา สเร**
โลปนํ”ติ^{๔๙๖} สุตฺเตน โลเป จ, “**วโมทฺทนฺตานนํ**”ติ^{๔๙๗} สุตฺเตน วิกาเร จ สมฺปตฺเต สพฺพวิธึ
พาเถตฺวา^{๔๙๘} “**สเร กฺวจิ**”ติ^{๔๙๙} สุตฺเตน ปกฺติภาโว, นเย ปรี...^{๕๐๐}

โก อจฺฉริย “**กฺวจิ**”ติ ปทํ กสฺมา อจฺฉริเยน วุตฺตํ? โกลิสิสฺส “อปฺปสฺสตาเย ปุริโส”
ติ ปโยเค ประสเร สติ^{๕๐๑} กฺวจิสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา ปุพฺพสโร ปกฺติรูปํ น โหตีติ ภาปนฺตํ

^{๔๘๒} กจจ. ๑๓., ปทฺรูป. ๑๕.

^{๔๘๓} ร., น. วิธึ

^{๔๘๔} ท. กตฺตพฺโพ

^{๔๘๕} กจจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๔๘๖} ร., น. -ฉาทาสฺสุชฺจุจฺวารณํ, ท. -อุจฺจวณฺถาเน

^{๔๘๗} ท. “กฺวจิ คณฺเณน” อิติ ปาโจ เถตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๔๘๘} น. สนฺธิจฺฉาวิริเหตฺจา, ท. สนฺธิจฺฉาวิริเจตฺจา

^{๔๘๙} ช. อาลปนฺนฺตานิ

^{๔๙๐} ท. อนฺติสฺมึ, ช. ติสฺมึ

^{๔๙๑} ร., ท. รสฺมาเส

^{๔๙๒} “ปทฺนตฺตา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสตี.

^{๔๙๓} ร., น., ช. ทึชฺมาน

^{๔๙๔} ร., น., ช. สนฺเทยฺยอุตฺติตฺตฺกิริยาทึสฺ, ท. สนฺเทยฺยอุตฺติต-

^{๔๙๕} กจจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๔๙๖} กจจ. ๑๒., ปทฺรูป. ๑๓.

^{๔๙๗} กจจ. ๑๘., ปทฺรูป. ๒๐.

^{๔๙๘} ร. สพฺพวิธึพาเถตฺวา, น. สพฺพํ วิธึ พาเถตฺวา, ท. “พาเถตฺวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๔๙๙} กจจ. ๒๔., ปทฺรูป. ๓๕.

^{๕๐๐} กจจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๕๐๑} น. “สติ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

២៥,៣៧. ពិធី.

โก อัจฉริยะ “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “อิธ โมทติ, ปฏิหฺนุภฺตติ”ติ^{๕๐๘} ปโยเคสฺส สติปิ พุณฺณชเน ปเร กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตตฺตา ปุพฺพสฺรา ทีฆํ น ปปฺโปนฺตติติ ฌาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. กตฺตฺวา โย ปุคฺคโล อิธ โลกเ โมทติ, เปจฺจ ปโรโลกเ โมทติ, ชโน ปตฺติสียติ, ชโน ปฏิหฺนุภฺตติ, อิธ โมทติ, เปจฺจ โมทติ, ปตฺติสียติ ปฏิหฺนุภฺตติ อิติ จิตฺตํ^{๕๐๙} **ปพฺพม...** กวจิสฺสทฺเทน ทีโฆ น โหติ. **นเย ปรี...** **รสฺสํ.**

สราติ ปณฺจ สรา. โส พุราหฺมณโยนิยํ นิพฺพุตโต, ชโน โกวาทิ นาม โส^{๕๑๐}
 โหติ,^{๕๑๑} โส ชโน कुณฺเณน ยถาภาวิ, โภ โภ อิติ วทณฺสีโ^{๕๑๒} โกวาทิ, อนฺรุป ภาวสีโ^{๕๑๓} ยถา
 ภาวีกุณฺเณนาติ ปทํ “ยถาภาว”ติ ปเท วิเสสณตติยา. โกวาทิ นาม, ยถาภาวีกุณฺเณน อิติ จิตํ
 รสํ.

โก อัจฉริยะ “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “สมฺมา ฯเปฯ มายฺน”ติ
ปโยเคสฺ สติปิ พยฺชนเณ ปเร กวจิสฺสทฺเพน นิวาริตตฺตา สรา รสฺสํ น ปปฺโปนฺตฺติติ ทวาปนตฺถิ

๕๑๓ น. ภาวสีโล

“กวจี”ติ ปทํ มยา วุตตํ. สมฺมา สมญจ^{๕๑๔} จิตฺตํ อาทียติ เอเตนา ติ สมฺมาสมาธิ. สววิตฺตี
 ฌนฺทโส มุขํ ปธานํ, อายุสงฺขาตํ ซีวิตํ ชราย อปปิ อุนฺนียติ.

“คายติ ปมุขํ ฌนฺทํ จตุวิสสุทฺตํ ยํ,^{๕๑๕}

เวทานมาทิกฺกํ สา สววิตฺตี^{๕๑๖} ปทํ สียา”ติ

อภิกฺขานปฺปทีปิกา.^{๕๑๗} สมฺมาสมาธิ,^{๕๑๘} สววิตฺตี, อุนฺนียติ^{๕๑๙} อิติ ฐูปิ จิตฺตํ, “**รสฺสนุ**”ติ รสฺเส
 สมฺปตฺเต กวจิสฺสทฺเทน รสฺโส น กโต.

๒๗,๓๙. โลปญฺจ ตตฺตารากาโร.

โลปญฺจ เอตตสฺสทฺทฺนโตการสฺสเววํ โลโป.

“จสฺสทฺเทน เอตตสฺสทฺทฺนตสฺส สเรปี กวจี”ติ^{๕๒๐} ฐูปิสฺสทฺธิยํ วุตตํ. พาลาวตาเร^{๕๒๑} ปน
 “จกาเรน โอการุการาปี กวจิ โน ตวํ กถํ ชาเนมฺมุตฺน”ติ^{๕๒๒} วุตตํ.

โส ปุคฺคโล สิลฺลา, โส ปุคฺคโล ปญฺญา, เอโส อเวเรน เวรวุสฺสมนฺสงฺขาโต^{๕๒๓}
 ฌมฺโม สนนฺตโน ปฺราณโก. โส ปุคฺคโล เว เอกนฺเตน กาสาว^{๕๒๔} ปริทฺธิตํ อโหสิ, โส
 ปุคฺคโล มานกาโมปิ ภาเวยฺย, โส มฺนี เว ชาตฺธิกํ อทฺทส, โส สิลฺลา, โส ปญฺญา, เอโส
 ฌมฺโม, โส เว กาสาวํ อรหติ, โส มานกาโม, โส มฺนี อิติ จิตฺตํ, **ปฺพพม...**^{๕๒๕} “**โลปญฺจ**
ตตฺตารากาโร”ติ^{๕๒๖} โอการโลโป ลุตฺตมฺมฺจฺจเน อการากโม จ, **นเย ปรี...**^{๕๒๗}

^{๕๑๔} ท. สามญจ

^{๕๑๕} ท. จตุวิสสุทฺตํ

^{๕๑๖} น. สววิตฺตี, ท. สววิตฺตีติ

^{๕๑๗} อภิกฺขาน. ๔๑๗.

^{๕๑๘} ท. สมฺมาสมาธิ

^{๕๑๙} ท. อุนฺนียติ

^{๕๒๐} ปทฺฐป. ๖. ๓๙/๓๓.

^{๕๒๑} น. พาลาวตาเร

^{๕๒๒} พาลา. ๗

^{๕๒๓} ท. วุสฺสมนฺสงฺขาโต

^{๕๒๔} ร., ช. กาสาว

^{๕๒๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๕๒๖} ร., ท. ตตฺตารากาโร”ติ

^{๕๒๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อัจฉริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “โส มฺนี ๗เปฯ อรหตี”ติ
 ปโยเคสฺส ปุพฺพยถเน^{๕๒๘} สติปิ กวจิสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิมินา^{๕๒๙} วุตฺตวิธิ น โหตีติ
 ภาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. โส ปุคฺคโล มฺนี นาม, โส ปุคฺคโล เตน ปาปปริวชฺชนการณน
 มฺนี นาม, เอโส ธมฺโม ปทิสฺสติ, โส ปุคฺคโล กาสาว^{๕๓๐} ปริทิตฺตํ น อรหตี, โส มฺนี, เอโส
 ธมฺโม, น โส กาสาวมรหตี,^{๕๓๑} **ปฺพุพฺพม...** กวจิสทฺเทน อิมินา วุตฺตวิธิ น โหตี, **นเย ปรี...**

๒๘.๔๐. ประเทวภาโว จาเน.

ทฺวินฺนํ ภาโว^{๕๓๒} เทวภาโว, รสฺส เทวภาโว ประเทวภาโว. ฐปฺสิทฺธิฏฺเฐกาเย
 “ปรสฺส^{๕๓๓} เทวภาโว จาเนติ วุตฺตพฺเพ อิมินา นิปาตเนน วิภตฺติโลปํ กตฺวา ประเทวภาโว
 จาเนติ วุตฺตตฺถนฺติ ทฺวฏฺฐพฺพนฺ”ติ^{๕๓๔} วุตฺตํ. ตสฺมา ฐปฺสิทฺธิฏฺเฐกาการมเตเนว^{๕๓๕} “ติปทมิทฺน”ติ
 ทฺวฏฺฐพฺพํ. นฺยาสตฺถกฺขยาขยาเนสฺส ปน “ทฺธิปทมิทฺน”ติ^{๕๓๖} วุตฺตํ. อิทฺ โลเก ชนฺตฺโน ปุริสสฺส
 ปมาโท, อหํ ปพฺพชฺช^{๕๓๗} กิตฺตยิสฺสสํมิ, อิทฺ ปมาโท, **ปฺพุพฺพม...**^{๕๓๘} **ประเทวภาโว จาเน,**^{๕๓๙}
นเย ปรี...^{๕๔๐} ปวชฺชํ, **ปฺพุพฺพม ... ประเทว...** วการสฺส ทฺวิภาโว, “โท ธสฺส จา”ติ^{๕๔๑} เอตฺถ
 จสทฺเทน วการทฺวยสฺส พการทฺวयํ, **นเย ปรี...** จาตุทฺทสี ปญฺจทฺทสี อภิกฺกนฺตโร,^{๕๔๒}
ปฺพุพฺพม... ประเทว... นเย ปรี...

^{๕๒๘} ท. พุพฺพยถเน

^{๕๒๙} น. อิตฺมินา

^{๕๓๐} น. กาสาว

^{๕๓๑} ท. กาสาวํ ปรหตี

^{๕๓๒} น. ภาเว

^{๕๓๓} ท. ปน ปรสฺส

^{๕๓๔} ปทฺรป. ฎีกา. ๔๐/๒๓, ท. “ทฺวฏฺฐพฺพนฺ”ติ อิตฺ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๕๓๕} ท. การมเตน

^{๕๓๖} นฺยาส. จ. ๒๘/๔๐, ท. ทฺธิปทมิทฺนติ

^{๕๓๗} ร, น., ช. ปวชฺชํ

^{๕๓๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรป. ๑๒.

^{๕๓๙} กจฺจ. ๒๘, ปทฺรป. ๔๐,

^{๕๔๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรป. ๑๔.

^{๕๔๑} กจฺจ. ๒๐. ปทฺรป. ๒๗.

^{๕๔๒} ท. อภิกฺกนฺตโร

“จาเน”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อิธ จาเน ตวํ เจตโส จิตตถาตมสา^{๕๕๙} วัริยํ^{๕๖๐} ทพฺหํ คณฺหาหิ, ถาตมสาติ^{๕๖๑} ฐปํ จิตํ, ปุพฺพ... “วคฺเค โฆ ๗เปฯ มา”ติ^{๕๖๒} สุตฺเตน จานสฺสากาเว เทวภาโว น โหติติ,^{๕๖๓} นเย...

อติ สนธิรูปทีปนิยํ ตติโย ปริจฺเจโท นิฏฺจติโต.^{๕๖๔}

๓.๑.๔ สนธิรูปทีปนิยํ จตุตฺถโก ปริจฺเจโท

๓๐,๕๘. อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ.

“วคฺคณฺตํ วา วคฺเค,^{๕๖๕} พยฺยชเน จ,^{๕๖๖} เอเห^{๕๖๗} ญนุ”ติ^{๕๖๘} อิมเหิ ตีหิ สุตฺเตหิ นิคฺคหิตสฺส วคฺคณฺตโลปญฺจ กาเรสฺส สมฺปตฺเตสฺส อิมินา สุตฺเตน ปุพฺพฐปโต อวิเสสํ นิคฺคหิตสฺส โลปญฺจการณิหรณตฺถํ^{๕๖๙} อํ อติ ฐปํ วิหิตนฺติ สุตฺตนิทฺเทสํ วุตตํ. เยภฺยเยน ตทปวาทํ^{๕๗๐} ตํ “อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตนุ”ติ สุตตํ วุตตํ. พยฺยชเน ปเร จิตฺเต นิคฺคหิตํ โฆ อํ อติ อาเทโส โหติ^{๕๗๑}. เอวํ วจเน ชเนน วุตเต “ตํ วจณํ สาธุ” อติ สมฺปฏฺิจฺจติ. เอวํ วุตเต “ตํ สาธุ”อติ^{๕๗๒} ฐปํ จิตํ, “อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตนุ”ติ สุตฺเตน นิคฺคหิตสฺส

^{๕๕๙} น. จิตตสาถาตม, ท. จิตตสฺสถาตม

^{๕๖๐} ช. วัริยํ

^{๕๖๑} น. ถาตมสา

^{๕๖๒} กจฺจ. ๒๙., ปทฺฐป. ๔๒.

^{๕๖๓} ท. โหติ

^{๕๖๔} ร., น., ท. ตติยปริจฺเจท, ช. “อติ สนธิรูปทีปนิยํ ตติโย ปริจฺเจโท นิฏฺจติโต” อติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๕๖๕} กจฺจ. ๓๑. ปทฺฐป. ๔๙. ร., น., ส., “วา วคฺเค” อติ ปาโจ เอตฺถนฺตเว น ทิสฺสติ.

^{๕๖๖} กจฺจ. ๓๙. ปทฺฐป. ๕๔.

^{๕๖๗} น. เอโส

^{๕๖๘} กจฺจ. ๓๒., ปทฺฐป. ๕๐

^{๕๖๙} ท. การํ นิหรณตฺถํ, ช. โลปญฺจการณิหรณตฺถํ

^{๕๗๐} ท. ตทมวาทํ

^{๕๗๑} ท. โสติ

^{๕๗๒} ท. สาธุอติ

อ้ออาเทโส, ปุพฺพม...^{๕๗๓} “สร ะเปฯ กติ”ติ^{๕๗๔} สุตเตน ปุพฺพ... สรโลโป... นเย...^{๕๗๕}

๓๑,๔๙. วคฺคนตฺ วา วคฺเค.

ยถาสภาวํ วคฺคนตฺ วา ปปฺโปตีติ สมฺพนฺโธ. อหํ นิพฺพุตํ ตํ นาถํ นมามิ, ปุคฺคโล
 สุจฺริตํ ฐมฺมญฺจเว, ฌาตฺถาภโย^{๕๗๖} ชนา, จิรฺมฺปวาสี^{๕๗๗} ปฺริสํ อภินนฺทฺนฺติ, ตสฺส ภิกฺขุโน มนํ
 สนฺตํ โหติ, อหํ การุณิกํ ตํ^{๕๗๘} นาถํ นตฺวา, ภิกฺขเว เอวํ โข ตุมฺहेหิ สิกฺขิตพฺพํ. ตํ นิพฺพุตํ,
 ฐมฺมํ จเว, สนฺตํ ตสฺส, ตํ การุณิกํ, เอวํ โขติ ฐปํ จิตํ. “วคฺคนตฺ วา วคฺเค”ติ^{๕๗๙} สุตเตน^{๕๘๐}
 นิคฺคหิตสฺส ง ฌ น [๕๘๑]การา, นเย ปรี... จิรฺ^{๕๘๒} ปวาสิโนติ^{๕๘๓} ปน ฐปํ จิตํ. “วคฺคนตฺ
 วา วคฺเค”ติ^{๕๘๔} นิคฺคหิตสฺส ม, “ย ว ะเปฯ คมา”ติ^{๕๘๕} เอตฺถ จสฺสทฺเทน มการสฺส ไป,
 นเย...

วาคฺคหณฺน^{๕๘๖} นิคฺคหิตํ โข ลการาเทโส โหตีติ ปฺราณปาโจ^{๕๘๗} [๕๘๘]
 ลการาเทโส. [๕๘๙] เกสฺสจฺ [๕๙๐] ปฺตฺถเกสฺ วาคฺคหณฺน^{๕๙๑} นิคฺคหิตสฺส โข ลการาเทโส
 โหตีติ ปาโจ ทิสฺสติ. เอวํ สติ ลกาโร เอว อาเทโส ลการาเทโสติ กมฺมธารโย กาทพฺโพ.

^{๕๗๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๕๗๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๕๗๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๕๗๖} ท. ฌาตการาภโย

^{๕๗๗} ท. จิรํ ปวาสี

^{๕๗๘} ท. ตํ การุณิกํ

^{๕๗๙} กจฺจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

^{๕๘๐} น. สุตเตติน

^{๕๘๑} ท. “ม” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเว ทิสฺสติ.

^{๕๘๒} น. จิรํ

^{๕๘๓} ท. ปวาสีติ

^{๕๘๔} ท. วคฺเคติ

^{๕๘๕} กจฺจ. ๓๕., ปทฺฐป. ๓๔.

^{๕๘๖} ท. วาคคณน

^{๕๘๗} ท. ปฺราณปาโ, ช. ปฺราปาโจ

^{๕๘๘} ช. “ลกาโร อาเทโส ยสฺส โส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเว ทิสฺสนฺติ.

^{๕๘๙} ท. “ยสฺส โส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเว ทิสฺสนฺติ.

^{๕๙๐} ท. “ปน” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเว ทิสฺสติ.

^{๕๙๑} ท. วาคคณน

ปุจฉา^{๕๙๒} อัม อิติ [^{๕๙๓}] ฐป จิตฺ, นิคฺคหิตพุทฺธิ^{๕๙๔} นิคฺคหิตาคโม. วาสทฺเทน นิคฺคหิตสฺส โล,
นเย...

โก อจฺริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “น ตํ กมฺมํ กตํ สาทฺธ”ติ
ปโยเค^{๕๙๕} สติปิ [^{๕๙๖}] พฺยญฺชเน ปเร วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา นิคฺคหิตํ วคฺชนฺตํ น^{๕๙๗} ปโปตีติ
ถาปนตฺถิ “วา”ติ^{๕๙๘} ปทํ มยา วุตฺตํ. ชฺเนน กตํ^{๕๙๙} ตํ กมฺมํ น สาทฺธ, น ตํ กมฺมํ, วาสทฺเทน
วคฺชนฺตํ น โหติ. “อัม พฺยฯเปฯ หิตนฺ”ติ นิคฺคหิตํ^{๖๐๐} อัม, ปุพฺพ...^{๖๐๑} สร...^{๖๐๒} นเย...^{๖๐๓}

๓๒,๕๐. เอเห ฌ.

อหํ ปจฺจตฺตํ เอว เอกนฺตํ ปรินิพฺพายิสฺสामी, อหํ ตํ ตฺวํ เอว^{๖๐๔} เอตฺถ การณ
ปฏิปฺปจฺจิสฺสामी, ภิกฺขเว โว ตฺมมฺเหติ เอวํ หิ สิกฺขิตพฺพํ, หิ สจฺจํ ตํ^{๖๐๕} [^{๖๐๖}] “เอเห ฌ อิติ^{๖๐๗}

^{๕๙๒} ข. ปุจฉา

^{๕๙๓} น. “ป” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๕๙๔} ข. นิคฺคหิตญฺเจติ

^{๕๙๕} ท. ปโยเคสุ

^{๕๙๖} ท. “ตสฺส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๕๙๗} น. วาน

^{๕๙๘} ท. วา

^{๕๙๙} ข. กตฺตํ

^{๖๐๐} ท. นิคฺคหิตสฺส

^{๖๐๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๐๒} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๐๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๐๔} ท. ตญฺเฎว

^{๖๐๕} ท. ตเมว

^{๖๐๖} ท. “วณฺํ ตสฺส ชฺนสฺส มุสา โหติ. ปจฺจตฺตํ เอวํ. ตํ เอวํ, น. วณฺํ... เอว.” อิติ ปาจา
เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๖๐๗} ข. “อิติ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

นิคฺคหิตสฺส โย, **ปรเทวภาโว...**^{๖๐๘} [๖๐๙] **นเย...**^{๖๑๐} “ตํเยว”ติ เอตฺถ **ปุพฺพ...**^{๖๑๑} **สร...**^{๖๑๒}
นเย... เอว^{๖๑๓} หิ, ตํ หิ, เอเห ณํ, **ปรเทว...**^{๖๑๔} **นเย...**

โก อจฺจริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “เอวเมเต”^{๖๑๕}ฯเปฯ
 ภาสิตนุ”ติ ปโยเคสฺส สติปิ ปเร เอกาเร^{๖๑๖} หกาเร **วาสทฺเทน** นิวาริตตฺตา นิคฺคหิตํ ฅการํ น
 ปปฺโปตีติ ฅาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอวํ เอตํ^{๖๑๗} **วาสทฺเทน** โย น โหติ, “**มทา
 สเร**”ติ^{๖๑๘} นิคฺคหิตสฺส โม, **นเย...** เอวํ โหติ, “**อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตนุ**”ติ^{๖๑๙} นิคฺคหิตสฺส
 อํ,^{๖๒๐} **ปุพฺพ...** **สร...** **นเย...**

๓๓,๕๑. ส เย จ.

สํโยโค,^{๖๒๑} สํยฺตุตฺตํ,^{๖๒๒} “ส เย จา”ติ เยน สห นิคฺคหิตสฺส โย, **ปรเทว...**^{๖๒๓}
ฅสฺส ทฺวิภาโว, นเย...

โก อจฺจริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “สํโยโค, สํยฺตุตฺตนุ”ติ
 ปโยเคสฺส สติปิ ปเร ฅการาเร **วาสทฺเทน** นิวาริตตฺตา นิคฺคหิตํ สห ฅการาเรน ฅการํ น ปปฺโปตีติ
 ฅาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สํโยโค, สํยฺตุตฺตํ, **วาสทฺเทน** นิคฺคหิตสฺส โย^{๖๒๔} น โหติ.

^{๖๐๘} กจฺจ. ๒๘., ปทฺฐป. ๔๐.

^{๖๐๙} ท. “ฅสฺส ทฺวิภาโว” อิติ ปาฐา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๖๑๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๑๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๑๒} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๑๓} ช. เอว

^{๖๑๔} ท. “ปรเทว...” อิติ ปาฐา น ทิสฺสติ.

^{๖๑๕} น.,ช. เอวเมต, ท. เอวเมตํ

^{๖๑๖} “เอกาเร” อิติ ปาฐา สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๑๗} ท. เอวตํ, ช. เอต

^{๖๑๘} กจฺจ. ๓๔., ปทฺฐป. ๕๒.

^{๖๑๙} กจฺจ. ๓๐., ปทฺฐป. ๕๘.

^{๖๒๐} ช. อ

^{๖๒๑} ช. สํโยโค

^{๖๒๒} ช. สํยฺตุตฺตํ

^{๖๒๓} กจฺจ. ๒๘., ปทฺฐป. ๓๐.

^{๖๒๔} “นิคฺคหิตสฺสฅโย” อิติ ปาฐา สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

๓๔,๕๒. มทา สเร.

อหิ ตํ ปุคฺคํ พุราหุณฺ^{๒๒๕} พุริมิ วทามิ, สตุถา เอตํ วจฺญํ อโวจ, ตํ อหิ, เอตํ วจฺญํ^{๒๒๖} “มทา สเร”ติ นิคฺคหิตสฺส มทา. นเย...^{๒๒๗}

โก อจฺริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “อกุโกจฺฉิ มํ ฯเปฯ อหาสิ เม”ติ ปโยเคสฺส สติปิ^{๒๒๘} ปเร สเร วาสทฺเทเน นิวาริตตฺตา นิคฺคหิตสฺส มทาเทสา น โหณฺติติ ภาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อกุโกจฺฉิ^{๒๒๙} มํ อวชิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม, วาสทฺเทเน นิคฺคหิตสฺส มทา น โหณฺติ. โมคลฺลานพฺยากรเณ^{๒๓๐} ปน “มยทา สเร, นิคฺคหิตสฺส มยทา โหณฺติ วา สเร กฺวจิ. ตมทํ, ตยิทํ, ตทลนฺ”ติ^{๒๓๑} วุตฺตํ.

๓๕,๓๔. ยวมทนตรลา จากมา.

วิขฺชา อิมสฺส สคฺคสฺส น อตฺถิ, ยถา อิทํ จิตฺตํ ลหุปริวตฺตํ, ภาณฺตา มิคฺชี อิว อุมมาทนต์มํ อุกฺกขติ,^{๒๓๒} ตถา हि พุรหติ สามา อามุตฺตมณิกฺกนฺทลา เอกจฺจา^{๒๓๓} วสฺนา นาวี มิคฺชี ภาณฺตา [^{๒๓๔}] วุกฺกขติตี^{๒๓๕} ปญฺญาสนิปาเต อภิปารกชาตเก วุตฺตํ. อตฺตสฺงฺขาตา นาวา เต ตยา สิตา^{๒๓๖} ลหุ สีสฺม^{๒๓๗} นิพฺพานํ เอสฺสติ คจฺฉิสฺสติ, นาวา ครุ เอสฺสติ, กสา ภาทโร อสฺโส

^{๒๒๕} ข. พุราหุณฺ

^{๒๒๖} ท. อโวจ

^{๒๒๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๒๘} ข. สติปิ

^{๒๒๙} ท. อกุโกจฺฉิ

^{๒๓๐} ข. โมคลาน-

^{๒๓๑} โมคฺค. ๑/๔๔

^{๒๓๒} ร, น., ข. อุกฺกขติ

^{๒๓๓} น. เอกจฺจา

^{๒๓๔} ท. “หิ ตํ ตฺวํ เอว เอตฺถ การโณ ปฏิปจฺฉิ สฺยามิ. ภิกฺขเว โว ตฺมเหหิ เอวํ हि สิกฺขิตพฺพํ. หิ สจฺจํ ตํ วจฺญํ ตสฺส ชนสฺส มฺสา โหติ ปจฺจตํ เอวตํ เอว. เอहेญฺํ นิคฺคหิตสฺสญฺเอย. ปรทฺเทภาโว. นเย. อญฺเอย เอตฺถ. ปุพฺพม. นเย. เอวํ หิตํ. เอहे ญฺํ. ปรทฺเว นเย. โภ อจฺริยวาติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ. เอวํ เอตํ วาสทฺเทเนญฺเอย โหติ. มทาสเร. นิคฺคหิตสฺส โม นเย. เอวํ โหติ. อํ พุย ฯเปฯ หิตํ. นิคฺคหิตสฺสญฺเอย. ปรทฺเว ลสฺส ทฺวิภาโว. นเย. โภ อจฺริยวาติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ. โภ สิสฺส สํโยโค สํ ยุตฺตํ ติ ปโยเค สติปิ ปเร ยกาเรนโต” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ. ข. “อหิ” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๓๕} ข. วุกฺกขติตี

^{๒๓๖} ท. สิตฺตา

^{๒๓๗} น., ท. สีสฺม

อิว, สมมทญญา วิมุตตานัน^{๖๓๘} สมมา การณน^{๖๓๙} อญญา อชานิตวา^{๖๔๐} กิเลเสหิ วิมุตตานัน
 ปุคฺคฺลัน, มนสา อญญา, วิมุตตานัน^{๖๔๑} ปุคฺคฺโล อตฺตทตฺตํ อตฺตโน อตฺถํ อภิญญา, ชโน
 จิรํ^{๖๔๒} อายติ, ชโน อิตฺโต จานโต อายติ, ภิกฺขเว อิทฺธ สาสเน ตุมฺहेหิ สิกฺขิตพฺพํ, ยสฺมา
 ภิกฺขเว, ตสฺมา อิทฺธ สาสเน ตุมฺहेหิ สิกฺขิตพฺพํ, อหํ อชฺชตคฺเค อชฺช อาทิมฺหิ^{๖๔๓} ปาณูปตํ
 ชีวิตปริโยसानน^{๖๔๔} อุปตํ สรณํ คโต^{๖๔๕} อสฺมิ, ชโน สพฺภิ เอว สมาสฺส, สาสโป^{๖๔๖} อิว
 อารคฺเคน สญฺชาติ, น อิมสฺส ยถา อิทํ, “ยว ฯเปฯ คมา”ติ ยาคโม, ปุพฺพ...^{๖๔๗}
 สร...^{๖๔๘} นเย...^{๖๔๙} รสฺสํ, ยถายิทนฺติ อรฺสฺสปาโจปิ อตฺถิ. ฆนฺตา อุกฺกฺขติ,^{๖๕๐} ลหุ เอสฺสติ,
 คฺรุ เอสฺสติ, กํ^{๖๕๑} สา อิว, ยวมทนฺตรลา^{๖๕๒} จาคมา,^{๖๕๓} ปุพฺพมโณจิตมฺสฺสร^{๖๕๔} สเรณ
 วิโยชเย, สรา สเร...^{๖๕๕} นเย... สมมา อญญา, ทาคโม, ปุพฺพม... สรา สเร...
 นเย ปรี... รสฺสํ,^{๖๕๖} ปุพฺพการสฺส รสฺสํ, มนสา อญญา, อตฺตอตฺถํ, ทาคโม, ปุพฺพม...
 สรา สเร... นเย ปรี... จิรํ^{๖๕๗} อายติ, นาคโม, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี...

^{๖๓๘} ท. สมมาปกาเรน

^{๖๓๙} ท. ชานิตวา

^{๖๔๐} ท. “วิมุตตานัน” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๖๔๑} ช. จิรํ

^{๖๔๒} ท. ทิมฺหิ

^{๖๔๓} ท. ชีวิตปริโยसानน

^{๖๔๔} ท. สรณํคโต

^{๖๔๕} ท. สาสโป

^{๖๔๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๔๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๖๔๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๔๙} ท. อุกฺกฺขติ

^{๖๕๐} น., ท., ช. ก

^{๖๕๑} น., ช. ยมทนฺตรลา

^{๖๕๒} ช. ปาคมา

^{๖๕๓} “-มโณจิตมฺสฺสร” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๕๔} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๖๕๕} กจจ. ๒๖., ปทฐป. ๓๘.

^{๖๕๖} ท. จิรํ

“วคฺคณฺตํ วา วคฺเค”^{๖๕๗} นิคฺคหิตสฺส โน, นเย ปรี... อิตฺถ อายติ, ยสฺมา อิทฺ, ตสฺมา อิทฺ
อชฺช อคฺเค, สพฺภิ เอว, อารคฺเค อิว สาสโป [^{๖๕๘}], นตฺราคฺมา, ปุพฺพม... สรา สเร...
นเย ปรี... ฌ อภิญฺญา, ฌ อายตน์, ลาคโม,^{๖๕๙} ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี...

โก อจฺริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “เอวํ มหิทธิยาฯเปฯ
อนุคามีโก”ติ ปโยคฺสฺ สติปิ สเร ปเร วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา ยการาทีอาคมา น โหนฺตีติ
ถาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ยทิทํ, ยา อยํ ปุณฺณ^{๖๖๐} สมฺปทา, [^{๖๖๑}] เอวํ มหิทธิยา,
ปุณฺณนิธิ อเชยฺโย, เกณจิ^{๖๖๒} เชตฺถํ อสภฺกฺกณฺณเย อนุคามีโก, มหนฺโต อตฺถโก^{๖๖๓} ยสฺสาติ^{๖๖๔}
มหนฺตฺติกา. กสฺส โย, มหิทธิยา. มหิตฺติกาติ^{๖๖๕} จ เทว ปาจา นิธิปริจฺเจทสฺสตุตฺตมฺภุจกถาย^{๖๖๖}
วุตฺตา. อิตฺ ปน มหิทธิยาติ ปาโจ ทิสฺสติ. อตฺถสฺส อชฺฌณฺ^{๖๖๗} อิทฺ, มหตี^{๖๖๘} อิทฺ อสฺสาติ
มหิทธิยา. มหิทธิกา^{๖๖๙} เอสา, อฏฺโฏจฺฉิ^{๖๗๐} มํ อวริ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม, อเชยฺโย
อนุคามีโก อิติ รูปํ จิตฺ.

สติปิ ปรสเร จสทฺเทน^{๖๗๑} อาคมา น โหนฺติ. ตํ อุตฺทาหรณฺ^{๖๗๒} ยถา กตมํ? จิรํ
ปวาสิ ปริสํ, “วคฺคณฺตํ วา วคฺเค”^{๖๗๓} นิคฺคหิตสฺส โม. จสทฺเทน มสฺสโป. นเย ปรี...

^{๖๕๗} ท. “วคฺคณฺตํ วา วคฺเค” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๖๕๘} ท. “อิว” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๖๕๙} “ลาคโม” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๖๐} ท. ปุณฺณ

^{๖๖๑} ท. “เอสา ปุณฺณสมฺปทา” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๖๖๒} น. เกณปี

^{๖๖๓} “มหาอตฺถโก” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๖๔} ร., น. อสฺสาปิ, ท. อสฺสาติ, ช. รสฺสาปิ

^{๖๖๕} “มหนฺตฺติกา” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๖๖} พุ. พุ. อ. (บาลี) -/๑๖/๒๐๖, ร. นิธิกถุท-

^{๖๖๗} น. อิชฺฌณฺ

^{๖๖๘} ช. มหตี

^{๖๖๙} ร., น., ช. มหิทธิยา

^{๖๗๐} ท. อฏฺโฏจฺฉิ

^{๖๗๑} ท. วาสทฺเทน

^{๖๗๒} น. อุตฺทาหรณฺ

^{๖๗๓} กจฺจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

สกอตต์ ปสุโต, สุกโท, จสทุเทณ กทการานํ ทตาเทสา. นุยาสรูปสิทธิพัลลวตาเรสุ ปน “จสทุเทณ คคาราคโม จา”^{๖๗๔} วุตตํ. “ย ว ม ท น ต ร ลา จากมา”^{๖๗๕} ติ จตุสกุจิ อาคมา โหนฺติ. กถํ? อฏฺฐสฺส อการาทีสุ สเรสุ เอเกกสฺมี สเร^{๖๗๕} อฏฺฐ อาคมา โหนฺติ, ตสฺมา จตุสกุจิ อาคมา. เตเน สทฺทพินฺทุปกรณ^{๖๗๖} “พยุญชนา จากมา วาจี”^{๖๗๗} ติ วุตตํ. พยุญชนา จ พยุญชนภูตา อาคมา วาจี จตุสกุจฺจิติ อตุโธ. จสทุโท ปุพฺพลุตฺตสเร อเปกขติ. สทฺทนีติย^{๖๗๘} ปน “ย ว ม ท น ต ร ล”^{๖๗๙} หา วา. สฺนุชฺช จ สฺนุชฺชิตนุ”^{๖๘๐} ติ วุตตํ.

๓๖,๔๗. กุวจิ โอ พยุญชเน.

สาวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย จริตุํ จรณํ ตาว อติปฺปโค โข อติวีย ปาโต. จริตฺตุนฺติ ภาเวตุํ, ปรสหสฺสํ อสฺส ภิกฺขุสฺตสฺสชาติ ปโรสหสฺสํ. อติปฺป โข ตาว, ปุพฺพม...^{๖๘๑} “กุวจิ^{๖๘๒} โอ พยุญชเน”^{๖๘๓} ติ โอ, “ยวมฯเปฯ มา”^{๖๘๔} ติ เอตฺถ จสทุเทณ โค, ปุพฺพม... สรา สเร...^{๖๘๕} นเย ปรี... ปรสหสฺสํ, ปุพฺพม... กุวจิ^{๖๘๖} โอ พยุญชเน, สรา สเร... นเย ปรี... สทฺทนีติย^{๖๘๗} ปน ปโคสทฺโท ปาโตสทฺเทเน สมานตฺถิโย นิปาโต ทฏฺฐพฺโพ. เตนาหุ อฏฺฐกถาจริยา “ปติปฺปโคติ”^{๖๘๘} อติวีย ปโต อติวีย ปาโตติ อตุโธ”^{๖๘๙} ติ วุตตํ. ปาฏิกสฺสตุตฺตฏฺฐกถายํ ปน “อติปฺปโคติ อติวีย ปโค”^{๖๙๐} ติ วุตตํ. ตมฺมฏิกายํ “อติวีย ปโคติ อติวีย ปาโต”^{๖๙๑} ติ อมฺมปาลาจริเยเน วุตตํ.

^{๖๗๔} นุยาส.ว. ๓๕/๔๙, ปทฐป.ว. ๓๔/๒๓, พาลา. ๖

^{๖๗๕} ท. รสเร

^{๖๗๖} สทฺทพินฺทุ. ๓, น. สทฺทพินฺทุ-, ท. สทฺทพินฺทุ-

^{๖๗๗} น. วาปี”^{๖๗๗} ติ

^{๖๗๘} สทฺท. สุตต. ๕๖/๒๘, “นิตฺติย” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๖๗๙} ร., น. ลา จากมา

^{๖๘๐} ร. สฺนุชฺชิตนุ”^{๖๘๐} ติ, น. สฺนุชฺชิตนุ”^{๖๘๐} ติ, ท. สฺนุชฺชิตนุ”^{๖๘๐} ติ

^{๖๘๑} กจุจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๘๒} ท. กุวจิ

^{๖๘๓} กจุจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๖๘๔} ท. กุวจิ

^{๖๘๕} สทฺท. สุตต. ๑๓๐/๔๑, ท. สทฺทนีติยํ,

^{๖๘๖} น. อติปฺปโคติ

^{๖๘๗} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑/๑.

^{๖๘๘} ที.ปา.มฺก. (บาลี) ๓/๑/๑.

ตสฺมา สทฺทนีติ^{๖๘๗} การเกณ อิจฺฉิตไ^{๖๘๘} อธิปฺปาโย อฏฺฐกถาฏีกา^{๖๘๙} สเมติ. อยํ ปน อมฺหากํ
 รุจิ. อติวิยปโคติ ปทํ อติสทฺทสฺส อตฺถคฺเมว^{๖๙๐} ทีเปติ น ปโคสทฺทสฺส อติวิย ปาโตติ
 เอตฺถ ปาโตติ ปทํ ปสทฺทสฺส อตฺถคฺเมว^{๖๙๑} ทีเปติ, น โคสทฺทสฺส. ตสฺมา โอการาคเมณ
 สหคาคโมติ อธิปฺเปโต. เอวํ อธิปฺปาเย คยฺหมาเน กจฺจายนฺนยาสรูปสัทธิพาลาวตารา เจว
 อฏฺฐกถาฏีกา จ อณฺวมณฺณ^{๖๙๒} น วิรุชฺฌนฺติ.

โก อจฺฉริย “กฺวจี”ติ ปทํ กสฺมา อจฺฉริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “เอถ ๔เปฯ โภ”ติ
 ปโยเคสฺส สติปิ จ^{๖๙๓} ปเร พยฺยชเน กฺวจิสทฺเทน นิวาริตตฺตา โอการาคโม น โหตีติ ภาปนตฺถํ
 “กฺวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตมฺเห เอถ อิมํ โลกํ ปสฺสธ, ยํ โลกโก อณฺฐโต, เอถ ปสฺสธิ มํ,
 อณฺฐโต อิมนฺติ^{๖๙๔} รุปํ จิตฺตํ, กฺวจิสทฺเทน โอ น โหติ. อณฺฐโตติปิ อตฺถิ.

๓๗,๕๗. นิคฺคหิตญจ.

จกฺขุปญฺญา อุตฺปาทิ, สตุโต อวสิโร อวณฺตสิโร, ภิกฺขเว อธิ จาเน ยาว จ
 ปุริมชาตี,^{๖๙๕} โย ปุคฺคโล อณฺฎฺธานิ ปาปา นิ สทฺทสฺส สเมติ, โย จ สเมติ ปาปา นิ อณฺฎฺธานิ
 สทฺทสฺสตี ฐมฺมปทปาฬิ,^{๖๙๖} จกฺขุ อุตฺปาทิ, “นิคฺคหิตญจ”ติ^{๖๙๗} สเร นิคฺคหิตาคาโม. อวสิโร,
 “นิคฺคหิตญจ”ติ พยฺยชเน นิคฺคหิตาคาโม. ยาวญจิธ,^{๗๐๐} นิคฺคหิตญจ, วคฺชนตฺตํ วา วคฺเค.^{๗๐๑}

^{๖๘๗} ร., น., ข. สทฺทนีติยํ, ท. สทฺทนีตติ

^{๖๘๘} ท. อิจฺฉิตา

^{๖๘๙} ท. อฏฺฐกถาฏีกา

^{๖๙๐} ท. อตฺถคฺคเมว

^{๖๙๑} ท. อตฺถคฺคเมว

^{๖๙๒} ร., น. อณฺวมณฺณ, ท. จณฺวมณฺณ

^{๖๙๓} ท. “จ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๖๙๔} ท. อยฺนฺติ

^{๖๙๕} ท. ปุริมชาตี

^{๖๙๖} ท. ฐมฺมปทปาฬิ

^{๖๙๗} กจฺจ. ๓๗., ปทฺฐป. ๕๗

^{๗๐๐} น., ท. ยาวญจิธ

^{๗๐๑} กจฺจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

โก อาจริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ. โก สิสฺส “อิธ^{๗๐๒} ๗เปฯ ทิสฺนุ”ติ ปโยเคสุ สติปิ ปเร^{๗๐๓} สเร วา พยุญฺชนเ วา กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตตฺตา นิคฺคหิตาคโม น โหตีติ ภาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ชนา อิธว^{๗๐๔} โลเก นํ ปุคฺคํ ปสฺสณฺติ, ชโน เปจฺจ ปโรโลกे สคฺเค ปโมทติ, เอเตหิ หตฺถิยานาทีหิ ยานเหิ โกจิ ปุคฺคโล อมตสงฺฆาตํ^{๗๐๕} นิพฺพานํ ทิสฺ น^{๗๐๖} คจฺเจยฺย, อิธ เหว นํ. กวจิสฺสทฺเทน นิคฺคหิตาคโม น โหติ. **ปฺพุพฺพม...**^{๗๐๗}
สรา สเร... นเย...

น หิ เอเตหิ, **กวจิสฺสทฺเทน** นิคฺคหิตาคโม น โหติ. ปจฺเจสฺสติ, วิจฺเจสฺสติ, อิติ ฐปี จิตํ, จสฺสทฺเทน วิสฺส โป.

๓๘,๕๓. **กวจิ โลป.**

อหํ ตาสํ ภิกฺขุณฺโณ สนฺติเก พุรหฺมจฺริยํ จริสฺสามิ. ตาสาหํ สนฺติเก พุรหฺมจฺริยํ จริสฺสามิติ ภิกฺขุณฺโณวิภงฺคปาฬิ, อหํ วิทฺธํ อคฺคํ ภควนฺตํ นมามีติ ชโน วทติ, อิติสฺสทฺโท วา สมาปนฺโนติ เวทิตฺตฺพโป. กสฺมา? สทฺทนีติอาทีสุ “วิทฺธนคฺคนุ”ติ อิติสฺสทฺทหิตสฺส อาคต- อุตฺทาหรณสฺส^{๗๐๘} ทสฺสนโต. ตาสํ อหํ, “**กวจิ โลป**”ติ นิคฺคหิตโลโป. **ปฺพุพฺพม...**^{๗๐๙} **สรา** **สเร...**^{๗๑๐} **ทิสฺ,**^{๗๑๑} **นเย ปรี...**^{๗๑๒} วิทฺธํ อคฺคํ,^{๗๑๓} **กวจิ โลป,** **ปฺพุพฺพม...** **สรโลโป...**[^{๗๑๔}]
นเย ปรี... ทิสฺ.

^{๗๐๒} ท. อิธ

^{๗๐๓} น. สเร

^{๗๐๔} ท. อิธว

^{๗๐๕} ช. สํชาตํ

^{๗๐๖} น. เน

^{๗๐๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๐๘} ท. อาภตฺตฺทาหรณสฺส

^{๗๐๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๑๐} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๗๑๑} กจฺจ. ๑๕., ปทฺฐป. ๑๗.

^{๗๑๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๑๓} ท. อคฺคํ อิติ

^{๗๑๔} ท. “มทาสเร” อิติ ปาโง เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสติ.

โก อัจฉริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “อหเมว ฯเปฯ วิทิตฺวานา”ติ ปโยเค^{๗๑๕} สติปิ ปเร เสเร กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา นิคฺคหิตโลโป น โหติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อหํ เอว ฐฺน พาลो, ภควา เอตํ อตฺถํ วิทิตฺวาน, อหํ เอว เอตํ อตฺถํ อิติ ฐฺโป จิตฺ, กวจิสฺสทฺเทน นิคฺคหิตโลโป น โหติ, “มทา เสเร”ติ^{๗๑๖} นิคฺคหิตสฺส โม, นเย ปรี...

๓๙,๕๔. พุยญฺชเน จ.

อริยสจฺจํ ทสฺสนํ, พุทฺธาน สาสนํ, “พุยญฺชเน จา”ติ นิคฺคหิตโลโป.

โก อัจฉริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “เอต ฯเปฯ ภาทํ โว”ติ ปโยเคสฺส สติปิ ปเร พุยญฺชเน กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตฺตฺตา นิคฺคหิตโลโป น โหติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอตํ กมฺมํ อุตฺตมํ มงฺคลํ, ตํ เตเน กรเณน^{๗๑๗} อหํ โว ตฺมฺเห วทามิ ภาทํ โว โหตุ, เอตํ มงฺคลํ อุตฺตมํ กวจิสฺสทฺเทน นิคฺคหิตโลโป เนา^{๗๑๘} โหติ. มทา เสเร, นเย ปรี...^{๗๑๙} ตํ โว, ภาทํ โว, กวจิสฺสทฺเทน นิคฺคหิตโลโป น โหติ.

๔๐,๕๕. ปโร วา สโร.

ภิกฺขเว^{๗๒๐} อิติ เอวํ ภาสิตํ^{๗๒๑} วจฺนํ อภินนฺทํ,^{๗๒๒} อิติสฺสทฺโท วา สฺมาปนฺโน, [^{๗๒๓}] อภินนฺทํ อิติ, ปโร วา สโร,^{๗๒๔} วคฺคฺนตํ วา...^{๗๒๕} นเย ปรี...^{๗๒๖} ฐฺโป อุตฺตมํ^{๗๒๗} อคฺคฺตํ อิว, ฬิฑํ อิว, ปโร วา สโร.

^{๗๑๕} ท. ปโยเคสฺส

^{๗๑๖} กจฺจ. ๓๔., ปทฺฐป. ๕๒.

^{๗๑๗} ท. การเณน

^{๗๑๘} ท. น

^{๗๑๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๒๐} ท. ภิกฺขุ

^{๗๒๑} ท. สฺภาสิตํ ตํ

^{๗๒๒} “อภินนฺทํ” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๗๒๓} ท. ฐฺโป อคฺคฺตํ อิว

^{๗๒๔} กจฺจ. ๔๐., ปทฺฐป. ๕๕.

^{๗๒๕} กจฺจ. ๓๑., ปทฺฐป. ๔๙.

^{๗๒๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๒๗} ท. “ฐฺโป อุตฺตมํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

โก อัจฉริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อหเมว ฯเปฯ โหตี”ติ ปโยเค สติปิ นิคฺคหิตปเร เสเร^{๗๒๔} วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา นิคฺคหิต^{๗๒๕} ปโร วา^{๗๒๖} สโร โลปี น ปุโปตีติ ภาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อหํ เอว เอตํ วิตกฺกนํ อโหสิ,^{๗๒๗} วาสทฺเทน ประสรโลปาภาโว, มทา เสเร, นเย ปรี...

๔๑,๕๖. พุยฺยชโน จ วิสณฺโณโค.

นิคฺคหิตมฺหา ประสุมิ เสเร “ปโร วา สโร”ติ^{๗๒๘} สุตฺเตน ลุตฺเต พุยฺยชโน จ ยทิ สณฺโณโค^{๗๒๙} วิสณฺโณโค^{๗๓๐} วิตตสณฺโณโค เอว โหติ.

นิคฺคหิตมฺหาติ ปทํ ประสุมินฺติ ปเท อปาทานํ. นนุ จ^{๗๓๑} สณฺโณโคติ น สุตฺเตน^{๗๓๒} วุตฺตํ, น กุโต จาริตพฺพา^{๗๓๓} อถ กสฺมา วุตฺตนฺติ ? วิสณฺโณโค^{๗๓๔} สทฺทสฺส สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา^{๗๓๕} วุตฺตํ. ยทิปิ พุยฺยชโน จ สณฺโณโค^{๗๓๖} ว โหตีติปิ อตฺถิ. เอวํ อสฺส ปุคฺคสฺส เต อาสวา วฏฺฒนฺติ,^{๗๓๗} ปุโป อสฺสา ภิกฺขุณียา อูปฺปชฺชติ. เอวํ อสฺส เต, ปุโป อสฺสา, “ปโร วา สโร”ติ ประสรโลโป. “พุยฺยชโน จ วิสณฺโณโค”ติ ปุริมสฺส โลโป.

โก อัจฉริย “ลุตฺเต”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เอวมสฺส วิพฺพนคฺคมิติ” อิติ ปโยเค สติปิ นิคฺคหิตมฺหา ประสุมิ เสเร ประสรสฺส^{๗๓๘} ลุตฺตสฺส อภาวา สณฺโณโค^{๗๓๙}

^{๗๒๔} ท. “นิคฺคหิตปเร เสเร” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๗๒๕} ท. นิคฺคหิตมฺหา

^{๗๒๖} ท. “วา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๗๒๗} ท. อหํ เอว เอตํ อโหสิ

^{๗๒๘} กจ. ๔๐., ปทฺฐป. ๕๕.

^{๗๒๙} ท. โยโค จ

^{๗๓๐} ท. “วิสณฺโณโค” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๗๓๑} น. ป

^{๗๓๒} ท. สุตฺเต

^{๗๓๓} ท. จาฏิตตฺตฺวา

^{๗๓๔} ท. สํโยโค

^{๗๓๕} ท. สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา

^{๗๓๖} ร., น. สํโยโค, ท. วิสํโยโค วิสํโวโค

^{๗๓๗} “วฏฺฒนฺติ” อิติ ปาโจ สทฺทตฺตฺวา ทิสฺสติ.

^{๗๓๘} ท. ประสรสฺส

^{๗๓๙} ช. สํโยโค

พุณฺณโน วิสญฺโณโค^{๗๔๔} น โหตีติ ฌาปนตฺถิ “ลุตฺเต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอวํ อสฺส
 ปุคฺคสฺส อาสวา, เอวํ อสฺส, “ปโร วา สโร”ติ สุตฺเต วาสทฺเทน ปรสฺสสฺส อโลโป.
 ลุตฺตสฺสากา วา “**พุณฺณโน จ วิสญฺโณโค**”ติ สุตฺเตน วิสญฺโณโค น กโต. มทา สเร, **นเย**
ปร... วิทฺธํ อคฺคํ อิติ, ปรสฺสลุตฺตสฺสากา วา อิมินา วิสญฺโณโค น กโต. “**กวจิ โลปนุ**”ติ^{๗๔๕}
 นิคฺคหิตโลโป,^{๗๔๖} **ปุพฺพม...**^{๗๔๗} **สรา** **สเร...**^{๗๔๘} **นเย** **ปร...**^{๗๔๙} มทา สเร, **นเย** **ปร...** ทีฆํ.

จคฺคหณฺน^{๗๕๐} ติณฺณํ พุณฺณนํนมนฺตเร เย สฺฐปา, เตสฺมปิ โลโป โหตีติ^{๗๕๑}
 ปุริมปาโจ. ติณฺณํ พุณฺณนํนมนฺตเร พุทฺธายเก^{๗๕๒} เอกสฺมี สเร สติ, เย สฺฐปา สทิสฺวา,
 เตสฺปิ อาทิลोโป^{๗๕๓} โหตีติ อตฺถโก.^{๗๕๔} อธิ **อนฺตรสทฺโท** พุทฺธานเ^{๗๕๕} วตฺตติ. **เตสนฺติ**
 อาทฺยเปกฺขาณฺญสฺ. ตทตฺถตฺตตฺถตฺถ **อปีสทฺโท** ปยุชฺชเต. กิสมิณฺจ โปตฺถเก^{๗๕๖} **จสทฺทคฺคหณฺน**
 ติณฺณํปิ พุณฺณนํ สฺฐปํ กวจิ โลโป โหตีติ ปาโจ ทิสฺสติ. **พุณฺณนํนมนฺติ** นิทฺธารณํ.
สฺฐปํนมนฺติ นิทฺธารณิ.^{๗๕๗} ตํ อุตฺทาหรณํ ยถา กตมํ อคฺคิ อาคาร,^{๗๕๘} **ปุพฺพม...** “**อิวันฺโณ**
ยํ นวา”ติ^{๗๕๙} อิสฺส โย, **นเย** **ปร...** จสทฺเทน อาทิพุณฺณนโลโป. วตฺตติ อสฺส, **ปุพฺพม...**
 “**อิวันฺโณ ยํ นวา**”ติ อิสฺส โย, **นเย** **ปร...** จสทฺเทน อาทิพุณฺณนโลโป สเร ปเร.

อติ สนฺธิรูปทีปนิยํ จตฺตโก ปริจฺเจโท นิฏฺฐิต.

^{๗๔๔} ช. วิสฺโยโค

^{๗๔๕} กจจ. ๓๘., ปทฐป. ๕๓.

^{๗๔๖} ร., ท. นิคฺคหิตโลโป

^{๗๔๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๔๘} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๗๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๕๐} ร., น. นสทฺทคฺคหณฺน

^{๗๕๑} กจจ. ๔๑.

^{๗๕๒} “พุทฺธายเก” อติ ปาโจ สทฺทตฺถ ทิสฺสติ.

^{๗๕๓} ท. อาทิสฺสโลโป

^{๗๕๔} ร., น. โหติ ตฺยตฺถโก

^{๗๕๕} น. พุทฺธารเน

^{๗๕๖} “ปฏฺฐเก” อติ ปาโจ สทฺทตฺถ ทิสฺสติ.

^{๗๕๗} น. นิทฺธารณิ

^{๗๕๘} ท. อาคาร

^{๗๕๙} กจจ. ๒๑., ปทฐป. ๒๑.

๓.๑.๕ สนธิรูปทีนิยัม ปณฺจโม ปริจฺเจโท

๔๒,๓๒. โค สเร ปุณฺสฺสาคโม กุวฺจิ.

ปุณฺ อิติ เอตฺตฺสฺ สทฺทฺสฺสฺ อนฺเต กุวฺจิ คคาราคโม โหติ. ปุณฺเอว, “โค สเร
ปุณฺสฺสาคโม กุวฺจิ”ติ คาคโม. ปุพฺพม...^{๗๖๐} สรา สเร...^{๗๖๑} นเย...^{๗๖๒}

โก อจฺริย “กุวฺจิ”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “ปุณฺ เอว”อิติ ปโยเค
สตีปิ สเร ปเร กุวฺจิสทฺเทน นิวาริตตฺตา ปุณฺสฺสฺ อนฺเต คคาราคโม น โหตีติ ภาปนตฺถํ “กุวฺจิ”ติ
ปทํ มยา วุตฺตํ. ปุณฺ เอว, กุวฺจิสทฺเทน โค น โหติ. “สเร กุวฺจิ”ติ^{๗๖๓} สรฺสฺส จ ปกฺติ จสฺส.^{๗๖๔}
อตุถฺพยาชฺญาเน “จสฺสทฺโท อิตฺตฺตฺรโยคสมฺมจฺโย”ติ^{๗๖๕} วุตฺตํ.

๔๓,๓๓. ปาสฺส จนฺโต รสฺโส.

ปาติ^{๗๖๖} เอตฺตฺสฺ สทฺทฺสฺสฺ อนฺเต คคาราคโม โหติ. ปาเอว อสฺส อหิฉตฺตกสฺส วุตฺติ.
ปาเอว. “ปาสฺส จนฺโต”^{๗๖๗} รสฺโส”ติ อนฺโต^{๗๖๘} รสฺโส จ, ปุพฺพม...^{๗๖๙} สรา สเร...
นเย ปรี...^{๗๗๐}

โก อจฺริย “กุวฺจิ”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “ปาเอว วุตฺยสฺส”อิติ
ปโยเค สตีปิ ปเร สเร กุวฺจิสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิมินา วุตฺตฺตฺวิ น โหตีติ ภาปนตฺถํ
“กุวฺจิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปาเอว กุวฺจิสทฺเทน อนฺโต^{๗๗๑} รสฺโส น โหติ. สเร กุวฺจิ.^{๗๗๒}

๔๔,๒๔. อพฺโภ อภิ.

อพฺโภ อภิ. อภิตี อฺปสฺคฺคานุกฺรณเมตฺ.

^{๗๖๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๖๑} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๗๖๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๖๓} กจฺจ. ๒๔., ปทฺฐป. ๓๕.

^{๗๖๔} ท. จสฺส

^{๗๖๕} ร., น. อิตฺเร-

^{๗๖๖} ท. ปาอิติ

^{๗๖๗} “จันฺโต” อิติ ปาโจ สทฺทฺตฺตฺ ทิสฺสตี.

^{๗๖๘} ร., น. โต

^{๗๖๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๗๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๗๑} ร., น. โต

^{๗๗๒} กจฺจ. ๒๔., ปทฺฐป. ๓๕.

“อภี”ติ ปจมนุตตส วุตติยัม ญจฺจโยชนํ,^{๗๗๓}
 อาเทโส^{๗๗๔} เปกฺขโต วุตฺตํ^{๗๗๕} อมฺโมติ อาทิกะ วีย.^{๗๗๖}
 สทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ, อภิกฺขิตฺตํ, อภิกฺคฺคจฺจติ, อพฺโภ อภี, **ปฺพุพฺพ...**^{๗๗๗} **สรา**
สเร...^{๗๗๘} **นเย ปรี...**
๔๕,๒๕. อชฺโณ อธิ.
 อธิโสภาโส,^{๗๗๙} อธิคมา, อชฺโณ อธิ, **ปฺพุพฺพ...**^{๗๘๐} **สรา** **สเร...** **นเย**
ปรี...^{๗๘๑} “อชฺโณกาเสา”ติ^{๗๘๒} ปาโจ นฺยาเส วุตฺโต. อธิอาคมาติ^{๗๘๓} เจโท. อชฺโณ อธิ,
ปฺพุพฺพ... **สรา** **สเร...** **นเย ปรี...** **รสฺส,**^{๗๘๔} สทฺทนีติยํ^{๗๘๕} ปน “อชฺโณคมา”ติ^{๗๘๖} ปาโจ
 อตฺถิ.
๔๖,๒๖. เต น วา อิวณฺณ.
 อภี อธิ อิติ เต จ เอเต สทฺทา วุตฺตรูปา น โหนฺติ. ปฺพุพฺพ อภิจฺจติ.^{๗๘๗} อภี วีย
 อิจฺจติ. อธิอิตฺตํ, **ปฺพุพฺพ...**^{๗๘๘} **สรา** **สเร...** **นเย ปรี...** “อภิจฺจิตนุ”ติ^{๗๘๙} นฺยาเส ปาโจ
 โภ อาจริย “วา”ติ ปทํ กสฺมา อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “อพฺภีวิตฺตํ อชฺโณมุตฺโต”ติ
 ปโยเค สติปิ อิวณฺณ ปเร วาสทฺเทน นิวาริตฺตตา อภี อธิ อิจฺเจเต อพฺโภ อชฺโณติ

^{๗๗๓} ร., น., ข. ญจฺจโยชนํ

^{๗๗๔} ท. อาเทโส

^{๗๗๕} ร., น. วุตฺติ, ข. วุตฺติ

^{๗๗๖} ปทฺฐป. ๒๔/๑๓

^{๗๗๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๗๘} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๗๗๙} ข. อธิโสภาโส

^{๗๘๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๘๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๘๒} นฺยาส.อ. ๔๕/๕๘.

^{๗๘๓} ท. อธิคมาติ

^{๗๘๔} กจฺจ. ๒๖., ปทฺฐป. ๓๘.

^{๗๘๕} น., ข. สทฺทนีติยํ

^{๗๘๖} สทฺท. สุตฺต. อ. ๕๘/๒๘.

^{๗๘๗} ร., น. อภิจฺจติ

^{๗๘๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๘๙} นฺยาส.อ. ๔๖/๕๙.

วุตตฐปา น โหนตตีติ ภาปนตถิ “วา”ติ มยา วุตต. [^{๗๙๐}] นฺยาเส^{๗๙๑} ปน “วุตตฐป น โหติ”ติปิ
ปาโจ.

๔๗,๒๓. **อติสฺส จนตสฺส.**

วุตต ฐป วุตตฐป, กมฺมธารโย. [^{๗๙๒}] อติสิคฺโคณ, อติอิริตฺ, “อติสฺส จนตสฺสา”ติ
สุตฺเตน “สพฺโพ จ ติ”ติ^{๗๙๓} วุตตฐป น โหติ. ปุพฺพมโธ... สรา สเร...^{๗๙๔} นเย ปรี
ยฺตุเต.^{๗๙๕}

โก อจฺริย “อิณฺณณ”ติ ปทํ กสฺมา อจฺริเยน วุตต? โภ สิสฺส “อจฺจนฺต”ติ
ปิโยเค สติปิ สทฺเท ปฺรสุส อิณฺณณสฺสาภาวา จการาเทโส น^{๗๙๖} โหติติ ภาปนตถิ
“อิณฺณณ”ติ ปทํ^{๗๙๗} มยา วุตต. อติอนฺต, ปุพฺพม...^{๗๙๘} อิณฺณณ ยํ นวา,^{๗๙๙} “สพฺโพ”^{๘๐๐}
จ ติ”ติ ตฺยสฺส โจ, ปฺรเทว...^{๘๐๑} นเย ปรี... นฺยาเส “อจฺจนฺโต”ติ^{๘๐๒} อตฺถิ.

๔๘,๔๓. **กฺวจิ ปฺฏิ ปติสฺส.**

ปฏฺคฺคิ ภิกฺขุณา ทาทพฺโพ, ปติอฺคฺคิ, ปฏฺหณฺณติ,^{๘๐๓} กฺวจิ ปฺฏิ ปติสฺส,^{๘๐๔}
ปุพฺพ... สรา สเร...^{๘๐๕} นเย ปรี...^{๘๐๖}

^{๗๙๐} ท. “อติ อิณฺณมฺตฺโต อพฺโภ อภิ อชฺโณ อติ ปุพฺพ... สราสเร... นเย ... วุตตฐปาติ พหฺวจํ
“สพฺโพ จนฺต”ติ สุตฺเตน กตานิ พหฺวฐปานิ อเปกฺขิตฺวา วุตต.” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๗๙๑} นฺยาส.จ. ๔๖/๕๙.

^{๗๙๒} ท. “อติสิคฺโคณ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๗๙๓} กจฺจ. ๑๙., ปทฺฐป. ๒๒.

^{๗๙๔} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๗๙๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๗๙๖} ท. “น” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

^{๗๙๗} ร., น. “ปทํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

^{๗๙๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๙๙} กจฺจ. ๒๑., ปทฺฐป. ๒๑.

^{๘๐๐} น. ปุพฺพ

^{๘๐๑} กจฺจ. ๒๘., ปทฺฐป. ๔๐.

^{๘๐๒} ท. อจฺจนฺโต”ติ

^{๘๐๓} ร., น. ปติหณฺณติ

^{๘๐๔} น. ปติสฺส

^{๘๐๕} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๘๐๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อัจฉริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ปัจจุณฺติเม ฯเปฯ วาโส จ”อิติ ปโยเค^{๔๐๗} สติปิ พุยฺยชเน ปเร กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตตฺตา ปฏฺฐิตาเทโส น โหติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปติอนฺติเมสฺส กวจิสฺสทฺเทน ปฏฺฐิ น โหติ. **ปุพฺพม...**^{๔๐๘} **อฺวณฺโณ** ยํ **นวา**, **สพฺโพ จํ ติ**, **ปรเทวภาโว...** นเย **ปร...** ปติลียติ, ปติหณฺณติ,^{๔๐๙} ปติฐฺปะเทสวาโส, กวจิสฺสทฺเทน ปฏฺฐิ น โหติ.

๔๙,๔๔. ปุณฺณสฺส พุยฺยชเน.

สโรติ ปทํ อฺุโหติติ^{๔๑๐} ปเท ปกตฺติกตฺตา. ปุณฺณชโน,^{๔๑๑} “ปุณฺณสฺส พุยฺยชเน”ติ อสฺส อฺุ, **ปรเทว...** ปุณฺณตฺถํ, **ปุณฺณสฺส พุยฺยชเน.**^{๔๑๒}

มนุญฺญํ,^{๔๑๓} อนฺตสฺสทฺเทน โอสฺส อฺุ, **วา ปโร อสฺสฐปา,**^{๔๑๔} **ปรเทว...** มโน อณฺณนฺติปิ ฅเอ.

๕๐,๔๕. โอ อวสฺส.

ตฺมุเห อนฺนกาเรน โมนฺนกาเรน กตฺตฺมุเตน โอนฺนทฺธา อวณฺนทฺธา. “**โอ อวสฺสา**”ติ^{๔๑๕} **อวสฺส โอ.**

โก อัจฉริย “กวจี”ติ ปทํ กสฺมา อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อวสฺสสฺสตุ ฯเปฯ โลหิตนฺ”ติ ปโยเค สติปิ พุยฺยชเน ปเร กวจิสฺสทฺเทน นิวาริตตฺตา โอการาเทโส น โหติติ ฅาปนตฺถํ “กวจี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. **อวสฺสสฺสตุ.** กวจิสฺสทฺเทน **อวสฺส โอ** น โหติ.

^{๔๐๗} ท. ปโยเคสฺ.

^{๔๐๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๐๙} ท. “ปติหณฺณติ” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๔๑๐} ท. โหติติ.

^{๔๑๑} ท. ปุณฺณชโน.

^{๔๑๒} กจฺจ. ๔๙., ปทฺฐป. ๔๔.

^{๔๑๓} “มโน อณฺณ” อิติ ปาจา สพฺพตฺถ ทิสฺสนฺติ.

^{๔๑๔} กจฺจ. ๑๓., ปทฺฐป. ๑๕.

^{๔๑๕} กจฺจ. ๕๐., ปทฺฐป. ๔๕.

๕๑,๕๔. อนุปฏิจจานัน วุตตโยคโต.

พาลาวตาวเร^{๔๑๖} ปน^{๔๑๗} “อนุปฏิจจานัน^{๔๑๘} วุตตโยคโตติ^{๔๑๙} อิทํ วิธิสุตตุน”ติ วุตต.
อุปธิ สียนุเตติ อุทฏิจจา.^{๔๒๐} อถ วา^{๔๒๑} อภิธิอาทโย น อุปฏิจจา อนุปฏิจจา, ปปรา
อุปนุยาทโย.^{๔๒๒} วุตโต เอว โยโค วุตตทานํ วา โยโค วุตตโยโค. ตสฺมา วุตตโยคโต.
วุตตสมฺพนฺธโตติ อตฺถิ. อมฺเหหิ อนุปฏิจจานัน อุปสคฺคณิปาทานํ วุตตโยคโต
สรสนฺธิวุตตสมฺพนฺธโต^{๔๒๓} วุตตนเณน สนฺธิ ปณฺธิเตน ฅาตพฺพา. อนุปฏิจจานัน อุปสคฺคณิปาทานํ
รูปํ ปณฺธิเตน โยเชตพฺพํ. ปาปนํ, ปอาปนํ, ปุพฺพม...^{๔๒๔} สรา สเร...^{๔๒๕} นเย ปรี...^{๔๒๖}
ปรายนํ, ปรี อายนํ,^{๔๒๗} “กฺวจิ โลปน”ติ^{๔๒๘} นิคฺคหิตโลโป. ปุพฺพม... สรา สเร... ทีฆํ,^{๔๒๙}
นเย ปรี... อถ วา ปรายนํ, ปุพฺพม... สรา สเร... ทีฆํ. อถ วา ปรีอายนํ, กฺวจิ โลป,
ปุพฺพม... สรา สเร...^{๔๓๐} นเย ปรี... อุปายนํ, อุปอยนํ,^{๔๓๑} ปุพฺพม... สรา สเร... ทีฆํ, อุป-
อายนนฺติ^{๔๓๒} วา ฅเอ. ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี... อุปาหนํ, อุปอาหนํ, ปุพฺพม...
สรา สเร...^{๔๓๓} นเย ปรี... นฺยาโยโค, นีอาโยโค, ปุพฺพม... อิวณฺณเณ ยํ นวา, นเย

^{๔๑๖} พาลา. ๑๐

^{๔๑๗} น. น.

^{๔๑๘} ท. อนุ.

^{๔๑๙} กจ. ๕๑., ปทฐป. ๕๔.

^{๔๒๐} ท. อุทฏิจจา.

^{๔๒๑} ท. ปุถทา.

^{๔๒๒} ท. ปราอุปนุยาทโย.

^{๔๒๓} ร., น. สรสนฺธาติ-, ข. สรสนฺทาติ-

^{๔๒๔} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๒๕} กจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๔๒๖} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๒๗} น., ท. อายนํ.

^{๔๒๘} กจ. ๓๔., ปทฐป. ๕๓.

^{๔๒๙} ท. “ทีฆ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๔๓๐} ท. “อถ วา ปรีอายนํ, กฺวจิ โลป, ปุพฺพม... สรา สเร...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๔๓๑} น. “อุปอยนํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๔๓๒} น. อุปอายนฺติ.

^{๔๓๓} น., ท. “ปุพฺพม... สรา สเร...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

ปรี่... นิรุปติ, นิรุปติ, ยว ฯเปฯ คมา, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย... นิรุปติ^{๔๓๔}
อตฺถิ. “ทีฆนุ”ติ^{๔๓๕} สุตฺเตน ทีโฆ. เสถํ ปุพฺพสมํ. อนฺุโพธิ อิติ รูป จิตฺ, “โลปญจ ตตฺรภา
โร”ติ^{๔๓๖} [๔๓๗] สุตฺเตหิ วุตฺตวิธมฺหิ สมฺปตฺเต “สรา ปกฺติ พยฺยชเน”ติ^{๔๓๘} สุตฺเตน สรฺส
ปกฺติ. ทฺอุปฺสนฺตํ, สฺอุปฺสนฺตํ, ยว ฯเปฯ คมา, ๔๓๙ ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่...
“ทีฆนุ”ติ พยฺยชเน ทีโฆ. ทฺอุลโย, [๔๔๐] ปุพฺพม... วโมทฺทฺนฺตานํ,^{๔๔๑} นเย ปรี่...
ทฺอุชฺยาตํ, ยว ฯเปฯ คมา, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่... สฺอุชฺยาตํ, ปุพฺพม... วโม
ทฺทฺนฺตานํ, นเย ปรี่... อฺอุริตํ,^{๔๔๒} ยว ฯเปฯ คมา, ปุพฺพ... สรา สเร โลป, นเย ปรี่
ยฺยเต. สํอุทฺทฺจํ,^{๔๔๓} มทา สเร, นเย ปรี่... วิอคฺคํ, “ยว ฯเปฯ คมา”ติ โย, ปุพฺพ... สรา
สเร... นเย ปรี่... วิอริวคฺคํ, อชฺโหม อธิ, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่... วา ปโร
อสรฺฐปา. “วิทฺทฺคฺคณ”ติปิ ปาโง. วิทฺทฺคฺคํ, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่... วิอคฺคํ,
ปุพฺพม... อิวณฺโณ ยํ นวา, นเย ปรี่ ยฺยเต. “โท ฐสฺส จา”ติ^{๔๔๔} สุตฺเต จสทฺเทน
วสฺส โฟ. อวอาคมณํ, “ยว ฯเปฯ คมา”ติ โย, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่...
อนฺุเอติ, ปุพฺพม... ๔๔๕ วโม... นเย ปรี่... ๔๔๖ อนฺุอุปฺมาโต,^{๔๔๗} ปุพฺพม... สรา สเร... ทีฆํ,
นเย ปรี่... อนฺุอจฺฉริโย, รสฺสํ, อฺอุการสฺส รสฺสํ, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่... ๔๔๘

^{๔๓๔} ท. นิรุปติติปิ.

^{๔๓๕} กจจ. ๒๕., ปทฺฐป. ๓๗.

^{๔๓๖} กจจ. ๒๗., ปทฺฐป. ๓๙.

^{๔๓๗} ท. “ตีณฺหิ” อิติ ปาโง เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๔๓๘} กจจ. ๒๓., ปทฺฐป. ๓๖.

^{๔๓๙} กจจ. ๓๕., ปทฺฐป. ๓๔.

^{๔๔๐} ท. “สฺอุลโล” อิติ ปาโง เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๔๔๑} กจจ. ๑๘., ปทฺฐป. ๒๐.

^{๔๔๒} ท. อฺอุริต.

^{๔๔๓} น., ช. สํอุทฺทฺจ.

^{๔๔๔} กจจ. ๒๐., ปทฺฐป. ๒๗.

^{๔๔๕} ท. “ปุพฺพม” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๔๔๖} ท. “ปรี่” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๔๔๗} ร., น. อนฺุอุปฺมาโต, ท. อนฺุอุปฺมาโต.

^{๔๔๘} ท. “ปรี่... อนฺุอจฺฉริโย, รสฺสํ, อฺอุการสฺส รสฺสํ, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี่...” อิติ ปาจา
น ทิสฺสนฺติ.

อนนจจิริโยติปิ^{๔๔๙} เจโท. ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี... ปรีเสนา, ยว ฯเปฯ
 คมา, ปุพฺพม... สรา สเร... นเย ปรี... ปราอามาโส,^{๔๕๐} ปุพฺพม... สรา สเร... นเย
 ปรี... เอวํ สเร ปเร พุยฺยชเน จ โหนฺตีสติ เอวํ วุตฺตเนยเนว สเร ปเร พุยฺยชนํ พุยฺยชเน
 จ ปเร สรณํ สนฺธิโย โหนฺติ.

พุยฺยชเน จ^{๔๕๑} ปเร พุยฺยชนํ สนฺธิโย เวทิตพฺพา. ปรีคฺคโห, ปเรทฺเวภาโว...
 ปคฺคโห,^{๔๕๒} ปกฺกโม,^{๔๕๓} ปเรทฺเวภาโว... ปรากอโม,^{๔๕๔} ปเรทฺเวภาโว... รสฺสํ. นิกฺสาโว, นิลยํ,
 ทูลฺลยํ,^{๔๕๕} ปเรทฺเวภาโว... ทฺวิกฺกํ, ทฺวกฺกํ, วคฺเค โฆสาโฆสํ ตติยปจฺมา, ทฺวพฺพุตฺตํ, ทฺวตฺตํ,
 ปเรทฺเวภาโว... “โท ธสฺส จา”ติ^{๔๕๖} จสทฺเทน วการทฺวยสฺส พการทฺวยํ. สํทิกฺกํ, วคฺคณฺตํ วา
 วคฺเค, นเย ปรี ยุตฺเต. ทฺวคฺคโห,^{๔๕๗} วิคฺคโห,^{๔๕๘} นิคฺคโห, วินิคฺคตํ,^{๔๕๙} ปเรทฺเวภาโว จ
 านเ. เอวํ พุยฺยชเน จ พุยฺยชนํ สนฺธิโย โหนฺติ. สพฺพตฺถ จาเนสฺส วิชฺชมานา เสสา อภิกฺก
 ม ปตฺติกฺกมาทโย ปโยคา ปณฺทิตเณ โยเชตพฺพา. อิติ สนฺธิรูปาทินิ^{๔๖๐} สมตฺตา.

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ, นิพฺพานปจฺจโย โหตุ.

อิติ สนฺธิรูปทීปนิยํ ปญฺจโม ปรีจฺเจโท นิฏฺฐิตโ.^{๔๖๑}

มุลกจฺจายนโยชนาย (สนฺธิ) ปจฺโม ปรีจฺเจโท นิฏฺฐิตโ

^{๔๔๙} ร., น. อนนจจิริโยติปิ.

^{๔๕๐} ท. ปเรอามาโส.

^{๔๕๑} ท. “ปกฺกโม” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๔๕๒} น., ท. ปคฺคโ.

^{๔๕๓} น., ท. ปกฺกโม.

^{๔๕๔} ท. ปรากอโม.

^{๔๕๕} น., ท. ทูลฺลยํ.

^{๔๕๖} กจฺจ. ๒๐., ปทฺฐป. ๒๗.

^{๔๕๗} น., ท. ทฺวคฺคโ.

^{๔๕๘} น., ท. วิคฺคโ.

^{๔๕๙} น., ท. นิคฺคตํ.

^{๔๖๐} ช. สนฺธิรูปทීปนิ.

^{๔๖๑} ช. “อิติ สนฺธิรูปทීปนิยํ ปญฺจโม ปรีจฺเจโท” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

๓.๒.๑. นามรูปที่ปนิยํ ปจโม ปริจฺเจโท

เอวี่ เสยฺยตฺติกาณํ อกฺขรโกสฺสฺลเหตุฏฺฐํ สณฺธิกปฺเป ทสฺเสตฺวา อิทานิ ปท-
โกสฺสฺลเหตุฏฺฐํ นามกปฺเป ทสฺสเนฺโต “ชินวณฺยตฺตํ หิ”ติอาทิมาน. “ชินวณฺยตฺตํ หิ” อิติ
เอตํ สุตฺตํ อธิการตฺถํ ปณฺชิเตน เวทิตพฺพํ. อธิกํ กิจฺจสงฺขาตํ การํ อธิการํ. อถ วา อธิกํ^{๔๖๒}
จานสงฺขาตํ การํ อธิการํ. อธิการํ อตฺถเณ ปโยชนํ ยสฺส สุตตสฺส ตํ อธิการตฺถํ. เตน

សេដ្ឋកិច្ចកម្ពុជា ឆ្នាំ២០១៥ ទំព័រ ១១៥

อปทานตุลกาย^{๔๖๖} ฏฐกถาจริเยน^{๔๖๗} วุตตํ. อถ วา อธิกรณํ สุตเตสฺส ตพฺพการตาย นิยุตฺตํ^{๔๖๘} อธิกาโร. อธิกาโร อตฺถโถ ปโยชนํ ยสฺส ตํ อธิการตฺถํ. เตน^{๔๖๙} นามรูปสิทธิฎีกาย “อภิกะยตี”ติ^{๔๗๐} อธิกาโร. อภิวิสุตเต ตพฺพการตาย อาจริเยนหิ^{๔๗๑} นิโยชัยตีติ อตฺถโถ”ติ^{๔๗๒} วุตตํ.

สกุกตวิสทิสํ^{๔๗๓} กตฺวา ชินฺวณฺณนฺรูปโต ปกฺติญฺจปนฺตํ^{๔๗๔} “**ลិងคฺยฺจ นิปฺจเจต**”ติ
 ปริภาสฺมาห. **ยถา ยถา** ยํ ยํ ปการํ **ชินฺวณฺณยฺตุตํ** **หิ**^{๔๗๕} **ชินฺวณฺณยฺตุตํ** **เอว ลិងค์, ตถา**
ตถา ตํ ตํ ปการํ,^{๔๗๖} อธิ กจฺจายนปกรณเณ **ลិងคฺยฺจ** **อมฺเหหิ** **นิปฺจเจตติ** **นิปฺผาทยิติ**.

๘๗๖ ร. ปการ.

อยมตฺโต นฺยาเส วุตฺโต. อถ วา ยถา ยถา เยน เยน ปกาเรน ลิงค์ ชินวจนฺยุตฺตํ หิ ชินวจนฺยุตฺตํ เอว นาม ภวติ, ตถา ตถา เตน เตน [๔๗๗] เอต อมฺห สตุฏฺฐ พุรฺหม อตฺต สข ราช อิติ เอวมาทินา ปกาเรน อธิ กจฺจายนลกฺขณฺเณ ลิงฺคณฺจ อมฺเหหิ นิปฺปชฺชเต จปิยเต. เตน รูปสิทฺธิฏฺฐิกายํ^{๔๗๘} “ยถา ยถา เยน เยน ปกาเรน วุตฺตํ^{๔๗๙} ลิงค์ ชินวจนฺวณฺเณ^{๔๘๐} ยุตฺตํ^{๔๘๑} ชินวจนฺวาทิรฺวุทฺธํ^{๔๘๒} นาม ภวติ, ตถา ตถา เตน เตน ปกาเรน นฺริส รุกฺข สตุฏฺฐ ภิกฺขุ^{๔๘๓} ราช พุรฺหม อตฺต สพุพ ย ต เอต อมฺห ตฺมฺห อิติ เอวมาทินา นฺเยน ชินวจนฺสฺส อนฺน รูปอกฺขรอนฺตวิวชฺชิตากาเรเนว อธิ กจฺจายนลกฺขณฺเณ ลิงฺคนามปทํ^{๔๘๔} ปกฺติรูปํ นิปฺจฺเจเต^{๔๘๕} สิทฺธํ กตฺวา จปิยตี”ติ วุตฺตํ. นฺยาสตุฏฺฐยาชฺชยานพาลาวตารสฺสุ “จสฺสทฺโท จปิยตีติ กุริยํ สฺมฺจฺเจตี”ติ วุตฺตํ. รูปสิทฺธิยํ ปน “จสฺสทฺเทน ธาตฺวา จา”ติ^{๔๘๖} วุตฺตํ. จเปตพฺพนิปฺพาเทตพฺพลิงค์ สฺสรูปโต ทสฺเสตฺถ “ตํ ยถา”ติ กเถตฺถกมฺยตาย อจฺจริเยน ปุจฺจติ.^{๔๘๗} ตํ ลิงค์ ยถา กตมํ? เอโส ฯเปฯ ราชชาติ จเปตพฺพลิงค์. อจฺจริโย จเปตพฺพลิงค์ ทสฺเสตฺถกาโม ปุจฺจติ น จปิตํ ลิงค์, ตสฺมา “เอต ฯเปฯ ราชชาติ”ติ^{๔๘๘} อวตฺวา “เอโส โน ฯเปฯ ราชชาติ”ติ อห. เอโส ภควา โน อมฺหากํ สตุฏฺฐา. “ชินวจนฺยุตฺตํ หิ”ติ สุตฺตํ อธิการตฺถํ^{๔๘๙} กตํ. “ลิงฺคณฺจ นิปฺจฺเจเต”ติ ลิงค์ จเปตพฺพ.

^{๔๗๗} ท. “ปกาเรน” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๔๗๘} ปทฺธูป. ฎีกา. ๖๐/๓๒.

^{๔๗๙} ร., ท., น. ชินวจนฺยุตฺตํ หิ.

^{๔๘๐} ร., ท., น. ชินวจนฺยุตฺตํ.

^{๔๘๑} ร., ท., น. “ยุตฺตํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๔๘๒} ท. ชินวจนฺวาทิรฺวุทฺธํ.

^{๔๘๓} น. ภิกฺขุ.

^{๔๘๔} ช. ลิงค์ นามปทํ.

^{๔๘๕} น. นิปฺจฺเจเตติ.

^{๔๘๖} ปทฺธูป. ฎ. ๖๑/๕๖.

^{๔๘๗} ท. อจฺจริโย ปุจฺจติ.

^{๔๘๘} ท. ราชชาติ”ติ.

^{๔๘๙} ท. อธิการํ.

เอต อิติ จิตฺ. “ปรสมณฺญา^{๘๙๐} ปโยเค”ติ^{๘๙๑} ลิงฺคสณฺญา. ตโต จ วิภตฺติโยติ^{๘๙๒}
 ลิงฺคา จ ปรา วิภตฺติโย โหนฺติ. กา จ ปน ตาโย วิภตฺติโย. สฺสิ โย อํโย นาหิ ส นํ สฺมาหิ ส
 นํ สฺมึ สฺ อิติ อีมา วิภตฺติโย. “ตทฺนฺปโรธนา”ติ^{๘๙๓} สฺตฺเตน ชินฺวณาวโรธเน^{๘๙๔} ฐปฺนิปฺพาทนํ.
 ตาสํ อนิยฺมปฺปสงฺเค สฺติ วตฺติจฺฉาวสา “ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา”ติ^{๘๙๕} ปจฺมา, ตสฺสํ^{๘๙๖} นิยเม
 เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวจฺนํ สฺสิ, “เอตเตสํ โต”ติ^{๘๙๗} ตสฺส สฺโส. “โสสา”ติ^{๘๙๘} สฺสิสฺส โอ. ปุพฺพ
 ๗เปฯ ๗เย, ^{๘๙๙} “สรโลโปมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺว ปกฺติ”ติ^{๙๐๐} ปุพฺพสรโลโป ปร
 สร-ปกฺติ จ, นเย ปรํ ยุตฺเต, ^{๙๐๑} เอโส อิติ ฐปํ สฺสิชฺฌติ.

“ชินฺวณยุตฺตํ หิ”ติ^{๙๐๒} อธิกาโร “ลิงฺคณฺจ นิปฺจฺเจเต”ติ อิมินา อมฺห อิติ จิตฺ,
 ตโต จ วิภตฺติโย, ^{๙๐๓} สฺสิ โย ๗เปฯ สฺมึ สฺ, ^{๙๐๔} ตทฺนฺปโรธเน, ^{๙๐๕} “ยสฺส วา ปริคฺคโ
 ตํ สามี”ติ^{๙๐๖} สามีสณฺญา. ^{๙๐๗} สามีสฺมึ ฌฏฺฐิ, ตสฺสํ^{๙๐๘} นิยเม พหุมฺหิ วตฺตพฺเพ
 พหุวจฺนํ, นํ. “ปทโต ทฺตฺติยาจตฺตฺถิฌฏฺฐิสฺส โว โน”ติ^{๙๐๙} นํวิภตฺติยา สห อมฺหสฺส^{๙๑๐} โน.

^{๘๙๐} ร., น. ปรสมณฺญา.

^{๘๙๑} กจจ. ๙., ปทฐป. ๑๑.

^{๘๙๒} กจจ. ๕๔., ปทฐป. ๖๒.

^{๘๙๓} กจจ. ๕๖., ปทฐป. ๖๔.

^{๘๙๔} น. ชินฺวณาวโรธเน.

^{๘๙๕} กจจ. ๖๕ : ๒๔๔., ปทฐป. ๒๔๓.

^{๘๙๖} ท. ตสฺสํ จ.

^{๘๙๗} กจจ. ๑๗๔., ปทฐป. ๒๑๑.

^{๘๙๘} กจจ. ๑๐๔., ปทฐป. ๖๖.

^{๘๙๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๐๐} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๐๑} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๐๒} กจจ. ๕๒., ปทฐป. ๖๐.

^{๙๐๓} กจจ. ๕๔., ปทฐป. ๖๒.

^{๙๐๔} กจจ. ๕๕., ปทฐป. ๖๓.

^{๙๐๕} กจจ. ๕๖., ปทฐป. ๖๔.

^{๙๐๖} กจจ. ๙๑ : ๒๔๓., ปทฐป. ๓๑๖.

^{๙๐๗} ท. “สามีสณฺญา” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๙๐๘} ท. ตสฺสํ จ.

^{๙๐๙} กจจ. ๑๔๗., ปทฐป. ๒๔๖.

สตฺถุ อิติ จิตํ, “**ลึงคตฺเถ ปจฺมา**”ติ สฺย. “**สตฺถุปีตาทีนมา สิสฺมึ สิลโลโป จา**”ติ^{๙๑}
อุสฺส อ, สิลโลโป จ.

พฺรหฺม, อตฺต, สข, ราช, “**ลึงคตฺเถ ปจฺมา**”ติ สฺย, “**สฺยา จา**”ติ^{๙๒} สิสฺส อ, **ปฺพุพ ๖เปฯ ซเย, สรโลโป ๖เปฯ ปกติ, นเย ปรี ยุตเต.**

๕๔,๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.

จปีตลึงคตฺมา วิภตฺติโย โหนฺตีติ ภาปนตฺถํ “**ตโต จ วิภตฺติโย**”ติ วุตฺตํ. อตฺถพฺยา-
ยาชฺยานเ “**ตโต จ วิภตฺติโย**”ติ อิทํ วิริสฺสํ สญฺญาสฺสํตฺตฺวา”ติ วชิรพฺพุทฺธาจฺริเยน วุตฺตํ.
ตตฺถ หิ วุตฺตํ :- ยสฺมา อเนน จ วิภตฺติวิหิตา นญฺเณ,^{๙๓} ตสฺมา “**วิริสฺสํตฺตฺน**”ติ วุตฺตํ. เอกวจ-
นानโย สญฺญา เอตฺถ **จคฺค**หณน วิหิตา, ตสฺมา สญฺญาสฺสํตฺตฺวาติ วุตฺตฺนติ. ชินวจนฺยฺต-
เตหิ ตโต จ ลึงคตฺ ปรา วิภตฺติโย โหนฺติ. นฺยาสตฺถพฺยาชฺยานพาลาวตาเรสุ “**จคฺค**หณน ตาสํ
เอกวจนฺพวจนฺสญฺญา ปจฺมาทิสญฺญา จ วิหิตา”ติ^{๙๔} วุตฺตํ. ฐปฺสํทฺธิยมฺปน “**จสทฺทคฺค**หณน”^{๙๕}
ตเวตฺตนาทิจฺจยฺนฺตนิปาตโตปี”ติ^{๙๖} วุตฺตํ.

๕๕,๖๓. สฺย โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมึ ส.

“**ตโต จ วิภตฺติโย**”ติ^{๙๗} ปฺพุเพ วิภตฺติสญฺญํ อจฺเปตฺวา^{๙๘} วุตฺตตฺตา ตา ปนฺมาติ
ภาปนตฺถํ “**ตโต จ วิภตฺติโย**”ติ สุตฺตานนฺตรํ “**สฺย โย**” ตยาทิสฺสํตฺตํ วุตฺตํ. อตฺถพฺยาชฺยานเ
“**สญฺญาสฺสํตฺตฺมึ น ปริภาสานิยฺมตฺถาหิ ปริภาสา**”ติ วุตฺตํ. ฐปฺสํทฺธิยมฺปิ “**สญฺญาสฺสํตฺตฺน**”ติ^{๙๙}
วุตฺตํ. กา จ ปน ตาโย วิภตฺติโยติ ปุจฺจา น ยฺชฺชติ. กสฺมา สุตฺเต สญฺญเปน สฺยาทีนํ
นิทฺธิกฺจตฺตา^{๑๐๐} สนฺเทหสฺสํภาวโตติ^{๑๐๑} โจทฺนา? โน น ยฺชฺชติ. ยถา หิ “**กฺสลฺลมฺโม**”ติ วจฺเน

^{๙๑} ท. “**สท อมฺหสฺส**” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๙๑๑} กจฺจ. ๑๙๙., ปทฺฐป. ๑๕๘.

^{๙๑๒} กจฺจ. ๑๘๙., ปทฺฐป. ๑๑๓.

^{๙๑๓} น. น.

^{๙๑๔} นฺยาส. ๕๔/๖๙

^{๙๑๕} ท. **จคฺค**หณน

^{๙๑๖} ปทฺฐป. ๖. ๖๒/๕๖.

^{๙๑๗} กจฺจ. ๕๔., ปทฺฐป. ๖๒.

^{๙๑๘} ท. จเปตฺวา.

^{๙๑๙} ปทฺฐป. ๖๓/๓๘.

^{๑๐๐} ท. นิทฺธิกฺจตฺตา.

^{๑๐๑} ร., น. สทฺเท-, ท. สท-

วุดเต กุสลภาเว ฌาเปติ กเถตุกมฺยตาย ปุจฺจติ “กตเม ฐมฺมา กุสลลา”ติ, เอรฺ^{๑๒๒} “สุยาทโย”^{๑๒๓} วิภตฺติโย”ติ ชานนฺโตปิ อาจริโย อญฺญาโต วีย ปุจฺจติ “กา จ ปน ตาโย วิภตฺติโย”ติ. ตสฺมา เอสา ปุจฺจา ยฺชชฺเตว. เตน^{๑๒๔} อตฺถพฺยาชฺยาเน “ยเถว ฐมฺมรูปตฺตํ ฌาตมฺปิ อญฺญาตมฺวิ [^{๑๒๕}] ปฏฺชีชานนฺโต”^{๑๒๖} กตเม ฐมฺมา กุสลลาติ, เอรฺ ชานนฺโตปิ อญฺญาโต วีย ปุจฺจติ กา จ ปน ตาโย วิภตฺติโย”ติ วุดตํ.

ตาโย วิภตฺติโย กา กตมา^{๑๒๗}? สฺสิ โยอิติ เอรฺ ปจิตา^{๑๒๘} เทว ปจฺจมาวิภตฺติ นาม. อํ โย อิติ เทว ฯเปฯ สฺมึ สฺสูติ เทว สตฺตมฺมีวิภตฺติ^{๑๒๙} นาม. อิติ อีมา จุทฺทสฺส สุยาทโย^{๑๓๐} วิภตฺติโย นาม.

จสฺสทฺโท วาภฺยารมฺโห. ปนสฺสทฺโท วิเสสฺสทฺโธ, วาจาสิลฺลิจฺจทฺโธ วา. สฺมึ สฺสูติ สตฺตมฺมีวจนฺตสฺส ปรีโยสาเน ปุจฺจานุรูปตฺตาย^{๑๓๑} อิติ อีมา จุทฺทสฺส สุยาทโย^{๑๓๒} วิภตฺติโย นามาติ วจนํ อชฺฌาหาริตฺวา โยเชตพฺพํ.

โก อาจริย “วิภตฺติ”อิติ อนเนน นาเมเน กว สฺสูเต อตฺถโธ ปโยชนํ ภวติ? โภ สฺสูส “อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส”อิติ^{๑๓๓} สฺสูเต สวิภตฺติสฺสาติ โวหาโร วิภตฺติ อิติ นามสฺส อตฺถโธ ผลํ.

๕๖,๖๔ ตทฺนุปรโรธเน.

ชินวจนฺตสฺส อนฺุปรโรธเน อธิ ลิงฺคณิพฺพาทนมปฺปิติ ฌาเปตฺตํ “ตทฺนุปรโรธนา”ติ ปรีภาสฺมาเน. อตฺถพฺยาชฺยาเน “ตคฺคหณํ กิเมตฺถํ ยาว ชินวจนฺตยุดฺตํ”^{๑๓๔} อิจฺเจตฺสสฺส อธิการตฺถํ

^{๑๒๒} ท. เอร.

^{๑๒๓} “สุยาทโย” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๑๒๔} ท. “เตน” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๕} น. “จ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๒๖} ช. ปฏฺชีชานิต.

^{๑๒๗} ช. กตโม.

^{๑๒๘} น. ปจิตา, ท. ปจิตา .

^{๑๒๙} ท. สตฺตมฺมีสตฺตมฺมีวิภตฺติ.

^{๑๓๐} ท. สฺสวาทโย.

^{๑๓๑} น. ปุจฺจานุรูปตฺตาย, ท. ปุจฺจานุวุดฺตตาย.

^{๑๓๒} ท. หสฺสวาทโย.

^{๑๓๓} กจฺจ. ๑๒๐., ปทฺรป. ๒๔๓.

^{๑๓๔} กจฺจ. ๕๒., ปทฺรป. ๖๐.

Page 138 of 578

๕๗,๗๑. อาลปนเน สิ คสณโณ.

อาลปนตเถ อาลปนสงฆาเต อตเถ วิหิต สิสทโท คสณโณ โหติ. โภติ
ภู สตุตถาย.^{๕๕} ภูวาทโย ธาตโว,^{๕๕} “วตฺตมานเน มานนฺตา”ติ^{๕๖} อนฺตปจฺจโย, “อณฺเณสฺ
จา”ติ^{๕๗} อสฺส โอ, “โอ อว สเร”ติ^{๕๘} โอสฺส อโว, นเย...^{๕๙} นทาภิโต วา อี,^{๖๐} ปุพฺพ
ฯเปฯ ชเย,^{๖๑} “สรโลโปฯเปฯ ปกตี”ติ^{๖๒} สรโลโป ปกตีภาโว จ, นเย... “ตทฺธิตฯเปฯ
สฺ จา”ติ^{๖๓} นามมิว กรณํ. ตโต จ วิภตฺติโย, สิ โยฯเปฯ สฺมี สฺตติ วิภตฺติโย, “อาลปน
จา”ติ^{๖๔} สิ, อาลปนเน สิ คสณโณ, ภวโต โภโต,^{๖๕} เต อิตฺติชฺยา โป,^{๖๖} ฌลปา
รสฺส,^{๖๗} “เสสโต โลปํ คสิปี”ติ^{๖๘} คโลโป. อยฺย, กณฺณ, ขราทีย, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย,
ปุพฺพฯเปฯ ชเย, “สรโลโปฯเปฯ ปกตี”ติ สรโลโป ปกตีภาโว จ, นเย... “ตทฺธิตฯเปฯ
สฺ จา”ติ^{๖๙} สฺตฺเต จสฺสทฺเทน นามมิว กรณํ, ตโต จ วิภตฺติโย, สิ โยฯเปฯ สฺมี สฺ,

^{๕๕}๓ ปทฺฐป. ๖๔/๓๙.

^{๕๕}๔ จ. สตุตถาย.

^{๕๕}๕ กจฺจ. ๔๕๗., ปทฺฐป. ๔๒๔.

^{๕๕}๖ กจฺจ. ๕๖๕., ปทฺฐป. ๖๔๖.

^{๕๕}๗ กจฺจ. ๔๘๕., ปทฺฐป. ๔๓๔.

^{๕๕}๘ กจฺจ. ๕๑๓., ปทฺฐป. ๔๓๕.

^{๕๕}๙ กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๐}๐ กจฺจ. ๒๓๘., ปทฺฐป. ๑๘๗.

^{๖๐}๑ กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๐}๒ กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๐}๓ กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๖๐}๔ กจฺจ. ๒๘๕., ปทฺฐป. ๗๐.

^{๖๐}๕ กจฺจ. ๒๔๒., ปทฺฐป. ๑๙๒.

^{๖๐}๖ กจฺจ. ๕๙., ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๖๐}๗ กจฺจ. ๒๔๕., ปทฺฐป. ๑๕๒.

^{๖๐}๘ กจฺจ. ๒๒๐., ปทฺฐป. ๗๔.

^{๖๐}๙ กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

อาลปนเน จ, อาลปนเน สี คสณฺโณ,^{๙๗๐} “อา โฆ”^{๙๗๑}ติ ฆมณฺเณ, “ฆเต จา”^{๙๗๒}ติ คสฺส เอ, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, “สรโลโป ฯเปฯ ปกติ”^{๙๗๓}ติ สรโลโป ปกติภาโว จ, นเย...

โก อัจฉริย “อาลปนเน”^{๙๗๔}ติ ปทํ กิमतฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “สา อยฺยา”^{๙๗๕}ติ อุทฺทหฺรณฺ สติปิ สิริวิมุตติมฺหิ อนาลปนตฺตา สิสฺส อิมินา คสณฺเณ น กตฺตาติ อตฺตสฺส ณาปนตฺถํ “อาลปนเน”^{๙๗๖}ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ต อิติ จิตฺ, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, สรโลโป ฯเปฯ ปกติ, นเย... “ตฺตฺติต ฯเปฯ สฺ จา”^{๙๗๗}ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน นามมิว กรณํ, ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา,^{๙๗๘} “เอตเตสฺส โต”^{๙๗๙}ติ ตสฺส โส, “เสสโต โลโป คสิปี”^{๙๘๐}ติ สีโลโป. อยฺย, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, สรโลโป ฯเปฯ ปกติ, นเย... “ตฺตฺติต ฯเปฯ สฺ จา”^{๙๘๑}ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน นามมิว กรณํ. “ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา”^{๙๘๒}ติ สี, อิมินา สีคสณฺเณ น โหติ, “เสสโต โลโป คสิปี”^{๙๘๓}ติ สีโลโป.

โก อัจฉริย “สี”^{๙๘๔}ติ ปทํ กิमतฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “โภติโย อยฺยาโย”^{๙๘๕}ติ อุทฺทหฺรณฺ สติปิ อาลปนตฺเถ สิสฺสสาภาวา อิมินา คสณฺเณ น กตฺตาติ ณาปนตฺถํ “สี”^{๙๘๖}ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. โภติโย, ภู สตฺตฺตฺยา, ภูวาทโย ธาตฺโว, วตฺตฺมาเน มานนฺตา, “อญฺเณสฺ จา”^{๙๘๗}ติ อุสฺส โอ,^{๙๘๘} โอ อว สเร, นเย... นทาทิตฺโต วา อี, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, สรโลโป ฯเปฯ ปกติ, นเย... ตฺตฺติต ฯเปฯ สฺ จ, ตโต จ วิภตฺติโย, สี โย ฯเปฯ สฺมี สฺ, อาลปนเน จ, พหฺวจฺนํ โย, อิมินา คสณฺเณ น โหติ. ภวโต โภโต, เต อิตฺติชฺญา โป,^{๙๘๙} ฌลปา รสฺส.^{๙๙๐} อยฺย, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย, สรโลโป ฯเปฯ ปกติ, นเย... จสฺสทฺทคฺคณฺเณ นามมิว กรณํ, “อาลปนเน จา”^{๙๙๑}ติ โย, อิมินา คสณฺเณ น โหติ.

โก อัจฉริย “ค”^{๙๙๒} อิติ อนนฺน สณฺเณวกรณฺน กฺว สุตฺเต อตฺถิ ปโยชนํ ภวติ ? โภ สิสฺส “ฆเต จ”^{๙๙๓} อิติ สุตฺเต “ฆโต”^{๙๙๔}ติ โวหาโร อิมินา คสณฺเณวกรณฺน อตฺถิ ปโยชนํ.

^{๙๗๐} กจจ. ๕๗., ปทฺฐป. ๗๑.

^{๙๗๑} กจจ. ๖๐., ปทฺฐป. ๑๑๗.

^{๙๗๒} กจจ. ๑๑๔., ปทฺฐป. ๑๗๘.

^{๙๗๓} ท. ปจฺมาลี.

^{๙๗๔} กจจ. ข. เอตเตสฺสโต.

^{๙๗๕} “ตฺตฺติต ฯเปฯ สฺ เจติ”^{๙๗๖} อิติ ปาจา สพฺพตฺถ ทิสฺสนฺติ.

^{๙๗๖} ท. “อุสฺส โอ”^{๙๗๗} อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

^{๙๗๗} น. เต อิตฺติชฺญา โภ โป.

^{๙๗๘} ท. อโฆ รสฺส เม.

๕๘,๒๙. อิวณฺณวณฺณา ฌลา.

อิวณฺณวณฺณา อิติ เอเต สหฺทา. “ลึงฺคญฺจ นิปฺจฺเจเต”^{๙๗๙} อิติ, ตโต^{๙๘๐} จ วิภตฺติโย,
 สฺ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ, ตทฺนฺปโรธฺน, ยสฺส ฯเปฯ ตํ สฺมฺปทานํ,^{๙๘๑} “สฺมฺปทานเ จตฺตฺถิ”^{๙๘๒}
 ส, “ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี”^{๙๘๓}ติ, “สามีสฺมี จญฺจ”^{๙๘๔}ติ ส, อิวณฺณวณฺณา ฌลา,^{๙๘๕}
 “ฌลโต สสฺส โน วา”^{๙๘๖}ติ สสฺส โน. ลึงฺคญฺจ นิปฺจฺเจเต ทณฺฑี, “สฺมฺปทานเ จตฺตฺถิ”^{๙๘๗}ติ วา
 “สามีสฺมี จญฺจ”^{๙๘๘}ติ วา ส, อิวณฺณวณฺณา ฌลา, อโฆ รสฺสเม ฯเปฯ สุวปี จา”^{๙๘๙}ติ อี
 การสฺส รสฺส, ฌลโต สสฺส โน วา. ลึงฺคญฺจ นิปฺจฺเจเต อคฺคิ, คหฺปติ สฺวิภตฺติทฺวํ,
 อิวณฺณวณฺณา ฌลา, ฌลโต สสฺส โน วา. เสตฺ, เกตฺ, ภิกฺขุ, สฺมฺปทานเ จตฺตฺถิ,^{๙๙๐}
 “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”^{๙๙๑}ติ ลสฺสญฺวา, ฌลโต สสฺส โน วา. สยฺมญฺ, [๙๙๒] ลสฺสญฺวา, “อโฆ
 รสฺส ฯเปฯ สุวปี จา”^{๙๙๓}ติ รสฺส, ฌล ฯเปฯ โน วา.

โก อาจริย “ฌล” อิติ อนนฺ สญฺญากฺรณฺน กฺว สุตฺเต อตฺถิ ปโยชนํ ภวติ ?
 โก สิสฺส “ฌลโต สสฺส โน วา”^{๙๙๔}ติ สุตฺเต “ฌลโต”^{๙๙๕}ติ โวหาโร อตฺถิ ปโยชนํ. “ฌลา อิตี”^{๙๙๖}ติ
 วตฺตพฺเพ นิรุตฺตินเยน รสฺสํ กตฺวา “ฌล อิตี”^{๙๙๗}ติ วุตฺตํ.

^{๙๗๙} กจฺจ. ๕๓., ปทฺฐป. ๖๑.

^{๙๘๐} ท. ตโยโต.

^{๙๘๑} กจฺจ. ๒๗๖., ปทฺฐป. ๘๔, ๓๐๒.

^{๙๘๒} กจฺจ. ๒๙๓., ปทฺฐป. ๘๕, ๓๐๑.

^{๙๘๓} กจฺจ. ๒๘๓., ปทฺฐป. ๙๑, ๓๑๖.

^{๙๘๔} กจฺจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

^{๙๘๕} กจฺจ. ๕๘., ปทฺฐป. ๒๙.

^{๙๘๖} กจฺจ. ๑๑๗., ปทฺฐป. ๑๒๔.

^{๙๘๗} กจฺจ. ๘๕., ปทฺฐป. ๑๑๔.

^{๙๘๘} ท. จตฺตฺถิสฺ.

^{๙๘๙} ท. “สฺมฺปทาน จตฺตฺถิสฺ อิวณฺณวณฺณา ฌลา” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๙๙๐} กจฺจ. ๘๔., ปทฺฐป. ๑๔๔.

๕๙,๑๘๒. เต อิตฺถิขุยา โป.

ลิงคณฺจ นิปจฺจเต,^{๙๙๑} รตฺติ, ตโต จ วิภตฺติโย,^{๙๙๒} สฺส โย ฯเปฯ สฺมึ สฺ, ตท
 นฺุปรโรเธน, โย กโรติ สฺ กตฺตา, “กตฺตริ จา”ติ^{๙๙๓} นา, เต อิตฺถิขุยา โป, ปโต
 ยา.^{๙๙๔} อตฺถิ, “กตฺตริ จา”ติ นา, เต อิตฺถิขุยา โป, “อโฆ รสฺส ฯเปฯ สฺวปี จา”ติ^{๙๙๕}
 ปสฺส รสฺสโส, ปโต ยา. วฐฺ, “กตฺตริ จา”ติ นา, ปสฺสณฺวา, อโฆ รสฺส ฯเปฯ สฺวปี จ,
 ปโต ยา. เณฺ, “กตฺตริ จา”ติ นา, ปสฺสณฺวา, [^{๙๙๖}] ปโต ยา. เทวี่, “กตฺตริ จา”ติ นา,
 เต อิตฺถิขุยา โป, อโฆ ฯเปฯ สฺวปี จ, ปโต ยา.

โภ อาจริย “อิตฺถิขุยา”ติ ปทํ กิमतํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อิสฺสินา ภิกฺขุนา”ติ
 อุกฺทาหรณฺสฺ สนนฺเตสุปี อิวณฺณวณฺณณฺสฺ^{๙๙๗} อนิตฺถิวิจกตฺตา อิมินา ปสฺสณฺวา น โหติตี
 ณาปนตฺถํ “อิตฺถิขุยา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิสฺสิ, ภิกฺขุ, “กตฺตริ จา”ติ นา, อิมินา ปสฺสณฺวา
 น โหติ.

โภ อาจริย “ป”ิตฺติ อนเนน สณฺณวกรณฺน กฺว สุตฺเต อตฺถิ ? โภ สิสฺส “ปโต
 ยา”ติ สุตฺเต “ปโต”ติ โวหาโร อตฺถิ. “โป อิตฺตี”ติ วตฺตพฺเพ นิรุตฺตินเยน โยการสฺส อการํ กตฺวา
 “ป อิตฺตี”ติ วุตฺตํ.

๖๐,๑๗๗. อา โฆ.

สทฺธ, กณฺณ, วิณ, องฺค, ทิส, สาล, ตฺล, โทล, ปภ, สิต, ปณฺณ, กรุณ,
 นาว, กปาล, อิตฺถิมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย,^{๙๙๘} สร ฯเปฯ ปกติ,^{๙๙๙} นเย...^{๑๐๐๐}

^{๙๙๑} กจฺจ. ๕๓., ปทฺฐป. ๖๑.

^{๙๙๒} กจฺจ. ๕๔., ปทฺฐป. ๖๒.

^{๙๙๓} กจฺจ. ๔๕๔., ปทฺฐป. ๔๔๐.

^{๙๙๔} กจฺจ. ๑๑๒., ปทฺฐป. ๑๘๓.

^{๙๙๕} กจฺจ. ๘๔., ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๙๙๖} ท. “อโฆ รสฺส ฯเปฯ สฺวปี จ” อิตฺติ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

^{๙๙๗} น. อิวณฺณวณฺณณฺสฺ.

^{๙๙๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๙๙๙} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๐๐๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

จสทุเทณ นามมิว กรณํ, “กตฺตริ จา”ติ^{๑๐๐๑} นา, อา โส, “สมโต นาทินนุ”ติ^{๑๐๐๒} นาทิ-
จนฺตฺส^{๑๐๐๓} อาโย, ปุพฺพ ฯเปฯ ฯเย, สรโลโป... นเย...

โก อาจริย “อา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “รตฺติยา”ติ
อุทาทฺรณ สติปิ อตฺถิवाจเก สทฺเท อิตฺถิवाจกตฺตา^{๑๐๐๔} อาการสฺสากา วา อิมินา^{๑๐๐๕} สมฺมณฺหา น
โหตีติ ภาปนตฺถํ “อา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. รตฺติ, “กตฺตริ จา”ติ นา, เต อิตฺถิยา โป, ปโต ยา.

โก อาจริย “อิตฺถิยา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “สตุฏฺฐา”ติ
อุทาทฺรณ สติปิ อาการสฺมี อนนฺตฺถิवाจกตฺตา^{๑๐๐๖} อิมินา คสมฺมณฺหา น โหตีติ ภาปนตฺถํ
“อิตฺถิยา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สตุฏฺ, “กตฺตริ จา”ติ นา, “อณฺเวยสฺวารตฺตนุ”ติ^{๑๐๐๗} อุตฺส
อาโร, นเย... “นา อา”ติ^{๑๐๐๘} นาวจนฺตฺส อา, ปุพฺพ ฯเปฯ ฯเย, สร ฯเปฯ ปกฺติ, นเย...

โก อาจริย “สม”ติติ อนนฺ สณฺณการณน กว สุตฺเต อตฺถิโก? โภ สีสฺส “สมโต
นาทินนุ”ติ^{๑๐๐๙} สุตฺเต “สมโต”ติ โวหาโร อตฺถิโก.

๖๑,๘๖. **สาคโม เส.**

บุริส, อคฺคิ,^{๑๐๑๐} ภิกฺขุ, “สมฺปทาเน จตฺตฺถิ”ติ^{๑๐๑๑} วา “สามิสฺมี จญฺจิ”ติ^{๑๐๑๒} วา
ส, สาคโม เส, ปุพฺพ ฯเปฯ ฯเย,^{๑๐๑๓} สร ฯเปฯ ปกฺติ,^{๑๐๑๔} นเย...^{๑๐๑๕} สยมฺภุ, อภิภู,
ทณฺฑี, สการทฺธวํ, สาคโม เส, “อโสม ฯเปฯ สวปี จา”ติ รสฺส, ปุพฺพ ฯเปฯ ฯเย,
สรโลโป... นเย... อิติ, สาคโม เส, ปุพฺพ ฯเปฯ ฯเย, สรโลโป... นเย...

^{๑๐๐๑} กจจ. ๔๕๔, ปทฐป. ๔๔๐.

^{๑๐๐๒} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

^{๑๐๐๓} ท. นาวจนฺตฺส.

^{๑๐๐๔} ท. “อิมินา” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^{๑๐๐๕} ท. อนนฺตฺถิवाจกตฺตา.

^{๑๐๐๖} กจจ. ๒๐๐., ปทฐป. ๑๕๙.

^{๑๐๐๗} กจจ. ๒๐๗., ปทฐป. ๑๖๑.

^{๑๐๐๘} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

^{๑๐๐๙} ร. อตฺถิ

^{๑๐๑๐} กจจ. ๒๙๓., ปทฐป. ๘๕,๓๐๑.

^{๑๐๑๑} กจจ. ๓๐๑., ปทฐป. ๙๒,๓๑๕.

^{๑๐๑๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๑๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๑๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

โก อาจริย “เสา”ติ ปทํ กิมตถํ อาจริเยน วุตตํ? โภ สิสฺส “ปริสฺสสฺส, ปริสฺสฺมินฺ”ติ
อุททาหรณฺสฺ^{๑๐๑๕} สติปิ สกาเร สวิภตฺตยาภาวา อิมินา สาคโม น โหตีติ ญาปนตถํ
“เสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อตฺตพฺยาชฺชยาเน “อถ เสติ กิมตฺถนฺติ โจทนาย ปริสฺสฺมินฺติ ปริหาโร
น^{๑๐๑๖} ยฺชฺชติ. กสฺมา อตฺตวาปิ สการสมฺภวโต”ติ วุตตํ. ตสฺมา “สติปิ สกาเร”ติ วุตตํ. ยุตฺตํ.
ปริสฺส, ตโต จ วิภตฺติโย, “โยธาวโร ตโมกาสนฺ”ติ^{๑๐๑๗} โอกาสสณฺญา,^{๑๐๑๘} โอกาส
สตฺตมฺมี,^{๑๐๑๙} วิภตฺตีนํ อาทेषา วิภตฺตาทेषา.

๖๒,๒๐๖. สํสาเสวกวจเนสฺ จ.

เอติสฺสํ,^{๑๐๒๐} เอต, อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพมโธ...^{๑๐๒๑} สรโลโป...^{๑๐๒๒}
นเย...^{๑๐๒๓} “ตทฺธิติ ฯเปฯ จา”ติ จสฺสทฺเทน นามมिव กรณํ, โยธาวโร ตโมกาสํ, “โอกาส
สตฺตมฺมี”ติ^{๑๐๒๔} สฺมฺมี, “อา โฆ”ติ อาการสฺส ฆสณฺญา, “ฆปโต สฺมฺมีสํสา”ติ^{๑๐๒๕} สฺมฺมีโน สํ,
“สํสาเสวกวจเนสฺ”^{๑๐๒๖} จา”ติ สาคโม, “เอติมาสฺมฺมี”ติ^{๑๐๒๗} อาการสฺส อี.

เอติสฺสา, เอต, อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพมโธ... สรโลโป... นเย... จสฺสทฺเทน
นามมिव กรณํ, จตฺตฺเถกวจนํ วา ญฺญฺเชกวจนํ วา^{๑๐๒๘} สวิภตฺติ,^{๑๐๒๙} อา โฆ,^{๑๐๓๐}

^{๑๐๑๕} ท. อุททาหรณ.

^{๑๐๑๖} ร., น. น้.

^{๑๐๑๗} กจฺจ. ๒๗๘., ปทฺฐป. ๙๓/๓๒๐.

^{๑๐๑๘} ท. “โอกาสสณฺญา” อิติ ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๐๑๙} กจฺจ. ๓๐๒., ปทฺฐป. ๙๔/๓๑๙.

^{๑๐๒๐} ท. “เอติสฺสํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๐๒๒} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๐๒๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๐๒๔} กจฺจ. ๓๐๒., ปทฺฐป. ๙๔/๓๑๙.

^{๑๐๒๕} กจฺจ. ๑๗๙., ปทฺฐป. ๒๐๔.

^{๑๐๒๖} ท. เสกวจเน.

^{๑๐๒๗} กจฺจ. ๖๓., ปทฺฐป. ๒๑๗.

^{๑๐๒๘} ร. อา.

^{๑๐๒๙} น. สตฺตฺติวิภตฺติ.

^{๑๐๓๐} กจฺจ. ๖๐., ปทฺฐป. ๑๗๗.

“ขป ฯเปฯ สัส”^{๑๐๓๑} สสฺส สฯ, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ,^{๑๐๓๒} เอติมาสมิ.^{๑๐๓๓}

อิมิสฺ, อิม, อิตฺติ ฯเปฯ โย, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย... จสฺทฺเทเน นามมิว กรณํ, โอกาสสญฺญา, โอกาสเส สตฺตมฺ, [^{๑๐๓๔}] อา โฆ, “ขป ฯเปฯ สัส”^{๑๐๓๕} สฺ มีโน สํ, สฺ สฯ ฯเปฯ สฺ จ, เอติมาสมิ.

อิมิสฺ, อิม, อาปจฺโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว กรณํ, สวิภตฺติทฺวํ, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, เอติมาสมิ.

ติสฺ, ต, อาปจฺโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว กรณํ, โอกาสเส สตฺตมฺ, [^{๑๐๓๕}] ขป ฯเปฯ สัส, สัสสฺว ฯเปฯ สฺ จ, “ตฺสฺสา วา”^{๑๐๓๖} อาการสฺส อิ.

ติสฺ, ต, อาปจฺโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว กรณํ, สวิภตฺติ, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, “ตฺสฺสา วา”^{๑๐๓๖} อิ.

ตฺสฺ, ต, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... สฺ, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, “โฆ รสฺสน”^{๑๐๓๗} สสฺส รสฺโส.

ตฺสฺ, ต, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... ส, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, โฆ รสฺ.

ยสฺ, ย, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... สฺ, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, โฆ รสฺ.

ยสฺ, ย, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... ส, อา โฆ, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ, โฆ รสฺ.

อมฺ, โอกาสเส สตฺตมฺ, “เต อิตฺติขฺยา โป”^{๑๐๓๘} ติ ปสฺญา, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ.

อมฺ, สทฺวํ, เต อิตฺติขฺยาโป, ขป ฯเปฯ สัส, สัสฯ ฯเปฯ สฺ จ.

^{๑๐๓๑} กจ. ๑๙๙., ปทฐป. ๒๐๔.

^{๑๐๓๒} กจ. ๖๒., ปทฐป. ๒๐๖.

^{๑๐๓๓} กจ. ๖๓., ปทฐป. ๒๑๗.

^{๑๐๓๔} ท. “สฺ” อิตฺติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๐๓๕} ท. “อา โฆ” อิตฺติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๐๓๖} กจ. ๖๔., ปทฐป. ๒๑๖.

^{๑๐๓๗} กจ. ๖๖., ปทฐป. ๒๐๕.

โก อัจฉริย “สัสสาสูวี”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “อคฺคินา ปาณินา”ติ อุกฺทาทฺรณฺสฺส สติปิ^{๑๐๓๘} เอกวจนฺ เสํสํ อภาวา อิมินา สุตฺเตน สาคโม^{๑๐๓๙} โหตีติ ภาปนตุถํ “สัสสาสูวี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคฺคิ, ปาณิ, ตโต จ วิภตฺติโย,^{๑๐๔๐} สิ โย ๗เปฯ สฺมี สฺ, “เยน วา กริยเต ตํ กรณฺนุ”ติ^{๑๐๔๑} ตติยานา.^{๑๐๔๒}

โก อัจฉริย “เอกวจนฺสูวี”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “ตาสํ สพฺพาสฺนุ”ติ อุกฺทาทฺรณฺสฺส สติปิ สมากฺเทศ “เอกวจนฺสูวี”ติ วุตฺตตฺตฺตา อิมินา สุตฺเตน สาคโม น โหตีติ ภาปนตุถํ “เอกวจนฺสูวี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตาสํ, ต, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว กรณํ, ตโต จ วิภตฺติโย, ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ, สามิสฺมี จฺญี,^{๑๐๔๓} “สพฺพ-โต^{๑๐๔๔} นํ สํสํ”ติ^{๑๐๔๕} นวจนฺสฺส สํ. สพฺพ,^{๑๐๔๖} อา, ปุพฺพ... สร... นเย... จสฺสเทน นามมิว กรณํ, ตโต จ วิภตฺติโย, ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ,^{๑๐๔๗} สามิสฺมี จฺญี,^{๑๐๔๘} สพฺพโต นํ สํสํ.

โก อัจฉริย “วิภตฺตาทฺเทศสูวี”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “มนสา, วจฺสา, ภามสา”ติ อุกฺทาทฺรณฺสฺส สติปิ สาสฺสทฺเท วิภตฺตาทฺเทศภาวา อิมินา สุตฺเตน สาคโม น โหตีติ ภาปนตุถํ “วิภตฺตาทฺเทศสูวี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. มน,^{๑๐๔๙} วจ, ภาม, “กรณ

^{๑๐๓๘} ท. สติ.

^{๑๐๓๙} ท. สาคโมน.

^{๑๐๔๐} กจฺจ. ๕๔., ปทฺฐป. ๖๒.

^{๑๐๔๑} กจฺจ. ๒๗๙., ปทฺฐป. ๘๒/๒๙๒.

^{๑๐๔๒} ช. กรณ ตติยานา.

^{๑๐๔๓} ท. จฺญี.

^{๑๐๔๔} ท. “สพฺพโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๔๕} กจฺจ. ๑๖๘., ปทฺฐป. ๒๐๓.

^{๑๐๔๖} ท. สพฺพาสํ, สพฺพ.

^{๑๐๔๗} กจฺจ. ๒๘๓., ปทฺฐป. ๙๑, ๓๑๖.

^{๑๐๔๘} กจฺจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

^{๑๐๔๙} ร., ท. ปน.

ตติยา”^{๑๐๕๐} นา, “มโนคณาทีโต สมนินามิอา”^{๑๐๕๑} นาวจนสุส อา, “ส สเร วาค-
โม”^{๑๐๕๒} สาคโม, ปุพฺพ... สร... นเย...

๖๓,๒๑๗. เอติมาสมิ.

“เอตีสฺสนุ”^{๑๐๕๓} ติอาทิกุทาหรณานัน รุปานิ เภฏจาตุตฺตาเนว.^{๑๐๕๔}

โก อัจริย “สํสาสุวี”^{๑๐๕๕} ติ ปทํ กิमतถํ อัจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “เอตาย, อิมายา”^{๑๐๕๖} ติ
อุทาหรณสฺ สติปิ เอกวเจเน สํสาณํ อภาวา อิมินา อากาสสฺ อิกาวโร น โหตีติ ภาปนตถํ
“สํสาสุวี”^{๑๐๕๗} ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอต, อิม, อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย...
จสทุเทเน นามมิว กรณํ, กรณ ตติยา, อา โฆ, “มโต นาทินน”^{๑๐๕๘} ติ นาวจนสุส
อาโย, ปุพฺพ... สร... นเย...

โก [๑๐๖๑] อัจริย “เอกวเจเนสุวี”^{๑๐๖๒} ติ ปทํ กิमतถํ อัจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส
“เอตาสํ อิมาสนุ”^{๑๐๖๓} ติ อุทาหรณสฺ สติปิ สมาเทสเส “เอกวเจเนสุวี”^{๑๐๖๔} ติ วุตฺตตฺตา อิมินา
อากาสสฺ อิกาวโร น โหตีติ ภาปนตถํ “เอกวเจเนสุวี”^{๑๐๖๕} ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอต, อิม, อา,
ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว กรณํ, ตโต จ วิภตฺติโย, ยสฺส วา ฯเปฯ สามิ,
สามิสฺมิ จญฺจี, สพฺพโต นํ สํสาณํ.

^{๑๐๕๐} กจจ. ๒๘๖, ปทฐป. ๘๓/๒๙๑.

^{๑๐๕๑} กจจ. ๑๘๑, ปทฐป. ๙๕.

^{๑๐๕๒} กจจ. ๑๘๔, ปทฐป. ๙๖, ข. สสฺส สเร วาคโม

^{๑๐๕๓} ร. อุทาหรณ.

^{๑๐๕๔} ท. วุตฺตนเยเนว.

^{๑๐๕๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๕๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๕๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๕๘} กจจ. ๒๘๖., ปทฐป. ๘๓,๒๙๑.

^{๑๐๕๙} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

^{๑๐๖๐} ข. ปุพฺพ.

^{๑๐๖๑} น. “สิสฺส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๐๖๒} ร., ท. เอกาส.

^{๑๐๖๓} กจจ. ๒๘๓., ปทฐป. ๙๑,๓๑๖.

^{๑๐๖๔} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

๖๔,๒๑๖. ตสุสา วา.

อิติปิ ตุตมานาย^{๑๐๖๕} ตสุสา อากาสสุส อิกาวโร โหติ. “ตีสุส, ติสุสา, ตสุส, ตสุสา”ติ อุทาหรณานํ รูปานิ เหมจาวุตตานิ.^{๑๐๖๖}

๖๕,๒๑๕. ตโต สสุส สสุสา.

ตีสุสา, ต, อาปจโย, ปุพฺพ...^{๑๐๖๗} สร...^{๑๐๖๘} นเย...^{๑๐๖๙} จตุตถิฌฏฐิ เอกวจนสวิกตติ,^{๑๐๗๐} อา โฆ,^{๑๐๗๑} “ตโต สสุส สสุสา”ติ สสุสาโย อากาสสุส. อธิ “เอตีสุสา ยิมิสุสา”ติ เทว วุตตสทิสานะ.

ตีสุสา, ต, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว, สวิกตติ, อา โฆ, ฌป ฌเปย สสุสา, สสุสา ฌเปย สสุ จ, ตสุสา วา. “เอตีสุสา, ยิมิสุสา”ติ เทว วุตตสทิสานะ.

๖๖,๒๐๕. โฆ รสุส.

ตสุส, ต, อา,^{๑๐๗๒} ปุพฺพ...^{๑๐๗๓} สร...^{๑๐๗๔} นเย...^{๑๐๗๕} นามมิว, สุมิ, อา โฆ, ฌป ฌเปย สสุสา, สสุสา ฌเปย สสุ จ, โฆ รสุส. ตสุสา, ต, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิว, สวิกตติ, อา โฆ, ฌป ฌเปย สสุสา, สสุสา ฌเปย สสุ จ, โฆ รสุส. ยสุส, ย, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... สุมิ, อา โฆ, ฌป ฌเปย สสุสา, สสุสา ฌเปย สสุ จ, โฆ รสุส. ยสุสา, ย, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... ส, อา โฆ, ฌป ฌเปย สสุสา, สสุสา ฌเปย สสุ จ, โฆ รสุส.

โก อาจริย “สัสสาสุวิ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ? โฆ สิสุส “ตาย, สพุพายา”ติ อุทาหรณสุ สติปิ เอกวจน สสุสานํ อภาวา ยิมินา โฆ รสุส น อาปชฺชเตติ ฌาปนตถํ

^{๑๐๖๕} น. วุตตมานายสุส.

^{๑๐๖๖} ท. “เหมจาว” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๖๗} กจุจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๖๘} กจุจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๖๙} กจุจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๗๐} ท. –เอกวจน–.

^{๑๐๗๑} ท. “อา โฆ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๐๗๒} ท. “อิติ ฌเปย ปจโย” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๐๗๓} กจุจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒..

^{๑๐๗๔} กจุจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๗๕} กจุจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

“สัสสาสูวี”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ต, สพพ, อา, **ปฺพพ... สร... นเย...** นามมิว, กรณ ตติยา, อา โฆ, ฆโต นาทีนํ, **ปฺพพ... สร... นเย...**

โก อจริย “เอกวจนสูวี”ติ ปทํ กิมตถํ อจริเยน วุตตํ ? โภ สีสฺส “ตาสํ, สพพาสนฺติ อุตทาหรณฺสฺ สติปิ สมาเทเส “เอกวจนสูวี”ติ วุตตตฺตา อิมินา โฆ รสฺสํ น อาปชฺชเตติ ฅาปนตถํ “เอกวจนสูวี”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ต, สพพ, อา, **ปฺพพ... สร... นเย...** นามมิว, ยสฺส วา ๔เปฯ สามิ, สามิสฺมิ ฅญฺจิ, สพพโต นํ สํสํ.^{๑๐๗๖}

“สํสา ๔เปฯ สฺ จ.^{๑๐๗๗} เอติมาสมิ,^{๑๐๗๘} ตสฺสา วา,^{๑๐๗๙} ตโต สสฺส สฺสาย,^{๑๐๘๐} โฆ รสฺสนํ”ติ^{๑๐๘๑} ปญจ สุตฺตานิ อิตฺถิยํเยว วิธิสุตฺตานิ.

๖๗,๒๒๙. โน จ ทฺวาทีโต นํมฺหิ.

โน จ ทฺวาทีโต นํมฺหิ. ทฺวิ อิจฺเจวมาทีโต สงฺขยาโตติ ทฺวิ อิจฺเจว ปการโต^{๑๐๘๒} ทสฺสทฺทปริยสํนา สงฺขยาสทฺทโต.^{๑๐๘๓} อาทิสทฺโท หิ สงฺเขยยฺยปชํนาภาเวน ปการตฺถวาทโก.

ทฺวิ, ติ, จตุ, “สามิสฺมิ ฅญฺจิ”ติ ฅญฺจิปฺพวณฺนํ,^{๑๐๘๔} “โน จ ๔เปฯ นมฺหิ”ติ^{๑๐๘๕} นาคโม, **ปฺพพ...**^{๑๐๘๖} **สร...**^{๑๐๘๗} **นเย...**^{๑๐๘๘} ปญจ, ฅ, สตฺต, ฅญฺจ, นว, ทส, ฅญฺจิปฺพวณฺนํ,^{๑๐๘๙} “ปญจาทินมตฺตนํ”ติ^{๑๐๙๐} อการสฺส วุตตํ,^{๑๐๙๑} นการาคโม, **ปฺพพ... สร... นเย...**

^{๑๐๗๖} กจจ. ๑๐๒., ปทฺฐป. ๒๐๒.

^{๑๐๗๗} กจจ. ๖๒., ปทฺฐป. ๒๐๖.

^{๑๐๗๘} กจจ. ๖๓., ปทฺฐป. ๒๑๗.

^{๑๐๗๙} กจจ. ๖๔., ปทฺฐป. ๒๑๖.

^{๑๐๘๐} กจจ. ๖๕., ปทฺฐป. ๒๑๕.

^{๑๐๘๑} กจจ. ๖๖., ปทฺฐป. ๒๐๕.

^{๑๐๘๒} ท. อิจฺเจวปฺปการโต.

^{๑๐๘๓} ร., น., ท. สํสาสทฺทโต.

^{๑๐๘๔} ท. พฺพวณฺนํ.

^{๑๐๘๕} กจจ. ๖๗, ปทฺฐป. ๒๒๙.

^{๑๐๘๖} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๐๘๗} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๐๘๘} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๐๘๙} ท. ฅญฺจิปฺพวณฺนํ.

^{๑๐๙๐} กจจ. ๙๐, ปทฺฐป. ๒๕๒.

^{๑๐๙๑} ช. ฅคฺคํ.

โก อจริย “ทฺวาทิโต”ติ ปทํ กิมิตถํ อจริเยน วุตตํ? โภ สิสฺส “สหสฺसानนุ”ติ อุตฺทาหรณฺส สติปิ นวฺริกตฺติมฺหิ อทฺวาทิตฺตฺวา อิมินา นการาคโม น โหติติ ฅาปนตถํ “ทฺวาทิโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. สหสฺส, “สามิสฺมี จฺญจฺ”ติ พหฺวจฺนนํ “สุนฺหิสฺ จา”ติ^{๑๐๙๒} ทีโฆ.^{๑๐๙๓}

โก อจริย “นํมฺหิ”ติ ปทํ กิมิตถํ อจริเยน วุตตํ? โภ สิสฺส “ทฺวิสฺ, ตีสฺ”ติ อุตฺทาหรณฺส สติปิ ทฺวาทิโต นํมฺหิ^{๑๐๙๔} นวฺริกตฺติโน อภาวา อิมินา นการาคโม น โหติติ ฅาปนตถํ “นํมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ทฺวิ, ติ, โอกาเส สตฺตฺมี, สุนฺหิสฺ จ.

สณฺณาคโม โหติติ^{๑๐๙๕} อิตฺถิลิงฺเค วตฺตพฺเพ ติจตฺสทฺทโต สการทฺวยาคโม [๑๐๙๖] โหติ. นํมฺหิ ปเร. จสทฺเทน สการาคมํ^{๑๐๙๗} สมฺมจฺเจติ. จตฺ, “สามิสฺมี จฺญจฺ”ติ นํ, จสทฺเทน สการทฺวยาคโม นการาคโม จ, “เตสฺ วทฺธิโลปาคมวิการวิปรีดาเทสา^{๑๐๙๘} จา”ติ^{๑๐๙๙} จตฺสทฺทสฺส^{๑๑๐๐} อุตฺส^{๑๑๐๑} อ. อถ วา “โลปญฺจ ตตฺราราโร”ติ^{๑๑๐๒} อฺโลโป, อการาคโม, ปฺพพ... สร... นเย... ติสฺสนนฺ, ติ, นํ, จสทฺเทน สฺสนาคโม,^{๑๑๐๓} ปฺพพ... นเย... รุปลิทธิยํ ปน “จสทฺทคฺคณฺเณน อิตฺถิยํ ติจตฺโต”^{๑๑๐๔} สฺสณฺจาคโม นํมฺหิ, ทฺวินฺนนฺตฺวาทีสฺ^{๑๑๐๕} นการาคโม”ติ^{๑๑๐๖} วุตตํ. ตสฺมา เอว รุปลิ^{๑๑๐๗} กาทพฺพิ. จตฺ, นํ, สฺสํอาคโม, “เตสฺ วทฺธิ”^{๑๑๐๘}

^{๑๐๙๒} กจฺจ. ๘๙, ปทฺรป. ๘๗.
^{๑๐๙๓} ท. “ทีโฆ” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.
^{๑๐๙๔} ร., ท. ทฺวานิมฺห, น. ทฺวาติมฺหิ.
^{๑๐๙๕} ร., ท. คเหติ, น. คโมติ.
^{๑๐๙๖} ท. “จ” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.
^{๑๐๙๗} น. นการาคม.
^{๑๐๙๘} ร., น. วุฒิ-.
^{๑๐๙๙} กจฺจ. ๔๐๔., ปทฺรป. ๓๗๐.
^{๑๑๐๐} ท. จตฺสทฺทนฺตฺส.
^{๑๑๐๑} ท. “อุตฺส” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.
^{๑๑๐๒} กจฺจ. ๒๗., ปทฺรป. ๓๙.
^{๑๑๐๓} ท. สฺสนาคมา.
^{๑๑๐๔} ท. จตฺโต.
^{๑๑๐๕} ท. คจฺจฺนฺตฺวาทีสฺ.
^{๑๑๐๖} ปทฺรป. ว. ๒๒๙/๑๓๕.
^{๑๑๐๗} ท. เอวรุปลิ.
^{๑๑๐๘} ท. วุฒิ.

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฯเปฯ เทสา จา”ติ^{๑๑๐๙} อ. วคฺคนฺตํ วา วคฺเค,^{๑๑๑๐} นเย... ติ, นํ, จสทฺเทน สฺลํ,
วคฺคนฺตํ วา วคฺเค. พาลาวตฺวาเร ปน “โน จ ทฺวาทีโต จกาเรน นํหิ สฺสาคโม วคฺคนฺโต
ติสฺสนฺนํ”ติ^{๑๑๑๑} วุตฺตํ. สทฺทนีติยํ^{๑๑๑๒} ปน^{๑๑๑๓} “ติจตุโต”^{๑๑๑๔} ติยํ^{๑๑๑๕} อีสฺสมสฺสนํ”ติ^{๑๑๑๖} วุตฺตํ.

๖๘,๑๘๔ อมา ปโต สฺมีสมานํ วา.

มตฺยํ, มติ, “โอภาเส สตฺตมํ”ติ^{๑๑๑๗} สฺมี, เต อิตฺติขฺยา ไป, “อมา ปโต
สฺมีสมานํ วา”ติ^{๑๑๑๘} สฺมีโน อํ, “ปสณฺณสฺส จา”ติ^{๑๑๑๙} อีสฺส โย, นเย...^{๑๑๒๐} มตฺยํ, มติ,
สฺมี, เต อิตฺติขฺยา ไป, “ขปโต สฺมี ยํ วา”ติ^{๑๑๒๑} สฺมีโน ยํ. มตฺยา, มติ, ตโต จ
วิภตฺติโย, สิ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ, ยสฺมา ฯเปฯ ปาทานํ,^{๑๑๒๒} “อปาทาเน ปญฺจมี”ติ^{๑๑๒๓}
สฺมา,^{๑๑๒๔} “อมา ปโต สฺมีสมานํ วา”ติ สฺมาสฺส อา, “ปสณฺณสฺส จา”ติ^{๑๑๒๕} อีสฺส โย,
นเย... มตฺยา, มติ, สฺมา, เต อิตฺติขฺยา ไป,^{๑๑๒๖} ปโต ยา.^{๑๑๒๗}

^{๑๑๐๙} กจจ. ๔๐๔, ปทฐป. ๓๗๐.

^{๑๑๑๐} กจจ. ๓๑, ปทฐป. ๔๙.

^{๑๑๑๑} พาลา. ๓๘.

^{๑๑๑๒} ช. สทฺทนีติยํ.

^{๑๑๑๓} ช. ปน.

^{๑๑๑๔} “จตุโต” อิติ ปาโจ สทฺทตฺถ ทิสฺสติ.

^{๑๑๑๕} ร. ชสฺลํ, ช. จสฺลํ .

^{๑๑๑๖} สทฺ. สฺตฺต. ๒๑๕/๖๗, ร., น. อีสฺลํ อมสฺสนํ”ติ, ท. อีสฺลํ อสฺสนํ”ติ

^{๑๑๑๗} กจจ. ๓๐๒, ปทฐป. ๙๔.

^{๑๑๑๘} กจจ. ๖๘, ปทฐป. ๑๘๔.

^{๑๑๑๙} กจจ. ๗๒, ปทฐป. ๑๘๕.

^{๑๑๒๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๑๒๑} กจจ. ๒๑๖, ปทฐป. ๑๘๐.

^{๑๑๒๒} กจจ. ๒๗๑., ปทฐป. ๘๘, ๓๐๘.

^{๑๑๒๓} กจจ. ๒๙๕, ปทฐป. ๘๙, ๓๐๗.

^{๑๑๒๔} ท. “เต อิตฺติขฺยา ไป” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๑๒๕} กจจ. ๗๒, ปทฐป. ๑๘๕.

^{๑๑๒๖} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๑๑๒๗} กจจ. ๑๑๒, ปทฐป. ๑๘๓.

รตุยํ, รตุติ, สุมํ, ปสณฺณ, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ,^{๑๑๒๘} “พฺยณฺชนํ
จ วิสณฺโณโค”ติ เอตฺถ จสทฺเทน ปุพฺพตฺโลโป, นเย... รตุติยํ, รตุติ, สุมํ, สมฺปโต สุมํ ยํ วา.
รตุยา, รตุติ, สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, ปุพฺพตฺโลโป, นเย... รตุติยา,
รตุติ, สุมา, ปโต ยา.

นิกตฺยํ, นิกติ, สุมํ, เต อิตฺติชฺยา โป, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ,
นเย... นิกติยํ, นิกติ, สุมํ, สมฺปโต สุมํ ยํ วา. นิกตฺยา, นิกติ, สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา,
ปสณฺณสฺส จ, นเย... นิกติยา, นิกติ, สุมา, ปโต ยา.

วิกตฺยํ, วิกติ, สุมํ, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, นเย... วิกติยํ, วิกติ,
สุมํ, ยํ. วิกตฺยา, วิกติ, สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, นเย... วิกติยา, วิกติ,
สุมา, ปโต ยา.

วิรตฺยํ, วิรติ, สุมํ, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, นเย... วิรติยํ, วิรติ, สุมํ,
ยํ. วิรตฺยา, วิรติ,^{๑๑๒๙} สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, นเย... วิรติยา, วิรติ, สุมา,
ปโต ยา.

ปถพฺยํ, ปถวี, สุมํ, เต อิตฺติชฺยา โป, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, “โท
ธสฺส จา”ติ^{๑๑๓๐} เอตฺถ จสทฺเทน วสฺส โฟ, นเย... ปถพฺยณฺนํ อตฺถิ. ตํ นฺยาเสน น สเมติ.
ปถวียํ, ปถวี, สุมํ, สมฺปโต สุมํ ยํ วา,^{๑๑๓๑} “อโฆ ฯเปฯ สวปี จา”ติ ปสฺส^{๑๑๓๒} รสฺโส.
ปถพฺยา, ปถวี, สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, วสฺส โฟ, นเย... ปถวียา,
ปถวี,^{๑๑๓๓} สุมา, ปโต ยา, อโฆ ฯเปฯ สวปี จ.

ปวตฺยํ,^{๑๑๓๔} ปวตฺติ, สุมํ, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส จ, ปุพฺพตฺโลโป,
นเย... ปวตฺติยํ, ปวตฺติ, สุมํ, ยํ. ปวตฺยา, ปวตฺติ, สุมา, อมา ฯเปฯ นํ วา, ปสณฺณสฺส
จ, ปุพฺพ...^{๑๑๓๕} ตฺโลโป, นเย... ปวตฺติยา, ปวตฺติ, สุมา, เต อิตฺติชฺยา โป, ปโต ยา.

^{๑๑๒๘} กจจ. ๗๒., ปทฐป. ๑๘๕.

^{๑๑๒๙} ร., น., ช. “วิรติ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๓๐} กจจ. ๒๐., ปทฐป. ๒๗.

^{๑๑๓๑} กจจ. ๑๗๙., ปทฐป. ๒๐๔.

^{๑๑๓๒} น. ปฺรสุส.

^{๑๑๓๓} น. ปถวี.

^{๑๑๓๔} ท. ปวตฺติยา.

^{๑๑๓๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

๖๙,๑๘๖. อาทิโต โอ จ.

อาทึ, อาทิ, สุมิ, “อาทิตโต^{๑๑๓๖} โอ จา”ติ สุมิโน อัม, อัมโม^{๑๑๓๗} ฯเปฯ
เปหิ.^{๑๑๓๘} อาทิ, อาทิ, สุมิ, “อาทิตโต โอ จา”ติ สุมิโน โอ, ปุพฺพมโธ... สรโลโป...^{๑๑๓๙}
นเย...^{๑๑๔๐}

โก อาจริย “วา”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อาทิสุมิ, อาทิมุหิ”
ติ อุทฺทฺทฺทฺทฺ สติปิ อาทิโต สุมิวัจนํ วาสทฺทฺทฺทฺ นิวาริตฺตฺตา อิมินา สุมิวัจนํ อัม โออาทฺทฺทฺ
น โหนฺตฺติติ ฎาปนตุถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อาทิ, “โอกาเส สดฺตฺตฺมิ”ติ สุมิ. อาทิมุหิ,
อาทิต, สุมิ, “สุมานิสุมินํ มหฺมาภิมุหิ วา”ติ^{๑๑๔๑} สุมิโน มุหิ.

อญฺญตฺตฺถาปีติ อญฺญตฺตฺถาปี ปโยเคสุ อญฺญตฺตฺถาปี สทฺทฺทฺทฺ. ทิวา, ทิว, สุมิ, จสทฺทฺทฺ
สุมิ^{๑๑๔๒} อา, ปุพฺพมโธ...^{๑๑๔๓} สรโลโป... นเย... รตฺโต,^{๑๑๔๔} รตฺติ, สุมิ, โอ, ปุพฺพ...
สรโลโป... นเย... พาราณสี, สุมิ, อัม, อัมโม ฯเปฯ เปหิ, อโหม ฯเปฯ สวปี จ. [^{๑๑๔๕}]

๗๐,๓๐. ฌลนมิยฺว สเร วา.

วาติ วิกปฺปนนิทฺทฺทฺ. ตินนํ, ปุพฺพมโธ... “อวิณฺณวณฺณ ฌลา”ติ^{๑๑๔๖} ฌสณฺณ,
“ฌลนมิยฺว สเร วา”ติ อิสฺส อโย, นเย...^{๑๑๔๗} ปจฺจิคคาเร, อคฺคิคคาเร, ปุพฺพ...^{๑๑๔๘}
ฌสณฺณ, อิสฺส อโย, นเย... “ทิมฺน”ติ สุตฺเตน ทิมฺ. ภิกฺขุอาสเน, ปุณฺณอาสเน, ปุพฺพ...
ลสณฺณ, “ฌลา ฯเปฯ สเร วา”ติ อุตฺตฺ อโว,^{๑๑๔๙} นเย...

^{๑๑๓๖} ร. อาทิโก.

^{๑๑๓๗} น., ซ. อมฺโม.

^{๑๑๓๘} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๑๑๓๙} กจจ. ๘๓, ปทฐป. ๖๗.

^{๑๑๔๐} กจจ. ๑๑, ปทฐป. ๑๔.

^{๑๑๔๑} กจจ. ๙๙, ปทฐป. ๘๑.

^{๑๑๔๒} ท. สุมิโน.

^{๑๑๔๓} กจจ. ๑๐, ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๔๔} ซ. “รตฺโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๔๕} ร. “สมฺลา” อิติ ปาโจ เอตฺตฺนฺตฺเร ทิสฺสติ.

^{๑๑๔๖} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๑๔๗} กจจ. ๑๑, ปทฐป. ๑๔.

^{๑๑๔๘} กจจ. ๑๐, ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๔๙} ร. อโว.

โก อัจฉริย “สเร”ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ติมลํ, ปุณฺณตฺนุ”ติ อุทฺทฺหารณฺสฺส สนฺตฺสฺสปี ฌลฺลฺสฺส ปฺรสรฺสฺสสาภาวา อิมินา ฌลฺลํ อิชฺยฺวา น โหนฺตฺติติ ฌาปนตถํ “สเร”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ติมลํ, ติลลํ ฯเปฯ ติเวจฺนํ,^{๑๑๕๐} **ปฺพุพฺพ...** “อิวณฺณวณฺณ ฌลฺลา”ติ ฌลฺลสฺสญฺญา, ปฺรสรฺสฺสสาภาวา อิมินา อิชฺย น โหติ. **นเย....** จตฺตฺทิสํ, ปุณฺณตถํ, **ปฺพุพฺพ...** ลสฺสญฺญา, อุว น โหติ. **นเย....**

โก อัจฉริย “วา”ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปญฺจหฺงฺเคหิ ฯเปฯ จกฺขายตฺนฺนุ”ติ อุทฺทฺหารณฺสฺส สติปี สุตฺตฺนฺเต วาสทฺทฺเทน นิวาริตฺตฺตา อิมินา ฌลฺลํ อิชฺยฺวา น โหนฺตฺติติ ฌาปนตถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. [^{๑๑๕๑}] จกฺขายตฺนํ, **ปฺพุพฺพ...** ฌลฺลสฺสญฺญา, **สรฺสา** **สรฺ โลปฺ,**^{๑๑๕๒} **นเย....** จกฺขายตฺนฺนฺติปี^{๑๑๕๓} อตฺถิ. ปญฺจหิ อญฺเคหิ, จกฺขายตฺนํ, **ยวการา** **จ,**^{๑๑๕๔} อุตฺสฺส ว, **นเย....** วิกปฺปนตฺถเณ อิมฺสฺมี สุตฺเต “วา”ติ ปทฺเน อิการสฺส อยาเทโส โหติ. อตฺถนฺตรสฺส วิกปฺปนํ อตฺถเณ ยสฺส วาติ ปทฺสฺส ตํ วิกปฺปนตถํ. นฺยาเส ปน “วาติ วิกปฺปนตถฺนุ”ติ^{๑๑๕๕} ปาโจ ทิสฺสติ. ติณฺณํ สฺมฺมฺโห^{๑๑๕๖} ตยํ. ติ, ยสฺส วา ปริคฺคฺโห^{๑๑๕๗} ตํ สามิ, พหฺมุหิ วตฺตพฺเพ, นํ, “อิณฺณมฺมิณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาหิ”ติ นวฺจฺนสฺส อิณฺณํ, **ปฺพุพฺพ...** **สร-** **โลโป...**^{๑๑๕๘} **นเย....** สฺมฺมฺห, “ลิจฺจตฺถเณ ปจฺมา”ติ^{๑๑๕๙} เอกมฺหิ สิ, “โส”ติ สิสฺส อ, **สรโลโป** **ฯเปฯ ปกฺติ,** **นเย....** ติ,^{๑๑๖๐} “สฺมฺมฺหตฺถเณ กณฺ ฌา”ติ^{๑๑๖๑} ฌปจฺจโย, “เตสฺ โณ โลปนฺติ”^{๑๑๖๒}

^{๑๑๕๐} น. ติเวทนี.

^{๑๑๕๑} ร., น. “ปญฺจหฺงฺเคหิตฺติ อากาเรหิ” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตรเ ทิสฺสฺสนฺติ., ท. “ปญฺจหิ อญฺเคหิ ตีหิ อากาเรหิ” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตรเ ทิสฺสฺสนฺติ.

^{๑๑๕๒} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๑๑๕๓} ร., ท. จกฺขายตฺนฺนฺติปี.

^{๑๑๕๔} กจฺจ. ๗๑., ปทฺฐป. ๕๐๕.

^{๑๑๕๕} นฺยาส.ว. ๗๐/๘๗.

^{๑๑๕๖} ท. สมหาโร.

^{๑๑๕๗} ร. ปริคฺคฺโห.

^{๑๑๕๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๑๕๙} กจฺจ. ๒๘๔., ปทฺฐป. ๖๕, ๒๘๓.

^{๑๑๖๐} ท. “ยสฺส วา ปริคฺคฺโค...ปฺกฺติ, นเย...ติ” อิติ ปาสา น ทิสฺสฺสนฺติ.

^{๑๑๖๑} กจฺจ. ๓๕๔, ปทฺฐป. ๓๗๙. น. กณฺเณ.

^{๑๑๖๒} กจฺจ. ๓๙๖, ปทฺฐป. ๓๖๓.

ณโลโป, สุตเต วาสทเทณ อัสส อโย, นเย.... “ตทุติต ฯเปฯ สฺ จา”^{๑๑๖๓} นามมิว
กรณํ, “ลึงคตเถ ปจมา”^{๑๑๖๔} ตี ลี, “สินุ”^{๑๑๖๕} สิสฺส อํ, ปุพฺพมโธ... สรโลโป... นเย....
“ตยนุ”^{๑๑๖๖} ตี ฐปํ สิสฺสณติ. วตฺถุนํ ตยํ วตฺถุตตยํ. วตฺถุสทฺทโต นํ, ตยสทฺทโต ลี, สุนํหิสฺส จ,
“สินุ”^{๑๑๖๗} สิสฺส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย.... วตฺถุนํ ตยํ, นามานํ สมาสํ ยุตตตฺถิ,^{๑๑๖๘}
“อมาทโย ปรปเทภี”^{๑๑๖๙} ตปฺปฺริสกรณํ, “เตสํ วิภตฺติ ฯเปฯ ปา จา”^{๑๑๗๐} วิภตฺติโลโป,
“ปกติ ฯเปฯ รนฺตสฺสา”^{๑๑๗๑} ตี ปกตฺติกรณํ, “ตทุติต ฯเปฯ สฺ จา”^{๑๑๗๒} ตี นามมิว กรณํ, “ลึงคตเถ
ปจมา”^{๑๑๗๓} ตี ลี, “สินุ”^{๑๑๗๔} ตี ปุพฺพ... สร... นเย.... “ปรเทวภาโว จาเน”^{๑๑๗๕} ตการสฺส เทวภาโว
,^{๑๑๗๖} “วตฺถุตตยนุ”^{๑๑๗๗} ตี สิสฺสณติ.

๗๑,๕๐๕. ยวการา จ.

ยวการา จ. อคฺคิอาคารํ,^{๑๑๗๘} ปุพฺพ...^{๑๑๗๙} “อิวันฺณวณฺณา ฌลา”^{๑๑๘๐} ตี ฌสณฺดา,
“ยวการา จา”^{๑๑๘๑} ตี อัสส โย, “พฺยณฺชนิ จ วิสณฺโณโค”^{๑๑๘๒} ตี เอตฺถ จสทฺเทณ ปุพฺพคโลโป,
นเย...^{๑๑๘๓} ทีฆํ. จกฺขุอายตน์, สฺสอาคตํ, ปุพฺพ... “อิวันฺณวณฺณา ฌลา”^{๑๑๘๔} ตี ฌสณฺดา. “ยวการา
จา”^{๑๑๘๕} ตี อัสส โว, นเย....

^{๑๑๖๓} กจจ. ๖๐๑, ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๑๖๔} กจจ. ๒๑๙, ปทฐป. ๑๙๕.

^{๑๑๖๕} ฐ. ลี ลี.

^{๑๑๖๖} กจจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

^{๑๑๖๗} กจจ. ๓๒๗, ปทฐป. ๓๕๑.

^{๑๑๖๘} กจจ. ๓๑๗, ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๑๖๙} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐.

^{๑๑๗๐} ร. ทฺวิกาโร, น. ทฺวิภาโว.

^{๑๑๗๑} ร., น., ท. วตฺตตตยนุติ.

^{๑๑๗๒} ร. เตติ อาการํ, น. เตติ อคารํ.

^{๑๑๗๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๗๔} กจจ. ๕๘., ปทฐป. ๒๙.

^{๑๑๗๕} กจจ. ๔๑., ปทฐป. ๕๖.

^{๑๑๗๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๗๒,๑๘๕. ปสญสจ จ.

ปสญสจ จ. ปุณฺณยา, ปถวี,^{๑๑๗๗} สุมา, [^{๑๑๗๘}] “อมา ฯเปฯ นํ วา”^{๑๑๗๙}ติ
 สุมาสุส อา, ปสญสจ จ, “โท ฐสฺส จา”^{๑๑๘๐}ติ วสฺส โฟ, **ปุพฺพ...**^{๑๑๘๑} **สร...**^{๑๑๘๒} **นเย...**^{๑๑๘๓}
 รตฺยา, รตฺติ, สุมา, **อมา ฯเปฯ นํ วา**, อีสฺส โย, จสฺสทฺเทน ตโลโป, **นเย....** มตฺยา,
 มติ, สุมา, **สุมาสุส**^{๑๑๘๔} อา, อีสฺส โย, **นเย....**

โก อจฺจริย “สเร”^{๑๑๘๕}ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ สีสฺส “ปุณฺณินฺ”^{๑๑๘๖}ติ อุตฺทาหรเณ
 สติปิ^{๑๑๘๗} ปสญสจ อิวณฺเณ ปรรสฺสสํภาวา อิมินา ปสฺส โย น โหติตี ภาปนตฺถํ “สเร”^{๑๑๘๘}ติ ปทํ
 มยา วุตฺตํ. ปถวี, “โสภาเส สตฺตมฺ”^{๑๑๘๙}ติ^{๑๑๙๐} **สฺมึ**, **เต อิตฺติชฺยา โป,**^{๑๑๙๑} **หฺมปโต สฺมึ ยํ**
วา,^{๑๑๙๒} “**อโฆ ฯเปฯ สฺวปี จา**”^{๑๑๙๓}ติ^{๑๑๙๔} ปสฺส^{๑๑๙๕} รสฺสโ.

๗๓,๑๗๔. คาว เส.

คาว เส. คาวสฺส, โค, “**สมฺปทาเน จตฺตติ**”^{๑๑๙๖}ติ^{๑๑๙๗} วา “**สามิสฺมึ จญฺจิ**”^{๑๑๙๘}ติ^{๑๑๙๙} วา
 สวิภตฺติ, “**คาว เสา**”^{๑๒๐๐}ติ^{๑๒๐๑} อีสฺส อาโว, **นเย....** “**สาคโม เสา**”^{๑๒๐๒}ติ^{๑๒๐๓} **สาคโม.** [^{๑๒๐๔}]

^{๑๑๗๗} ร., น., ท. ปถวี.

^{๑๑๗๘} ท. “เต อิตฺติชฺยา โป” อิติ ปาจา เขตฺตณฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๑๗๙} กจฺจ. ๖๘., ปทฺฐป. ๑๘๔.

^{๑๑๘๐} ท. “โท ฐสฺส จาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๑๘๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๑๘๒} ท. “ปุพฺพ... สร...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๑๘๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๑๘๔} ท. “สุมาสุส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๑๘๕} น. สติ.

^{๑๑๘๖} กจฺจ. ๓๐๒. ปทฺฐป. ๙๔, ๓๑๙.

^{๑๑๘๗} กจฺจ. ๕๙. ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๑๑๘๘} กจฺจ. ๑๗๙. ปทฺฐป. ๒๐๔.

^{๑๑๘๙} กจฺจ. ๘๔. ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๑๙๐} ท. ปรรสฺส.

^{๑๑๙๑} กจฺจ. ๒๙๓. ปทฺฐป. ๘๕, ๓๐๑.

^{๑๑๙๒} กจฺจ. ๓๐๑. ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

^{๑๑๙๓} กจฺจ. ๗๓, ปทฺฐป. ๑๗๔.

^{๑๑๙๔} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๑๙๕} ท. “นเย...” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

๗๔,๖๖๙. โยสุ จ.

คาโว, โค, “ลึงคตเถ ปจมา”^{๑๑๖}ติ โย, “โยสุ จา”^{๑๑๗}ติ โยสุส อาโว, นเย....
 “ตโต โยโนโม ตู”^{๑๑๘}ติ เอตถ ตสทเทเน โยสุส โอ, ปุพฺพ...^{๑๑๙}สร...^{๑๒๐}นเย....^{๑๒๑}คาโว,
 โค, “กมฺมตเถ ทุตติยา”^{๑๒๒}ติ โย, โยสุ จ, นเย.... ตสฺส ปณฺณนํ, ตสทเทเน โยสุส โอ, ปุพฺพ
 ... สร... นเย.... คาโว คจฺจนฺติ, โค, “ลึงคตเถ ปจมา”^{๑๒๓}ติ โย, “โยสุ จา”^{๑๒๔}ติ โยสุส อาโว, นเย....
 “กฺวจิ ธาตุวิภคตฺติปจฺจยํ ทิมฺวิปริตฺตาเทสโลปคมา จา”^{๑๒๕}ติ วา “เตสฺส วุทฺธิโลปคมา-
 วิการวิปริตฺตาเทสสา จา”^{๑๒๖}ติ วา โยสุส อี, ปุพฺพ... สร... นเย.... คาโว ปสฺสนฺติ, โค, “กมฺมต
 เถ ทุตติยา”^{๑๒๗}ติ โย, “โยสุ จา”^{๑๒๘}ติ โยสุส อาโว, นเย.... “กฺวจิ ธาตุ ฯเปฯ มา จา”^{๑๒๙}ติ วา
 “เตสฺส วุทฺธิ ฯเปฯ เทสสา จา”^{๑๓๐}ติ วา โยสุส อี, ปุพฺพ... สร... นเย....

จสทฺทคฺคณฺโณ^{๑๓๑} กิมนฺตํ ? จสทฺทคฺคณฺเณ^{๑๓๒} นาสฺมาสมิํสฺวจเนสฺส โยสุส อาวา-
 เทโส^{๑๓๓} โหตีติ โยชนา. คาเวน, โค, “กตฺตริ จา”^{๑๓๔}ติ นา, จสทฺเทเน โยสุส อาโว,
 นเย.... “อโต เนนา”^{๑๓๕}ติ นาวจเนสฺส เอโน, ปุพฺพ... สร... นเย.... คาโว,^{๑๓๖} โค,
 “อปาทาเน ปญฺจมี”^{๑๓๗}ติ สฺมา, จสทฺเทเน โยสุส อาโว, นเย.... “สฺมาสมิํสฺว วา”^{๑๓๘}ติ สฺมาสฺส
 อา, ปุพฺพ... สร... นเย.... คาโว, โค, “โอกาเส สดฺตมฺ”^{๑๓๙}ติ สฺมี, จสทฺเทเน โยสุส อาโว,

^{๑๑๖} กจจ. ๒๔๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๑๑๗} กจจ. ๒๐๕, ปทฐป. ๑๖๐.

^{๑๑๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๒๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๒๑} กจจ. ๒๙๗, ปทฐป. ๗๖, ๒๔๔.

^{๑๒๒} กจจ. ๕๑๗, ปทฐป. ๔๘๘.

^{๑๒๓} กจจ. ๔๐๔, ปทฐป. ๓๗๐.

^{๑๒๔} ท. จคฺคณฺโณติ.

^{๑๒๕} ท. จคฺคณฺเณ.

^{๑๒๖} น. อาเทวาเทโส.

^{๑๒๗} กจจ. ๔๕๔, ปทฐป. ๔๔๐.

^{๑๒๘} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๑๒๙} น. คาโว.

^{๑๓๐} กจจ. ๒๙๕, ปทฐป. ๘๙, ๓๐๗.

นเย... “สุมาสูมีนํ วา”^{๑๒๑๑} สูมีโน เอ, ปุพฺพ... สร... นเย... คาเวสุ, โค, ส, จสทุเทเน
โอสฺส อวโ, นเย... ปุพฺพ... “สุหิสุวกาโร เอ”^{๑๒๑๒} วกาโร อการสุสฺส เอ,^{๑๒๑๓} นเย...

๗๕, ๑๗๐. อวํมฺหิ จ.

คาว, โค, “กมฺมตฺเต ทุตฺติยา”^{๑๒๑๔} อํ, “อวํมฺหิ จา”^{๑๒๑๕} โอสฺส อวโ, [^{๑๒๑๖}]
ปุพฺพ...^{๑๒๑๗} สร...^{๑๒๑๘} นเย...^{๑๒๑๙} คว, โค, อํ, “อวํมฺหิ จา”^{๑๒๒๐} โอสฺส อวโ, นเย... ปุพฺพ...
สร... นเย...

ส อาทิ^{๑๒๒๐} เยสํ ตานิ สาทีนํ, สาทีนํ จ ตานิ เสสํ จาติ สาทีเสสํ.
ปุพฺพตฺตรวณฺสูติ วณฺสทุโท “ปุพฺพวณฺตฺตรวณฺสูติ”^{๑๒๒๑} ปจฺเจกํ โยเชตฺตพฺโพ. ตตฺตร จ^{๑๒๒๑}
ปุพฺพวณฺํ นาม เอกวณฺพหฺวณฺโต ปุพฺพตฺตรวณฺสูติ. อุตฺตรวณฺํ นาม พหฺวณฺเอกวณฺโต
ปจฺจวณฺตฺตรวณฺสูติ. ตสฺมา ปุพฺพตฺตรวณฺสูติ เอกวณฺพหฺวณฺสูติ อตฺถโก. อยฺมตฺถโก อตฺถกพฺยาชฺยาเน
วตฺตโต. ตสฺมา อยฺเมว ปาโง สุนฺทโร. ปุพฺพตฺตรวณฺสูติปิ ปาโง. “อวํมฺหิ จา”^{๑๒๒๒} สุตฺตโต
สุตฺเตสฺส อฏฺฐสฺส สยฺนาสูมาสูมีสฺส วณฺสตูติ อตฺถโก. จสทุโท “น เกวลํ อวํจเน อวโ โหตี”^{๑๒๒๓}
ติ ภาเปตี. ควสุส, โค, จตฺตติสฺวณํ วา จตฺตติสฺวณํ วา จสทุเทเน โอสฺส อวโ, นเย... **สาคโม**
เส.^{๑๒๒๔} คว, โค, ปจฺมาโยวณํ วา ทุตฺติยาโยวณํ วา, จสทุเทเน อวโ, นเย... “ตโต โย นโม
ตฺว”^{๑๒๒๕}ติ เอตฺถ ตฺสทุเทเน โยสุสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย... คเวเน, โค, นา, จสทุเทเน อวโ,
นเย... อโต เนน,^{๑๒๒๖} ปุพฺพ... สร... นเย... ควา, โค, สฺมา, จสทุเทเน อวโ, นเย...

^{๑๒๑๑} กจ. ๑๐๘, ปทฐ. ๙๐, ท. “สุมาสูมีนํ วาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๒๑๒} กจ. ๑๐๑, ปทฐ. ๘๐.

^{๑๒๑๓} ท. “วกาโร อการสุสฺส เอ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๒๑๔} กจ. ๒๙๗, ปทฐ. ๗๖/๒๔๔.

^{๑๒๑๕} กจ. ๗๕, ปทฐ. ๑๗๐.

^{๑๒๑๖} ท. “นเย...” อิติ ปาโง เอตฺถนฺตเร ทิสฺสตี.

^{๑๒๑๗} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๑๒๑๘} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

^{๑๒๑๙} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๑๒๒๐} ร., น. มาที.

^{๑๒๒๑} ท. “จ” อิติ ปาโง น ทิสฺสตี.

^{๑๒๒๒} กจ. ๖๑, ปทฐ. ๘๖.

^{๑๒๒๓} กจ. ๑๐๓, ปทฐ. ๗๙.

Page 159 of 578

“อมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. คาโว, โค, ปจฺมาโย, โยสุ จ, นเย.... “ตโต ฯเปฯ สฺ”ติ^{๑๒๓๘} เอตฺถ ตฺสทฺเทน^{๑๒๓๙} โยสุส^{๑๒๔๐} โอ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๗๗,๑๗๕. ตโต นมํ ปติมหาตุเต จ สมาส.

ตโต ฯเปฯ สมาส. อลฺลุตเต จ สมาส ปติมุหิ ปเรติ ปทโยชนา. สมาสติ ปทํ ปติมุหิติ ปเท อาธาวโร.

ควมฺปติสฺส, โค, “สามิสฺมี ฌญฺจิ”ติ^{๑๒๔๑} นํ, โคนํ ปติ, อมาทโย พรปเทภิ, “เตสํ ฯเปฯ ปา จา”ติ^{๑๒๔๒} วิภตฺติโลเป^{๑๒๔๓} สมฺปตฺเต จสทฺเทน โลปาภาโว. “ตโต ฯเปฯ สมาส”ติ^{๑๒๔๔} นวฺจนสฺส อํ, โยสุส อโว จ, นเย....^{๑๒๔๕} ปุพฺพ...^{๑๒๔๖} สร...^{๑๒๔๗} นเย.... “ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จา”ติ^{๑๒๔๘} นามมิว กรณํ, “สามิสฺมี ฌญฺจิ”ติ ส, สาคโม เส.^{๑๒๔๙}

โก อาจริย “อลฺลุตเต”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “โคปตี”ติ อฺทาทฺรณ สติปิ สมาส ปติ จ โคสทฺเท [^{๑๒๕๐}] โลปตฺถสฺมาสฺวา^{๑๒๕๑} อลฺลุตตสฺมาโส น^{๑๒๕๒} โหตีติ ตฺสฺมา อิมินา นวฺจนสฺส อํอาทฺโส จ น โหติ, โค อิจฺเจตฺสฺส อิการสฺส อาวาทฺโส จ น โหตีติ ฌาปนตฺถํ “อลฺลุตเต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. โค, “สามิสฺมี ฌญฺจิ”ติ นํ, โคนํ ปติ, “อมา ฯเปฯ เทภิ”ติ^{๑๒๕๓} สมาสกรณํ. อลฺลุตตสฺมาสฺสฺมาภาวา อิมินา นวฺจนสฺส อํ น โหติ, เตสํ

^{๑๒๓๘} กจจ. ๔๖๗, ปทฐป. ๕๓๓.

^{๑๒๓๙} น. ตฺสทฺเทนสฺส.

^{๑๒๔๐} น. ยสฺส.

^{๑๒๔๑} กจจ. ๓๐๑., ปทฐป. ๙๒,๓๑๕.

^{๑๒๔๒} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๒๔๓} น. วิภตฺติโลโป.

^{๑๒๔๔} กจจ. ๗๗, ปทฐป. ๑๗๕.

^{๑๒๔๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๒๔๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๒๔๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๒๔๘} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๒๔๙} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๑๒๕๐} ท. “นํ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสติ.

^{๑๒๕๑} ร., น. โลปตฺถสฺมาสฺตา, ท. โลปตฺถสฺมาสฺตฺตา.

^{๑๒๕๒} ท. “น” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๕๓} น. เทตี”ติ.

ฯเปฯ ปา จ. คว, โค, “สามิสมิ ฌฎฐิ”ติ นั, จสทุเทน นัวจนสฺส อํ, โอสฺส อโว จ, นเย.... ปุพฺพ... สร... นเย....

๗๘,๓๑. โอ สเร จ.

ควสฺสํ, โค จ อสฺสโก จ, “นามานํ สมุจฺจโย ทวนฺโท”ติ^{๑๒๕๔} ทวนฺทสมาส-
 กรณํ,^{๑๒๕๕} “นามานํ สมาสโย ยุตฺตตฺโต”ติ^{๑๒๕๖} สมาสกรณํ, “เตสํ ฯเปฯ ปา จา”ติ^{๑๒๕๗}
 วิภตฺติโลโป, “วุตฺตตฺตานมปฺโปโยโค”ติ จสทุทโลโป, “ปกติ จสฺส สรณฺตสฺสา”ติ ปกติภาโว, “โอ
 สเร จา”ติ โอสฺส อโว, นเย.... ปรนยนํ, “วิภาสา ฯเปฯ ปทาทีนญฺจา”ติ นปฺสกลิงฺคตฺตเอกตฺ-
 ตกรณํ, “ตฺทิตฺ ฯเปฯ สฺ จา”ติ^{๑๒๕๘} นามมิว กรณํ, “ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา”ติ^{๑๒๕๙} สฺ, “สินฺ”ติ
 สิสฺส อํ,^{๑๒๖๐} ปุพฺพ...^{๑๒๖๑} สร...^{๑๒๖๒} นเย....^{๑๒๖๓} “ควาสฺสกนุ”ติ รูปे กเต “ทิม”นฺติ สฺตฺเตน
 ทีโฆ กตฺตพฺโฟ. โค จ เอฟโก จ, โค จ อชิโน จ, นามานํ สมุจฺจโย ทวนฺโท,^{๑๒๖๔}
 นามานํ สมาสโย ยุตฺตตฺโต, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, วุตฺตตฺตา ฯเปฯ โค, ปกติ ฯเปฯ
 นุตสฺส,^{๑๒๖๕} โอ สเร จ, นเย.... วิภาสา ฯเปฯ ทีนญฺจ,^{๑๒๖๖} ตฺทิตฺ ฯเปฯ ทิสฺ จ, สฺ, สฺ,
 ปุพฺพ... สร... นเย... ปจฺฉิมสมิ “ทิมนุ”ติ ทีโฆ. สทุทนีติยํ ปน “ลุตฺเต โอ สเร พฺยญฺชเน จ.
 ลุตฺเต สมาสโย โคสทุทสฺสการสฺส อวาทสโย โหติ สเร ปเร พฺยญฺชเน จ. สควจณฺโฑ,^{๑๒๖๗}
 ปรควจณฺโฑ”ติ^{๑๒๖๘} อคฺควํสาจริเยน วุตฺตํ. อฺวณฺณ อิจฺเจวํ อนฺโต เยสํ ตานิ อฺวณฺณอิจฺเจว-

^{๑๒๕๔} กจจ. ๓๒๙, ปทฺฐป. ๓๕๗, ร., ท. ทวนฺทโว.

^{๑๒๕๕} ร., ท. ทวนฺทว-, น. ทวนฺทวสฺส-.

^{๑๒๕๖} กจจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๑๒๕๗} กจจ. ๓๑๗, ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๑๒๕๘} กจจ. ๖๐๑, ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๑๒๕๙} กจจ. ๒๘๔, ปทฺฐป. ๖๕.

^{๑๒๖๐} ท. “สิสฺส อํ” อิติ ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๒๖๑} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒๖๒} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๒๖๓} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๒๖๔} ร., ท. ทวนฺทโว.

^{๑๒๖๕} กจจ. ๓๑๘, ปทฺฐป. ๓๓๓.

^{๑๒๖๖} กจจ. ๓๒๓, ปทฺฐป. ๓๖๐.

^{๑๒๖๗} น., ท. สควจณฺโฑ.

^{๑๒๖๘} สทุท. สฺตฺต. ๒๒๙/๗๐.

มนุฑานิ. ภฺว, ภู,^{๑๒๖๙} “โสภาเส สุตตม”ติ สุมิ, จสทฺเทน อุตฺส อฺว, นเย.... “ตโต สุมิมิ”ติ
เอตฺถ ตโตสทฺเทน สมิวจนฺตฺส อิ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ปสฺว, ครฺว,^{๑๒๗๐} ปสฺ, ครฺ, โยวิภตฺติ,
จสทฺเทน อุตฺส อวฺว,^{๑๒๗๑} นเย.... “ตโต ฯเปฯ ตฺว”ติ เอตฺถ ตฺสทฺเทน โยสฺส โอ, ปุพฺพ...
สร... นเย.... จตฺโร, จตฺ, โย, อุตฺส อฺว, นเย.... “ตโต ฯเปฯ ตฺว”ติ^{๑๒๗๒} เอตฺถ ตฺสทฺเทน
โยสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย...

โก อจฺริย “สเร”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “โคธโน, โควินฺโท”ติ
อุทฺทหรณฺสฺ สติปิ สมาสฺส สรปฺรตฺตภาวํ อิมินา โคธโนโควินฺทสทฺเท^{๑๒๗๓} โอการสฺส อวาทฺโส
น โหติติ ญาปนตฺถํ “สเร”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. คาโว ธนานิ ยสฺส, “อญฺญปทฺตฺส พหุพฺพิ”ติ
พหุพฺพิหิสมาสฺสกรณํ, นามานํ ฯเปฯ ตตฺตฺถ, ^{๑๒๗๔} เตสํ ฯเปฯ ปา จ, “วุตฺตตฺถา ฯเปฯ
โค”ติ ยสทฺทโลโป,^{๑๒๗๕} ปกฺติ ฯเปฯ นุตฺส, โอการสฺส ปฺรปฺรตฺตภาวํ^{๑๒๗๖} น โหติ.
“ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จา”ติ นามมิว กรณํ, “ลิจฺจตฺถ ปจฺมา”ติ สิ, “โส”ติ สิสฺส โอ,^{๑๒๗๗}
ปุพฺพ... สร... นเย.... คาโว วินฺโท, อมาทโย ปฺรปฺเทภิ, นามานํ ฯเปฯ ยุตฺตตฺถ, เตสํ ฯเปฯ
ปา จ, ปกฺติ ฯเปฯ นุตฺส, ตทฺธิต ฯเปฯ ที่สฺ จ, สิ, “โส”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ... สร...
นเย....

๗๙,๔๖. ตพฺพิปฺริตฺตูปปเท พุยฺยชเน จ.

พุยฺยชเน ปเร ยทา อุปฺปเท ติฏฺฐมานสฺส ตสฺส อวสทฺทสฺส [^{๑๒๗๘}] โอการสฺส
วิปฺริโต, ตทา โหติติ สมฺพนฺโธ. ยทาติ^{๑๒๗๙} ปทํ ติฏฺฐมานสฺสชาติ ปเท กาลสฺสตฺตมฺ. อุปฺปเทติ
สมิโปปจฺริตฺตูปปเท^{๑๒๘๐} ปทฺสฺสทฺทิมฺหิ วา. อุปสทฺโท หิ อาทิวงฺโน ยถา อุปฺปเทโสติ. อวคเต,

^{๑๒๖๙} น. ภฺว, วิภู.

^{๑๒๗๐} ร., น. ครฺว.

^{๑๒๗๑} ท. อว.

^{๑๒๗๒} กจฺจ. ๒๐๕, ปทฺฐป. ๑๖๐.

^{๑๒๗๓} ท. –สทฺเทนสฺ.

^{๑๒๗๔} กจฺจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๑๒๗๕} น. ยสฺส สทฺทโลโป.

^{๑๒๗๖} ท. สรปฺรตฺตภาว.

^{๑๒๗๗} ท. “สิสฺส โอ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๗๘} ท. “ตสฺส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสติ.

^{๑๒๗๙} ท. ยถาติ.

^{๑๒๘๐} ท. มิอาโปจฺริตฺตูปปเท.

อวคฺจฺจติ, อวคฺเหตฺวา, “ตพฺพิปรีตฺ ํเปฯ เน จา”ติ^{๑๒๘๑} อวสฺส อฺ, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๑๒๘๒} คฺสฺส เทวภาโว, จคฺคฺหนิ “อวสาเน อวภิรณ ๑”^{๑๒๘๓} อวภิรติ”ติ อฺทาทฺรณฺสฺ อวสทฺทสฺส อิการาทฺสฺส อวธารณฺตฺถิ. อวธารณิ นินฺตฺตฺน [^{๑๒๘๔}] ยสฺส ตํ อวธารณฺตฺถิ.

๘๐, ๑๗๓. โคน นมฺหิ วา.

โคนานํ, โค, “สามิสฺมี ญฺจฺ”ติ^{๑๒๘๕} นํ, “โคน นมฺหิ”^{๑๒๘๖} วา”ติ คฺสฺส โคน, ปุพฺพ...^{๑๒๘๗} สฺนฺหิสฺ จ, นเย....^{๑๒๘๘}

โก อจฺริย “วา”ติ ปทํ กิमतฺถิ อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “โคนนฺ”ติ^{๑๒๘๙} อฺทาทฺรณฺ สติปิ นปฺเร คฺสทฺเท วาสทฺเทน นินฺตฺตฺตา อิมินา คฺสทฺทสฺส โคนาทฺโส น โหตีติ ภาปนฺตฺถิ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อถ วา “วา”ติ ปทํ กิमतฺถิ? “โคนนฺ”ติ อฺทาทฺรณฺ^{๑๒๙๐} คฺสทฺทสฺส โคนาทฺสฺส นินฺตฺตฺถิ. อิมฺสฺมี นเย “โก อตฺถิ ยสฺส ตํ กิमतฺถนฺ”ติ วิคฺคฺโ กาทพฺโพ. โค, “สามิสฺมี ญฺจฺ”ติ นํ. โคฏ, “สามิสฺมี ญฺจฺ”ติ นํ, โคติ^{๑๒๙๑} โยคฺวิภาเคน คฺสทฺทสฺส โคน, ปุพฺพ... สฺนฺหิสฺ จ, นเย....

๘๑, ๑๗๒. สฺหินาสฺ จ.

โคณฺสฺ, โค, “โสภาเส สตฺตฺมี”ติ สฺ, สฺหินาสฺ จ คฺสฺส โคน, ปุพฺพ...^{๑๒๙๒} สฺหิสฺวกาโร เอ, นเย....^{๑๒๙๓} โคนฺหิ, โค, ตติยาพฺพวฺจฺนํ วา ปญฺจมีพฺพวฺจฺนํ วา หิ, อิมินา คฺสฺส โคน, ปุพฺพ... สฺหิสฺวกาโร เอ, นเย.... โคนฺหิ,^{๑๒๙๔} โค, หิ, คฺสฺส โคน, ปุพฺพ...

^{๑๒๘๑} กจฺจ. ๗๙, ปทฺฐป. ๔๖, ร., ท. เน วา”ติ

^{๑๒๘๒} กจฺจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

^{๑๒๘๓} ท. “๑” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๘๔} ท. “อสฺส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสติ.

^{๑๒๘๕} กจฺจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

^{๑๒๘๖} น. โคนมฺหินมฺหิ

^{๑๒๘๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒๘๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๒๘๙} ท. “โคนมฺหิ”ติ.

^{๑๒๙๐} ร. อฺทาทฺร.

^{๑๒๙๑} ร. โคนฺติ.

^{๑๒๙๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒๙๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๒๙๔} น. โคนฺติ.

สุหิสุภาโร เอ, นเย.... “สุมาหิสุมีนั มหะภิมุหิ วา”ติ หิสุส ภิ, โคณณ, โค, ตติเยกวจนั,
อิมินา โคสุส โคณ “อโต เนนา”ติ^{๑๒๙๕} นาวจนสุส เอโน, ปุพฺพ... สร...^{๑๒๙๖} นเย....

โก อาจริย “วา”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส^{๑๒๙๗} “โคสุ ะเปฯ
คาเวนา”ติ อุทาหรณฺสุ สนฺเตสุปิ^{๑๒๙๘} “สุหิณาสฺ จา”ติ^{๑๒๙๙} วาสทฺเทเน นิวาริตตฺตา โคสทฺทสุส
โคณาทะโส น โหตีติ ฎาปนตุถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อถ วา “วา”ติ ปทํ กิมตุถํ “โคสุ
ะเปฯ คาเวนา”ติ อุทาหรณฺสุ โคสทฺทสุส โคณาทะสฺส นิวารณฺตุถํ. โคสุ, โค, “โสภาเส
สตุตฺมึ”ติ สุ. โคหิ, โค, ตติยาหิ วา ปญฺจมีหิ วา. โคภิ, โค, หิ, “สุมาหิ ะเปฯ มุหิ วา”ติ
หิสุส ภิ.

สุยาทิสเสสฺสุติ สุตตทฺวเย วุตเตหิ สุหิณาวิกตฺตีหิ สุยาทิสเสสฺส. โคณณ, โค, สิ,
จสทฺเทเน โคสุส โคณ, “โสหา”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... โคณา, โค, ปจฺมาโย, โคสุส
โคณ, “สพฺพโยนินมาเอ”ติ^{๑๓๐๐} โยสุส อา, ปุพฺพ... สร... นเย.... โคณํ, โค, อํ, โคสุส โคณ,
ปุพฺพ... สร... นเย.... โคณ โค, ทุตติยาโย, โคสุส โคณ, “สพฺพโยนินมาเอ”ติ โยสุส เอ,
ปุพฺพ... สร... นเย.... โคณสุส โค, จตุตฺถึส วา ญฺจึส วา, โคสุส โคณ, สาคโม^{๑๓๐๑}
เส.^{๑๓๐๒} โคณมฺหา โค, สุมา, โคสุส โคณ, “สุมาหิสุมีนั มหะภิมุหิ วา”ติ สุมาสุส มฺหา.
โคณมุหิ โค, สุมี, จสทฺเทเน โคสุส โคณ, “สุมาหิ ะเปฯ มุหิ วา”ติ สุมีโน มุหิ. คฺนุณํ, โค,
จตุตฺถึนั วา ญฺจึนั วา, จสทฺเทเน โคสุส คฺ, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๑๓๐๓} เทวภาโว. อถ วา
“โน จ ทฺวาทิตอ นัมฺหึ”ติ^{๑๓๐๔} เอตฺถ จสทฺเทเน นิคฺคหิตาคโม, วคฺคนฺตํ วา วคฺเค. อถ วา
“เตสุ วุทฺธิ ะเปฯ เทสา จา”ติ วา, “กฺวจิ”^{๑๓๐๕} ธาตุ ะเปฯ คมา จา”ติ^{๑๓๐๖} วา, “ปฺจฺจยาท

^{๑๒๙๕} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๑๒๙๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๒๙๗} ท. “โก สิสฺส” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๒๙๘} ท. สติปิ.

^{๑๒๙๙} กจจ. ๘๑, ปทฐป. ๑๗๒.

^{๑๓๐๐} กจจ. ๑๐๗, ปทฐป. ๖๙.

^{๑๓๐๑} ร. สาคโม.

^{๑๓๐๒} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๑๓๐๓} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๑๓๐๔} กจจ. ๖๗., ปทฐป. ๒๒๙.

^{๑๓๐๕} น. กฺวจิจิ.

^{๑๓๐๖} กจจ. ๕๑๗, ปทฐป. ๔๘๘, ร., ท., ข. คมา เจ”ติ, น. คหเจ”ติ.

ฯเปฯ สัทธมนต์”ติ วา, “ยทนุฯ เปฯ สัทธมนต์”ติ วา นการาคโม, ปุพฺพ... สร... นเย.... ควเยหิ, โค, หิวิภตฺติ, โคสฺส ควโย, ปุพฺพ... “สุหิสุวกาโร เอ”ติ อการสฺส เอ, นเย....

๘๒.๑๔๙. อโหม นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ.

อคฺคิ, อคฺคิ, อํ, “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”ติ^{๑๓๐๗} อิสฺส ฌสญฺวา, “อโหม^{๑๓๐๘} นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ”ติ อํจนฺตฺส นิคฺคหิตํ. ทณฺฑี, ทณฺฑี, อํ, ฌสญฺวา, นิคฺคหิตาเทโส, “อโหมฯ เปฯ สุวปี จา”ติ^{๑๓๐๙} รสฺส. อิสฺส, มเหสฺส,^{๑๓๑๐} คหปตี, อํ, ฌสญฺวา, นิคฺคหิตาเทโส. ภิกฺขุ, ภิกฺขุ, อํ, อุสฺส ลสญฺวา, นิคฺคหิตํ. สยมุภุ, อํ, ลสญฺวา, นิคฺคหิตํ, อโหมฯ เปฯ ปี จ. อิตฺถิ, อิตฺถิ, อํ, “เต อิตฺถิขยา โป”ติ^{๑๓๑๑} ปสญฺวา, อโหมฯ เปฯ เปหิ,^{๑๓๑๒} อโหมฯ เปฯ สุวปี จ. รตฺตี, รตฺติ, อํ, ปสญฺวา, นิคฺคหิตํ. วฏฺ, วฏฺ, อํ, ปสญฺวา, นิคฺคหิตํ, อโหมฯ เปฯ ปี จ. ปุมฺสฺส ลิงฺคํ, อมาทโย ปรปเทภิ, นามานํฯ เปฯ ตตฺถิ,^{๑๓๑๓} เตสฺฯ เปฯ ปา จ,^{๑๓๑๔} ปกฺติฯ เปฯ นตฺสฺส, ตทฺธิตฺฯ เปฯ สฺ จ,^{๑๓๑๕} “ลึงฺคตฺถเ ปจฺมา”ติ^{๑๓๑๖} สิ, “สินฺ”ติ สิสฺส อํ, ปุพฺพ...^{๑๓๑๗} สร...^{๑๓๑๘} นเย....^{๑๓๑๙} “ปุมฺสฺส ลิงฺคาทิสฺส สฺมาเสสฺส”ติ^{๑๓๒๐} ปุเม อการสฺส โลโป, “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”ติ อุสฺส ลสญฺวา. อโหมฯ เปฯ เปหิ”ติ มสฺส นิคฺคหิตํ. ปุํลึงฺคํ, “พฺยณฺขเน จา”ติ นิคฺคหิตโลโป, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๑๓๒๑} สสฺส เทวภาโว. อถ วา “วคฺคนฺตํ วา วคฺเค”ติ เอตฺถ วาสทฺเทน นิคฺคหิตสฺส โลโป, นเย.... ปุมฺสฺส ภาโว, อมาฯ เปฯ

^{๑๓๐๗} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๓๐๘} ร., ข. อมโหม.

^{๑๓๐๙} กจจ. ๘๔, ปทฐป. ๑๔๔.

^{๑๓๑๐} ร. สเหสฺส.

^{๑๓๑๑} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๑๓๑๒} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๑๓๑๓} กจจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

^{๑๓๑๔} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๓๑๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๓๑๖} กจจ. ๒๘๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๑๓๑๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๓๑๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๓๑๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๓๒๐} กจจ. ๒๒๒, ปทฐป. ๓๔๒.

^{๑๓๒๑} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

เทภี, นามานํ ฯเปฯ ตตฺตฺโถ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, ปกฺติ ฯเปฯ นุตฺตฺส, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, “ลิจฺจตฺเต ปจฺมา”ติ ลี, โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... “ปุมฺสฺส ลี ฯเปฯ สฺมาเสสฺ”ติ อการ-
 โลโป, อุตฺตฺส ลสฺสณฺวา, อโหม ฯเปฯ เปหี”ติ มฺสฺส นิคฺคหิตํ, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค, ปุมา จ
 โส โกกิลो จ, ทฺวิปฺเท ฯเปฯ ธารโย,^{๑๓๒๒} นามานํ ฯเปฯ ตตฺตฺโถ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ,
 “วุตฺตตฺตา ฯเปฯ โค”ติ จตฺสทฺทโลโป, ปกฺติ ฯเปฯ นุตฺตฺส, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส,
 ปุพฺพ... สร... นเย.... ปุมฺโกกิลो, ปุมฺสฺส ฯเปฯ เสสฺ, “อิวณฺณวณฺณา ฯเปฯ ฌลา”ติ อุตฺต
 ลสฺสณฺวา, “อโหม ฯเปฯ เปหี”ติ มฺสฺส นิคฺคหิตํ, วคฺคณฺตํ วา วคฺเค.

โก อจฺริย “อโหม”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โก สีสฺส “อคฺคินา ฯเปฯ
 อิตฺติยา”ติ อุตฺทาหรณฺสฺ สนฺเตสฺสปี ฌลเปสฺส อวิภตฺติยา^{๑๓๒๓} อภาวา อิมินา นิคฺคหิตํ น โหตีติ
 ภาปนตฺถํ “อโหม”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคฺคิ,^{๑๓๒๔} ตตฺติยานา, “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”ติ อีสฺส
 ฌสฺสณฺวา. รตฺติยา, รตฺติ, นา, “เต อิตฺติยา โป”ติ อีสฺส ปสฺสณฺวา, “ปโต ยา”ติ
 นาวจนฺตฺส ยา. ภิกฺขุ, ตตฺติยา นา, อุตฺตฺส ลสฺสณฺวา. อิตฺติยา, อิตฺถิ, ตตฺติยา นา, “เต
 อิตฺติยา โป”ติ อิการฺสฺส ปสฺสณฺวา, ปโต ยา, “อโหม ฯเปฯ สฺวปี จา”ติ รสฺสโ.

โก อจฺริย “ฌลเปหี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โก สีสฺส “สฺขนฺ”ติ
 อุตฺทาหรณฺ สติปิ อวิภตฺติมฺหิ ฌลปาภาวา อิมินา นิคฺคหิตํ น โหตีติ ภาปนตฺถํ “ฌลเปหี”ติ
 ปทํ มยา วุตฺตํ. สฺขํ, สฺข, “กมฺมตฺเต ทฺติยา”ติ^{๑๓๒๕} อํ, ปุพฺพ... สร... นเย....

ปฺนารพฺกคฺคณฺ^{๑๓๒๖} ปฺน ฌลเปหีติ อารภิตฺวา^{๑๓๒๗} คณฺ. วิภาสานิวตฺตนตฺถํ
 วิภาสาย นิวตฺตนปฺปโยชนํ. อคฺคิ, อคฺคิ, “กมฺมตฺเต ทฺติยา”ติ อํ, “อิวณฺณวณฺณา ฌลา”ติ
 อโหม นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ, วฐฺ, วฐฺ, อํ, เต อิตฺติยา โป, นิคฺคหิตํ, “อโหม ฯเปฯ ปี จา”ติ
 รสฺสโ, ปฏฺ, ปฏฺ, อํ, อุตฺตฺส ลสฺสณฺวา, นิคฺคหิตํ, พุทฺธิ, พุทฺธิ, อํ, เต อิตฺติยาโป, นิคฺคหิตํ.

^{๑๓๒๒} กจฺจ. ๓๒๔, ปทฺฐป. ๓๓๙.

^{๑๓๒๓} ร. อมฺมานํ.

^{๑๓๒๔} ท. อคฺคินา.

^{๑๓๒๕} กจฺจ. ๒๙๗, ปทฺฐป. ๗๖/๒๘๔.

^{๑๓๒๖} ช. ปฺนวารพฺกคฺคณฺ.

^{๑๓๒๗} ร. อารพฺภิตฺวา.

อมาเทสปลจยาทิมหิติ^{๑๓๓๓} วุคเคยว อาทิสททสฺส สพพสงฺคหิตตฺตา วินาปี
 วจเนน สรโลโปติ วจเน นาริปฺเปตตฺโถ สิชฺฌตฺตีติ มญฺญมาโน ปุจฺจติ “อมาเทสปลจยาทิมหิติ

กิมตฺถนุ”ติ. อิตโร^{๑๓๔๐} อาทิสทุเทน วิเสสตุโธ สงฺคหิตฺ, อสฺติ ตสฺมี สพุพฺพปิ^{๑๓๔๑} สงฺคโ
สรโลโปติ วจเน อิติ^{๑๓๔๒} อาห^{๑๓๔๓} “อปปมาโท อมตํ ปทฺน”ติ.

โก อาจริย “อมาเทสปลฺจยาทิมฺหี”ติ ปทํ กิมตฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส
“อปปมาโท อมตํ ปทฺน”ติ อูทาหรณฺ สติปิ ปุพฺพสฺสํ อมาเทสายุยาภาวํ อิมินา สรโลโป
ปกฺติ จ น โหติติ ภาปนตฺถํ “อมาเทสปลฺจยาทิมฺหี”ติ^{๑๓๔๔} ปทํ มยา วุตฺตํ. อถ วา “อมา-
เทสปลฺจยาทิมฺหี”ติ วจเน “อปปมาโท อมตํ ปทฺน”ติ เอตฺถ สรโลปนินวตฺตตฺถํ. อปปมาโท อมตํ
ปทฺนติ चेท. **ปุพฺพมโร...** อิมินา สรโลโป น โหติ, **นเย...** พุณฺณชเน จ.

โก อาจริย “สรโลเป”ติ ปทํ กิมตฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “บุริสฺสสฺ,
ทณฺฑินนุ”ติ อูทาหรณฺ สติปิ ปจฺจเย สรโลปภาวํ ปกฺติภาโว น โหติติ ภาปนตฺถํ
“สรโลเป”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. บุริสฺ, จตฺตุเถกวจนํ ส, อิมินา ปกฺติ น โหติ, **สาคโม เส.**^{๑๓๔๕}
ทณฺฑี, “กมฺมตฺถํ ทุตฺติยา”ติ อํ, “อโฆ ฯเปฯ สวปี จา”ติ^{๑๓๔๖} รสฺโส, “นํ ฌโต”^{๑๓๔๗}
กตฺรสฺสา”ติ^{๑๓๔๘} อํวจนสฺส นํ. ตฺถคฺคณํ “ภิกฺขุนี้, คหปตานี”ติ อูทาหรณฺ^{๑๓๔๙} สรโลปสฺส
ปกฺติภาวสฺส จ, **อวธารณตฺถํ** นินวตฺตตฺถํ. ตฺสทฺทคฺคณนฺตฺปิ อตฺถิ. ภิกฺขุ, ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ
อึนํ, **ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย,** สติปิ ปจฺจเย ตฺสทฺทเทน นินวตฺตตฺถา^{๑๓๕๐} อิมินา โลปาติ น โหติ. “วา
ปโร อสฺรูปา”ติ อิลोโป, **นเย...** “ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จา”ติ เอตฺถ จสฺทเทน นามมิว กรณํ,
“ลึงคตฺถํ ปจฺมา”ติ สิ, “เสสโต โลปํ คสฺปี”ติ^{๑๓๕๑} สิลोโป. คหปตานี, คหปติ, อึนํ,
“ปติสฺสสินิมฺหี”ติ^{๑๓๕๒} ปติสฺททสฺส อิสฺส อ, **ปุพฺพ...** สติปิ น โหติ, “วา ปโร อสฺรูปา”ติ อิลोโป,

^{๑๓๔๐} ท. อิตเร.

^{๑๓๔๑} ช. สพุพฺพป.

^{๑๓๔๒} ร., ช. อิตฺยา.

^{๑๓๔๓} ช. “อาห” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๑๓๔๔} ท. “ปทํ กิมตฺถํ อาจริเยน - ภาปนตฺถํ “อมาเทสปลฺจยาทิมฺหี”ติ” อิติ ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๓๔๕} กจฺจ. ๖๑, ปทฺรป. ๘๖.

^{๑๓๔๖} กจฺจ. ๘๔, ปทฺรป. ๑๔๔.

^{๑๓๔๗} ร. นณฺณมาโต, น., ช. นนฺชโต.

^{๑๓๔๘} กจฺจ. ๒๒๔, ปทฺรป. ๑๕๓.

^{๑๓๔๙} ท. อูทาหรณ.

^{๑๓๕๐} ท. วาวิตตฺตา.

^{๑๓๕๑} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺรป. ๗๔.

^{๑๓๕๒} กจฺจ. ๙๑, ปทฺรป. ๑๙๔.

“ปุพฺพโ จา”ติ ทีโฆ, นเย.... จสฺสทฺเทน นามมิว กรณํ, “ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา”ติ ลี, เสสโต โลปํ คลฺปิ.

ปกฺติคฺคหณํ สามตฺถเณนาติ ปุณฺ ปกฺติสทฺโท อฺจุจฺวารณสฺสกาตยา,^{๑๓๕๓} คหณสทฺโท หิ อฺจุจฺวารณตฺโถ.^{๑๓๕๔} สามตฺถสทฺโท จ สภาวตฺโถ. ปุณฺ สนฺธิภาโว จ โหตีติ จสฺสทฺโท^{๑๓๕๕} สมฺจุจฺยตฺโถ. อิทํ วุตฺตํ โหติ :- “สรโร ปกฺติ พุยฺยชเน”ติ อิมสฺสทฺธานนฺตรํ “สรโรไปมา- เทสปจฺจยาทิมฺหิ สรโรเป ตฺว”ติ วุตฺตํเยว, อิมสฺมี อธิปฺเปตตฺเถสิ เทว ปุณฺ ปกฺติสทฺโท อฺจุจฺวารณสฺสกาตยา^{๑๓๕๖} น เกวลเมว ปกฺติ โหติ. อถ โข ปุณฺ^{๑๓๕๗} สนฺธิภาโวปิ โหตีติ. ปกฺติคฺคหณสฺสามตฺถเณนาติ^{๑๓๕๘} จ อตฺถิ. โส ยะวตฺโถ. เสยฺโย, เสฏฺโง, สทฺทฺเพ อิมํ ปสฺสจฺจา อยฺมิเมสํ วิเสเสน ปสฺสจฺจติ ฐเป จิตฺเต, ปสฺสจฺจสทฺทฺโต “วิเสเสน ตฺรตฺตมฺมิลิกฺกียฺญฺจา”^{๑๓๕๙}ติ อีย อิกฺกฺยปจฺจยา, เตสํสทฺเทน วิภตฺติโลโป, “วุตฺตตฺถทานมปฺปโยโค”ติ เสสํ โลโป, “ปสฺสจฺจสทฺทฺโส จา”ติ ปสฺสจฺจสทฺทฺโส, ปุพฺพมโ... สรโรไป ฯเปฯ ปกฺติ, ปุพฺพ... สรโรไป... ปกฺติภาเว สมฺปตฺเต ปกฺติคฺคหณน ปกฺติภาโว น โหติ, “กฺวจาสวณฺณ”^{๑๓๖๐} ลุตฺเต”ติ อิสฺส เอ, นเย.... “ตทฺธิต ฯเปฯ ทิสฺ จา”ติ นามมิว กรณํ, “ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา”ติ ลี, โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... ปุริมสฺมี “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๑๓๖๑} เทวภาโว. เทยฺโย, เทฏฺโง, สทฺทฺเพ อิมํ วุฏฺฐา^{๑๓๖๒} อยฺมิเมสํ วิเสเสน วุฏฺฐมฺมิตฺติ จิตฺเต, วุฏฺฐสทฺทฺโต อียอิกฺกฺยปจฺจยา โหนฺติ, เตสํสทฺเทน วิภตฺติโลโป, วุตฺตตฺถทานมปฺปโยโค, “วุฏฺฐมฺมสฺส โช อียฺญฺเจสฺสุ”^{๑๓๖๓}ติ วุฏฺฐมฺมสฺส โช, ปุพฺพ... สรโรไป... ปกฺติภาเว สมฺปตฺเต, ปกฺติคฺคหณน น โหติ, “กฺวจาสวณฺณ ลุตฺเต”ติ อิสฺส เอ,

^{๑๓๕๓} ท. อฺจุจฺวารณ-

^{๑๓๕๔} ร., ท. อฺจุจฺวารณตฺโถ.

^{๑๓๕๕} ท. “จสฺสทฺโท” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๕๖} ท. อฺจุจฺวารณสฺสกาตยา.

^{๑๓๕๗} ท. อถ ปุพฺพ.

^{๑๓๕๘} ช. ปกฺติคฺคหณสฺสามตฺถเณ .

^{๑๓๕๙} ช. ตฺรตฺตมฺมิลิกฺกียฺญฺจา จ.

^{๑๓๖๐} น. กฺวจาสวณฺณ.

^{๑๓๖๑} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐.

^{๑๓๖๒} ร. วุฏฺฐา.

^{๑๓๖๓} กจจ. ๒๖๒., ปทฐป. ๓๙๑, ช. อียฺญฺเจสฺสุ จ.

นเย... ตพทิต ฯเปฯ สฺ จ, “ลึงคตเถ ปจมา”ติ ลี, โส, ปุพฺพ... สร... นเย... ปุริมสุมี
 “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๑๓๖๔} สฺตฺเตน ยสฺส เทวภาโว.

๘๔,๑๔๔. อโฆ รสฺสเมกวจนโยสวปี จ.

อโฆติ ฌลปานเมตํ อธิวณํ. อิตฺถิ, อิตฺถิ, “กมฺมตเถ ทุตฺติยา”ติ^{๑๓๖๕} อํ, “เต
 อิตฺติชฺชา ปิ”ติ^{๑๓๖๖} ปสฺสณฺวา, “อโฆ นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ”ติ อํวจนฺตฺส นิคฺคหิตํ, “อโฆรสฺส
 ฯเปฯ สวปี จา”ติ รสฺสโส.^{๑๓๖๗} อิตฺติโย, อิตฺถิ, โยวิภตฺติ, เต อิตฺติชฺชา ปิ, “อโฆ ร ฯเปฯ สวปี
 จ”าติ รสฺสโส. อิตฺติยา, อิตฺถิ, ตตฺติยานา, ปสฺสณฺวา, ปโต ยา, “อโฆ ฯเปฯ สวปี จา”ติ^{๑๓๖๘}
 รสฺสโส. วฐุํ, วฐุ, อํ, เต อิตฺติชฺชา ปิ, อโฆ นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ, อโฆ ฯเปฯ สวปี จ. วฐุโย,
 วฐุ, โยวิภตฺติ, ปสฺสณฺวา, อโฆ ฯเปฯ สวปี จ. วฐุยา, วฐุ, นา, ปสฺสณฺวา, ปโต ยา,
 อโฆ ฯเปฯ สวปี จ. ทณฺฑี, ทณฺฑี, “กมฺมตเถ ทุตฺติยา”ติ อํ, อิวณฺณวณฺณา ฌลา,^{๑๓๖๙}
 อโฆ ฯเปฯ เปหิ, อโฆ ฯเปฯ สวปี จ. ทณฺฑี, ทณฺฑี,^{๑๓๗๐} ทณฺฑี,^{๑๓๗๑} อํ, “อโฆ รสฺส ฯเปฯ
 สวปี จา”ติ^{๑๓๗๒} รสฺสโส, “นํ ฌโต”^{๑๓๗๓} กตฺรสฺสา”ติ อํวจนฺตฺส นํ. ทณฺฑีโน, ทณฺฑี, จตฺตฺติส
 วา ฌนฺนํ จา, ฌสฺสณฺวา, “ฌลโต สสฺส โน วา”ติ^{๑๓๗๔} สสฺส โน. อถ วา ทณฺฑี, โยวิภตฺติ,
 “อโฆ ฯเปฯ ปี จา”ติ รสฺสโส, “โยนํ โน”^{๑๓๗๕}ติ โยสฺส โน. ทณฺฑีนา,^{๑๓๗๖} ทณฺฑี, นา,^{๑๓๗๗}

^{๑๓๖๔} กจ. ๒๘., ปทฐ. ๔๐.

^{๑๓๖๕} กจ. ๒๙๗, ปทฐ. ๗๖/๒๘๔.

^{๑๓๖๖} กจ. ๕๙, ปทฐ. ๑๘๒.

^{๑๓๖๗} ร. รสฺส.

^{๑๓๖๘} กจ. ๘๔, ปทฐ. ๑๔๔.

^{๑๓๖๙} กจ. ๕๘, ปทฐ. ๒๙.

^{๑๓๗๐} ท. ทณฺฑี.

^{๑๓๗๑} ท. “ทณฺฑี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๗๒} กจ. ๘๔., ปทฐ. ๑๔๔.

^{๑๓๗๓} ร., น., ท., ข. นนฺนํโต.

^{๑๓๗๔} กจ. ๑๑๗., ปทฐ. ๑๒๔.

^{๑๓๗๕} กจ. ๒๒๕., ปทฐ. ๑๕๑, ข. โย นนฺนํ.

^{๑๓๗๖} น. ทณฺฑีโน.

^{๑๓๗๗} น. โน.

“อโฆ ฯเปฯ สุวปี จา”ติ รสุโส. สยมภู, สยมภู,^{๑๓๗๘} อ, “อิวันณฺญ ฯเปฯ ฌลา”ติ ลสณฺวา, “อโฆ ฯเปฯ ปี จา”ติ รสุโส, “อโฆ ฯเปฯ เปหิ”ติ^{๑๓๗๙} อวจนฺตฺส นิคฺคหิตํ. สยมภูโว,^{๑๓๘๐} สยมภู, โย, ลสณฺวา, “ลโต โวกาโร จา”ติ^{๑๓๘๑} โยสุส โว, “อโฆ ฯเปฯ สุวปี จา”ติ รสุโส. สยมภู, นา, ลสณฺวา, “อโฆ ฯเปฯ สุวปี จา”ติ รสุโส.

โก อจจริย “อโฆ”ติ ปทํ^{๑๓๘๒} กิมตฺถํ อจจริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “กณฺถํ, กณฺวาโย, กณฺวายา”ติ^{๑๓๘๓} อุททาหรณฺสฺ สติปิ เอกวจนฺนาทิมฺหิ “อโฆ”ติ วุตฺตตฺตา^{๑๓๘๔} อิมินา รสุโส น โหตีติ ฅาปนตฺถํ อโฆติ ปทํ มยา วุตฺตํ. กณฺถ, อิตฺถิมโต อาปจฺโย, ปุพฺพ...^{๑๓๘๕} สรโลโป...^{๑๓๘๖} นเย...^{๑๓๘๗} “ตทฺธิต ฯเปฯ นาทีสุ จา”ติ^{๑๓๘๘} จสทฺเทน นามมิว กรณํ, “กมฺมตฺเถ ทฺติยา”ติ อ, “อา โฆ”ติ ฌสณฺวา, อิมินา รสุโส น โหติ. ปุพฺพ... สร... นเย.... กณฺถ, อาปจฺโย, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... นามมิว กรณํ,^{๑๓๘๙} โยวิภตฺติ, อา โฆ, รสุโส น โหติ. กณฺถ, อา, ปุพฺพ... สร... นเย.... นามมิว กรณํ, ตติยา นา, อา โฆ, “ฌโต นาทีนฺน”ติ นาวจนฺตฺส อาโย, ปุพฺพ... สร... นเย....

โก อจจริย “เอกวจนฺโยสุว”ติ ปทํ กิมตฺถํ อจจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิตฺถิหิ, สยมภูหิ”ติ อุททาหรณฺสฺ สติปิ อเฆ เอกวจนฺโยนมฺภาวา อิมินา รสุโส น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “เอกวจนฺโยสุว”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิตฺถิ, หิ, เต อิตฺถิชฺยา โป. สยมภู, หิ, “อิวันณฺวณฺณา ฌลา”ติ ลสณฺวา.

^{๑๓๗๘} ท. “สยมภู” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๗๙} กจฺจ. ๘๒, ปทฺฐป. ๑๔๙.

^{๑๓๘๐} ร. “สยมภูโว” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๘๑} กจฺจ. ๑๑๙, ปทฺฐป. ๑๕๕.

^{๑๓๘๒} น. ป.

^{๑๓๘๓} ร. กณฺวายา”ติ, ท. กณฺยาย”ติ.

^{๑๓๘๔} น. วุตฺตตฺตา.

^{๑๓๘๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๓๘๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๓๘๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๓๘๘} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๑๓๘๙} ท. “นามมิว กรณํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

จสททคฺคหณฺเต ภิมตฺถํ ? น ภิญฺจิเยว ปโยชนํ จสททคฺคหณฺ อตฺถิตี อาสงฺกิตฺวา^{๑๓๙๐}
อาห “จสททคฺคหณฺมวธารณฺตฺถนํ”ติ. ตตฺร อวธารณํ นาม อธิ วุตฺตวิธานํ อปิสททสฺส
วิสยํ.

๘๕.๑๕๐. น สิสฺมิมนปฺสกาณิ.

น สิสฺมิมนปฺสกาณิ^{๑๓๙๑} ปสฺส จ จเปตฺวา กทาจิ ปวตฺตนา นุปฺปนฺนสฺส นิ
วารณํ นีวตฺตนาวิธานํ โหตีติ อธิปฺปาโย.^{๑๓๙๒} อวธารณํ วุตฺตตฺถาเน อหฺมสฺส รสฺสตฺถาณูปฺปนฺนสฺส
นิวารณํ ยสฺส ตํ อวธารณตฺถํ. จสททคฺคหณํ “นทียา, นทียโย”ติ อุตฺทาหรณฺส อวธารณตฺถํ
อหฺมสฺส รสฺสตฺถาณูปฺปนฺนสฺส นิวารณตฺถํ. นทී, ตตฺติยานา,^{๑๓๙๓} “เต อิตฺถิขฺยา โป”ติ^{๑๓๙๔} ปสฺส
ณา, ปโต ยา, “อโฆ ฯเปฯ สฺวปี จา”ติ^{๑๓๙๕} รสฺสโส. นทී, โยวิกตฺติ, ปสฺสณา, “อโฆ
ฯเปฯ สฺวปี จา”ติ รสฺสโส. นทียํ, นทียโย, นทียาติปิ อตฺถิ. นทී, อํ, อํ ยมิโต ปสฺสณฺโต, “อโฆ
ฯเปฯ ปี จา”ติ รสฺสโส. อปิคฺคหณน สิสฺมิมํ ปเร อโฆ รสฺสํ น อาปชฺชเตติ โยชนา. อิตฺถิ,
ภิกฺขุณี, “ลิจฺจคฺคเถ ปจฺมา”ติ^{๑๓๙๖} สิ, เต อิตฺถิขฺยา โป, “เสสโต โลปํ คสิปี”ติ^{๑๓๙๗} สิลोโป.
“ภิกฺขุณี, อิตฺถิ”ติ^{๑๓๙๘} ปาโจ นฺยาเส ทิสฺสติ. [^{๑๓๙๙}] อิตฺถิ, ทณฺฑี, สยมนฺ, วฐุ, ภิกฺขุณี,
“ลิจฺจคฺคเถ ปจฺมา”ติ สิ, “อโฆ ฯเปฯ สฺวปี จา”ติ อิมินา รสฺสเส สมฺปตฺเต “น สิสฺมิมนปฺ-
สกาณิ”ติ^{๑๔๐๐} สุตฺเตน รสฺสโส น กโต.

^{๑๓๙๐} ร., น. อาสํ กิตฺวา, ท. อาสํ กํ.

^{๑๓๙๑} กจฺจ. ๘๕., ปทฺฐป. ๑๕๐.

^{๑๓๙๒} ร., ข. โหตีติยาธิปฺปาโย.

^{๑๓๙๓} ร. สติยานา.

^{๑๓๙๔} กจฺจ. ๕๙, ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๑๓๙๕} กจฺจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๓๙๖} กจฺจ. ๒๘๔, ปทฺฐป. ๖๕.

^{๑๓๙๗} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺฐป. ๗๔.

^{๑๓๙๘} นฺยาส.อ. ๘๕/๑๐๘.

^{๑๓๙๙} ข. “นสิ สฺมิม” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๐๐} ข. น สิสฺมิม-

โก อัจฉริยะ “อนปัสกานี”ติ ปทํ กิมตถํ อัจฉริเยน วุตตํ? โก สิสฺส “สุขการิ ฯเปฯ จิตฺตฺน”ติ อุตฺทหาเรนฺสุ สติปิ สิสฺสมี วิมุตฺติมฺหิ อาทิสมฺเพ^{๑๔๒} ตฺถลฺยาธิกรณตฺตา อนปัสกภา
วา^{๑๔๓}

อิมินา รสสุรส^{๑๔๑๔} อกรณ โหตีติ ภาปนตถ^{๑๔๑๕} “อนุปัสกานี”ติ ปทํ มยา วุตตํ. สุขการี, สัมมยาเย, ลิงคตเถ ปจมา, อิวณณวณณนา ฌลา,^{๑๔๑๖} อโฆ ฯเปฯ สวปี จ, “เสสโต ฯเปฯ ปี”ติ สิลโโป.

๘๖,๒๒๗. อุภาทิโต นมินน.

อุภินน, ทวิ, ญฐีพหวนน,^{๑๔๑๗} “โยสุ ทวินน^{๑๔๑๘} เทว จา”ติ^{๑๔๑๙} เอตถ จสทเทน ทวิสสุ อุโย, “อุภาทิโต นมินน”ติ นวจนสุส อินน,^{๑๔๒๐} ปุพพ...^{๑๔๒๑} สร...^{๑๔๒๒} นเย....^{๑๔๒๓} ทวินน, ทวิ, น, “โยสุ ทวินน เทว จา”ติ สุตเต จสทเทน ทวิสสุ ทวิ. อุภาทิโต นมินน, ปุพพ... สร... นเย....

โก อจกรีย “อุภาทิโต”ติ ปทํ กิมตถํ อจกรียเนน วุตตํ? โภ สิสสุ “อุภเยสน”ติ อุทาหรณ สติปี นวิภตติมิหิ อาทิสททสุส ปการตถวาจกตตทา จ อิมิสสา ตปฺปการตตทา อิมินา นวจนสุส อินน น โหตีติ ภาปนตถ “อุภาทิโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. “โยสุ^{๑๔๒๔} ทวินน^{๑๔๒๕} เทว จา”ติ เอตถ จสทเทน ทวิสสุ อุโย, “สพฺพโต นํ สํสาณน”ติ^{๑๔๒๖} นวจนสุส ส, “สพฺพนามานํ นมฺหิ จา”^{๑๔๒๗}ติ อสุส เอ, นเย....

^{๑๔๑๔} ร. นรสฺส, ส. นรสฺสสุส, ข. นรสฺส.

^{๑๔๑๕} ส. สญฺญาปนตถ.

^{๑๔๑๖} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๔๑๗} ท. ญฐีพหวนน, ส. ญฐีพหวน.

^{๑๔๑๘} ร., น., ท., ส. โยสุทวินน.

^{๑๔๑๙} กจจ. ๑๓๒., ปทฐป. ๒๒๘.

^{๑๔๒๐} น. อิน.

^{๑๔๒๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๔๒๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๔๒๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๒๔} ข. “โยสุ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๒๕} ส. ทวิน.

^{๑๔๒๖} กจจ. ๑๖๘., ปทฐป. ๒๐๓.

^{๑๔๒๗} ข. สพฺพนามานนฺนํมฺหิ จ.

๘๗,๒๓๑. อธิษณมณินนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.

ติณฺณํ, ติณฺณนํ, ตี, นํ,^{๑๔๒๔} อิมินา สุตฺเตน นวฺจนฺตฺส อธิณฺณํ อธิณฺณ-
 นนฺติ,^{๑๔๒๕} ปุพฺพ...^{๑๔๓๐} สร...^{๑๔๓๑} นเย...^{๑๔๓๒}

โก อจฺฉริย “ตีหิ”ติ ปทํ กิเมตฺถํ อจฺฉริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ทฺวินฺนมนฺติ”^{๑๔๓๓} จา”ติ
 อุทาหรณํ สติปิ สงฺขยาสทฺเท^{๑๔๓๔} ติสฺสงฺขยา อภาวา อิมินา^{๑๔๓๕} นวฺจนฺตฺส อธิณฺณํ อธิณฺณนํ
 น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “ตีหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.

๘๘,๑๔๗. โยสุ กตนิการโลเปสุ ทิฆํ.

อคฺคิ, อคฺคิ, โย, ฌสญฺญา, “ฌปโต จ โย นํ โลโป”ติ^{๑๔๓๖} โยสุส โลโป,
 “โยสุ ๔เปฯ ทิฆนฺ”ติ^{๑๔๓๗} ทิฆม. ภิกฺขุ, ภิกฺขุ, โย, อุตฺตํ ลสญฺญา, ฌปโต ๔เปฯ โลโป,
 “โยสุ กต ๔เปฯ ทิฆนฺ”ติ^{๑๔๓๘} ทิฆม. วตฺติ, โย, เต อิตฺติขยา โป, ฌปโต จ โย นํ โลโป,
 ทิฆม. ยาคฺ, โย, เต อิตฺติขยา โป, [^{๑๔๓๙}] โยโลโป, ทิฆม. อฏฺฐิ, อฏฺฐิ, โย, ฌสญฺญา,
 “โย นํ นิ นปฺสเกหิ”ติ^{๑๔๔๐} โยสุส นิ, โยสุ ๔เปฯ ทิฆม. อายุ, โย, ลสญฺญา, โยโลโป,
 ทิฆม. อายุ, อายุ, โย, ลสญฺญา, “โย นํ นิ นปฺสเกหิ”ติ โยสุส นิ, ทิฆม. สพฺพ,
 ย, ต, โย, “อโต นิจฺจนฺ”ติ โยสุส^{๑๔๔๑} นิ, โยสุ ๔เปฯ ทิฆม. กานิ, กิ,^{๑๔๔๒} โย,
 “กิสฺส ก เว จา”ติ^{๑๔๔๓} สุตฺเต เจสทฺเทน กิสฺสทฺสส โภ, “อโต นิจฺจนฺ”ติ โยสุส นิ,

^{๑๔๒๔} ข., “นํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๒๕} ร., น., ท. อธิณฺณ.

^{๑๔๓๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๔๓๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๔๓๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๔๓๓} ท., ส. ทฺวินฺนมนฺติ.

^{๑๔๓๔} ข. สํขยาสทฺเท.

^{๑๔๓๕} ข. “อิมินา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๓๖} กจฺจ. ๑๑๘., ปทฺฐป. ๑๔๖.

^{๑๔๓๗} กจฺจ. ๘๘., ปทฺฐป. ๑๔๗.

^{๑๔๓๘} ท., ส. “โยสุ กต ๔เปฯ ทิฆนฺติ อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๓๙} ท., ส. “โยโลโป, ทิฆม. อฏฺฐิ, อฏฺฐิ, โย, ฌสญฺญา” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๔๐} กจฺจ. ๒๑๗., ปทฺฐป. ๑๙๙.

^{๑๔๔๑} ข. ยาสฺส นิ.

^{๑๔๔๒} ข. กิ.

^{๑๔๔๓} กจฺจ. ๒๒๗., ปทฺฐป. ๒๗๐.

ทีโหม. อมฺุณิ, อมฺุ, โย, ลสฺสณฺณา, “โยนํ นิ นปฺุสเกหิ”ติ โยสฺส นิ, ทีโหม. อิม, โย
อโต นิจํ, ทีโหม.

โก อจฺริย “โยสฺวรี”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โโก สิสฺส “อคฺคิ ฯเปฯ อมฺุโก”ติ
อุทาทฺรณฺสฺส สฺนฺเตสฺสปี สพฺเพสฺส ปุพฺพสฺสเรสฺส^{๑๔๔๔} โยวจนานมภาว^{๑๔๔๕} อิมินา ทีโหม น โหตีติ
ณฺาปนตฺถํ “โยสฺวรี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคฺคิ, ภิกฺขุ, รตฺติ, อิตฺถิ, “ลิจฺจคฺคเต ปจฺมา”ติ^{๑๔๔๖} สิ,
“เสส ฯเปฯ สิปฺ”ติ สิลोโป. สพฺพ, ย, สิ, “โสหา”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ...^{๑๔๔๗} สร... นเย...
โส, ต, สิ, เอตเตสํ โต, “โสหา”ติ สิสฺส โอ,^{๑๔๔๘} ปุพฺพ... สร... นเย... โโก, กิ, สิ, “กิสฺส
ก เว จา”ติ^{๑๔๔๙} จสฺสทฺเทน กิสฺสทฺสส โโก, โส, ปุพฺพ... สร... นเย... อมฺุโก, อมฺุ, สิ,
“สพฺพโต โโก”ติ กการาคโม, “โสหา”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย...

โก อจฺริย “กตนิการโลเปสฺว”ติ^{๑๔๕๐} ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โโก สิสฺส
“อิตฺถิโย, วฐฺโย, สยมฺภูโว”ติ อุทาทฺรณฺสฺส สติปิ โยมฺหิ กตนิการโลปาภาวอิมินา ทีโหม น
โหตีติ ณฺาปนตฺถํ “กตนิการโลเปสฺว”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิตฺถิ, วฐฺ,^{๑๔๕๑} โย, “อโหม ฯเปฯ
สวปี จา”ติ^{๑๔๕๒} รสฺโส. สยมฺภู, โย, “อโหม ฯเปฯ สวปี จา”ติ รสฺโส, ลสฺสณฺณา,
“ลโต โวกาโร จา”ติ โยสฺส โว.

ปฺุณารมฺุคคฺคณฺ์ ปฺุณ อารพฺุภิตา^{๑๔๕๓} คณฺ์ กิमतํ? ทีสฺมาวสฺส นิจจทีปนํ อตฺถ
ยสฺส ตํ นิจจทีปนตฺถํ. อคฺคิตฺติอาทิ อุทาทฺรณฺนํ รุปานิ วุตฺตานิ. กตม, โย, อโต นิจจํ, โยสฺ
กตนิการโลเปสฺว ทีสฺม.

๘๙,๘๗. สฺุณฺหิสฺ จ.

อคฺคิสฺ, อคฺคิ, สฺ, สฺุณฺหิสฺ จ. อคฺคินฺนตฺติอาทินํ รุปานิ วิญญฺเญยานิ.

^{๑๔๔๔} น. ปุพฺพสฺสเรสฺส, ท., ส. ปุพฺเพ สฺพพฺพสฺสเรสฺส .

^{๑๔๔๕} น. โยวจนานมภาว.

^{๑๔๔๖} กจฺจ. ๒๘๔, ปทฺรูป. ๖๕.

^{๑๔๔๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๑๔๔๘} น. เอ โอ.

^{๑๔๔๙} กจฺจ. ๑๗๘., ปทฺรูป. ๒๒๔.

^{๑๔๕๐} ส. กตนิการโลเปสฺวติปิ.

^{๑๔๕๑} ร., น., ท., ข. วฐฺ.

^{๑๔๕๒} กจฺจ. ๘๔, ปทฺรูป. ๑๔๔.

^{๑๔๕๓} น., ท., ส. อารพฺุภิตวา.

โก อาจริย [๑๔๕๔] “สุนฺหิสุ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ. โก สิสฺส “อคุคินา, ปาณินา”ติ อุททาหรณฺสฺ สนฺเตสุปิ ปุพฺเพสุ สพฺพสเรสุ^{๑๔๕๕} สุนฺหิวิภตฺตินํ^{๑๔๕๖} อภาวา อิมินา ทีโฆ น โหตีติ ภาปนตถํ “สุนฺหิสุ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อคุคิ, ปาณิ, ตติยานา.

จคฺคหนํ^{๑๔๕๗} “สุเขตฺเตสุ”^{๑๔๕๘} ๔เปฯ ปาณินํ”ติ^{๑๔๕๙} อุททาหรณฺสฺ วุตตรกฺขนตถํ อวธารณตถํ ทีฆภาวสฺส นีวตฺตนตถํ. สุเขตฺต,^{๑๔๖๐} พุรหมจาริ, ภิกฺขุ, ปาณิ, สุนฺหิวิภตฺติโย, จสทฺเทน ทีโฆ น กโต.

๙๐,๒๕๒. ปญฺจาทีนมตฺตํ.

ปญฺจสุ, ปญฺจ, สฺ, “ปญฺจาทีนมตฺตน”ติ อการสฺส อตฺตํ.^{๑๔๖๑} ปญฺจนํ,^{๑๔๖๒} ปญฺจ, นํ, อตฺตํ, “โน จ ทฺวาทีโต”^{๑๔๖๓} นมฺหิ”ติ^{๑๔๖๔} นาคโม, ปุพฺพ...^{๑๔๖๕} สรโลโป...^{๑๔๖๖} นเย...^{๑๔๖๗} ปญฺจหิ, ปญฺจ, หิ, อตฺตํ. จสฺสตีอาทีนํ รูปํ เหวเมว กาดพฺพ.

โก อาจริย “ปญฺจาทีนน”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ. โก สิสฺส “ทฺวิสุ, ทฺวินนํ, ทฺวิหิ”ติ อุททาหรณฺสฺ สนฺเตสุปิ ปญฺจาทีนํ อภาวา อิมินา อตฺตํ น โหตีติ ภาปนตถํ “ปญฺจาทีนน”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ทฺวิ, สฺ, สุนฺหิสุ จ. ทฺวิ, นํ, โน จ ทฺวาทีโต นมฺหิ. ทฺวิ, หิ, ทีโฆ.

^{๑๔๕๔} ข. “เอเตสุ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๔๕๕} ส. สสเรสุ.

^{๑๔๕๖} ร., ข. สุนฺหิสุ, น. สุนฺหินฺสุ, ท. สุนฺหิน.

^{๑๔๕๗} ส. จคฺคหนํ.

^{๑๔๕๘} ส. สุเขตฺตสุ.

^{๑๔๕๙} ร., ข. ทาณินํ”ติ.

^{๑๔๖๐} ท., ส. “สุเขตฺต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๖๑} ร., น., ข. อตฺถ.

^{๑๔๖๒} ร., น., ข. ปญฺจน.

^{๑๔๖๓} ร., น., ท. ทฺวาทีโต.

^{๑๔๖๔} กจฺจ. ๖๗., ปทฺฐป. ๒๒๙.

^{๑๔๖๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๔๖๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๔๖๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

ภวนุติ พุทธิสัทธา^{๑๔๖๘} เอตสุมัติ ภาโว, นิทิสฺสนํ^{๑๔๖๙} กณํ นิทเทโส,^{๑๔๗๐} ภาวสุส นิทเทโส ภวานิทฺเทโส. **อตฺตมิตฺติ** ปเท สทฺเทน ภาวตฺถนิตฺเทโส. ส เอว อาคโม สาคโม. อุภโย จ โส สาคโม^{๑๔๗๑} จาติ อุภยสาคโม. อการสุส^{๑๔๗๒} ภาโว อตฺตํ. อุภยสาคโม จ อตฺตญฺจ อุภยสาคมตฺตํ. จตฺตฺสนํ, จตฺ, นํ, “ปญฺจาทินมตฺตฺนุ”ติ^{๑๔๗๓} สมุทฺทายภูติสุตฺเต^{๑๔๗๔} อตฺตฺนุติ ภาวนิทฺเทโส นว สการทฺวํ. อการสุส อตฺตญฺจ โหติ. “โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ”ติ สุตฺเต จสทฺเทน นการาคโม, **ปฺพุพ... สร... นเย...** ติสฺสนํ, ติ, นํ, อตฺตฺนุติภาวนิทฺเทเสน สการทฺวํ, จสทฺเทน นาคโม, **ปฺพุพ... สรโลโป... นเย...**

๙๑,๑๙๔. ปติสฺสนิมฺหิ.

คหปตานี, คหปติ, **ปติภิกฺขุราชาภิการนฺเตหิ** **อฺนํ**,^{๑๔๗๕} “**ปติสฺสนิมฺหิ**”ติ ปติสทฺทสุส อิสฺส อ, “วา ปโร อสฺฐปา”ติ อิลโป, ปฺพุโพ จ, **ปฺพุพ...**^{๑๔๗๖} **สร...**^{๑๔๗๗} ทีโฆ, “**ลิจฺจคฺคเถ ปจฺมา**”ติ^{๑๔๗๘} ลี, **เสสโต ๔เปฯ ลีปิ**.^{๑๔๗๙}

โก อจฺริย “อฺนํ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก ลิสฺส “คหปติ”ติ อุทฺทฺหารเณ สติปิ ปติสฺสนเต^{๑๔๘๐} อฺนํปจฺยสฺสํภาววา อิมินา อนฺโต อตฺตํ นาปชฺชเตติ ภาวนตฺถํ “อฺนํ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. คหปติ, “**ลิจฺจคฺคเถ ปจฺมา**”ติ ลี, **เสส ๔เปฯ ลีปิ**.

^{๑๔๖๘} ท. พุทธิสัทธา.

^{๑๔๖๙} ส. นิทิสฺสนํ.

^{๑๔๗๐} ร., น., ช. นิทเทโส.

^{๑๔๗๑} ร., น., ช. อาคโม.

^{๑๔๗๒} ร., ช. อการสุส.

^{๑๔๗๓} ร. ปญฺจาทินมตฺตฺนุ”ติ.

^{๑๔๗๔} ช. สมุทฺทายภูติสุตฺเต.

^{๑๔๗๕} กจฺจ. ๒๔๐., ปทฺฐป. ๑๙๓.

^{๑๔๗๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๔๗๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๔๗๘} กจฺจ. ๒๘๔, ปทฺฐป. ๖๕.

^{๑๔๗๙} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺฐป. ๗๔.

^{๑๔๘๐} ร., น., ท. ปติสฺสนเต, ส. ปติสฺสนเต.

๙๒,๑๐๐. นตุสสนโต โยสุ จ.

คุณวณฺเตสุ, คุณวณฺตุ, สุ, “นตุสสนโต”^{๑๔๘๑} โยสุ จา”ติ^{๑๔๘๒} อสุส อ, ปุพฺพ...^{๑๔๘๓} สุหิสฺวกาโร เอ, นเย...^{๑๔๘๔} คุณวณฺตานํ,^{๑๔๘๕} คุณวณฺตุ,^{๑๔๘๖} “นตุสสนโต”^{๑๔๘๗} โยสุ จ, “สนฺนิสฺ จา”ติ ทีโฆ. คุณวณฺตุ, หิ, อสุส อ, ปุพฺพ... สุหิสฺวกาโร เอ,^{๑๔๘๘} นเย... คุณวณฺตุ, ปจฺมาโย, อสุส อ, “สพฺพโยนินฺมาเอ”ติ โยสุส อา, ปุพฺพ... สรโล-
ไป...^{๑๔๘๙} นเย... คุณวณฺตุ, ทุตฺติยาโย, อสุส อ, “สพฺพโยนินฺมาเอ”ติ โยสุส เอ, ปุพฺพ... สร...
นเย...

โก อจฺริย “นตุสเสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิสฺสินฺ”ติ
อุทฺทาหรณฺ สติปิ นํวิภตฺติมฺหิ นตุสสํภาวา อิมินา อนฺโต อตฺตํ^{๑๔๙๐} นาปชฺชเตติ ภาปนตฺถํ
“นตุสเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิสฺสิ, นํ, สนฺนิสฺ จ.

โก อจฺริย “เอเตสฺวี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “คุณฺวา”ติ
อุทฺทาหรณฺ^{๑๔๙๑} สติปิ นตุสฺสจฺเยสฺส นํหิโยนํ อภาวา อิมินา อตฺตํ น หิตฺติ ภาปนตฺถํ “เอเตสฺวี”ติ
ปทํ มยา วุตฺตํ. คุณวณฺตุ, สฺสิ, “อา สิมฺหิ”ติ สวิภตฺติสฺส นตุสฺส อา, ปุพฺพ... สร... นเย...

วจฺเนสฺสติ สฺสิ^{๑๔๙๒} อํ นา ส สฺมา สฺมี สฺ วจฺเนสฺ. อตฺตตฺถจฺาติ เอตฺถ จสฺทโท
อฏฺฐาณปฺปยุตฺโต, ตสฺมา “วจฺเนสฺ จา”ติ โยเชตฺพุทฺโ. เตน น เกวลํ สนฺนิโยสฺ นตุสฺส นฺโต
อตฺตมาปชฺชเต,^{๑๔๙๓} ภาเปติ.^{๑๔๙๔} คุณวณฺตุ, สฺมี, จสฺทเทณ อสุส อ. คุณวณฺตุ, นา, อสุส

^{๑๔๘๑} ส. นตุสสนโต สุ จ.

^{๑๔๘๒} กจฺจ. ๙๒., ปทฺรูป. ๑๐๐.

^{๑๔๘๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๑๔๘๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๑๔๘๕} ท., ส. คุณวณฺตุ นํ.

^{๑๔๘๖} ข. “คุณวณฺตุ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๘๗} ร. นตุสสนเต.

^{๑๔๘๘} กจฺจ. ๑๐๑, ปทฺรูป. ๘๐.

^{๑๔๘๙} กจฺจ. ๘๓., ปทฺรูป. ๖๗.

^{๑๔๙๐} ร. อคฺคํ.

^{๑๔๙๑} ท., ส. อุทฺทาหรณฺสุ.

^{๑๔๙๒} ส. “สฺสิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๙๓} ท. อตฺตมาปชฺชเตติ.

^{๑๔๙๔} ข. ภาเปติ.

อ, “อโต เนนา”^{๑๔๙๕} นาสฺส เอน, ปุพฺพ... สร... นเย... อตฺตญฺจ โหติติ นปฺสเก
วตฺตมานสฺส นฺตุปจฺยสฺส^{๑๔๙๖} อตฺตญฺจ โหติ. คุณฺวณฺติ, คุณฺวานิ, คุณฺวณฺตุ, โย, อนฺตสทฺเทน
อุสฺส อ, โยสฺส อี จ. ปุพฺพ... สร... นเย...

๑๓,๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํเสสฺ.

สตีมํ, สตีมนฺตุ, อํ,^{๑๔๙๗} “สพฺพสฺส”^{๑๔๙๘} วา อํเสสฺ”ติ นฺตุสฺส อ, ปุพฺพ...^{๑๔๙๙} สร...
นเย... สตีมนฺตุ, สตีมนฺตุ, อํ, “นฺตุสฺสนฺโต โยสฺ จา”ติ สฺตเต จสทฺเทน อุสฺส อ, ปุพฺพ...
สร... นเย... พนฺธุมนฺตุ, ส, “สพฺพสฺส วา อํเสสฺ”ติ^{๑๕๐๐} นฺตุสฺส อ, สาคโม เส, ปุพฺพ...
สร... นเย... พนฺธุมนฺโต, พนฺธุมนฺตุ, ๗เปฯ “โตติตา สสฺมีนาสฺ”ติ^{๑๕๐๑} สวิภตฺติสฺส^{๑๕๐๒} นฺตุสฺส โต.

โก อจฺจริย “เอเตสฺ อํเสสฺ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺจริเยน วุตฺตํ? โก สิสฺส “สตีมา ๗เปฯ
ราชา”ติ อุทาหรณฺสฺ สตีปี นฺตุปจฺยเย^{๑๕๐๓} อํสฺวิภตฺตีนํ อภาวา^{๑๕๐๔} อิมินา อตฺตํ น โหติติ
ถาปนตฺถํ “เอเตสฺวี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สตีมนฺตุ, พนฺธุมนฺตุ, ส, “อา สิมฺหิ”ติ สวิภตฺติสฺส
นฺตุสฺส อา, ปุพฺพ... สร... นเย...

๑๔,๑๐๕. สิมฺหิ วา.

หิมนฺตุ, ส, “سیمฺหิ วา”ติ^{๑๕๐๕} อุสฺส อ, “โส”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ...^{๑๕๐๖}
สร...^{๑๕๐๗} นเย...^{๑๕๐๘}

^{๑๔๙๕} กจฺจ. ๑๐๓, ปทฺฐป. ๗๙.

^{๑๔๙๖} ส. “นฺตุปจฺยสฺส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๙๗} ฐ. อ .

^{๑๔๙๘} น. ปุพฺพสฺส

^{๑๔๙๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕๐๐} กจฺจ. ๙๓., ปทฺฐป. ๑๐๖.

^{๑๕๐๑} กจฺจ. ๑๒๗., ปทฺฐป. ๑๐๒.

^{๑๕๐๒} น. วิสฺวิภตฺติสฺส.

^{๑๕๐๓} น. นฺตุปจฺยโย.

^{๑๕๐๔} ฐ. อํสฺวิภตฺตีนํ อภาวา เป็น อสภาวา.

^{๑๕๐๕} กจฺจ. ๙๔., ปทฺฐป. ๑๐๕.

^{๑๕๐๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕๐๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๕๐๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อัจฉริยะ “วา”ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริยะน วุตตํ ? โก สิสฺส “หิมวา, ปพฺพโต”
 ติ^{๑๕๐๙} อุททาหรณํ สติปิ นุตฺตปจฺจยสิมฺหิ^{๑๕๑๐} วาสทฺทฺเพน นินวาทิตตฺตา อิมินา อตฺตํ น โหติติ ฅ
 ฅาปนตฺตํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. หิมวณฺตุ, สฺ, ฅา สิมฺหิ, ปพฺพ... สร... นเย...

๑๕,๑๔๕. ฅคฺคิสฺสสินิ.

ฅคฺคิ,^{๑๕๑๑} สฺ, “ฅคฺคิสฺสสินิ”ติ อิสฺสสินิ,^{๑๕๑๒} “เสส ฅเปฯ สิปิ”ติ สฺโลโป.

โก อัจฉริยะ “วา”ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริยะน วุตตํ ? โก สิสฺส “ฅคฺคิ”ติ อุททาหรณํ
 สติปิ ฅคฺคิสฺส ฅนฺเต^{๑๕๑๓} “สิมฺหิ วา”ติ^{๑๕๑๔} วาสทฺทฺเพน นินวาทิตตฺตา อิมินา อินี น โหติติ
 ฅาปนตฺตํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตตํ.^{๑๕๑๕}

๑๖,๑๔๘. โยสฺวกตฺรสฺโส โฅ.

ฅคฺคิ, มฺนิ, อฺสิ, คหปติ, โย, “อฺวิณฺณวณฺณา ฅลลา”ติ^{๑๕๑๖} อฺสิสฺ ฅสณฺฅา,
 “โยสฺวกตฺรสฺโส โฅ”ติ^{๑๕๑๗} อฺสิสฺ ฅ.

โก อัจฉริยะ “โยสฺวี”ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริยะน วุตตํ ? โก สิสฺส “ฅคฺคิ”ติ อุททาหรณํ
 สติปิ ฅกตฺรสฺเส ฅสฺมี^{๑๕๑๘} โยนํ ฅภาวา อิมินา อตฺตํ น โหติติ ฅาปนตฺตํ “โยสฺวี”ติ ปทํ มยา
 วุตตํ. ฅคฺคิ, สฺ, “สฺนฺหิสฺ ฅา”ติ ทิโฅ.

โก อัจฉริยะ “ฅกตฺรสฺโส”ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริยะน วุตตํ ? โก สิสฺส “ทณฺฑิโน”ติ
 อุททาหรณํ สติปิ ฅสฺมี โยวิภตฺติมฺหิ ฅ กตฺรสฺสตฺตา อิมินา อตฺตํ น โหติติ ฅาปนตฺตํ
 “ฅกตฺรสฺโส”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ทณฺฑิ, โย, ฅสณฺฅา, “อโฅ รสฺสเมกวจนโยสฺวปี ฅา”
 ติ^{๑๕๑๙} รสฺโส, “โยนํ โน”ติ โยสฺส โน.

^{๑๕๐๙} ร. ปพฺพโต”ติ.

^{๑๕๑๐} ท., ส. นุตฺตปจฺจยสิมฺหิ, ข. นุตฺตปจฺจยสิมฺหิ ฅ.

^{๑๕๑๑} ท., ส. ฅคฺคินิ, ฅคฺคิ.

^{๑๕๑๒} ท., ส. อฺสิสฺสินิ.

^{๑๕๑๓} ร., น. ฅคฺเค.

^{๑๕๑๔} ข. “สิมฺหิ ฅ วา”ติ.

^{๑๕๑๕} ท., ส. ฅคฺคิ, โย, ฅปโต ฅ โย นฺโลโป, โย สฺกต ฅเปฯ ทิโฅ.

^{๑๕๑๖} กจฺจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๑๕๑๗} กจฺจ. ๙๖., ปทฺฐป. ๑๔๘.

^{๑๕๑๘} ท., ส. ฅเม.

^{๑๕๑๙} กจฺจ. ๘๔., ปทฺฐป. ๑๔๔.

โก อัจฉริย “โณ”^{๑๕๒๐} ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โภ สิสฺส “รตฺติโย”^{๑๕๒๑} ติ อุททาหรณสฺส ตปิ อกฺตรสฺสํ โยมฺหิ จ ฌสฺสภาวา^{๑๕๒๒} อิมินา อตฺตํ^{๑๕๒๓} น โหตีติ ฌาปนตถํ “โณ”^{๑๕๒๔} ติ ปทํ มยา วุตตํ. รตฺติ, โย, เต อิตฺติชฺชา โป.

๑๕๒๕. เวโวสุ โล จ.

ภิกฺขเว, ภิกฺขโว, เหตุเว, เหตุโว, ภิกฺขุ, เหตุ, “อาลปเน จา”^{๑๕๒๕} ติ โย, “อวิญญวณฺณา ฌลา”^{๑๕๒๖} ติ ลสฺสณฺวา,^{๑๕๒๗} “อกฺตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เวโว”^{๑๕๒๘} ติ โยสฺส เวโว, “เวโวสุ โล จา”^{๑๕๒๙} ติ อุสฺส อ.

โก อัจฉริย “อกฺตรสฺสโสา”^{๑๕๓๐} ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โภ สิสฺส “สยมฺภโว, เวสฺสภโว, ปราภโว”^{๑๕๓๑} ติ อุททาหรณสฺส ตปิ ลสฺสํ โวกาเร^{๑๕๓๒} จ อกฺตรสฺสตฺตภาวา อิมินา อตฺตํ น โหตีติ ฌาปนตถํ “อกฺตรสฺสโสา”^{๑๕๓๓} ติ ปทํ มยา วุตตํ. สยมฺภุ, เวสฺสภุ, ปราภุ,^{๑๕๓๔} โย, “อวิญญู ฌเปฯ ลา”^{๑๕๓๕} ติ ลสฺสณฺวา, “อโฆ ฌเปฯ สวปี จา”^{๑๕๓๖} ติ รสฺสโ, “ลโต โวกาโร จา”^{๑๕๓๗} ติ โยสฺส โว.

โก อัจฉริย “เวโวสุ”^{๑๕๓๘} ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โภ สิสฺส “เหตุนา ฌเปฯ เสตฺตนา”^{๑๕๓๙} ติ อุททาหรณสฺส ตปิ อกฺตรสฺสเส เล เวโว น อภาวา อิมินา อตฺตํ น โหตีติ ฌาปนตถํ “เวโวสุ”^{๑๕๔๐} ติ ปทํ มยา วุตตํ. เหตุ, เกตุ, เสตฺ, นา, ลสฺสณฺวา.

^{๑๕๒๐} ร., น., ช. อัจฉริยชฺโฆติ.

^{๑๕๒๑} ร., น., ช. ฌสฺสภาวา, ส. ลตภาวา.

^{๑๕๒๒} ท. ตํ.

^{๑๕๒๓} กจ. ๕๘, ปท. ๒๙.

^{๑๕๒๔} ส. “ลสฺสณฺวา” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๕๒๕} กจ. ๑๑๖., ปท. ๑๕๗.

^{๑๕๒๖} ส. อกฺตรสฺสา”ติ.

^{๑๕๒๗} ท. ปราภโวติ.

^{๑๕๒๘} ท. โวกาโร.

^{๑๕๒๙} ส. “อกฺตรสฺสโ”ติ.

^{๑๕๓๐} ท., ส. ปราภโว.

^{๑๕๓๑} กจ. ๘๔, ปท. ๑๔๔.

๙๘,๑๘๙. มาตุลาทินมานตุตมีกาเร.

มาตุล, อญยก, วรุธ, นทาทีโต วา อี, “มาตุลาทินมานตุตมีกาเร”^{๑๕๓๒}
อการสุส อาโน, นเย...^{๑๕๓๓} จสทุเท นามมิว กรณ, สี, เสสโต โลโป คสิปี.

โก อาจริย “อีการเร”^{๑๕๓๔} ปท กิมตุถ อาจริเยน วุตต? โภ สิสสุ “ภิกขุณี ๗เปฯ
คหปตานี”^{๑๕๓๕} อุตทาหรณสุ สติปี^{๑๕๓๖} ปการตุเต^{๑๕๓๗} อีการภาวา^{๑๕๓๘} อิมินา อานตุต น โหตีติ
ถาปนตุถ “อีการเร”^{๑๕๓๙} ปท มยา วุตต. ภิกขุ, “ปติภิกขุราชีการนเตหิ อินี”^{๑๕๔๐} “วา ปโร อสสุปา”^{๑๕๔๑}
อิสสุ โลโป, เสส ๗เปฯ สีปี. ชาลนี,^{๑๕๔๒} ปุพพ...^{๑๕๔๓} สรา สเร โลโป,^{๑๕๔๔} นเย... สี, เสส
๗เปฯ สีปี. คหปติ, ปติภิกขุ ๗เปฯ อินี, “ปติสฺสนิมุหิ”^{๑๕๔๕} อิสสุ อ, วา ปโร อสสุปา, ปุพพ
จ, สี, “เสส ๗เปฯ สีปี”^{๑๕๔๖} สีโลโป.

นชฺช, ^{๑๕๔๗} นที, ปจมาโย, อานตุตสทุเท สวิภตฺติสฺส ชฺชอาเทโส. นชฺชา, นที,
“กตฺตริ จา”^{๑๕๔๘} นา, อานตุตสทุเท สวิภตฺติสฺส ทิสฺส ชฺชอาเทโส.^{๑๕๔๙} นที, นชฺช, ^{๑๕๕๐}
อานตุตสทุเท สวิภตฺติสฺส ทิสฺส ชฺชอาเทโส.

๙๙,๘๑ สุมานิสฺมึน มุหาภิมฺหิ วา.

ปุริส, สุมานิสฺมึน มุหาภิมฺหิ วา”^{๑๕๕๑} สุมานิสฺมึน มุหา. ปุริส, ^{๑๕๕๒} ปุริส,
หิ, ทิสฺส ภิ, ปุพพ...^{๑๕๕๓} สฺหิสฺสวากาโร เอ, นเย...^{๑๕๕๔} ปุริส, [^{๑๕๕๕}] สฺมึ, สฺมึโน มุหิ. ปุริส, สฺมึ.

^{๑๕๓๒} กจจ. ๙๘., ปทฐป. ๑๙๘.

^{๑๕๓๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๕๓๔} ส. สติ.

^{๑๕๓๕} ท., ส. ปการ.

^{๑๕๓๖} ท. อธิการภาวา.

^{๑๕๓๗} ท. ชาลนี, อินี.

^{๑๕๓๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๕๓๙} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๕๔๐} ร., น. นชฺช.

^{๑๕๔๑} กจจ. ๔๕๔, ปทฐป. ๔๔๐.

^{๑๕๔๒} ส. สวิภตฺติสฺสชฺชอาเทโส.

^{๑๕๔๓} ส. ปุริส, สุมานิสฺมึน.

^{๑๕๔๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๕๔๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๕๔๖} ท., ส. “หิ สฺหิสฺสวากาโร เอ, ปุริส, สฺมึ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

โก อัจฉริย “สุมาหิสมึนมี”^{๑๕๔๗} ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “วณฺณวณฺตํ ๔เปฯ ”^{๑๕๔๘} ฌตฺตณฺ”^{๑๕๔๙} อุกฺทฺทหฺรณฺ”^{๑๕๕๐} สติปิ นปฺสฺกฺลฺิงเค”^{๑๕๕๑} สุมาหิสมึนมี”^{๑๕๕๒} อภาวํ อิมินา อาเทโส น โหตีติ ฌาปนตฺถํ “สุมาหิสมึนมี”^{๑๕๕๓} ปทํ มยา วุตตํ. วณฺณวณฺตฺ, ^{๑๕๕๔} [^{๑๕๕๕}] อคฺคณฺทก, มหฺนตฺตตฺ, “กมฺมตฺเต ทฺติยา”^{๑๕๕๖} อํ, ปุพฺพ... สรโลโป... ^{๑๕๕๗} นเย...

๑๐๐,๒๑๔. **น ติเมหิ กตฺตากาเรหิ.**

อสุมา, อสุมี, ต, สุมา. ต, สุมี. “สุมาสมึสํสาสวตฺตณฺ”^{๑๕๕๘} ตสทฺทสฺส อ, “น ติเมหิ กตฺตากาเรหิ”^{๑๕๕๙} สุมาสมึนมี มุหฺกิมฺหิ วา, ^{๑๕๖๐} อสุมา, อสุมี, อิม, สุมา. อิม, สุมี, “อิมสทฺทสฺส จา”^{๑๕๖๑} อิมสทฺทสฺส อ.

โก อัจฉริย “กตฺตากาเรหิ”^{๑๕๖๒} ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ตมฺหา ตมฺหิ ๔เปฯ อิมฺมฺหิ”^{๑๕๖๓} อุกฺทฺทหฺรณฺ”^{๑๕๖๔} สนฺเตสฺสปิ อิมฺหิ”^{๑๕๖๕} ปเรสฺส สุมาสมึวฺจเนสฺส อตฺตภาวํ”^{๑๕๖๖}

^{๑๕๔๗} ร., ช. “สุมาหิสมึนมี”^{๑๕๔๗}ติ.

^{๑๕๔๘} ร., น., ช. ฌตฺตณฺ”^{๑๕๔๘}ติ.

^{๑๕๔๙} ส. อุกฺทฺทหฺรณฺ”^{๑๕๔๙}.

^{๑๕๕๐} ท., ส. สทฺทลฺิงเค.”^{๑๕๕๐}

^{๑๕๕๑} ส. สุมาทฺนํ.

^{๑๕๕๒} ท., ส. สุมาหิสมึนมี”^{๑๕๕๒}ติ.

^{๑๕๕๓} ส. วณฺณวณฺต.

^{๑๕๕๔} ร. “อคฺคณฺทวณฺตฺ”^{๑๕๕๔} อิติ ปาโจ เอตฺตณฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๕๕๕} กจฺจ. ๒๙๗, ปทฺฐป. ๗๖/๒๙๔.

^{๑๕๕๖} กจฺจ. ๘๓, ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๕๕๗} กจฺจ. ๑๗๖, ปทฺฐป. ๒๑๓.

^{๑๕๕๘} ร., ช. กตฺตากาเรหิ.

^{๑๕๕๙} ส. “สุมาสมึนมี มุหฺกิมฺหิ วา”^{๑๕๕๙} อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๕๖๐} กจฺจ. ๑๗๗, ปทฺฐป. ๒๒๑.

^{๑๕๖๑} ร., น. “อุมฺหา ตมฺหา ๔เปฯ อิมฺมฺหิ”^{๑๕๖๑}ติ.

^{๑๕๖๒} ร. ติเมหิ.

^{๑๕๖๓} ร., น. อตฺตภาวํ.

อิมินา มหามหิ อาเทโส^{๑๕๖๔} น^{๑๕๖๕} โหตีติ^{๑๕๖๖} ฅาปนตุถิ “กตาทาเรหิ”ติ ปทํ มยา วุตตุํ. ต,
อิม, สฺมา, สฺมี, สฺมาหิสฺมึนํ มหามหิ วา.

๑๐๑,๘๐. สฺหิสฺวกาโร เอ.

สพฺพ, ย, ต, สฺวิภตฺติ, ปุพฺพ...^{๑๕๖๗} สฺหิสฺวกาโร เอ, นเย...^{๑๕๖๘} กิ, สฺ, “กิสฺส ก เว
จา”ติ^{๑๕๖๙} สุตฺเต จสฺสทฺเทน กิสฺสทฺสส โก, ปุพฺพ... อสฺส เอ, นเย... ปฺริส, อิม, กุสฺล, ตฺมฺห,
สฺ, ปุพฺพ... อสฺส เอ, นเย... สพฺพ, ย, ต, หิ, ปุพฺพ... เอ, นเย... กิ, หิ, จสฺสทฺเทน โก,
ปุพฺพ... เอ... นเย... ปฺริส, อิม, กุสฺล, ตฺมฺห, หิ, ปุพฺพ... เอ, นเย...

๑๐๒,๒๐๒. สพฺพนามานํ นมฺหิ จ.

สพฺเพสํ, สพฺพ, นํ, “สพฺพนามานํ นมฺหิ จา”ติ อสฺส เอ, นเย... “สพฺพโต นํ
สํสาณนุ”ติ นํวจนฺตฺส สํ.^{๑๕๗๐} สพฺพ, นํ, ปุพฺพ...^{๑๕๗๑} นเย...^{๑๕๗๒} “สพฺพโต นํ สํสาณนุ”ติ นํ-
วจนฺตฺส สาณํ.^{๑๕๗๓} “อิมฺสณฺ”ติอาทึนํ รูปานิ วุตฺตสทิสานิ. เกสํ, กิ, นํ, “กิสฺส ก เว จา”ติ
สุตฺเต จสฺสทฺเทน โก, ปุพฺพ... อสฺส เอ, นเย... สพฺพโต ๔เปฯ สาณํ.

โก อาจริย “สพฺพนามานนุ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตุํ? โภ สิสฺส “พฺพุธานํ,
ภควนฺตฺตานนุ”ติ อุตฺทาหรณฺตฺส สติปิ นมฺหิ สพฺพนามานํ อภาวา อิมินา อกาโร เอตฺตุํ นาปชฺชเตติ
ฅาปนตุถิ “สพฺพนามานนุ”ติ ปทํ มยา วุตฺตุํ. พฺพุธ, ภควนฺตฺ, นํ, ปุพฺพ... “สุนฺหิสฺ จา”ติ
ทึโฆ, นเย...

โภ อาจริย “อกาโร”ติ^{๑๕๗๔} ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตุํ? โภ สิสฺส “อมฺมํ,
อมฺมฺสาณนุ”ติ อุตฺทาหรณฺตฺส สติปิ สพฺพนามตฺเต อนการนฺตฺตฺตา อิมินา เอตฺตุํ น โหตีติ ฅาปนตุถิ
“อกาโร”ติ ปทํ มยา วุตฺตุํ. อมฺ, นํ, สุนฺหิสฺ จ. สพฺพโต นํ สํสาณํ.

^{๑๕๖๔} ท., ส. อาเทสา.

^{๑๕๖๕} ท. “น” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๑๕๖๖} ท. โหนฺติ.

^{๑๕๖๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕๖๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๕๖๙} ท. กิสฺส เว ก เว เจ”ติ.

^{๑๕๗๐} ช. สํสาณํ.

^{๑๕๗๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕๗๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๕๗๓} ท., ส. สพฺเพสาณํ.

^{๑๕๗๔} น. อากาโร”ติ.

๑๐๓,๗๘. อโต เนน.

สพพ, ย, ต, นา, อโต เนน, ปุพพ...^{๑๕๗๕} สร...^{๑๕๗๖} นเย...^{๑๕๗๗} กิ, นา, “กิสฺส ก เว จา”ติ สุตเต จสทฺเทน กิสฺสทฺส^{๑๕๗๘} โก, อโต เนน, ปุพพ... สร... นเย... อิม, นา, “อนิมินามฺหิ จา”ติ อิมสฺส อโน จ. “อโต เนน”ติ นาสฺส เอโน, ปุพพ... สร... นเย... ปุริส, รูป, นา, เอน. ปุพพ... สร... นเย...

โก อจฺริย “อโต”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส^{๑๕๗๙} “มุนินา, อมฺนา, ภิกฺขุนา”ติ อุตฺทาหรณฺสฺ สติปิ นาวิมตฺติมฺหิ อการสฺสามาวา อิมินา เอนาเทโส^{๑๕๘๐} น โหตีติ ภาปนตฺถํ “อโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. มฺนิ, อมฺ, ภิกฺขุ, นา.

โก อจฺริย “นา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตสฺมา”ติ อุตฺทาหรณฺสฺ สติปิ อการเ นาวจนสฺสามาวา เอโน น โหตีติ ภาปนตฺถํ “นา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ต, สฺมา.

๑๐๔,๖๖. โส.

สพพ, ย, สิ, โส, [^{๑๕๘๑}] ปุพพ...^{๑๕๘๒} สร...^{๑๕๘๓} นเย...^{๑๕๘๔} ปุริส, สิ, โส, ปุพพ... สร... นเย...

โก อจฺริย “สี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปุริสานนํ”ติ อุตฺทาหรณฺสฺ สติปิ อการเ สิสฺสามาวา อิมินา โอน โหตีติ ภาปนตฺถํ “สี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปุริส, นํ, สฺนํหิสฺส จ.

^{๑๕๗๕} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๑๕๗๖} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๑๕๗๗} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๕๗๘} ร., น. หินกิสฺสทฺสโก.

^{๑๕๗๙} ส. “โภ สิสฺส” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๕๘๐} ท., ส. อการเ นาวจนสฺสามาวา เอโน.

^{๑๕๘๑} ท., ส. “สิสฺส โอ, ปุพพ... สร... นเย... ต, สิ, เอตเตสนฺโต, โส, ปุพพ... สร... นเย... กิ, สิ, กิสฺส ก เว จา”ติ สุตเต จ สทฺเทน,” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ. น. “โส, ปุพพ... สร... นเย... กิ, สิ, กิสฺส ก เว เจ”ติ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๕๘๒} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๑๕๘๓} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๑๕๘๔} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

โก อัจฉริย “อโต”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สยมฺภ”ติ อุทาทเรน สติปิ สิสฺมี อการนฺตฺส^{๑๕๘๕} อภาวา^{๑๕๘๖} อิมินา โอน โหตีติ ภาปนตฺถํ “อโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สยมฺภ, สิ, เสสโต ฯเปฯ สปิ.

๑๐๕,๐๐๐. **โส วา.**

อตฺถ, พุยฺยชน, สุตฺต, ปท, ยส, อุปาย, สพฺพ, ปาน, ปาม, นาวิกตฺติ, นาวจนฺตฺส โส.

โก อัจฉริย “วา”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ปาเทณ วา ฯเปฯ อติเรกปาเทณ”^{๑๕๘๗} วา”ติ อุทาทเรน สติปิ อการโต นาวิกตฺติมุหิ^{๑๕๘๘} วาสทฺเทณ นิวาริตตฺตา อิมินา นาวจนฺตฺส โส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปาท, ปาทารห,^{๑๕๘๙} อติเรกปาท,^{๑๕๙๐} นา, อโต เนน,^{๑๕๙๑} ปุพฺพ...^{๑๕๙๒} สร...^{๑๕๙๓} นเย...^{๑๕๙๔}

๑๐๖,๓๑๓. **ทีโฆเรหิ.**

ทีฆ, สฺมา, โส. ทีฆ, สฺมา, “สฺมาหิสฺมีนํ มหาภิมฺหิ วา”ติ มฺหา. อฺร, สฺมา, โส. อฺร, สฺมา, มฺหา.

โก อัจฉริย “ทีโฆ เรหิ”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สรมฺหา วจนมฺหา”ติ อุทาทเรน สติปิ สฺมาวจนเ ทึโฆเรหิ อปรตฺตา^{๑๕๙๕} อิมินา โสอาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “ทีโฆ เรหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สร, วจน, สฺมา, มฺหาเทโส.

^{๑๕๘๕} ท., ส. อนการนฺตตฺตา.

^{๑๕๘๖} ท., ส. “อภาวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๕๘๗} ข. อตฺถเณ.

^{๑๕๘๘} ส. นาติวิกตฺติมุหิ.

^{๑๕๘๙} ส. ปาทารหฺรตฺถ.

^{๑๕๙๐} ข. อตฺถ.

^{๑๕๙๑} กจฺจ. ๑๐๓, ปทฺฐป. ๗๙.

^{๑๕๙๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕๙๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๕๙๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๕๙๕} น. อปรตฺตา, ท., ส. “อปรตฺตา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๐๗,๖๙. สัพพโยนินมาเอ.

ปุริส, ปจมาโย, อิมินา โยสุส อา, **ปฺพพ...**^{๑๕๙๖} **สร...**^{๑๕๙๗} **นเย**^{๑๕๙๘}... ปุริส, ทุตติยาโย
 , อิมินา โยสุส เอ, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย...**^{๑๕๙๙} รูป, ปจมาโย, “อโต นิจุจฺนุ”ติ อิมินา นิสุส
 อา, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย...** รูป ทุตติยาโย, “อโต นิจุจฺนุ”ติ อิมินา นิสุส เอ, **ปฺพพ...** **สร...**
นเย...

โภ อาจริย “วา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อคุคโย, มุนโย,
 อีสโย”ติ^{๑๖๐๐} อุททาหรณฺสฺ สติปิ อการโต ปรสฺมึ โยมฺหิ วาคคฺหณฺน^{๑๖๐๑} อิมินา อาเทโส
 อการโตติ ภาปนตฺถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคุคิ, มุนิ, อีสิ, โยวิกิตฺติ, **อิวัณณวณฺณ**
ณฺลา,^{๑๖๐๒} “โยสฺวกตฺรสฺส โธ”ติ ฌสฺส อตฺตํ.

โภ อาจริย “โยนินฺนุ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปุริสสฺส, ฐปฺสฺสา”ติ
 อุททาหรณฺสฺ สติปิ อการเ โยนินํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “โยนินฺนุ”ติ ปทํ
 มยา วุตฺตํ. ปุริส, ฐป, ส, **สาคโม เส.**^{๑๖๐๓}

โภ อาจริย “อการโต”ติ^{๑๖๐๔} ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ทณฺฑิโน
 ๕เปฯ มฺนี จรฺนฺตี”ติ อุททาหรณฺสฺ สนนฺเตสฺปิ โยนิสฺ อนการนฺตตฺตา^{๑๖๐๕} อิมินา อาเทโส น
 โหตีติ ภาปนตฺถํ “อการโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ทณฺฑิ, โย, **อโฆ ๕เปฯ ปี จ,**^{๑๖๐๖} โยมนํ
 โน. อฏฺฐิ, โย, โยมนํ นิ นปฺปสฺสเกหิ, **โยสฺ กต ๕เปฯ ทิฆํ.** อคุคิ, โย, สมฺปโต จ โยมนํ โลโป,
โยสฺ ๕เปฯ ทิฆํ. มุนิ, โย, โยโลโป, ทิฆิ.

^{๑๕๙๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๕๙๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๕๙๘} ส. เยน.

^{๑๕๙๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๖๐๐} ส. อีสโย”ติ.

^{๑๖๐๑} ส. วาคคฺหณฺน.

^{๑๖๐๒} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๖๐๓} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๑๖๐๔} ฐ. “อโต”ติ.

^{๑๖๐๕} ร., น. อนการนฺตตฺตา, ท. อนการนฺตตฺตา.

^{๑๖๐๖} กจจ. ๘๔, ปทฐป. ๑๔๔.

๑๐๘,๙๐. **สมาสุมินิ วา.**

ปฐิส, สุม, สุมาสฺส อ, ปุพฺพ...^{๑๖๐๗} สร...^{๑๖๐๘} นเย...^{๑๖๐๙} ปฐิส, สุม, สุมาสฺสุมินิ^{๑๖๑๐} มหาภิรมฺหิ^{๑๖๑๑} วา. ปฐิส, สุม, สุมินิ อ, ปุพฺพ... สร... นเย... ปฐิส, สุม, มุหิ.

โก อจฺริย “อโต”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ทณฺฑิชา, ๒เปฯ ภิกฺขุสุมินิ”ติ อูทาหรณฺสฺ สนฺเตสฺสปี สุมาสฺสุมิ อณการนฺตตฺตา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนฺตํ “อโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ทณฺฑี, สุม, อิวณฺณวณฺณา ฌลา,^{๑๖๑๒} อโฆ ๒เปฯ สฺวปี จ,^{๑๖๑๓} ฌลโต จ, สุมาสฺส น. ทณฺฑี, สุม, อโฆ ๒เปฯ สฺวปี จ. ภิกฺขุ, สุม, อิวณฺณวณฺณา ฌลา, ฌลโต จ. ภิกฺขุ, สุม.

สํสาร์, สํสาร์, สุม, อิมินา ปุณฺสทฺเทน สุมาสฺส อํอาเทโส. อสฺสโม, อสฺสม, สุม, อิมินา ปุณฺสทฺเทน สุมิ สฺส อํอาเทโส.^{๑๖๑๔}

๑๐๙,๓๐๔. **อาย จตฺตเถกฺวจฺนสฺส ต.**

อตฺถ, นิต, สฺข, จตฺตเถสฺ,^{๑๖๑๕} อิมินา आय, ปุพฺพ...^{๑๖๑๖} สร...^{๑๖๑๗} นเย...^{๑๖๑๘}

โก อจฺริย “อโต”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อสิสฺสา”ติ อูทาหรณฺ สติปี จตฺตเถกฺวจฺน อการโต อปรตฺตา อิมินา น आय โหตีติ ภาปนฺตํ “อโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อสิ, จตฺตเถสฺ, สาคโม เส.

^{๑๖๐๗} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๖๐๘} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๖๐๙} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๖๑๐} ร. สุมาสฺสุมินิ.

^{๑๖๑๑} ข. สุมาสฺสุมินิมหาภิรมฺหิ.

^{๑๖๑๒} กจจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๑๖๑๓} กจจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๖๑๔} ท., ส. “สํสาร์ – อํอาเทโส” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๖๑๕} ร. จตฺตเถสฺ.

^{๑๖๑๖} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๖๑๗} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๖๑๘} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อาจริย “จตุตถิ”ติ ปทํ กิมตถํ อาจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปฺริสฺส สฺชน”ติ อุทาหรณํ สติปิ อการเว^{๑๖๑๙} จตุตถิโน อภาวา อิมินา อาโย น โหติติ ภาปนตถํ “จตุตถิ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ปฺริส, ญฺจิสฺ, **สาคโม เส.**^{๑๖๒๐}

โก อาจริย “เอกวจนสฺเสา”ติ ปทํ กิมตถํ อาจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปฺริสฺสํ ททาตี”ติ อุทาหรณํ สติปิ จตุตถิโน เอกวจนสฺสอภาวา อิมินา อาโย น โหติติ ภาปนตถํ “เอกวจนสฺเสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ปฺริส, จตุตถิโน, สฺนํหิสฺ จ.

โก อาจริย “วา”ติ ปทํ กิมตถํ อาจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ทาทา โหติ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา”ติ อุทาหรณํ สติปิ อการโต จตุตถิโน^{๑๖๒๑} วาสทฺเทน นินวริตตฺตา อิมินา อาโย น โหติติ ภาปนตถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. สมณ, พฺราหฺมณ, ส, **สาคโม เส.**

อตฺถ, หิต, สฺช, จตุตถิสฺ, ตฺสทฺเทน ตฺถมาเทโส. สทฺทนิตฺติยํ^{๑๖๒๒} ปน “ตทตฺถเอ จตุตถิโน^{๑๖๒๓} อตฺถญฺจา”ติ สุตตํ อคฺควงฺสาจริเยน วุตตํ.

๑๑๐,๒๐๑. **ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.**

สพฺพสฺมา, สพฺพ, สฺมา. สพฺพ, สฺมี, สพฺพ, จตุตถิสฺ, ญฺจิสฺ^{๑๖๒๔} วา,^{๑๖๒๕} **สาคโม เส.**^{๑๖๒๖} ย, สฺมา. ย, สฺมี. ย, ส, **สาคโม เส.** ต,^{๑๖๒๗} สฺมา. ต, สฺมี. ต, ส, **สาคโม เส.** กิ, สฺมา, กิ, สฺมี, “กิสฺส ก เว จ”^{๑๖๒๘}ติ สุตฺเต จสทฺเทน กาเทโส. [^{๑๖๒๙}] กิ, ส, กาเทโส, **สาคโม เส.** อิม, สฺมา. อิม, ส, **สาคโม เส.**

โก อาจริย “สพฺพนาเมหิ”ติ ปทํ กิมตถํ อาจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปาปา, ปาเป, ปาปาया”ติ อุทาหรณํ สฺนเตสฺปิ สฺมาสฺมีเสสฺ สพฺพนามานํ อภาวา อิมินา ตโย อาเทสานิ

^{๑๖๑๙} น. อการเว.

^{๑๖๒๐} กจจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๖๒๑} ร., น., ข. จตุตถิโน.

^{๑๖๒๒} ส. สทฺทนิตฺติย.

^{๑๖๒๓} ปทฺฐป. ๒๗๙/๗๙.

^{๑๖๒๔} ข. “ญฺจิสฺ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๒๕} ร., ข. วา เป็น ว.

^{๑๖๒๖} กจจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๖๒๗} ข. ต.

^{๑๖๒๘} ข. กิสฺส ก เว จ.

^{๑๖๒๙} ข. “กิ, สฺมี, กาเทโส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

๑๑๑,๑๗๙. ชมโต นาทินันท์.

โก อัจฉริยะ “สมโต”ตี ปทุม กิมตถ์ อัจฉริยะน วุตตัม? โก สีสสุ “รตติยา, ๔เปฯ เทเวีย”ตี
 อุทาหรณฺสฺ สนนฺตฺสฺ นาฬีสฺ เอกวจนฺสฺ ฅสฺสามาา อิมินา วุตตวิวิ น โหตฺตีติ ฅาปนตถ์ “สมโต”ตี
 ปทุม มยา วุตตัม. รตติ, นา, เต อิตฺติขฺยา ไป, ปโต ยา. อิตถ์, นา, เต อิตฺติขฺยา ไป, ปโต ยา,

១៦៥១ ឧ. ប្រសិទ្ធភាព.

อโฆ ฯเปฯ ปี จ.^{๑๖๔๒} วฐุ, นา, เต อิตฺติชฺยา ไป, ปโต ยา. เณฺ, นา, เต อิตฺติชฺยา ไป, ปโต ยา. เทวี, นา, เต อิตฺติชฺยา ไป, ปโต ยา, **อโฆ ฯเปฯ ปี จ.**

โก อจฺริย “นาทีนฺ”ติ^{๑๖๔๓} ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “กณฺณ, วิชฺชํ, วีณํ, คฺจนฺ”ติ อุกฺทาหรณฺสฺ^{๑๖๔๔} สติปิ สมฺโต เอกวจเน นาทินํ อภาวา อิมินา [^{๑๖๔๕}] อาโย^{๑๖๔๖} น โหตีติ ภาปนตฺถํ “นาทีนฺ”ติ^{๑๖๔๗} ปทํ มยา วุตฺตํ. กณฺณ, วิชฺช, วีณ, คฺจน, อิตฺติยมโต อาปจฺโย, **ปฺพุพ... สร... นเย... จสฺสทฺเท**^{๑๖๔๘} นามมิว กรณํ, อํ, **ปฺพุพ... สร... นเย...**

โก อจฺริย “เอกวจนานฺ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ? โภ สิสฺส “สพฺพาสฺ, ฯเปฯ ปภาสฺ”ติ อุกฺทาหรณฺสฺ สติปิ สมฺโต สฺวจเน เอกวจนานํ อภาวาอิมินา อาโย น โหตีติ ภาปนตฺถํ “เอกวจนานฺ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สพฺพ, ย, ต, อิตฺติ ฯเปฯ อาปจฺโย, **ปฺพุพ... สร... นเย...** จสฺสทฺเท นามมิว กรณํ, สฺ. กิ, สฺ, “กิสฺส ก เว จา”ติ สฺตฺเต จคฺคฺคณน^{๑๖๔๙} กาเทโส, อิตฺติ ฯเปฯ ปจฺโย, **ปฺพุพ... สร... นเย...** อิม, สพฺพ,^{๑๖๕๐} ปภ, อาปจฺโย, นามมิว กรณํ, สฺ.^{๑๖๕๑}

๑๑๒,๑๘๓. ปโต ยา.

รตฺติ, นา, เต อิตฺติชฺยา ไป. อิตฺติยา, อิตฺถิ, จตฺตฺถิสฺ, เต อิตฺติชฺยา ไป, ยาเทโส, **อโฆ ฯเปฯ ปี จ.**^{๑๖๕๒} วฐุ, สฺมา, ปสณฺณา, ยา, รสฺโส. เณฺ, ญฺจิสฺ, เต อิตฺติชฺยา ไป, ยา. เทวี, สฺมี, เต อิตฺติชฺยา ไป, ยา, **อโฆ ฯเปฯ ปี จ.**

โก อจฺริย “นาทีน”มีติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “รตฺติ, ฯเปฯ อิตฺติ”ติ อุกฺทาหรณฺสฺ สติปิ ปโต เอกวจเน^{๑๖๕๓} เอกวจนาทินํ อภาวา^{๑๖๕๔} อิมินาเทโส^{๑๖๕๕} น

^{๑๖๔๒} กจฺ. ๘๔, ปทฺรป. ๑๔๔.

^{๑๖๔๓} “นาทีนมีติ” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๑๖๔๔} ท., ส. กณฺณ, วิชฺชํ, วีณํ, คฺจนฺ”ติ อุกฺทาหรณฺสฺ เป็น กณฺณนฺตฺยาทีสฺ.

^{๑๖๔๕} ส. “วุตฺตฺวิ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสติ.

^{๑๖๔๖} ส. “อาโย” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๔๗} ส. นาทีนมี”ติ.

^{๑๖๔๘} ส. จสฺสทฺ.

^{๑๖๔๙} ส. จคฺคฺคณน.

^{๑๖๕๐} ส. “สพฺพ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๕๑} ช. ส.

^{๑๖๕๒} กจฺ. ๘๔, ปทฺรป. ๑๔๔.

^{๑๖๕๓} ส. ปโต.

โหตีติ ภาปนตุถิ “นาทีนุ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. รตฺติ, สฺ, เต อิตฺติชยา ไป,^{๑๖๕๖} **เสสโต ฯเปฯ**
สิปิ.^{๑๖๕๗} รตฺติ, รตฺติ, อํ, เต อิตฺติชยา ไป, อํโม นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ. อิตฺติ, อิตฺติ, สฺ, เต
อิตฺติชยา ไป, **เสสโต ฯเปฯ** **สิปิ.** อิตฺติ, อํ, เต อิตฺติชยา ไป, **อโฆ ฯเปฯ** **ปิ จ,** อํโม ฯเปฯ
เปหิ.

โก อจฺริย “ปโต”ติ ปทํ กิमतถํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “กญฺญา, วิณฺยา
คฺจฺคา”ติ อุตฺทหเรณฺสฺ สนฺเตสฺ นาทีสฺ เอกวเจเนสฺ ปสฺสํภาวา อิมินา ยาเทโส น โหตีติ
ภาปนตุถิ “ปโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. กญฺญ, วิณ, คฺจ, อาปจฺโย, **ปฺพุพ...**^{๑๖๕๘} **สร...**^{๑๖๕๙}
นเย...^{๑๖๖๐} จสฺทฺเทน นามมิว กรณํ, นา, อา โฆ, ฆโต นาทีนํ, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...**

โก อจฺริย “เอกวเจนนํ”ติ ปทํ กิमतถํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “รตฺตีนํ,
อิตฺตีนํ”ติ อุตฺทหเรณฺสฺ สติปิ ปโต นํวเจเน เอกวเจนนํ อภาวา อิมินา ยาเทโส^{๑๖๖๑} น โหตีติ
ภาปนตุถิ “เอกวเจนนํ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. รตฺติ, นํ, อิตฺติ, นํ, เต อิตฺติชยา ไป, สฺนํหิสฺ จ.

๑๑๓.๑๓๒. สขโต คสฺสเส วา.

สข, อาลปเน จ, “อาลปเน สฺ คสฺสญฺโ, อิมินา คสฺส”^{๑๖๖๒} **อ, ปฺพุพ...**^{๑๖๖๓}
สร...^{๑๖๖๔} **นเย...**^{๑๖๖๕} สขา, สข, สฺ, สฺคสฺสญฺโ, คสฺส อา. สขิ, สข, สฺ, อาลปเน สฺคสฺสญฺโ,
คสฺส อ. สขิ, สข,^{๑๖๖๖} สฺ, คสฺส อ. สข, สข, สฺ, คสฺส^{๑๖๖๗} **เอ.**

^{๑๖๕๕} ร., น., ข. อภาวา.

^{๑๖๕๕} ท., ส. อิมินายาอาเทโส.

^{๑๖๕๖} ส. เต.

^{๑๖๕๗} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺฐป. ๗๔.

^{๑๖๕๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๖๕๙} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๖๖๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๖๖๑} ข. ยาเทโส.

^{๑๖๖๒} ส. สฺสฺส.

^{๑๖๖๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๖๖๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๖๖๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๖๖๖} ข. “สข” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๑๖๖๗} ส. สฺสฺส.

๑๑๔,๑๗๘. **สมเด็จพระเจ้า**

อภัย, กณฺณ, ขรทิต, อิตฺติ ฯเปฯ ปจฺจโย, **พุทฺธ...**^{๑๖๖๘} **สร...** **นเย...** อา โส,
อาลปน **จ**, **อาลปน** **สี** **คณฺณ**, **อิมินา** **คณฺณ** **เอ**, **พุทฺธ...** **สร...** **นเย...**

๑๑๕,๑๘๑. **น อมฺมาทิตโต**

อมฺม อนฺน อมฺพ ตาต,^{๑๖๖๙} **อปา** **จฺจโย**, **พุทฺธ...**^{๑๖๗๐} **สร...**^{๑๖๗๑} **นเย...**^{๑๖๗๒} อา โส,
อาลปน **จ**, **อาลปน** **สี** **คณฺณ**, **อการปิตาทุณฺตานมา**,^{๑๖๗๓} “**สมเต** **จา**”^{๑๖๗๔} **คณฺณ** **การ**
เทสส **อิมินา** **ปฏฺิเสณกรณ**,^{๑๖๗๕} **เสสโต** **ฯเปฯ** **สิป**.^{๑๖๗๖}

โก อจฺริย “**อมฺมาทิตโต**”^{๑๖๗๗} **ติ** **ปท** **กิมตถ** **อจฺริเย** **น** **วุตฺต**? **โก** **สิสฺส** “**โก** **ติ** **กณฺณ**”^{๑๖๗๘} **ติ**
อูทา **หเร** **สตี** **ปี** **เค** **อมฺมาทิตโต** **อปรตฺตา** **อิมินา** **คณฺณ** **เอ** **การ** **ส** **ปฏฺิเส** **น** **โหตี** **ติ** **ณ** **ปน** **ตถ**
“อมฺมาทิตโต” **ติ** **ปท** **มยา** **วุตฺต**. **กณฺณ**, **อิตฺติ** **ฯเปฯ** **โย**, **พุทฺธ...** **สร...** **นเย...** อา โส,
อาลปน **จ**, **อาลปน** **สี** **คณฺณ**, **สมเต** **จ**, **พุทฺธ...** **สร...** **นเย...**

๑๑๖,๑๕๗. **อถตฺรสฺสา** **ลโต** **ยวาลปนสฺส** **เวโว**

ภิกฺข **เว**, **ฯเปฯ** **เหต** **โว**, **ภิกฺข**, **ฯเปฯ** **เหต**, “**อาลปน** **จา**”^{๑๖๗๙} **โย**, **ลสฺส** **ณ**,^{๑๖๘๐}
อิมินา **โย** **ส** **เวโว**. **เว** **โวล** **โล** **จ**.^{๑๖๘๑}

โก อจฺริย “**อถตฺรสฺสา**”^{๑๖๘๒} **ติ** **ปท** **กิมตถ** **อจฺริเย** **น** **วุตฺต**? **โก** **สิสฺส** “**สย** **ม** **ว**”^{๑๖๘๓} **ติ**
อูทา **หเร** **สตี** **ปี** **ล** **โต** **ยวาลปน** **อถตฺรสฺส**,^{๑๖๘๔} **ล** **ส** **อ** **วา** **อ** **มิ** **น** **า** **เท** **โส** **น** **โหตี** **ติ**

^{๑๖๖๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๖๖๙} ข. ภาต.

^{๑๖๗๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๖๗๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๖๗๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๖๗๓} ร., น., ข. อการปิตาทุณฺตานมา, ท., ส. “อการปิตาทุณฺตานมา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๗๔} ท. ปฏฺิเสณกรณ.

^{๑๖๗๕} กจฺจ. ๒๒๐., ปทฐป. ๗๔.

^{๑๖๗๖} กจฺจ. ๒๘๕., ปทฐป. ๗๐.

^{๑๖๗๗} ข. สณฺณ.

^{๑๖๗๘} กจฺจ. ๙๗., ปทฐป. ๑๕๖.

^{๑๖๗๙} ท., ส. อถตฺรสฺส.

ฅาปนตุถิ์ “อกรรสุสา”ติ^{๑๖๘๐} ปทํ มยา วุตตุํ. สยมญ, อาลปนเน จ,^{๑๖๘๑} อิวณฺณวณฺณา
 ฅลลา,^{๑๖๘๒} อโฆ ๖เป๖ ปี จ,^{๑๖๘๓} ลโต โวกาโร จ.^{๑๖๘๔}

โภ อจริย “ลโต”ติ ปทํ กิमतถิ์ อจริเยน วุตตุํ ? โภ สิสฺส “นาคิโย, ฅนุโย,
 ยาคุโย”ติ อุตทาหรณฺสฺ สติปี โยวจเน^{๑๖๘๕} ยวาลปนฺสฺสาภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ
 ฅาปนตุถิ์ “ลโต”ติ ปทํ มยา วุตตุํ. นาคี, ฅนุ, ยาคุ, ปจมาโย,^{๑๖๘๖} ฅเต อิตฺติชฺยา โป,
 ปุพฺพ...^{๑๖๘๗} รสุโส.

โภ อจริย “อาลปนฺสฺสา”ติ^{๑๖๘๘} ปทํ กิमतถิ์ อจริเยน วุตตุํ ? โภ สิสฺส
 “เหตฺโว, ภิกฺขโว”ติ อุตทาหรณฺสฺ สติปี อกตรสฺเส^{๑๖๘๙} ลสฺมี ยวาลปนฺสฺสาภาวา อิมินา อาเทโส
 กโต น โหตีติ ฅาปนตุถิ์ “อาลปนฺสฺสา”ติ^{๑๖๙๐} ปทํ มยา วุตตุํ. เหตฺ, ภิกฺขุ, ปจมา โย,
 อิวณฺณวณฺณา ฅลลา, “ลโต โวกาโร จา”ติ โยสฺส โว, เวโวสุ โล จ.

๑๑๗,๑๒๔. ฅลโต สสฺส โน วา.

อคฺคิโน, อคฺคิ, ส, อิวณฺณวณฺณา ฅลลา,^{๑๖๙๑} อิมินา สสฺส โน. อคฺคิ, ส,
 สาคโม เส.^{๑๖๙๒} สชิโน, สข, จตุตถีส, ฅญฺจีส วา, “สขนฺตสฺส”^{๑๖๙๓} โนนานํ เสสุ”ติ

^{๑๖๘๐} ท. อกตรสฺสา”ติ.

^{๑๖๘๑} ส. จ โย.

^{๑๖๘๒} กจจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๑๖๘๓} กจจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๖๘๔} กจจ. ๑๑๙, ปทฺฐป. ๑๕๕.

^{๑๖๘๕} ท., ส. “โยวจเน” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๑๖๘๖} ท., ส. อาลปนเน จ โย.

^{๑๖๘๗} ท., ส. ปุพฺพเว.

^{๑๖๘๘} ร. อาลปนฺสฺส”ติ.

^{๑๖๘๙} ร., น. อกตรสฺเสติ.

^{๑๖๙๐} ช. อาลปนฺสฺส.

^{๑๖๙๑} กจจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๑๖๙๒} กจจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๖๙๓} ร., ช. สขานฺตสฺส.

สขนุตตฺส^{๑๖๙๔} อี.^{๑๖๙๕} อีสฺส ฌสญฺญา, สสฺส โน. สขิสฺส, สข, ส,^{๑๖๙๖} อการิสฺส^{๑๖๙๗}
 อี,^{๑๖๙๘} ฌสญฺญา, **สาคโม เส.**^{๑๖๙๙} ทณฺฑิโน, ทณฺฑี, ส, ฌสญฺญา, อโฆ ๗เปฯ ปี จ,
 สสฺส โน. ทณฺฑิสฺส, ทณฺฑี, ส, ฌสญฺญา, อโฆ ๗เปฯ ปี จ, สาคโม เส. ภิกฺขุ, ส,
 ลสญฺญา, สสฺส โน. ภิกฺขุ, ส, ลสญฺญา, **สาคโม เส.** สยมฺภู, ส, ลสญฺญา,^{๑๗๐๐} อโฆ
 ๗เปฯ ปี จ, สสฺส โน. สยมฺภู, ส, **อโฆ ๗เปฯ ปี จ,**^{๑๗๐๑} สาคโม เส.

โภ^{๑๗๐๒} อาจริย “สสุสา”ติ^{๑๗๐๓} ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อิสฺสินา,^{๑๗๐๔}
 ภิกฺขุณา”ติ อุกาหรณฺสฺ สนฺเตสฺสปี ฌเลสฺส สฺสสมาวา^{๑๗๐๕} อิมินา โน น โหตีติ ภาปนตฺถํ
 “สสุสา”ติ^{๑๗๐๖} ปทํ มยา วุตฺตํ. อิสฺสิ, ภิกฺขุ, นา, **อิวันฺณวณฺณา ฌลา.**

โภ อาจริย “ฌลโต”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปฺริสฺสสา”ติ
 อุกาหรณฺ สติปิ สวจเน^{๑๗๐๗} ฌลนํ อภาวา อิมินา โน น โหตีติ ภาปนตฺถํ “ฌลโต”ติ ปทํ
 มยา วุตฺตํ. ปฺริส, ส, **สาคโม เส.**

^{๑๖๙๔} ร. สขนุตตฺสฺ.

^{๑๖๙๕} ร., ข. “อี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๙๖} ส. ส.

^{๑๖๙๗} ท., ส. อการิสฺส.

^{๑๖๙๘} ท., ส. “อี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๙๙} กจจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๗๐๐} ร., น. “ลสญฺญา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๐๑} กจจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๗๐๒} ท. โภสิ.

^{๑๗๐๓} ข. สสุเสติ.

^{๑๗๐๔} ร., น. อิมินา.

^{๑๗๐๕} ท., ส. สสุสมาวา.

^{๑๗๐๖} ข. สสุเสติ.

^{๑๗๐๗} ท. “สวจเน” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๑๘,๑๔๖. ฃปโต จ โยมน โลโป.

กณฺณวา,^{๑๗๐๘} กณฺณ, อิตฺติย ๔เปฯ จจโย, ปุพฺพ...^{๑๗๐๙} สร...^{๑๗๑๐} นเย...^{๑๗๑๑}

“ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จา”ติ^{๑๗๑๒} เอตฺถ จสทฺเทน นามมฺว กรณํ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา, อา โฆ,
อิมินา โยโลโป. กณฺณวาโย, กณฺณ, อา, ปุพฺพ... สร... นเย... นามมฺว กรณํ, โย, อา
โฆ. รตฺตี, รตฺติ, โย, เต อิตฺติชฺชา โป, โยโลโป, โยสุ กต ๔เปฯ ทิฆํ. รตฺติโย, รตฺติ, โย,
ปสณฺณา. รตฺตี, รตฺติ, โย, ปสณฺณา, โยโลโป, โยสุ ๔เปฯ ทิฆํ. อคฺคโย, อคฺคิ, โย, ฅสณฺณา,
โยสฺวกตฺรสุโส ฅเ. ^{๑๗๑๓} ภิกฺขุ, ภิกฺขุ, โย, ลสณฺณา, โยโลโป, ^{๑๗๑๔} โยสุ กตนิการโลเปสฺ
ทิฆํ. ^{๑๗๑๕} ภิกฺขโว, ภิกฺขุ, โย, ลสณฺณา, ลโต โวกาโร จ, เวโวสุ โล จ. สยมฺภู, โย, ลสณฺณา,
โยโลโป. สยมฺภูโว, สยมฺภู, โย, ลสณฺณา, อโฆ ๔เปฯ ปี จ, ^{๑๗๑๖} ลโต โวกาโร อฏฺฐิ,
อฏฺฐิ, โย, ฅสณฺณา, โยโลโป, โยสุ ๔เปฯ ทิฆํ. อฏฺฐินิ, อฏฺฐิ, โย, ฅสณฺณา, โยมนํ นิ
นปฺปสเกหิ, โยสุ กต ๔เปฯ ทิฆํ. อาญฺ, อาญฺ, โย, ลสณฺณา, โยโลโป, โยสุ ๔เปฯ ทิฆํ.
อาญฺนิ, อาญฺ, โย, ลสณฺณา, โยมนํ นิ ๔เปฯ สเกหิ, โยสุ ๔เปฯ ทิฆํ.

๑๑๙,๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

ภิกฺขโว, ภิกฺขุ, โย, ลสณฺณา, อิมินา โยสุสโว, เวโวสุ โล จ. ภิกฺขุ, ภิกฺขุ, โย,
ลสณฺณา, ฃปโต จ โยมนํ โลโป, โยสุ ๔เปฯ ทิฆํ. สยมฺภูโว, สยมฺภู, โย, ลสณฺณา, อโฆ
๔เปฯ ปี จ, อิมินา โยสุสโว. สยมฺภู, โย, ลสณฺณา, ฃปโต ๔เปฯ โป.

เอเกกฺกฺขเรหิ การปจฺจยสุส วิหิตตฺตา โวอาเทสสุส อกฺขรสมฺพายตฺตา จ “โว”
อิตฺติ วุตฺเต อธิปฺเปตตฺถสุส สิทฺถตฺตา การปจฺจยอนตฺถกํ^{๑๗๑๗} มณฺณมานิ^{๑๗๑๘} ปุจฺจติ
“การคฺคณํ กิमतฺถน”ติ. สทฺทาธิกา อตฺถาธิโกติ อาจารสุสํ น โจ น โหตีติ. โก อตฺถ

^{๑๗๐๘} ข. “กณฺณวา” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๐๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๗๑๐} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๗๑๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๗๑๒} ข. เจติ.

^{๑๗๑๓} ร. ชฺโฆ.

^{๑๗๑๔} ท., ส. “โยโลโป” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๑๕} กจฺจ. ๘๘, ปทฺฐป. ๑๔๗.

^{๑๗๑๖} กจฺจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๑๗๑๗} ร., ส. การปจฺจย อนตฺถกํ, น. การปจฺจยอนตฺถกํ.

^{๑๗๑๘} ส. มณฺณมานิ.

ยสฺส การคุณทสฺส ตํ กิमतํ. การคุณทสฺส โยโน โน โหติ. โน จาติ เอตถ จสฺสทโท^{๑๗๑๙} สปรจุยตฺถิ^{๑๗๒๐} น เภวเลว ลโต ปเรสฺ โยโน โว โหติ. อถ โข โน จาติ.^{๑๗๒๑} ชนฺตฺโน, ชนฺตฺโย, ลสฺสณฺวา, การสทฺเทน โยโน โน จ โหติ, การสทฺเทน^{๑๗๒๒} โยสฺส โน. โวอาทสฺสทฺส อวธารณฺ^{๑๗๒๓} อตฺถิ ยสฺส ตํ อวธารณฺตํ. รูปสทฺธิยํ ปน “จสฺสทฺทคฺคหณํ กตฺถจิ นีวตฺตนตฺถิ. อถวา จคฺคหณํ โนคฺคหณานวตฺตนตฺถิ^{๑๗๒๔} เตน^{๑๗๒๕} ชนฺตฺสทฺทพฺพณฺญาทิตฺโต โยโน โน จ โหติ”ติ^{๑๗๒๖} วุตฺตํ. อมฺ, อมฺ, ปจฺมาโย, ลสฺสณฺวา, สมฺปโต จ โยโน โลโป, โยสฺ ๒เปฯ ทิฆิ. อมฺ ปฺริเส,^{๑๗๒๗} อมฺ, พฺติยาโย, ลสฺสณฺวา, โยโลโป, โยสฺ ๒เปฯ ทิฆิ. ปฺริส, ปจฺมาโย, สทฺทพฺพณฺนิมาเอ.

นามรูปทีปนิยํ ปจฺโม ปริจฺเจโท^{๑๗๒๘} นิฏฺฐิตो.

๓.๒.๒ นามรูปทีปนิยํ พฺติโย ปริจฺเจโท

๑๒๐,๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส.

“อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส”ติ สุตฺตํ. มมํ ทิยเต, อมฺ, ตโต จ วิภตฺติโย, สิ โย ๒เปฯ สฺมี สฺ, ยสฺส วา ทาตฺกาโม โจรเต ธารยเต,^{๑๗๒๙} ตํ สมฺปทานํ. “สมฺปทานํ จตฺตฺถิ”ติ ส, อิมินา สวิภตฺติยา สห อมฺหสฺสทฺส มมํอาเทโส. มมํ ปริคฺคโ, อมฺ, ยสฺส วา ปริคฺคโ ตํ สามิ, สามิสฺมี จฏฺฐิ,^{๑๗๓๐} ส, อิมินา มมํอาเทโส.

^{๑๗๑๙} ร. จสฺสทฺทา.

^{๑๗๒๐} น., ท., ส. สปรจุยตฺถิ.

^{๑๗๒๑} ช. จิตฺติ.

^{๑๗๒๒} ท., ส. “โยโน โน จ โหติ, การสทฺเทน” อิติ ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๗๒๓} ส. อวธารณํ.

^{๑๗๒๔} ร., ช. -กตฺมนตฺถิ.

^{๑๗๒๕} ร., น. เกน.

^{๑๗๒๖} ปทฺฐป. ๑. ๕๕/๙๑.

^{๑๗๒๗} ส. ปฺริเส.

^{๑๗๒๘} ท., ส. ปจฺมปริจฺเจโท.

^{๑๗๒๙} ร., ช. ธารียเต.

^{๑๗๓๐} กจฺจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

โก อาจริย “อมุหฺสเสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปฺริสฺสส ทียเต”ติ อุทาทฺรณํ สติปิ เส อมฺหฺสฺสสมาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “อมฺหฺสเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปฺริส, จตฺตฺถี ส, **สาคโม เส.**^{๑๗๓๑}

โก อาจริย “เสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อหํ คจฺฉามิ”ติ อุทาทฺรณํ สติปิ สฺวิภตฺติยาภาวา^{๑๗๓๒} อิมินา อาเทโส น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “เสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อมฺห, สิ, ตฺวมนํ สิมฺหิ จ.

๑๒๑,๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปจฺเม.

“มยํ โยมฺหิ ปจฺเม”ติ สุตฺตํ. มยํ คจฺฉาม, อมฺห, ปจฺมา โย, อิมินา อมฺหฺสทฺทสฺส สฺวิภตฺติสฺส มยํอาเทโส.

โก อาจริย “อมฺหฺสฺสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปฺริสา ติฏฺฐนฺตี”ติ อุทาทฺรณํ สติปิ ปจฺมาโย วจเน^{๑๗๓๓} อมฺหฺสทฺทสฺสสมาวา อิมินา อาเทโส กโต^{๑๗๓๔} น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “อมฺหฺสฺสา”ติ^{๑๗๓๕} ปทํ มยา วุตฺตํ. ปฺริส, ปจฺมา โย, **สพฺพโยนินมาเอ, ปุพฺพ...**^{๑๗๓๖}
สร...^{๑๗๓๗} **นเย....**^{๑๗๓๘}

โก อาจริย “โยมฺหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อหํ คจฺฉามิ”ติ อุทาทฺรณํ สติปิ อมฺหฺสทฺเท โยวจนฺสฺสมาวา อิมินา อาเทโส กโต^{๑๗๓๙} น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “โยมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อมฺห, สิ, ตฺวมนํ สิมฺหิ จ.

โก อาจริย “ปจฺเม”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อมฺหากํ ปสฺสสฺสี”ติ^{๑๗๔๐} อุทาทฺรณํ สติปิ โยปเว^{๑๗๔๑} อมฺหฺสทฺเท^{๑๗๔๒} ปจฺมาโยวจนฺสฺสมาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ

^{๑๗๓๑} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๗๓๒} ท. อมฺหฺสทฺเทสฺสสมาวา.

^{๑๗๓๓} ส. ปจฺโมโยวจเน.

^{๑๗๓๔} ท., ส. “กโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๕} ซ. อมฺหฺสเสติ.

^{๑๗๓๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๗๓๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๗๓๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๗๓๙} ส. “กโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๔๐} ท., ส. “อมฺหากํ ปสฺสสฺสี” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ., ซ. อมฺหากนฺติ ปสฺสสฺสี.

^{๑๗๔๑} ท., ส. “โยปเว” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๔๒} ท., ส. อมฺหฺสทฺเท จ.

ฅาปนตุถึ “ปจเม”ติ ปทึ มยา วุตตุ. อมฺห, พุติยาโย, “วา ยวปจโม”ติ^{๑๗๔๓} โยสุส อากึ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๒๒,๙๙. นตุสฺส นฺโต.

คุณเ ยสุส อตฺถิติ อตฺเถ คุณวณฺโต. คุณวณฺตุ, ปจมาโย, อิมินา สวิภตฺติสฺส นตุสฺส นฺโตอาเทโส.

โก อจฺริย “นตุสฺเสา”ติ ปทึ กิมตุถึ อจฺริเยน วุตตุ ? โก สิสฺส “สพฺเพ สตฺตา คจฺจนฺตี”ติ อูทาหรณเ สติปิ ปจมาโยวจนเ นตุสฺสาภาวา อิมินา อาเทโส น โหติตี ฅาปนตุถึ “นตุสฺเสา”ติ ปทึ มยา วุตตุ. สพฺพ, ปจมาโย, “สพฺพนามการเต”^{๑๗๔๔} ปจโม”ติ โยสุส เอ, ปุพฺพ...^{๑๗๔๕} สร...^{๑๗๔๖} นเย....^{๑๗๔๗} สตฺต, ปจมาโย, “สพฺพโยนินมาเอ”ติ โยสุส อา, ปุพฺพ... สร... นเย....

โก อจฺริย “ปจเม”ติ ปทึ กิมตุถึ อจฺริเยน วุตตุ ? โก สิสฺส “คุณวณฺเต ปสฺสสี”ติ อูทาหรณเ สติปิ นตุสฺมี โยวจนฺสสาภาวา^{๑๗๔๘} อิมินา อาเทโส น โหติตี ฅาปนตุถึ “ปจเม”ติ ปทึ มยา วุตตุ. คุณวณฺตุ, พุติยาโย, “นตุสฺส นฺโต โยสุ จา”ติ นตุสฺส อฺสฺส อตฺตุ, สพฺพโยนินมาเอ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๒๓,๑๐๓. นตุสฺส เส วา.

สีลวณฺตุสฺส สีลวณฺตุ ๔เปฯ อิมินา นตุสฺส สวิภตฺติสฺส นตุสฺสาเทโส. สีลวโต, สีลวณฺตุ, ๔เปฯ “โตติตา สสฺมีนาสุ”ติ สวิภตฺติสฺส นตุสฺส โต.

โก อจฺริย “เสา”ติ ปทึ กิมตุถึ อจฺริเยน วุตตุ ? โก สิสฺส “สีลวา”ติ อูทาหรณเ สติปิ นตุปจฺเย สสฺสาภาวา^{๑๗๔๙} อิมินา อาเทโส น โหติตี ฅาปนตุถึ “เสา”ติ ปทึ มยา วุตตุ. สีลวณฺตุ, สี, “อา สิมฺหิ”ติ สวิภตฺติสฺส นตุสฺส อา, ปุพฺพ...^{๑๗๕๐} สร...^{๑๗๕๑} นเย....^{๑๗๕๒}

^{๑๗๔๓} กจฺจ. ๑๖๒, ปทฺฐป. ๒๓๗.

^{๑๗๔๔} ร., น. สพฺพนามการนฺเต.

^{๑๗๔๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๗๔๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๗๔๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๗๔๘} ส. วจฺสสาภาวา.

^{๑๗๔๙} ท., ส. นตุปจฺยสฺสาภาวา.

^{๑๗๕๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๗๕๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๗๕๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

๑๒๔,๑๔๘. อา สิมฺหิ.

คุณวณฺตุ, สีสวณฺตุ, ปญฺเณวณฺตุ, พลวณฺตุ, สติมนฺตุ, มติมนฺตุ, สิริวณฺตุ, อิมินา
สริวณฺตุสฺส นฺตุสฺส^{๑๗๕๓} อา, ปุพฺพ...^{๑๗๕๔} สร...^{๑๗๕๕} นเย....

โก อาจริย “นฺตุสฺเสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ปุริโส
ติฏฺฐติ”ติ^{๑๗๕๖} อุททาหรณํ สติปิ สิมฺหิ นฺตุสฺสอภาววา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ
“นฺตุสฺเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปุริส,^{๑๗๕๗} สิ, “โส” สิสฺส โอ, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย....^{๑๗๕๘}

โก อาจริย “สิมฺหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ. โก สิสฺส “สีสวณฺโต”ติ อุททาหรณํ
สติปิ นฺตุสฺสจฺเจยํ สีสวณฺตฺสอภาววา^{๑๗๕๙} อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ สิมฺหิติ ปทํ มยา
วุตฺตํ. สีสวณฺตุ, ปจฺมาโย, นฺตุสฺส นฺโต.

๑๒๕,๑๔๘. อํ นปุสเก.

นปุสเก อตฺเต วตฺตมานสฺส ลิงฺคสฺส สทฺทสฺส^{๑๗๖๐} นฺตุสฺสจฺเจยสฺส อํ โหติติ สมฺพนฺโน.
สทฺทนีติยํ ปน “นปุสเก วตฺตมานสฺสา”ติ^{๑๗๖๑} วุตฺตํ. วตฺตมานสฺสาติ ปทํ นฺตุสฺสจฺเจยสฺสาติ ปทสฺส
วิเสสนํ. คุณวณฺตุ, ฐจิมณฺตุ, สิ, อิมินา นฺตุสฺส สริวณฺตุสฺส^{๑๗๖๒} อํ, ปุพฺพ...^{๑๗๖๓} สร...^{๑๗๖๔}
นเย....^{๑๗๖๕}

โก อาจริย “สิมฺหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “วณฺณวณฺตน”ติ
อุททาหรณํ สติปิ นฺตุสฺสมิ สิโน อภาววา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ “สิมฺหิ”ติ ปทํ มยา

^{๑๗๕๓} ท. “นฺตุสฺส” อิติ ปาโส น ทิสฺสติ.

^{๑๗๕๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๗๕๕} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๗๕๖} ท., ส. “ปุริโส ติฏฺฐติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๗๕๗} ร., น. ปุริสํ, ท., ส. ปุริโส ปุริส.

^{๑๗๕๘} ท., ส. “ปุพฺพ... สรโลโป... นเย...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๗๕๙} ท., ส. สีสวณฺตฺสอภาววา.

^{๑๗๖๐} ท. สทฺทสฺส.

^{๑๗๖๑} สทฺท. สุตฺต.อุ. ๒๕๐/๗๔.

^{๑๗๖๒} ท. สิริวณฺตุ.

^{๑๗๖๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๗๖๔} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๗๖๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

คุณวโต, คุณวบุญ, ส, อิมิโน สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส โต. คุณวบุญสฺส, คุณวบุญ, ส,
 “นุตฺตสฺสนโต โยสุ จา”ติ สุตฺเต จสทฺเทน นุตฺตสฺส^{๑๗๗๒} อนุตฺตสฺส อตฺตํ, **สาโคโม เส.**^{๑๗๗๓} คุณวติ,
 คุณวบุญ, สุมิ, อิมิโน สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส ติ. คุณวบุญสุมิ, คุณวบุญ, สุมิ. จสทฺเทน นุตฺตสฺส^{๑๗๗๔}
 อตฺตํ. คุณวตา, คุณวบุญ, นา, อิมิโน สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส ตา. คุณวบุญเตน, คุณวบุญ,^{๑๗๗๕} นา,
 จสทฺเทน นุตฺตสฺส อตฺตํ, “**อโต เนนา**”ติ^{๑๗๗๖} นาวจฺนสฺส เอนาทฺโส, **ปฺพพ...**^{๑๗๗๗} **สร...**^{๑๗๗๘}
นเย...^{๑๗๗๙} สติมนโต, สติมนบุญ, ส, อิมิโน สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส โต. สติมนุตฺตสฺส, สติมนบุญ, ส,
 อตฺตํ, **สาโคโม เส.**^{๑๗๘๐} สติมฺติ, สติมนบุญ,^{๑๗๘๑} สุมิ. สติมนบุญสุมิ, สติมนบุญ, สุมิ, อตฺตํ. สติมฺตา,
 สติมนบุญ, นา. สติมนฺเตน, สติมนบุญ,^{๑๗๘๒} นา, อตฺตํ, **อโต เนน, ปฺพพ... สร... นเย....**

โก อาจริย “เอเตสุ สลฺมึนาสุ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “คุณวา, สติมาติ อุททาหรณฺสฺ สติปิ นุตฺตมึ สลฺมึนํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตถํ “สลฺมึนาสุ”ติ ปทํ มया วุตฺตํ. คุณวณฺตุ, สติมนฺตุ, สฺ, อา สิมฺหิ, **ปฺพพ... สร... นเย...**

๑๒๘,๑๐๔. นมฺหิ ตํ วา.

คุณวตํ, คุณวณฺตุ, นํ, อิมินา สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส^{๑๒๘๓} ตํ. คุณวณฺตานํ, คุณวณฺตุ, นํ, “**นุตฺตสนฺโต โยสุ จา**”ติ สุตฺเต จสทฺเทน นุตฺตสฺส อตฺตํ, สุนฺหึสุ จ. สติมตํ, สติมนฺตุ, นํ, สวิภตฺติสฺส นุตฺตสฺส ตํ. สติมนฺตานํ, สติมนฺตุ, นํ, อตฺตํ, สุนฺหึสุ จ.

โก อาจริย “**นมฺหิ**”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “**คุณวณฺโต ติฏฺฐนฺโต, สติมนฺโต**”ติ อุททาหรณฺสฺ สติปิ นุตฺตมึ นวฺจนฺตฺสสาภาวา อิมินา^{๑๒๘๔} อาเทโส น โหตีติ ภาปนตถํ “**นมฺหิ**”ติ ปทํ มया วุตฺตํ. คุณวณฺตุ, สติมนฺตุ, ปจฺมาโย, นุตฺตสฺส นฺโต.

๑๒๙,๒๒๒. อิมสฺสิทฺมสฺส นปฺสเก.

อิทํ จิตฺตํ ปสฺสติ, อิม, อํ, อิมินา อิทํอาเทโส. อิม, สฺ, อิมินา อิทํ,^{๑๒๘๕} อิมํ, อิม, อํ, **ปฺพพ...**^{๑๒๘๖} **สร...**^{๑๒๘๗} **นเย...**^{๑๒๘๘} อิมํ, อิม, สฺ, สฺ, **ปฺพพ... สร... นเย...**

โก อาจริย “**นปฺสเก**”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “**อิมํ ปุริสํ ปสฺสติ, อยํ ปุริโส ติฏฺฐตี**”ติ อุททาหรณฺสฺ สติปิ อํสิปเร อิมสทฺเท อนปฺสกตฺตา อิมินา วุตฺตวฺริ น โหตีติ ภาปนตถํ “**นปฺสเก**”ติ ปทํ มया วุตฺตํ. อิม, อํ, **ปฺพพ... สร... นเย...** อยํ, อิม,^{๑๒๘๙} สฺ, “**อนปฺสกตฺสยา สิมฺหิ**”ติ อิมสทฺทสฺส [^{๑๒๙๐}] อยํอาเทโส. เสสโต โลปํ คสิปิ.

๑๓๐,๒๒๕. อมฺสฺสาทํ.

อทํ ปุปฺผํ ปสฺสติ, อมฺ, อํ, อทํอาเทโส. อทํ, อมฺ, สฺ, อทํอาเทโส.

โก อาจริย “**นปฺสเก**”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “**อมํ ราชานํ ๔เปฯ ติฏฺฐตี**”ติ อุททาหรณฺสฺ สติปิ อํสิปเร อมฺสทฺเท^{๑๒๙๑} อนปฺสกตฺตา อิมินา อาเทโส น โหตีติ

^{๑๒๘๓} ร. นุตฺต.

^{๑๒๘๔} ส. อินามิ.

^{๑๒๘๕} ท., ส. อิทํ, อิม, สฺ, อิมินา.

^{๑๒๘๖} กจุจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒๘๗} กจุจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๒๘๘} กจุจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๒๘๙} น. อิมํ.

^{๑๒๙๐} ร., ส., ข. สวิภตฺติสฺส .

^{๑๒๙๑} ท. อมฺสทฺเท.

ฉาปนตุถิ “นปฺสเกติ ปทํ มยา วุตตํ. อมฺ, อมฺ, อํ, **อิวันณวณฺณา ณา,**^{๑๗๙๒} “อํโม นิคฺคหิตํ
ฉลเปหิ”ติ อํวจนฺตฺส นิคฺคหิตํ. อสฺ, อมฺ,^{๑๗๙๓} สิ, “อมฺสฺส โมสนฺ”ติ มการสฺส สเ, สเสโต โลป
คสิปิ. “อสฺ”^{๑๗๙๔} ราชา”ติปิ อตุถิ. สาทสฺส ภาโว.^{๑๗๙๕}

๑๓๑,๐๐๐. อิตฺติปุมนปฺสกสงฺขยํ.

อิตฺติปุมนปฺสกสงฺขยํ^{๑๗๙๖} อิติ เอวํ สุตตํ อธิการตุถิ อิติ ปณฺทิตน เวทิตพฺพ.
อิตฺติปุมนปฺสกวาจกตฺตา อิตฺติปุมนปฺสกสงฺขาตํ สงฺขยาสทฺทฺรูปํ อิทานิ อมฺเหหิ วุจฺเจเตติ
อธิปฺปาโย

๑๓๒,๒๒๘. โยสฺ ทฺวินนํ เทว จ.

เทว, ทฺวิ, โย, อิมินา สวิภตฺติสฺส ทฺวิสทฺทสฺส เทวอาเทโส.

โก อจฺริย “โยสฺ”ติ ปทํ กิมตุถิ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ทฺวีสฺ”ติ อฺฐาทฺรณ
สตีปิ ทฺวิสทฺเท โยนํ อภาวา อิมินา อาเทโส น หิตฺติ ฉาปนตุถิ “โยสฺ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ทฺวิ,
สฺ, สฺนํหิสฺ จ. เทว, ทฺวิ, โย, จสทฺเทน สวิภตฺติสฺส ทฺวิสทฺทสฺส เทวอาเทโส. เทวเณ, ทฺวิ, นา,
ทฺวิสฺส เทวอาเทโส, “**อโต เนนา**”ติ^{๑๗๙๗} นาวจนฺตฺส เอโน. **ปฺพพ...**^{๑๗๙๘} **สร...**^{๑๗๙๙} **นเย...**
^{๑๘๐๐} เทวํ, ทฺวิ, อํ, ทฺวิสทฺทสฺส เทวอาเทโส, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย...** อฺภินนํ, ทฺวิ, นํ, ทฺวิสฺส อฺภ,
อฺภาทิต นมฺินนํ,^{๑๘๐๑} **ปฺพพ...** **สร...** **นเย...** อฺภเยสํ, ทฺวิ, นํ, ทฺวิสฺส อฺภยาเทโส, “**สพฺพโต นํ**
สํสํนํ”ติ นวจนฺตฺส สํ, “**สพฺพนามานํ นมฺิ**”^{๑๘๐๒} **จา**”ติ อการสฺส เอ, **นเย...** เทวินนํ, ทฺวิ,
นํ, เทวอาเทโส, “**โน จ เทวาทิต นมฺิ**”ติ นการาคโม วา, อฺภาทิต นมฺินนํ, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย**
....

^{๑๗๙๒} กจจ. ๕๘, ปทฺรูป. ๒๙.

^{๑๗๙๓} ท. สมฺ.

^{๑๗๙๔} ท. อมฺ.

^{๑๗๙๕} ท., ส. สาทสฺสภาวา.

^{๑๗๙๖} น., ท. อิตฺติปุมนปฺสกสงฺขยํ.

^{๑๗๙๗} กจจ. ๑๐๓, ปทฺรูป. ๗๙.

^{๑๗๙๘} กจจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๑๗๙๙} กจจ. ๘๓., ปทฺรูป. ๖๗.

^{๑๘๐๐} กจจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๑๘๐๑} ร. นมฺินนํ.

^{๑๘๐๒} ท. สพฺพนามานนํนมฺิ.

๑๓๓,๒๓๐. ติ จตุณฺณํ ติสฺสโส จตฺสฺสโส ตโย จตฺตารโ ตีณิ จตฺตาริ.

ติสฺสโส, ติ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา, อิมินา สวิภตฺติสฺส ติสฺสทฺสฺส ติสฺสโส อาเทโส.
 จตฺสฺสโส, จตุ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา, อิมินา จตฺสฺสโส. ตโย, ติ ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา,^{๑๔๐๓} อิมินา
 ตโย. จตฺตาริ, จตุ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา. ตีณิ, ติ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา, อิมินา ตีณิ.
 จตฺตาริ, จตุ, ปจฺมาโย, ทฺติยาโย วา. อิมินา สวิภตฺติสฺส จตฺสฺสทฺสฺส จตฺตาริ.

โก อจฺริย “โยสฺสวี่”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ตีสฺส จตฺสฺส”ติ
 อุตฺทาหรณฺสฺส สฺนฺเตสฺส^{๑๔๐๔} ติจตฺสฺสชฺชเยสฺส^{๑๔๐๕} โยํ อภาวา อิมินา อาเทโส^{๑๔๐๖} น โหตีติ
 ภาปนตฺถํ “โยสฺสวี่”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ติ, จตุ, สฺ, สฺนฺหิสฺ จ.^{๑๔๐๗}

๑๓๔,๒๕๑. ปญฺจาทีนฺมกาโร.

ปญฺจ, ปญฺจ, ปจฺมาโย, อิมินา สวิภตฺติสฺส อนฺตสฺส^{๑๔๐๘} อการาเทโส. **ปฺพุพ**
 ...^{๑๔๐๙} **สฺร...**^{๑๔๑๐} **นเย...**^{๑๔๑๑} ปญฺจ, ทฺติยาโย, อิมินา อการาเทโส, **นเย...** เอว “ทสา”ติอา
 ที่นํ^{๑๔๑๒} รฺูปํ กตฺตพฺพ.^{๑๔๑๓}

โก อจฺริย “ปญฺจาทีนฺนุ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เทว ตโย”ติ
 อุตฺทาหรณฺสฺส สฺนฺเตสฺสปิ โยสฺส^{๑๔๑๔} ปญฺจาทีนํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ
 “ปญฺจาทีนฺนุ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เทว, ทฺวิ, โยสฺส^{๑๔๑๕} ทฺวินฺนํ เทว จ. ตโย, ติ, โย, ติจตฺนฺนํ ฯเปฯ
 จตฺตาริ.

^{๑๔๐๓} ร., น. “ทฺติยาโย วา” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๐๔} ท., ส. สติปิ.

^{๑๔๐๕} ท. ติจตฺสฺสชฺชเยสฺส.

^{๑๔๐๖} ท. อาเทโส.

^{๑๔๐๗} ส. สฺนฺหิสฺ จ.

^{๑๔๐๘} น. อนฺตสฺส รสฺส.

^{๑๔๐๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺรูป. ๑๒.

^{๑๔๑๐} ท. “ปฺพุพ... สฺร...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๑๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรูป. ๑๔.

^{๑๔๑๒} ท. นาติอาทีนํ.

^{๑๔๑๓} ร. กตฺตพฺพ.

^{๑๔๑๔} น., ท. ยาสฺ.

^{๑๔๑๕} ท. โย โยสฺ.

๑๓๕,๑๑๘. **ราชสุส รมุโธ ราชโน เส.**

รมุโธ, ราช, ส, อิมินา รมุโธ. ราชโน, ราช, ส, อิมินา ราชโน.

๑๓๖,๑๑๙. **รมุณ นมฺหิ วา.**

รมุณ, ราช, น, อิมินา รมุณอาเทโส. ราชุน, ราช, น. [๑๔๑๖] ราชสทฺทสุส ราช-
อาเทโส. สุนฺหิสฺส จ.

๑๓๗,๑๒๐. **นามหิ รมุณ วา.**

รมุณ, ราช, นา, อิมินา รมุณอาเทโส. ๑๔๑๗ ราชเน, ราช, นา, **อโต เนน,** ๑๔๑๘

ปฺพุพ... ๑๔๑๙ **สร...** ๑๔๒๐ **นเย....** ๑๔๒๑

โก อจฺริย “นามหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “รมุโธ สนฺตกนฺ”ติ
อุททาหรณํ สติปิ ราชสทฺทเท นาวิกตติยา อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ “นามหิ”ติ
ปทํ มยา วุตฺตํ. รมุโธ, ราช, สจฺจํ, ราชสุส รมุโธราชโน เส.

๑๓๘,๑๒๑. **สมฺมิมหิ รมุณ ราชินี.**

รมุณ. ราช, สมฺ, อิมินา รมุณอาเทโส. ๑๔๒๒ ราชินี, ราช, สมฺ, อิมินา ราชินี-
อาเทโส.

๑๓๙,๒๔๕. **ตฺมมฺหากํ ตยิ มยิ.**

ตยิ, ตฺมม, สมฺ, อิมินา สวิกตติสุส ตฺมมสทฺทสุส ตยิอาเทโส. มยิ, อมฺ, สมฺ,
อิมินา มยิอาเทโส.

โก อจฺริย “สมฺมิมหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ตฺวํ อหนฺ”ติ
อุททาหรณํ สนฺเตสฺสปี ตฺมมอมฺสทฺทเท สฺสมฺมิมวิกตติยา อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ
ภาปนตฺถํ “สมฺมิมหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตฺวํ, ตฺมม, ส, “ตฺวมํหํ สิมฺหิ จา”ติ ตฺวํอาเทโส. อหํ,
อมฺ, ส, “ตฺวมํหํ สิมฺหิ จา”ติ อหํอาเทโส.

๑๔๑๖ ร. “ราชสุส ราช สุนฺหิสฺส จ,” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ. น. “ราชสุส ราช สุนฺหิสฺส จ,”
อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ. ท., ส. “ราชสุส ราช สุนฺหิสฺส จ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

๑๔๑๗ ร. รมุโธอาเทโส.

๑๔๑๘ กจฺจ. ๑๐๓, ปทฺฐป. ๗๙.

๑๔๑๙ กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

๑๔๒๐ กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

๑๔๒๑ กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

๑๔๒๒ ร. รมุโธอาเทโส.

๑๔๐,๒๓๒. ตวมนห์ สิมหิ จ.

ตวฺ, อหฺ, ตุมฺห, อมฺห, สฺ, ตวฺอหฺอาเทโส. ตวฺ, ตุมฺห, สฺ, จสฺทฺเทน สฺวิกตฺติสฺส ตุมฺหสฺทฺทฺสฺส ตวฺอาเทโส.

๑๔๑,๒๔๑. ตว มม เส.

ตว, ตุมฺห, ส, อิมินา ตวอาเทโส. มม, อมฺห, ส, อิมินา มมอาเทโส.

โก อจฺริย “เสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตยิ มยฺ”ติ อุกาหรณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี ตุมฺห อมฺห สฺทฺเทสฺส สฺวิกตฺติยา อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “เสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมฺห, อมฺห, สฺมฺ, ตุมฺหฺมฺหากํ ตยิมยิ.

๑๔๒,๒๔๒. ตฺยหฺ มยฺหญจ.

ตฺยหฺ, ตุมฺห, ส, อิมินา ตฺยหฺอาเทโส. มยฺห, อมฺห, ส, มยฺหอาเทโส.

โก อจฺริย “เสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตยา, มยา”ติ อุกาหรณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี ตุมฺหอมฺหสฺทฺเทสฺส สฺวิกตฺติสฺสภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “เสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมฺห, อมฺห, นา, นามฺหิ ตยามยา.

๑๔๓,๒๓๕. ตํ มมฺมฺหิ.

ตํ, ตุมฺห, อํ, อิมินา สฺวิกตฺติสฺส ตุมฺหสฺทฺทฺสฺส ตํอาเทโส. มํ, อมฺห, อํ, อิมินา มํอาเทโส.

โก อจฺริย “อมฺหิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตยา มยา”ติ อุกาหรณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี ตุมฺหอมฺหสฺทฺเทสฺส สฺวิกตฺติโน อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “อมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมฺห, อมฺห, นา, นามฺหิ ตยามยา.

๑๔๔,๒๓๔. ตวฺ มมญจ นวา.

ตวฺ, ตุมฺห, อํ, อิมินา [๑๔๒๓] ตวฺอาเทโส. มมฺ, อมฺห, อํ, อิมินา มมฺอาเทโส. ๑๔๒๔

โก อจฺริย “นวา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตํ มนฺ”ติ อุกาหรณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี อปฺเรสฺ ๑๔๒๕ ตุมฺหอมฺหสฺทฺเทสฺส นวาสฺทฺเทน นีวริตฺตตา ๑๔๒๖ อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “นวา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมฺห, อมฺห, อํ, ๑๔๒๗ ตํมมฺมฺหิ ๑๔๒๘ จ.

๑๔๒๓ ท., ส. “สฺวิกตฺติสฺส ตุมฺหสฺทฺทฺสฺส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

๑๔๒๔ ท., ส. “มม” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๔๒๕ ท. อปฺเรสฺ.

๑๔๒๖ ท. “นีวริตฺตตา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๔๒๗ ท. “อ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๑๔๒๘ ร., ท. ตุมฺมมฺหิ.

๑๔๕, ๒๓๘. นามหิ ตยา มยา.

ตยา, มยา, ตุมห, อมฺห, นา, อิมินา ตุมหอมฺหสทฺทาน^{๑๔๒๙} ตยามยาอาเทโส.

โก อัจฉริย “นามหิ”ติ ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ตุมเหหิ, อมฺเหหิ”ติ อุทาหรณฺสฺ สนฺเตสุปี ตุมหอมฺหสทฺเทสฺ นาวิกตฺติยา อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ นามหิติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมห, อมฺห, หิ, **สฺหิสฺสวกาโรเอ,**^{๑๔๓๐} นเย....^{๑๔๓๑}

๑๔๖, ๒๓๖. ตุมหสฺส ตฺวํ ตวมมฺหิ.

อหํ กลิงฺครสฺส กลิงฺครํ ตฺวํ มณฺเณ. กฺกุสฺส กฺกุจํ ตฺวํ มณฺเณ.^{๑๔๓๒} ตฺวํ, ตุมห, อํ, อิมินา สวิกตฺติสฺส ตุมหสทฺสฺส ตฺวํอาเทโส. ตฺวํ, ตุมห, อํ, อิมินา ตฺวํอาเทโส.

๑๔๗, ๒๔๖. ปทโต พุติยาจตฺตติญฺจิสฺส โว โน.

“ปหาย โว คมิสฺสสามิ”ติ อุทาหรณํ มหานิพฺพานสฺสฺสฺสฺส ภาควตา วุตฺตํ. อหํ โว ปหาย นิพฺพานปฺรํ คมิสฺสสามิ. โว, ตุมห, พุติยาโย, อิมินา สวิกตฺติสฺส ตุมหสทฺสฺสโวอาเทโส. “มาโน อชฺช วิกฺกตฺติสฺส”ติ อุทาหรณํ มหาลักฺขณํ^{๑๔๓๓} ภาควตา วุตฺตํ. ชนา โน อมฺเห มา วิกฺกตฺติสฺส, มา จินฺทิสฺส. “วิกฺกตฺติสฺส”ติ^{๑๔๓๔} ปาโ. ^{๑๔๓๕} โน, ^{๑๔๓๖} อมฺห, พุติยาโย, อิมินา อาเทโส.^{๑๔๓๗} โว, ตุมห, จตฺตฺถินํ อิมินา โวอาเทโส. “สํวิกฺกเชถ”^{๑๔๓๘} โน รชฺเชนาติ อุทาหรณํ มหาโควินฺทสฺสฺสฺส ภาควตา วุตฺตํ. โน อมฺหากํ รชฺเชน รชฺชํ สํวิกฺกเชถ. อมฺห, จตฺตฺถินํ, อิมินา โนอาเทโส. โว, ตุมห, ญฺจิสฺส, อิมินา โวอาเทโส. โน, อมฺห, ญฺจิสฺส, อิมินา โนอาเทโส.

โก อัจฉริย “นวา”ติ ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เอโส อมฺหากํ สตฺถา”ติ อุทาหรณํ สติปี ปทโต ปรสฺมํ อมฺหสทฺเท ญฺจิสฺสพฺพวณฺเณ จ นวาคฺคณณ^{๑๔๓๙} อิมินา

^{๑๔๒๙} ท., ส. “ตุมห อมฺห สทฺทาน” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๓๐} กจฺจ. ๑๐๑, ปทฺรป. ๘๐.

^{๑๔๓๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฺรป. ๑๔.

^{๑๔๓๒} ท., ส. “กฺกุสฺส กฺกุจํ ตฺวํ มณฺเณ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๔๓๓} ร., น. มหาลักฺขณํ, ส. มหาลักฺขณํ.

^{๑๔๓๔} น. วิกฺกตฺติสฺส”ติ, ท. “วิกฺกตฺติสฺส”ติ, ส. วิกฺกตฺติสฺส”ติ.

^{๑๔๓๕} ร., ท. ปาโ, น. ปาโ.

^{๑๔๓๖} ท. โส เยว โน.

^{๑๔๓๗} ท. โนอาเทโส.

^{๑๔๓๘} ช. สํวิกฺกเชถ.

^{๑๔๓๙} ร., น. จวาคฺคณณ.

อาทโธ อกโตติ ภาปนตุถิ “นวา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อมฺหากํ, อมฺห, ญฺจฺฉิณฺ, “ตุมฺหมเหหิ”^{๑๔๔๐}
นมาณฺ”ติ นวฺจนสฺส อากํ, **ปฺพพ...**^{๑๔๔๑} **สร...**^{๑๔๔๒} **นเย....**^{๑๔๔๓}

โก อจฺริย “ตุมฺหมหากมี”ติ^{๑๔๔๔} ปทํ^{๑๔๔๕} กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “เอเต
อิสโย ปสฺสสํ”ติ อุกาหรณฺ สติปิ ปทโต ปฺรสุมี^{๑๔๔๖} พุติยาพหฺวจเน^{๑๔๔๗} ตุมฺหอมฺหสทฺทาภาวา
อิมิณา อาทโธ อกโตติ ภาปนตุถิ “ตุมฺหมหากมี”ติ^{๑๔๔๘} ปทํ มยา วุตตํ. อีสิ, พุติยาโย,
ณฺสณฺวา, “โยสฺวกตรสฺสโส โฉ”ติ^{๑๔๔๙} ณฺสสฺ อตฺตํ.

โก อจฺริย “ปทโต”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “อมฺหากํ สตุถา”ติ
อุกาหรณฺ สติปิ ญฺจฺฉิพหฺวจนปเร อมฺหสทฺเท^{๑๔๕๐} ปทโต อปรตฺตา อิมิณา โนอาทโธ น โหติติ
ภาปนตุถิ “ปทโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อมฺห,^{๑๔๕๑} ญฺจฺฉิณฺ, ตุมฺหมเหหิ นมาณํ, **ปฺพพ...** **สร...**
นเย....

โก อจฺริย “เอเตสฺส พุติยา จตฺตถิ ญฺจฺฉิ”ติ^{๑๔๕๒} ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตตํ. โก
ซิสฺส “คจฺจณฺ ตุมฺเห”ติ อุกาหรณฺ สติปิ ปทโต ปฺรสุมี ตุมฺหสทฺเท ตยาทีนฺมภาวา^{๑๔๕๓} อิมิณา
อาทโธ อกโตติ ภาปนตุถิ “เอเตสฺส”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ตุมฺห, ปจฺมาโย. “สพฺพนามการเต”^{๑๔๕๔}
ปจฺโม”ติ^{๑๔๕๕} โยวจนสฺส เอ. **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....**

-
- ๑๔๔๐ ร. ตุมฺหมเหหิ.
๑๔๔๑ กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.
๑๔๔๒ กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.
๑๔๔๓ กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.
๑๔๔๔ ร. “ตุมฺหมหาก”มิติ.
๑๔๔๕ ท., ส. “ปทํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.
๑๔๔๖ ส. ปเร.
๑๔๔๗ ร., ท. พหฺวจเน.
๑๔๔๘ ท., ส. ตุมฺหมหาก”มิติ.
๑๔๔๙ น. ชฺโฉ.
๑๔๕๐ ท. อมฺหสทฺเท, ส. อมฺหสทฺเทน.
๑๔๕๑ ร., น., ส. ตุมฺห.
๑๔๕๒ ท. ญฺจฺฉิ”ติ, ส. ญฺจฺฉิ”ติ.
๑๔๕๓ ท. พุติยาทีนฺมภาวา.
๑๔๕๔ น. สพฺพนามการณฺเต, ส. สพฺพนามกรเต.
๑๔๕๕ ร. ปถมา”ติ.

๑๔๘,๒๔๗. เตเมกวจเนส จ.

ตุมุห, จตุตถัส, อิมินา เตอาเทโส. ๒เปฯ อมุห, จตุตถัส, อิมินา เมอาเทโส. เต,
ตุมุห, ฌฏฐัส, อิมินา เตอาเทโส ๒เปฯ อมุห, ฌฏฐัส, อิมินา เมอาเทโส.

โก อัจฉริย “ปทโต”ติ ปทํ กิมตถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โภ สิสฺส “ตว ยาทิ,^{๑๔๕๖} มม
ยาทิ”ติ^{๑๔๕๗} อุททาหรณฺสฺ สนนฺเตสุปี ฌฏฐิเอกวจนปเรสุ ตุมหอมุหสทฺทสุ ปทโต^{๑๔๕๘} อปรตฺตา
อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตถํ “ปทโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ตว, ตุมุห, มม, อมุห, ฌฏฐัส,
ตวम्म เส.

๑๔๙,๒๔๘. น อัมมิ.

“ปเสยฺย^{๑๔๕๙} ตํ วสฺสสํ อโรคนฺ”ติ อุททาหรณฺ มหาสฺตฺโสสมชาตเก^{๑๔๖๐} วุตตํ. อหํ
อโรคํ ตํ วสฺสสํ ปเสยฺย.^{๑๔๖๑} “ปเสยฺยนฺ”ติ วตฺตพฺเพ คาถาพฺนฺธวเสน นิคฺคหิตโลปี กตฺวา
“ปเสยฺยา”ติ วุตตํ. ตํ, ตุมุห, อํ, ตมฺมมฺมิ.^{๑๔๖๒} “โส ชโน มํ พุรวี”ติ, อมุห, อํ, ตมฺมมฺมิ.^{๑๔๖๓}

๑๕๐,๒๔๙. วา ตติเย จ.

เต, ตุมุห, นา, อิมินา เตอาเทโส. ตยา, ตุมุห, นามฺหิ^{๑๔๖๔} ตยามยา. เม, อมุห,
นา, อิมินา เมอาเทโส. มยา, อมุห, นา, นามฺหิ ตยามยา.

โก อัจฉริย “ปทโต”ติ ปทํ กิมตถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โภ สิสฺส “ตยา กตํ, มยา กตํ
กมฺมณฺ”ติ อุททาหรณฺสฺ สนนฺเตสุปี นาปเรสุ ตุมุหฺมฺเหสุ ปทโต อปรตฺตา อิมินา อาเทโส น โหติติ
ภาปนตถํ “ปทโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ตุมุห, นา, อมุห, นา, นามฺหิ ตยามยา.

๑๕๑,๒๕๐. พหฺวจเนสฺ โว โน.

โว, ตุมุห, ตติยาหิ, อิมินา สฺวิกตฺตฺสฺส ตุมุหสทฺทสฺส โวอาเทโส. โน, อมุห, ตติยาหิ,
อิมินา โนอาเทโส.^{๑๔๖๕}

^{๑๔๕๖} ร., ช. ปาติ.

^{๑๔๕๗} ร. มมณฺญา”ติ, ช. มมณฺยาติ”ติ.

^{๑๔๕๘} น. ปทโต.

^{๑๔๕๙} ท., ส. ปเสยฺย.

^{๑๔๖๐} ช. มหาสฺตฺตฺโสสมชาตเก.

^{๑๔๖๑} ช. ปเสยฺย.

^{๑๔๖๒} ร. ตมฺมมฺมิ จ, ช. ตมฺมมฺมิ จ.

^{๑๔๖๓} ร. คมฺมมฺมิ จ, ช. ตมฺมมฺมิ จ.

^{๑๔๖๔} ช. นา นามฺหิ.

^{๑๔๖๕} ท. “อาเทโส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

โก อัจฉริย “ปทโต”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ตุมุเหหิ กตํ, อมุเหหิ กตฺนุ”ติ อุกทาหรณฺสฺ สนนฺเตสุปิ ตติยาพหฺวจนฺปเรสุ ตุมฺหฺมฺเหสุ ปทโต อปรตฺตา^{๑๘๖๖} อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตุถํ “ปทโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตุมฺห, อมุห, หิ, สุหิสฺสวากโร เอ, นเย.... โว, ตุมฺห, ปจฺมาโย, อิมินา สวิภตฺติสฺส ตุมฺหสทฺทสฺส โว. โน อมุห, ปจฺมาโย, อิมินา สุตฺเตน โนอาเทโส.

๑๕๒.๑๓๖. ปุมนุตตฺสา สิมฺหิ.

ปุมา, ปุม, “ลิจฺจคฺตเถ ปจฺมา”ติ^{๑๘๖๗} สิ, อิมินา ปุมนุตตฺส^{๑๘๖๘} [๑๘๖๙] อา.^{๑๘๗๐}

โก อัจฉริย “สิมฺหิ”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปุมาโน”ติ อุกทาหรณฺสฺ ตติปิ ปุมนุตตฺส^{๑๘๗๑} สิโน อภาวา อิมินา อาเทโส อกโตติ ภาปนตุถํ “สิมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปุม, ปจฺมาโย, “โยสุวานโน”ติ^{๑๘๗๒} ปุมนุตตฺส^{๑๘๗๓} สวิภตฺติสฺส อาโน, นเย....^{๑๘๗๔}

มฆวา, ยฺวา, มฆว, ยฺว, สิ, อนฺตสทฺเทน สวิภตฺติสฺส อนฺตสฺส อากาธาเทโส,^{๑๘๗๕} นเย....

๑๕๓.๑๓๘. อมาลปเนกวจเน.

เห ปุมํ, เห, อาลปเน จ, อาลปเน สิคฺสญฺญโย, สพฺพาส ๔เปฯ ทิหิ จ. ปุมํ, ปุม,^{๑๘๗๖} อาลปเน จ, อิมินา สวิภตฺติสฺส ปุมนุตตฺส อํ, นเย....

โก อัจฉริย “อาลปเน”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ปุมา”ติ อุกทาหรณฺสฺ ตติปิ เอกวจนฺปเร ปุมนุตตฺส เอกวจนฺอาลปนสฺสาภาวา^{๑๘๗๗} อิมินา อํ น โหตีติ ภาปนตุถํ “อาลปเน”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปุม, สิ, ปุมนุตตฺสา สิมฺหิ.

^{๑๘๖๖} ส. อปรตฺโต.

^{๑๘๖๗} กจฺจ. ๒๘๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๑๘๖๘} ท., ส. สทฺทนต์สฺส.

^{๑๘๖๙} ส. “สวิภตฺติสฺส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๑๘๗๐} ท. “อา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๗๑} ส. ปุมนุตตฺเทน.

^{๑๘๗๒} กจฺจ. ๑๕๕, ปทฐป. ๑๓๗.

^{๑๘๗๓} ท., ส. ปุมนุตตฺส.

^{๑๘๗๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๘๗๕} ส. อาอาเทโส.

^{๑๘๗๖} ร., ข. “ปุมํ ปุม” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๘๗๗} ท., ส. เอกวจนาลปนสฺสาภาวา.

โก อาจริย “เอกวจน”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตตํ. โก สีสฺส “เห ปุมาโน”ติ อุททาหรณ สติปิ อาลปเน ปเร^{๑๔๗๔} ปุณฺสทฺเท เอกวจนฺตฺสสมาวา อิมินา อํ น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “เอกวจน”ติ ปทํ มยา วุตตํ. เห, “**อาลปเน จา**”ติ โย, “สพฺพาสุมวุโสปฺสคฺคฺนิปาตาทีหิ^{๑๔๗๕} จา”ติ โยโลโป. ปุณ, “**อาลปเน จา**”ติ โย, “**โยสฺวานโน**”ติ สวิมตฺตีสฺส อาโน, นเย....^{๑๔๘๐}

๑๕๔,๐๐๐. समासे ज विगासा.

อิตฺถี จ ปุมา จ นปฺสํ^{๑๔๘๑} จ, นามานํ สมุจฺจโย ทฺวนุโท, นามานํ สฺมาโส ยุตฺตตฺถํ,^{๑๔๘๒} “**วุตฺตตฺถานมปฺโยโค**”ติ จสทฺทโลโป, “**เตสํ วิมตฺติโย โลปา**”^{๑๔๘๓} **จา**”ติ^{๑๔๘๔} วิมตฺติโลโป, “**ปกฺติ จสฺส สฺรณตฺสสา**”ติ อนฺตสฺรตฺส^{๑๔๘๕} ปกฺติภาโว. อิมินา ปุณฺนตฺส^{๑๔๘๖} อํ. **วคฺคณฺตํ वा वक्के, नये....** “ตฺทฺธิตฺสมาสกิตกานามํวาทเวตฺตนาทีสุ จา”ติ นามมิว กรณํ. อิตฺถิ-ปุณฺนปฺสกาณํ^{๑๔๘๗} สมฺมูหิ อิตฺติ จิตํ ตปฺปฺริสสญฺญาที ปุพฺพสมํ, สฺ, “**โสสา**”ติ สีสฺส โอ. **ปุพฺพ...**^{๑๔๘๘} **สร...**^{๑๔๘๙} **นเย....**^{๑๔๙๐}

โก อาจริย “**วิกาสา**”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตตํ โก สีสฺส “อิตฺถิ-ปุณฺนปฺสกาณํ”ติ^{๑๔๙๑} อุททาหรณ สติปิ สฺมาเส ปุณฺสทฺทฺเท วิกาสาสทฺเทน อิมินา อํ อาเทโส อกโตติ ฅาปนตฺถํ “**วิกาสา**”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อิตฺถี จ ปุมา จ นปฺสํ^{๑๔๙๒} จ, นามานํ ฅเปฯ

^{๑๔๗๔} ช. ปุเร.

^{๑๔๗๕} ช. สพฺพาสุมวุโสปฺสคฺคฺนิปาตาทีหิ.

^{๑๔๘๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๘๑} ท., ส. นปฺสโก.

^{๑๔๘๒} กจจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

^{๑๔๘๓} ช. โลโป.

^{๑๔๘๔} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๔๘๕} ส. ตสฺส รสฺส.

^{๑๔๘๖} น. ปุณฺนตฺส.

^{๑๔๘๗} ช. อิตฺถิ-ปุณฺนปฺสกาณํ.

^{๑๔๘๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๔๘๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๔๙๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๙๑} ส. ปุณฺนปฺสกาณํ”ติ, ช. อิตฺถิ-ปุณฺนปฺสกาณํ”ติ.

^{๑๔๙๒} ท., ส. นปฺสโก, ช. ปฺสกํ.

Page 213 of 578

สัพพปจฺเจยฺยสุตฺติ สุตฺตาทิสฺส สัพพวิภุตฺตีสฺส. ยฺวโน, ยฺว, สฺ, จสฺสทฺเทน ยฺวสฺสทฺทนต์สฺส
 อานาทฺเทโส. นเย ปริ... “โส”ติ สฺสฺส โอ, ปุพฺพ...^{๑๙๐๕} สฺร...^{๑๙๐๖} นเย...^{๑๙๐๗} ยฺวานา, ยฺว, โย
 , จสฺสทฺเทน อนฺตสฺส อานาทฺเทโส, นเย... “สพฺพโยนินฺมาเอ”ติ โยสฺส อา, ปุพฺพ... สฺร... นเย
 ... ยฺวานํ, ยฺว, อํ, จสฺสทฺเทน อนาทฺเทโส, นเย... ปุพฺพ... สฺร... นเย... ยฺวานเ, ยฺว, ทฺติยาโย,
 จสฺสทฺเทน อานาทฺเทโส,^{๑๙๐๘} “สพฺพโยนินฺมาเอ”ติ โยสฺส เอ, ปุพฺพ... สฺร... นเย... มชฺวานโน,
 มชฺว, สฺ, จสฺสทฺเทน อนฺตสฺส อานโน, โส, ปุพฺพ... สฺร... นเย... มชฺวานา, มชฺว, โย, อานา-
 ทฺเทโส, นเย... สพฺพโย ๒เปฯ เอ, ปุพฺพ... สฺร... นเย... มชฺวานํ, มชฺว, อํ, อานาทฺเทโส,
 ปุพฺพ... สฺร... นเย... มชฺวานเ, มชฺว, ทฺติยาโย, อานาทฺเทโส, สพฺพโย ๒เปฯ เอ, ปุพฺพ...
 สฺร... นเย... ปุมนโน, ปุมน, ส, จสฺสทฺเทน อนฺตสฺส อุกาโร, อิวณฺณวณฺณา ฌลา,^{๑๙๐๙} “ฌลโต
 สฺสฺส โน วา”ติ^{๑๙๑๐} สฺสฺส โน,^{๑๙๑๑} ปุมนนา, ปุมน, สฺมา, จสฺสทฺเทน อฺ, ลสฺสณฺวา, “ฌลโต จา”ติ
 สฺมาวจนฺตฺส นา. กมฺมโน,^{๑๙๑๒} กมฺม, ส, จสฺสทฺเทน อฺ, ลสฺสณฺวา, สฺสฺส โน. กมฺมุนา,^{๑๙๑๓}
 กมฺม, สฺมา,^{๑๙๑๔} ลสฺสณฺวา, สฺมาสฺส นา. อามฺโน, อาม, ส, ลสฺสณฺวา, สฺสฺส โน. อามฺนา,^{๑๙๑๕}
 อาม, สฺมา, จสฺสทฺเทน อนฺตสฺส อฺ, ลสฺสณฺวา, ฌลโต จ.

^{๑๙๐๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙๐๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๙๐๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๐๘} ท. อานาทฺเทโส.

^{๑๙๐๙} กจฺจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๙๑๐} กจฺจ. ๑๑๗., ปทฐป. ๑๒๔.

^{๑๙๑๑} ท. “สฺสฺส โน” อิติ ปาจา น ทิสฺสณฺติ.

^{๑๙๑๒} น. กมฺมโน.

^{๑๙๑๓} น. กมฺมุนา, ท. “กมฺมุนา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสณฺติ.

^{๑๙๑๔} ท. สา.

^{๑๙๑๕} ท. “อามฺนา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสณฺติ.

๑๕๘,๑๕๙. **สุสุมิมา วา.**

ปุมานา, อิมินา ปุมสททนต์ส อ. ^{๑๙๑๖} ปุม, สุ, อิมินา ปุมสททนต์ส อ. ปุม, สุ, ^{๑๙๑๗} ปุพพ... ^{๑๙๑๘} สุหิสวกาโรเอ, ^{๑๙๑๙} นเย....

๑๕๙,๑๖๐. **อุ นามหิ จ.**

[^{๑๙๒๐}] ปุมนา, อุ, ปุเมน, ปุม, นา, ^{๑๙๒๑} อโต เนน, ^{๑๙๒๒} ปุพพ... ^{๑๙๒๓} สร... ^{๑๙๒๔} นเย....

๑๖๐,๑๖๑. **อกมมนตส จ.**

กมมุนา, [^{๑๙๒๕}] ^{๑๙๒๖} กมม, ^{๑๙๒๗} นา, ^{๑๙๒๘} อิมินา ^{๑๙๒๙} อนตส ^{๑๙๓๐} อุ. ^{๑๙๓๑} กมมุนา, ^{๑๙๓๒} กมม, ^{๑๙๓๓} นา, ^{๑๙๓๔} อิมินา ^{๑๙๓๕} อการาเทโส. ^{๑๙๓๖} กมเมน, ^{๑๙๓๗} กมม, ^{๑๙๓๘} นา, ^{๑๙๓๙} อโต เนน, ^{๑๙๔๐} นเย....

ยุว, นา, ยุว, สุ, มฆว, สุ. จสทเทเน มฆวยุวนตานิ ออาเทโส, ^{๑๙๔๑} นเย....

อิติ นามรูปทีปนิยํ ทุตติโย ปริจเจโท นิฏจติโต. ^{๑๙๔๒}

๓.๒.๓ นามรูปทีปนิยํ ตติโย ปริจเจโท

๑๖๑,๑๖๒. **ตุมหมเหหิ นมากํ.**

ตุมฺห, อมฺห, นํ, อากํ, ^{๑๙๔๓} ปุพพ... ^{๑๙๔๔} นเย....

โก อจจริย “นมฺหิ”ติ ปทํ กิมตถํ อจจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ตุมฺเหหิ, อมฺเหหิ”ติ

^{๑๙๑๖} ข. “ปุมานา อิมินา ปุมสททนต์ส อ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๑๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙๑๘} กจจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๑๙๑๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๒๐} ข. “ปุมานา อิมินา ปุมสททนต์ส อ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๒๑} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๑๙๒๒} ส. “อโตเนน, ปุพพ... สร... นเย... กมมุนา” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๒๓} ส. “กมม, นา” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๒๔} ร., น. อการาเทโส.

^{๑๙๒๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๒๖} ท. “ยุว, นา ปริจเจโท” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ. ส. “กมมุนา, กมม, นา, อิมินาอการาเทโส..... ปริจเจโท” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ. ข. “อิติ นาม รูปทีปนิยํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๒๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

อุททาหณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี^{๑๙๒๘} ตฺมฺหฺมฺเหสฺส^{๑๙๒๙} นํวณฺสฺสํภาวํ อิมินา นํวณฺสฺส^{๑๙๓๐} อากํ น โหตีติ
 ฅาปนตฺถํ “นฺมฺเห”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตฺมฺห, หิ, สฺหิสฺสวภาโร เอ, นเย.... อมฺห, หิ, เอ.

๑๖๒,๒๓๗. ๖. ยวปฺปจฺโม.

ตฺมฺห, ทฺติยาโย, อิมินา อากํ, ปุพฺพ...^{๑๙๓๑} สฺร...^{๑๙๓๒} นเย....^{๑๙๓๓} ตฺมฺห, ทฺติยาโย,
 เอ, ปุพฺพ... สฺร... นเย.... อมฺห, ทฺติยาโย, อากํ, ปุพฺพ... สฺร... นเย.... อมฺห, ทฺติยาโย,
 สพฺพโยนินฺมาเอ, ปุพฺพ... สฺร... นเย....

โก อจฺริย “โย”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ตฺมฺเหหิ, อมฺเหหิ”ติ
 อุททาหณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี อปฺปจฺมปเรสฺส^{๑๙๓๔} ตฺมฺหฺมฺเหสฺส โยวณฺสฺสํภาวํ อิมินา อากํ น โหตีติ
 ฅาปนตฺถํ “โย”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตฺมฺห, หิ, อมฺห, หิ, สฺหิสฺสวภาโร เอ.

โก อจฺริย “อปฺปจฺโม”ติ^{๑๙๓๕} ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “คจฺจ
 ตฺมฺเห, คจฺจํม มยฺน”ติ อุททาหณฺสฺ สฺนฺเตสฺสปี โย ปเรสฺส ตฺมฺหฺมฺเหสฺส อปฺปจฺมสฺสํภาวํ อิมินา
 อากํ น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “อปฺปจฺโม”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตฺมฺห, ปจฺมาโย, สพฺพณามการเต^{๑๙๓๖}
 ปจฺโม, ปุพฺพ... สฺร... นเย....

ตฺมฺห...^{๑๙๓๗} โย, “มยํ โยมฺหิ ปจฺเม”ติ^{๑๙๓๘} วาสทฺเทน โยสฺส อํ, ปุพฺพ... สฺร... นเย....
 ตฺมฺหากํ, ตฺมฺห, โย, อานํ, ปุพฺพ... สฺร...นเย^{๑๙๓๙} ... อมฺห^{๑๙๔๐}, อมฺห, โย, อํ, ปุพฺพ^{๑๙๔๑} ... สฺร...

^{๑๙๒๘} ส. สติปิ.

^{๑๙๒๙} ร. ตฺมฺหามฺเหสฺส.

^{๑๙๓๐} ร. วณฺสฺส (“นํ” อิติ ปาสา ทิสฺสติ.)

^{๑๙๓๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙๓๒} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๙๓๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๓๔} ส. อปจฺมาปเร.

^{๑๙๓๕} ร. “อปจฺโม”ติ.

^{๑๙๓๖} ร., ข. สพฺพณามการนฺเต.

^{๑๙๓๗} ท. อมฺห.

^{๑๙๓๘} ร. ปจฺโม”ติ.

^{๑๙๓๙} ข. นโย.

^{๑๙๔๐} ท. “อมฺหํ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๑๙๔๑} ข. ปุพฺพ สพฺพ.

นเย.... อมฺหานํ,^{๑๙๔๒} อมฺห, โย, อานํ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๖๓,๒๔๐. **สสุส.**

ตฺมฺห, ตฺมฺห, จตุตฺถีส, อิมินา สสุส อํ, ปุพฺพ...^{๑๙๔๓} สร...^{๑๙๔๔} นเย...^{๑๙๔๕} ตว,
ตฺมฺห, ตวมม เส, ตฺมฺห, ตฺมฺห, ญฺจีส,^{๑๙๔๖} สสุส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตฺมฺห, ตฺมฺห,
ส, ตฺมฺหํมฺยฺหฺญจ. มฺยฺห, ^{๑๙๔๗} อมฺห, จตุตฺถีส, สสุส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย.... มม, อมฺห, ส,
ตวมม เส. อมฺห, อมฺห, ญฺจีส, สสุส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย.... มฺยฺห, อมฺห, ส, ตฺมฺหํมฺยฺหฺญจ.

โก อจฺริย “สสุเสา”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ตฺมฺเหสฺ, อมฺเหสฺ”ติ
อุทฺทฺหารณฺสฺ สนฺเตสฺปิ ตฺมฺหํมฺยฺหฺญจ สสุสํภาวํ อิมินา^{๑๙๔๘} อํ น โหตีติ ภาปนตฺถํ “สสุเสา”ติ
ปทํ มยา วุตตํ. ตฺมฺห, อมฺห, ส, สฺหิสฺสวภาโร เอ, นเย ปรี ญตฺเต.

๑๖๔,๒๐๐. **สพฺพนามการเต ปจโม.**

สพฺพ, ย, ต, ปจมาโย, อิมินา โยสฺส เอ, ปุพฺพ...^{๑๙๔๙} สร...^{๑๙๕๐} นเย...^{๑๙๕๑} เก
, กิ, โย, “กิสฺส ก เว จา”ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน กาเทสฺ, โยสฺส เอ, ปุพฺพ... สร... นเย....
ตฺมฺห, อมฺห, ปจมาโย,^{๑๙๕๒} อิมินา โยสฺส เอ, ปุพฺพ... สร... นเย....

โก อจฺริย “สพฺพนามานมี”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “เทวาสฺร-
นาคคณฺพพา”ติ^{๑๙๕๓} อุทฺทฺหารณฺ สติปิ อการโต ปเร ปจมาโยมฺหิ สพฺพนามานํ อภาวํ อิมินา
เอ น โหตีติ ภาปนตฺถํ “สพฺพนามานมี”ติ ปทํ มยา วุตตํ. เทวา จ อสุรา จ นรา จ คณฺพพา
จ, ทวฺนฺทสฺสญฺญาทิสฺม,^{๑๙๕๔} ปจมาโย, “สพฺพโยนินฺมาเอ”ติ โยสฺส อา, ปุพฺพ... สร... นเย....

^{๑๙๕๕} ๓. อมฺหากํ น.

^{๑๙๕๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๙๕๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๙๕๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๙๕๙} ๔. สฺมฺจ.

^{๑๙๖๐} ๕. อมฺห, ๖. ตฺมฺห.

^{๑๙๖๑} ๗. อิมินาสฺส.

^{๑๙๖๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๙๖๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๙๖๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๙๖๕} ๘. ส. อิม โย.

^{๑๙๖๖} ๙. “เทวาสฺรณาคคณฺพพา”ติ, ๑๐. “เทวาสฺรณคณฺพพา”ติ.

^{๑๙๖๗} ๑๑. ส. “เทวา จ - สญฺญาทิสฺม” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

โก อาจริย “อการโต”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อมุ,^{๑๙๕๕} ปุริสา”ติ อุทาหรณํ สติปิ สพฺพนามโต ปจฺมาโยมุหิ อการโต อภาวา อิมินา เอ น โหตีติ ภาปนตุถํ “อการโต”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อมุ, โย, สสญฺญา, ฆปโต จ โยํ โลโป, โยสุ กตนิการโลเปสุ ที่มํ.

โก อาจริย “โย”ติ ปทํ กิมตุถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “สญฺญเอ^{๑๙๕๖}”ฯเปฯ อยฺนุ”ติ อุทาหรณํ สติปิ^{๑๙๕๗} ปจฺมปเร^{๑๙๕๘} สพฺพนามกาเร โยวจนฺตฺสาภาวา อิมินา เอ น โหตีติ ภาปนตุถํ “โย”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สพฺพ, ย, ส, “โส”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... โส, ต, ส, “เอตเตสํ โต”ติ โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... โภ, กิ, “กิสฺส ก เว เจา”ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน กาเทโส. โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... อยํ, อิม, ส, “อนปฺสทฺสสา ยํ สิมฺหิ”ติ อิมสทฺทฺส อยํ, เสสโต โลโป คสิปิ.

๑๖๕, ๒๐๔. ทวนทฎฺฐา วา.

กตรกตเม, กตโร จ กตโม จ, นามานํ ๒เปฯ ทวนฺโท, นามานํ ๒เปฯ ตตฺโถ,^{๑๙๕๙} “วุตฺตตฺตา ๒เปฯ โค”ติ จสฺสทฺเท^{๑๙๖๐} โลโป, เตสํ ๒เปฯ ปา จ,^{๑๙๖๑} ปกฺติ ๒เปฯ นุตฺตฺส, ตทฺธิต ๒เปฯ ที่สุ จ, ลิงฺคณฺจ นิปจฺจเต, ตโต จ วิภตฺติโย, สโย ๒เปฯ สฺมึสุ, “ลิงฺคตฺเต ปจฺมา”ติ^{๑๙๖๒} โย, “ทวนทฎฺฐา วา”ติ^{๑๙๖๓} อิมินา โยสุส เอ, ปุพฺพ...^{๑๙๖๔} สร...^{๑๙๖๕} นเย....^{๑๙๖๖} กตรกตมา วา, กตโร จ กตโม จ, นามานํ ๒เปฯ ทวนฺโท, เตสํ สพฺพสมํ. สพฺพโยนินฺมาเอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... “กตรกตเม, กตรกตมา วาติ อุทาหรณํทวํ ปุพฺพสมํ.

^{๑๙๕๕} ร. อมุ.

^{๑๙๕๖} น. สญฺญา.

^{๑๙๕๗} ส. สนฺเตสุปิ.

^{๑๙๕๘} ท. ปจฺมมปเร.

^{๑๙๕๙} กจุจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๑๙๖๐} ท., ส. จสฺสทฺ.

^{๑๙๖๑} กจุจ. ๓๑๗, ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๑๙๖๒} กจุจ. ๒๘๔, ปทฺฐป. ๖๕.

^{๑๙๖๓} กจุจ. ๑๖๕, ปทฺฐป. ๒๐๘. ท., ส. “ทวนทฎฺฐาวาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๖๔} กจุจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๙๖๕} กจุจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๑๙๖๖} กจุจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อัจฉริยะ “สพพนาเม”^{๑๙๖๗} ปรํ กิมตุํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สีสฺส “เทवासฺร-
นาคนุพฺพมนุสฺสา”^{๑๙๖๘} ติ อุตฺทาหรณํ สติปิ ทุวณฺฏจากรโต^{๑๙๖๙} โยปจเม สพพนามานํ อภาวา
อิมินา โยวจนฺตฺส เอ น โหตีติ ภาปนตุํ “สพพนาเม”^{๑๙๖๙} ติ ปรํ มยา วุตฺตํ. เทวา จ อสุรา จ
นาคา จ คนฺธพฺพา จ มนุสฺสา จ, นามานํ ๒เปฯ ทุวณฺโฑ, นามานํ ๒เปฯ ตตฺถโก,^{๑๙๗๐}
วุตฺตตฺถกานมปฺปิโยโค, เตสํ ๒เปฯ ปา จ, ปกฺติ ๒เปฯ นุตฺตฺส, ตทฺธิต ๒เปฯ ทิสฺส จ,
ปจฺมาโย, “สพฺพโยนินมาเอ”^{๑๙๗๑} ติ โยสฺส^{๑๙๗๑} อา, ปุพฺพ... สรโลโป ...^{๑๙๗๒} [^{๑๙๗๓}] นเย...^{๑๙๗๔}

โก อัจฉริยะ “ทุวณฺฏจากร วา”^{๑๙๗๕} ติ ปรํ กิมตุํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สีสฺส “เต
สพฺเพ”^{๑๙๗๕} ติ อุตฺทาหรณํ สติปิ สพฺพนามการโต โยปจเม ทุวณฺฏจากรสฺสากาวา^{๑๙๗๕} อิมินา โยวจนฺตฺส
เอ น โหตีติ ภาปนตุํ “ทุวณฺฏจากร”^{๑๙๗๖} ติ ปรํ มยา วุตฺตํ. ต, สพฺพ, ปจฺมาโย, สพฺพนาม-
การเต ปจฺโม, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๖๖,๒๐๙. นายณัฏฐ์ สพพนามิก.

อิติ วุตฺตํ^{๑๙๗๗} จเปตฺวา อณฺณํ สพพนามิกวิธานํ “สพพนามานํ นมฺหิ จ,^{๑๙๗๘}
สพฺพโต นํ สํสํสนน”^{๑๙๗๙} ติอาทินา สุตฺเตน สพพนาเมหิ วิหิตฺวิธานํ ทุวณฺฏเจ ทุวณฺฏจากรํ สพ
พนามานํ น การิยํ น กตฺตพฺพํ โหตีติ อตฺถโก. ปุพฺพ จ อปฺวา จ, นามานํ ๒เปฯ ทุวณฺโฑ,
“วุตฺตตฺถกา ๒เปฯ โค”^{๑๙๗๙} ติ จสทฺทโลโป. เตสํ ๒เปฯ ปา จ,^{๑๙๗๙} ปกฺติ ๒เปฯ นุตฺตฺส, ตทฺธิต

^{๑๙๖๗} ร., น., ช. นามานมี”ติ, ท., ส. สพพนามานมี”ติ.

^{๑๙๖๘} ท. ทุวณฺฏการโต.

^{๑๙๖๙} ร., น., ช. นามานมี”ติ.

^{๑๙๗๐} กจจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

^{๑๙๗๑} ช. โยสฺส เอ.

^{๑๙๗๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๙๗๓} ช. “เทว อิจฺเจ ตฺร ปุพฺพมโหจิตฺมสํ สเรณ วิโยชเยติ ปุพฺพ พุณฺณํ สรโต ปุณฺณกา สพฺพ
สรโลโป ทิสํ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๗๔} ส. “สพฺพโยนินมาเอ – นเย...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๗๕} ท. ทุวณฺฏจากรสฺสากาวา.

^{๑๙๗๖} ร., น. ทุวณฺฏจากร”ติ.

^{๑๙๗๗} ท. วุตฺตตฺถก.

^{๑๙๗๘} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

^{๑๙๗๙} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

ฯเปฯ สฺ จ,^{๑๙๔๐} ฉฐีพหุจัน, “สพพนามานํ นมฺหิ เจา”ติ อการสเสการาเทเส สมฺปตฺเต
“สพฺพโต นํ สํสํนํ”ติ อาเทสทวยมฺหิ จ สมฺปตฺเต อิมินา ตํ สพฺพํ ปฏฺฐิเสธตฺวา “สนฺนิสฺ
เจา”ติ ที่เม เกต ฐปฺ จิตํ, ปุพฺพมโร...^{๑๙๔๑} สรา สเร โลปฺ,^{๑๙๔๒} ทิฆํ, นเย....^{๑๙๔๓} ปุพฺพตฺ-
ตรานํ,^{๑๙๔๔} ปุพฺพา จ อุตฺตรานํ จ, นามานํ ฯเปฯ ทวนฺโท, วุตฺตตฺถา ฯเปฯ โค, เตสํ
ฯเปฯ ปา จ. อตฺตตฺตรานํ, อตฺตรา จ อุตฺตรานํ จ, นามานํ ฯเปฯ ทวนฺโท, วุตฺตตฺถา ฯเปฯ
โค, เสสํ สพฺพสมํ.

๑๖๗,๒๑๐. พหุพฺพิทิมฺหิ จ.

พหุพฺพิทิมฺหิ จ สมฺมาเส สติ เอการโต อญฺญํ สพฺพนามิกวฺชานํ น การิยํ โหติ. ปิโย
ปุพฺโพ ยสฺสา, อญฺญปทตฺถสฺ พหุพฺพิทิ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, “วุตฺตตฺถา ฯเปฯ โค”ติ ยสฺสา-
สทฺทโลโป, ปกฺติ ฯเปฯ นตฺสฺส, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ...^{๑๙๔๕} สร... นเย....^{๑๙๔๖}
สวฺกตฺติ, อา โฆ, “มฺปโต สฺมึสํ”^{๑๙๔๗} สํสา”ติ สวฺกตฺติอาเทเส สมฺปตฺเต อิมินา ปฏฺฐิเสธํ กตฺ
วา “มโต นาทีนํ”ติ สสฺส อายาเทสกรณํ, ปุพฺพ... สร...^{๑๙๔๘} นเย....^{๑๙๔๙} อถ วา ปิโย ปุพฺ
โพ ยสฺสา, “อญฺญปทตฺถสฺ พหุพฺพิทิ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ,^{๑๙๕๐} วุตฺตตฺถา ฯเปฯ โค, ปกฺติ
ฯเปฯ นตฺสฺส, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... สวฺกตฺติ, อา โฆ, มฺปโต สฺมึ
สํสา”ติ สวฺกตฺติ อาเทเส สมฺปตฺเต, อิมินา ปฏฺฐิเสธ, “มโต นาทีนํ”ติ อายาเทโส^{๑๙๕๑}
“เนตฺตาหิ สฺมึมายยา”ติ ปฏฺฐิเสธ สมฺปตฺเต อิมินาว ปฏฺฐิเสธ. ปิยปุพฺพานํ, ปิโย ปุพฺโพ
ยาสํ, อญฺญปทตฺถสฺ พหุพฺพิทิ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, วุตฺตตฺถา ฯเปฯ โค, ปกฺติ ฯเปฯ

^{๑๙๔๐} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๙๔๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙๔๒} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๙๔๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๔๔} ข. ปุพฺพตฺตรานํ.

^{๑๙๔๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙๔๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๔๗} ท. สวฺกตฺติ.

^{๑๙๔๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๙๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๙๕๐} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๙๕๑} ส. ตสฺสาปิ.

นุตสฺส, อิตฺถิย ฯเปฯ อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... นวิภตฺติ, “สพฺพโต นํ สํสาณนฺ”^{๑๙๙๒}ติ
นํวจนฺตสฺส สํสาณํอาเทเส สมฺปตฺเต “สพฺพนามานํ นมฺหิ จา”^{๑๙๙๓}ติ เอกราเทเส สมฺปตฺเต อิมินา
ปฏฺิเสโธ, [^{๑๙๙๓}] “สุนฺหิสฺส จา”^{๑๙๙๓}ติ ทีโฆ. ปิยปุพฺเพ, ปิโย ปุพฺโพ ยสฺสา, อณฺวปทตฺเตสฺส พหฺพพิหิ,
อิตฺถิย ฯเปฯ อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... สุมฺวิภตฺติ, อา โฆ, “ฉปโต สุมฺิสาณํ สํสา”^{๑๙๙๔}ติ
สํสาเทเส สมฺปตฺเต อิมินา ปฏฺิเสโธ, “กฺวจิ สมาสนฺตคตฺตานมการนฺโต”^{๑๙๙๔}ติ อนฺตสฺส อการสฺส^{๑๙๙๔}
อการโ. “สฺมาสุมินํ วา”^{๑๙๙๕}ติ สุมฺิโน เอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ปิยปุพฺพสฺส. ปิโย ปุพฺโพ
ยสฺสา, อณฺวปทตฺเตสฺส พหฺพพิหิ, อิตฺถิย ฯเปฯ อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... สวิภตฺติ,
อา โฆ, “ฉปโต สุมฺิสาณํ สํสา”^{๑๙๙๕}ติ สาทะเส สมฺปตฺเต อิมินา ปฏฺิเสโธ, “กฺวจิ สมาส
ฯเปฯ รนฺโต”^{๑๙๙๖}ติ อการสฺส อการโ, สาคโม เส.^{๑๙๙๗}

“จ”อิติ ปทํ กิमतฺถํ กิปปโยชนํ ? จคฺคฺคณฺน สพฺพนามิกวิธานญจ โหติติ ฅาปนตฺถํ
จสทฺเทน นเกวลํ อณฺวํ สพฺพนามิกวิธานํ อกตฺนฺติ^{๑๙๙๘} ทสฺเสติ. ทกฺขิณา จ ปุพฺพา, นามานํ
ฯเปฯ ทวฺนฺโท, [^{๑๙๙๙}] เตสํ ฯเปฯ ปา จ, “วฺตฺต ฯเปฯ โค”^{๑๙๙๙}ติ จโลโป, ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส,
อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... นามมิว กรณํ,^{๒๐๐๐} สุมฺวิภตฺติ, อา โฆ, “ฉปโต สุมฺิสาณํ สํ
สา”^{๑๙๙๙}ติ สุมฺิโน สํ, โฆ รสฺสํ, อการสฺส รสฺโส, “สํสาเสวกฺวจเนสฺส จา”^{๑๙๙๙}ติ สาคโม. ทกฺขิณปุพฺพสฺสา,
ทกฺขิณา จ ปุพฺพา จ, สมาสสณฺวาวิธานํ ปุพฺพสมํ. อิตฺถิย ฯเปฯ ปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย....
สวิภตฺติ, “ฉป ฯเปฯ สํสา”^{๒๐๐๑}ติ สสฺส สาทะโส, โฆ รสฺสํ, สํสาเสวกฺวจเนสฺส จ. อุตฺตร
ปุพฺพสฺสํ, อุตฺตรว จ ปุพฺพา จ, สมาสสณฺวาวิธานญจ, วิภตฺติปจฺจยํ ปุพฺพสมํ. อุตฺตรปุพฺพสฺสา,

^{๑๙๙๒} กจฺจ. ๑๐๒., ปทฺฐป. ๒๐๒.

^{๑๙๙๓} ท., ส. กจฺจ สมาสนฺต ตตานมการนฺโตติ อนฺตสฺส อการสฺส อการโ.

^{๑๙๙๔} ช. อการสฺส.

^{๑๙๙๕} กจฺจ. ๑๐๘, ปทฺฐป. ๙๐, ท. “สฺมาสุมินํ วาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๑๙๙๖} กจฺจ. ๓๓๗, ปทฺฐป. ๓๕๐.

^{๑๙๙๗} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๑๙๙๘} ท. อกตฺตฺรนฺติ.

^{๑๙๙๙} ส. “นามานํ ฯเปฯ คตฺตฺถิ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเว ทิสฺสนฺติ.

^{๒๐๐๐} ช. กรณ.

^{๒๐๐๑} ส. สํสา”ติ.

อุตุตรา จ ปุพพา จ, นามานํ ฯเปฯ ทวนุโท, [๒๐๐๒] อิติติ ฯเปฯ ปจฺจโย, **ปุพฺพ... สร... นเย**
.... สวิภตฺติ, อา โฆ, ฆปโต สฺมึสํ สํสา, โฆ รสฺสํ, สํสาเสว ฯเปฯ สุ จ.

๑๖๘, ๒๐๓. **สพฺพโต นํ สํสํ.**

สพฺพเพสํ, สพฺพ, นํ, อิมินา นวจนฺตฺส สํสาเทโส, “สพฺพนามานํ นมฺหิ จา”ติ อการฺสฺส
เอ. นเย ฯเปฯ ยุตุเต. สพฺพเพสํ, สพฺพ, นํ, นํ สานมาเทโส, อการฺสฺส, [๒๐๐๓] **นเย... สพฺพาสํ,**
สพฺพ, นํ, อิติติ ฯเปฯ ปจฺจโย, **ปุพฺพ... [๒๐๐๔] สร... [๒๐๐๕] นเย... [๒๐๐๖] จสฺสทฺเทน** นามมิว กรณํ
, นววิภตฺติ, อิมินา สํสาเทโส. สพฺพเพสํ, สพฺพ, อาปจฺจโย, **ปุพฺพ... สร... นเย... นํ**
सानมาเทโส, [๒๐๐๗] **เยสํ, เยสํ, ย, นํ, อิมินา นวจนฺตฺส สํสํสาเทโส, สพฺพนามานํ นมฺหิ**
จ, นเย... ยาสํ, ยาสํ, ย, อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นํ สํสํ. เตสํ, เตสํ, ต,
นํ, อิมินา สํสํสาเทโส, อการฺสฺส เอ, นเย... ตาสํ, ตาสํ, ต, อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร...
นเย... นํ สํสํมาเทโส, [๒๐๐๘] เกสํ, เกสํ, กิ, นํ, “กิสฺส ก เว จา”ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน
กิสฺสทฺสฺส การาเทโส, อิมินา สํสํ, สพฺพนามานํ นมฺหิ จ, นเย... กาสํ, กาสํ, กิ,
จสฺสทฺเทน กาเทโส, อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นํ, สํสํ, [๒๐๐๙] อการฺสฺส เอ, นเย...
อิมาสํ, อิมาสํ, อิม, อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย... นํ, สํสํ. อมฺสํ, อมฺสํ, อมฺ, [๒๐๑๐]
นํ, อิมินา นวจนฺตฺส สํสํมาเทโส, “สุนฺหิสฺ จา”ติ ทีโฆ.

โก อาจริย “นมี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สพฺพสฺส ฯเปฯ
กสฺสา”ติ อุทาหรณฺตฺส สนฺเตสฺสปี สพฺพนาเมสฺ [๒๐๑๑] นวจนฺตฺสภาวา อิมินา สํสํมาเทโส น โหติติ
วาทนฺตฺถํ “นมี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สพฺพ, ส, **สาคโม เส. [๒๐๑๒] ย, ต, ส, สาคโม เส. กสฺส,**

[๒๐๐๒] ท., ส. “นามานํ ฯเปฯ ตตฺตฺถิ, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, วุตฺต ฯเปฯ โต, จโลโป, ปกติ ฯเปฯ
นตฺสฺส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสนฺติ.

[๒๐๐๓] ท., ส. อการฺสฺส เอ.

[๒๐๐๔] กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

[๒๐๐๕] กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

[๒๐๐๖] กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

[๒๐๐๗] ส. “सानมาเทโส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

[๒๐๐๘] ท. สํสํมาเทโส.

[๒๐๐๙] ท. “อิมสํ, อิมสํ, อิม, นํ, อิมินา สํสํสา เทโส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสนฺติ.

[๒๐๑๐] ช. อมฺสํ อมฺสํ อมฺ.

[๒๐๑๑] ส. สพฺพนาเมน.

[๒๐๑๒] กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

ก็, ส, จสทุเทณ กาเทโส. **สาคโม เส.** เอวํ วุตตนเณน “อิมสฺส, อิมสฺส,^{๒๐๑๓} อมฺสฺสา”ตฺยาทีสุ นโย โยเชตพฺโพ.

๑๖๙,๑๑๗. ราชสฺส ราชฺ สุณฺหิสุ จ.

ราชฺส, ราช, ส, อิมินา ราชสทฺทสฺส ราชฺอาเทโส, “**สุณฺหิสุ จา**”ติ ทีโฆ. ราชฺนํ, ราช, นํ, อิมินา ราชฺอาเทโส, ทีโฆ. ราชฺหิ, ราช, หิ, อิมินา ราช, ทีโฆ. ราชฺภิ,^{๒๐๑๔} ราชฺหิ,^{๒๐๑๕} ราชฺอาเทโส,^{๒๐๑๖} “**สมฺมาหิสมฺมํ มหฺาภิมฺหิ วา**”ติ ภิอาเทโส, สุณฺหิสุ จ.

โก อาจริย “สุณฺหิสุ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเณน วุตตํ ? โก สิสฺส “ราชา”อิติ อุทาหรณฺ สติปิ ราชสทฺทสฺสวาทีนมาภาวํ อิมินา อาเทโส อกโตติ ฅาปนตถํ “สุณฺหิสุ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ราช, ส, “สฺยา จา”ติ สโน อา, **ปฺพุพ...**^{๒๐๑๗} **สร...**^{๒๐๑๘} **นเย...**^{๒๐๑๙}

อวธารณํ อตุโธ ยสฺส ตํ อวธารณตถํ. ราชสฺ, ราช, ส, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย...** ราชานํ, ราช, นํ, “สุณฺหิสุ จา”ติ ทีโฆ. ราชฺหิ,^{๒๐๒๐} ราช, หิ, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย....** ราชฺภิ, ราช... หิ, สมฺมาหิ ฯเปฯ ภิมฺหิ วา, สุหิ ฯเปฯ เอ, **นเย....**

๑๗๐,๒๒๐. สพฺพสฺสิมสฺเส วา.

เอสฺ, อิมสฺ, อิมินา อิมสทฺทสฺส เอ, อิมสฺ, อิม, ส, สุหิสุว ฯเปฯ เอ, **นเย....** เอส, อิม, นํ, อิมสทฺทสฺส เอ, “**สพฺพโต ฯเปฯ สานนุ**”ติ สํอาเทโส. อิมส, อิม, นํ, สพฺพโต ฯเปฯ สานํ, สพฺพนามานํ นมฺหิ จ, เอ, **นเย....** เอหิ, อิม, หิ, อิมสทฺทสฺส เอ. อิมหิ, อิม, หิ, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย....**

โก อาจริย “อิมสฺเสา”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเณน วุตตํ ? โก สิสฺส “เอเตสฺ ฯเปฯ เอเตหิ”ติ อุทาหรณฺสฺ สนฺเตสฺปิ สุณฺหิวิภตฺตีสฺ อิมสทฺทสฺสวาภาวํ อิมินา อาเทโส น โหติติ ฅาปนตถํ “อิมสฺเสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. เอต, ส, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย....** เอเตส, เอต,^{๒๐๒๑} นํ, สพฺพโต นํ สํसानํ, สพฺพนามานํ นมฺหิ จ, เอ, **นเย....** เอเตหิ, เอต, หิ, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย....**

^{๒๐๑๓} ท., ส. “อิมสฺส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๐๑๔} น. ราชฺหิภิ.

^{๒๐๑๕} ส. ราชฺหิ.

^{๒๐๑๖} ส. ราชฺอาเทโส.

^{๒๐๑๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๑๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๑๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๒๐} ส. ราชฺหิ.

^{๒๐๒๑} ส. “เอต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

๑๗๑,๒๑๙. อนิมิ นามหิ จ.

อนน,^{๒๐๒๒} อิมินา อิมสททสฺส อนาเทโส, “**อโต เนนา**”^{๒๐๒๓} เอน, **ปฺพพ...**^{๒๐๒๔}
สร... นเย...^{๒๐๒๕} อิมินา, อิม, นา, อิมินา สุตเตน อิมิอาเทโส.

โก อัจฉริย “**นามหิ**”^{๒๐๒๖} ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิมสฺส ฯเปฯ
 อิมหิ”^{๒๐๒๗} อุตฺทาหรณสฺส สติปิ อิมสทฺเท นาวิภตฺติยาภาวํ อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ
 “**นามหิ**”^{๒๐๒๗} ปทํ มยา วุตฺตํ. อิมสฺส,^{๒๐๒๘} สุหิสฺสวภาโร เอ, **นเย...** อิม, นํ, สพฺพโต นํ สํสํ,
 สพฺพนามานํ นมฺหิ จ, เอ, **นเย...** อิม, หิ, สุหิสฺสวภาโร เอ, **นเย...**

๑๗๒,๒๑๘. อนปฺสกกสฺสาํ สิมฺหิ.

อຍ, อิม, สิ, อิมินา อຍอาเทโส, “**เสสโต โลปํ คสิปี**”^{๒๐๒๙} สิลโป. อຍ อิม, สิ.

โก อัจฉริย “**อนปฺสกกสฺสา**”^{๒๐๓๐} ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “**อิทํ จิตฺตํ**
 ติฏฺฐติ”^{๒๐๓๑} อุตฺทาหรณ สติปิ สิปฺเร อิมสทฺเท อนปฺสกกสฺสาภาวํ อิมินา อาเทโส น โหติติ
 ภาปนตฺถํ “**อนปฺสกกสฺสา**”^{๒๐๓๒} ปทํ มยา วุตฺตํ. อิม, สิ, อิมสฺสทิมฺสสิ,^{๒๐๓๓} นปฺสเก.

โก อัจฉริย “**สิมฺหิ**”^{๒๐๓๔} ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “**อิมํ ปฺริสํ ปสฺสสิ**”^{๒๐๓๕}
 อุตฺทาหรณ สติปิ อิมสทฺเท สวิภตฺติยา ภาวํ อิมินา อาเทโส น^{๒๐๓๖} โหติติ ภาปนตฺถํ “**สิมฺหิ**”
 ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิม, อํ, **ปฺพพ...**^{๒๐๓๗} **สร...**^{๒๐๓๘} **นเย...**^{๒๐๓๙}

^{๒๐๒๒} ร., น., ช. อโตเนน.

^{๒๐๒๓} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๒๐๒๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๒๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๒๖} ร., น. นมฺหิ”^{๒๐๒๖}ติ.

^{๒๐๒๗} น. นามฺหิ”^{๒๐๒๗}ติ.

^{๒๐๒๘} ส. อิมสฺส.

^{๒๐๒๙} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๒๐๓๐} น. อิมสฺสทิมฺสสิ, ส. อิมสฺสทิมฺสสิ .

^{๒๐๓๑} ส. “น” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๒๐๓๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๓๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๓๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๑๗๓,๒๒๓. **อมุสฺส โม ส.**

อสุ, อมุ ฯเปฯ สี, อิมินา มการสุส^{๒๐๓๕} โส, เสสโต โลปี คสิปี. อมุโก, อมุ, สี, สพุพโต โก, “โส”ติ สีสุส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... อสุ, อมุ, สี. อมุกา, อมุ, สี, สพุพโต โก, อาปจฺจโย, เสสโต ฯเปฯ สีปี.^{๒๐๓๖}

โก อาจริย “อนปฺสกุสเสา”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ ? โภ สีสุส “อทุ ปฺปณฺ”^{๒๐๓๗} วิโรจตี”ติ^{๒๐๓๘} อุทาหรณ สติปี สีปเร^{๒๐๓๙} อมุสทุเท นปฺสกุตฺตวาจกตฺตา^{๒๐๔๐} อิมินา สกาโร^{๒๐๔๑} น โหตีติ ภาปนตถํ “อนปฺสกุสเสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อมุ, สี, อมุสสาทุ.

โก อาจริย “อมุสเสา”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ ? โภ สีสุส “อญฺ ปฺริโส”^{๒๐๔๒} ติ อุทาหรณ สติปี สีปเร อนปฺสเก อิมสทุเท อมุสสาภาวา อิมินา สกาโร^{๒๐๔๓} น โหตีติ ภาปนตถํ “อมุสเสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อญ, อิม, สี, อนปฺสกุสสาญฺ สิมฺหิ.

โก อาจริย “สิมฺหิ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตตํ ? โภ สีสุส “อญฺ ปฺริสํ ปสฺสสี”ติ^{๒๐๔๔} อุทาหรณ สติปี อมุสทุเท นปฺสกุตฺตสุส จ สีโน จ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตถํ “สิมฺหิ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อมุ, อญ, “อวิญญวณฺณา ฌลา”ติ^{๒๐๔๕} สสณฺณา, อโมนิคฺคหิตํ ฌลเปหิ.

๑๗๔,๒๑๑. **เอตเตสํ โต.**

เอโส, เอต, สี, อิมินา ตสทุทสุส โส, “โส”ติ สีสุส โอ, ปุพฺพมโ...^{๒๐๔๖} เอสา, เอต, อิตฺติ ฯเปฯ อาปจฺจโย, ปุพฺพ... สร...^{๒๐๔๗} นเย....^{๒๐๔๘} จสทุเทน นามมิว กรณํ, สี, อิมินา

^{๒๐๓๕} ร. มสการสุส.

^{๒๐๓๖} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๒๐๓๗} ท., ส. ปุพฺพนฺติ.

^{๒๐๓๘} ท., ส. “วิโรจตี” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๐๓๙} ท., ส. ปเร.

^{๒๐๔๐} ท., ส. นปฺสกุสสอภาวา.

^{๒๐๔๑} ข. สากโร.

^{๒๐๔๒} ข. สการา.

^{๒๐๔๓} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๒๐๔๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๔๕} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๔๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ตสททสส ไส, ^{๒๐๔๗} เสสโต โลป คสิปี. ไส, ต, ส, อิมินา ตสส ไส, **ปฺพุพ... สร... นเย....** สา, ต, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, **ปฺพุพ... สร... นเย....** ส, ตสส ไส, เสสโต โลป คสิปี.

โก อาจารย์ “เอเตสมี”ติ ^{๒๐๔๘} ปทํ กิमतฺถํ อาจารย์เณ ^{๒๐๔๙} วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิตโร นริโส, อิตรา อิตฺถิ”ติ อุททาหรณฺสฺ สติปี สิริวิมุตติมฺหิ เอเตเตสํ อภาวา อิมินา สภาโร น โหตีติ ภาปนตฺถํ “เอเตสมี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิตฺร, ส, ไส, **ปฺพุพ... สร... นเย....** อิตรา, อิตฺร, อิตฺถิ ฯเปฯ อาปจฺจโย, **ปฺพุพ... สร... นเย....** ส, เสสโต โลป คสิปี.

โก อาจารย์ “อนปฺสฺกสฺเสา”ติ ^{๒๐๕๐} ปทํ กิमतฺถํ อาจารย์เณ วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เอตํ จิตฺตํ, เอตํ รูปํ, ตํ จิตฺตํ, ตํ รูปนํ”ติ อุททาหรณฺสฺ สนฺเตสฺปี สิปเรสฺ เอเตสทฺเทสฺ ^{๒๐๕๑} อนปฺสฺกสฺสา ภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “อนปฺสฺกสฺเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอต, ส, “**สิน**”ติ สิสฺส อํ, **ปฺพุพ... สร... นเย....** ตํ, ต, ส, ส, **ปฺพุพ... สร... นเย....**

๑๗๕,๒๑๒. ตสฺส วา นตฺถํ สพฺพตฺถ.

นาย, ต, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, **ปฺพุพ...** ^{๒๐๕๒} **สร...** ^{๒๐๕๓} **นเย....** ^{๒๐๕๔} อิมินา ตสททสส นตฺถํ, อา โฆ, “**สมโต นาทีนํ**”ติ นาวจฺนสฺส อาโย, **ปฺพุพ... สร... นเย....** ตาย, ต, อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, **ปฺพุพ... สร... นเย....** นา, อา โฆ, สมโต นาทีนํ, **ปฺพุพ... สร... นเย....** นํ, ต, อํ, ตสททสส นตฺถํ, **ปฺพุพ... สร... นเย....** ตํ, ต, อํ, **ปฺพุพ... สร... นเย....** เน, ต, ปจฺจมาโย, อิมินา ตสททสส นตฺถํ, “สพฺพนามการณฺเต ปจฺจโม”ติ โยสฺส เอ, **ปฺพุพ... สร... นเย** ^{๒๐๕๕} ... เต... ปจฺจมาโย, โยสฺส เอ, **ปฺพุพ... สร... นเย....** เนสฺ, ต, สฺ, อิมินา ตสททสส นตฺถํ, สฺหิสฺสวกาโร เอ, **นเย....** เตสฺ, ต, สฺ, สฺหิสฺสวกาโร เอ. นมฺหิ, ต, สฺมึ, ตสฺส นตฺถํ, “**สฺมาหิ ฯเปฯ มฺหิ วา**”ติ สฺมึโน มฺหิ, ตมฺหิ, ต, สฺมึ, สฺมึโน มฺหิ. นาภิ, ต, อิตฺติยมโต

^{๒๐๔๗} ส. ตสททสส.

^{๒๐๔๘} ท., ส. เอเตสมี”ติ.

^{๒๐๔๙} ส. อาจารย์เณ.

^{๒๐๕๐} ท. อนปฺสฺกานมฺ”ติ.

^{๒๐๕๑} ท. เอเตสทฺเทสฺ.

^{๒๐๕๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๕๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๕๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๕๕} ท. นโย.

อาปัจจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... นาหิ, อิมินา ตสฺส นตฺตํ, “สมฺมาหิสมฺมี ฯเปฯ มฺหิ วา”ติ
หิสุส ภิ, ตาหิ, ต, อิตฺติย ฯเปฯ ปจฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... [๒๐๕๖]

๑๗๖,๒๑๓. สสมฺมาสมฺมีสํสาสูตฺตํ.

อสุส, ต, ส, อิมินา ตสฺสทฺทสุส อตฺตํ, **สาคโม เส.**^{๒๐๕๗} ตสฺส, ต, ส, **สาคโม เส.**
อสุมา, ต, สฺมา, ตสฺสทฺทสุส อตฺตํ. ตสุมา, ต, สฺมา, อสุมี, ต, สฺมี, ตสฺสทฺทสุส อตฺตํ. [๒๐๕๘]
อสุสํ, ต, อิตฺติย ฯเปฯ ปจฺจโย, ปุพฺพ...^{๒๐๕๙} สร...^{๒๐๖๐} นเย....^{๒๐๖๑} สฺมี, “**หฺมปโต สฺมีสํสา นํ**
สํสา”ติ สฺมีโน สํ, โฆ รสุสํ, อิมินา ตสฺส อตฺตํ, สํสาเสวกฺวจเนสุ จ. ตสฺสํ, ต, อิตฺติยมโต
อาปัจจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... สฺมี, อา โฆ, “**หฺมปโต สฺมีสํสา นํ**”ติ สฺมีโน สํ, โฆ รสุสํ,
สํสา ฯเปฯ สุ จ. อสุสา^{๒๐๖๒} ต, อิตฺติย ฯเปฯ จฺจโย, ปุพฺพ... สร... นเย.... อา โฆ, **หฺมปโต**
สฺมีสํสา นํ สํสา, โฆ รสุสํ, ตสฺส อตฺตํ, สํสา ฯเปฯ สุ จ. ตสฺสา, ต, อิตฺติย ฯเปฯ จฺจโย, **ปุพฺพ**
... สร... นเย.... ส, อา โฆ, **หฺมปโต** ฯเปฯ สํสา นํ สํสา, สํสา ฯเปฯ สุ จ.

โก อาจริย “ตการสุเสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อมฺสุสํ,
อมฺสุสา”ติ อุทฺทาหรณฺสุ สติปิ สํสาปเร สพฺพนาเม ตการสุสาภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ
วาทนตฺถํ “ตการสุเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อมฺ, สฺมี, เต อิตฺติชฺยา โป, **หฺมปโต สฺมีสํสา นํ** สํสา,
สํสา ฯเปฯ สุ จ. อมฺสุสา, อมฺ, ส, ปสญฺวา, **หฺมปโต** ฯเปฯ สํสา, สํสาเสว ฯเปฯ สุ จ.

โก อาจริย “เอเตสุ สสมฺมาสมฺมีสํสาสู”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส
“เนสุ, เตสุ”ติ อุทฺทาหรณฺสุ สติปิ สพฺพนาเม ตกาเร เอเตสํ สสมฺมาทึนํ อภาวา อิมินา อาเทโส
น โหตีติ วาทนตฺถํ “เอเตสุ สสมฺมาสมฺมีสํสาสู”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ต, ส, ตสฺส วา นตฺตํ
สพฺพตฺถ, สุหิสุวกาโร เอ, **นเย....** ต, ส, สุหิสุวกาโร เอ.

๑๗๗,๒๖๑. อิมสทฺทสุส จ.

อสุส, อิม, ส, อิมินา อิมสทฺทสุส อตฺตํ, **สาคโม เส.**^{๒๐๖๓} อิมสุส, อิม, ส,
สาคโม เส. อสุมา, อิม, สฺมา, อิมินา อตฺตํ. อิมสุมา, อิม, สฺมา. อสุมี, อิม, สฺมี. อิมสุส

^{๒๐๕๖} จ. “หิ” อิตฺติ ปาโจ เอตฺถนตฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๐๕๗} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๒๐๕๘} ท., ส. “ตฺสฺมี, ต, สฺมี” อิตฺติ ปาจา เอตฺถนตฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๐๕๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๐๖๐} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๐๖๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๐๖๒} ร. รสุสา.

^{๒๐๖๓} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

อตฺตํ. อิมสฺมึ, อิม, สฺมึ. อสฺสํ. อิม,^{๒๐๖๔} อิตฺติ ฯเปฯ จโย, **ปฺพุพ...**^{๒๐๖๕} **สร...**^{๒๐๖๖} **นเย...**^{๒๐๖๗}
สฺมึ, อา โฆ, **ฆปโต ฯเปฯ สํสา**, โฆ รสฺสํ, สํสาเสวกวจเนสฺ จ. อิมิสฺสํ,^{๒๐๖๘} อิม, อาปจฺจโย,
ปฺพุพ... **สร...** **นเย...** นามมิว กรณํ, สฺมึ, อา โฆ, สฺมึโน สํ, เอติมาสมิ, สํสา ฯเปฯ สฺ จ. อสฺสา,
อิม, อาปจฺจโย, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** ส, อา โฆ, **ฆปโต ฯเปฯ สํสา**, โฆ รสฺสํ, อิมินา อิมสฺส
อตฺตํ, สํสา ฯเปฯ สฺ จ. อิมิสฺสา, อิม, อาปจฺจโย, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** ส, อา โฆ, สสฺส
สา, เอติมาสมิ, สํสา ฯเปฯ สฺ จ.

โก อจฺริย “อิมสทฺทสฺเสา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เอติสฺสา”
ติ อูทาหรณํ สติปิ วจนปเร^{๒๐๖๙} สทฺพนามํ อิมสทฺทสฺสากาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ
ฉาปนตฺถํ “อิมสทฺทสฺเสา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เอต, ส, **สํสา ฯเปฯ สฺ จ.**^{๒๐๗๐}

๑๗๘,๒๒๔. สทฺพโต โก.

สทฺพโก, สทฺพ, สฺ, อิมินา กการาคโม, “**โส**”ติ สิสฺส โอ, **ปฺพุพ...** **สร...**^{๒๐๗๑} **นเย**
....^{๒๐๗๒} ยโก, ย, สฺ, กาคโม, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** สโก, ต, สฺ, เอตเตสํ โต, กาคโม, โส,
ปฺพุพ... **สร...** **นเย...** อมุโก, อมุ, สฺ, กาคโม, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** อสฺโก. อมุ, สฺ,
อมุสฺสโมสฺ,^{๒๐๗๓} กาคโม, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...**

โก อจฺริย “วา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สทฺพ, โย, โส, โก”ติ
อูทาหรณํ สติปิ สทฺพนามํ วาสทฺเทน นิวาริตตฺตา อิมินา อาคโม น โหตีติ ฉาปนตฺถํ
“วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สทฺพ, สฺ, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** ย, สฺ, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** ต,
สฺ, เอตเตสํ โต, โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** กิ, สฺ, “**กิสฺส ก เว เจา**”ติ สุตฺเต จสทฺเทน
กิสฺส โก, “**โส**”ติ สิสฺส โอ, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...**

^{๒๐๖๔} ข. อิมํ.

^{๒๐๖๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๖๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๖๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๖๘} ข. อิมิสฺสํ.

^{๒๐๖๙} ท., ส. ปเร.

^{๒๐๗๐} ข. “สํสา ฯเปฯ สฺ จ มี สาคโม เส” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๐๗๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๗๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๗๓} ส. อมุสฺสโมสฺ.

โก อัจฉริย “สพฺพโต”ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สีสฺส “ปุริโส”ติ อุทาหรณํ สติปิ ปุริสสทฺเท สพฺพนามสฺสภาวา อิมินา อาคโม น โหติติ ฅาปนตถํ “สพฺพโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ปุริส, สฺ, โส, **ปฺพพ... สร... นเย....**

เหิน, สฺ, สพฺพโตสทฺเทน กาคโม, โส, **ปฺพพ... สร... นเย....** โปตโก, โปต, สฺ, กาคโม, โส, **ปฺพพ... สร... นเย....**

๑๗๙,๒๐๔. ฅปโต สฺมีสํ สํสา.

สพฺพสฺสํ, สพฺพ, อิตฺติยมโต^{๒๐๗๔} อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....**
 สฺมี,^{๒๐๗๕} อา โส, อิมินา สฺมีโน สํ, สํสา ฅเปฯ สฺ จ. สพฺพายํ, สพฺพ, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** อา โส, “**ฅปโต สฺมี ยํ วา**”ติ สฺมีโน ยํ. สพฺพสฺสํ, สพฺพ, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** ส, อา โส, โส รสฺสํ, สํสา ฅเปฯ สฺ จ. สพฺพาย, สพฺพ, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** ส, อา โส, “**ฅโตนาทีนนุ**”ติ สสฺส อาโย,^{๒๐๗๖} **ปฺพพ... สร... นเย....** อิมิสฺสํ, อิม, อาปจฺจโย **ปฺพพ... สร... นเย....** สฺมี, อา โส, สํอาเทโส, เอติมาสฺมิ, สํสา ฅเปฯ สฺ จ. อิมายํ, อิม, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** สฺมี, อา โส, ฅปโต สฺมี ยํ วา. อิมิสฺสํ, อิม, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** ส, อาโส, [^{๒๐๗๗}] สํอาเทโส, [^{๒๐๗๘}] สํสา ฅเปฯ สฺ จ. อิมาย, อิม, อาปจฺจโย, **ปฺพพ... สร... นเย....** ส, อา โส, ฅโต นาทีน, **ปฺพพ... สร... นเย....** อมุสฺสํ, อมุ, สฺมี, เต อิตฺติชฺยา โป, อิมินา สฺมีโน สํ, สํสาเสว ฅเปฯ สฺ จ. อมุยํ, อมุ, สฺมี, ปสณฺณา, ฅปโต สฺมี ยํ วา. อมุสฺสํ, อมุ, ส, ปสณฺณา, อิมินา สสฺส สํ, สํสา ฅเปฯ สฺ จ. อมุยา, อมุ, ส, เต อิตฺติชฺยา โป, ปโต ยา.

โก อัจฉริย “สพฺพนามโต”ติ ปทํ กิमतถํ อัจฉริเยน วุตตํ ? โก สีสฺส “อิตฺติยํ,^{๒๐๗๙} อิตฺติยา”ติ อุทาหรณํ สติปิ สฺมีปเร ปสณฺเณ สพฺพนามสฺสภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ

^{๒๐๗๔} ฅ. อิตฺติ.

^{๒๐๗๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๗๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๗๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๗๘} ท. ส.

^{๒๐๗๙} ส. “สสฺส อาโย” อิตฺติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๐๘๐} ส. “อิมินา” อิตฺติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๐๘๑} ฅ. “เอติมาสฺมิ” อิตฺติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๐๘๒} ท. “อิตฺติยํ” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ฉาปนตถ์ “สพพนามโต”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อิตถี, สุมิ, เต อิตถียา ไป, อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ, สบโต สุมิ ยํ วา. อิตถียา, อิตถี, ส, สุมิ วา, ปสญวา, **อโฆ ฯเปฯ ปี จ,**^{๒๐๘๓} ปโต ยา.

โก อจจริย “สุมีสานมิ”ติ ปทํ กิมตถ์ อจจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “อมฺโย”ติ อุตฺหารณ^{๒๐๘๔} สติปี ปสญเว สพพนาม สุมีสานํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ฉาปนตถ์ “สุมีสานมิ”ติ^{๒๐๘๕} ปทํ มยา วุตตํ. อมฺ, โย, เต อิตถียาไป.

๑๘๐ , ๒๐๗. เนตาทิ สุมิมายยา.

เอติสฺส, เอต, อิตถียมโต ฉาปจฺจโย, **ปฺพพ...**^{๒๐๘๖} **สร...**^{๒๐๘๗} **นเย....**^{๒๐๘๘} นามมิว กรณํ, สุมิ, อา โฆ, “สมโต นาทีนมิ”ติ อายาเทเส สมฺปตเต อิมินา ปฏิสฺสโร, สบโต สุมิ สานํ^{๒๐๘๙} สํสา, “เอติมาสมิ”ติ อการสฺส^{๒๐๙๐} อิ, สํสา ฯเปฯ สฺ จ, **นเย....** เอตายํ, เอต, ฉาปจฺจโย, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....** อา โฆ, สบโต สุมิ ยํ วา. อิมิสฺส, อิม, ฉาปจฺจโย, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....** สุมิ, อา โฆ, สมโต ฯเปฯ สํสา, เอติมาสมิ, สํสา ฯเปฯ สฺ จ, **นเย....** อิมายํ, อิม, ฉาปจฺจโย, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....** สุมิ, อา โฆ, สบโต สุมิ ยํ วา. อมฺสฺส, อมฺ, สุมิ, เต อิตถียา ไป, **สบโต ฯเปฯ สํสา,** สํสา ฯเปฯ สฺ จ. อมฺยํ, อมฺ, สุมิ, ปสญวา, สบโต สุมิ ยํ วา.

โก อจจริย “สุมินุ”ติ ปทํ กิมตถ์ อจจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ตาย อิตถียา สฺชนุ”ติ อุตฺหารณ สติปี สมฺญเว สพพนาม สุมินอ อภาวา อิมินา ปฏิสฺสโร น โหติติ ฉาปนตถ์ “สุมินุ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ต, อิตถีย ฯเปฯ ปจฺจโย, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....** ฉฺจิสฺ, อา โฆ, สมโต นาทีน, **ปฺพพ...** **สร...** **นเย....**

โก อจจริย “เอตาทิ”ติ ปทํ กิมตถ์ อจจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “กญฺญาย ฯเปฯ สทฺธายา”ติ อุตฺหารณสฺ สติปี สุมิปฺรายํ สมฺญวายํ เอตาสํ สพพนามานํ อภาวา อิมินา ปฏิสฺสโร น โหติติ ฉาปนตถ์ “เอตาทิ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. กญฺ, ฉาปจฺจโย, **ปฺพพ...** **สร...**

^{๒๐๘๓} กจฺ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๒๐๘๔} ส. อุตฺหารณ.

^{๒๐๘๕} ท. “สุมีสานมิ”ติ.

^{๒๐๘๖} กจฺ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๐๘๗} กจฺ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๐๘๘} กจฺ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๐๘๙} น., ข. สุมิสฺมาน.

^{๒๐๙๐} ข. อการสฺส.

นเย.... จสทุเทณ นามมิว กรณํ, สุมิ, อา โฆ, สมโต นาทีนํ, ปุพฺพ... สร... นเย....
คงควีนสทุทพุพฺพสมํ.

๑๘๑.๙๕. มโนคณาทีโต สมนินามิอา.

มนสิ, มน, สุมิ, อิมินา สุมิโน อี, “ส สเร วาคโม”ติ สการาคโม.^{๒๐๙๑} มนสุมิ,
มน, สุมิ. สิริสิ, สิริสุมิ, ปุพฺพสมํ. มนสา, มน, นา, อิมินา นาวจนสุส อา, ส สเร วาคโม,
นเย.... มน, นา, **อโต เนน,**^{๒๐๙๒} **ปุพฺพ...**^{๒๐๙๓} **สร...**^{๒๐๙๔} **นเย....**^{๒๐๙๕} **เสถ** ปุพฺพสมํ.

โก อาจริย “สุมินามิ”ติ ปทํ กิमतถํ อาจริเยน วุตถํ ? โก สิสฺส “มโน ฯเปฯ
เตโช”ติ อุตฺทาหรณฺสุ สติปิ มโนคณ.^{๒๐๙๖} สุมินามภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตถํ
“สุมินามิ”ติ ปทํ มยา วุตถํ. มน, สิริ, ตม, ตป, เตช, สิ, โส, **ปุพฺพ... สร... นเย....**

อาทิกคฺคเณน อญฺเญหิปี สทุเทหิ ปเรสํ สุมินานํ ฯเปฯ โหนฺติ. อาทิกคฺคเณนาติ
ปทํ โหติติ ปเท กรณํ. อปิสฺสทุโ ท มโนคณํ อเปกฺขติ. พิลสิ,^{๒๐๙๗} พิล,^{๒๐๙๘} สุมิ, อาทิสฺสทุเทณ
สุมิโน อี, “ส สเร วาคโม”ติ สุตฺเต อาทิสฺสทุเทณ สาคโม, **นเย....** พิลสา,^{๒๐๙๙} พิล,^{๒๑๐๐} นา,
อาทิสฺสทุเทณ นาสฺส.^{๒๑๐๑} อา, “ส สเร วาคโม”^{๒๑๐๒}ติ สุตฺเต อาทิสฺสทุเทณ สาคโม, **นเย....** ปทสิ,
ปทสา, ปุพฺพสมํ.

๑๘๒.๙๗. สสฺส ใจ.

มนโส, มน, ส. ตปโส, ตป, ส, อิมินา สสฺส โอ, ส สเร วาคโม, **นเย....**

^{๒๐๙๑} ท. “สการาคโม” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๐๙๒} กจฺจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๒๐๙๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๙๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๐๙๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๙๖} ท. มโนคณ.

^{๒๐๙๗} ร., ท. ติลสิ, น. พิลสิ.

^{๒๐๙๘} ร., ท. ติล.

^{๒๐๙๙} ร., ท. ติลสิ, น. พิลสิ.

^{๒๑๐๐} ร., ท. ติล.

^{๒๑๐๑} ส. “นาสฺส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๑๐๒} ช. สสฺสเร วาคโม.

“มนสา ปกตํ” อิติ จิตํ, มนสทฺทโต ตปฺปกตฺวจฺเณ มโย, “เตสํ ฯเปฯ ปา จา”ติ^{๒๑๐๓} สุตฺเต เตสํสทฺเทน พุยฺญชนานํ โลโป, [^{๒๑๐๔}] อิมินา มนสทฺททฺตสฺส^{๒๑๐๕} โอ, นเย ... “ตทฺธิต ฯเปฯ สฺส จา”ติ^{๒๑๐๖} นามมิว^{๒๑๐๗} กรณิ, สี, สี้, ปุพฺพ... สร... นเย.... “อยสา ปกตํ” อิติ จิตํ, อยสทฺทโต มยปจฺจโย, เตสํสทฺเทน พุยฺญชนานํ โลโป, อิมินา อการสฺส โอ, นเย.... ตทฺธิต... สี, สี้, ปุพฺพ... สร... ^{๒๑๐๘} นเย.... ^{๒๑๐๙} “เตชสา สโม” อิติ จิตํ, “อมาทโย พรปเทภี”ติ ตปฺปฺริสสญฺญา, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, วิทฺตฺติโลโป, อิมินา เตชสทฺททฺตสฺส^{๒๑๑๐} โอ, ตทฺธิต... นา, อโต เนน, ^{๒๑๑๑} ปุพฺพ... ^{๒๑๑๒} สร... นเย.... “ตโป เอว कुโณ” อิติ จิตํ, “ทฺวิปเท ตฺถุยาธิกรณ กมฺมธารโย”ติ กมฺมธารยสญฺญา, วิทฺตฺติโลโป, เตสํสทฺเทน เอวสทฺททฺตสฺส โลโป, อิมินา อการสฺส โอ, ตทฺธิต... นา, อโต เนน, ปุพฺพ... สร... นเย.... “สิริสฺสมี รุโห” อิติ จิตํ, “อมาทโย”ติอาทินา ตปฺปฺริสสญฺญา, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, ปกฺติ ฯเปฯ นฺตสฺส, อิมินา สิริสทฺททฺตสฺส โอ, นเย.... ตทฺธิต... สี, สี, ปุพฺพ... สร... นเย.... “อาเปณ สโม” อิติ จิตํ, อมฺมทโย^{๒๑๑๓} พรปเทภี, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, ปกฺติ ฯเปฯ นฺตสฺส, อิมินา^{๒๑๑๔} อาทิกฺคฺหณฺเนน อาปสทฺททฺตสฺส โอ, นเย.... ตทฺธิต... นา, อโต เนน, ปุพฺพ... สร... นเย.... “วาเยณ สโม” อิติ จิตํ, อมฺมทโย พรปเทภี, เตสํ ฯเปฯ ปา จ, ปกฺติ ฯเปฯ นฺตสฺส, อาทิสทฺเทน วายสทฺททฺตสฺส โอ, นเย.... ตทฺธิต... นา, อโต เนน, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๑๑๔ ส. “อิมินา” อิติ ปาโจ น ทิสสติ.

โก อัจฉริย “โลเป”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ปทสา, ฯเปฯ มนสา”ติ^{๒๑๑๕} อุทาหรณฺสฺ สติปิ มโนคณาทีโต^{๒๑๑๖} วิภตฺยาเทเส^{๒๑๑๗} โลปฺสฺสาภาวา อิมินา โอน โหตีติ ภาปนตุถํ “โลเป”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปท, ตป, ยส, วจ, มน, นา, มโนคณาทีโต สมนานมิกา, ส สเร วาคโม, **นเย....**

อญฺเณ^{๒๑๑๘} สิริวยาทีสทฺทา.^{๒๑๑๙}

๑๘๔,๙๖. ส สเร วาคโม.

มน, วจ, นา, มโนคณาทีโต สมนานมิกา, อิมินา สาคโม, **นเย....** มน, วจ สุมิ, อี, สาคโม, **นเย....**

โก อัจฉริย “วา”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “มเนน ฯเปฯ ยโส”ติ อุทาหรณฺสฺ สติปิ มโนคณาทีหิ^{๒๑๒๐} วิภตฺยาเทเส^{๒๑๒๑} สปร^{๒๑๒๒} วาสทฺเทเน นีวาริตตฺตา อิมินา สการาคโม น โหตีติ ภาปนตุถํ “วา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. มน, เตช, ยส, นา, **อโต เนน,**^{๒๑๒๓} **ปฺพุพ...**^{๒๑๒๔} **สร...**^{๒๑๒๕} **นเย....** มน, เตช, ยส,^{๒๑๒๖} **สิ, โส, ปฺพุพ... สร... นเย....**

อญฺณสมิปีติ^{๒๑๒๗} อญฺณตรสมิปี. “มนสา ปกตํ” อิติ จิตํ, มนสทฺทโต “**ตมธีเต** **เตน** **กตาทิสฺนนิธานนียคสิปฺปภณฺทชฺชิวิกตฺเตสฺ จา”ติ**^{๒๑๒๘} **สฺตฺเตน**^{๒๑๒๙} **ณิกปจฺจโย,** “**เตส**

^{๒๑๑๕} ส. มนสา”ติ, ร. มนสฺสา”ติ.

^{๒๑๑๖} ท. ปโนคณาทีเก, ร. ปโนคณาทีโต.

^{๒๑๑๗} ท., ส. “วิภตฺยาเทเส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๑๑๘} ช. อญฺเณปี.

^{๒๑๑๙} ท. สิริวยาทีสทฺทา.

^{๒๑๒๐} น. มโนคณํทีหิ.

^{๒๑๒๑} ร., น., ท. วิภตฺติเทเส, ส. วิภตฺตฺยาเทเส.

^{๒๑๒๒} ท., ส. สเร.

^{๒๑๒๓} กจฺจ. ๑๐๓, ปทฺฐป. ๗๙.

^{๒๑๒๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๑๒๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๑๒๖} ช. ยสฺส.

^{๒๑๒๗} ร., ท., น., ช. อญฺเณปีติ.

^{๒๑๒๘} กจฺจ. ๓๕๑., ปทฺฐป. ๓๗๔.

^{๒๑๒๙} ท. “สฺตฺเตน” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

โณโลปนุ”ติ^{๒๑๓๐} โณโลโป, “เตสํ วิภตฺติโย โลปา”^{๒๑๓๑} จา”ติ สุตเต เตสํสทุเทเน วิภตฺติโลโป
 เจว ปกตํสทุทโลโป จ, “วุทฺธาทิสฺสรสฺส”^{๒๑๓๒} วา สํโยคณฺตสฺส”^{๒๑๓๓} สเณ”^{๒๑๓๔} จา”ติ วุทฺธิ, อาทิสฺทุเทเน
 สาคโม, นเย.... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ,^{๒๑๓๕} สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย.... “วจสา ปกตํ” อิติ จิตํ,
 “ตมธีเต ๔เปฯ สฺ จา”ติ นิโก, เตสํ โณโลโป,^{๒๑๓๖} เตสํสทุเทเน วิภตฺติปกตํสทุทโลโป, วุทฺธาทิส
 ๔เปฯ สเณ จ, อาทิสฺทุเทเน สาคโม, นเย.... ตทฺธิต... สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย....

“เย ปเนตฺถ สทุทา”^{๒๑๓๗} ‘มโนคฺโคณ’ติ”^{๒๑๓๘} วุตฺตา,^{๒๑๓๙} กถํ”^{๒๑๔๐} เตสํ มโนคฺคณภาโว
 สลฺลภเขตฺตพฺโพติ? วุจฺจเต. เตสํ มโนคฺคณภาวสลฺลภกฺขณการณํ”^{๒๑๔๑} :-

มโนคฺโคณ มโนคฺคณา-	ทิกา เจวา’มโนคฺเณ, ^{๒๑๔๒}
อิตฺติ สทุทา ติธา เญยฺยา” ^{๒๑๔๓}	มโนคฺคณวิภาวเน.
เย เต นาสนฺสุมีวีสเย	สา โส สฺยนฺตฺตา ภวณฺติ จ, ^{๒๑๔๔}
สมาสตทฺธิตฺตณฺตเต	มฺชฺโยการา” ^{๒๑๔๕} จ โหณฺติ หิ.
โสการณฺตปโยคา” ^{๒๑๔๖} จ	กฺริยาโยคมฺหิ ทิสฺสเร,
เอววิธา จ เต สทุทา	เญยฺยา ‘มโนคฺคณา’ อิตฺติ.

^{๒๑๓๐} ท. เตสณฺโณ โลโป.

^{๒๑๓๑} ช. โลโป.

^{๒๑๓๒} ท., ส. วุฒาทิสฺสรสฺส.

^{๒๑๓๓} ร., ช. สํโยคณฺตสฺส.

^{๒๑๓๔} ร. สเน.

^{๒๑๓๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๑๓๖} ร. เตสณฺโน โลโป, ท. เตสณฺโณ โลโป.

^{๒๑๓๗} ช. สทุทโต.

^{๒๑๓๘} น. มโนคฺคณาทิตฺ, ท. มทุทโนคฺคณาทิต.

^{๒๑๓๙} ร., ช. วุตฺตํ.

^{๒๑๔๐} ร. กเถนฺโต.

^{๒๑๔๑} ส. มโนคฺคณภาวสทุทลกฺขณการณํ.

^{๒๑๔๒} ช. มโนคฺโคณ.

^{๒๑๔๓} ร., ช. วิญเญยฺยา.

^{๒๑๔๔} ร., ช. โส สา สนฺตฺตา ภวณฺติ จ.

^{๒๑๔๕} ร., น., ส., ช. มฺชโยการา.

^{๒๑๔๖} น. โส การาจปโยตา.

อตฺร ตสฺสตฺถสฺส สาธกานิ ปโยคานิ สาสนโต จ โลกโต จ ยถารหมาหริตฺวา^{๒๑๔๗}
 ทสฺสเสสฺสสาม :- มนสา เจ ปสฺสสนฺเนน, ภาสติ วา กโรติ วา.^{๒๑๔๘} น^{๒๑๔๙} มยฺหํ มนโส ปิโย,^{๒๑๕๐}
 สาธุกํ มนสิกโรถ.^{๒๑๕๑} มโนปฺพพฺพคฺมา ธมฺมา,^{๒๑๕๒} มโนรมํ,^{๒๑๕๓} มโนธาคฺ, มโนมเยน กาเยน,
 อิทฺธิยา อุปสงฺกมิ.^{๒๑๕๔} โย เว ‘ทสฺสนฺ’ติ วตฺวาน, อทาเน^{๒๑๕๕} กุรุเต มโน,^{๒๑๕๖} วจฺสา ปริจิตฺตา,
 วจฺโส,^{๒๑๕๗} วจฺสิ.^{๒๑๕๘}

วโจรสุมิ ^{๒๑๕๙} หิ ^{๒๑๖๐} โพเธสิ	เวเนยฺย กุมฺพทญฺจิทํ, ^{๒๑๖๑}
ราโค สวราคฺหิตฺโต ^{๒๑๖๒}	วิสุทฺโธ พุทฺธิจฺนฺติมา. ^{๒๑๖๓}
กสฺสปสฺส วโจ สุตฺวา	อลาโต เอตทพฺพริ, ^{๒๑๖๔}
เอส ภิยฺโย ปสฺสีทามิ	สุตฺวาน มุณิโน วโจ. ^{๒๑๖๕}

-
- ^{๒๑๔๗} ท. ยถารหมาหริตฺวา.
^{๒๑๔๘} พุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๑๕.
^{๒๑๔๙} ท. “น” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.
^{๒๑๕๐} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๑/๒๑๒.
^{๒๑๕๑} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๑/๑.
^{๒๑๕๒} พุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๑๕.
^{๒๑๕๓} ช. มโนรมมํ.
^{๒๑๕๔} อจ. อญฺจก. (บาลี) ๒๓/๓๐/๑๙๓.
^{๒๑๕๕} ส. อาทาเน.
^{๒๑๕๖} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๑/๓๓๔.
^{๒๑๕๗} อจ. จตฺก. (บาลี) ๒๑/๑๙๑/๒๑๐.
^{๒๑๕๘} ช. วจฺสิ.
^{๒๑๕๙} ท., ส. วโจรสุมิ.
^{๒๑๖๐} ช. รหิ.
^{๒๑๖๑} ร., ช. กุรุทฺถุจิรํ, ส. กุรุทฺถุ จิรํ.
^{๒๑๖๒} ช. ปราคฺหิตฺโต.
^{๒๑๖๓} ช. พุทฺธิจฺนฺติมา.
^{๒๑๖๔} พุ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๑๙๘/๒๕๑.
^{๒๑๖๕} พุ. ส. (บาลี) ๒๕/๑๑๕๔/๕๕๔.

สขา จ มิตฺโต จ มมาสวีก,^{๒๑๖๖} สุสิทฺธิโต สาธุ กโรหิ เม วโจ.^{๒๑๖๗} เอญนฺตฺโต
วยสา สุภทฺท.^{๒๑๖๘} วยโส, วยสิ, วโยวฺทฺโร,^{๒๑๖๙} วโยคฺคณา อญฺญพฺพ.^{๒๑๗๐} ชนฺนฺติ.^{๒๑๗๑} ชลนฺตมิว
เตชสา,^{๒๑๗๒} เตชโส, เตชสิ, เตชธาดุทฺธโส,^{๒๑๗๓} เตชกสิณํ. ตปสา อุตฺตโม, ตปโส, ตปสิ,
ตโปธโน, ตโปชฺชคฺคณา.^{๒๑๗๔} กสฺมา ภวํ วิชนมรณฺณนิสฺสิตโต,^{๒๑๗๕} ตโป อธิ ญฺรพฺพลี พุรหฺมปตฺติยา.^{๒๑๗๖}
เจตสา อญฺญาสิ, เอวํ เจตโส ปริวิตฺตโก.^{๒๑๗๗} อุตฺตปาที, เอตมตฺถํ เจตสิ สมนฺนิธาย, เจโตปริ-
วิตฺตกมฺมญฺญา.^{๒๑๗๘} เจโตปริยญาณํ.^{๒๑๗๙} เจโต ปริฉินฺทิตี, โส ปรสฺตตฺตานํ ปรปฺปคฺคณานํ เจตสา
เจโต ปริจฺจุ ชานาตี.^{๒๑๘๐} ตมสา, ตมโส, ตมสิ, ตโมนฺทโร.^{๒๑๘๑} ตโมหโร. นวาทเมตํ ยสสา
ททามิ.^{๒๑๘๒} ยสโส, ยสสิ, ยโสโณคสมฺปิโต.^{๒๑๘๓} ยสฺสทฺธา.^{๒๑๘๔} โข ปนฺมฺหาก.^{๒๑๘๕}

^{๒๑๖๖} ข. สมาสวีก.

^{๒๑๖๗} ข. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๖/๓๓๕.

^{๒๑๖๘} ที. ม. (บาลี) ๑๐/๑๒๔/๑๓๓.

^{๒๑๖๙} ข. วโยวฺทฺโร.

^{๒๑๗๐} ข. อญฺญพฺพ.

^{๒๑๗๑} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๔/๓, ข. ขา. (บาลี) ๒๗/๓๖๐/๓๗๔.

^{๒๑๗๒} ข. ขา. (บาลี) ๒๘/๗๔/๑๓๓.

^{๒๑๗๓} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๓๙/๓๔.

^{๒๑๗๔} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๕๗/๓๓.

^{๒๑๗๕} ร. วิชนมรณฺณนิสฺสิตโต, ข. วิชนํ วิรณฺณนิสฺสิตโต.

^{๒๑๗๖} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๒๐๔/๒๑๘.

^{๒๑๗๗} น. ปริวิตฺตเก.

^{๒๑๗๘} อ. ญ. ญก. (บาลี) ๒๒/๕๕/๓๕๙, วิ. มหา. (บาลี) ๕/๒๔๒/๓.

^{๒๑๗๙} ร. เจโตปริยญาณํ, น. สโตปริยญาณํ, ท., ส. เจโตปริยญาณํ.

^{๒๑๘๐} ที. ส. (บาลี) ๙/๒๔๓/๘๑.

^{๒๑๘๑} ร., น., ข., ท. ตโมนฺทโร.

^{๒๑๘๒} ข. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๕/๓๓๔, ร., น., ท. ทปามิ, ส. ทาทามิ.

^{๒๑๘๓} ข. ฐ. (บาลี) ๒๕/๓๐๓/๖๘, ส. ยโสโณคสมฺปิโต.

^{๒๑๘๔} ท., ส. ลทฺโร.

^{๒๑๘๕} ส. ปนฺกสมฺหาก.

โกคา.^{๒๑๘๖} ยโสธรา^{๒๑๘๗} เทวี, ยโส ลพฐา น มชฺเชยฺย.^{๒๑๘๘} อยสว มลํ สมฺภูจิตํ.^{๒๑๘๙} อยโส, อยสิ, อโยปการปริยนต์, อยสา ปฏิกุชฺชิตํ.^{๒๑๙๐} เสยฺโย อโยคฺุโพ^{๒๑๙๑} ภูตฺโต.^{๒๑๙๒} อโยปตฺโต อโยมยํ, อโย กนฺตตีติ อโยกนฺโต. สมฺเตน วา ภูณฺชสฺสุ ปยสา วา, สากฺ^{๒๑๙๓} ขลฺ ปยโส ปานํ ยญฺญทตฺเตน,^{๒๑๙๔} ปยสิ^{๒๑๙๕} โอชา, ปโยธรา, ปโยนิธิ. สหสฺสเนตฺโต สิริสา ปฏิคฺคหิ.^{๒๑๙๖} สิริโส, สิริสิ อนุชฺลี กตฺวา วนฺทิตพฺพํ อธิทฺธชฺ. ^{๒๑๙๗} สิริรุหา, ^{๒๑๙๘} สิริโร ^{๒๑๙๙} จินฺทติ โย กาเมหิ ปริวชฺเชติ, สปปสฺเสว ปทาสิริโร.^{๒๒๐๐} สิริโร เต วชฺฌชิตฺวาน.^{๒๒๐๑} สรรสา, สรโส,^{๒๒๐๒} ตีณิ อูปฺปล-ชาตานิ ตสฺมี สรสิ พุราหฺมณ.^{๒๒๐๓} สโรหฺ. ยํ เอตา อูปฺเสวนฺติ, ฌนฺทสา วา ธเนน วา.^{๒๒๐๔}

^{๒๑๘๖} ที. สี่. (บาลี) ๙/๓๐๘/๑๑๘.

^{๒๑๘๗} ร. ยโสธโร

^{๒๑๘๘} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๐๑/๑๐๙.

^{๒๑๘๙} พ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๕๙.

^{๒๑๙๐} ม.อ.บ. (บาลี) ๑๔/๒๕๐/๒๑๗, บ.จ. ต.ก. (บาลี) ๒๐/๓๖/๑๓๖, พ. เปต.(บาลี) ๒๖/๗๐/๑๕๙, พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๘๖/๓๓, พ. มหา. (บาลี) ๒๙/๑๗๐/๓๓๙, พ. จ. (บาลี) ๓๐/๑๒๒/๒๔๗, บ.ภ. ก. (บาลี) ๓๗/๘๖๘/๔๙๕, ส. ปติกุชฺชิตํ.

^{๒๑๙๑} ร. อโยคฺุโ.

^{๒๑๙๒} พ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๓๐๘/๗๐, วิ. มหา. (บาลี) ๑/๑๙๓/๑๒๒, ร. ภูตฺโต.

^{๒๑๙๓} ส. สากฺ.

^{๒๑๙๔} กาสิกา. ๒/๓/๖๖.

^{๒๑๙๕} ร. ปยสา

^{๒๑๙๖} ม.ม.บ. (บาลี) ๒/๒๒๒/๑, ส. บ. (บาลี) ๒/๑๒/๓๕, พ. ขา. เอกกย. (บาลี) ๑/-/๙๗, พ. อป. บ. (บาลี) ๑/-/๘๕, พ. พุทฺธ. บ. (บาลี) -/-/๔๐๙.

^{๒๑๙๗} พ. อป. (บาลี) ๓๒/๕๘๗/๖๘.

^{๒๑๙๘} ร., น., ข. สิริโรหิ.

^{๒๑๙๙} ข. “สิริโร” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๒๐๐} พ. ส. (บาลี) ๒๕/๗๗๕/๔๘๖, ร., น., ท. ปปาสิ.

^{๒๒๐๑} พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๙๖๙/๓๓๘.

^{๒๒๐๒} ร., น. สิริสา สิริโส.

^{๒๒๐๓} พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๒๐๓๓/๓๔๕.

^{๒๒๐๔} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๓๖/๗๙, พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๓๕๐/๑๐๔.

สารวิตุติ^{๒๒๐๕} ฌนุทโส มุขิ^{๒๒๐๖} ฌนุทสิ, ฌนุทวิจิติ, ฌนุทโทภังโก, ฌุรสา ปนุทิสฺสามิ^{๒๒๐๗}, ฌุรโส, ฌุรสิ ฌายติ, ฌุรสิโลโม, ฌุโรมชฺฌเณ วิชฺฌนิ. รหสา, รหโส, รหสิ,^{๒๒๐๘} [^{๒๒๐๙}] รโหคโต นิสิติตฺวา, เอวํ จินฺเตสํ ททา.^{๒๒๑๐} อหสา, [^{๒๒๑๑}] อหสิ. ฌายนุติ ตตฺถ ปาโรหา อโหระตฺตานปจฺเจติ^{๒๒๑๒} อิมานิ ปโยคานิ. เอตฺถ จ ‘มเนน, มนฺสฺส, มโน, มนฺสฺมี, มนฺมุหิ’ติอาทีนํ จ ‘มนายตํ ตมปฺรายนํ อยปฺตฺโต ฌนุทหานิ’ติอาทีนํ จ ‘น มนํ อญฺญาสิ. ยสํ ลทฺธานํ ทุมฺเมโห.^{๒๒๑๓} ‘สิริ ฌินฺทติ’ติอาทีนํ จ รูปานิ มโนคณฺหาปฺปกาสกานิ น โหตุตฺติ น ทสฺสิตานิ, น อลฺพุกามานวเสน, ตสฺมาตฺร อิมํ อาทีโต ปฏฺจาย มโนคณฺหาวิภาวีนํ คาทาโย ภวนฺติ :-

‘มนสา มนโส มนสิ’	อิตฺติ อาที วสา จิตา,
สาโสสนฺนฺตา ^{๒๒๑๔} สทฺทฐปา	วุตฺตา ‘มโนคณฺ’ อิตฺติ.
มโนธาคฺ วโจรสฺมี	วโยวฺทฺโธ ตโปคฺโน, ^{๒๒๑๕}
เตชฺชธาคฺ ตโมนาโส	ยโสโภคสมปฺปิโต.
เจโตปริวิตฺตฺโก จ	อโยปฺตฺโต ปโยธฺวา,
สิโรรฺหํ สิโรรฺหํ	ฌุโรมชฺฌเณ รโหคโต.
ฌนุทโทภังโก ^{๒๒๑๖} อโหระตฺตํ	มโนมย’มโยมยํ,
เอวํวิโธ วิเสโส โย	ลกฺขณนฺตํ มโนคณฺ.
‘วโจ สุตฺวา, สิโร ฌินฺทํ	อโย กนฺตติ’ อิจฺจปิ,
อุปโยคสฺส สํสฺสทิ	ลกฺขณนฺตํ มโนคณฺ.

^{๒๒๐๕} ช. สารวิตุติ.

^{๒๒๐๖} วิ. มหา. (บาลี) ๕/๓๐๐/๘๕, ม. ม. (บาลี) ๑๓/๔๐๐/๓๘๖, พ. ส. (บาลี) ๒๕/๕๗๔/๔๔๙.

^{๒๒๐๗} พ. เถร. (บาลี) ๒๖/๒๗/๒๖๔, พ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๘๓๓/๓๒๕, พ. อป. (บาลี) ๓๓/๒๔๒/

๒๕๐

^{๒๒๐๘} พ. ชา. (บาลี) ๒๗/๒๘๖/๓๖๕.

^{๒๒๐๙} อ. “รหสิคโต”ติ ปาจกา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๒๑๐} พ. พุทฺธ. (บาลี) ๓๓/๗๙/๔๕๕.

^{๒๒๑๑} อ. “อหโส”ติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๒๑๒} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๔.

^{๒๒๑๓} พ. ชา. (บาลี) ๒๗/๑๒๒/๓๐.

^{๒๒๑๔} ร., น. สาโสสนฺติ ท. สาโสสนฺติ.

^{๒๒๑๕} ร., น., ช. ตโปคฺโน, ท. ตโปคฺโน.

^{๒๒๑๖} ส. ฌนุทโทภังโก.

มโนคณ วุตตโนโย
 ปุณฺณปัสสกลิงฺเคสุ

อิตฺถิลิงฺเค น ลพฺภติ,
 ลพฺภเตว ยทารหํ.

อิจฺเจวํ สพฺพถาปี :-

สาไสสฺยนฺตานิ รุปานิ
 มชฺฌเณการนฺตฺรฺปา จ

สนฺทิสฺสนฺติ^{๒๒๑๗} มโนคณ,
 ไสการนฺตฺรฺปโยคตา.

อิทํ มโนลกฺขณํ. เอวํ^{๒๒๑๘} มโนคณลกฺขณํ อนากุลํ นิคฺคมุพํ นิชฺชฏํ สมฺพุทฺธิจฺ्ञ.

อถ มโนคณาทิลกฺขณํ กถยาม :-

เย เต นาสฺสมีวีสเย
 สมาสตฺทฺธิตฺตฺตฺเต^{๒๒๑๙}
 ไสการนฺตฺรฺปโยคา จ
 สทฺทา เอวํ วิธา สพฺเพ

สาไสสฺยนฺตา ยทารหํ,
 มชฺฌเณการา น โหนฺติ ตฺ.
 กุริยาโยเค น โหนฺติ เต,
 มโนคณาทิกามตา.

เสยฺยถิทํ ? ‘พิลํ ปทํ มชฺฌ’มิจฺจาทยเ. เตสํ รุปานิ ภวฺนฺติ :- พิลสา, พิลโส, พิลสิ,
 พิลคโต, พิลํ ปาวิสฺสิ. ปทสา ว อคมาสิ, ตีณิ ปทวารานิ, มากาสิ มชฺชา ปาปํ,^{๒๒๒๐} มชฺคตํ
 โภชนํ^{๒๒๒๑} ฉทฺทาเปติ.^{๒๒๒๒} สจฺเจเน ทนฺโต ทมสา อุเปโต.^{๒๒๒๓} รสวรํ^{๒๒๒๔} รสมยํ รสํ ปิวติ.^{๒๒๒๕}
 อิทํ มโนคณลกฺขณํ.

อปรํ ปิภวติ^{๒๒๒๖} :-

เย สมาสาทิภาวมฺหิ
 นา สฺสมี วีสเย สาไส-
 ไสการนฺตฺรฺปโยคา จ

มชฺฌเณการว^{๒๒๒๗} โหนฺติ ตฺ,
 สฺยนฺตา ปน โหนฺติ หิ.
 กุริยาโยเค น โหนฺติ เต,

^{๒๒๑๗} ส. สนฺทิสฺสนฺติ.

^{๒๒๑๘} ร. อถ.

^{๒๒๑๙} ท. ร., น., ข., ส. สมาสตฺทฺธิตฺตฺเต.

^{๒๒๒๐} พ. เปต.(บาลี) ๒๖/๖/๑๕๒.

^{๒๒๒๑} ร., น., ท., ข. โคจรี.

^{๒๒๒๒} ร., น. ฉทฺทาเปสิ, ท., ส. อทฺธาคปติ.

^{๒๒๒๓} พ. ส. (บาลี) ๒๕/๔๖๘/๔๒๒.

^{๒๒๒๔} ร. รสสวาร.

^{๒๒๒๕} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๘/๑๖๔ .

^{๒๒๒๖} น. ปิภติ.

^{๒๒๒๗} ร., น. มชฺฌเณการว.

สหทา เอววิธา จาปี มโนคณาทิกา มตา.

เสยฺยติ ? ‘อาโป วาโย สรโท’^{๒๒๒๘} อิจฺเจวมาทโย. เตสํ รูปานิ ภวนฺติ^{๒๒๒๙}
 อาโปธาคฺ, วาโยธาคฺ, อาโปกสิณํ, วาโปกสิณํ,^{๒๒๓๐} อาโปมยํ, วาโยมยํ, ชีวํ ตฺวํ สรโทสํ,^{๒๒๓๑}
 สรทกาโล.^{๒๒๓๒} อาเปณ, อาปสฺส, อาเป, อาปสฺมี, อาปมฺหิ. วาเยน, วายสฺส, วาเย, วายสฺมี,
 วายมฺหิ. สรเพณ,^{๒๒๓๓} สรทสฺส,^{๒๒๓๔} สรเท, สรทสฺมี, สรทมฺหิ. อาปี อาปโต สญฺชานาติ. วายํ
 วายโต สญฺชานาติ.^{๒๒๓๕} สรทํ ปตฺถเกติ, สรทํ^{๒๒๓๖} รมนียา^{๒๒๓๗} นที.

เกจิ ปเนตฺถ วเพยฺยํ ‘นฺนุ สาสเน วายสทฺโท วีย วายสทฺโทปี มโนคณาทิสฺส
 อิจฺฉิตพฺโพ’ติ ? เอตฺถ จ วุจฺเจเต :-

‘วายุ วาโย’ติ เอเตสุ	ปจฺฉิโมเยว อิจฺฉิตโต,
มโนคณาทิสฺส นาทิ	อาทิกฺคหเสณิธ.
‘มโนธาคฺ วาโยธาคฺ’	อิจฺจาทีนิ ปทานิ หิ,
อการนฺตวเสเนว	มชฺฌิเมการานิ สิจฺฉมเร.
วายุสทฺทมฺหิ คหิเต	อาทิกฺคหเสณิธ,
‘วายุธาคฺ’ติ โอมชฺฉมํ	รูปเมว น เสสฺสติ.
ยถา หิ อายุสทฺทสฺส	รูปํ ทิสฺสติ สาคมํ,
อายุสา เอกปฺตฺตฺนุ’ติ ^{๒๒๓๘}	มนสาทิปทํ วีย.
น ตถา วายุสทฺทสฺส	รูปํ ทิสฺสติ สาคมํ,
ตสฺมา มโนคณาทิมฺหิ	ตสฺโส’กาโส น วิชฺชติ.

^{๒๒๒๘} ร., น. สรทฺโธ.

^{๒๒๒๙} ร. โหนฺติ.

^{๒๒๓๐} ส. วาโยกสิณํ.

^{๒๒๓๑} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๙/๓๙.

^{๒๒๓๒} น. สรทกาโย.

^{๒๒๓๓} ส. สรเพณ.

^{๒๒๓๔} ร., น. สรทสฺส.

^{๒๒๓๕} ม. ม. (บาลี) ๑๒/๒/๒, ร., น. สญฺชานาติ.

^{๒๒๓๖} ร., น. สรปเท.

^{๒๒๓๗} ร., น. รมนียา.

^{๒๒๓๘} พ. พ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๔.

ตถา हि 'วายเป็น อิติ' วาโย' อิติ^{๒๒๓๙} ครู วฑู,
 'วาโยธาดู'ติ เอตตส ปทสฺสตุตฺ ตเห ตเห.
 ยตฺถ ปจฺวี จ อาโป จ^{๒๒๔๐} เตไซ วาโย น คาวติ,^{๒๒๔๑}
 เอตฺถ อาปาतिकํ สทฺท- ติกํ มโนคณาทิกเก.

อิทมปิ มโนคณาทิกกฺขณํ. เอตฺถ มโนคณาทิกา ทฺวิธา ภิชฺชติ พิลปทาতিโต
 อาทาติโต จ. เอวํ มโนคณาทิกํ ลกฺขณํ อนากุลํ นิคฺคัมภํ นิชฺชฏํ สมฺพุทฺธิญฺจ.

อถ อมโนคณลกฺขณํ^{๒๒๔๒} กเถยฺยาม :-

เย จ นาวิสเย โสณฺดา เย จ สุมาวิสเย สियุ,
 สทฺทา เอวํปการา เต อมโนคณสญฺญิตา.

เก เต ? อตฺถพฺยญฺชนกฺขรสทฺทาทยเ จเว ทิโฆรสทฺทา จ. เอเตสฺส หิ อตฺถสทฺทาทีนํ
 นาวจฺนญฺจาเน^{๒๒๔๓} 'อตฺถโส พฺยญฺชนโส'^{๒๒๔๔} อกฺขรโส สุตฺตโส อูปายโส สทฺพโส จานโส'ติอาทีนํ
 โสณฺดานิ^{๒๒๔๕} รูปานิ ภาวนฺติ. ทิโฆรสทฺทานํ^{๒๒๔๖} ปน สุมาวจฺนญฺจาเน^{๒๒๔๗} 'ทิมโส โอโรโส'ติ
 โสณฺดานิ รูปานิ ภาวนฺติ. อิทํ อมโนคณาทิลกฺขณํ.

อปรมฺปิ ภาวนฺติ^{๒๒๔๘} :-

สทฺพธา วิมฺตฺตา เย สาสฺสยฺยนฺตาทิกาวโต,
 เอวํวิธาปี เต สทฺทา อมโนคณสญฺญิตา.

^{๒๒๓๙} วิสุทฺธิ. ๑/๓๔๗/๔๐๓.

^{๒๒๔๐} อ. ยตฺถ อาโป จ ปจฺวี จ.

^{๒๒๔๑} พ. อ. (บาลี) ๒๕/๑๐/๑๐๔, พ. อป. (บาลี) ๓๓/๒๑๘/๒๐๗, เนตฺติ. -/๑๐๔/๑๕๐.

^{๒๒๔๒} ร. อมโนคณาทิกํ.

^{๒๒๔๓} ร., ท., ส. นาวจฺนญฺจาเน.

^{๒๒๔๔} น. พฺยญฺชนโส.

^{๒๒๔๕} ร., น. โสณฺดาทิก, ท. โสณฺดาทิก, ส. โสณฺดานิ.

^{๒๒๔๖} ร. ทิโฆรสทฺทาทีนํ, น. ทิโฆรสทฺทานีทีนํ.

^{๒๒๔๗} ร. สุมาวจฺนญฺจาเน.

^{๒๒๔๘} ส. ภาวติ.

เก เต ? ‘ปฐิโส กณณว จิตต‘มิจจาทโย. อิทมปิ อมโนคนลกขณนุ”ติ^{๒๒๕๙}
สททนีติย^{๒๒๕๐} วุตตํ. วจัน สททาน^{๒๒๕๑} มโนคนภาวลกขณนุชย^{๒๒๕๒} อนันตํ.^{๒๒๕๓}

๑๘๕.๑๑๒. **สนตสททสส สเ ภ โฟ จนเต.**

สพภิเวว, สนต, หิ, หิสส ภิ, อิมินา สนตสททสส สเ, อนนเต โฟ จ, นเย....^{๒๒๕๔}
สพภิ^{๒๒๕๕} กุพเพถ, สพภิ ปเวทยนฺติ,^{๒๒๕๖} สนต, หิ, ภิอาเทโส, สนตสส สเ, โฟ จ, นเย, **สพภู**
โต, สนตภูโต,^{๒๒๕๗} **สพภาโว**,^{๒๒๕๘} สนตภาโว, อิมินา สนตสททสส สเ, อนนเต^{๒๒๕๙} โฟ จ, นเย
....

โก อจจริย “ภ”ติ ปทํ กิมตถํ อจจริเยน วุตตํ? โภ สิสส “สนเตหิ ปุชิตอ ภควา”ติ
อุทาทรณ สติปิ สนตสทเท ภสสาภวา^{๒๒๖๐} อิมินา วุตตวิธิน^{๒๒๖๑} น โหตีติ ภวาปนตถํ “ภ”ติ
ปทํ มยา วุตตํ. สนต, หิ, สหิสวกาโร เอ, **นเย...**

กุวจิ อุทาทรณ ะเปฯ สกุกาโร สกุกโต สนตกาโร สนตกโต จ, จสทเทน
สนตสททสส สเ, **ปรเทวภาโว จาเน.**^{๒๒๖๒}

^{๒๒๕๙} สทท. ปท. ๑๙๓-๒๐๑.

^{๒๒๕๐} ร., น., ส. สททนีติย, ท. สททนีติย .

^{๒๒๕๑} ส. วจันสททา.

^{๒๒๕๒} ส. มโนคนภาวลกขณนุชย.

^{๒๒๕๓} ส. อนันตํ.

^{๒๒๕๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๒๕๕} ร., น., ท., สพพิ.

^{๒๒๕๖} ร. ปเวทยนฺติ.

^{๒๒๕๗} ส. “สนตภูโต” อิติ ปาโจ น หิสสติ.

^{๒๒๕๘} ร. สพภาโว.

^{๒๒๕๙} ท. สนเต.

^{๒๒๖๐} ส. สนตสททสสาภวา.

^{๒๒๖๑} ส. วุตตวิธิ.

^{๒๒๖๒} ท. จเน.

๑๘๖,๑๐๗. สิมหิ คจฺจนฺตาทีนํ นุตสทฺโท อํ.

คจฺจํ, คจฺจนฺต, สิ, อิมินา อนุตสทฺท^{๒๒๖๓} อํ, ปุพฺพ...^{๒๒๖๔} สร...^{๒๒๖๕} นเย...^{๒๒๖๖}
 เสสโต โลปี คสิปี. คจฺจนฺโต, คจฺจนฺต, สิ, โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... ติฏฺฐํ, ติฏฺฐนฺโต,
 ขาทํ, ขาทนฺโต, ปุพฺพสมํ.

โก อจฺจริย “คจฺจนฺตาทีนํ”ติ ปทํ กิमतํ อจฺจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อนฺโต ะเปฯ
 สนฺโต”ติ อุทฺทหรณฺสฺ สติปี ปเร สนฺตสทฺเท^{๒๒๖๗} อาทิสทฺทสฺส ปการตฺถวาทตฺตา อิเม
 สหปฺปการตฺตา^{๒๒๖๘} อิมินา อาเทโส น โหตีติ ฅาปนตฺถํ “คจฺจนฺตาทีนํ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.
 อนฺต,^{๒๒๖๙} วนฺต, สนฺต, สิ, โส, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๘๗,๑๐๘. เสสฺส นฺตฺว.

คจฺจนฺโต,^{๒๒๗๐} คจฺจนฺต, ส, อิมินา นฺตฺมิว กรณํ, “โตติตา สสฺมีนาสฺ”ติ สวิทฺติสฺ-
 สนฺตฺสฺส โต. มหโต, มหนฺต, ส, นฺตฺมิว กรณํ, โตอาเทโส. คจฺจตา, คจฺจนฺต, นา, นฺตฺมิว กรณํ,
 โตติตา สสฺมีนาสฺ. มหตา, มหนฺต, นา, ตาอาเทโส. คจฺจติ, คจฺจนฺต, สฺมี, นฺตฺมิว^{๒๒๗๑} กรณํ,
 โตติตา สสฺมีนาสฺ, มหติ, มหนฺต, สฺมี, ตาอาเทโส.

โก อจฺจริย “เสสฺส”ติ ปทํ กิमतํ อจฺจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “คจฺจํ, มหํ,
 ขาทนฺ”ติ อุทฺทหรณฺสฺ สติปี คจฺจนฺตาทีนํ นุตสทฺเท เสสํ อภาวา อิมินา นุตสทฺโท^{๒๒๗๒} นฺตฺมิว
 น ทฺวํพฺโพติ ฅาปนตฺถํ “เสสฺส”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. คจฺจนฺต, มหนฺต, ขาทนฺต,^{๒๒๗๓} สิ, สิมฺหิ

^{๒๒๖๓} ส. นุตสทฺทสฺส.

^{๒๒๖๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๒๖๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๒๖๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๒๖๗} ส. ปรณฺตสทฺเท.

^{๒๒๖๘} ส. อิเมสํ หตฺตปฺปการตฺตา.

^{๒๒๖๙} ร. อนฺตา.

^{๒๒๗๐} น., ท., ข. คจฺจโต.

^{๒๒๗๑} ข. นฺตฺมิว.

^{๒๒๗๒} ข. นุตสทฺทา.

^{๒๒๗๓} ข. ขาทนฺตา.

คจฺจนฺตาทินํ นุตสทฺโท อํ, ปุพฺพ...^{๒๒๗๔} สร...^{๒๒๗๕} นเย...^{๒๒๗๖} เสส^{๒๒๗๗} ฯเปฯ สิปิ.

๑๘๘,๑๕๕. พุรหมตตสขราชาทิโต อมานํ.

พุรหมานํ, พุรหม, อํ, อิมินา อํวจนฺตส อานํ, ปุพฺพ... สร... นเย... พุรหมํ, พุรหม,
อํ, ปุพฺพ... สร... นเย...^{๒๒๗๘} เสสํ ปุพฺพสมํ.

โก อจฺริย “อมี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ราชา”ติ อุตฺทหรณ
สตีปิ ราชสทฺเท อํวจนฺตสํภาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนตฺถํ “อมี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ.
ราช, สิ, “สุยา จา”ติ สิสฺส อา, ปุพฺพ... สร... นเย...

๑๘๙,๑๑๓. สุยา จ.

พุรหม,^{๒๒๗๙} อตฺต,^{๒๒๘๐} สข,^{๒๒๘๑} ราช,^{๒๒๘๒} อาตุํ,^{๒๒๘๓} สิ,^{๒๒๘๔} เสสํ ปุพฺพสมํ.

๑๙๐,๑๑๔. โยนมาโน.

พุรหมานํ, พุรหม, โย, อิมินา โยสฺส อานํ, สรโลโป... นเย... เสสํ ปุพฺพสมํ.

๑๙๑,๑๓๐. สขโต จาโยโน.

สขาโย, สข, โย, อิมินา โยสฺส^{๒๒๘๕} อาโย, ปุพฺพ...^{๒๒๘๖} สร...^{๒๒๘๗} นเย...^{๒๒๘๘} สขิน
, สข, โย, อิมินา อานํ, “สขนตฺตสฺสิ โนนานํเสสฺสุ”ติ อการสฺส อิ.

^{๒๒๗๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๒๗๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๒๗๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๒๗๗} ข. เสสํ.

^{๒๒๗๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๒๗๙} ท. พุรหม.

^{๒๒๘๐} ร. รตฺต, ท., ส. อตฺตา .

^{๒๒๘๑} ท., ส. สขา.

^{๒๒๘๒} ท., ส. ราช.

^{๒๒๘๓} ร. อตุํ.

^{๒๒๘๔} ท., ส. “อาตุํ, สิ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๒๘๕} ท. “โยสฺส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๒๘๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๒๘๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๒๘๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โก อัจฉริย “โยนมี”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สขา”ติ^{๒๒๘๙}
อุททาหรณํ สติปิ สขสฺสทฺเต โยนํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ฅาปนตุถํ “โยนมี”ติ ปทํ
มยา วุตฺตํ. สข, สิ, สฺยา จ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๙๒,๑๓๕. **สมิเม.**

สข, สข, สฺมี, สมิเม, ปุพฺพ... สร... นเย....

๑๙๓,๑๒๒. **พฺรหฺมโต คสฺส จ.**

เห พฺรหฺม, เห, “อาลปนเน จา”ติ สิ, อาลปนเน สิ คสฺสญฺเ, “เสสโต โลปี คสิปิติ
วา, สพฺพาสมาวุโส ๔เปฯ ทิหิ จา”ติ วา”ติ, สิลोโป.^{๒๒๙๐} พฺรหฺม, “อาลปนเน จา”ติ สิ,
อาลปนเน สิ คสฺสญฺเ, อิมินา ตสฺส เอ, ปุพฺพ...^{๒๒๙๑} สร...^{๒๒๙๒} นเย...^{๒๒๙๓}

๑๙๔,๑๓๑. **สขนฺตสฺส นินนํเสสฺ.**

สขิน, สข, โย, สขโต^{๒๒๙๔} จาโยโน, อิมินา สขนฺตสฺส^{๒๒๙๕} อี.^{๒๒๙๖} สข, นา, สข,
น,^{๒๒๙๗} อิมินา อนฺตสฺส อี. สข, ส,^{๒๒๙๘} อิมินา อี, สาคโม เส, นเย....

โก อัจฉริย “เอเตสฺ นินนํเสสฺ”ติ ปทํ กิมตุถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส
“สขาเรหิ”ติ^{๒๒๙๙} อุททาหรณํ สติปิ สขสฺสทฺเต^{๒๓๐๐} เอเตสํ นินนํสํ อภาวา อิมินา อาเทโส
น โหติติ ฅาปนตุถํ “เอเตสฺว”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สข, ทิ, “อาโร หิมฺหิ วา”ติ อนฺตสฺส อาโร,
นเย.... สฺหิสฺสวกาโร เอ, นเย....

^{๒๒๘๙} ร., น., ท. สขฺยาติ.

^{๒๒๙๐} ร., ช. คโลโป.

^{๒๒๙๑} กจุจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๒๙๒} กจุจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๒๙๓} กจุจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๒๙๔} ช. สขาโต.

^{๒๒๙๕} ช. สขนฺตสฺส .

^{๒๒๙๖} ช. “อิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๒๙๗} ส. นา.

^{๒๒๙๘} ส. สขิน, สข, น.

^{๒๒๙๙} ช. “สขาเรหิ สขภี”ติ.

^{๒๓๐๐} ช. สขานฺตสฺส.

๑๙๕,๑๓๔. **อาโร หิมฺหิ วา.**

สขาเรหิ, ปุพฺพสมํ. สเขหิ,^{๒๓๐๑} สข, หิ, สุหิสฺวกาโร เอ,^{๒๓๐๒} **นเย....**

๑๙๖,๑๓๓. **สุนมฺสฺ วา.**

สขาเรสุ, สข, สุ, อิมิโน อนุตฺตสฺ อาโร, **นเย....** สุหิสฺวกาโร เอ, **นเย....** สขารานํ, สข, นํ, อิมิโน อาโร, **นเย....** “สุนฺหิสฺ จา”ติ ทีโฆ.^{๒๓๐๓} สข, นํ, สขนุตฺตสฺ โนนานํ เสสุ. สขารํ, สข, อํ, อิมิโน อาโร, **ปุพฺพ...**^{๒๓๐๔} **สร...**^{๒๓๐๕} **นเย...**^{๒๓๐๖} สขํ, สข, อํ, **ปุพฺพ...** **สร...** **นเย....**

๑๙๗,๑๒๕. **พฺรหฺมโต ตฺ สฺมี นิ.**

พฺรหฺมณิ,^{๒๓๐๗} พฺรหฺม, สฺมี, อิมิโน สฺมี^{๒๓๐๘} นิ, กมฺม, จมฺม, มุทฺธ, สฺมี, ตฺสทฺเทน สฺมี โน นิ.

๑๙๘,๑๒๓. **อุตฺตํ สนาสุ.**

พฺรหฺมโน, พฺรหฺม, ส, อิมิโน พฺรหฺมสทฺทสฺ^{๒๓๐๙} อนฺโต^{๒๓๑๐} **อุตฺตํ, อิวณฺณวณฺณา** **ณฺลา,**^{๒๓๑๑} **ณฺลโต สสฺส โน วา.**^{๒๓๑๒} พฺรหฺมณา, พฺรหฺม,^{๒๓๑๓} อิมิโน อการสฺส อุ.

โก อจฺริย “สนาสุ”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “พฺรหฺมา”ติ อุทาหรณฺ สติปิ พฺรหฺมสทฺเท สนานํ อภาวา อิมิโน อุ น โหตีติ ภาปนตํ “สนาสุ”ติ^{๒๓๑๔} ปทํ

^{๒๓๐๑} ร., ข. สเขหิ.

^{๒๓๐๒} ข. “หิสฺสภิ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๓๐๓} ท. “สขินํ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๓๐๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๓๐๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๓๐๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๓๐๗} ท., ส. “พฺรหฺมณิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๓๐๘} ท., ส. “สฺมี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๓๐๙} ท., ส. พฺรหฺมสทฺทสฺ.

^{๒๓๑๐} ร., น., ท., ข. “อนฺโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๓๑๑} กจฺจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๒๓๑๒} กจฺจ. ๑๑๗., ปทฺฐป. ๑๒๔.

^{๒๓๑๓} ส., ข. พฺรหฺมณา.

^{๒๓๑๔} น. “สนาสุ”ติ.

มยา วุตต์. พุรหม, สี, สุยา จ, ^{๒๓๑๕} **ปุพฺพ...** ^{๒๓๑๖} **สร...** ^{๒๓๑๗} **นเย...**

กตฺถจิ อุททาหรณฺ อุการุสฺส อภาวํ อัจริโย ทสฺเสติ. พุรหมฺสฺส, พุรหม, ส, **สาคโม**
^{๒๓๑๘} **เส,** ^{๒๓๑๙} **นเย....**

๑๙๙,๑๕๘. สตุฏฺปิตาทีนมา สิสฺมี สีโลโป จ.

สตุฏา, สตุฏ, สี, อิมินา อุสฺส อา, สีโลโป. ปิตุ, มาตุ, ภาตุ, กตฺตุ, สี, อิมินา
อุสฺส อา, สีโลโป.

โก อัจริย “สิสฺมิน”ติ ปทํ กิमतํ อัจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สตุฏฺสฺส ฯเปฯ
กตฺตุสฺส”ติ อุททาหรณฺ สติปิ สตุฏาทีนมนฺเต สิวจนฺตฺสภาวา^{๒๓๑๙} อิมินา วุตฺตวิธิ น โหติติ
ฉาปนตฺถํ “สิสฺมิน”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สตุฏ, ปิตุ, มาตุ, ภาตุ, กตฺตุ, ส, **สาคโม เส.**^{๒๓๒๐}

๒๐๐,๑๕๙. อญฺเญสฺวารตฺตํ.

สตุฏารํ, สตุฏ, อํ, อิมินา อุสฺส อาโร, ^{๒๓๒๑} **ปุพฺพ...** ^{๒๓๒๒} **สร...** ^{๒๓๒๓} **นเย...** ปิตุ, มาตุ
, ภาตุ, อํ, อิมินา อุสฺส อาโร, “**ปิตาทีนมาสิมฺหิ**”ติ^{๒๓๒๔} รุสฺส, ^{๒๓๒๕} **ปุพฺพ...** ^{๒๓๒๖} **สร...** ^{๒๓๒๗} **นเย....** สตุ
ธเวหิ, สตุฏ,^{๒๓๒๘} **หิ,** อุสฺส อาโร, **นเย....** สุหิสฺวกาโร เอ, **นเย....** เสสํ ปุพฺพสมํ.

โก อัจริย “อญฺเญสฺว”ติ ปทํ กิमतํ อัจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “สตุฏา, ฯเปฯ
ภาตา”ติ อุททาหรณฺ สติปิ สตุฏาทีนมนฺเต อญฺเญ สวิภตฺตินํ^{๒๓๒๖} อภาวา อิมินา อาโร น โหติติ
ฉาปนตฺถํ “อญฺเญสฺว”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สตุฏ, สี, สตุฏฺปิตาทีนมา สิสฺมี^{๒๓๒๗} สีโลโป จ. ปิตุ,
มาตุ, ภาตุ, สี, อุสฺส อา, สีโลโป จ.

^{๒๓๑๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๓๑๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๓๑๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๓๑๘} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๒๓๑๙} ร. วจนฺตฺสภาวา.

^{๒๓๒๐} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๒๓๒๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๓๒๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๓๒๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๓๒๔} กจจ. ๒๐๙, ปทฐป. ๑๖๘, ข. “ปิตาทีนมาสิมฺหิ”ติ.

^{๒๓๒๕} ท. สตุฏ.

^{๒๓๒๖} น., ท., ส. สวิภตฺตินํ.

^{๒๓๒๗} ร. สิมฺหิ, ข. สิมฺมฺหิ.

๒๓๓๖
สตถุ, สตถุ, ส, อิมินา สตถุสททนต์สส อุตตัม, สโลโป ๑. สตถุสส, สตถุ, ส,

Page 248 of 578

สาครโม เส.^{๒๓๓๗} สตุฏโน, ส, อิวณณวณณา ฌลา,^{๒๓๓๘} “ฌลโต สสุส โน วา”ติ^{๒๓๓๙} สสุส
โน. ปิตุ, ปิตุ, ส, อิมินา อุตตัม, สโรโป จ. เอวํ ภาตฺตสฺส, ภาตฺ, ส, สาครโม เส. ภาตฺโน,
ลลณฺวา, สสุส โน.

๒๐๔,๑๖๗. สกมณฺฐาตาทีนญจ.

สกมณฺฐาตุ^{๒๓๔๐} วิภาโว อิว สกมณฺฐาตุ, ส, อิมินา อุตตัม, สโรโป จ. เอวํ
วุตฺตนเย^{๒๓๔๑} กตฺตุ, ฌเปฯ สหฺทาทีนโย^{๒๓๔๒} โยเชตฺพุพ. ^{๒๓๔๓} [๒๓๔๔]

๒๐๕,๑๖๐. ตโต โยนโม ตุ.

สตุฏาโร, สตุฏ, โย, อญฺเษวฺรตฺตํ, นเย.... ^{๒๓๔๕} [๒๓๔๕] อิมินา โยสุส โอ, ปุพฺพ...
^{๒๓๔๖} สร... ^{๒๓๔๗} นเย... ^{๒๓๔๘} เสสํ ปุพฺพสมํ.

จตุโร,^{๒๓๔๙} จตุ,^{๒๓๕๐} โย, ตฺสทฺเทน โยสุส โอ, ยวมนทตฺรลา จาตฺมาติ วา, “เตสุ
วฺทฺธิ ฌเปฯ เทสา จา”ติ วา, “ยทฺนุปฺนนา”^{๒๓๕๑} นิปาตนา สิชฺฌนฺติ”ติ^{๒๓๕๒} วา, “ปจฺจ-

^{๒๓๓๗} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

^{๒๓๓๘} กจฺจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๒๓๓๙} กจฺจ. ๑๑๗., ปทฺฐป. ๑๒๔.

^{๒๓๔๐} ข. สกมณฺฐาตุ.

^{๒๓๔๑} ส. วุตฺตนเยน.

^{๒๓๔๒} ข. สหฺทาทีนโย.

^{๒๓๔๓} ร. โยเชตฺพุพ, ข. โยเชตฺตณ.

^{๒๓๔๔} ข. “กตฺตุ คนฺตุ ฐาตุ ส อิมินา อุตตัม สโรโป จ” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๓๔๕} ท. “อิมินา โยสุสโอ ปิตโร, ปิตุ, โย อญฺเษวฺรตฺตํ, นเย...”, อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร
ทิสฺสนฺติ. ข. “สตุฏ ปิตาทีนมาสิมฺหิ” อิติ ปาสา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๓๔๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๓๔๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๓๔๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๓๔๙} ร., ข. จตุตาโร.

^{๒๓๕๐} ข. จตุตุ.

^{๒๓๕๑} ร., น., ข. ยทฺนุปฺนนา.

^{๒๓๕๒} กจฺจ. ๓๙๑, ปทฺฐป. ๔๒๓.

ยาทนิฏฐา นิปาตนา สิทฺธนฺตํ^{๒๓๕๓} วา รการาคโม โหติ^{๒๓๕๔} สทา. อถ วา^{๒๓๕๕} “โอสเร
 จา”ติ สุตฺเต^{๒๓๕๖} จสฺสทฺเทน อุมฺมาเทโส. คาโว, โค, โย, “โยสฺ จา”ติ โอสฺส อวโ, ตฺสทฺเทน
 โยสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย.... อุมฺ, ทฺวิ, โย, “โยสฺ ทฺวินฺนํ เทว จา”ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน
 อุมฺมาเทโส, โยสฺส โอ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๐๖,๖๖๕. ตโต สุมิมิ.

สตุถฺริ, สตุถฺ, สุมิ, “อญฺเษสฺวารตฺตํ”ติ อุมฺมา อวโ, อิมินา สุมิโน อิ, “อาโร
 รสฺสสมิกาวะ”ติ รสฺสโส, ปุพฺพ...^{๒๓๕๗} สร...^{๒๓๕๘} นเย....^{๒๓๕๙} ปิตฺ, มาตุ, ภาตฺ, ธีตฺ, กตฺตฺ, วตฺตฺ,
 สุมิ, อญฺเษ-สฺวารตฺตํ, อิมินา สุมิโน อิ, อาโร รสฺสสมิกาวะ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ภูวิ, ภู, สุมิ,
 ตโตสทฺเทน สุมิโน อิ, อิวณฺณวณฺณา ฌลา,^{๒๓๖๐} “ฌลานมียฺววา สเร วา”ติ ลสฺส อุมฺ,
 ปุพฺพ...สร... [^{๒๓๖๑}]นเย....

๒๐๗,๖๖๑. นา อา.

สตุถฺราโร,^{๒๓๖๒} สตุถฺ, นา, อญฺเษสฺวารตฺตํ, นเย.... อิมินา นาวจฺนสฺส อา, ปุพฺพ...
^{๒๓๖๓} สร... นเย.... ปิตฺ, มาตุ, ภาตฺ, ธีตฺ, นา, อญฺเษสฺวารตฺตํ, นเย.... นาสฺส อา, ปิตาที-
 นมสิมฺหิ, ปุพฺพ... สร... นเย.... กตฺตารา,^{๒๓๖๔} วตฺตารา,^{๒๓๖๕} ปุพฺพสมิ.

๒๐๘,๖๖๖. อาโร รสฺสสมิกาวะ.

สตุถฺริ ปุพฺพสมิ. ปิตฺ, มาตุ, ภาตฺ, สุมิ, อญฺเษสฺวารตฺตํ, นเย.... ตโต สุมิมิ,
 อิมินา รสฺสโส, ปุพฺพ... สร... นเย....

^{๒๓๕๓} กจฺจ. ๕๗๑, ปทฺฐป. ๖๒๔.

^{๒๓๕๔} ข. รการาคโมติ วา.

^{๒๓๕๕} ท., ส. “อถวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๓๕๖} ข. สฺสทฺเท.

^{๒๓๕๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๓๕๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๓๕๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๓๖๐} กจฺจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๒๓๖๑} ข. “ทิสฺ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๓๖๒} น. สตุถฺราโร.

^{๒๓๖๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๓๖๔} ท., ส. กตฺตารา.

^{๒๓๖๕} ท., ส. วตฺตารา.

๒๐๙,๑๖๘. ปิตาทินมสิมฺหิ.

ปิตรา, ปิตุ, นา, อญฺเษสฺวารตฺตํ, **นเย....**^{๒๓๖๖} นา อา,^{๒๓๖๗} อิมินา รสฺโส, **ปฺพพ**
... **สร... นเย....** [^{๒๓๖๘}]มาตฺรา, ธีตฺรา, [^{๒๓๖๙}]มาตฺ, ธีตฺ, นา, อญฺเษสฺวารตฺตํ, **นเย....** นา
อา, รสฺโส, **ปฺพพ... สร... นเย....** ปิตโร, มาตโร, ธีตโร, ปิตุ, มาตฺ, ภาตฺ, ธีตฺ, โย, อญฺเษ-
สฺวารตฺตํ, **นเย....** “ตโต โยนโม ตฺว”ติ โยสฺส โอ, ปิตาทินมสิมฺหิ, **ปฺพพ... สร... นเย....**

อิการาทสฺส สญฺญาปนตฺถํ,^{๒๓๗๐} อิการาทสฺสญฺญาปนํ อตฺถิ ยสฺส ตํ อิการาท-
สฺสญฺญาปนตฺถํ. มาติโต, มาตฺ,^{๒๓๗๑} “กฺวจิ โต ปญฺจมุยตฺถ”ติ โตปจฺจโย, “ตฺวาทโย
วิภตฺติสญฺญา”ติ วิภตฺติสญฺญา, อาสิมฺหิสทฺเทน อสฺส อ. ปิตุ, มาตฺ, ทฺหิตฺ, โตปจฺจโย, ตฺวาท-
โย วิภตฺติสญฺญา, อสิมฺหิสทฺเทน อสฺส อ.

๒๑๐,๒๓๙. ตยาตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.

ตฺวยา, ตฺมุห, นา, “นามฺหิ ตยามยา”ติ สฺวิภตฺติสฺส ตฺมุหสทฺทสฺส ตยาเทโส,^{๒๓๗๒}
อิมินา ตการสฺส ตฺวาทโส. ตยา, ตฺมุห, นา, นามฺหิ ตยามยา. ตฺวยิ, ตฺมุห, สฺมึ, “ตฺมุหมหากํ
ตฺยิมยิ”ติ สฺวิภตฺติสฺส ตฺมุหสทฺทสฺส ตฺยิอาเทโส, อิมินา ตการสฺส ตฺวาทโส.^{๒๓๗๓} ตฺยิ,
ตฺมุห, สฺมึ, ตฺมุหมหากํ ตฺยิมยิ.

โก อาจฺริย “เอเตสฺน”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจฺริเยน วุตฺตํ. โก สิสฺส “ตฺวํ ตฺวณ”ติ
อฺททาหรณฺสฺ สติปิ ตกาโร เอเตสํ ตยาตยีนํ อภาวา อิมินา ตฺวตฺตํ น โหติติ ญาปนตฺถํ
“เอเตสฺน”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ตฺมุห, ส, “ตฺวมหํ สิมฺหิ จา”ติ จสทฺเทน สฺวิภตฺติสฺส ตฺมุหสฺส^{๒๓๗๔}
ตฺวฺอาเทโส. ตฺวํ, ตฺมุห, อํ, “ตฺวมมฺนฺจ นวา”ติ ตฺมุหสฺส ตฺวฺอาเทโส.

อิติ นามรูปทีปนิยํ ตติโย ปริจฺเจโท นิฏฺฐิโต.

^{๒๓๖๖} กจฺ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๓๖๗} ส. อิมินา รสฺโส, นา อา.

^{๒๓๖๘} ข. “ปิตฺรา” อิตติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๓๖๙} ข. “ปิตุ” อิตติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๓๗๐} ท., ส. สญฺญาปนํ.

^{๒๓๗๑} ท., ส. ปิตโต, ปิตุ.

^{๒๓๗๒} ท. ตยาอาเทโส.

^{๒๓๗๓} น., ท., , ส., ข. ตฺวาทโส.

^{๒๓๗๔} ท., ส. “ตฺมุหสฺส” อิตติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อดทนต่อ หิสมิมนต์.

โก อาจารย์ “หิฏฐิมนุ”^{๒๓๔๒} ปรํ กิมตถํ อจริเยน วุตตํ ? โก สิสฺส “สโก, ฯเปฯ
สเก”^{๒๓๔๓} อูททาหรณํ สติปิ อนนฺเต^{๒๓๔๔} หิวจนฺตฺสสมาวา อิมินา อาเทสํ น โหตีติ ภาปนตถํ
“หิฏฐิมนุ”^{๒๓๔๕} ปรํ มยา วุตตํ. [๒๓๔๕] สโก, อตฺต, ลี, สพุพฺโตคฺคหณฺน กาคโม, อนตฺตมิตฺติ
ภาวนิทฺเทสํ^{๒๓๔๖} อตฺตสทฺทสฺส โส,^{๒๓๔๗} “โส”^{๒๓๔๘} ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ...^{๒๓๔๘} สร...^{๒๓๔๙} นเย.... สกา
, อตฺต, ปจฺมาโย, กาคโม, สาเทสํ, สพุพฺโยนีนฺมา เอ, ปุพฺพ...^{๒๓๕๐} สร... นเย.... สกํ, อตฺต, อํ,

๒๓๙๐ ส. ปุพเพ...

โก, สาเทโส, ปุพฺพ... สร... นเย.... สเก, อตุต, ทุตติยาโย, โก, สาเทโส, สพฺพโยนินฺมาเอ,
ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๑๒,๑๒๙. ตโต สุมิ นิ.

อตุตนิ, อตุต, สุมิ, สุมิโน นิ.

นิทุเทสสุส อวธารณ^{๒๓๙๑} อตุโก ยสุส ตํ อวธารณตุถิ. สเก, อตุต, สุมิ, กาคโม,
อนตุตมิตติภาวนิทุเทเสน อตุตสทฺทสุส สาเทโส, “สุมาสุมินํ วา”ติ^{๒๓๙๒} สุมิโน เอ, ปุพฺพ... สร...
นเย....

๒๑๓,๑๒๗. สสุส โน.

อตุตโน, อตุต, ส, สสุส โน.

๒๑๔,๑๒๘. สุมานา.

อตุตนา, อตุต, สุมานา, สุมานา.

“อมฺหตุมฺหนตุราชพฺรหฺมตฺตสฺสตุปิตาทิหิ สุมานาเว”ติ^{๒๓๙๓} อตุตสทฺทโต
สุมาวจนสุส นาเทโส ลพฺภเตว. อถ^{๒๓๙๔} กิमतฺถมิตฺตนิ^{๒๓๙๕} ลินฺนตฺรจิตฺตํ อารทฺธาย^{๒๓๙๖}
“ปฺน ตโตคฺคฺคณนา”ติ^{๒๓๙๗} อาทิมาน. ปฺน “สุมานา”ติ สุตฺตสุส คหณน ตสุส อตุตโน
อตุตสทฺทสุส ตการสุส รกาวโร โหติ สพฺเพสุ วจเนสฺ. อตุตฺท, อตุตฺท, ส, “สุมานา”ติ^{๒๓๙๘}
สุตฺเตน ตการสุส โร, โส, ปุพฺพ... สร... นเย....^{๒๓๙๙} อตุตฺท, อตุตฺท,^{๒๔๐๐} อํ, ตการสุส โร,
ปุพฺพ... สร... นเย....

^{๒๓๙๑} ท. อวธารณ.

^{๒๓๙๒} กจ. ๑๐๘, ปทฐ. ๙๐, ท. “สุมาสุมินํ วาติ” อิติ ปาสา น ทิสฺสนติ.

^{๒๓๙๓} กจ. ๒๗๐, ปทฐ. ๑๒๐.

^{๒๓๙๔} ส. อตุต.

^{๒๓๙๕} ร., ท. กิमतฺถํ มทฺธิตฺตนิ.

^{๒๓๙๖} ร. สทฺธาย, น. สนฺทาย.

^{๒๓๙๗} ท. “ปฺน คหณนา”ติ.

^{๒๓๙๘} กจ. ๒๑๔., ปทฐ. ๑๒๘.

^{๒๓๙๙} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๒๔๐๐} ร., ท., น. อตุตฺท.

๒๑๕,๑๔๑. ฌลโต จ.

อคฺคินา,^{๒๔๐๑} อคฺคิ,^{๒๔๐๒} สุมา, ฌสญญา, อิมินา สุมาสุส นา, ทณฺฑินา,^{๒๔๐๓} ทณฺฑี,^{๒๔๐๔} สุมา, ฌสญญา, สุมาสุส นา, อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปี จ, ปุพฺพสมฺ.

โก อจฺจริย “สุมา”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺจริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อคฺคโย, มุนโย, อิสโย”ติ อุกทาหรณฺสุ สติปิ เณ สุมาวจนฺตฺสากาวา อิมินา^{๒๔๐๕} อาเทโส น โหติตีติ ฌาปนตฺถํ “สุมา”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคฺคิ, มุนิ, อิสฺสิ, โย, ฌสญญา,^{๒๔๐๖} “โยสฺวกตรสฺสโย โณ”ติ^{๒๔๐๗} ฌสฺส อตฺตํ.

๒๑๖,๑๘๐. ฌปโต สฺมี ยํ วา.

กญฺณายํ, กญฺณ, อาปจฺจโย, ปุพฺพ...^{๒๔๐๘} สร...^{๒๔๐๙} นเย...^{๒๔๑๐} จสฺทเทน นาม มิว^{๒๔๑๑} กรณํ, สฺมี, อา โฆ, อิมินา สฺมีโน ยํอาเทโส. กญฺณาย, กญฺณ, อาปจฺจโย, ปุพฺพ...^{๒๔๑๒} สร... นเย... สฺมี, อา โฆ, ฌโต นาทีนํ, ปุพฺพ... สร... นเย... รตฺติยํ, รตฺติ, สฺมี, เต อิตฺถิขฺยา ไป, อิมินา ยํอาเทโส. รตฺติยา, รตฺติ, สฺมี, ปสญญา, ปโต ยา, อิตฺถิยํ, อิตฺถี, สฺมี, ปสญญา, อโฆ รสฺส^{๒๔๑๓} เปฯ ปี จ,^{๒๔๑๔} อิมินา ยํอาเทโส. อิตฺถิยา, อิตฺถี, สฺมี, ปสญญา, รสฺสโย, ปโต ยา, วฐฺยํ, วฐฺยา, ยาคุยํ, ยาคุยา, ปุพฺพสมฺ.

^{๒๔๐๑} ร., น. อตฺตนา.

^{๒๔๐๒} ข. “อคฺคิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๐๓} ร. “ทณฺฑินา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ., ข. ปาณิ.

^{๒๔๐๔} ท., ส. “ปุพฺพสมฺ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๐๕} ท., ส. อิมินา นา.

^{๒๔๐๖} ท. ฌสญญา.

^{๒๔๐๗} ส. โยสฺวกตรสฺสโย.

^{๒๔๐๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๔๐๙} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๔๑๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๔๑๑} น. นาติมมิว.

^{๒๔๑๒} ส. รส.

^{๒๔๑๓} กจฺจ. ๘๔., ปทฺฐป. ๑๔๔.

๒๑๗,๑๙๙. โยนํ นิ นปุสเกหิ.

อฏฐิณี, อฏฐิ, โย, อิมินา โยสุส นิ, โยสุ ๒เปฯ ที่ฆํ. ฉสญฺเภา, “ฆปโต จ โยนํ โลโป”ติ^{๒๔๑๔} โยโลโป, โยสุ ๒เปฯ ที่ฆํ, เสสํ ปุพฺพสมํ.^{๒๔๑๕} เอวํ ทุตติยา^{๒๔๑๖} อุกาหรณํ เวทิตพฺพ.

โก อจฺจริย “นปุสเกหิ”ติ ปทํ กิमतถํ อจฺจริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิตฺติโย”ติ อุกาหรณํ สติปิ โยวจนเน^{๒๔๑๗} นปุสกลิงฺคานํ อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตถํ “นปุสเกหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิตฺถิ, โย, ปสญฺเภา, “อโฆ ๒เปฯ ปี จา”ติ^{๒๔๑๘} รสฺโส.

๒๑๘,๑๙๖. อโต นิจจํ.

ยานิ, ย, โย, อิมินา โยสุส นิ, โยสุ ๒เปฯ ที่ฆํ. ยานิ, ย, ทุตติยาโย, โยสุส นิ, ที่ฆํ. ตานิ, ตานิ, ปุพฺพสมํ. กานิ, กิ, กิสฺส ก เว จ, เสสํ ปุพฺพสมํ. ภายานิ, ฐาปนนิ, ปุพฺพสมํ.

๒๑๙,๑๙๕. สิ.

สพฺพ, ย, ต, สิ, สิสฺส อํ. กํ, กิ, จสทฺเทน กาเทโส, สิสฺส อํ, ปุพฺพ...^{๒๔๑๙} สร...
^{๒๔๒๐} นเย.... จิตฺต, ฐป, สิ, สิสฺส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๒๐,๗๔. เสสโต โลโป คสิปิ.

ตโต นิทฺธิฏฺเฐ^{๒๔๒๑} “สิ, โส, สฺยา”^{๒๔๒๒} จ, อา สิมฺหิ, อนปุสเก^{๒๔๒๓} ปุมนตฺสสาสิมฺหิ, สขาโต^{๒๔๒๔} คสฺเส วา, ฆเต จ, [^{๒๔๒๕}] อวณฺณวา จ เค, “พฺรหฺมโต ตสฺส จา”ติ เอวมาทิ สุตฺเตหิ

^{๒๔๑๔} กจฺจ. ๑๑๘., ปทฐป. ๑๔๖.

^{๒๔๑๕} ท. “เสสํ ปุพฺพสมํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๑๖} ส. ทุตติยา.

^{๒๔๑๗} ส. โยวจนเน.

^{๒๔๑๘} กจฺจ. ๘๔, ปทฐป. ๑๔๔.

^{๒๔๑๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๔๒๐} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๔๒๑} น., ส. นิทฺธิฏฺเฐ.

^{๒๔๒๒} ส. สฺยา.

^{๒๔๒๓} ส. อนปุสเก.

^{๒๔๒๔} ข. สขาโต.

^{๒๔๒๕} ส. “จิตฺต, ฐป, สิ, สิสฺส อํ, ปุพฺพ... สร... นเย...” อิติ ปาจา เอตฺถนตฺเร ทิสฺสนฺติ.

นิททุฏฐิ^{๒๔๒๖} ลิงเคหิ เสสโต ลิงคฺมหา^{๒๔๒๗} ปรา คสิ^{๒๔๒๘} อิติ เอเต สพุทา โลปมาปฺชุนฺติ.^{๒๔๒๙}
 โภติ, ภวนฺต, นทาติโต วา อี, ภวโต โภโต, **ปฺพุพ...**^{๒๔๓๐} **สร...**^{๒๔๓๑} **นเย...**^{๒๔๓๒} จสพุเทน นาม
 มิว กรณํ, “**อาลปนเน จา**”ติ สี,^{๒๔๓๓} คสญฺวา, [๒๔๓๔] ปสญฺวา,^{๒๔๓๕} ฌลปา รสฺสํ,^{๒๔๓๖} อิมินา
 คโลโป. อิตฺถิ, อิตฺถี, “**อาลปนเน จา**”ติ สี,^{๒๔๓๗} คสญฺวา, ปสญฺวา,^{๒๔๓๘} ฌลปา รสฺสํ, คโลโป.
 สา, ต, อาปจฺโย, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** นามมิว กรณํ, สี, “เอเตเตสํ โต”ติ^{๒๔๓๙} ตการสฺส
 โส, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** อิมินา สีโลโป. อิตฺถิ, อิตฺถี, สี, อิมินา สีโลโป. โภ, ภวนฺต, **อาล-**
ปนเน จ, คสญฺวา, “โภ เค ตฺว”ติ ภวนฺตสพุทฺธส โภ, อิมินา คโลโป. ทณฺฑิ,^{๒๔๔๐} ทณฺฑี,^{๒๔๔๑}
อาลปนเน จ, คสญฺวา, ฌสญฺวา,^{๒๔๔๒} ฌลปา รสฺสํ, คโลโป. โส, ต, สี, “เอเตเตสํ โต”ติ โส,
ปฺพุพ... **สร...** **นเย...** ทณฺฑี, ทณฺฑี, สี, สีโลโป. โภ สตฺถ, สตฺถ, “**อาลปนเน จา**”ติ สี, คสญฺวา,
 “อการ-ปิตาทุยนฺตานมา”ติ อฺสสฺ อา, “อากาโร วา”ติ^{๒๔๔๓} อการสฺส รสฺโส, คโลโป. โภ สตฺถา,
 สตฺถ, สี, คสญฺวา, อฺสสฺ อา, คโลโป. โภ^{๒๔๔๔} ราช, **อาลปนเน จ,** คสญฺวา, อฺสสฺ อา,

^{๒๔๒๖} ส. “นิททุฏฐิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๒๗} ร., น., ข. ลีคฺมหา.

^{๒๔๒๘} ข. คตฺติ.

^{๒๔๒๙} ส. โลปมาปฺชุนฺเต.

^{๒๔๓๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๔๓๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๔๓๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๔๓๓} ท., ส. “สี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๓๔} ส. “อโหม ฯเปฯ สุวปี จ, รสฺโส” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๓๕} ท. “ปสญฺวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๓๖} ร. ฌลการสฺสํ, ท., ส. “ฌลปา รสฺสํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๓๗} ท., ส. “สี” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๓๘} ส. “ปสญฺวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๓๙} ร. “เอเตเตสํ โต”ติ

^{๒๔๔๐} น. ทณฺฑิ.

^{๒๔๔๑} น. ทณฺฑี

^{๒๔๔๒} ส. “ฌสญฺวา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๔๓} น. อการสฺส-

^{๒๔๔๔} ข. โภช.

อากาโร วา. โภ ราชา, ราช, คสญญา, อสุส^{๒๔๕๕} อา, “อการปีตาพยนุตานมา”ติ^{๒๔๕๖} อสุส
อา, อากาโร วา. โภ ราช,^{๒๔๕๗} ราช, คสญญา, อสุส อา, คโลโป.

โก อจกรีย “เสสโต”ติ ปทํ กิมตุถํ อจกรียเนน วุตตุํ ? โภ สีสส “ปุริโส คจจตี”ติ
อุทาหรณ สติปิ [^{๒๔๕๘}] สิวจเน^{๒๔๕๙} เสสโต อปรตตะ อิมินา โลโป น โหตีติ ภาปนตุถํ
“เสสโต”ติ ปทํ มยา วุตตุํ. ปุริส, สี, โส, **ปุพฺพ... สร... นเย...**

โก อจกรีย “คสี”ติ ปทํ กิมตุถํ อจกรียเนน วุตตุํ ? โภ สีสส “อิตฺติยา สตุฏฺฐสา”ติ
อุทาหรณ สติปิ เตสํ อภาวา อิมินา โลโป น โหตีติ ภาปนตุถํ “คสี”ติ ปทํ มยา วุตตุํ.^{๒๔๕๐}
อิตฺติ, นา, เต อิตฺติยา โป, **อโฆ รสฺส...**^{๒๔๕๑} ปโต ยา. สตุฏฺ, ส, **สาคโม เส.**^{๒๔๕๒}

๒๒๑,๒๔๒. **สพฺพาสมาวุโสปสคฺคณิปาตาทีหิ จ.**

อาวุโส ๔เปฯ ตาทีหิ^{๒๔๕๓} จ ปราสํ สพฺพาสํ วิมุตฺตึนํ ๔เปฯ โลโป โหติ. ตวํ ปนาวุโส,
อาวุโส, สี, อิมินา โลโป. ตุมฺเห ปนาวุโส, อาวุโส, ปจฺมาโย, อิมินา โลโป. ปทโส, นา, อิมินา
นาโลโป. เสว อุปคฺจเจยฺย,^{๒๔๕๔} เสว, สฺมี, อิมินา สฺมีโลโป. ปหรณํ ปหาโร, ปปุพฺพโ ห^{๒๔๕๕}
หรณเนน วุตฺตติ. ปสทฺทโต สี, “**ภาเว จา**”ติ^{๒๔๕๖} โณ, การิตํ วิย ญานูปฺนุโ, การิตานํ โณ

^{๒๔๕๕} ข. อสุส วา.

^{๒๔๕๖} กจจ ๒๔๔, ปทรูป. ๗๒.

^{๒๔๕๗} ร., น., ท., ส. ราช.

^{๒๔๕๘} ท. “สีสุมี” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเว ทิสฺสติ.

^{๒๔๕๙} ส. สิวจนฺต.

^{๒๔๕๐} ข. “โก สีสส “อิตฺติยา- ปทํ มยา วุตตุํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๕๑} กจจ. ๘๔., ปทรูป. ๑๔๔.

^{๒๔๕๒} กจจ. ๖๑, ปทรูป. ๘๖.

^{๒๔๕๓} ท., ส. มาทีหิ.

^{๒๔๕๔} ร., ข. “อุปคฺจเจยฺย” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๕๕} ส. “หฺร” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๔๕๖} กจจ. ๕๒๙, ปทรูป. ๕๘๐.

โลโป, นเย.... “อัสโยคนุตตสุวุฑฺฒิ^{๒๔๕๗} การิเต”ติ วุฑฺฒิ,^{๒๔๕๘} สิ, “โสหา”ติ สิสฺส โอ, ปุพฺพ
...^{๒๔๕๙} สร...^{๒๔๖๐} นเย...^{๒๔๖๑} อิมินา ปสฺสทฺโต ปสฺส^{๒๔๖๒} สิสฺส โลโป. ปราภวณฺ ปราภโว
,^{๒๔๖๓} ปราปฺพุโพ ภู^{๒๔๖๔} สุตฺตํ, ปราสฺสทฺโต สิ, ภาวะ จ, การิเต^{๒๔๖๕} วีย ญานฺพุณฺโธ,^{๒๔๖๖} ณโล
โป, นเย.... วุฑฺฒิ, โอ อวฺสฺส,^{๒๔๖๗} นเย.... สิ, โส, ปุพฺพ... สร... นเย.... อิมินา จ สิลोโป.
นีหฺรณฺ นีหาโร, ๗เปฯ อฺปฺหฺรณฺ อฺปฺหาโร, เตสํ รูปํ “ปฺหาโร”ติ อฺทฺหาหฺรณฺ^{๒๔๖๘} สมฺ. เอว^{๒๔๖๙}
สฺติ อฺปฺสคฺเคหิ จ สทฺธิ นามสทฺทา โยเชตพฺพา.

ยถา ตถา เอวํ อิจฺเจเต ปฏฺิภาคฺตฺเถ วตฺตฺนฺติ. ยถา ตถา อิติ โยคฺยตา^{๒๔๗๐}
วิจฺญาปนตฺถานตฺตินิทฺสฺสนฺสุ^{๒๔๗๑} จ. เอวํ อิติ อฺปฺเทสฺสณฺณาทิสฺสุ “ขลฺ”อิตฺติ ปฏฺิเสธาวธารณฺ
ปสฺสิทฺธิสฺสุ จ. โข อิติ อวธารตพฺเพปิ. ยตฺร^{๒๔๗๒} ตตฺร อิตฺติ ตฺรปจฺยณฺโต^{๒๔๗๓} นิวาโร. อโธ อิตฺติ
อนาเทโส จ. อถ วา อิตฺติ ปญฺหานนฺตริสฺสํสามิการาทิสฺสุ. หิ อิตฺติ เหตุ อวธารณฺสฺ จ. ตฺ อิตฺติ
วิเสสเหตุนิวตฺตนาทิสฺสุ. จ อิตฺติ สมฺจุจฺยทฺวณฺทาจเย. อิตฺตริยคฺสมาหาวธารณาทิสฺสุ.^{๒๔๗๔} วา อิตฺติ

^{๒๔๕๗} ส. -วุฑฺธิ.

^{๒๔๕๘} ส. อวุฑฺธิ.

^{๒๔๕๙} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๔๖๐} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๔๖๑} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๔๖๒} ท. ปการสฺส.

^{๒๔๖๓} น. ปราภโตโว.

^{๒๔๖๔} ร., น. ภู.

^{๒๔๖๕} ท., ส. การิตา.

^{๒๔๖๖} ร. นานฺพุณฺโธ.

^{๒๔๖๗} ส. อว.

^{๒๔๖๘} ร. อฺทฺหาหฺรณ.

^{๒๔๖๙} ข. เอวํ วิ.

^{๒๔๗๐} น., ส. โยคฺยตา.

^{๒๔๗๑} ส. วิจฺญาปนตฺถา-

^{๒๔๗๒} ท., ส. “ยตฺร” อิตฺติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๒๔๗๓} ท., ส. ปจฺยณฺโต.

^{๒๔๗๔} ข. อิตฺเร...

วิกิปปนุพมานสมุจจยวตฺติตวิภาสาสุ. โว หิ^{๒๔๗๕} อหิ อิติ ตโย ปทปฺรณมตฺเต.^{๒๔๗๖} เอวํ อิติ นิทฺสนตฺเต. โห อิติ ครหจฺจริเย.^{๒๔๗๗} อโห อิติ ครห ปสฺสณตฺเต.^{๒๔๗๘} เห อเห เว หเว อเว อิติ ปญฺจ อามนฺตเน วตฺตุนฺติ. เอวมาทึหิ นิปาเตหิ ปราสํ วิกตฺติณํ โลปา^{๒๔๗๙} โยเชตพฺพา.

๒๒๒,๓๒๗. ปุณฺณสฺส ลิงฺคาทิสฺส สฺมาเสสฺส.

สฺมาเสสฺส วตฺตมาเนสฺส ปฺรปฺเทสฺส ปฺรปทฺฏเตสฺส ลิงฺคาทิสฺส ปุณฺ ๔เปฯ ปชฺชเต.^{๒๔๘๐} ปุณฺณสฺส ลิงฺคํ อิติ จิตฺ, “อมาทโย ปฺรปทฺฏี”ติ ตปฺปฺริสสญฺญา,^{๒๔๘๑} เตสํ ๔เปฯ ปา จ,^{๒๔๘๒} ปกฺติ ๔เปฯ นตฺสฺส, อิมินา สุตฺเตน ปุณฺนตฺสฺส^{๒๔๘๓} โลโป. ลสฺญญา,^{๒๔๘๔} “อโหม นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ”ติ^{๒๔๘๕} มการสฺส นิคฺคหิตํ, “พฺยณฺชน เจ”ติ นิคฺคหิตโลโป, “ปฺรเทวภาโว จาเน”ติ^{๒๔๘๖} ลสฺส เทวภาโว, ตทฺธิตสฺมาส ๔เปฯ ทิสฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ...^{๒๔๘๗} สร...^{๒๔๘๘} นเย...^{๒๔๘๙} ปุณฺภาโว,^{๒๔๙๐} ปุณฺณสฺส ภาโว, ตปฺปฺริสสญฺญา, วิกตฺติโลโป, ปกฺติ ๔เปฯ นตฺสฺส,^{๒๔๙๑} อิมินา อการสฺส โลโป, ลสฺญญา, มสฺส นิคฺคหิตํ, วคฺคนฺตํ วา วคฺเค, ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ,^{๒๔๙๒} สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ปุมา จ โสโกกิลो จ อิติ จิตฺ, “ทฺวิปเท ๔เปฯ รโย”ติ กมฺมธารยสญฺญา, วิกตฺติโลโป,

^{๒๔๗๕} ท., ส. จ.

^{๒๔๗๖} ร. ปทปฺรณมตฺเต.

^{๒๔๗๗} ท., ส. อจฺจริเยสฺ.

^{๒๔๗๘} น. “ปสฺสณตฺเต.... มสฺส นิคฺคหิตํ, วคฺคนฺตํ วา วคฺเค” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๗๙} ท., ส. “โลปา” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๔๘๐} ร., น. ปชฺชเต.

^{๒๔๘๑} ส. ตปฺปฺริสสญฺญ.

^{๒๔๘๒} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๒๔๘๓} ท., ส. “ปุณฺนตฺสฺส” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๔๘๔} ร. ลฺลสา.

^{๒๔๘๕} กจฺจ. ๘๒, ปทฺฐป. ๑๔๙.

^{๒๔๘๖} กจฺจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

^{๒๔๘๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๔๘๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๔๘๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๔๙๐} ช. ปุณฺภาโว.

^{๒๔๙๑} ท., ส. “นตฺสฺส - วิกตฺติโลโป, ปกฺติ...” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๔๙๒} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

ปกติ... วุตตตฤาทีนา จตโลโป, อิมินา ปุมนุตตสฺส โลโป, ลสญฺญา, อัมโม ฯเปฯ เปหิ, **วคฺคนฺตํ**
วา วคฺเค, ตทฺธิต, สฺสิ, โส, **ปฺพพ... สร... นเย....**

โก อาจารย์ “ปุมนุเสสา”ติ ปทํ กิमतถํ อาจารย์เยน วุตตํ ? โก สิสฺส “อิตฺติลฺลํ,
นปฺสกลฺลํ”ติ อุทาหรณฺสฺ สติปิ สมาสเ ลิงฺคสทฺเท ปุมนุสฺสํภาวา อิมินา อนฺตโลโป น โหตีติ
ภาปนตถํ “ปุมนุเสสา”ติ ปทํ มยา วุตตํ. อิตฺติยา ลิงฺคํ, อมาทโย ปรปเทภิ, **เตสํ ฯเปฯ ปา**
จ, ปกติ... ตทฺธิต... สฺสิ, สฺสิ, ปฺพพ... สร... นเย.... นปฺสกลฺลํ ลิงฺคํ,^{๒๔๙๓} อมาทโย ฯเปฯ เทภิ,
วิกตฺติโลโป, ปกติ... ตทฺธิต... สฺสิ, สฺสิ, **ปฺพพ... สร... นเย....**

โก อาจารย์ “ลิงฺคาทิสฺส”ติ ปทํ กิमतถํ อาจารย์เยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปฺมิตฺถิ”ติ
อุทาหรณฺ^{๒๔๙๔} สติปิ สมาสเ ปุมนุสทฺเท ลิงฺคาทินํ ภาวา อิมินา อนฺตโลโป น โหตีติ
ภาปนตถํ “ลิงฺคาทิสฺส”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ปฺมา จ อิตฺถิ จ, นามานํ สมฺมจฺโย ทวฺนฺโท, **เตสํ**
ฯเปฯ โลปา จ, วุตตตฺถานมปฺปิโยโค, ปกฺกติ จสฺส สรณฺตสฺส,^{๒๔๙๕} **ปฺพพ... สร... นเย....**
ตทฺธิต...สฺสิ, สฺสิโลโป,

โก อาจารย์ “สมาสฺส”ติ ปทํ กิमतถํ อาจารย์เยน วุตตํ ? โก สิสฺส “ปุมนุสฺส ลิงฺคนฺ”ติ
อุทาหรณฺ สติปิ ลิงฺคปเร ปุมนุสทฺเท สมาสานํ ภาวา อิมินา อนฺตโลโป น โหตีติ ภาปนตถํ
“สมาสฺส”ติ ปทํ มยา วุตตํ. ปุมนุสฺส^{๒๔๙๖} ลิงฺคํ, สฺสิ, สฺสิ, **ปฺพพ... สร... นเย....**

๒๒๓,๑๘๘. อํยมิตฺโต ปสญฺญาโต.

ปสญฺญาโต^{๒๔๙๗} อิตฺโต ปรสฺส อํวจนสฺส ยํ วา วิกปฺเปน โหติ. อิตฺติยํ อิตฺถิ, อํ, เต
อิตฺติชฺยา โป, อิมินา อํวจนสฺส ยํ, “**อโฆ ฯเปฯ ปิ จา**”ติ^{๒๔๙๘} รสฺสเ. อิตฺถิ, อิตฺถิ, อํ,
ปสญฺญา, อโฆ^{๒๔๙๙} ฯเปฯ ปิ จ, **อโฆ ฯเปฯ เปหิ.**

^{๒๔๙๓} ร., น. นปฺสกลฺลํ.

^{๒๔๙๔} ส. อุทาหรณฺสฺ.

^{๒๔๙๕} ส. สรณฺตสฺส.

^{๒๔๙๖} น. ปุมนุ สฺ สาคโมเส, ส. ปุมนุ สฺ สาคโมเส.

^{๒๔๙๗} ร. ปสญฺญาโต.

^{๒๔๙๘} กจจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๒๔๙๙} ร. รโฆ.

โก อัจฉริย “ปสญฺญโต”^{๒๕๐๐} ปทํ กิमतํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ทณฺฑิโน, โภคินฺนุ”^{๒๕๐๑} ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ อํวจนฺปเร^{๒๕๐๒} อีกาเร ปสญฺญา ยถา วา อิมินา อาเทโส น โหตีติ^{๒๕๐๓} ภาปนฺตํ “ปสญฺญโต”^{๒๕๐๔} ปทํ มยา วุตฺตํ. ทณฺฑิ, อํ, อิวณฺณ ๗เปฯ ฌลา,^{๒๕๐๕} อโฆ ๗เปฯ ปี จ, “นํ ฌโต”^{๒๕๐๖} กตรสฺสา”^{๒๕๐๗} ติ อํวจนฺสฺ นํ, โภคิ, อํ, ฌสญฺญา, รสฺโส, อํวจนฺสฺ นํ.

โก อัจฉริย “อมี”^{๒๕๐๘} ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “อิตฺถิ”^{๒๕๐๙} ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ ปสญฺญ^{๒๕๑๐} อีกาเร อํวจนฺสฺสมาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนฺตํ “อมี”^{๒๕๑๑} ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อิตฺถิ, หิ, เต อิตฺถิขุยา โป.^{๒๕๑๒}

๒๒๔,๑๕๓. นํ ฌโต กตรสฺสา.

ทณฺฑิ, โภคิ, อํ, ฌสญฺญา, รสฺโส, อํวจนฺสฺ นํ.

โก อัจฉริย “ฌโต”^{๒๕๑๓} ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “เวสฺสณฺ”^{๒๕๑๔} ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ กตรสฺสโต อํวจนฺ ฌสฺสมาวา^{๒๕๑๕} อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนฺตํ “ฌโต”^{๒๕๑๖} ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. เวสฺสณฺ, อํ, ฌสญฺญา, “อโฆ ๗เปฯ ปี จา”^{๒๕๑๗} รสฺโส^{๒๕๑๘} “อโฆ ๗เปฯ เปหิ”^{๒๕๑๙} ติ^{๒๕๒๐} อํวจนฺสฺ นิคฺคหิตํ.

โก อัจฉริย “กตรสฺสา”^{๒๕๒๑} ติ ปทํ กิमतํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “กุจฺฉินฺ”^{๒๕๒๒} ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ ฌโต อํวจนฺ กตรสฺสมาวา อิมินา อาเทโส น โหตีติ ภาปนฺตํ “กตรสฺสา”^{๒๕๒๓} ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. กุจฺฉิ, อํ, ฌสญฺญา, อโฆ นิคฺคหิตํ ๗เปฯ เปหิ.

^{๒๕๐๐} ข. “ปสญฺญาโต”^{๒๕๐๑} ติ.

^{๒๕๐๑} ส. อํวจนฺสฺ.

^{๒๕๐๒} ร., น., ข. นตฺถิ.

^{๒๕๐๓} กจฺจ. ๕๘, ปทฺฐป. ๒๙.

^{๒๕๐๔} ร., ข. นพฺพาโต.

^{๒๕๐๕} ส. ปสญฺญา.

^{๒๕๐๖} ร. เต อิตฺธิปาโท.

^{๒๕๐๗} ส. ฌตฺตาภาวา.

^{๒๕๐๘} กจฺจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๒๕๐๙} ร., ข. ฌสฺโส.

^{๒๕๑๐} กจฺจ. ๘๒, ปทฺฐป. ๑๔๙.

๒๒๕,๑๕๑. โยมนิ นิ.

ทณฺฑิโน, ทณฺฑี, โย, ฌสญฺญา, “อโฆ ฯเปฯ ปี จา”^{๒๕๑๑} รสฺส, อิมินา โยสฺส โน. โกคิโน, ปุพฺพสมฺ. เท โกคิโน, โกคิ, “อาลปเน จา”^{๒๕๑๒} โย, ฌสญฺญา, รสฺส, โยสฺส โน.

โก อจฺริย “กตรสฺสา”^{๒๕๑๓}ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “อคุคฺโย, มุนโย, อิสฺสโย”^{๒๕๑๔}ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ ฌโต โยวจนฺ^{๒๕๑๕} กตรสฺสาภาวา อิมินา อาเทสํ^{๒๕๑๖} น โหติติ ภาปนตฺถํ “กตรสฺสา”^{๒๕๑๗}ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อคุคิ, โย, ฌสญฺญา, “โยสฺวกตรสฺส โฉ”^{๒๕๑๘}ติ ฌสฺส อตฺตํ. มุนิ, อิสฺส, โย, ฌสญฺญา, “โยสฺวกตรสฺส โฉ”^{๒๕๑๙}ติ อ.

โก อจฺริย “ฌโต”^{๒๕๒๐}ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “สยมฺภูโน”^{๒๕๒๑}ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ กตรสฺสโต โยวจนฺ ฌสฺสาภาวา อิมินา อาเทสํ น โหติติ ภาปนตฺถํ “ฌโต”^{๒๕๒๒}ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สยมฺภู, โย, ฌสญฺญา, “อโฆ ฯเปฯ ปี จา”^{๒๕๒๓}ติ รสฺส, “ลโต โวกาโร จา”^{๒๕๒๔}ติ สุตฺเตน โยสฺส โน. สยมฺภูวติปิ อตฺถิ. สยมฺภู, โย, ฌสญฺญา, รสฺส, ลโต โวกาโร จ.

โก อจฺริย^{๒๕๒๕} “โยนฺนุ”^{๒๕๒๖}ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ทณฺฑิโน, โกคิโน”^{๒๕๒๗}ติ อุกาหรณฺสฺ สติปิ กตรสฺส ฌ^{๒๕๒๘} โยมนิ อภาวา อิมินา อาเทสํ น โหติติ ภาปนตฺถํ “โยนฺนุ”^{๒๕๒๙}ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ทณฺฑี, โกคิ, นา, ฌสญฺญา, อโฆ ฯเปฯ ปี จ.

๒๒๖,๑๕๔. สุมิ นิ.

ทณฺฑี, [^{๒๕๓๐}] สุมิ, ฌสญฺญา, อโฆ ฯเปฯ ปี จ,^{๒๕๓๑} อิมินา^{๒๕๓๒} สุมิโน นิอาเทสํ. โกคิ, สุมิ, ฌสญฺญา, รสฺส, นิ.

^{๒๕๑๑} กจฺจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๒๕๑๒} ส. อิสฺสโย”^{๒๕๑๓}ติ.

^{๒๕๑๓} ท. วจน.

^{๒๕๑๔} ส. อาโนทโส.

^{๒๕๑๕} กจฺจ. ๑๑๙., ปทฺฐป. ๑๕๕.

^{๒๕๑๖} ส. อจฺริเย.

^{๒๕๑๗} ท. กตรสฺสโศ.

^{๒๕๑๘} ร., น. “โกคิ” อติ ปาโง เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๕๑๙} กจฺจ. ๘๔, ปทฺฐป. ๑๔๔.

^{๒๕๒๐} ท. อิมินา.

โก อัจฉริย “กตรสฺส”ติ ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “พฺยาธิมฺหิ”ติ อุตฺทาหรณํ สติปิ สมิเปเร กตรสฺสภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ “กตรสฺส”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. พฺยาธิ, สฺมึ, ฌสญฺหา, “สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา”ติ สฺมึโน มฺหิ.

๒๒๗,๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.

กฺว, กิ, “กิสฺมา”^{๒๕๒๑} “เว”ติ^{๒๕๒๒} วปฺจฺโย, อิมินา กิสฺสทฺสฺส กาเทโส. ตฺวาทโย^{๒๕๒๓} วิภตฺติสญฺหาโย, ปฺพพ...^{๒๕๒๔} สร...^{๒๕๒๕} นเย....^{๒๕๒๖}

อวปฺจฺเยปฺปีติ^{๒๕๒๗} วปฺจฺยโต อญฺญสฺมึปิ ปฺจฺเย ปเร. โก, กิ, สิ, จสฺสทฺเทน กิสฺสทฺสฺส กาเทโส, “โส”ติ สิสฺส โอ, ปฺพพ... สร... นเย.... กถํ, กิ, “กิมิเมหิ ญ”ติ^{๒๕๒๘} ถปฺจฺโย, จสฺสทฺเทน กิสฺสทฺสฺส กาเทโส, นา, “สพฺพาสมาวุโส ๖เปฯ ทิหิ จา”ติ นาโลโป.

โก อัจฉริย “เว”ติ ปทํ กิมตฺถํ อัจฉริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “กุโต อาคโตสิ ตฺวณ”ติ อุตฺทาหรณํ สติปิ กิสฺสทฺเท วปฺจฺยาภาวา อิมินา อาเทโส น โหติติ ภาปนตฺถํ “เว”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. กิ, “กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺเถ”ติ โตปฺจฺโย,^{๒๕๒๙} “ตฺรโตเถสุ จา”ติ^{๒๕๓๐} กิสฺสทฺสฺส กฺวาทโส.^{๒๕๓๑}

๒๒๘,๒๗๒. กุ หิํสุ จ.

กุหิ,^{๒๕๓๒} กุหิ,^{๒๕๓๓} กิ, “หิํหิญฺจนน”ติ หิํปฺจฺยา,^{๒๕๓๔} อิมินา กิสฺสทฺสฺส ก.

^{๒๕๒๑} ข. กิสฺมา.

^{๒๕๒๒} กจฺจ. ๒๕๑, ปทฺฐป. ๒๖๙.

^{๒๕๒๓} ร., น. ตฺวานโย.

^{๒๕๒๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๒๕} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๒๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๒๗} ท. อวปฺจฺโยปฺปีติ.

^{๒๕๒๘} กจฺจ. ๓๙๙., ปทฺฐป. ๔๒๒.

^{๒๕๒๙} ท., ส. “โตปฺจฺโย” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๕๓๐} กจฺจ. ๒๓๐, ปทฺฐป. ๒๖๒.

^{๒๕๓๑} ข. “ตฺรโตเถสุ จาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๓๒} ท., ส. ก.

^{๒๕๓๓} ท., ส. กุหิ.

^{๒๕๓๔} ท. หิํปฺจฺโย, ส. หิํปฺจฺยา.

อณฺธตฺตาปี ปจฺจเย กิํสทฺทสฺส กุ โหติ. กุหิณฺจณฺ, กิ, “หิํหิณฺจณฺ”ติ หิณฺจณฺปจฺจโย,
จสทฺเทน กุ.

๒๒๙,๒๒๖. **เสสเสส จ.**

วิภตฺติ จ ปจฺจโย จ วิภตฺติปจฺจยา. [๒๕๓๕] กิ, สิ, ๒๕๓๖ อิมินา กิํส
กาเทโส. [๒๕๓๗] สิ, “โส”ติ สิํสฺส โอ, ปุพฺพ... ๒๕๓๘ สร... ๒๕๓๙ นเย... ๒๕๔๐ กณฺ, กิ, “กิมิเมหิ ญ”ติ
ถปจฺจโย, อิมินา กิํสฺส กาเทโส, สิ, “สพฺพาสมาวุโส ๔เปฯ ทิหิ จา”ติ สิลोโป. กณฺ, กิ, อณฺ, อิมินา
กิํสฺส โก, ปุพฺพ... สร... นเย.... กณฺ, กิ, ถณฺ, อิมินา กิํสฺส โก, อณฺ, “สพฺพาสมา ๔เปฯ ทิหิ
จา”ติ อณฺโลโป.

๒๓๐,๒๖๒. **ตฺรโตเถสฺส จ.**

กุตฺร, กิ, “ตฺรถ สตฺต ๔เปฯ เมหิ”ติ ๒๕๔๑ ตฺรปจฺจโย, อิมินา กิํสฺส กุ, ตฺวาทโย
วิภตฺติสญฺญาโย. กุโต, กิ, “กุวจิ โต ปญฺจมุยฺตเถ”ติ ๒๕๔๒ โตปจฺจโย, อิมินา กิํสฺส กุ, ตฺวาทโย
วิภตฺติสญฺญาโย. กุตฺถ, กิ, ๒๕๔๓ “ตฺรถ ๔เปฯ เมหิ”ติ ถ, อิมินา กิํสฺส กุ, “วคฺเค โฆ ๔เปฯ
ปจฺมา”ติ เทวภาโว. วิภตฺติสญฺญา.

๒๓๑,๒๖๓. **สพฺพสฺเสตฺสสาภาโร วา.**

อโต, เอต, กุวจิ โต ปญฺจมุยฺตเถ, อิมินา เอตสทฺทสฺส อ, วิภตฺติสญฺญา, อตฺถ,
เอต “ตฺรถ สตฺต ๔เปฯ เมหิ”ติ ถ, อิมินา เอตสฺส อ, วคฺเค ๔เปฯ ปจฺมา, วิภตฺติสญฺญา.
เอตฺโต, เอต, โต, “เอ โตเถสฺ จา”ติ ๒๕๔๔ เอตสทฺทสฺส เอ, ปฺรเทวภาโว จาเน, ๒๕๔๕
วิภตฺติสญฺญา. เอตฺถ, เอต, ถปจฺจโย, เอ โตเถสฺ จ, วคฺเค ๔เปฯ ปจฺมา, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๓๕ ท. “โก” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

๒๕๓๖ ท. โส.

๒๕๓๗ ข. “ปการ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

๒๕๓๘ กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

๒๕๓๙ กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

๒๕๔๐ กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๒๕๔๑ กจฺจ. ๒๔๙, ปทฐป. ๒๖๖.

๒๕๔๒ กจฺจ. ๒๔๘, ปทฐป. ๒๖๐.

๒๕๔๓ ร., น., ข. “กิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๒๕๔๔ กจฺจ. ๒๓๓., ปทฐป. ๒๖๔.

๒๕๔๕ กจฺจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

๒๓๒,๒๖๗. เตร นิจจํ.

อตฺร, เอต, ตฺรถ สตุตฺตมียา สพุพนาเมหิ, อิมินา เอตฺส อ, วิมุตติสญฺญา.

๒๓๓,๒๖๘. เอ โตเถสุ จ.

เอตฺโต, เอต, โต, อิมินา เอตฺส เอ, ปฺรทฺวภาโว จาเน. “เอตฺโต”ติปิ^{๒๕๔๖} อตฺติ.
 เทวภาโว. เอตฺถ, เอต, ฏปฺจฺโย, อิมินา เอตฺส เอ, วคฺเค โฆสา ๔เปฯ ปจฺมา, วิมุตติสญฺญา.

๒๓๔,๒๖๙. อิมฺสฺสิ ถฺทานิโตเถสุ จ.

อิตฺถํ, อิม, กิเมหิ ถํ, อิมินา อิมฺสฺสิ อี, วคฺเค โฆสา ๔เปฯ ปจฺมา, นา, “สพุพา
 ๔เปฯ ทิหิ จา”ติ นาโลโป. อิทานิ, อิม, “อิมฺสฺมา”^{๒๕๔๗} รหิณฺนาทานิ จา”ติ ทานิปฺจฺโย,
 อิมินา อิมฺสฺสฺส อี,^{๒๕๔๘} วิมุตติสญฺญา. อิท, อิม, “อิมฺสฺมา หทา จา”ติ หปฺจฺโย, อิมินา
 อิมฺสฺสฺส อี. อิตฺ, อิม, โต,^{๒๕๔๙} อิมฺสฺสฺส อี. อิตฺ, อิม, “อิมฺสฺมา หทา จา”ติ^{๒๕๕๐}
 ฏปฺจฺโย อิมินา อิมฺสฺสฺส อี.

๒๓๕,๒๘๑. อ ฐนามฺหิ จ.

อฐนา, อิม, “อิมฺสฺมา รหิณฺนาทานิ จา”ติ ฐนา,^{๒๕๕๑} อิมินา อิมฺสฺสฺส อ.

๒๓๖,๒๘๐. เอต รหิณฺหิ.

เอตฺรหิ, อิม, “อิมฺสฺมา รหิณฺนาทานิ จา”ติ รหิ, อิมินา อิมฺสฺสฺส เอตฺเตโส.

๒๓๗,๑๗๖. อิตฺถิยมโต อาปจฺโย.

สพุพา, สพุพ, อาปจฺโย, ปุพฺพ...^{๒๕๕๒} สร...^{๒๕๕๓} นเย....^{๒๕๕๔} ตฺทิต...^{๒๕๕๕} สฺ,
 สฺโลโป. ยา, ย, อา, ปุพฺพ... สร... นเย.... นามมิว กรณํ, สฺ, สฺโลโป. สา, ต, อา, ปุพฺพ...
 สร... นเย.... ตฺทิต... นามมิว กรณํ. “เอตฺเตสํ โต”ติ สาทฺโส, สฺ, สฺโลโป. กา, กิ,

^{๒๕๔๖} ท., ส. เอโต”ติปิ.

^{๒๕๔๗} น. อิมฺสฺสฺมา.

^{๒๕๔๘} ร., ท. อิมฺสฺสฺส.

^{๒๕๔๙} ท. “อิมินา” อิตฺติ ปาโจ เอตฺถนฺตเว ทิสฺสติ.

^{๒๕๕๐} กจฺจ. ๒๕๔, ปทฺฐป. ๒๗๔.

^{๒๕๕๑} ท., ส. “ฐนา” อิตฺติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๕๕๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๕๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๕๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๕๕} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

“กิสฺส ก เว จา”ติ สุตฺเต จคุคฺคเหณ วา, “เสสฺสฺ เจา”ติ^{๒๕๕๖} วา กิสฺส กาเทโส, อา, ปุพฺพ...
สร... นเย.... จสฺสฺเทเน นามมิว กรณํ, สฺ, สสโต โลปํ คสิปี.^[๒๕๕๗] กตร, อา, ปุพฺพ... สร...
นเย.... จสฺสฺเทเน นามมิว กรณํ, สฺ, สฺโลโป.

๒๓๘,๑๘๗. **นทาทีโต วา อี.**

นที, นท,^{๒๕๕๘} อิมินา อี, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... จสฺสฺเทเน นามมิว กรณํ, สฺ,
สสโต โลปํ คสิปี. มท,^{๒๕๕๙} กุมาร, ตรณ,^{๒๕๖๐} วรณ, สช, อิตฺถ,^{๒๕๖๑} อิมินา อี, ปุพฺพ... สร...
นเย.... นามมิว กรณํ, สฺ, สฺโลโป.

๒๓๙,๑๙๐ **ณวณิกณฺเณยฺยณฺนุตฺติ.**

มาณวี,^{๒๕๖๒} มนุโน อปจํ อิติ จิตํ, มนสฺสทฺโต^{๒๕๖๓} “ณโว ปกฺวาทิ”ติ ณวปจฺโย,
“วุตฺตตฺถณมปฺปโยโค”ติ อปจฺโยโลโป,^{๒๕๖๔} เตสํ ๗เปฯ ปา เจา”ติ^{๒๕๖๕} สุตฺเต เตสํสฺสฺเทเน
วิภตฺติโลโป, เตสํ โณ โลปํ, “วฺทฺธาติสฺสฺสฺ วาสโยคนฺตสฺสฺ สเนน จา”ติ อการสฺงฺขาตสฺสฺ
อาทิสฺสฺสฺ อาสฺงฺขาโต วฺทฺธิ, ปุพฺพ...^{๒๕๖๖} สร...^{๒๕๖๗} นเย...^{๒๕๖๘} อิมินา อี, ปุพฺพ... สร... นเย
.... ตทฺธิต...^{๒๕๖๙} สฺ, สฺโลโป. ปณฺทฺธิโน อปจํ, “ณโว ปกฺวาทิ”ติ ณวปจฺโย, วุตฺตตฺถา
ณมปฺปโยโค,^{๒๕๗๐} เตสํสฺสฺเทเน วิภตฺติโลโป, เตสํ โณโลโป, ปุพฺพ... สร... นเย.... อิมินา อี,
ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต... สฺ, สฺโลโป. นาวาย ตรติ, นาวาสทฺโต^{๒๕๗๑} เยน วา สํสฺมจํ

^{๒๕๕๖} กจฺจ. ๒๒๙, ปทฺฐป. ๒๒๖.

^{๒๕๕๗} ข. “กณฺณ อา ปุพฺพ... สร... นเย... นามมิวกรณํ สฺ สฺโลโป” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสฺติ.

^{๒๕๕๘} ร., ข. นที.

^{๒๕๕๙} ร. มหิ.

^{๒๕๖๐} ร. กรณ.

^{๒๕๖๑} ร., ข. หตฺถิ.

^{๒๕๖๒} ร., ข. มานวี.

^{๒๕๖๓} ข. มนุสฺสทฺโต.

^{๒๕๖๔} ส. อปจฺยาลาโป.

^{๒๕๖๕} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๒๕๖๖} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๖๗} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๖๘} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๖๙} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๒๕๗๐} ร. วุตฺตตฺถณมปฺปโยโค.

^{๒๕๗๑} น. วานาวาสทฺโต, ท., ส. นาวายสทฺโต.

ตรติ จรติ วหติ นิโก, “วุตตตถา ฯเปฯ โยโค”ติ ตรติสทฺทโลโป, เตสํสทฺทเทน วิภตฺติโลโป, เตสํ โณ โลโป, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย....** อิมินา อี, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย....** ตทฺธิต... สี, สีโลโป. วิน-
ตาย^{๒๕๗๒} อปฺจํ, “ณฺเญโย กติกาทีหิ”ติ ณฺเญโย, **วุตตตถา ฯเปฯ โยโค**, สีโลโป.^{๒๕๗๓} กนฺติ
ยา อปฺจํ, อิติ จิตํ, ณฺเญโย, อปฺจสทฺทโลโป, เตสํสทฺทเทน วิภตฺติโลโป, เตสํ โณ โลโป, **ปฺพุพ...**
สร... **นเย....** อิมินา อี, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย....** ตทฺธิต... สี, สีโลโป. โคตมสฺส อปฺจํ อิติ จิตํ,
ณฺเญโย, วิภตฺติโลโป, เตสํ โณ โลโป, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย....** อิมินา อี, **ปฺพุพ...** **สรโลโป...**
นเย.... ตทฺธิต... สี, สีโลโป. คฺุณ อสฺสา อตฺถิ อิติ จิตํ, คฺุณสทฺทโต คฺุณาทีโต วนฺตุ,
“วุตตตถา ฯเปฯ โยโค”ติ อสฺสา อตฺถิ สทฺทโลโป. เตสํสทฺทเทน^{๒๕๗๔} วิภตฺติโลโป, อิมินา อี,
“นฺตฺสฺส ตมิกาวเร”ติ นฺตฺสฺส โต, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย....** “ตทฺธิต ฯเปฯ ทิสฺ จา”ติ นามมิว
กรณํ. สี, สีโลโป. โสโม อสฺสา อตฺถิ อิติ จิตํ, คฺุณาทีโต วนฺตุ, วุตตตถา ฯเปฯ โยโค, เตสํสทฺทเทน
วิภตฺติโลโป, อิมินา อี, นฺตฺสฺส ตมิกาวเร, **ปฺพุพ...** **สร...** **นเย...** ตทฺธิต... สี, สีโลโป.

๒๕๐.๑๙๓. ปฏิภิกฺขุราชาธิการนฺเตหิ อินี.

คนฺปตานี, คนฺปติ, อิมินา อินี, “ปติสฺสินิมฺหิ”ติ อิสฺส อ, “วา ปโร อสฺฐปา”ติ
ปรสฺสรโลโป, “**ปฺพุพ โจ**”ติ ทิโม, สี, เสสโต โลโป คสิปิ. ภิกฺขุ, อินี, “วา ปโร อสฺฐปา”ติ
ปรสฺสรโลโป, นามมิว กรณํ,^{๒๕๗๕} สี, สีโลโป. ราชนี, ราช, อินี, **ปฺพุพ...**^{๒๕๗๖} **สร...**^{๒๕๗๗} **นเย**
....^{๒๕๗๘} “**สรา สเร โลปนุ**”ติ **ปฺพุพ...** **สรโลโป....**, **นเย...** สี, สีโลโป. หตฺถินี, หตฺถิ,
อินี, **ปฺพุพ...** **สรโลโป...** **นเย....** สี, สีโลโป. ทณฺโฑ^{๒๕๗๙} อสฺสา อตฺถิ, ทณฺฑสทฺทโต
“ทณฺฑาทีโต อิกจี”ติ อีปฺจโย, ปฺพุพสมํ, อิมินา [^{๒๕๘๐}] อินี, **ปฺพุพ....** **สร...** **นเย....** สี, สีโลโป.
เมธา อสฺสา อตฺถิ อิติ จิตํ, เมธาสทฺทโต “ตทฺสฺสตุถิตี วี จา”ติ วีปฺจโย, “วุตตตถานมปฺโยโค”ติ

^{๒๕๗๒} ข. วิภตฺตินตาย.

^{๒๕๗๓} “สีโลโป - อปฺจสทฺทโลโป” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๗๔} ส. เตสํสทฺทเทน.

^{๒๕๗๕} ท., ส. “นามมิว กรณํ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๗๖} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๕๗๗} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๕๗๘} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๕๗๙} ท., ส. “ทณฺโฑ - ปฺพุพสมํ อิมินา” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๘๐} ส. “ทณฺฑินี ทณฺฑี” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

อสุสาตติสททโลโป, อิมินา อินี, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต...^{๒๕๔๑} ส, สิลโป. ตโป^{๒๕๔๒}
อสุสา อตฺถิตี ตปสททโต “ตปาทิต ส”ติ สิปจจโย, [^{๒๕๔๓}] “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๒๕๔๔} สสุ
เทวภาโว,^{๒๕๔๕} อินี, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต... ส, สิลโป,

๒๔๑,๑๙๑. นตุสฺส ตมิกาเร.

คุณ อสุสา อตฺถิตี อตฺถเ^{๒๕๔๖} คุณสททโต^{๒๕๔๗} “คุณาทิต วนฺตฺ”ติ วนฺตฺปจฺจโย,
“ณว ฌิก ฌณฺยณนฺตฺ”ติ อิมินา นตุสฺส โต, ปุพฺพ...^{๒๕๔๘} สรโลโป...^{๒๕๔๙} นเย....^{๒๕๕๐} ตทฺธิต
ฯเปฯ สฺ จ,^{๒๕๕๑} ส, สิลโป. [^{๒๕๕๒}] คุณวตี, คุณวนฺตฺ, อี, อิมินา นตุสฺส โต, ปุพฺพ... สร
... นเย.... ตทฺธิต... ส, สิลโป. คุณวตี, คุณวนฺตฺ, อี, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... ตทฺธิต... ส,
ซิลโป. สติมตี, สติมนฺตฺ, อี, อิมินา นตุสฺส โต, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต... ส... สิลโป.
สติมนตี, สติมนตฺ, อี, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต... ส... สิลโป. มหตี, มหนฺตฺ, นทาทิต
วา อี, “เสเสสฺ นตฺวา”ติ นตฺสททสฺส นตฺมิว กรณ,^{๒๕๕๓} อิมินา นตุสฺส โต, ปุพฺพ... สร...
นเย.... ตทฺธิต... ส, สิลโป. มหนตี มหนตฺ, อี, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... ตทฺธิต... ส,
ซิลโป. โคตฺตมตี,^{๒๕๕๔} โคตฺตมนตฺ, “ณวฌิกฌณฺยณนตฺ”ติ^{๒๕๕๕} อี, อิมินา นตุสฺส โต,

^{๒๕๔๑} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๕๔๒} ท. ตปา.

^{๒๕๔๓} ท., ส. “วุตตตฺถานมปฺปโยโค อสุสา อตฺถิ สททโลโป เตสฺสทฺเทว วิภตฺติโลโป” อิติ ปาจา
เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๔๔} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๒๕๔๕} ช. ทวิภาโว.

^{๒๕๔๖} ส. อตฺถิตฺเต.

^{๒๕๔๗} ท., ส. “คุณสททโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสตี.

^{๒๕๔๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๕๔๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๕๕๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๕๕๑} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๕๕๒} ท. “คุณวนตี คุณวนตฺ อี ปุพฺพ...สรโลโป...นเย.... ตทฺธิต... ส, สิลโป” อิติ ปาจา
เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๕๕๓} ท. กวกรณ.

^{๒๕๕๔} ร., ท., ช. โคตมตี.

^{๒๕๕๕} กจจ. ๒๓๙, ปทฐป. ๑๙๐.

ปุพฺพ... สร... นเย... ตทฺธิต... สี, สีโลโป. โคตฺตมนฺตฺ, โคตฺตมนฺตฺ, อี, ปุพฺพ... สร... นเย... ตทฺธิต... สี, สีโลโป.

๒๔๒,๑๙๒. ภาโต โภโต.

โภตี, ภาณฺตฺ,^{๒๕๙๖} นทาภิโต วา อี, ปุพฺพ...^{๒๕๙๗} สร...^{๒๕๙๘} นเย...^{๒๕๙๙} ตทฺธิต...^{๒๖๐๐}
“อาลปนเน จา”ติ สี, อาลปนเน สี คสญฺโณ, อิมินา ภาณฺตสทฺทสฺส โภโต, เต อิตฺติชฺชา ไป,
ฉลปา รสฺส, “เสสโต โลโป คสิปี”ติ^{๒๖๐๑} คโลโป. อญฺญ กญฺญ ชราทฺธิ, อิตฺติชฺชมาโต อาปจฺจโย,
ปุพฺพ... สร... นเย... “ตทฺธิต ๔เปฯ สฺสเจา”ติ สฺสเจเต จสทฺเทเน นามมิว กรณํ, อาลปนเน จ,
อาลปนเน สี คสญฺโณ, อา โฆ,^{๒๖๐๒} “สมเต จา”ติ^{๒๖๐๓} คสฺส เอ, ปุพฺพ... สร... นเย...

๒๔๓,๑๑๐. โภ เค ตฺ.

โภ, ภาณฺตฺ,^{๒๖๐๔} อาลปนเน จ, อาลปนเน สี คสญฺโณ, อิมินา ภาณฺตสทฺทสฺส โภ,
คโลโป. ปุริส, อาลปนเน สี คสญฺโณ, “อการปิตาทฺทญฺนฺตานมา”ติ, “อากาโร วา”ติ, คโลโป. อคฺคิ,
อาลปนเน จ, อาลปนเน สี คสญฺโณ, คโลโป. ราชา, ราช, “อาลปนเน จา”ติ สี, คสญฺโณ,
“อการปิตาทฺทญฺนฺตานมา”ติ, “อากาโร วา”ติ, คโลโป. โภ สตฺถา,^{๒๖๐๕} สตฺถุ, “อาลปนเน จา”ติ
สี, คสญฺโณ, “อการปิตาทฺทญฺนฺตานมา”ติ^{๒๖๐๖} อฺสฺส อา, “อากาโร วา”ติ. สตฺถา, สตฺถุ,
อาลปนเน จ, อฺสฺส อา, คโลโป. ทญฺชฺ, สยมฺภุ, “อาลปนเน จา”ติ สี, คสญฺโณ, ฉลสฺสญฺนา,
ฉลปา รสฺส, คโลโป,

โภ อจฺจริย “เค”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺจริเยเน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “ภาตา, ภาณฺ”ติ
อุทาทฺเรนฺสุ สติปี ภาณฺตสทฺเท ตสฺส อภาวา อิมินา อาเทโส น โหติตี ญาปนฺตฺถํ “เค”ติ ปทํ

^{๒๕๙๖} ส. ภาณฺตฺ.

^{๒๕๙๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๙๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๙๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๖๐๐} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๒๖๐๑} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺฐป. ๗๔.

^{๒๖๐๒} น. อ โฆ.

^{๒๖๐๓} ร., น. คเตจ.

^{๒๖๐๔} ท. ภาณฺต.

^{๒๖๐๕} ร. สตฺถ, ช. สตฺถ.

^{๒๖๐๖} น. “อการปิตาทฺทญฺนฺตานมา”ติ.

มยา วุตติ. ภาวนุต, นา, “เสเสส นุตวา”^{๒๖๐๗} นุตสส นุตมิว กรณ, “โตติตา สสมีนาสู”^{๒๖๐๘} สวิภตติสส นุตสททสส ตาเทโส. “ภาโต”^{๒๖๐๙}ติปิ อตติ. ภาวนุต, ส, เสเสส นุตว, “โตติตา สสมีนาสู”^{๒๖๑๐}ติ โต. ภาว, ภาวนุต, ส, “สิมิหิ คจจนุตาทิน นุตสทโท”^{๒๖๑๑} อน”^{๒๖๑๒}ติ นุตสททสส อ, ปุพพ...^{๒๖๑๓}สรโลโป... นเย... เสสโต โลโป คสิปิ.

[๒๖๑๔] ตโต อญญสุมิปี โภนุต, ภาวนุต, “อาลปนเน จา”^{๒๖๑๕}ติ ส, อาลปนเน ส, คสญโณ, ตสทเทเน ภาวนุตสททสส โภนุต อิจจาเทโส,^{๒๖๑๖} คโลโป. ภาวนุต, โภนุต, ภาวนุต, อาลปนเน จ, คสญโณ, ตสทเทเน ภาวนุต, โภนุต,^{๒๖๑๗} คโลโป. ภาวนุต, ภาวนุต, “อาลปนเน จา”^{๒๖๑๘}ติ ส, คสญโณ, ตสทเทเน ภาวนุต, คโลโป. โภตา, ภาวนุต, นา, “เสเสส นุตวา”^{๒๖๑๙}ติ นุตมิว กรณ, ตสทเทเน โภตาเทโส, “สพพา ะเปฯ ทิหิ เจา”^{๒๖๒๐}ติ วา “กวจิ ธาตุ ะเปฯ คมา เจา”^{๒๖๒๑}ติ วา วิภตติโลโป. โภโต, ภาวนุต, ญจัส, ตสทเทเน โภโตอาเทโส, สโลโป.

(ก) โย อิจเจเตส จาติ ปาโจ. โย อิจเจเตสตี ปน ยุตติ. โย อิจเจเตส วจเนส ปเรส. โภนุต, ภาวนุต, “อาลปนเน จา”^{๒๖๒๒}ติ โย, อิมินา วสส โอ, ปุพพ... สรโลโป... นเย... “เสเสส นุตวา”^{๒๖๒๓}ติ นุตสส นุต, สวิภตติสส นุตอาเทโส. ภาวนุต, ภาวนุต, โย, “เสเสส นุตวา”^{๒๖๒๔}ติ, “นุตสส นุต”^{๒๖๒๕}ติ.

(ข) เห ภาวนุต, เห, “อาลปนเน จา”^{๒๖๒๖}ติ ส, คสญโณ, คโลโป. ภาวนุต,^{๒๖๒๗} “อาลปนเน จา”^{๒๖๒๘}ติ ส, คสญโณ, “ภาวนุตสส ภาวนุตภาวนุต”^{๒๖๒๙}ติ ภาวนุตสส ภาวนุตภาวนุตอาเทโส, คโลโป. เห, “อาลปนเน จา”^{๒๖๓๐}ติ โย, “สพพา ะเปฯ ทิ หิ เจา”^{๒๖๓๑}ติ โยโลโป. ภาวนุต, ภาวนุต, “อาลปนเน จา”^{๒๖๓๒}ติ โย, อิมินา ภาวนุตสส ภาวนุต,^{๒๖๓๓} “ยทูป”^{๒๖๓๔} ะเปฯ สิทฺธินติ”^{๒๖๓๕}ติ วา “กวจิ ะเปฯ คมา เจา”^{๒๖๓๖}ติ วา โยสส เอ. เห ภาวนุต อิติปิ เจ อตติ ? โยโลโป. ภาวนุต,

^{๒๖๐๗} ร., ท. “เสเสส นุตวา”^{๒๖๐๗}ติ.

^{๒๖๐๘} ร., ข. นุตสสโท.

^{๒๖๐๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๖๑๐} ข. “อญญสุมิปี” อิติ ปาโจ เขตุนุตเร ทิสฺสติ.

^{๒๖๑๑} ท., ส. โภนุตอาเทโส.

^{๒๖๑๒} ท., ส. “ภาวนุต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๖๑๓} ข. ปจมาอาลปนเน จ.

^{๒๖๑๔} ท. “ภาวนุต, “อาลปนเน จา”^{๒๖๑๔}ติ - คโลโป” อิติ ปาสา น ทิสฺสนติ.

^{๒๖๑๕} ท., ส. ภาวนุต.

^{๒๖๑๖} ท., ส. “ยทูป - ภาวนุตสส ภาวนุต” อิติ ปาสา น ทิสฺสนติ.

ภทฺทนุต, โย, อิมินา ภทฺทนุตสฺส ภนฺเต, “สพฺพฯ เปฯ ทิํหิ จา”ติ โยโลโป. ภทฺทนุตฯ, ภทฺทนุต, “อาลปนฺน จา”ติ โย, สพฺพโยนินฺนมา เอ, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๔๔,๗๒. อการปีตาทุยนฺตานมา.

ปุริสา, ปุริส, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, อิมินา อการสฺส อฯ, คโลโป. ปีตา, ปีตุ, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, สิ คสญฺโณ, อิมินา อการสฺส อฯ. โภติ มาตา, ภานุต, นนาทิตฺโต วา อี, ปุพฺพ...^{๒๖๑๗} สร...^{๒๖๑๘} นเย....^{๒๖๑๙} นามมิว กรณํ, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, ภวโต โภโต, “เต อิตฺติขุยา โป, “ฉลปฯ รสฺสน”ติ, คโลโป. มาตุ, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, อิมินา อสฺส อฯ, คโลโป. โภ สตุถา, ภานุต, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, โภ เค ตฺ, คโลโป. สตุถ, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, อิมินา อสฺส อฯ, คโลโป.

๒๔๕,๑๕๒. ฉลปฯ รสฺส.

ฉลป อิจฺเจเต วณฺณา. ทณฺฑี, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, ฉสญฺณา, อิมินา ฉสฺส รสฺส, คโลโป. สยมฺภู, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, คสญฺโณ, ฉสญฺณา,^{๒๖๒๐} อิมินา ฉสฺส รสฺส, คโลโป. อิตฺถี, วฐุ, “อาลปนฺน จา”ติ สิ, สิ คสญฺโณ, เต อิตฺติขุยา โป, อิมินา ปสฺส รสฺส, คโลโป.

๒๔๖,๗๓. อากาโร วา.

ราช, สิ, คสญฺโณ, “อการปีตาทุยนฺตานมา”ติ อการสฺส อฯ, อิมินา อการสฺส รสฺส, คโลโป. ราชฯ, ราช, สิ, คสญฺโณ, อการสฺส อฯ, คโลโป. อตฺตา, อตฺต, สิ,^{๒๖๒๑} [๒๖๒๒] คสญฺโณ, อการสฺส อฯ, คโลโป. สิช,^{๒๖๒๓} สช, สิ, คสญฺโณ, อการสฺส อฯ, รสฺส, คโลโป. สชฯ, สช, สิ, คสญฺโณ, อการสฺส อฯ, คโลโป. สตุถ, สตุถ, สิ, คสญฺโณ, “อการปีตาทุยนฺตานมา”ติ อสฺส อฯ, อิมินา รสฺส, คโลโป. สตุถฯ, สตุถ, สิ, คสญฺโณ, อสฺส อฯ, คโลโป.

อิตฺติ นามรูปทีปณียํ จตุตฺถํ ปริจฺเจโท นิฏฺฐิต.

^{๒๖๑๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๖๑๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๖๑๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๖๒๐} ท. ฉสญฺณา, ส. ฉสญฺณา

^{๒๖๒๑} ส. สิ.

^{๒๖๒๒} ท. “คโลโป. ราชฯ, ราช, สิ, คสญฺโณ, อการสฺส อฯ, คโลโป. อตฺตา, อตฺต, สิ,” อิตฺติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๒๓} ช. สช.

๓.๒.๕ นามรูปที่ปนิยํ ปณฺจโม ปริจฺเจโท

๒๔๗,๒๖๑.

ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.

โต เยสํ ปจฺจยानํ อาทิ เต ปจฺจยาตฺวาทโย โหนฺติ, “เต ปจฺจยา วิภตฺติสญฺญาว ปณฺชิตฺเตน ทฺวาทฺยพฺพา”ติ โยชนา. สพฺพโต, สพฺพ, “กฺวจิ โต ปณฺจมฺยตฺเถ”ติ โต, อิมินา ปจฺจยสฺส วิภตฺติสญฺญา. ยโต, ตโต, ย, ต, กฺวจิ โต ปณฺจมฺยตฺเถ, วิภตฺติสญฺญา. กฺโต, กิ, โตปจฺจโย, “ตฺรโตเถสฺส จา”ติ กิสฺสทฺส ก, วิภตฺติสญฺญา. อโต, เอต, โตปจฺจโย, “สพฺพสฺสเสตฺตสฺสากาโร วา”ติ เอตสฺสทฺส อ, วิภตฺติสญฺญา. อิตโต, อิม, โต, “อิมสฺสสิ ตฺมา-นิหโตเถสฺส”^{๒๖๒๔} จา”ติ^{๒๖๒๕} อิมสฺสสิ อ, วิภตฺติสญฺญา. สพฺพทา, สพฺพ, “กิ สพฺพญฺเญกฺยญฺหิ”^{๒๖๒๖} ทาทาจนฺ”ติ ทา,^{๒๖๒๗} วิภตฺติสญฺญา. ยทา, ย, “กิ สพฺพญฺเญ ๗เปฯ จนฺน”ติ^{๒๖๒๘} ทา, วิภตฺติสญฺญา. ตทา, ต, “ตฺมา ทานิ จา”ติ ทา, วิภตฺติสญฺญา. กทา, กิ,^{๒๖๒๙} “กิ สพฺพญฺเญ ๗เปฯ จนฺน”ติ ทา, “กิสฺส ก เว จา”ติ สฺสทฺเต จสฺสทฺเตน วา, “เสเสสฺส จา”ติ วา กการาทฺโส, วิภตฺติสญฺญา. อิท, อิม, “อิมสฺมา หธา จา”ติ^{๒๖๓๐} ฐปจฺจโย,^{๒๖๓๑} “อิมสฺสสิ ๗เปฯ สฺส จา”ติ อิมสฺสสิ อ, วิภตฺติสญฺญา. อิทานิ, อิม, “อิมสฺมา รหิตฺตาทานิ จา”ติ^{๒๖๓๒} ทานิปจฺจโย. “อิมสฺสสิ ๗ เปฯ สฺส จา”ติ อ, วิภตฺติสญฺญา.

๒๔๘,๒๖๐.

กฺวจิ โต ปณฺจมฺยตฺเถ.

สพฺพ, ย, ต, อิมินา โต, วิภตฺติสญฺญา. กฺโต, กิ, โต, ตฺรโตเถสฺส จ. อโต, เอต, โต, สพฺพสฺสเสตฺตสฺสากาโร^{๒๖๓๓} วา. อิตโต, อิม, โต, อิมสฺสสิ ๗เปฯ สฺส จ.

โก อาจฺริย “กฺวจิ”ติ ปทํ กิमतฺถํ อาจฺริเยน วุตฺตํ ? โภ สิสฺส “สพฺพสฺมา”ติ อฺอุทฺทหรเณ สติปิ สพฺพสทฺเต กฺวจิ จสฺสทฺเตน นิวาริตฺตฺตา อิมินา โตปจฺจโย น โหติติ ภาวนตฺถํ “กฺวจิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. สพฺพ, สฺมา.

^{๒๖๒๔} “ถนุทธานิหโตเถสฺส” อิติ ปาโจ ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๒๕} กจฺจ. ๒๓๔, ปทฺฐป. ๒๖๕.

^{๒๖๒๖} ท., ส. สพฺพญฺเญกฺยญฺหิ, ข. สพฺพญฺเญกฺยญฺหิ.

^{๒๖๒๗} ส. โท.

^{๒๖๒๘} กจฺจ. ๒๕๗, ปทฺฐป. ๒๗๖.

^{๒๖๒๙} ท. “กิ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๓๐} ท., ส. “อิมสฺมา หธา จาติ” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๓๑} ร., ท. จปจฺจโย.

^{๒๖๓๒} กจฺจ. ๒๕๙, ปทฺฐป. ๒๗๙.

^{๒๖๓๓} ส. สพฺพสฺสเสตฺตสฺสากาโร.

๒๔๙,๒๖๖. ตรณ สตตมียา สพพนาเมหิ.

“สพพนาเมหิ ปรา ตรณ”อิจุเจเต ปจจุยา สตตมยตฺเถ^{๒๖๓๔} กฺวจิ^{๒๖๓๕} โหนฺติ.
สพพตฺร, สพพ, อิมินา ตฺรปจฺจุโย. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย. สพพตฺถ,^{๒๖๓๖} สพพ, อิมินา
ถปจฺจุโย, วคฺเค โสสาโสมฺหานํ ตติยปจฺจมา. ยตฺร, ย, ตฺร, วิภตฺติสญฺญา. ยตฺถ, ย,
ถปจฺจุโย, วคฺเคโสมฺสา ฯเปฯ ปจฺจมา, วิภตฺติสญฺญา. ตตฺร, ต, ตฺร, วิภตฺติสญฺญา. ตตฺถ, ต,
ถปจฺจุโย, วคฺเค โสมฺสา ฯเปฯ ปจฺจมา, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๐,๒๖๘. สพพโต ธิ.

สพพธิ, สพพ, อิมินา ธิปจฺจุโย, วิภตฺติสญฺญา. สพพสฺมี, สพพ, สฺมี.

๒๕๑,๒๖๙. กีสฺมา โว.

เทวานํปิยติสฺส ตฺวํ กฺว จาเน คโต อสฺสิ, กฺว, กิ, อิมินา วปจฺจุโย, “กิสฺส ก เว
จา”ติ กาเทโส, ปุพฺพ...^{๒๖๓๗} สร...^{๒๖๓๘} นเย...^{๒๖๓๙} วิภตฺติสญฺญา. กสฺมี, กิ, สฺมี, “กิสฺส ก
เว จา”ติ สุตฺเต จสทฺเทน กาเทโส.

๒๕๒,๒๗๑. หิหฺนฺญจฺน.

กฺุหิ,^{๒๖๔๐} กิ, อิมินา หิ, “กฺุ หิหฺนฺญ จา”ติ^{๒๖๔๑} กฺุอาเทโส. กฺุหฺ. กิ, อิมินา หฺ, “กฺุ
หิหฺนฺญ จา”ติ กฺุอาเทโส. กฺุหิญจฺน. กิ, อิมินา หิญจฺน, “กฺุหิหฺนฺญ จา”ติ สุตฺเต จสทฺเทน
กิสฺททฺสฺส กฺุ, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๓,๒๗๓. ตมฺหา จ.

ตหิ, ต, อิมินา หิ, วิภตฺติสญฺญา. ตหฺ, ต, อิมินา หฺ, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๔,๒๗๔. อิมสฺมา หธา จ.

อิห, อิม, อิมินา หปจฺจุโย, “อิมสฺสิ ฯเปฯ สฺ จา”ติ อิมสฺส อิ, วิภตฺติสญฺญา. อิธ,
อิม, อิมินา หปจฺจุโย, “อิมสฺสิ ฯเปฯ สฺ จา”ติ อิ, วิภตฺติสญฺญา.

^{๒๖๓๔} ท., ส. สตมฺปตฺเถ.

^{๒๖๓๕} ท., ส. กฺวจฺจิ.

^{๒๖๓๖} ร. สพพตฺถ.

^{๒๖๓๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๖๓๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๖๓๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๖๔๐} ร., ท. กฺุหิ.

^{๒๖๔๑} กจฺจ. ๒๒๘, ปทฐป. ๒๗๒.

๒๕๕,๒๗๕. ยโต หี.

ยหี, ย, อิมินา หี, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๖,๐๐๐. กาเล.

“กาเล” อิติ เอตํ สุตฺตํ อธิการตุํ ปณฺทิตฺเตน เวทิตพฺพ.

๒๕๗,๒๗๖. กิํสพฺพญญเณกยภฺนิ ทาทาจนํ.

กี ๕เปฯ อิจฺเจเตหิ^{๒๖๔๒} สพฺพนาเมหิ กาเล คมฺยมาเน สตุตฺตมฺยตฺเถ^{๒๖๔๓} “ทาทาจนํ” อิจฺเจเต ปจฺจยา กุวฺจิ โหนฺติ. ททา, กี, อิมินา ทาปจฺจโย, “กิํสฺส ก เว จา”ติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน วา, “เสเสสฺ จา”ติ วา กี^{๒๖๔๔} สทฺทสฺส กาเทโส, วิภตฺติสญฺญา. สพฺพ,^{๒๖๔๕} อญฺญ, เอก, ย, อิมินา ทาปจฺจโย, วิภตฺติสญฺญา. กุทาจนํ, กี,^{๒๖๔๖} อิมินา ทาจนํ, [^{๒๖๔๗}] วิภตฺติสญฺญา.^{๒๖๔๘} กุทาจนนฺติ อปฺปกาเล.

๒๕๘,๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.

ตทานิ, ต, อิมินา ทานิปจฺจโย, วิภตฺติสญฺญา. ตทา, ต, อิมินา ทา, วิภตฺติสญฺญา.

๒๕๙,๒๗๙. อิมสฺมา รหิณฺนาทานิ จ.

เอตฺรหิ, อิม, อิมินา รหิปจฺจโย, “เอต รหิมฺหิ จา”ติ^{๒๖๔๙} อิมสทฺทสฺส เอตาเทโส, วิภตฺติสญฺญา. อธฺนา, อิม, อิมินา ธฺนาปจฺจโย, “อธฺ นามฺหิ จา”ติ^{๒๖๕๐} อิมสทฺทสฺส อ, วิภตฺติสญฺญา. อิทานิ, อิม, อิมินา ทานิปจฺจโย, “อิมสฺสิ ๕เปฯ สฺ จา”ติ อิมสฺส อ, วิภตฺติสญฺญา.

๒๖๐,๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.

สทา, สพฺพ, “กี ๕เปฯ ทาจนนฺ”ติ ทา, อิมินา สพฺพสทฺทสฺส โส, วิภตฺติสญฺญา. สพฺพทา, สพฺพ, กี ๕เปฯ ทาจนํ, วิภตฺติสญฺญา.

^{๒๖๔๒} น. อิสฺส.

^{๒๖๔๓} ร. สตุตฺตมฺมตฺเถ.

^{๒๖๔๔} ส. กี.

^{๒๖๔๕} ฐ. สพฺพทา.

^{๒๖๔๖} ร., น., ฐ. กุ.

^{๒๖๔๗} ท. “กุหิํ หํ สฺจจาติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน กี สทฺทสฺส กุ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสนฺติ., ส. “กุหิํ หํ สฺจจาติ สุตฺเต จสฺสทฺเทน กี สทฺทสฺส กุ” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตฺเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๔๘} ท., ส. “วิภตฺติสญฺญา ,,,, อปฺปกาเล” อิติ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๔๙} กจฺจ. ๒๓๖, ปทฺฐป. ๒๘๐.

^{๒๖๕๐} กจฺจ. ๒๓๕, ปทฺฐป. ๒๘๑.

พานุสจัจ, พนุสตุตตสทฺทโต, พนุสตุตตสฺส ภาโวติ อตฺเถ “ณฺยตตฺตา ภาเว”ติ^{๒๖๕๐}
 ณฺโย, ^{๒๖๕๑} “เตสฺ” ^{๒๖๕๓} โณ โลปนุ”ติ ณฺโลโป, “วฺจุตฺมาทิจเปฯ สณฺ” ^{๒๖๕๔} จา”ติ อาทิจฺจุตฺมฺมิ,
 อิมินา ต การคตสฺส สรสฺส โลโป, นเย.... ยวตฺ ตลนทการานํ พฺยณฺณานํ จลณทการตฺตนุ”ติ
 ยวโต ตการสฺส จาเทโส, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๒๖๕๕} จการสฺส เทวภาโว, “เตสฺ วฺจุตฺมิจเปฯ
 เทสา จา”ติ วา, “ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปตนา สิจฺฉณนฺตี”ติ^{๒๖๕๖} วา, “ยทนุปนฺนา นิปตนา
 สิจฺฉณนฺตี”ติ วา จุสฺส อ, ปุพฺพ... ^{๒๖๕๗} สร... ^{๒๖๕๘} นเย.... “ตทฺธิต ๙เปฯ สฺ จา”ติ^{๒๖๕๙} นาม
 มิว กรณํ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย.... ปณฺทิตสทฺทโต, ปณฺทิตสฺส ภาโวติ อตฺเถ ณฺโย,
 เตสฺ โณ โลโป, อิมินา ตการคตสฺส สรสฺส โลโป, นเย.... “ยวตฺ” ^{๒๖๖๐} ต ๙เปฯ การตฺตนุ”ติ^{๒๖๖๑}
 ยวโต ตการสฺส จา, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ จสฺส เทวภาโว, ปุพฺพ... สร... นเย.... ตทฺธิต... สฺ,
 สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย.... วิปฺลสทฺทโต, วิปฺลสฺส ภาโวติ อตฺเถ ณฺโย, เตสฺ โณ โลโป,
 “วฺจุตฺมาทิจเปฯ สณฺ จา”ติ อาทิจฺจุตฺมฺมิ, อิมินา ลการคตสฺส^{๒๖๖๒} สรสฺส โลโป, นเย.... ยวตฺ
 ต ๙เปฯ การตฺตนุ”ติ ยวโต ลการสฺส ลาเทโส, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ ลสฺส เทวภาโว,^{๒๖๖๓}
 ตทฺธิต... สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย.... การุณณํ, กรุณสทฺทโต, การุณาย ภาโวติ อตฺเถ
 ณฺโย, เตสฺ โณ โลโป, “วฺจุตฺมาทิจเปฯ สณฺ จา”ติ อาทิจฺจุตฺมฺมิ, อิมินา ณการคตสฺส
 สรสฺส โลโป, นเย.... “ยวตฺ ต ๙เปฯ การตฺตนุ”ติ ยวโต ณการสฺส ภาเทโส, “ปรเทวภาโว

๒๖๖๓ ท., ส. เทวนเย.

จาเน”ติ ฤษฏ^{๒๖๖๔} เทวภาโว, ตฤธิต...^{๒๖๖๕} สี่, สี่, ปุพฺพ... สร... นเย.... กุสลสทฺทโต,
 กุสลสฺส ภาโวติ อตฺเถ ญฺเอย, เตสํ โณ โลปํ, วุฑฺฒาภิ ๔เปฯ สเถ ๑, อิมินา
 ฌการคตฺส^{๒๖๖๖} สรฺสฺส โลโป, นเย.... “ยวตํ ต ๔เปฯ การตฺตนุ”ติ ยวโต ฌการสฺส ลาเทโส,
 “ปรเทวภาโว จาเน”ติ ฤษฏ เทวภาโว,^{๒๖๖๗} ตฤธิต... สี่, สี่, ปุพฺพ... สร... นเย.... สามญฺณ,
 สมณสทฺทโต, สมณสฺส ภาโวติ อตฺเถ ญฺเอย, เตสํ โณ โลปํ, วุฑฺฒาภิ ๔เปฯ สเถ ๑, อิมินา
 ฌการคตฺส สรฺสฺส โลโป, นเย.... ยวตํ ต ๔เปฯ การตฺตนุ”ติ ยวโต ฌการสฺส โย,
 “ปรเทวภาโว จาเน”ติ ฤษฏ^{๒๖๖๘} เทวภาโว, ตฤธิต ๔เปฯ สฺ ๑, สี่, สี่, ปุพฺพ... สร...
 นเย.... สฺททสทฺทโต, สฺททสฺส ภาโวติ อตฺเถ ญฺเอย, เตสํ โณ โลปํ, “วุฑฺฒาภิ ๔เปฯ สเถ ๑”ติ
 อาทิวุฑฺฒิ. อิมินา ทการคตฺส สรฺสฺส โลโป, นเย.... “ยวตํ ต ๔เปฯ การตฺตนุ”ติ ยวโต
 ทการสฺส ชาเทโส, ปรเทวภาโว จาเน, ตฤธิต... สี่, สี่, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๖๒,๓๙๑. วุฑฺฒสฺส ไซ อธิญฺเฐสุ.

วุฑฺฒสทฺทโต,^{๒๖๖๙} สพฺเพ^{๒๖๗๐} อิมะ วุฑฺฒา อธิมิเมสํ วิเสเสน วุฑฺฒตโรติ อตฺเถ
 “วิเสเส ตรตฺมิสิทฺธิญา”ติ^{๒๖๗๑} อธิโย, “วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค”ติ สพฺเพอิมะตฺถาที่นํ โลโป, อิมินา
 วุฑฺฒสทฺทสฺส ชาเทโส, ปุพฺพ...^{๒๖๗๒} สรโลโป...^{๒๖๗๓} “กฺวจาสนฺณํ ลุตฺเต”ติ อธิการสฺส เอ,
 นเย....^{๒๖๗๔} ปรเทวภาโว จาเน,^{๒๖๗๕} ตฤธิต... สี่, สี่, ปุพฺพ... สร... นเย.... เชฏฺโง,
 วุฑฺฒสทฺทโต, สพฺเพ อิมะ วุฑฺฒา อธิมิเมสํ วิเสเสน วุฑฺฒตโรติ อตฺเถ “วิเสเส ตรตฺมิสิทฺธิ-
 ญา”ติ อธิญฺโง, “วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค”ติ สพฺเพ อิมะ ตฺถาที่นํ โลโป, อิมินา วุฑฺฒสฺส

^{๒๖๖๔} ฐ. ยสฺส.

^{๒๖๖๕} ท. ตฤธิต...

^{๒๖๖๖} ท. ฌการคตฺส.

^{๒๖๖๗} ท., ส. เทวภาว.

^{๒๖๖๘} ร., น., ฐ. ยสฺส.

^{๒๖๖๙} ท. วุฑฺฒสทฺทโต, ส. วุฑฺฒสทฺทโต.

^{๒๖๗๐} ส. สพฺพเพ.

^{๒๖๗๑} ร., น. ตรตฺมิสิทฺธิตฺถาจา”ติ.

^{๒๖๗๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๖๗๓} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๖๗๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๖๗๕} กจฺจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐,

ไซ, ปุพฺพ... สรโลโป... “กุจฉาสนณณํ ลุตเต”ติ อัสสุส เอ, นเย.... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ,
โส, ปุพฺพ... สร... นเย....

๒๖๓,๓๔๒. **ปสตุสสุส โส จ.**

ปสตุสสุสทุโต, สพฺเพ อิมํ ปสตุตา^{๒๖๗๖} อยมิเมสํ วิเสเสน ปสตุโถติ^{๒๖๗๗} อตุเถ
“วิเสเส ตรตฺตมิสิกฺขิตฺตา”ติ อโย, “วุตฺตตฺตณามปฺปโยโค”ติ สพฺเพตฺยาที่นํ โลโป, อิมินา
ปสตุสสุส^{๒๖๗๘} โส, ปุพฺพ...^{๒๖๗๙} สรโลโป...^{๒๖๘๐} “กุจฉาสนณณํ ลุตเต”ติ อัสสุส เอ,
นเย^{๒๖๘๑} ปฺรเทวภาโว จานํ,^{๒๖๘๒} ตทฺธิต... สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... เสฏฺโง,
ปสตุสสุสทุโต, สพฺเพ อิมํ ปสตุตา อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺสุจฺจติ อตุเถ อิมฺโง, “วุตฺตตฺตา
ฯเปฯ โยโค”ติ สพฺเพตฺยาที่นํ โลโป. อิมินา ปสตุสสุส โส, ปุพฺพ... สรโลโป... “กุจฉาสนณณํ
ลุตเต”ติ อัสสุส เอ, นเย.... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ,^{๒๖๘๓} สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย....
เชยฺโย, ปสตุสสุสทุโต, สพฺเพ อิมํ ปสตุตา อยมิเมสํ วิเสเสน ปสตุโถติ อตุเถ อโย, วุตฺตตฺตา^{๒๖๘๔}
ฯเปฯ โยโค, [๒๖๘๕] อิมินา ปสตุสสุส ชาเทโส, ปุพฺพ... สรโลโป... “กุจฉาสนณณํ
ลุตเต”ติ อัสสุส เอ, นเย.... ปฺรเทวภาโว จานํ, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ... สร...
นเย.... เสฏฺโง, ปสตุสสุสทุโต, สพฺเพ อิมํ ฯเปฯ ปสตุโถติ อตุเถ อิมฺโง, “วุตฺตตฺตา ฯเปฯ
โค”ติ สพฺเพตฺยาที่นํ โลโป, อิมินา ปสตุสสุส ชาเทโส, ปุพฺพ... สรโลโป... “กุจฉาสนณณํ ลุต
เต”ติ อัสสุส เอ, นเย.... ตทฺธิตฺตมาสกิตกา นามํวาทเวตฺตนาที่สุ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป...
นเย....

^{๒๖๗๖} ร. ปสฺสุจฺจา.

^{๒๖๗๗} ร., ข. ปสฺสุจฺจ .

^{๒๖๗๘} ร. ปสฺสุจฺจสสุส, ท. ปสฺสุทฺตสสุส.

^{๒๖๗๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๖๘๐} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๖๘๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๖๘๒} กจฺจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๒๖๘๓} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๖๘๔} ร., น. วุตฺตตฺตา.

^{๒๖๘๕} ท., ส. สพฺเพ ตฺยาที่นํ โลโป.

๒๖๔,๓๙๓. อนนติกสฺส เนโท.

เนทียะ, อนนติกสฺสทโต, สพุเพ อิมะ อนนติกา อาสนนา^{๒๖๔๖} อยมิเมสํ วิเสเสน
อนนติกตโรติ อตุเถ อียะ, วุตตตถานมปฺปโยโค, อิมินา อนนติกสฺส เนโท, ปุพฺพ... สรโลโป...
นเย.... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ,^{๒๖๔๗} สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... อนนติกสฺสทโต, สพุเพ
อิมะ อนนติ ๔เปฯ อนนติกตโรติ อตุเถ อิกฺกุโจ, วุตตตถานมปฺปโยโค, อิมินา อนนติกสฺส เนโท,
ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย....

๒๖๕,๓๙๔. พาทฺหสฺส สาทิ.

สาธียะ, พาทฺหสฺสทโต, สพุเพ อิมะ พาทฺหา^{๒๖๔๘} อยมิเมสํ วิเสเสน พาทฺहतโรติ
อตุเถ อียะ, “วุตตตถา ๔เปฯ โยโค”ติ สพุเพตฺยาทีนํ โลโป, อิมินา พาทฺหสฺสทสฺส สาทิ,
ปุพฺพ...^{๒๖๔๙} สรโลโป...^{๒๖๕๐} นเย...^{๒๖๕๑} ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ,^{๒๖๕๒} สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป...
นเย.... [^{๒๖๕๓}] พาทฺหสฺสทโต สพุเพ อิมะ พาทฺหา ๔เปฯ พาทฺहतโรติ อตุเถ อิกฺกุโจ, วุตตตถา
๔เปฯ โยโค, อิมินา พาทฺหสฺสทสฺส สาทิ, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ,
โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย....

๒๖๖,๓๙๕. อปฺปสฺส กณ.

กณียะ, อปฺปสฺสทโต, สพุเพ อิมะ อปฺปา อยมิเมสํ วิเสเสน อปฺปตโรติ อตุเถ
อียะ,^{๒๖๕๔} วุตตตถานมปฺปโยโค, อิมินา อปฺปสฺสทสฺส กณ, นเย... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ,^{๒๖๕๕}
สฺ, โส, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย.... [^{๒๖๕๖}] อณฺณตฺถ ปน “อปฺปิโย, อปฺปิฏฺโง”ติปิ อตุถิ. [^{๒๖๕๗}]

^{๒๖๔๖} ส. อาสนา.

^{๒๖๔๗} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๖๔๘} “พาทฺห” อิติ ปาโจ สพุพฺพุตฺถ ทิสฺสติ.

^{๒๖๔๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๖๕๐} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๖๕๑} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๖๕๒} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๖๕๓} ท. “สาทฺธิโจ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๖๕๔} ร., ข. อิกฺกุโจ.

^{๒๖๕๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๖๕๖} ท. “กณียะ อปฺปสฺสทโต - ปุพฺพ...สรโลโป...นเย...” อิติ ปาจา ปุณฺ ทิสฺสนฺติ.

^{๒๖๕๗} ส. “กณียะ อปฺปสฺสทโต - อปฺปิฏฺโงติปิ อตุถิ” อิติ ปาจา ปุณฺ ทิสฺสนฺติ.

๒๖๗,๓๙๖. ยวามญจ.

กนิโย, ยวสททโต, สพเพ อิมะ ยวอ ยมิมะสํ วิเสเสน ยวตโรติ อตฺเถ อโย,
วุตตตถาณมปฺปโยโค, อิมินา ยวสททสฺส กณฺ, **นเย...** “เตสฺ ๔เปฯ เทสา จา”ติ ฅการสฺส
โน,^{๒๖๙๔} **ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, โส, ปุพฺพ...**^{๒๖๙๕} **สรโลโป...**^{๒๗๐๐} **นเย...**^{๒๗๐๑} กนิญฺโจ,
ยวสททโต, สพเพ อิมะ ยวอ ๔เปฯ ยวตโรติ อตฺเถ อญฺโจ, วุตตตถา ๔เปฯ โยโค, อิมินา
ยวสฺส กณฺ, **นเย...** “เตสฺ วุฑฺฒิ ๔เปฯ เทสา จา”ติ ฅการสฺส โน, ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ,
โส, **ปุพฺพ...** **สรโลโป...** **นเย...** “กณฺโย,^{๒๗๐๒} กนิญฺโจ”ติ^{๒๗๐๓} อตฺถิ. ฅการสฺส น นกาโร.

๒๖๘,๓๙๗. วณฺตมณฺตุวินญจ โลโป.

คฺณโย, คฺณสททโต, คฺณเ^{๒๗๐๔} อสฺส อตฺถิตฺติ อตฺเถ “คฺณาทีโต วณฺตฺ”ติ วณฺตฺปจฺจโย,
คฺณวณฺตฺสททโต, [^{๒๗๐๕}] อิมะ คฺณวณฺโต อยมิเมสํ วิเสเสน คฺณวณฺตฺตโรติ อตฺเถ “วิเสเส ๔เปฯ
จา”ติอโย, [^{๒๗๐๖}] อิมินา วณฺตฺปจฺจโยโลโป, **ปุพฺพ...** **สรโลโป...** **นเย...**^{๒๗๐๗} **ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ**
จ,^{๒๗๐๘} **สฺ, โส, ปุพฺพ...** **สรโลโป...** **นเย...** คฺณนิญฺโจ, คฺณสททโต, คฺณเ^{๒๗๐๙} อสฺส อตฺถิตฺติ อตฺเถ
วณฺตฺ, คฺณวณฺตฺสททโต สพเพ อิมะ คฺณวณฺโต ๔เปฯ คฺณวณฺตฺตโรติ อตฺเถ อญฺโจ.^{๒๗๑๐} **วุตตตถา**
๔เปฯ โยโค, อิมินา วณฺตฺโลโป, ปุพฺพ... **สรโลโป...** **นเย...** **ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, โส,**
ปุพฺพมิว. สติโย, สติสททโต, สติ อสฺส อตฺถิตฺติ อตฺเถ “สฺตยาทีหิ มณฺตฺ”^{๒๗๑๑} **ติ** มณฺตฺปจฺจโย,
สฺติมณฺตฺสททโต, สพเพ อิมะ สฺติมณฺโต ๔เปฯ สฺติมณฺตฺตโรติ อตฺเถ อโย, อิมินา มณฺตฺโลโป,

^{๒๖๙๔} ท., ส. นการาเทโส.

^{๒๖๙๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๗๐๐} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๗๐๑} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๗๐๒} ร., น. กนิโย, ส. ตทฺธิโย.

^{๒๗๐๓} ส. ตทฺธิโย”ติปิ.

^{๒๗๐๔} น. คฺณเณ, ส. คฺณา.

^{๒๗๐๕} ท., ส. “สพเพ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๗๐๖} ท., ส. “อโย วุตตตถา ๔เปฯ โยโค” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสนฺติ.

^{๒๗๐๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๗๐๘} กจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๗๐๙} ส. คฺณา.

^{๒๗๑๐} ร., ท. สญฺโจ.

^{๒๗๑๑} กจ. ๓๖๙., ปทฐป. ๔๐๓.

ปุพฺพ... สร... นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ... สร... นเย... สติสทฺทโต, สติ^{๒๗๑๒}
 อสฺส อตฺถิตี อตฺเถ มนฺตุ, สติมนฺตฺสทฺทโต, สทฺเพ^{๒๗๑๓} อิม ฯเปฯ สติมนฺตฺตโรตี อตฺเถ อิกฺกุโจ,
 อิมินา มนฺตุโลโป, ปุพฺพ... สร... นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, เมธีย, เมธสทฺทโต,^{๒๗๑๔} เมธา
 อสฺส อตฺถิตี อตฺเถ “ตทฺสสฺตฺถิตี วี จา”ติ วีปจฺจโย, เมธวีสทฺทโต, สทฺเพ อิม เมธาวิน อยมิ-
 เมสฺ วิเสเสน เมธาวิตฺตโรตี^{๒๗๑๕} อตฺเถ อโย, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี,
 โส. [^{๒๗๑๖}]เมธวีสทฺทโต, เมธวีส อสฺส อตฺถิตี อตฺเถ วีปจฺจโย, เมธวีสทฺทโต,^{๒๗๑๗} สทฺเพ อิม
 เมธาวิน ฯเปฯ เมธาวิตฺตโรตี อตฺเถ อิกฺกุโจ, “วุตฺต ฯเปฯ โยโค”ติ สทฺเพตฺตยาทีนํ โลโป, อิมินา
 วีโลโป, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ลี, โส, ปุพฺพ... สร... นเย...

๒๖๙,๔๑. ยวตฺ ตลนทการานํ พุณฺณชานานิ จลฺลชการตฺตํ.

ปณฺทิจจํ, เวปฺปุลลํ, โสหฺชนฺติ^{๒๗๑๘} ตีณิ^{๒๗๑๙} เหมฺจาวุตฺตานิ. เนปฺปญฺจํ, นิปฺปนสทฺทโต,
 นิปฺปนสฺส ภาโวตี อตฺเถ “ณฺยตฺตตา ภาเวตฺต”ติ ณฺยปจฺจโย, เตสฺ โณ โลโป, ณฺโลโป,
 “วฺจฺจมาทิ ฯเปฯ สเน จา”ติ อาทิจฺจณฺนิ, “อวณฺโณ เย โลปญฺจา”ติ^{๒๗๒๐} อาการโลโป,
 นเย...[^{๒๗๒๑}]

โภ อจฺจริย “ยวตฺมี”ติ ปทํ กิमतฺถํ อจฺจริเยน วุตฺตํ? โภ ลีสฺส “ติณทลน”ติ^{๒๗๒๒}
 อุกาหรเณ สติปิ ตาทิเมหิ ยการสฺสสมาวา อธิ วุตฺตวิธานํ น โหตีติ ภาวนตฺถํ “ยวตฺมี”ติ ปทํ
 มยา วุตฺตํ. ตินณฺจ ทลณฺจ, นามานํ สมาสฺ ยุตฺตตฺถิ, นามานํ ฯเปฯ ทวนฺท, ^{๒๗๒๓} เตสฺ

^{๒๗๑๒} ร., น., ส., ข. “สติ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๑๓} น. สทฺเพสฺ.

^{๒๗๑๔} ท. เมธาสทฺทโต.

^{๒๗๑๕} ข. เมธาวิตโรตี.

^{๒๗๑๖} ท. “เมธิกฺกุโจ” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๗๑๗} ส. เมธาสทฺทโต.

^{๒๗๑๘} ท., ส. โสหฺชนฺติ.

^{๒๗๑๙} ส. ตีติ.

^{๒๗๒๐} กจฺจ. ๒๖๑, ปทฐป. ๓๖๙.

^{๒๗๒๑} ท., ส. “อิมินา ยวโต นการสฺส ภาเทโส” อิติ ปาโจ เอตฺถนฺตเร ทิสฺสณฺติ.

^{๒๗๒๒} ท., ส. “ติณทลน”ติ.

^{๒๗๒๓} ร., น., ท. ทวนฺทโว.

วิภตฺติโย โลปา จ, วุตตตถานมปฺปโยโค, ปกฺติ จสฺส สรรนฺตสฺส, [๒๗๒๔] “วิภาสา ฯเปฯ
 ทินญฺจา”ติ เอกตฺต^{๒๗๒๕} นปฺปสกลิงฺคญฺ, ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ, ^{๒๗๒๖} ลี, ลี, ปุพฺพ... ^{๒๗๒๗} สร...
^{๒๗๒๘} นเย... ^{๒๗๒๙} ทลนฺติ ปณฺณ^{๒๗๓๐}.

โก อจฺริย “ตลนทการานมี”ติ^{๒๗๓๑} ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก ลีสฺส
 “อาลสฺยํ, อโรคฺยน”ติ อุกฺทาหรณฺสฺ สติปิ ยการสฺมี ตาทินมภาวา^{๒๗๓๒} อธิ วุตฺตวิธานํ น โหติติ
 ภาปนตฺถํ “ตลนทการานมี”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. อาลสฺยํ, ^{๒๗๓๓} อลสฺสทฺทโต, ^{๒๗๓๔} อลสฺสสฺส ภาโวติ
 อตฺถเก “ณฺยตฺตตา ภาเวตฺถ”ติ ญโย, “เตสํ โณ โลปน”ติ ญโลโป, “วฺชฺชมาทิ ฯเปฯ สณฺ^{๒๗๓๕}
 จา”ติ อาทิวฺชฺชมา, ปุพฺพ... “อวณฺโณ เย โลปนญฺจา”ติ อการโลโป, นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ
 จ, ลี, ลี, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย... อโรคฺสทฺทโต, อโรคฺสสฺส^{๒๗๓๖} ภาโวติ อตฺถเก ญโย, เตสํ
 โณ โลโป, วฺชฺชมาทิ ฯเปฯ สณฺ จ, ปุพฺพ... อวณฺโณ เย โลปนญฺ, นเย... ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ
 จ, ลี, ลี, ปุพฺพ... สรโลโป... นเย...

โก อจฺริย “พฺยญฺชนานมี”ติ^{๒๗๓๗} ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก ลีสฺส
 “มจฺจนา”ติ อุกฺทาหรณฺ สติปิ สเว อธิ วุตฺตวิธานํ อทฺถวา ตการสฺส อธิ น โหติติ ภาปนตฺถํ

^{๒๗๒๔} ท., ส. “ตทา ทฺวนฺทเว ปาณิ สฺริย โยต เสนางฺค อุกฺทกชนฺตฺกวิวิธวิภูต” อิติ ปาสา
 เอตฺถนฺตเว ทิสฺสติ.

^{๒๗๒๕} ช. เอกตฺ.

^{๒๗๒๖} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๒๗๒๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๗๒๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๗๒๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๗๓๐} ท. ปณฺโณ.

^{๒๗๓๑} ส. “ตทลนทการานมี”ติ.

^{๒๗๓๒} น., ส. ตาทินมภาวา.

^{๒๗๓๓} “อาลสฺย” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๓๔} น. อลสฺสทฺทโต, ส. “อลสฺสทฺทโต” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๓๕} ช. สรณ.

^{๒๗๓๖} น. อการโรตฺสส.

^{๒๗๓๗} ท. “พฺยญฺชนานมี”ติ.

“พยุชนนานิ”ติ ปทํ มยา วุตตํ. มุจ^{๒๗๓๘} จานจาเค^{๒๗๓๙} วุตตติ, มุสติ^{๒๗๔๐} ปเรสํ ปาณํ จชตี
ติ อตฺเถ “วชาทีหิ ปพพชชาทโย^{๒๗๔๑} นิปจจนฺเต”ติ^{๒๗๔๒} ตยฺยปจฺจโย, “วชาทีหิ ปพพชชาท
โย นิปจจนฺเต”ติ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป, อุตฺส อการาเทสํ จ, ตทฺธิตสฺมาสกิตกานามํวาทเวตุ
นาทีสุ จ, นา, “ยวตฺนตํ ๔เปฯ การตฺตฺน”ติ ตยฺยสฺส จาเทสํ, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ^{๒๗๔๓}
จสฺส เทวภาโว.

โก อตฺโถ^{๒๗๔๔} ยสฺส ตํ กิमतฺถํ, สการ ภการ มการณํ สญฺญาปนํ สการ ๔เปฯ
สญฺญาปนํ, สการภการมการสญฺญาปนํ อตฺโถ ยสฺส ตํ สการ ๔เปฯ สญฺญาปนตฺถํ. ปุริสสทฺทโต,
ปุริสสฺส ภาโวติ อตฺเถ “ณฺยตฺตตา ภาเวตฺถ”ติ ญโย, เตสํ โณ โลโป, วุฑฺฒาที ๔เปฯ สณฺ^{๒๗๔๕}
จ, “อวณฺโณ เย โลปญฺจ”ติ อการโลโป, นเย.... การสทฺเทน ยวโต สการสฺส สาเทสํ,
“ปรเทวภาโว จาเน”ติ สสฺส เทวภาโว,^{๒๗๔๖} นเย... ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ...
สรโลโป... นเย.... อุตฺสสทฺทโต, อุตฺสสฺส ภาโวติ อตฺเถ ญโย, เตสํ โณ โลโป, วุฑฺฒาที
๔เปฯ สณฺ จ, อวณฺโณ เย โลปญฺจ, นเย.... การคณเณน ยวโต ภการสฺส ภาเทสํ, วคฺเค
โสมสาโสมสํ^{๒๗๔๗} ตติยปจฺมา, [^{๒๗๔๘}] ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย....
อุปมสทฺทโต, อุปมสฺส ภาโวติ อตฺเถ ญโย, เตสํ โณ โลโป, วุฑฺฒาที ๔เปฯ สณฺ จ, อวณฺโณ
เย โลปญฺจ, นเย.... การสทฺเทน ยวโต มการสฺส มาเทสํ, “ปรเทวภาโว จาเน”ติ มสฺส
เทวภาโว, ตทฺธิต ๔เปฯ สฺ จ, สฺ, สฺ, ปุพฺพ... สร... นเย....

^{๒๗๓๘} “มุส” อิติ ปาโจ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

^{๒๗๓๙} ท., ส. ถาณ.

^{๒๗๔๐} ท., ส. “มุสติ” อิติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๔๑} น. ปพฺพชชาทโย.

^{๒๗๔๒} กจฺจ. ๖๓๘, ปทฺฐป. ๖๖๐.

^{๒๗๔๓} กจฺจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

^{๒๗๔๔} ท. อตฺถา.

^{๒๗๔๕} ช. สรณ.

^{๒๗๔๖} ร. สทฺธิภาโว, น. สสฺส ภาโว, ท., ส. “สสฺส เทวภาโว” อิติ ปาจา น ทิสฺสติ.

^{๒๗๔๗} ส. โสมสาโสม.

^{๒๗๔๘} ท., ส. “นเย ปริ ยุตฺเต” อิติ ปาจา เอตฺถนฺตเร ทิสฺสติ.

๒๗๐,๑๒๐. อมฺห ตุมฺห นตุ ราช พฺรหฺมตฺต สข สตฺถุปีตาทีหิ สุมา นาว.

อมฺห ฯเปฯ ทีหิ ปรา สุมา นาวจณฺมิว ปณฺทิตฺเตน ทฏฺฐพฺพา.^{๒๗๔๙} มยา, อมฺห, สุมา, อิมิโน สุตฺเตน สุมาวณฺ^{๒๗๕๐} นาวจณฺมิว กรณฺ, “นามฺหิ ตยามยา”ติ สวิภตฺติสฺส อมฺหสทฺทสฺส มยาอาเทโส. ตยา ตุมฺห, สุมา, นาวจณฺมิว^{๒๗๕๑} กรณฺ, “นามฺหิ ตยามยา”ติ^{๒๗๕๒} สวิภตฺติสฺส ตุมฺหสทฺทสฺส ตยาเทโส.^{๒๗๕๓} คุณฺวตา คุณฺวณฺตุ, สุมา, นาวจณฺมิว กรณฺ, “โตติตา สสฺมีนาสฺส”ติ สวิภตฺติสฺส นตุสฺส^{๒๗๕๔} ตาเทโส. รณฺเภา,^{๒๗๕๕} ราช, สุมา, นาวจณฺมิว กรณฺ, “นามฺหิ [๒๗๕๖] รณฺเภา วา”ติ^{๒๗๕๗} สวิภตฺติสฺส ราชสทฺทสฺส รณฺเภาเทโส.^{๒๗๕๘} พฺรหฺมฺนา,^{๒๗๕๙} พฺรหฺม, สุมา, อิมิโน สุมาสฺส^{๒๗๖๐} นา, “อฺตุตฺ สนาสฺส”ติ^{๒๗๖๑} อสฺส อ. อตฺตนา, อตฺต, สุมา, อิมิโน สุมาสฺส นา. สขิโน, สข, สุมา, อิมิโน สุมาสฺส นา, “สขนฺตสฺสิ โนนานํ”^{๒๗๖๒} เสสฺส”ติ^{๒๗๖๓} อสฺส อ. สตุฏฺธา, สตุฏฺ, สุมา, อิมิโน นาวจณฺมิว กรณฺ, “อณฺเณสฺวารตฺตณฺ”ติ อสฺส อาโร, “นา อา”ติ นาวจณฺสฺส อา, ปุพฺพ...^{๒๗๖๔} สโรโป...^{๒๗๖๕} นเย...^{๒๗๖๖} ปีตฺรา, ปีตุ, สุมา, อิมิโน นาวจณฺมิว กรณฺ, “อณฺเณสฺวารตฺตณฺ”ติ อสฺส อาโร, “นา อา”ติ นาวจณฺสฺส อา, “ปีตาที-

^{๒๗๔๙} น. ทฏฺฐพฺโไฟ.

^{๒๗๕๐} ท. สุมาวณ, ส. สุมาวณาน.

^{๒๗๕๑} ท., ส. นาวจณฺสฺสกรณ.

^{๒๗๕๒} กจจ. ๑๔๕, ปทฐป. ๒๓๘.

^{๒๗๕๓} ท. ตยาอาเทโส.

^{๒๗๕๔} ท., ส. “นตุสฺส” อิติ ปาโง น ทิสฺสติ.

^{๒๗๕๕} ส. รณฺเภา.

^{๒๗๕๖} ส. “ตยา” อิติ ปาโง เอตฺตณฺตเร ทิสฺสติ.

^{๒๗๕๗} กจจ. ๑๓๗, ปทฐป. ๑๑๖.

^{๒๗๕๘} ท., ส. รณฺเภาอาเทโส.

^{๒๗๕๙} น. พฺรหฺมฺโน.

^{๒๗๖๐} ส. สุมาสฺยนา.

^{๒๗๖๑} กจจ. ๑๙๘, ปทฐป. ๑๒๓.

^{๒๗๖๒} ร., ท., ส. สขานฺตสฺสิโนนาม.

^{๒๗๖๓} กจจ. ๑๙๔, ปทฐป. ๑๓๑.

^{๒๗๖๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๗๖๕} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๗๖๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

นมสิมุหิ”ติ รสุโส, ปุพฺพ... สร... นเย.... มาตรา,^{๒๗๖๗} มาตุ, สุมา, นาวจนมิว กรณ, อญเญสฺวารตฺตํ, นา อา, ปีตาทีนมนสิมฺหิ, ปุพฺพ... สร... นเย....

โก อจฺริย “เอเตหิ”ติ ปทํ กิमतํ อจฺริเยน วุตฺตํ ? โก สิสฺส “ปริสา”ติ อุทาหรณ สติปิ สุมาวจนเ เอเตสํ ๔เปฯ ปีตาทีนํ อภาวา อิมินา สุมา นาวจนมิว^{๒๗๖๘} กรณํ น ทฏฺฐพฺพนาติ^{๒๗๖๙} ภาปนตฺถํ “เอเตหิ”ติ ปทํ มยา วุตฺตํ. ปริส, สุมา, “สุมาสมิน”^{๒๗๗๐} วา”ติ^{๒๗๗๑} สุมาสุส อา,^{๒๗๗๒} ปุพฺพมโหิจิตมสฺสร^{๒๗๗๓} สเรน วิยชเย, สรโลโปมาเทสปจฺจยาติมฺหิ^{๒๗๗๔} สรโลเป ตฺ ปกติ.

อติ^{๒๗๗๕} นามรูปทีปนิยํ ปญฺจโม ปริจฺเจโท นิฏฺฐิตโต.

มุลกจฺจายนโยชนาย (นาม) ทฺติโย ปริจฺเจโท นิฏฺฐิตโต

^{๒๗๖๗} ท., ส. “มาตรา” อติ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^{๒๗๖๘} ท. วจนมิว.

^{๒๗๖๙} ท. ทฏฺฐพฺพนาติ.

^{๒๗๗๐} ท. สมิน, ส. สมัสมิน.

^{๒๗๗๑} กจฺจ. ๑๐๘, ปทฺฐป. ๙๐, ท. “สุมาสมิน วาติ” อติ ปาจา น ทิสฺสนติ.

^{๒๗๗๒} ท. นา.

^{๒๗๗๓} ร. ปุพฺพมโหิจิตมสฺสร.

^{๒๗๗๔} ร. สรโลโปมาเทสปจฺจยาติมฺหิ, น. สรโลโปมาเทสปจฺจยาติมฺหิ.

^{๒๗๗๕} น. อิตินา, ช. อปิ.

บทที่ ๔

คำแปล

โยชนามูลกัจจายนะที่ชำระแล้ว

คันถรัมภกถา

- (ก) ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนมัสการพระชินเจ้า ผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน และพระมหากัจจายนเถระผู้มีปัญญาทราบเหตุแห่งการสืบต่อคัมภีร์สัตตศาสตร์ ผู้อันพระสัมพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญแล้ว
- (ข) คัมภีร์กัจจายนปกรณ์ใดที่ท่านพระมหากัจจายนเถระรจนาไว้และเพื่อประโยชน์แก่กุลบุตรทั้งหลาย ข้าพเจ้าจักยก นัย สุตร และอุทาหรณ์ของกัจจายนปกรณ์นั้นขึ้นแสดงทำให้สำเร็จประโยชน์
- (ค) นักศึกษาผู้มีปัญญาน้อย ไม่สามารถที่จะเข้าใจอุทาหรณ์อันงาม มีประโยชน์เกื้อกูล อันท่านพระวชิรพุทธเถระกล่าวอธิบายไว้แล้วโดยพิสดารในคัมภีร์นยาสะได้โดยง่ายดาย
- (ง) เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า อันพระเถระผู้มีนามว่าญาณรังสี ผู้ปรารถนาประโยชน์ต่อกุลบุตรเหล่านั้น ผู้มีปัญญา มีความประพฤติอ่อนน้อม ผู้มีศีลมั่นคง
- (จ) อธิษฐานแล้วเพื่ออุดหนุนศาสนธรรมคำสอน และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่กุลบุตรผู้มีปัญญาน้อย จักยกนัยและสุตรเป็นต้นเหล่านั้น จากคัมภีร์นยาสะขึ้นมาวางไว้เป็นแบบอย่าง

คันถรัมภกถาโยชนา

(ก) ในคาถาที่กล่าวไว้ข้างต้น ถึงจะมีคำปฐกถาว่า รูปานิ อุตฺตริสุทฺถามิ ดังนี้ แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น สำหรับปกรณ์นี้ย่อมมุ่งแสดงอรรถ ๒ อย่างคือ

๑. สมุททัยัตถะ

๒. อวยวัตถะ

บรรดาอรรถทั้ง ๒ อย่างนั้น ข้าพเจ้าจักกล่าวอวยวัตถะไว้สักเล็กน้อยดังต่อไปนี้
คาถาทั้ง ๒ ที่มีคำขึ้นต้นว่า เสฏฺฐิ ดังนี้ มีชื่อว่า วสันตติลก ฯ ข้าพเจ้าขอวิทพระพุทธเจ้าผู้

บำเพ็ญประโยชน์อันชาวโลกทั้ง ๓ ภพบูชาแล้ว ขออภิวัตพระธรรมอันปราศจากมลทิน และขออภิวัตคณะสงฆ์ผู้ทรงคุณสูงสุด คือหมู่แห่งอริยเจ้าทั้ง ๘ แล้วจักรงานาคัมภีร์ไวยากรณ์ที่แสดงเนื้อความอันประเสริฐ รู้ได้โดยง่าย อันมีการแบ่งตอนอย่างดีอันประกอบด้วยสูตร เพื่อให้รู้ได้โดยสะดวก ซึ่งพุทธวณะของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงเป็นพระศาสดาของมนุษยโลกพร้อมทั้งเทวโลก

(ข) ประกอบความว่า ในเนื้อความแห่งพุทธวณะอันประเสริฐนี้ มีโลกุตตรธรรมอันประเสริฐโดยอยู่, บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมได้โลกุตตรธรรมอันประเสริฐนั้น โดยนัยที่พระชินเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว, คือย่อมได้นัยที่พระชินเจ้าทรงแสดงไว้แล้วเมื่อนั้น ด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเนื้อความแห่งพระดำรัสของพระบรมศาสดาพระองค์นั้น ฯ ได้แก่ ย่อมได้ความหมายโดยความเป็นผู้ไม่ม่งาย เพราะความไม่โง่งมในอักขระและบททั้งหลาย กุลบุตรผู้มีความต้องการโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ พึงสดับอักขระและบทมีประการต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งการแทงตลอดนั้น ฯ

บุคคลชื่อว่า ปสฺกุจ เพราะวิเคราะห์ว่า อันชาวโลกทั้งหลายย่อมสรรเสริญ, คือบุคคลใด อันชาวโลกทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญ เพราะเหตุานั้น คือ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นจึงชื่อว่า ปสฺกุจ ฯ ปสฺกุจศัพท์ สำเร็จมาจากอุปสรรคและธาตุดังต่อไปนี้ ฯ ป บทหน้า สัณฐาตุ เป็นไปในความสรรเสริญ ลงตปัจจัยในกัมมสาธนะด้วยสูตรว่า **ภาวกมเมสุ ต,**^๑ แปลงตปัจจัยกับ สัณฐาตุ เป็น สกุจ ด้วยสูตรว่า **ยทฺธู ฯเปฯ สิขณฺติ**^๒ หรือด้วยสูตรว่า **วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺจจนฺเต**^๓ บุคคลนี้ อันเขาสรรเสริญแล้ว และสรรณฺเสริญแล้ว บุคคลนี้ อันเขาสรรเสริญเป็นพิเศษกว่าบุคคลเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น บุคคลนี้จึงชื่อว่า ปสฺกุจ ได้แก่พระผู้มีพระภาค, คือบุคคลนี้อันเขาสรรเสริญแล้ว และสรรเสริญแล้ว พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้อันชาวโลกสรรเสริญแล้วเป็นพิเศษกว่าคนทั้งสองเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น คือเพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จึงทรงพระนามว่า เสกุจ, หลังจาก ปสฺกุจศัพท์ ลง อิกฺกุจ ปัจจัยด้วยสูตรว่า **วิเสเส ฯเปฯ ยิกฺกฺจา,**^๔ และอาเทศปสฺกุจศัพท์ เป็น ส ฯ อาเทศอิ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า **กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต**^๕ นำพยัญชนะเข้าประกอบกับสระหลัง แปลง สิวัดติเป็น โอ ฯ สัตว์ชื่อ

^๑ กจจ. ๕๕๖., ปทฐป. ๖๒๒.

^๒ กจจ. ๓๙๑., ปทฐป. ๔๒๓.

^๓ กจจ. ๖๓๘., ปทฐป. ๖๖๐.

^๔ กจจ. ๓๖๓., ปทฐป. ๓๙๐.

^๕ กจจ. ๑๔., ปทฐป. ๑๖.

ว่าโลก เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเสื่อม คือสลายไป คือ สัตว์ใด ย่อมเสื่อม ย่อมสลายไป เพราะเหตุนี้ คือเพราะฉะนั้น สัตว์นั้นจึงชื่อว่า โลก ๙ ลุจธาตุ เป็นไปในความไม่เห็น ลง ฌบัจจัย แปลงจ ที่สุดธาตุเป็น ก ด้วยสูตรว่า **กคา จชาน**^๖ โลกทั้งหลาย ๓ ชื่อว่า ดิโลก ๙ บทว่า **ปหิตพโพ** แปลว่า อันเหล่าสัตว์โลกบูชาแล้ว ๙ คือ พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด อันชาวโลกบูชาแล้ว เพราะเหตุนี้ คือเพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จึงชื่อว่า มหิต ๙ มหธาตุ เป็นไปในความบูชา ลงตบัจจัย ในกัมมสาธนะ พระผู้มีพระภาค อันชาวโลกทั้ง ๓ ชั้น บูชาแล้ว พระองค์จึงทรงพระนามว่า ดิโลกมหิต ๙ อาจารย์รูปนั้น ชื่อว่า อภิวันทีย เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นผู้อันเหล่าศิษย์บูชาแล้วโดยพิเศษอย่างยิ่ง ๙ วณุธาตุ เป็นไปในการใช้วันทา, บุคคลใด ย่อมถึง คือย่อมเข้าถึงความเป็นผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้น จึงชื่อว่า อคฺค, คือพระผู้มีพระภาค ๙ อชธาตุ เป็นไปในความไป, ลง ตบัจจัย ด้วยสูตรว่า **ยทณ**^๗ เป็นต้น ๙ แปลง ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า **กคา จชาน** ๙ บุคคลใด ย่อมตรัสรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้นจึงชื่อว่า พุทฺธ, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๙ จคฺคัพท เป็นกิริยาสมุจจยะ บัณทิตพึงประกอบว่า ฌมฺมณฺจ ดังนี้ ๙ สภาวธรรมใด ย่อมรองรับสัตว์ทั้งหลายผู้ปฏิบัติตนตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอน กระทำไม่ให้เกิดไปในอบายภูมิ ๔ และในวัฏฏทุกข์ เพราะเหตุนี้ สภาวนั้น จึงชื่อว่า ฌมฺม ๙ บทว่า **มล** ความว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองด้วยกิเลสเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ กิเลสเหล่านั้น จึงชื่อว่า มล, มลทินเกิดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองเหล่านั้น ย่อมไม่มีแก่ บุคคลผู้นั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลผู้นั้นจึงชื่อว่า อมล, อีกอย่างหนึ่ง ธรรมที่เป็นข้าศึกโดยตรงต่อมลทิน เครื่องเศร้าหมองเหล่านั้น ชื่อว่า อมล ๙ หมุ่สงฆ์ชื่อว่า คณ เพราะวิเคราะห์ว่า อันบุคคลพึงคำนวณ คือพึงนับ ๙ คณธาตุ เป็นไปในการนับ ๙ สัตว์ทั้งหลาย ย่อมท่องเที่ยวไปด้วยโมหะนั้น เพราะเหตุนี้ โมหะนั้นจึงชื่อว่า คม ๙ ทิมธาตุ เป็นไปในความเปิกชุ่ม, อาเทศ อี เป็น เอ ๙ โมหะอันพระอริยสาวกไดถอนขึ้นแล้ว พระอริยสาวกนั้นจึงชื่อว่า อุตตม ๙ โมหะคือความมืดมน-อันธกาลอันหมุ่สงฆ์ไดถอนขึ้นแล้ว หมุ่สงฆ์นั้นจึงชื่อว่า อุกฺคฏ ๙ อีกอย่างหนึ่ง หมุ่สงฆ์ผู้เข้าถึงโลกุตตรธรรมเบื้องต้น เพราะเหตุนี้ หมุ่สงฆ์นั้นจึงชื่อว่า อุกฺคต, อธิบายว่า ปราภฏแล้ว ๙ หมุ่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรมเบื้องต้นแล้ว และหมุ่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรมเบื้องต้นแล้ว หมุ่สงฆ์นี้บรรลุโลกุตตรธรรมเบื้องต้นแล้วโดยวิเศษกว่าหมุ่สงฆ์เหล่านั้น เพราะเหตุนี้ หมุ่สงฆ์นี้จึงชื่อว่า อุตฺตม, ลง ตม บัจจัย ๙ เมื่อท่านพึงกล่าวว่า อุกฺคมํ ท่านก็กล่าวเสียว่า อุตฺตมํ โดยนิจิตินัย ๙ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า อุตฺตม เพราะอรรถว่าประเสริฐ ๙ จคฺคัพทเป็นกิริยาสมุจจยะ บัณทิตพึง

^๖ กจจ. ๖๒๓., ปทรูป. ๕๕๔

^๗ กจจ. ๓๙๑., ปทรูป. ๔๒๓

ประกอบว่า คุณบุญ ดังนี้ ฯ พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า สตถา เพราะวิเคราะห์ว่า ทรงสั่งสอนเหล่ามนุษย์พร้อมทั้งเหล่าเทวดา ฯ ตศฺพีโนบทว่า ตสฺส นี้เป็น ปกฺกนฺตวิสัย ฯ ชื่อว่า วจนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องกล่าวถึงเนื้อความ ฯ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความด้วยเสียงนี้ เพราะฉะนั้น คือ เพราะเหตุนั้น เสียงนั้นจึงชื่อว่า วจนะ ฯ อภิเษย ชื่อว่า อรรถ เพราะวิเคราะห์ว่า อันบัณฑิตย่อมรู้ คือย่อมทราบ อภิเษย เพราะฉะนั้น คือเพราะเหตุนี้ อภิเษยนั้น ชื่อว่า อรรถ ฯ เนื้อความแห่งถ้อยคำ ชื่อว่า วิเคราะห์ ฯ ชื่อว่า วร เพราะวิเคราะห์ว่า อันบัณฑิตพึงต้องการ คือพึงปรารถนา, วรธาตุ เป็นไปในความปรารถนา ฯ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า วร เพราะอรรถว่าประเสริฐสูงสุด เนื้อความแห่งถ้อยคำด้วย เป็นสิ่งประเสริฐด้วย เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า วจนตถวร ฯ สนธิกัปปิโด ย่อมเป็นไป คือดำเนินไป โดยความอนุกุลเพื่อประโยชน์แก่ความรู้ได้โดยง่าย คือเพื่อให้พาลบุคคลรู้ได้โดยสะดวก สนธิกัปปินัน ชื่อว่า หิตะ ฯ หิตาตุ ในความเป็นไปลง ตบัจจย ในกตตุสาธนะ ฯ สนธิกัปปิ เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สูตร ชื่อว่า สุตตหิตะ ฯ ชื่อว่า สนธิ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านย่อมเชื่อมกันโดยชอบ, คืออันท่านย่อมต่อบทอันมีในระหว่างอีกอย่างหนึ่ง ฯ พระวชิรพุทธิเถระกล่าวเนื้อความไว้ในคัมภีร์ฎีกานยาสะว่า ความเชื่อมบท อันท่านอาจารย์ย่อมทรงไว้ คือตั้งไว้ โดยชอบ คือโดยประการ ฯ บทใดอันท่านย่อมเชื่อมกันโดยชอบ เพราะเหตุนี้ บทนั้น จึงชื่อว่า สนธิ ฯ ขยายความว่า บทใด อันท่านอาจารย์ ย่อมใช้รองรับ คือตั้งไว้โดยชอบ คือโดยประการ เพราะฉะนั้น คือ เพราะเหตุนี้ บทนั้นจึงชื่อว่า สนธิ ฯ อีกอย่างหนึ่ง ความเชื่อมต่อกัน ชื่อว่า สนธิ ฯ อธิบายว่า การประชุม คือการรวมกันในที่หนึ่ง ฯ ที่ชื่อว่า กัปป เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่กำหนด ฯ ขยายความว่า เนื้อความในส่วนที่กำหนด อันท่านอาจารย์กำหนดไว้ คือย่อมตัดตอนไว้ ฉะนั้น คือ เพราะเหตุนี้ ส่วนที่กำหนดตัดตอนนั้น ชื่อว่า กัปป ฯ การตัดตอนคือสนธิ ชื่อว่า สันธิกัปปิ ฯ สันธิกัปปิอันดี ชื่อว่า สุตฺสันธิกัปปิ ฯ

ธรรมชื่อว่า ปสฺสฐะ เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาย่อมสรรเสริญ ฯ คือธรรมนี้อันเขาสรรเสริญแล้ว และสรรเสริญแล้ว ธรรมนี้อันเขาสรรเสริญแล้วโดยพิเศษกว่าธรรมเหล่านี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมนี้ จึงชื่อว่า เสฎฺฐ ธรรมนี้อันเขาสรรเสริญแล้ว และสรรเสริญแล้ว ธรรมนี้อันเขาสรรเสริญแล้วโดยพิเศษกว่าธรรมเหล่านี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมนี้จึงชื่อว่า ปสฺสฐะ ฯ หลังจากปสฺสฐศัพทฺ ลง อธิยปัจจย ฯ อาเทศปสฺสฐศัพทฺ เป็น ส ฯ บทว่า **ชินเนริตนเยน** ความว่า บัณฑิตพึงทราบ เสฎฺฐศัพทฺ กล่าวหมายเอาโลกุตตรธรรม เพราะตั้งอยู่ใกล้กับบริบทอื่นคือบทว่า ชินเนริตนเยน ฯ พระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่า ชิน เพราะวิเคราะห์ว่า ทรงชนะแล้ว ชนะอยู่ หรือว่า จักชนะ อภุสฺสลาปธรรมทั้งหลาย ฯ นัยชื่อว่า อิริตตะ เพราะวิเคราะห์ว่า อันพระชินเจ้าตรัสแล้ว ฯ อิริตตะ ในความหวั่นไหว, ลง ตบัจจย ในกัมมสาธนะ ฯ เทสนานัย ชื่อว่านัย

เพราะวิเคราะห์ว่า อันพระชินเจ้าตรัสแนะนำ ฯ บทว่า นย นี้ เป็นกัมมสาธนะ ฯ นัยอันพระชินเจ้าตรัสแนะนำแล้ว คือทรงแสดงแล้ว ชื่อว่า ชินเรตินัย ฯ บุคคลทั้งหลายชื่อว่า พุทธ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้แจ้ง ฯ ขยายความว่า บุคคลเหล่าใด ย่อมรู้แจ้งเนื้อความทั้งหลาย ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลเหล่านั้น ชื่อว่า พุทธ ฯ พุทธาตุเป็นไปในความรู้แจ้ง ฯ บทว่า จาปี เป็นการรวมกันแห่งนิบาต, คือเป็นกิริยาสมุจจยะ ฯ เนื้อความแห่งถ้อยคำ ชื่อว่า วจนัตถะ ฯ อันบัณฑิตย่อมรู้ได้โดยง่าย ชื่อว่า สุโพธนะ ฯ คือว่า สุโพธนะ นี้เป็นภาวสาธนะ ฯ ความรู้ได้โดยง่ายแห่งเนื้อความ ชื่อว่าวจนตสุโพธนะ ฯ จศัพท์เป็นกิริยาสมุจจยะ ฯ อักษรทั้งหลายด้วยบททั้งหลายด้วย ชื่อว่า อักษรปทะ ฯ สัตว์ทั้งหลายย่อมลุ่มหลงด้วยธรรมชาตินี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินี้จึงชื่อว่า โมหะ ฯ โมหะไม่มีด้วยธรรมนั้น ชื่อว่า อโมหะ ฯ ความเป็นไป คือดำเนินไป ชื่อว่า ภาวะ ฯ ภาวะแห่งอโมหะ ชื่อว่า อโมหะ ฯ เนื้อความมีโดยประเสริฐชื่อว่า เสยยัตถะ, เนื้อความอันประเสริฐ มีอยู่แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้นชื่อว่า เสยยัตถิกะ ฯ ลง อี ปัจจัย ด้วย ทณฺหาทิโต อิกอิ^๔ สูตร ฯ ชื่อว่า ปท เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุให้รู้เนื้อความ, ขยายความว่า ถ้อยคำนั้นชื่อว่า ปท เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุให้บัณฑิตรู้ คือเข้าใจเนื้อความได้ด้วยถ้อยคำนั้น ฯ ชื่อว่า วิวิธ เพราะวิเคราะห์ว่า อักษรและบทนั้น มีประการเป็นอนง ๔ วิธ ศัพท์ กล่าวถึงประการแห่งอักษรและบทนั้น ฯ

สามบทว่า เสฏฺฐํ ติโลกมहिํ อคฺคํ เป็นวิเสสของบทว่า พุทฺธํ ฯ บทว่า อภินุทฺติ เป็นปุพพกาลกิริยาในบทว่า วุฑฺฒามิ ฯ สามบทว่า พุทฺธํ ฐมฺมํ คณฺ เป็นอวุตตกมฺม ในบทว่า อภินุทฺติ ฯ จศัพท์ เป็นนิปาทบท ฯ บทว่า อมลํ เป็นวิเสสของบทว่า ฐมฺมํ ฯ บทว่า อุตฺตมํ เป็นวิเสสของบทว่า คณฺ ฯ สองบทว่า สตฺถุสฺส ตสฺส เป็นวิเสสของบทว่า พุทฺธสฺส ฯ บทว่า พุทฺธสฺส เป็นสามีสมฺพนฺธ ในบทว่า วจนตฺถวรี ฯ บทว่า วจนตฺถวรี เป็นอวุตตกมฺม ในบทว่า สุพุทฺธํ ฯ บทว่า สุพุทฺธํ เป็นสมฺปทาน ในบทว่า วุฑฺฒามิ ฯ บทว่า สุตฺตฺติตํ เป็นวิเสสของบทว่า สฺสนฺธิกปฺปิ ฯ บทว่า เอตฺถ เป็นนิทธารณ ฯ บทว่า สฺสนฺธิกปฺปิ เป็นอวุตตกมฺม ในบทว่า วุฑฺฒามิ ฯ บทว่า อหิ เป็นสยกตฺตา ในบทว่า วุฑฺฒามิ ฯ บทว่า วุฑฺฒามิ เป็นอาชฺยาต-บทกตฺตฺวาจก ฯ

บทว่า เสยฺยํ เป็นนิทธารณีย และเป็นกตฺตา ในบทว่า อตฺถิ ฯ บทว่า ตํ เสยฺยํ เป็นอวุตตกมฺม ในบทว่า ลภฺนฺติ ฯ บทว่า ชินเรตินเยน เป็นกรณ ในบทว่า ฯ ลภฺนฺติ บทว่า พุทธ เป็นสยกตฺตา ในบทว่า ลภฺนฺติ ฯ บทว่า ตณฺจาปี เป็น อวุตตกมฺม ในบทว่า ลภฺนฺติ ฯ บทว่า ตสฺส เป็น สามีสมฺพนฺธ ในบทว่า สวณตฺถสุโพธเนน ฯ บทว่า วจนตฺถสุโพธเนน เป็น กรณ ใน

^๔ กจฺจ. ๓๖๖., ปทฺฐป. ๔๐๐.

บทว่า ลภนฺติ ฯ บทว่า อตฺถญฺจ เป็น อวุตตกมฺม ในบทว่า ลภนฺติ ฯ บทว่า อกฺขรปเทสฺส เป็นวิสยาธาร ในบทว่า อโมหภาวํ ฯ บทว่า อโมหภาวํ เป็น กรณ ในบทว่า ลภนฺติ ฯ บทว่า เสยฺยตฺถิโก เป็น วิเสสน ของบทว่า กุลปฺตฺโต ฯ บทว่า กุลปฺตฺโต เป็น สยกตฺตา ในบทว่า สฺสณฺณํ ฯ บทว่า ปทํ เป็นอวุตตกมฺม ในบทว่า สฺสณฺณํ ฯ บทว่า อโต เป็นเหตุ ในบทว่า สฺสณฺณํ ฯ บทว่า วิวิธํ เป็น วิเสสนของบทว่า ปทํ ฯ บทว่า สฺสณฺณํ เป็น อาชฺยาตบหฺกตฺตฺวาจก ฯ

เพราะพระมหากัจจายนเถระกล่าวว่า อกฺขรปเทสฺส อโมหภาวํ ดังนี้ ไว้ในคันถารัมภคาถาข้างต้น เมื่อเกิดความคิดว่า เราควรยังบรรดาความไม่หลงในอักษระและบทอย่างไรให้ถึงพร้อมก่อน เพราะท่านแสดงความไม่หลงในอักษระว่าเป็นมูลแห่งความไม่หลงในบท ดังนั้นเมื่อท่านจะแสดงว่า ท่านควรยังความเป็นผู้ฉลาดในอักษระให้ถึงพร้อมก่อน จึงกล่าวสูตรว่า **อตฺถิโก อกฺขรสนฺญาโต**^๙ ดังนี้เป็นอาทิ ฯ

๔.๑ โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ (สนธิ) แปล

๔.๑.๑ ปริเฉทที่ ๑ ในสนธิรูปทีปนิ

๑.๑.* อตฺถิโก อกฺขรสนฺญาโต.

สูตรนี้บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นสูตรอันพระมหากัจจายนเถระจนาไว้แล้ว ฯ ดังที่ในคัมภีร์อรรถพยายาน พระจุฬารัตนพิสุทธิเถระกล่าวไว้ว่า พระมหากัจจายนเถระ ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา ผู้เป็นพระมหาชีณาสพ อันพระผู้มีพระภาคทรงตั้งไว้ในเขตต์คคะ ผู้นำเพียรประโยชน์เพื่อผู้อื่น เป็นผู้นั่งผินหน้าไปทางตะวันออกในสถานที่สะอาด รจนาสูตรนี้ไว้ด้วยความเคารพอย่างยิ่งใหญ่ ดังนี้ ฯ บทว่า อกฺขเรเหว เป็นเหตุ ในบทว่า สฺสณฺญาเต ฯ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์ปฐิทธิฎีกา^{๑๐} พระพุทธปิตายเถระกล่าวไว้แล้วว่า จริงอยู่ อักษระทั้งหลาย มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งอันบุคคลรู้จักกันดีแล้ว จึงจะเป็นเหตุให้เข้าใจความหมาย ได้อย่างถูกต้อง เหมือนเครื่องหมายมี ฐุม (คว้นไฟ) เป็นต้น ย่อมเป็นเหตุให้รู้ว่า มีไฟเป็นต้นดังนี้ ฯ อีกอย่างหนึ่ง บทว่า อกฺขเรเหว เป็นกรณ ในบทว่า สฺสณฺญาเต ฯ การสัมพันธ์ศัพท์และเนื้อความอย่างนี้ มุ่งให้ทราบว่า ความหมายอันบัณฑิตย่อมรู้ได้ด้วยอักษระทั้งหลายเท่านั้น เว้นอักษระทั้งหลายแล้วย่อมรู้ความหมายไม่ได้เลย เพราะ

^๙ กจจ. ๑., ปทฐป. ๑.

* เลขหน้าเป็นลำดับสูตรในคัมภีร์กัจจายนพยากรณ์ เลขหลังเป็นลำดับสูตรในคัมภีร์ปทฐปฐิทธิ.

^{๑๐} ปทฐป. ฎีกา. ๑/๖.

เอวคัพพะระบุถึงอวธรรณัตตะ ๙ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปสัททิก้า^{๙๙} พระพุทธปิยะเถระจึงกล่าวว่า เอวคัพพะ ในบทว่า อกฺขเรเหว สญฺญาเต เป็น อวธรรณะ ๙ ถ้ามว่า ก็ในสูตรพระมหากัจจายนะกล่าวบทว่า สญฺญาโต ไว้เป็นกิตบพ, (แต่) เพราะเหตุไรในวุตติ ท่านจึงกล่าวบทว่า สญฺญาเต ไว้เป็นอาชยาตบพเล่า? ๙ ตอบว่า ท่านกล่าวอาชยาตบพว่า สญฺญาเต ไว้ในวุตติ เพื่อให้รู้ถึงความเป็นปทวิคคหะว่า สญฺญาติ, สญฺญายิสฺสตี ดังนี้ แห่งบทว่า สญฺญาโต ในสูตร ๙ อีกอย่างหนึ่ง มีกิตบพ ที่ท่านใช้แสดงไขความด้วยความเป็นอาชยาตบพ, แม้อาชยาตบพอันท่านกล่าวแล้วว่า สญฺญาเต ก็เพื่อให้รู้ถึงความเป็นกิตบพ ๙ จริงอย่างนั้น ท่านกล่าวว่า ปตุต กลนฺติ, ไขความอาชยาตบพ โดยความเป็นกิตบพว่า ปตุตทาลวนฺตุนฺติ อุกฺขาตํ ดังนี้ ๙ เมื่อท่านจะกระทำเนื้อความที่กล่าวแล้วด้วยสองบทว่า อกฺขเรเหว สญฺญาเต นี้ จึงกล่าวคำว่า **อกฺขรวิปตฺติยํ** ดังนี้เป็นต้นหรือ ? ๙ เป็นความจริง ๙ เมื่อมีอักขรวิปตฺติ, ย่อมต้องมีความเข้าใจอย่างผิด ๆ เพราะถูกแนะนำให้เข้าใจความหมายอย่างผิด ๆ เพราะความหมายอันบัณฑิตรู้ได้ด้วยอักขระทั้งหลายเท่านั้น, ฉะนั้น ความเป็นผู้เฉลียวฉลาดในอักขระจึงมีอุปการะมากในการเรียนพุทธวจนะ ๙ ความพินาศ ชื่อว่า วิปตฺติ ๙ ความวิปตฺติแห่งอักขรทั้งหลาย ชื่อว่า อักขรวิปตฺติ ๙ บทว่า **หิ** เป็นบทนิบาต ใช้ในความหมายว่ามั่นคง ๙ ความเข้าใจผิด ชื่อว่า ทุณฺนยะ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมได้รับคำแนะนำ คือรู้มาอย่างผิด ๆ, ภาวะของความเข้าใจมาอย่างผิด ๆ ชื่อว่า ทุณฺนยตา ๙ ความที่ ยศัพฺพ และตศัพฺพ ต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นนิธยํ บัณฑิตจึงควรสัมพันธ์ความว่า เพราะเนื้อความอันบัณฑิตย่อมรู้ได้ด้วยอักขรทั้งหลาย ฉะนั้น ดังนี้ ๙ ภาวะของบุคคลผู้ฉลาด ชื่อว่า โกสัลละ, ความเป็นผู้ฉลาดในอักขรทั้งหลาย ชื่อว่า อักขรโกสัลละ, อุปการะเป็นอันมากมีอยู่แก่บุคคลผู้ฉลาดในอักขระ ความเป็นผู้ฉลาดในอักขระ ชื่อว่า พหุูปการะ ๙ สุตตะ นั้นเอง เป็นสุตตันตะ ลง อนฺตปัจจย ในสกัถะ ๙ อธิบายว่า ความเป็นผู้ฉลาดในอักขระ อันเป็นอุปการะมากแก่การเรียนพระบาลี อันท่านทั้งหลายต้องทำให้ถึงพร้อมเสียก่อน ๙

๒.๒. อกฺขราปาทย โเอกจตุตลิสฺ.

ในบทว่า **อาทย** นี้ ตัดบพเป็น อ อาทย ลบ อาอักขรด้วยสูตรว่า **ยทฺ**^{๑๐๐} เป็นต้น, ที่มสระเบื้องหน้า ๙ ประกอบความว่า วรณะทั้งหลายมี ออักขรเป็นต้นเหล่านั้นแล คือเหล่านั้นแหละ มีจำนวน ๔๑ ตัว คือมีประมาณ ๔๑, อักขระทั้งหลายแม้เหล่านั้นมีอุปการะมากในการเรียนพระบาลี ๙

^{๙๙} ปทฐป. ฎีกา. ๑/๖.

^{๑๐๐} กจฺจ. ๓๙๑., ปทฐป. ๔๒๓.

ด้วยศัพท์ ในบทว่า **เต จ โข** ย่อมแสดงถึงความเป็นเนื้อความของ**อปีศัพท์** ที่ท่านกล่าวแล้วในที่นี้ ๔ **จศัพท์** เป็นบทนิบาต ลงในการทำบทให้เต็ม ๔ **โขศัพท์** เป็นบทนิบาต ลงในอรรถว่าห้าม ๔ เพราะฉะนั้นจึงอธิบายความว่า เหล่านั้นนั่นเทียว ดังนี้ ๔ เอกจตุตาพีสมปิ ศัพท์ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่การเว้นสระที่เกินจากคำว่า คำตอบคือ อ อา อิ อี อุ ฦ (และเอ โอ) ๔ ท่านอาจารย์ผู้ประเสริฐ ย่อมแสดงอักขระที่เกินจากอักขระทั้ง ๔๑ ตัวเหล่านั้นว่า ไม่ใช่ พุทธวจนะ ๔ สอนบทว่า **สุตตนฺเตสุ โสปการา** นี้ท่านมิได้กล่าวไว้แล้วในสูตร, และนอกจากสูตรนี้แล้วก็ไม่ติดตามไป ๔ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรท่านจึงกล่าวไว้เล่า ? เมื่อท่านกล่าวว่า อกฺขรปาทโย เพราะสามารถรู้จำนวนอักขระว่ามี ๔๑ ตัวเท่านั้น เพื่อจะให้นักศึกษาทราบว่าเป็น คำว่า เอกจตุตาพีสมปิ นี้เป็นการกล่าวถึงจำนวน ก็ในที่นี้ยังมีอักขระเหล่านี้ที่เป็นภายนอกจากจำนวน ๔๑ ตัวซึ่งมีอุปการะแก่สูตร ๔ อีกอย่างหนึ่งเพราะความที่ **ชินวจนฺยุตฺตํ หนี^{๑๓}** สูตร เป็นสืหคติดกอธิการสูตร ท่านจึงกล่าวคำว่า สุตตนฺเตสุ โสปการา ดังนี้ ๔ อุปการะอย่างดีมีอยู่แก่สูตรเหล่านี้ สูตรเหล่านั้นชื่อว่า โสปการะ ๔

โจททการยมีความประสงค์เพื่อจะให้เข้าใจเนื้อความย่อของอักขระเป็นต้นที่กล่าวไว้แล้วโดยสามัญด้วยคำถาม จึงถามว่า ตํ ยถา (ตัวอย่างเป็นอย่างไร) ๔ วิสัชชาจารย์นอกนี้ เมื่อจะวิสัชชาจึงกล่าวคำว่า อ อา ดังนี้เป็นต้น ๔ บทว่า **ตํ ยถา** เป็นบทนิบาตมีความที่แตกต่างกัน ๔ ขยายความว่า ตํ แปลว่า อักขระเหล่านั้น ยถา แปลว่า เหล่าไหน ๔ คือ อักขระเหล่านี้คือ อ อา ๔ฯฯ พ อ ย่อมเป็นอันชื่อว่า อักขระ ๔ ความจริง เมื่อโจททการยเข้าใจแล้วอย่างนี้ จึงกล่าวถึงประโยชน์ คือประโยชน์เล็กน้อยแห่งการกระทำเนื้อความทั้งหมด หรือแม้แก่เนื้อความเล็กน้อย ๔

เมื่อเป็นอย่างนั้น, โจททการยประสงค์จะให้นักศึกษาทราบถึงประโยชน์ว่า สูตรนี้ให้รู้ถึงประโยชน์ด้วย น ศัพท์ดังนี้ จึงตั้งคำถามว่า เตน กฺวตฺโต ดังนี้ ๔ วิสัชชาจารย์นอกนี้ถูกถามแล้วจึงกล่าวว่า **อตฺโต อกฺขรสนฺญาโต** ดังนี้ ๔ ขยายความว่า ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์อะไรย่อมมีด้วยชื่อแห่งอักขระนั้น, ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ การนับสงเคราะห์เอาเสียงแห่งอักขระมี อ เป็นต้นในสูตรว่า **อตฺโต อกฺขรสนฺญาโต** ย่อมมีประโยชน์ด้วยความจำได้หมายรู้อักขระนี้ ๔ เนื้อความนี้ท่านวิริยพุทธิเถระกล่าวไว้แล้วในคัมภีร์นยาสะ ๔

อีกอย่างหนึ่งถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์อะไรมีอยู่ในสูตรไหนด้วยชื่อแห่งอักขระนั้น ? ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ การถือเอาด้วยอักขระศัพท์แห่งอักขรทั้งหลายมี อ เป็นต้น ในสูตรว่า **อตฺโต อกฺขรสนฺญาโต** นั้น มีประโยชน์เพื่อให้หมายรู้ด้วยชื่อแห่งอักขระนี้ ๔ ก็ในบาง

^{๑๓} กจจ. ๕๒., ปทฐป. ๖๐.

คัมภีร์มีปาฐะว่า อักษรอิจฺจนว กวตฺโต ฯ เนื้อความนั้น ย่อมไม่สมกันกับเนื้อความใน คัมภีร์นยาสะ ฯ ลำดับแห่งอักษรท่านกล่าวไว้แล้วด้วยอำนาจแห่งอัฐฐานะเป็นต้น และที่เกิดแห่ง อักษร ในบรรดาฐานมีกณฐฐานเป็นต้น มี ๕ โดยนัยที่พระวชิรพุทธเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์- นยาสะแล ฯ บรรดาลำดับแห่งอักษรและความเกิดขึ้นแห่งอักษรเหล่านั้น อักษรที่ปรากฏย่อมไม่ พ้นจากที่ตั้งแห่งเสี้ยวของเวลาของอักษรเหล่านั้น, ท่านกล่าวถึงฐานที่สูงขึ้นซึ่งเป็นฐานะแห่ง เสี้ยวของกาลเวลา ฯ และฐานที่เกิดขึ้นนั้นท่านเรียกว่า กณฐฐาน และปยตนะ, กรณฺแห่ง อักษรที่เกิดขึ้นที่กณฐฐานนั้นพึงมีที่ค่อนนั้นเอง, ฐานและกรณในกณฐฐานนี้มีได้มีแยกกัน กรณฺพึงมีในท่ามกลางแห่งอักษรทั้งหลายที่เกิดขึ้นที่โคนลิ้นใกล้ปลายลิ้นและที่เพดาน กรณฺที่ปุ่ม เหนืออกภายในปาก ท่านเรียกว่า มุทธฐาน ฯ กรณฺแห่งอักษรทั้งหลายที่เกิดในมุทธฐานนั้น ท่าน เรียกว่า ชิวโหปคคะ กรณฺที่ชื่อว่า ชิวหคคะ พึงมีแก่อักษรที่เกิดขึ้นในระหว่างช่องแฉกแห่งทัน ตฐานในเบื้องบนนั้น ปยตนฐานและกรณฺ ย่อมเป็นไปในกรณฺทั้ง ๓ อย่าง แยก ๆ กัน เพราะ กระทำไม่ให้เจือปนกันที่เพดาน ปุ่มเหนืออก และฟัน ฯ จริงอยู่ริมฝีปากเป็นกรณฺแห่งอักษรที่เกิดขึ้น นั้น เนื้อที่อยู่ในระหว่างช่องปากที่อ้าออก อันสัททัญญูทั้งหลายเรียกว่า โกฎฐฐานะ เนื้อทั้งสอง นั้นติดกันเหมือนปากกระสอบ เป็นเหมือนรอยขีดในที่นี้, รอยขีดนั้นพึงทราบว่าเป็นนาสิกฐาน ฯ อักษรเหล่าใดย่อมเกิดที่นาสิกฐานนั้น บัณฑิตพึงทราบว่า เป็นอักษรที่เกิดขึ้นที่นาสิกฐาน จัดเป็น กรณฺในที่นั้นนั่นเอง วินิจฉัยที่แตกต่างออกไปแห่งฐานะที่ท่านกำหนดอักษรเหล่านั้น อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว ฯ

ถามว่า ก็เนื้อความแห่งอักษรทั้งหลาย มี อ อา เป็นต้น มีอยู่หรือ, หรือว่าไม่มี อย่างไร ? ตอบว่ามีอยู่ เนื้อความแห่ง อ อักษรเป็นต้น อันข้าพเจ้าจะกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

อ ที่เป็นอพยยะศัพท์ ท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าสุญญะ (ว่างเปล่า) ปฏิเสธ, ในปทปุรณะและในอรรถว่าผิด เพราะท่านประกอบไว้ในอรรถว่า เหมือนกัน ฯ **อา** อักษรใช้ในประโยคคำพูด และความคิดถึง **อา** อักษรใช้ใน อรรถว่าโกรธ สดุดีและไป, **อิ** อักษรใช้ในอรรถว่า ต้องการและก้าวล่วง, **อี** อักษรใช้ในอรรถว่ากำหนดและในการกล่าวคำอันเป็นที่รัก ฯ **อุ** อักษรใช้ใน อรรถว่า สิวะ และทุกข์ลาภ **อุ** อักษรใช้ในอรรถว่า คำถามและการชำระล้างที่ยังไม่สะอาด, **เอ** อักษรใช้ในอรรถว่ากล่าว อันวิญญูชนผู้รู้อักษรยังใช้ในอรรถ ว่า วิษณุ ฯ **โอ** อักษรใช้ในอรรถว่า กลองบัณเฑาะ และอนุญาต ในอรรถว่า พระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร, **ก** อักษรใช้ในอรรถว่า ปชชาติ และ เสี่ยงว่ากระจะ ฯ ส่วนที่เป็นกัตตา มีการกล่าวที่เสมอกัน **โก** อักษรท่านยกขึ้น

แสดงไว้ในอรรถว่า ประกาศ, **ก** อักษรใช้ในอรรถว่า ศีรษะและน้ำ **ก** อักษรยังใช้ในอรรถว่าความสุข ๔ **ก** อักษรท่านกล่าวไว้พร้อมว่าใช้ในอรรถว่าแผ่นดิน **ก** ฐาตุท่านประกาศว่าใช้ในอรรถว่าเสียง ๔ **ข** อักษรใช้ในอรรถว่าอินทรีย์ **ข** อักษรท่านยังแสดงไว้ดีกว่าใช้ในอรรถว่าอากาศ ๔ **ข** อักษร ยังใช้แม้ในอรรถว่า สวรรค์ ความสุข เพศ และความว่างเปล่า, **โค** อักษรท่านแสดงว่าไว้ในอรรถว่า **โค**, สัตว์เกิดในครรภ์ ๔ **ค** อักษรท่านใช้ในอรรถว่าเสียงและการข้าม อูจจาระและทางแห่งความสุข ๔ ส่วน **เค** อักษร ท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่ากล่าว, **ฃ** อักษรใช้ในอรรถว่าระฆัง **ฃ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าฆ่า ๔ **ฌ** อักษรใช้ในอรรถว่า ไป และขวางไป **ฌ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าเสียง, **ฌ** อักษรใช้ในอรรถว่ากลัวและไป, **จ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าดวงจันทร์, ความไม่มีมลทิน, **จ** ท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่า ตน, ร่างกาย **ฉ** อักษรอันบัณฑิตผู้รู้อักษระกล่าวไว้ในอรรถว่าตัด, **ช** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่ารู้, **ช** อักษรใช้ในอรรถว่าชนะ, **ช** อักษรท่านกล่าวว่าผู้ชนะ อันบัณฑิตผู้รู้อักษรกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าขโมย ๔ ส่วน **ฌ** อักษรใช้ในอรรถว่าสาธยาย, ลม, ความพินาศ และการขับร้อง, **ฌ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าขับขาน, **ณ** อักษร ใช้ในอรรถว่าความน่าสะพึงกลัว และเสียง, **ญ** อักษรใช้ในอรรถว่าแผ่นดินและป่อเกิด, **จ** อักษรท่านกล่าวว่าหมายถึงความเป็นใหญ่ยิ่ง, **จ** อักษรท่านยังกล่าวว่าใช้แม้ในอรรถว่าบุญ เสียงดัง เกลี้ยงเกลา และมณฑลแห่งดวงจันทร์, **ท** อักษรใช้ในอรรถว่าการแทรกซึม และความสะดุ้ง, **ท** อักษรท่านยังกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าเสียง, **ฒ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าเสียง เสียงก่นดำ และใช้แม้ในอรรถว่าเสียงร้อง, **ณ** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าญาณ และในความออกไป, **ด** อักษรท่านกล่าวไว้ในอรรถว่าโรค ท้อง คำถาม ขโมย การห้าม ภาคพื้น และในอรรถว่าเต็ม, **ด** อักษรใช้ในความหมายความว่าความเป็นจริง, อีกอย่างหนึ่ง **ด** อักษรใช้ในความเป็นศัพท์พนามและในภาวะแห่งสิ่งนั้น ๆ, **ถ** อักษรท่านกล่าวไว้ในอรรถว่ามงคล ในความกลัว ในความสะดุ้งกลัว และในความหมายว่ากล่าว, **ท** อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าภริยา, **ท** อักษรใช้ในอรรถว่าทำให้ การตัดและอรรถแห่งทาศัพท์, **ธ** อักษรใช้ในอรรถว่า ผูกมัด แสวงหาทรัพย์ และธิดา, **ถ** อักษรใช้ในอรรถว่าปัญญา, **ด** อักษรใช้ในอรรถว่าภาระในอำนาจแห่งภาระนั้น ในอรรถว่าความคิด, **น** อักษรใช้ในอรรถว่าไปได้

ผูกพัน สรรเสริญ และห้าม, **นิ**อักษรใช้ในอรรถว่าห้ามปราม, **นี**อักษรก็ใช้ในอรรถนั้นเหมือนกัน, **นุ**อักษรใช้ในอรรถว่าบัณฑิต สัตบุรุษ ในความตริตรอง และในคุณอันยิ่ง, **ป**อักษรพื้มีในอรรถอันประเสริฐสุด, **ปี**อักษรใช้ในอรรถว่าสามีและภรรยา, **ผ**อักษรใช้ในอรรถว่าการบูชา สาธารณะ ลม การกล่าวอย่างรุนแรง และการออกเสียงว่าผุ, **ผุ**อักษรท่านก็กล่าวว่าเหมือนรู้ใช้ในอรรถว่าหนังและการกล่าวอย่างไม่เลือนลอย, **พ**อักษรพื้มีในอรรถว่า วรุณหน้าและทาดนส ท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าเศษส่วนได้เช่นกัน, **พา**อักษรใช้ในอรรถว่านำ ออกในภายนอก ของหอม ความใคร่ครวญและการรวบรวม, **พา**อักษรท่านยังกล่าวไว้ในอรรถว่าแผดเผา และในอรรถว่าความเป็นจริง, **ภา**อักษรใช้ในอรรถว่าความรุ่งเรือง สิ่งที่ควรให้ เสียงที่สูงกว่าปกติ และในการไป, **ภู**อักษรใช้ในอรรถว่าแผ่นดิน, **ภี**อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่ากลัว, **ภี**อักษรท่านยังกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าคับแคบ, **มา**อักษรใช้ในอรรถว่าดวงจันทร์ เช่นในคำว่า มํ ใช้ในอรรถว่าเป็นที่รักและในการกำหนด, **มา**อักษรยังใช้ในอรรถว่าไม่เจือปน, **มุ**อักษรใช้ในอรรถว่าการปฏิเสธและการผูกพัน, **ย**อักษรใช้ในอรรถว่ายศ สิ่งที่เหลือและสัพพนาม, **ย**อักษรใช้ในการว่า ยาน การไป การนำไป และยังใช้ในอรรถว่ายามไดยามหนึ่ง, **ร**อักษรใช้ในอรรถว่าความปรารถนา และหน้า, **รุ**อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าเสียง, **รา**อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าทรัพย์สินและน้ำ, **รุ**อักษรยังใช้ในอรรถว่าความกลัว, **ล**อักษรใช้ในอรรถว่าความเป็นใหญ่, **ลา**อักษรใช้ในอรรถว่าการถือเอา, **ลิ**อักษรใช้ในอรรถว่ามาตราวัด, **เล**อักษรใช้ในอรรถว่านอน, **ว**อักษรใช้ในอรรถว่าใจ นาคราช และลม, **ส**อักษรท่านกล่าวว่าใช้ในอรรถว่าฝักฝายของผู้อื่น, **สา**อักษรใช้ในอรรถว่าผู้มีบุญ และสิ่งของเล็กน้อย, **สี**อักษรใช้ในอรรถว่าโดยชอบและกล่าวอีกครั้งหนึ่ง, **สุ**อักษรใช้ในอรรถว่าความดีงามและกล่าวสรรเสริญ, **ห**อักษรพื้มีในอรรถว่าภพและความว่างเปล่า, **หา**อักษรใช้ในอรรถว่าความแก่ล้า ความหลุดพ้น และความดีงาม, **เห**อักษรใช้ในอรรถว่าสายน้ำ หน้าที่การงาน ความอัศจรรย์ การกระทำ, **ห**อักษรยังใช้ในอรรถว่า ตีอักษรและความตริก, **เห**อักษรใช้ในอรรถว่าความคับแคบและหมวดสอง ฯ

๓.๓. **ตตฺโกทนฺตา สรา อฏฺฐ.**

บทว่า **ตตฺถ** เป็นสัตตมวิภัติ ใช้ในอรรถว่านิทธารณะ ด้วยการนับว่าสระ ฯ

สองบทว่า **ตัม ยถา** ได้แก่ อักษรเหล่านี้คือ อ อา ฯลฯ ชื่อว่าสระ ฯ

สองบทว่า **เตน กวตฺโถ** แปลว่า การตั้งชื่อว่า สระ นั้น มีประโยชน์ใช้ในสูตรไหน อย่างไร ? ตอบว่า ด้วยบทว่า **สเรน** มีประโยชน์เพื่อกำหนดสระทั้งหลายในสูตรว่า **สรา สเร โลป**,^{๑๔} การถือเอาอันนั้นแหละเป็นประโยชน์จากการตั้งชื่อว่าสระนี้ ฯ

๔,๔. ลหุมตฺตา ตโย รสฺสหา.

ตัม ได้แก่ สระเหล่านั้น ยถา ได้แก่ โดยชื่อว่ารัสสระนั้น ถามว่ามีประโยชน์อะไร ตอบว่า การถือเอาด้วยศัพท์ว่ารัสสระ แห่งสระรัสสระทั้งหลายในสูตรว่า **รสฺส**,^{๑๕} การถือเอาอันนั้นแหละเป็นประโยชน์ ในการหมายรู้เอาว่ารัสสระนี้ ฯ

๕,๕. อญฺเฏ ทิฆมา.

ตัม ได้แก่ ทิฆสระทั้งหลายเหล่านั้น ยถา ได้แก่ ด้วยชื่อว่าทิฆนั้น ถามว่ามีประโยชน์อะไร ตอบว่า การถือเอาด้วยทิฆะศัพท์ แห่งทิฆสระทั้งหลายในสูตรว่า **ทิฆ**,^{๑๖} การถือเอาอันนั้นแหละเป็นประโยชน์ในการหมายรู้ว่าทิฆสระนี้ ฯ

๖,๘. เสสา พฺยญฺชนา.

พระมหากัจจายนเถระ เมื่อจะแสดงอักษรทั้งหลายเหล่านั้นที่มีชื่อว่าที่เหลือ อันอื่นจากสระทั้ง ๘ ตัวนั้น ท่านจึงกล่าวคำว่า **จเปตฺวา อญฺจ สเร** ดังนี้ เป็นต้น ฯ สองบทว่า **อญฺจ สเร** นี้ เป็นปาปฺถนิกัมมะ ฯ

บทว่า **ตัม** ได้แก่พยัญชนะทั้งหลายเหล่านั้น ฯ ยถา ได้แก่ โดยชื่อว่าพยัญชนะนั้น ถามว่า มีประโยชน์อะไร ? ตอบว่า การถือเอาด้วยพยัญชนะศัพท์แห่งพยัญชนะทั้งหลาย ในสูตรว่า **สรา ปกฺติ พฺยญฺชเน**,^{๑๗} การถือเอาอันนั้นแหละเป็นประโยชน์ในการหมายรู้เอาว่าพยัญชนะนี้ ฯ

๗,๙. วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา.

พยัญชนะทั้งหลายชื่อว่า วรรค เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมไป คือย่อมเป็นไปด้วยการจำแนกออกเป็น ห้า ห้า, อีกอย่างหนึ่งพยัญชนะทั้งหลายชื่อว่า วรรค เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านแบ่งคือ พยัญชนะเหล่านี้ตั้งอยู่เป็นสัดส่วน ละห้า ละห้า คือย่อมหมายรู้ว่าเป็นธรรมดา ฯ อีกอย่างหนึ่ง พยัญชนะทั้งหลายที่ชื่อว่าวรรค เพราะอรรถว่าเป็นหมู่ ฯ พระมหากัจจายนเถระ

^{๑๔} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๑๕} กจฺจ. ๒๖., ปทฺฐป. ๓๔.

^{๑๖} กจฺจ. ๑๕., ปทฺฐป. ๑๗.

^{๑๗} กจฺจ. ๒๓., ปทฺฐป. ๓๖.

กล่าวบททั้งสองนี้ว่า ปณฺจปณฺจโส อกฺขรณฺโต เพื่อจะให้นักศึกษาทั้งหลายทราบถึงความเป็นที่ โส ปัจจัยกล่าวอรรถว่าจำแนกเป็นส่วน ๆ ๑ บทว่า ปณฺจปณฺจโส เป็นบทวิเศษณะในบทว่า วคฺคา นาม ๑ ท่านจะกล่าวว่า คติยา เตน อกฺขรณฺโต วา แต่ท่านไม่กล่าวไว้แล้วอย่างนั้น เพราะ ความที่พยัญชนะเหล่านั้นมีเนื้อความอันบุคคลสามารถรู้ได้ ๑

บทว่า ตํ ได้แก่ โดยชื่อว่าวรรค นั้น ถามว่า มีประโยชน์อะไร ? ตอบว่า การ ถือเอาวัคค์ศัพท์ แห่งวรรคทั้งหลายในสูตรว่า **วคฺคณฺตํ วา วคฺเค**,^{๙๔} การถือนั้นนั่นแหละ เป็นประโยชน์ในการหมายรู้เอาว่า จวรรคนี้ ๑

๘,๑๐. อธิติ นิคฺคหิตํ.

ถามว่า ด้วยการตั้งชื่อว่านิคฺคหิตํนั้น มีประโยชน์อะไร ? ตอบว่า การถือนั้น ด้วย นิคฺคหิตศัพท์ แห่งนิคฺคหิตในสูตรว่า **อํ ๗เป ๕ ตํ**, การถือนั้นนั่นแหละเป็นประโยชน์ในการ หมายรู้เอาว่านิคฺคหิตนี้ ๑

๙,๑๑. ปรมมณฺญา ปโยเค.

ก็แล ชื่อธรรมดาสามัญว่า โสสะ หรือ อโสสะ มีอยู่ในคัมภีร์สันสกฤตทั้งหลายมี คัมภีร์ช็อกลาปะเป็นต้น ๑ เมื่อสูตรมีอยู่ ชื่อสาມญ์นั้นอันท่านอาจารย์กัจจายนะ ประกอบไว้ใน คัมภีร์กัจจายนะแม่นี้ ๑ จศัพท์ เป็นวากยารัมภะ ปณศัพท์ เป็นปากขันตระ อธิตศัพท์ ใช้ในอรรถ ว่านิทสสะ วาศัพท์ เป็นสมุจจยะ อปศัพท์ เป็นอุปเพกษัตถะ ๑

บรรดาโสสะและอโสสะทั้งหลาย อักษรทั้งหลาย อักษรชื่อว่ามีเสียงก้อง ตํ ได้แก่ อักษรที่มีเสียงก้องทั้งหลายเหล่านั้น ยถา ได้แก่ ค ฆ ๗เป ๕ ห เหล่านี้ชื่อว่า โสสะอักษร ๑ ถาม ว่า ท่านอาจารย์พึงกล่าวว่า โสสา นาม ดังนี้ เพราะท่านกล่าวว่า โสสา วา ไว้แล้วในข้างต้นมิใช่ หรือ, เพราะเหตุไร ท่านจึงกล่าวว่า โสสนฺโต ไว้อีกดังนี้ ๑ ตอบว่า ในคัมภีร์ กลาปะ ท่านกล่าว สูตรว่า โสสนฺโต เภติ ดังนี้ ๑ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า โสสนฺโต ๑ อีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะ ให้นักศึกษารู้ถึงบทว่า โสสา นี้กล่าวอรรถว่ามีเนื้อความ จึงกล่าวคำว่า โสสนฺโต ๑ พ้อักษร ชื่อว่า โสสะ แม้ก็จริง ๑ ถึงอย่างนั้น ค ฆ ๗ล ๕ ย ร ล ว ก็ชื่อว่า โสสะ จึงกล่าวคำมี ประมาณเท่านั้นนั่นเอง ๑ ในที่นี้ ท่านไม่พึงกล่าว พ้อักษร ๑ ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะไม่เสมอกันกับด้วยคัมภีร์นยาสะ ๑ จริงอย่างนั้น ก็ในคัมภีร์นยาสะที่กล่าวไว้ในข้างต้น พระวชิรพุทธเถระกล่าวเนื้อความนั้นไว้แล้วว่า บัณฑิตทั้งหลายไม่กระทำการพิจารณาถึง โสสะ และอโสสะ, คือไม่กระทำว่า อันใคร ๆ สามารถเพื่อจะรู้ โดยลำดับแห่งการพิจารณาถึงคำที่กล่าว ไว้แล้วแห่ง ลอักษร ๑ เพราะฉะนั้น พ้อักษร อันท่านไม่พึงกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ค ฆ ๗ล ๕ ย ร ล ว ห

^{๙๔} กจจ. ๓๑., ปทฐป. ๔๙.

ดังนี้ ชื่อว่า โสอะ ฯ แต่ว่าในบัดนี้ ในคำว่า ค ฆ ๗ลฯ ห พ ชื่อว่า โสอะ ดังนี้ พักขร ย่อมปรากฏ ฯ เมื่อเป็นอย่างนั้นมีอยู่, พักขรนั้น พึงเป็นอักษรที่ทํานกล่าวแล้วในข้างต้น เพื่อให้ให้นักศึกษาถึงความมีอยู่แห่งสภาพของโสอะอักษรทั้งหลาย ฯ โสอะ มีอยู่แก่อักษรเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ อักษรเหล่านั้นจึงชื่อว่า โสวัตต ฯ ลง วนฺตูปัจจย ในอติสายนอรรถ เหมือนอย่างอุทาหรณ์ว่า อุทรวดี กณฺญา ฯ โสอะ มีอยู่แก่อักษรเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ อักษรเหล่านั้นชื่อว่าโสอะ ที่ชื่อว่าอโสอะ ฯ อักษรเหล่านั้นเป็นไฉน ? อักษรเหล่านี้คือ ก ข จ ๗ลฯ ส ชื่อว่า อโสอะ ฯ ถามว่า มีประโยชน์อะไรด้วยชื่อโสอะและอโสอะนั้น ? ตอบว่า การกำหนดถือเอาด้วยโสอะและอโสอะศัพท์ แห่งโสอะและอโสอะอักษรทั้งหลายในสูตรว่า **วคฺเค ๗เปฯ จมา**^{๑๙} ดังนี้, การถือเอานั้นนั่นแหละเป็นประโยชน์ในการหมายรู้เอาว่าโสอะและอโสอะนี้ ฯ โสอะมิได้มีอยู่แก่อักษรเหล่าใด เพราะเหตุนี้ อักษรเหล่านั้น จึงชื่อว่า อโสอะ ฯ นอักษร มีอรรถว่าน้อยหนึ่งเหมือนอุทาหรณ์ว่า อนุทรา กณฺญา ดังนี้ ฯ

๑๐, ๑๒. ปุพฺพมโหิตมฺสฺสรํ สเรณ วิโยชเย.

ปุพฺพ ๗ลฯ ชเย ในที่นี้ ฯ บทว่า **สเรณ** เป็นตติยาวิภตติลงในอรรถแห่งปัญจมีวิภตติ ฯ บทนี้ ในเพราะการประกอบด้วยสหศัพท์ อีกอย่างหนึ่ง เพราะการแยกพยัญชนะออกจากสระนั้น ฯ อธิบายความว่า เมื่อใดมีการประกอบด้วย สหศัพท์ เมื่อนั้นตติยาวิภตติแยกออกคือ ไม่มีการแยกศัพท์ ฯ สองบทว่า **คเหตุพฺโพ ตตฺถ** ได้แก่ ในสระและพยัญชนะเหล่านั้น ฯ

บทว่า **ตตฺถ** เป็นวิสยาธาระในบทว่า สนฺธิกตฺตูกาโม ฯ **ตศัพท์** เป็นปักกันตวิสยะ ฯ

หรือว่าในการประกอบคำมีคำว่า **ตตฺรายิ** ดังนี้ เป็นต้น ฯ บทว่า **ตตฺรายิ** นั้นเป็นอาธาระ ในบทว่า สนฺธิกตฺตูกาโม ฯ **ตศัพท์** ย่อมพาดพิงถึงการประกอบโดยความมีวิสัยกุลบุตร มีความประสงค์จะกระทำสนธิ กระทำการแยกพยัญชนะตัวต้นออกไว้ข้างได้ คือ กระทำไม่ให้มีสระ กระทำสระไว้ข้างบนวางไว้ ชื่อว่าแยกออกจากสระ ฯ พระอาจารย์กัจจายณะ กล่าวไว้ในคัมภีร์กัจจายณะถึงบทว่า **ตตฺถ** เพราะเป็นการมุ่งถึงอาธาระแห่งบทว่า สนฺธิกตฺตูกาโม ดังนี้ ฯ บทว่า **วิโยชเย** นี้ทํานกล่าวไว้แล้วว่า กุลบุตรผู้มีความประสงค์จะกระทำสนธิเพราะการมองหาบทที่เป็นกิริยา ฯ

บุคคลใดปรารถนาที่จะกระทำสนธิ เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้นชื่อว่า สนฺธิกตฺตูกาโม ฯ ทํานกล่าวคำว่า พยัญชนะไว้แล้ว ฯ เพราะว่าอักษรทั้งหลายเป็นศัพท์ ด้วยความสามารถแห่งสหศัพท์ ฯ คือกล่าวไว้แล้วว่า กระทำด้วยอำนาจแห่งการอธิบาย ได้แก่ทำสระไว้ข้างบน ฯ **จศัพท์** ทํานพึงประกอบเข้าด้วยว่า กระทำพยัญชนะไว้ข้างล่าง และกระทำไม่ให้มีสระ และกระทำสระไว้

^{๑๙} กจฺจ. ๒๙., ปทฺฐป. ๔๒.

ข้างบน ฯ ข้อว่า **อโฏฐิตํ ฯเปฯ อุปริ กตฺวา** ได้แก่ แยกพยัญชนะออกจากสระ, อธิบายว่า ก็ พยัญชนะนั้น พึงวางอยู่ข้างหน้าแห่งสระนั้น ฯ

บทว่า **ตตฺราयी** ได้แก่ อุทาหรณ์ ฯ อธิบายความว่า นี่เป็นเบื้องต้นในนิพพานนั้น ธรรมชาตินี้กล่าวคือ จตุปาริสุทธิศีล ย่อมเป็นฐานะเบื้องต้น ฯ จริงอยู่ จตุปาริสุทธิศีลนั้น ชื่อว่า เป็นบุรพฐาน เพราะเป็นเหตุแห่งการได้พระนิพพาน ฯ พระบาลีธรรมบทว่า ตตฺราयीมาที ภวติ, อธิ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน ฯ ตั้งศัพท์เดิมไว้ว่า ตตฺร อयी แล้วแยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย** สูตร, ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร โลป^{๒๐}** สูตร ที่สระหลังด้วย **ทิฆ^{๒๑}** สูตร, จากนั้นนำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี ยุตฺเต^{๒๒}** สูตร ฯ แปลงนิคหิตเป็นนมอักษรด้วย **มทา สเร^{๒๓}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ฯเปฯ ยุตฺเต** สูตร ฯ

๑๑,๑๔. นเย ปรี ยุตฺเต.

ไขศัพท์ เป็นวาจาสิทธิฐะ ฯ บัณฑิตพึงปรารภความยินดียิ่งในพระนิพพาน ฯ นักศึกษาตั้งบทเดิมไว้ว่า ตตฺร อปริตี อิจฺเจยฺย, จากนั้นแยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย** สูตร, ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร โลป^{๒๔}** สูตร, ที่สระหลังด้วย **ทิฆ^{๒๕}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ฯเปฯ ยุตฺเต** สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ยุตฺเต นี้ ไว้แล้วเพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ ผู้เจริญ บทว่า ยุตฺเต นี้ อันแรกกล่าวไว้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่การห้ามการนำไปสู่สระหลังแห่งนิคหิตในอุทาหรณ์ว่า อุกโกจฺหิ มํ ฯเปฯ หหาสิ เม ดังนี้ ฯ จริงอยู่ เพราะไม่มีการนำนิคหิตไปสู่สระหลัง และเพราะมีการนำพยัญชนะไปสู่สระหลัง เมื่อท่านกล่าวว่า นเย ปรี ดังนี้ แม้ในความไม่มีแห่งการอาเทศอักษรเบื้องต้น พึงมีความสงสัยเกิดขึ้นว่า การนำพยัญชนะไปสู่สระหลังอันนักศึกษาควรกระทำหรือ, ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ยุตฺเต ก็เพื่อจะป้องกันความสงสัยนั้นจากสูตรนี้, และกล่าวว่า เหตุใด ดังนี้ เป็นต้น ก็เพื่อจะให้ นักศึกษา รู้ถึงความไม่มีแห่งการประกอบ ฯ อนึ่งในสูตรนี้ ในอุทาหรณ์ว่า อุกโกจฺหิ มํ ฯเปฯ สิ เม ดังนี้ การนำนิคหิตไปสู่สระหลัง ย่อมเป็นการไม่สมควร ฯ ถามว่า เพราะเหตุไร, ตอบว่า เพราะอาศัยการ

^{๒๐} กจ. ๑๒. ปทรูป ๑๓.

^{๒๑} กจ. ๑๕., ปทรูป. ๑๗.

^{๒๒} กจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๒๓} กจ. ๓๔., ปทรูป. ๕๒.

^{๒๔} กจ. ๑๒. ปทรูป ๑๓.

^{๒๕} กจ. ๑๕., ปทรูป. ๑๗.

อาเทศนิกคหิตที่สุดของบทแรกเป็น มอักษร และเพราะไม่มีข้อยุติ ๕ ปณศัพท เป็นวิเสสตัดะ ๕ อุทาหรณ์ว่า อุกโกจฉิ ๕ เปฯ สิ เม นี้ เป็นอุปลักขณนัย เพราะฉะนั้นจึงมีการถือว่า พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ ดังนี้เป็นต้น ย่อมไม่มีการนำ มอักษรมาไว้ที่ปลายบท เพราะฉะนั้นบทว่า ยุตุเต จึงเป็นบทอันท่านกล่าวแล้ว ฉะนั้นจึงไม่มีคำที่จะต้องกล่าวอีก ๕ เพราะเหตุไร เพราะในคำว่า สรํ จํ นี้ เพราะท่านห้ามการทำสนธิในเมื่อมีอักษระมาขึ้น ด้วยสามารถแห่งการถืออนิมิตว่า สเร ด้วยบทว่า ยุตุเต ๕ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปลัทธิ^{๒๖} พระพุทธปิยะเถระจึงกล่าวไว้ว่า ไม่มีการ ทำสนธิ ในเมื่อมีอักษระ หรือกาลมาขึ้น เพราะความสามารถในการถืออนิมิต ดังนี้ ๕ ใน คัมภีร์พาลาวตาร พระสัทธัมมกิตติเถระกล่าวไว้ว่า บทว่า สเร นี้เป็นโอปสเลสิกะ (และ) กาล สัตตมี, เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการทำสนธิ ในเมื่อมีอักษระหรือกาลเข้ามาขึ้น, เหมือนอุทาหรณ์ว่า มํ อหสิ^{๒๗} ดังนี้ ๕ ถาว่า เพราะเหตุไร, ตอบว่า เพราะไม่มีการนำ มอักษรมาสู่สระอ เบื้องหลัง จึงเป็นการปฏิเสธด้วยบทว่า สเร และด้วยบทว่า น ยุตุเต ๕ อธิบายความว่า บทว่า ยุตุเต อันท่านกล่าวไว้แล้ว เพื่อให้ให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า การอาเทศนิกคหิตเป็น ม ด้วยสูตร ว่า มทา สเร^{๒๘} นี้ ย่อมไม่สมควรที่จะนำมอักษรมาสู่สระอ เบื้องหลัง เพราะฉะนั้นจึงไม่ควร กล่าวถึง ๕ ถาว่าเพราะเหตุไร, ตอบว่า เพราะท่านห้ามการอาเทศนิกคหิตเป็น มอักษร ด้วย วาศัพท ๕ อธิบายว่า วาศัพท ในวุตติของกัจจายนะสูตรว่า มทา สเร, ถาว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงกล่าวอุทาหรณ์ไว้ว่า อุกโกจฉิ ๕ เปฯ เม ดังนี้ ๕ อธิบายความว่า บุคคลโน้นได้ฆ่าเรา, บุคคลโน้นได้ฆ่าเรา, บุคคลโน้นประหารเราแล้ว, บุคคลโน้นได้ขโมย คือลักสิ่งของของเราไปแล้ว ๕ อิตีศัพท เป็นนิตัสสนะ ๕ บทว่า สนธิกปเป เป็นที่รองรับอย่างสามัญ ๕

จบปริเฉทที่หนึ่ง ในสนธิรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

๔.๑.๒ ปริเฉทที่ ๒ ในสนธิรูปทีปนี

๑๒,๑๓. สรา สเร โลปี.

ท่านกล่าวว่า สพุเพปิ ก็เพื่อวิธีแห่งการลบสระหน้า ๕ สูตรว่า สรา สเร โลปี อัน ท่านกล่าวแล้ว ๕ สระแม่ทั้งหมดแล ย่อมถึงการลบ ในเมื่อมีสระหลังตั้งอยู่ ไซศัพท เป็นวาจาสิ- ลิฎฐะ ๕ ท่านกล่าวว่า สพุเพปิ เพื่อจะให้นักศึกษาทราบว่าการนับสงเคราะห์เอาสระทั้ง ๘ ตัว เข้าด้วยบทว่า สรา ดังนี้ ๕ อปีศัพท มีเนื้อความว่ามองหาส่วนประกอบ ๕ ท่านกล่าวบทว่า

^{๒๖} ปทฐป. ๑. ๑๓/๙.

^{๒๗} พาลา. ๓.

^{๒๘} กจฺจ. ๓๔., ปทฐป. ๕๒.

ปเร เพื่อจะให้ให้นักศึกษารู้ถึงความที่บทว่า **สเร** เป็นนิมิตอยู่ข้างหลัง ๙ เพราะคำว่า นามบท ย่อมมองหาภิยาบท, กิยาบท ย่อมมองหานามบท ดังนี้ ท่านจึงกล่าวคำว่า ปปโปนติ ๙ ส่วนในคัมภีร์อรรถกถาขยานะ พระจุฬาลงกรณ์พุทธทศิเถระไม่กล่าวไว้ในสูตรนี้ว่า **นनु ปปโปนติ** ๙ สูตรย่อมไม่มาถึงจากที่ไหน ๙, เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านกล่าวแล้วอย่างไร แม้เมื่อมีการประกอบความว่า ศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้นว่า **สรา สเร โลปี** ดังนี้ ย่อมถือเอาซึ่งภิยาบท คือ ย่อมถึง ดังนี้ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ปปโปนติติ วุตตัม ดังนี้ ๙

อินทรีย์ทั้งหลายของภิกษุได้สงบระงับแล้ว ๙ เพื่อจะพิจารณาพร้อม อุทาหรณ์เหล่านี้ว่า ภาณเต เอตํ อนิจจาติภาวํ รูปํ เอตํ มม เอโส หมสมฺมิ เอโส เม อตฺตา ดังนี้ ท่านจึงตั้งบทเดิมและอธิบายไว้ว่า ความสมควรย่อมไม่มีหาได้ ๙ ท่านผู้มีอายุ จงเสมอกับด้วยสงฆ์ คือจนถึงความเสมอกันโดยกายและใจ ๙ อินทรีย์ทั้งหลาย ของภิกษุใด, ท่านผู้มีอายุ จงไม่เสมอสิ่งนั้น, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วยสูตรว่า **ปฺพ พ ๙ เป ๙** ^{๒๙} **เย, ๒๙ **ลปสระ อ อี และอุ ด้วย สรา...** สูตร, นำพยัญชนะเข้าประกอบสระหลังด้วย **นเย...**^{๓๐} สูตร ๙**

เพราะสระหลังเป็นนิมิต ลปสระหน้าได้ ๖๔ ตัวด้วยสูตรว่า **สรา สเร โลปี** ๙ ลปอย่างไร ตัวอย่างเช่น นสิ ราชภโฏ,^{๓๑} ยสุสาสวา, ยสุสินุทริยานิ,^{๓๒} ยสุสีทิสสา, ชินเรติ, อชฺชุปโปสโก,^{๓๓} เอเกณฺณานิ^{๓๔}, ยสุเสเต จตุโร ธมฺมา,^{๓๕} มโนทมนํ ๙ นี่เป็นการลป อักษร ในเพราะ อักษรเป็นต้นเบื้องหลังเป็นนิมิต ๙

^{๒๙} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๓๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๓๑} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๒๕/๑๓๕.

^{๓๒} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๙๔/๓๓.

^{๓๓} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๖๘/๑๗๕.

^{๓๔} วิ. จ. (บาลี) ๗/๔๓๗/๒๗๕.

^{๓๕} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๕๗/๑๔.

โสตุกามตถ, มาวโส เอวรูปமாகาสี,^{๓๖} จตุริตถิโย,^{๓๗} สพุพิติโย,^{๓๘} ตพฺภูจฺหิ,^{๓๙} นาคนาสุร,^{๔๐} รโหคตาย ตสฺสเสว,^{๔๑} อวิชฺโชโฆ^{๔๒} ฯ นี่เป็นการลบ สระอา เพราะสระอ เป็นต้นหน ปลายเป็นนิมิต ฯ

ลภนฺเตตถ ปทกฺขิณเณ,^{๔๓} อคฺคาหิต, ตีณฺนิมานิ, อธิริตํ, อิสฺสุตฺตโม, อุกฺกมฺมโย, โน เหตํ ภนฺเต,^{๔๔} อคฺโคภาโส ฯ นี่เป็นการลบสระอ ในเพราะสระอ เป็นต้นหนปลายเป็นนิมิต ฯ

อิตฺถายํ บุริโส อิติ, ขณฺนฺตาลุกฺกมฺพานิ, มิคีว,^{๔๕} ภิกฺขุณฺนิริตํ, ปิวํ ภาคิริโสทกํ,^{๔๖} ราชีนฺนุรฺ กามุเกสา,^{๔๗} ภิกฺขุโนวาโท^{๔๘} ฯ นี่เป็นการลบสระอ ในเพราะสระอ เป็นต้นหนปลายเป็น นิมิต ฯ

อุจฺจุคฺคํ,^{๔๙} ธาตายนฺนานิ, ธาติณฺหุริยานิ, ธาติริตฺตา, มาตฺสฺสญฺจํ, ธีตฺตฺว, อาเนนฺเตตํ ปภาวตี,^{๕๐} วิชฺโชภาโส ฯ นี่เป็นการลบสระอุ ในเพราะสระอ เป็นต้นหนปลายเป็นนิมิต ฯ

วามฺมรทฺสสามิกํ, ชมฺพาทินิ, ชมฺพิสฺสโร, ชมฺพิริตฺตา วาเตน, วฐฺทวํ, สรณฺมเวโค, นาคนาสุเรสา, ชมฺพินฺดา วาเตน ฯ นี่เป็นการลบสระอุ ในเพราะสระอ เป็นต้นข้างหลังเป็น นิมิต ฯ

^{๓๖} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๘๔/๒๙๑.

^{๓๗} ชุ. ฐ. (บาลี) ๒๘/๙๔/๑๓๕.

^{๓๘} ชุ. อป. (บาลี) ๓๓/๑๗๙/๔๖๕.

^{๓๙} ชุ. ชา. (บาลี) ๓๖/๔๒.

^{๔๐} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๕/๔๐.

^{๔๑} ชุ. อป.(บาลี) ๓๓/๙๙/๓๐๙.

^{๔๒} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๕.

^{๔๓} อ.ง. ต.ก. (บาลี) ๒๐/๑๕๖/๒๘๗.

^{๔๔} ที. ส. (บาลี) ๙/๑๘๗/๖๒.

^{๔๕} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๒๓๓/๓๕๔.

^{๔๖} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๒๗/๒๘.

^{๔๗} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๒๗/๒๘.

^{๔๘} วิ. ป. (บาลี) ๘/๔๗๕/๔๒๙.

^{๔๙} วิสฺสุทฺธิ. ฎีกา. ๑/๒๓๑.

^{๕๐} ชุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๓๔/๔๒.

ปุตุตามตฤติ ธนํ มตฤติ,^{๕๑} ยํ มาสิ หทยสุสิด,^{๕๒} โย มิสฺสโร,^{๕๓} วจันํ มิริตํ, คาถา มุทริตา, โสภนา มฺหุ, สุตํ เมตํ โภ โคตม,^{๕๔} เตเต อาคนตุกา ภิกฺขุ, ลหฺวโ โมกาโส ฯ นี่เป็น การลบสระอุ ในเพราะสระเอ เป็นต้นหนปลายเป็นนิมิต ฯ

อฺรสุส ทุโกโข ภวสุสติ,^{๕๕} เอสาสุโส อายสุมา อุปนฺนโ, ^{๕๖} ติสฺสิตฺติโย,^{๕๗} จตฺสฺสิตฺติโย, นยิธ สตฺตฺตฺพลฺลภตฺติ,^{๕๘} จตฺสฺสุมิโย, ตํ กุเตตฺตฺถ ลพฺภา,^{๕๙} จตฺตาโรฆมา สวณฺติ เต ฯ นี่เป็นการลบ สระโอ ในเพราะสระเอ เป็นต้นข้างหลังเป็นนิมิต ฯ นยะแห่งการลบสระตัวหนึ่ง ๆ แห่งสระเบื้อง หน้ามี ๖๔ วิธีด้วยประการฉะนี้ ฯ

เพราะฉะนั้น ในสัททพินทุปกรณ^{๖๐} พระอัครวังสเถระจึงกล่าวไว้ว่า

เพราะสระหลังเป็นนิมิต ลบสระหน้าได้ ๖๔ ตัว เพราะสระหน้าเป็น นิมิต ลบสระหลังได้ ๕๒ ตัว ดังนี้ ฯ

อธิบายความว่า เพราะสระหลังนั้นแลเป็นนิมิต สระทั้งหลายที่ถูกลบอยู่ข้างหน้า ๖๔ ตัวคือ มี ๖๔ ตัว เพราะสระหน้าเป็นนิมิต สระหลังย่อมถูกลบไป ๕๒ ตัว คือมีจำนวน ๕๒ ตัว ฯ ในคัมภีร์สัททพินทุ^{๖๑} พระอัครวังสเถระกล่าวไว้ว่า ในคำว่า ชนา นานาทิสา ญนฺติ วิสุสาลํ เอยฺย ปณฺทิตไ^{๖๒} สเจ อุปฺปาโท เหยย ฯ นี่เป็นการลบสระข้างหน้า ๒ ตัวพร้อมกัน ใน เพราะสระหลังตัวหนึ่งเป็นนิมิต ฯ น มํ ปฺนุ อฺเปยฺยาสิ,^{๖๓} อชฺฌเมยฺยาสิ ฯ นี่เป็นการลบสระ ข้างหน้า ๓ ตัวพร้อมกัน ในเพราะสระหลังตัวหนึ่งเป็นนิมิต ฯ ในสระสนธิบัณฑิตพึงทราบนัย แห่งการลบสระหน้าที่มีจำนวนวิธี ๖๔ และโดยนัยทั้ง ๒ เหล่านี้ ฯ ชื่อว่านัยแห่งการลบสระหน้า

^{๕๑} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๖๗/๒๘.

^{๕๒} พุ. ชา. (บาลี) ๒๗/๑๒๑/๑๓๙.

^{๕๓} พุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๐๓/๓๐๐.

^{๕๔} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒/๒.

^{๕๕} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๐๒/๒๙๙.

^{๕๖} วิ. มหา. (บาลี) ๕//๒๗๓/๔๕.

^{๕๗} พุ. อป. (บาลี) ๓๓/๑๕๕/๔๒๕.

^{๕๘} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๗๑/๑๖๓.

^{๕๙} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒/๑๓.

^{๖๐} กว. ๑๒/๒๖.

^{๖๑} สทฺท. สุตฺต. จุ. ๓๐/๑๘-๑๙.

^{๖๒} พุ. เถร. (บาลี) ๒๖/๔๘๕/๓๕๔.

^{๖๓} พุ. ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๑/๒๘๒.

ที่มีอยู่ในพระบาลีอันอื่นที่พ้นจากนี้ทั้ง ๖๖ นัยเหล่านี้ ย่อมไม่มี ๕ บรรดาอุทาหรณ์เหล่านั้น ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า ในอุทาหรณ์ว่า **นสิ ราชภโฏ**^{๖๔} นี้ ตัดบทเป็น น + อสิ + ราชภโฏ ๕ ในบทว่า **ยนิติ** ท่านตั้งบทเดิมไว้ว่า ยา + อ + อนติ ๕ ในบทว่า **ยนิติ** นี้ บัณฑิตย่อมได้สระ ๓ ตัวไปตามลำดับ ๕ ในอุทาหรณ์ว่า **อุเปยยาสิ** นี้ ท่านตั้งศัพท์เดิมไว้ว่า อุป + อ + อ + เอยยาสิ ๕ ในอุทาหรณ์ว่า **อุเปยยาสิ** นี้ บัณฑิตย่อมได้สระทั้งหลาย ๔ ตัวไปโดยลำดับ^{๖๕} ๕

๑๓,๑๕ **วา ปโร อสรูปา.**

ท่านอาจารย์กัจจายณะ ย่อมแสดงวิธีกล่าวสูตรว่า **วา ปโร อสรูปา** เพื่อแสดงวิธีการลบสระหลังว่า นิจุจวิธิ อนิจจุจวิธิ และอสณฺตวิธิ เพราะวาศัพท์มิได้เป็นวิกัปปัตตะ (แต่เป็น ววัตติตวิภาสา) ๕ แต่ว่า ในคัมภีร์อรรถพยายาน พระจุฬาราชมนตรีเถระกล่าวว่า วาศัพท์ ย่อมแสดงเนื้อความเป็น วิกัปปะนะ ๕

คำว่า ภิกฺขเว อิม ญมา จตุตาโร อิมาว ตัดบทเป็น อิมาว เอว ภิกฺขุณฺโณ กิ นุ สมณฺโณ ในภิกฺขุณีวัฏฺฐคปาลี^{๖๖} มีพระบาลีว่า กิณฺนุ มาว สมณฺโณ ในอุทาหรณ์ว่า จตุตาโร อิม กิ นุ อิมาว นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วยสูตรว่า **ปฺพุพฺพมโ** ๕ **เปฯ** **ชเย**,^{๖๗} ลบสระหลังด้วยสูตรว่า **วา ปโร...**^{๖๘}, นำพยัญชนะหน้าเข้าประกอบสระหลังด้วยสูตรว่า **นเย...**^{๖๙} ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าว ว่า บทไว้เพราะเหตุไร ? ตอบว่า คุณอนคิษย์ ผู้เจริญ ในเมื่อมีอุทาหรณ์ใช้อยู่ว่า ปญฺจินฺทฺริยานิ, ตยสฺสุ ญมา ชหิตา ภวนฺติ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า ว่า บทไว้เพื่อห้ามการลบสระหลัง ๕ อินทรี ๕, ธรรม ๓ อย่าง พระโสดาบันย่อมละได้ ๕ บทว่า **อสฺสุ** เป็นนิบาต ลงในอรรถว่าทำบทให้เต็ม ๕ ในคำว่า ปญฺจินฺทฺริยานิ, ตย อสฺสุ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วยสูตรว่า **ปฺพุพฺพมโ** ๕ **เปฯ** **ชเย**, ลบสระหน้า ด้วยสูตรว่า **สรา...**^{๗๐}, นำสระหน้าประกอบสระหลังด้วยสูตรว่า **นเย ปโร...** สูตร, เพราะสระหน้าเป็นนิमित นัยแห่งการลบสระหลัง ย่อมมีได้ ๕๒ วิธี คือ ลบสระอ ที่อยู่หลังสระทั้ง ๖ คือ อี อี อู อู เอ โอ ๕ หลังจากสระ ๖ ตัว คือ อี อี อู อู เอ โอ ลบสระอา ๕

^{๖๔} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๑๒๖/๑๓๗.

^{๖๕} สทฺ. สุตฺ. อ. ๓๐/๑๘-๑๙.

^{๖๖} วิ. ภิกฺขุณี. (บาลี) ๓/๗๐๙/๓๕.

^{๖๗} กจฺ. ๑๐., ปทฺ. ๑๒.

^{๖๘} กจฺ. ๑๓. ปทฺ. ๑๕.

^{๖๙} กจฺ. ๑๑. ปทฺ. ๑๔.

^{๗๐} กจฺ. ๑๒., ปทฺ. ๑๓.

หลังจากสระ ๖ ตัว คือ อ อา อุ ฦ เอ โอ ลบสระอิ ๙ หลังจากสระ ๖ ตัว คือ อ อา อุ ฦ เอ โอ ลบสระอี ๙ หลังจากสระ ๖ ตัว คือ อ อา อิ อี เอ โอ ลบสระอุ ๙ หลังจากสระ ๖ ตัว คือ อ อา อี อี เอ โอ ลบสระอู ๙ หลังจากสระ ๘ ตัว คือ อ อา อี อี อุ ฦ เอ โอ ลบสระเอ ๙ หลังจากสระ ๘ ตัว คือ อ อา อี อี อุ ฦ เอ โอ ลบสระโอ ๙ เพราะสระหน้าเป็นนิमित จึงมีนัยแห่งการลบสระหลัง ๕๒ วิธีด้วยประการฉะนี้แล ๙ เพราะฉะนั้น ในสัททพินทุปกรณ์ ท่านจึงกล่าวคำว่า ปเร รมมา ดังนี้ ๙

๑๔,๑๖. กุจาสวณฺณํ ลุตเต.

สูตรว่า **กุจา ฯเปฯ ตเต** ท่านกล่าวไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่าเมื่อนักศึกษาลบสระทั้งหลายที่แม่อยู่ข้างหน้าแล้ว สระข้างหลังย่อมถึงความเป็น อสฺวณฺณะ ๙ ชื่อว่าวณฺณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องพรรณาน้ำเนื้อความ ๙ วณฺณะที่เสมอกันมีอยู่ ชื่อว่าสฺวณฺณะ ๙ อาอักษรแห่งออักษร ชื่อว่า สฺวณฺณะ ๙ อีอักษร แห่งอีอักษร ชื่อว่า สฺวณฺณะ ๙ อุอักษร แห่งอุอักษร ชื่อว่า สฺวณฺณะ ๙ สฺวณฺณะ มิได้มี เพราะเหตุนี้ชื่อว่า อสฺวณฺณะ ๙ ได้แก่สระที่มีรูปไม่เสมอกัน คือที่มีสัณฐานที่แตกต่างกัน ๙ อิและอีอักษร มีรูปไม่เสมอกันกับ อ และ อาอักษร อุและอุอักษร แห่งอิและอีอักษร ชื่อว่าอสรูปะ ๙ อุและอุอักษรในที่ทั้งปวง ชื่อว่า อสรูปะ, เพราะฉะนั้นท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า อสฺวณฺณะ ดังนี้ ๙ อย่างไร เออักษรและโอักษร พึงทราบที่ท่านมิได้ถือเอาด้วย อสฺวณฺณะศัพท์ เพราะความเสมอกันแห่ง สฺวณฺณะศัพท์ ๙ เมื่อสรูปศัพท์ ตามไปอยู่ ด้วยอรรถที่เสมอกันแห่งอสฺวณฺณะศัพท์นั้น เมื่อเนื้อความแห่ง อสฺวณฺณะนั้น สำเร็จ อสฺวณฺณะย่อมมีเพื่อการนำไปโดยการปรารภถึงความสามารถ ในเนื้อความนั้นที่สำเร็จแล้ว เพื่อประโยชน์แก่การยังนักศึกษาให้รู้เนื้อความนั้นอีก หรือทำให้รู้เนื้อความอย่างอื่น ๙ อีกอย่างหนึ่ง อักษรเป็นต้นย่อมได้ชื่อว่า สฺวณฺณะ ด้วยสูตรว่า **ปรสมญฺญา ปโยเค** เพราะความที่ เออักษรและโอักษรที่เป็นอสฺวณฺณะศัพท์ เป็นรูปที่ศัพท์ ๙ เออักษร และโอักษรของเนื้อความนั้น ชื่อว่าอสฺวณฺณะเหมือนปโรชาวิภัติเป็นต้น อาศัยสัพพธาตูก จึงได้ชื่อว่า อสัพพธาตูก ๙ เพราะฉะนั้น เพราะคำว่า ชื่อว่าโค เพราะการไป ดังนี้ เป็น รูปที่ศัพท์ จึงไม่มีความเกี่ยวข้องในกิริยาที่ไป แม้ในศัพท์ว่ามาเป็นต้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ย่อมไม่มีความเกี่ยวข้องในที่อื่น เพราะอสฺวณฺณะศัพท์เป็นรูปที่ศัพท์ แม้ในที่นี้ ด้วยประการฉะนี้แล ๙

อิวณฺณะ อุอักษรที่อยู่เบื้องหลัง คือที่เป็นสระนั้นแหละ เมื่อสระหน้าอันนักศึกษาลบแล้ว เมื่อสระที่เป็นเบื้องหน้าถูกลบไปแล้วด้วยสูตรว่า **สรา สเร โลป**^{๗๑} ย่อมถึงการอาเทศเป็น

^{๗๑} กจ. ๑๒., ปท. ๑๓.

ยุ และเป็นอุ ในเพราะอสังวัณณะนั้นแหละในสูตร เพราะกวจิศัพท์ ความเป็นอสังวัณณะ คือ ความเป็นอสังวัณณะนี้ แห้งอสังวัณณะ และอุกัษรคือ อสังวัณณะและอุกัษร ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า เวทคุ สงขุย์ น อุเปติ, พนุสุเสว สมากโม อธิ, สงขุย์ น อุเปติ, พนุสุส อธิ, นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปุพฺพ ฯเปฯ ซเย**^{๗๒} สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา...** สูตร, อาเทศอุ เป็น โอ ด้วย **กวจาส...** สูตร, อาเทศอิ เป็นเอ ด้วย **กวจาส...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี...**^{๗๓} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กวจิ ไว้แล้วเพราะเหตุไร ? ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ บทว่า กวจิ อันเรากล่าวไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่จะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อลบสระหน้าแล้ว สระหลังย่อมไม่ถึงความเป็นอสังวัณณะ เพราะความที่ กวจิ ศัพท์ ห้ามไว้แล้วในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ยสฺสินุทฺริยานิ ฯเปฯ อเทศยิ ดังนี้ ฯ ในอุทาหรณ์ว่า ยสฺส ภิกฺขุโน อินฺทฺริยานิ, ตถูปมํ ปริยตฺติสงฺขาตํ ฌมฺมวํ ภาควา อเทศยิ. ยสฺส อินฺทฺริยานิ, ตถาอุปมํ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปุพฺพ ฯเปฯ ซเย** สูตร, ลบสระหน้าด้วย **สรา** **สเร...** สูตร, ทิฆะสระหลังด้วย **ทิฆ**^{๗๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๑๕,๑๗. ทิฆิ.

สูตรว่า **ทิฆิ** อันท่านพระมหากัจจายนะกล่าวไว้แล้ว เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า เมื่อ นักศึกษาทำการลบสระหน้าแล้ว สระหลังย่อมถึงความเป็นทิฆะ ดังนี้ ฯ คือ ย่อมถึงทิฆะ คือ ความเป็นทิฆะ ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า อธิ โลเก สทฺธา เสฏฺฐํ ปุริสสุตฺต วิตฺตํ. คณฺหเจหิ อนาคาเรหิ จ อิติ อุภยํ อุภเยหิ อสฺสํญฺจํ ปุคฺคํ, สทฺธา อธิ, อนาคาเรหิ จ อุภยํ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ ฯเปฯ ซเย**^{๗๕} สูตร, ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...**^{๗๖} สูตร, ทิฆะสระหลังด้วย **ทิฆิ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี...**^{๗๗} สูตร ฯ

^{๗๒} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๓} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๗๔} กจ. ๑๕., ปท. ๑๗.

^{๗๕} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๖} กจ. ๑๒., ปท. ๑๓.

^{๗๗} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้แล้วเพราะเหตุไร ?
ตอบว่า บทว่า กุจิ อันเรากล่าวแล้ว เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า เมื่อสรรห้านในประโยคว่า ปญฺจุปาลิ
ฯเปฯ เนตถ แม้จะถูกลบไปแล้ว สรรห้าย่อมไม่ถึงความเป็นที่ชะ ด้วย กุจิศัพท์ ดังนี้ ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า อุปาลิ ปญฺจุหิ อญฺเคหิ สมณฺนาคโต ภิกฺขุ, อญฺณํ ภิกฺขุจํ ฐนํ
นตฺถิ, น วาณิชา เอตฺถ จาเน อาคตา. ปญฺจุหิ อุปาลิ, นตฺถิ อญฺณํ นี้, แยกพยัญชนะออก
จากสระด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย สุตฺร, ลบสรรห้านด้วย สรา สเร... สุตฺร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลังด้วย นเย ปริ... สุตฺร ฯ

๑๖,๑๘. ปุพฺโพ จ.

ท่านอาจารย์กัจจายนะ กล่าวสูตรว่า ปุพฺโพ จ เพื่อประโยชน์ให้นักศึกษาได้รู้
เนื้อความว่า เมื่อทำการลบสระหลังแล้ว สรรห้าย่อมไม่ถึงความเป็นที่ชะ ดังนี้ ฯ บทว่า ปุพฺโพ
ได้แก่ ตั้งอยู่ที่ข้างหน้า ฯ ในอุทาหรณ์ว่า อิตฺ โลเก เสฏฺฐํ บุริสฺสส วิตฺตํ กํ สฺ. ชโน สากุ อิติ
ปติสฺสณฺติวรา. กิํ อิตฺ. สากุ อิติ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย^{๗๘} สุตฺร
ลบสระหลังด้วย วา ปโร ฯเปฯ ปา^{๗๙} สุตฺร ที่ชะสรรห้านด้วย ปุพฺโพ จ สุตฺร นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลังด้วย นเย ปริ...^{๘๐} สุตฺร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพราะเหตุไร ? ตอบ
ว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อสระหลัง ใน
อุทาหรณ์ว่า อิตฺิสฺส มุหุตฺตมฺปิ ดังนี้ ถูกลบไปแล้ว สรรห้าย่อมไม่ถึงความเป็นที่ชะ
เพราะกุจิศัพท์ ดังนี้ ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า อิติ เหวํ กุกฺกุจฺจุปฺปาตเนน อสฺส ภิกฺขุโน อผาสฺกํ มุหุตฺตมฺปิ
อุปฺปชฺเชยฺย. อิติ อสฺส นี้, ลบสระหลังด้วย วา ปโร อสฺสรูปา สุตฺร, แล้วจึงแยกพยัญชนะ
ออกจากสระด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย สุตฺร ฯ

๑๗,๑๙. ยเมทนต์สสาเทโส.

ท่านอาจารย์กัจจายนะกล่าวสูตรว่า ยเม ฯเปฯ โส ดังนี้ เพื่อให้นักศึกษา
เนื้อความว่า เมื่อจนจะถึงการลบสระ ให้เอาเศษเป็น ยุ ดังนี้ ฯ อธิบายว่า ในเพราะ อักษร
เป็นนิमित อาเทศ เอ แห่งเตศัพท์, เมศัพท์, เยศัพท์เท่านั้นเป็น ยุ เพื่อจะปฏิเสธบทคือ อนตศัพท์ฯ
บทว่า อนตฺตสฺส ได้แก่ เป็นไปที่สุดบท ในอุทาหรณ์ว่า อโย ฐมฺโม เม มยา อธิคโต โข,

^{๗๘} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๗๙} กจฺจ. ๑๓., ปทฺฐป. ๑๕.

^{๘๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

อหิ เต ชเน เอว วเทยฺย, เต กิเลสํ อสฺส อนนํ โสตาปนฺนํ ปหีนา โหณฺติ. เม อหิ เต
อหิ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ ๒เปฯ ซเย**^{๑๑} สูตร, อาเทศ เอ เป็น ยุ ด้วย
ยเมทนต์สสาเทโส สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...**^{๑๒} สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าววาทว่า กฺวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบ
ว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าววาทว่า กฺวจิ ไว้ เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อสระหนีปลายใน
ประโยคว่า เนตนาคตา, อิติ เนตฺถ ดังนี้ ย่อมไม่มีการอาเทศ โอักษร เป็น ยุ เพราะห้ามไว้
ด้วย กฺวจิศัพท์ ฯ

ในอุททาหรณ์ว่า เน วาณิชา อนาคตา อิติ วจฺนํ ชโน วทติ เน วาณิชา เอตฺถ จาเน
อาคตา. เน อนาคตา. เน เอตฺถ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ ๒เปฯ ซเย** สูตร,
ลบสระหลังด้วย **วา ปรี...**^{๑๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สูตร, แม้ในคำ
ว่า เตนาคตา นี้ก็เช่นเดียวกัน ฯ

๑๘,๒๐. วโมทนต์ตานํ.

วโม คือ การอาเทศ โอักษร แห่ง ก ถ ข ย และตศัพท์ เป็นต้นเป็น ว นี้ ฯ

ในอุททาหรณ์ว่า อถ โข อสฺส ชนฺสฺส จิตฺตํ สมณฺณิยฺติ, โส วิตฺถโก อสฺส ชนฺสฺส โหติ,
วตฺถุ เอตฺถ จาเน ชเนนํ นิจุจํ วิหิตํ, ฐปํ จกฺขุ อาปาถํ อาคจฺจติ, อถ โข อสฺส, โส อสฺส, พหุ
อาพาโธ, วตฺถุ เอตฺถ, จกฺขุอาปาถํ นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ ๒เปฯ ซเย**^{๑๔}
สูตร ฯ อาเทศ โอ เป็น ว ด้วย **วโมท...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย**
ปรี...^{๑๕} สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าววาทว่า กฺวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบ
ว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าววาทว่า กฺวจิ ไว้ เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า ในเมื่อสระหลังในประโยค
ว่า จตฺตาโร เม ๒เปฯ สมณฺณิโย มีอยู่ ก็ไม่มีการอาเทศ โอักษร และอุอักษร เป็น วอักษร
เพราะ กฺวจิศัพท์ห้ามเอาไว้ ฯ ในอุททาหรณ์ว่า จตฺตาโร อิมํ, กิ นุ อิมํ เอว นี้ แยกพยัญชนะ
ออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหลังด้วย **วา ปรี...**^{๑๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๑๑} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๓} กจฺจ. ๑๓ ปทฺฐป. ๑๕

^{๑๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๖} กจฺจ. ๑๓ ปทฺฐป. ๑๕.

หลังด้วย นเย... สูตร ๙ ส่วนในคัมภีร์นยาสะ ย่อมปรากฏอุทาหรณ์อันหนึ่งอย่างนี้ว่า จตุตาโร เม^{๔๗} ดังนี้ ๙

๑๙,๒๒. สพุโพ จํ ติ.

ท่านอาจารย์กัจจายนะ กล่าวสูตรว่า **สพุโพ จํ ติ** ดังนี้ เพื่อต้องการจะห้ามการอาเทศอิวัณณะเป็นย ซึ่งจวนจะถึงการอาเทศวิธีด้วยสูตรว่า **อิวัณโณ ยํ นวา**^{๔๘} ดังนี้ ๙ อธิบายว่า ติศัพท์ คือพยัญชนะตัวนี้ อันเป็นที่สุดทั้งศัพท์คือ ติศัพท์ ย่อมถึงการอาเทศเป็น จ ได้บ้างในเมื่อมีสระตั้งอยู่หลัง ๙

การอาเทศ ติ ศัพท์ แห่ง อติ และติ ของ ปติ เท่านั้น เป็น จ ศัพท์ ๙ ในอุทาหรณ์ว่า อิติ เอตํ ปฏิณิสฺสชฺชนํ กุสลํ สุนฺหํ, อิติ เอวํ โส ภิกฺขุ ภิกฺขุหิ วจฺนีโย อสฺส ภเวยฺย, ชโน ปจฺจุตฺตริตฺวา, ชโน ปจฺจาหฺรติ. อิติ เอตํ, อิติ อสฺส, ปติ อุตฺตริตฺวา, ปติ อหฺรติ. นี้, นักศึกษาแยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...**^{๔๙} สูตร, แล้วอาเทศ อิ เป็น ย ด้วยอิวัณโณ ยํ นวา สูตร จากนั้นอาเทศ ตย เป็น จ ด้วย **สพุโพ จํ ติ** สูตร ทำจสทิสพยัญชนทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...**^{๕๐} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...**^{๕๑} สูตร ๙

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าวบทว่า กุวจิ ไว้ เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า เมื่อสระหนปลายแม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิติสฺส มฺหุตฺตมฺปิ นี้ ติศัพท์ ย่อมไม่ถึงการอาเทศเป็น จ เพราะ กุวจิศัพท์ห้ามไว้ ๙ ในคำว่า อิติ อสฺส นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร ลบสระหลังด้วย **วา ปโร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สูตร ๙

๒๐,๒๗. โท ธสฺส จ.

ในอุทาหรณ์ว่า ภิกฺขเว เอกํ สมยํ อธิ จาเน อหํ วสํ, อธิ อหํ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...**^{๕๒} สูตร, อาเทศ ธ เป็น ท ด้วย **โท ธสฺส จ** สูตร, ลบสระหน้าด้วย

^{๔๗} นฺยาส. อู. ๑๘/๒๔.

^{๔๘} กจฺจ. ๒๑., ปทฐป. ๒๑.

^{๔๙} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๐} กจฺจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐.

^{๕๑} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

สรา สเร...^{๙๓} สูตร, ที่สระหลังด้วย ทีฆ...^{๙๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย
นเย...^{๙๕} สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไร่ เพราะเหตุไร ? ตอบ
ว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าวบทว่า กุจิ ไร่ เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อสระหลังใน
อุทาหรณ์ว่า อิธ ปสฺสติ มีอยู่ ก็ไม่มีการอาเทศ ฐ เป็น ท เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ ใน
อุทาหรณ์ว่า อิธ เอว นี้ นักศึกษาแยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ... สูตร ลบสระหน้า
ด้วย สรา สเร...^{๙๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย นเย ปริ... สูตร ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า อริยานํ ทสฺสนํ สาธุ, สาธุ ทสฺสนมริยานํ นี้ อาเทศ ฐ เป็น ห
ด้วย จศัพท์ ฯ

การอาเทศพึงมีได้แม้มีจำนวนมากด้วยการแบ่งสูตร ฯ อปีศัพท์ ย่อมมองหาการ
อาเทศ ฐ เป็น ห ฯ อาเทศ ท เป็น ต ฯ คือ อาเทศ ทอักษร เป็น ตอักษร ฯ มีอุทาหรณ์เป็น
ไฉน ? คือ มีอุทาหรณ์ว่า สุกโต ฯ เนื้อความแม้ในบทที่เหลือ นักศึกษาก็พึงทราบโดยประการ
อย่างนี้ ฯ บทเดิมเป็น สุกโต ฯ

อาเทศท เป็น ต ด้วย จศัพท์ อาเทศต เป็น ฏ เช่น ทุกุต ฯ

ด้วย จศัพท์ อาเทศต เป็น ฐ เช่น ศัพท์เดิมว่า คนฺตพฺโพ ฯ

ด้วย จศัพท์ อาเทศต เป็น ฐ เช่น เมื่อจะกล่าวว่า อตฺตไซฺย ตสฺส ทำการลบ ตอักษร
ออกตัวหนึ่งด้วยสูตรว่า พฺยญฺชโน จ วิสญฺญโค^{๙๗} แล้วจึงกล่าวว่า อตฺตไซฺย ตสฺส ฯ อตฺตไซฺย
ลบ ตอักษรออกตัวหนึ่ง ด้วย พฺยญฺช ฯ เปฯ โค สูตร, ด้วย จศัพท์ อาเทศต ที่เหลือเป็น ตฺร ฯ

ศัพท์เดิมว่า กุลฺลโค อาเทศ ค เป็น ก ด้วย จศัพท์ ฯ

ศัพท์เดิมว่า มหาสาโร อาเทศ ร เป็น ล ด้วย จศัพท์ ฯ

ศัพท์เดิมว่า ควโย อาเทศ ย เป็น ช ด้วย จศัพท์ ฯ

อาเทศวอักษร ๒ ตัว เป็น พอักษร ๒ ตัว คืออาเทศ ว เป็น พ ด้วย จศัพท์ จาก
ศัพท์เดิมว่า กุวฺวโต ฯ

ศัพท์เดิมว่า สเย อาเทศ ย เป็น ก ด้วย จศัพท์ ฯ

^{๙๓} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๙๔} กจจ. ๑๕., ปทฐป. ๑๗.

^{๙๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๖} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓

^{๙๗} กจจ. ๔๑., ปทฐป. ๔๖.

ศัพท์เดิมว่า นิชฺ อาเทศ ช เป็น ย ด้วย จศัพท์ ๙

ศัพท์เดิมว่า นิยโต อาเทศ ต เป็น ก ด้วย จศัพท์ ๙

ศัพท์เดิมว่า ภคฺโค อาเทศ ค ๒ ตัว เป็น จ ๒ ตัว ๙

ศัพท์เดิมว่า นิปฺปตฺติ อาเทศ ป เป็น ผ ด้วย จศัพท์ อุทาหรณ์เป็นต้นที่กล่าวมานี้สำเร็จแล้วด้วย จศัพท์นั่นเอง ๙

๒๑,๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.

บทว่า สเร ได้แก่ สระที่มีรูปไม่เสมอกัน ๙ ในอุทาหรณ์ว่า ภิกฺขุ ปฏิสณฺหารวฺตฺติ อามิสฺสมมฺปฏิสณฺหารสฺส การโก อสฺส ภเวยฺย. สพฺพา วิตฺติ ชเนน อนฺนญฺเต, ปฏิสณฺหารวฺตฺติ อสฺส นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพ...**^{๙๘} สุตฺร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย **อิวณฺโณ...** สุตฺร, ลป ตอักษรรอกตัวหนึ่ง ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า **พฺยณฺชโน จ วิสณฺโณโค,**^{๙๙} นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี...**^{๑๐๐} สุตฺร ๙ ในอุทาหรณ์ว่า สพฺพา วิตฺติ อนฺนญฺเต นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพม...** สุตฺร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย **อิวณฺโณ ยํ นวา** สุตฺร, ลป ตอักษรรอกตัวหนึ่ง, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี...** สุตฺร, ที่มะ สระหน้าเป็นอา ด้วย **ทิมฺ** สุตฺร ๙

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นวา ไว้เพราะเหตุไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าวบทว่า นวา ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อสระหลังในอุทาหรณ์ว่า ปญฺจหนฺเคหิ ๙ เปฯ อนฺนทฺโต มีอยู่ ก็ไม่ต้องอาเทศ อีอักษร เป็น ยอักษร เพราะ นวาศัพท์ห้ามไว้ ๙

ในอุทาหรณ์ว่า ปญฺจหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ, โพิสฺสโต มุตฺตจาคี อนฺนทฺโต นิพฺภิตฺตจิตฺโต ๙ การบริจาคที่ปล่อยพ้นไปแล้ว ชื่อว่า มุตฺตจาคิ การบริจาคที่ปล่อยเด็ดขาดแล้ว มีอยู่แก่พระโพธิสัตว์นั้น เพราะเหตุที่พระโพธิสัตว์นั้นชื่อว่า มุตฺตจาคี ๙ ในคำว่า ปญฺจหิ องฺเคหิ นี้ นักศึกษาแยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพม...** สุตฺร, ลปสระหน้าด้วย **สราสเร...** สุตฺร , นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปรี...** สุตฺร ๙ แต่ว่าในคัมภีร์นยาสะปรากฏปฐาฐะว่า ปญฺจหิ องฺเคหิ^{๑๐๑} ดังนี้บ้าง ๙ ในคำว่า มุตฺตจาคี อนฺนทฺโต นี้ แยกพยัญชนะ

^{๙๘} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๙๙} กจ. ๔๑., ปท. ๔๖.

^{๑๐๐} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๑๐๑} นยาส. อ. ๒๑/๓๒.

ออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร , ไม่ต้องอาเทศ อิอักษร เป็น ยู อักษร ด้วย นวาศัพท์ ๙ นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย ปริ...** สูตร ๙

๒๒,๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปฺพุโพ จ รสฺโส.

การถือเอา เอวศัพท์ ที่อยู่ข้างหลังของ ยตา และตตา ทั้งสองศัพท์นี้ ๙ เออักษรที่อยู่เบื้องต้น คือเป็นตัวแรกของ เอวศัพท์ ย่อมถึงการอาเทศเป็น ริ ๙ ตัวอย่างเช่น ยตาริว ตັดบท เป็น ยตา เอว สพุพ วัสุธาดลญจ ๙ ตถาริว ตັดบทเป็น ตตา เอว คุณวา ชโน สุปฺพชฺนีโย ๙ ในคำว่า ยตาเอว ตตาเอว นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๑๐๒} สูตร ๙ อาเทศ เอ อักษรเป็น ริ และรัสสระหน้า ด้วยสูตรว่า **เอวาทิสฺส ริ ปฺพุโพ จ รสฺโส** , นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๓} สูตร ๙

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นวา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าวบทว่า นวา ไว้ เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อสูตรในประโยคว่า ยตาเอว ตตาเอว มีอยู่ ก็ไม่ต้องทำด้วยวิธีนี้ เพราะ นวาศัพท์ห้ามไว้ ๙ ในอุททาหรณ์ว่า ยตาเอว ตตาเอว นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...** สูตร , ไม่ต้องอาเทศ เอ เป็น ริ ด้วย นวาศัพท์ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ๙

จบปริเฉทที่ ๒ ในสนธิรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านั้น

๔.๑.๓ ปริเฉทที่ ๓ ในสนธิรูปทีปนี

๒๓,๓๖. สรา ปกติ พุยญฺชน.

พระมหากัจจายนะ กล่าวสูตรว่า **สรา ปกติ พุยญฺชน** ดังนี้ เพื่อความเป็นปกติ ในเมื่อจวนจะถึงการทำสนธิแห่งสระทั้งหลายนั้นแล ๙ บทว่า **สรา** คือ สระที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าได้แก่สระ ๘ ตัว ๙ ท่านตั้งอุททาหรณ์ไว้ว่า มโนปฺพุพฺพคฺมา ฐมา, ปมาโท มจฺจุโน ปทํ, ติณฺโณ ปารคโต อหุ ดังนี้ ๙ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...**^{๑๐๔} สูตร, ในคำว่า มโน, ปมาโท, ติณฺโณ นี้ ลบสระโอ และลง สฺ อาคม ด้วยสูตรว่า **โลปญฺจ ตตฺราราโร**^{๑๐๕} ดังนี้ เมื่อจวนจะถึงการทำรัสสระ ด้วยสูตรว่า **รสฺส**^{๑๐๖} นั้นเอง ในคำว่า ปารคโต อหุ นี้ เมื่อจวนจะถึงการ

^{๑๐๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๕} กจจ. ๒๗., ปทฐป. ๓๙.

^{๑๐๖} กจจ. ๒๖., ปทฐป. ๓๘.

การลบสระหลังด้วยสูตรว่า **วา ปโร อสุปา**^{๑๐๗} ก็เปียดเบียนวิธีทำรูปทั้งปวง แล้วพึงทำเป็นปกติด้วยสูตรนี้ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...**^{๑๐๘} สูตร ฯ

๒๔,๓๕. สเร กุวจิ.

สเร กุวจิ สูตร ฯ คือ การสวดสะดวงโดยไม่ผิดจากฉันทลักษณ์ ฯ อนึ่ง ในสูตรนี้ เพราะ กุวจิศัพท์ ห้ามการกระทำสระสนธิไว้หลายประการ คือสระที่เว้นจากสนธิที่มีอาลปบบท เป็นที่สุด สระที่ขะที่สวดบทย ในที่มีไซบทยสมาสซึ่งไม่มี อิตติศัพท์ ใน อิ อุ และอดีตกริยาเป็นต้นที่ พึงทำสนธิกับสระที่ขะทั้งหลาย เนื้อความแห่งคาถาเหล่านี้ นักศึกษาพึงตรวจดูในรูปสัทธิตแล้ว เข้าใจเอาเองเถิด ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า โก ปุคฺคโล อิมํ ปจฺวี วิเจสฺสติ, โก อิมํ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๑๐๙} สูตร, เมื่อลบสระโอ ด้วยสูตรว่า **สรา สเร โลป**^{๑๑๐} ดังนี้แล้ว และเมื่อจะถึงการทำวิการด้วยสูตรว่า **วโมทฺทฺนฺตาน**^{๑๑๑} ดังนี้ เปียดเบียนวิธีทั้งปวงนั้นแล้ว เป็นปกติด้วยสูตรว่า **สเร กุวจิ,**^{๑๑๒} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กุวจิ บทไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า เมื่อสระหลังในอุทาหรณ์ว่า อปฺปสุตํ ปุโรโส มีอยู่ ไม่ต้องมีการทำสระหน้าเป็นปกติรูป เพราะ กุวจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ ในอุทาหรณ์ว่า อยํ ปุโรโส อปฺปสุโต, อปฺโป สุโต อยํ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร , ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร , ที่ขะสระหลัง ด้วย **ทิฆ** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๒๕,๓๗. ทิฆ.

พระมนีพึงเที่ยวไปในหมู่บ้าน ด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เพราะการเห็นแจ้งซึ่งธรรมโดยชอบ คือโดยเหตุ, ตติกา ตติกา ได้แก่ สังฆาตา ชันตี ได้แก่ ตบะอันประเสริฐ คือสูงสุด ได้แก่ พระสัทธรรม ฯ ในอุทาหรณ์ว่า มฺนิ จเร และ ขนฺติ ปรมํ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ

^{๑๐๗} กจจ. ๑๓., ปทฐป. ๑๕.

^{๑๐๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๐} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๑๑} กจจ. ๑๔., ปทฐป. ๒๐.

^{๑๑๒} กจจ. ๒๔., ปทฐป. ๓๕.

ด้วย **ปุพฺพม...**^{๑๑๓} สูตร , ที่มะสละหลัง ด้วย **ทิมฺ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสละหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๑๔} สูตร ฯ

ถามว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บทไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า เมื่อพยัญชนะอยู่หนปลายแม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อธิ โมทติ, ปฏิหณฺณติ ดังนี้ สระหน้าทั้งหลายไม่ต้องถึงความเป็นที่มะ เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ ในอุทาหรณ์ว่า กตฺปุณฺณ โปคฺคฺโล อธิ โลเก โมทติ, เปจฺจ ปรโลเก โมทติ, ชโน ปติสฺยติ, ชโน ปฏิหณฺณติ, อธิ โมทติ, เปจฺจ โมทติ, ปติสฺยติ ปฏิหณฺณติ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสละ ด้วย **ปุพฺพม...** สูตร, ไม่ต้องทำที่มะ ด้วยกุจิศัพท์ ฯ นำพยัญชนะประกอบสละหลัง ด้วย **นเย ปร...** สูตร แล้วทำรัสสะ ด้วย **รสฺส** สูตร ฯ

๒๖,๓๘. รสฺส.

บทว่า **สรา** ได้แก่ สระทั้งหลาย ๕ ตัว ฯ บุคคลนั้น เกิดแล้วในกำเนิดแห่งพรหมณ์ ชนผู้มีปกติกล่าวว่า เจริญ ฯ คือ บุคคลนั้น ชนนั้นประกาศคุณตามที่เป็นจริง ผู้มีปกติกล่าวว่า โภ โภ ชื่อว่า โภวาที, ความสมควร ชื่อว่า ภวสฺส , บทว่า ยถาภาววิคฺเณน เป็นตติยาวิเสสในบทว่า ยถาภาว ฯ นักศึกษาดั้งเดิมไว้ว่า โภวาที นาม ยถาภาววิคฺเณน ดังนี้ แล้วทำรัสสะสระ ด้วย **รสฺส** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บทไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า เมื่อพยัญชนะอยู่หนปลายแม้มีอยู่ในประโยคว่า สมฺมา ฯเปฯ มายฺ ดังนี้ สระหน้าทั้งหลายไม่ต้องถึงความเป็นรัสสะ เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ ที่ชื่อว่า สัมมาสมาธิ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุยึดถือเอาจิตโดยชอบ และสมาธิเสมอ ฯ สาวิตฺติ เป็นหน้า คือเป็นพทานแห่งฉันท, ชีวิต คืออายุ อันชราย่อมนำเข้าไปสู่ความเหลือน้อย ฯ คัมภีร์อธิบายปทีปิกา^{๑๑๕} กล่าวว่า

พรหมณ์ย่อมสวดฉันทที่เป็นประธาน อันมีอักษร ๒๔ พยางค์
เป็นบทต้นของพระเวทย์ทั้งหลายใด ฉันทนั้น มี ๓ บาท ชื่อว่า
สาวิตฺติฉันท ฯ

นักศึกษาดั้งเดิมไว้ว่า สมฺมาสมาธิ, สาวิตฺติ, อุปนียติ ดังนี้ เมื่อจวนจะถึงการทำรัสสะ ด้วย **รสฺส** สูตร ไม่ต้องทำรัสสะ เพราะ กุจิศัพท์ ฯ

^{๑๑๓} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๑๑๔} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๑๑๕} อภิธาน. ๔๑๗.

๒๗,๓๙. โลปญจ ตตฺรากาโร.

และซึ่งการลบ นี่เป็นการลบ โอักษรอันอยู่ในที่สุดแห่ง เอตศัพท์ และ ตศัพท์ฯ

พระพุทธปิยเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์รูปลัทธิว่า ด้วย จศัพท์ แม้มีสระอยู่เบื้องปลาย ก็ลบสระอันเป็นที่สุดแห่ง เอต และตศัพท์ได้บ้าง^{๑๖} ๕ ส่วนในคัมภีร์ พาลาวตาร^{๑๗} พระสังฆมมกิตติเถระกล่าวไว้ว่า แม้โอักษร และอุอักษร ย่อมถึงการลบได้บ้าง ด้วย จศัพท์ ตัวอย่างเช่น ตฺวํ กณฺ ฆาเน มฺ ดูดังนี้ ๕

นักศึกษาตั้งบทเดิมไว้ว่า โส ปุคฺคโล สีลวา, โส ปุคฺคโล ปญฺญวา, เอโส อเวเรน เวรฺวปสมนสงฺขาโต ธมฺโม สนนฺตโน ปฺราณโก. โส ปุคฺคโล เว เอกนฺเตน กาสาวํ ปริทิตฺตํ อโหสิ, โส ปุคฺคโล มานกาโมปิ ภเวยฺย, โส มฺนี เว ชาติกมฺย อพฺพส, โส สีลวา, โส ปญฺญวา, เอโส ธมฺโม, โส เว กาสาวํ อรหติ, โส มานกาโม, โส มฺนี ดังนี้ แล้วแยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...**^{๑๘} สูตร, ลบ โอ อักษรและลง อ อาคม ในที่ที่ลบ โออักษรนั้น ด้วยสูตรว่า **โลปญจ ตตฺรากาโร**, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...**^{๑๙} สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กฺวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กฺวจิ บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้ว่า แม้เมื่อมีพยัญชนะอยู่หนปลายในอุทาหรณ์ว่า โส มฺนี ๕เปฯ อรหติ ดังนี้ วิธีที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ด้วยสูตรนี้ ย่อมไม่มี เพราะ กฺวจิ ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ๕ บุคคลนั้น ชื่อว่า มฺนี คือ บุคคลนั้น ชื่อว่ามฺนี เพราะเหตุคือการเว้นรอบจากบาปนั้น ธรรมนั้น ย่อมปรากฏ, บุคคลนั้น ย่อมไม่สมควร เพื่อจะนุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ฯ คำว่า โส มฺนี, เอโส ธมฺโม, และ น โส กาสาวมรหติ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร, ไม่ต้องทำวิธีตามที่กล่าวแล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะ กฺวจิ ศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...** สูตร ๕

๒๘,๔๐. ปฺรเทวภาโว จาเน.

ความเป็นแห่งพยัญชนะ ๒ ตัว ชื่อว่า ทเวภาวะ , ทเวภาวะ แห่งศัพท์เบื้องหลัง ชื่อว่า ปฺร เทว ภาว ๕ ในคัมภีร์รูปลัทธิฎีกา^{๒๐} ท่านกล่าวไว้แล้วว่า เมื่อจะกล่าวว่า ทเวภาวะ พยัญชนะเบื้องหลัง ในฐานะอันสมควร ดังนี้ ทำการลบวิภัติ ด้วย นิปาตน สูตรนี้ นักศึกษาพึง

^{๑๖} ปทฐป.ว. ๓๙/๓๓.

^{๑๗} พาลา. ๗.

^{๑๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐} ปทฐป. ฎีกา. ๔๐/๒๓.

ทราบว่าเป็นทำนกล่าว่า ทเวภาว พยัญชนะเบื้องหลัง ในฐานะอันสมควร ฯ เพราะฉะนั้น นักศึกษาพึงเห็นว่า สูตรนี้ มี ๓ บท ดังนี้ ตามมติของรูปสิทธิฎีกานั่นเทียว ฯ แต่ว่าใน คัมภีร์นยาสปกรณ์ และคัมภีร์อรรถพยาชยาน พระวชิรพุทธิเถระ และพระจูฬวชิรพุทธิเถระกล่าวว่า มี ๒ บท^{๑๒๑} ฯ ในอุทาหรณ์ว่า อธิ โลเก ชนฺตโน บุริสสุส ปมาโท, อหิ ปพฺพชฺชํ กิตฺตยิสฺสามิ, อธิ ปมาโท นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...**^{๑๒๒} สูตร , ทำปสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว จาเน** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...**^{๑๒๓} สูตร, ปพฺพชฺชํ ศัพท์เดิมเป็น ปวชฺชํ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร , ทำปสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว จาเน** สูตร, และอาเทศ วักษร ๒ ตัว เป็น พักษร ๒ ตัว ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า **โท ธสุส จ**^{๑๒๔} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ฯ ในคำว่า จาตุทฺทลํ อภิภกฺกนฺตโร แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร , ทำปสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทว...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า จาเน ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว จาเน บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีประโยคว่า อธิ โมทติ, เปจฺจ โมทติ คือหลังจากสระ มีพยัญชนะอยู่หนปลาย ก็ไม่ต้องทำ ทเวภาวะ เพราะไม่มี ในฐานะอันสมควร ฯ ในบทว่า อธิ โมทติ, เปจฺจ โมทติ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร , ไม่ต้องทำปสทิสพยัญชนะทเวภาวะ เพราะไม่มีฐานะอันสมควร ด้วย **ปร เทว...** เน สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ฯ

๒๙,๔๒. วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติยปจฺมา.

อักขระตัวที่ ๓ และตัวที่ ๑ ในวรรค ย่อมถึงความ เป็นทเวภาวะ ตามที่กำหนดคือ ตามลำดับ แห่งพยัญชนะทั้งหลายทั้งหมดที่เป็น โฆสะ และอโฆสะ เฉพาะในวรรคเท่านั้น ที่เป็น หนปลายจากสระ ในฐานะ คือตำแหน่งอันสมควร ฯ

บทว่า วคฺเค เป็นอาธาระ ในบททั้งสองว่า โฆสาโฆสญฺญตานํ ตติยปจฺมกฺขรฯ ฯ

ในอุทาหรณ์ว่า เอโส เอว จ ฌาน ฝโล, มจฺจุ ยตฺร จาเน จิตฺตํ ปุคฺคํ นปฺปส-
เหยย, ยถา เสเล เสลมเย ปพฺพตมฺพุทฺธิ จิตฺโต, ปมตฺโต นโร จตฺตาริ จานานิ อาปทฺชติ, เอโส

^{๑๒๑} นยาส. ว. ๒๘/๔๐.

^{๑๒๒} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๒๓} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๒๔} กจฺจ. ๒๐. ปทฺฐป. ๒๗.

ว จ ฌานผล, ยตรัม จิตัม, มุทฺธนิ จิตโต, จตุตตาริ จานานิ นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...**^{๑๒๕} สูตร , ทำอสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **วคฺเค โฆสา...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...**^{๑๒๖} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า จาเน ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว จาเน บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีประโยคว่า อธิเจตโส ฯ เปฯ ถาม สา ดังนี้ ก็ไม่ต้องทำ ทเวภาวะ เพราะความไม่มีฐานะนั้น ฯ นักศึกษาตั้งรูปเดิมไว้ว่า อธิ จาเน ตฺวํ เจตโส จิตฺตถาม สา วิริยํ ทพฺพํ คณฺหาหิ, ถาม สา แล้วแยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ไม่ต้องทำอสทิสพยัญชนะทเวภาวะ เพราะไม่มีฐานะอันสมควร ด้วย **วคฺเค โฆ** ฯ เปฯ มา สูตร, จากนั้นนำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

จบปริเฉทที่ ๓ ในสนธิรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

๔.๑.๔ ปริเฉทที่ ๔ ในสนธิรูปทีปนี

๓๐,๕๘. **อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ.**

เมื่อจวนจะถึงการอาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรรรค และลบนิคหิต ด้วยสูตรทั้ง ๓ เหล่านี้ **วคฺคนฺตํ วา วคฺเค,**^{๑๒๗} **พฺยชเน จ,**^{๑๒๘} และ **เอเห ฌ**^{๑๒๙} ท่านกล่าวไว้ใน สุตตนิเทศว่า เว้นรูปว่า อํ เพื่อการนำออกซึ่งการลบนิคหิตแม้ในความไม่แตกต่างกันโดยรูปเบื้องต้น ด้วยสูตรนี้ ฯ แล้วกล่าววิธีนั้น คือที่เป็นวาทะนั้นนั้นแหละไว้โดยมาก สูตรว่า **อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ** ฯ อธิบายความว่า เมื่อมีพยัญชนะอยู่หนปลาย อาเทศนิคหิตนั้นแหละเป็น อํ ฯ นักศึกษาตั้งรูปเดิมไว้ว่า เมื่อชนกล่าวคำอย่างนี้ ย่อมรับว่า ตํ วจฺนํ สาธุ คำนั้นเป็นคำดี ฯ เมื่อชนกล่าวอยู่อย่างนี้ ย่อมรับว่า คำนั้น เป็นคำดี อาเทศนิคหิตเป็น อํ ด้วยสูตรว่า **อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ**, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...**^{๑๓๐} สูตร, แล้วลบบสระหน้า

^{๑๒๕} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๑๒๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๒๗} กจจ. ๓๑. ปทรูป. ๔๙.

^{๑๒๘} กจจ. ๓๙. ปทรูป. ๕๔.

^{๑๒๙} กจจ. ๓๒., ปทรูป. ๕๐.

^{๑๓๐} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

ปกติสระหลัง ด้วยสูตร, **สร ฯเปฯ กติ**^{๑๓๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๓๒} สูตร ฯ

๓๑,๔๙. วคฺคนตํ วา วคฺเค.

เชื่อมความว่า ย่อมถึงความเป็นพยัญชนะที่สุตวรรคตามสภาพที่เป็นจริง ฯ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อหํ นิพุพุตํ ตํ นานํ นมามิ, ปุคฺคโล สุจริตํ ฐมฺมญฺจเร, ภาติอาทโยชนา, จิรมฺปวาสิ ปฺริสํ อภินฺนุทฺติ, ตสฺส ภิกฺขุโน มนํ สนฺตํ โหติ, อหํ การุณิกํ ตํ นานํ นตฺวา, ภิกฺขเว เอวํ โข ตุมฺहेหิ สิขฺชิตฺตพฺพํ. นักศึกษาควรตั้งรูปเดิมไว้ว่า ตํ นิพุพุตํ, ฐมฺมํ จเร, สนฺตํ ตสฺส, ตํ การุณิกํ, เอวํ โข ดังนี้แล้ว อาเทศนิคหิตเป็น ง, ญ, น, อักษร ด้วยสูตรว่า **วคฺคนตํ วา วคฺเค,**^{๑๓๓} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...**^{๑๓๔} สูตร, แต่การตั้งรูปศัพท์เดิมว่า จิริ ปวาสิ ดังนี้ อาเทศนิคหิตเป็น ม ด้วย **วคฺคนตํ วา วคฺเค** สูตร, อาเทศอักษร เป็น ปอักษร ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า **ย ว ฯเปฯ คมา**^{๑๓๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

อาเทศนิคหิตเป็น ล ในเพราะปฐะเก่าแก่ว่า ด้วย วาศัพท์ ย่อมมีการอาเทศนิคหิตนั้นแหละเป็น ล อักษร ในคัมภีร์โบราณบางฉบับ ย่อมปรากฏปฐะว่า ด้วย วาศัพท์ ย่อมมีการอาเทศนิคหิตนั้นแหละเป็น ล อักษรได้ ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น นักศึกษาพึงทำ กัมมธารยสมาสว่า การอาเทศคือ ล อักษรนั้นแหละ ชื่อ ลการาเทส ฯ นักศึกษาดังรูปเดิมไว้ว่า ปุคฺค อํ ดังนี้ บทว่า นิคฺคหิตพฺโพ ได้แก่ นิคฺคหิตอาคม ฯ ด้วย วาศัพท์ อาเทศนิคหิตเป็น ล, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า น ตํ กมฺมํ กติ สาธุ ดังนี้ ในเพราะพยัญชนะข้างหลังเป็นนิมิต ไม่ต้องอาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรรค เพราะ วาศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ฯ ในคำว่า ชเนน กติ ตํ กมฺมํ น สาธุ, น ตํ กมฺมํ นี้ ไม่มีการอาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรรค เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ฯ อาเทศนิคหิตเป็น อํ

^{๑๓๑} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.
^{๑๓๒} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.
^{๑๓๓} กจจ. ๓๑., ปทฐป. ๔๙.
^{๑๓๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.
^{๑๓๕} กจจ. ๓๕., ปทฐป. ๓๔.

ด้วยสูตรว่า **อัม พุณฺณเน ๗เปฯ หิตํ** ดังนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๑๓๖} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗

๓๒,๕๐. เอहे ฌิ.

ในอุททาหรณ์เหล่านี้ว่า อหิ ปจฺจตุตฺ เหว เอกนฺตํ ปรินิพฺพายิสฺสามิ, อหิ ตํ ตฺวํ เหว เอตฺถ การณํ ปฏิปฺจุจฺฉิสฺสามิ, ภิกฺขเว โว ตฺมุเหหิ เหวํ หิ สิกฺขิตฺพุพฺ, หิ สจฺจํ ตํ ดังนี้ นักศึกษาอาเทศนิกคหิตนั้้นนั้้นแหละเป็น ฌ ด้วยสูตรว่า **เอहे ฌิ** แล้วทำวสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...**^{๑๓๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๓๘} สูตร, ในอุททาหรณ์ว่า ตํเยว นั้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระ ด้วย **สรโลโป...**^{๑๓๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗ ในคำว่า เหวํ หิ, ตํ หิ, นั้ นักศึกษาอาเทศนิกคหิตเป็น ฌ ด้วย **เอहे ฌิ** สูตร, วสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทว...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีประโยคว่า เหวเมเต ๗เปฯ ภาสิตํ ดังนี้ ในเพราะ เออักษระและห่อักษระ อยู่หนปลาย ก็ไม่ต้องอาเทศนิกคหิตเป็น ฌ อักษระ เพราะ วาศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ๗ ในคำว่า เหวํ เอตํ นั้ ก็ไม่มีการอาเทศนิกคหิตเป็น ฌ เพราะ วาศัพท์ แต่อาเทศนิกคหิตเป็น ม ด้วย **มทา สเร...**^{๑๔๐} สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ในคำว่า เหวํ โหติ นั้ อาเทศนิกคหิตเป็น อัม ด้วย **อัม พุณฺณเน ๗เปฯ หิตํ**^{๑๔๑} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้าปกติสระหลังด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗

^{๑๓๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๓๗} กจจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐.

^{๑๓๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๓๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๔๐} กจจ. ๓๔., ปทฐป. ๕๒.

^{๑๔๑} กจจ. ๓๐., ปทฐป. ๕๘.

๓๓,๕๑. ส เย จ.

ในคำว่า สโยโค, สยุตฺตํ นี้ อาเทศนิกิตกับ ยศัพทํ เป็น ณ ด้วย ส เย จ สูตร, ทำถสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทว...**^{๑๔๒} สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๔๓} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าววาทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า สโยโค, สยุตฺตํ ดังนี้ ในเพราะ ยศัพทํอยู่หลัง ไม่ต้องอาเทศนิกิตพร้อมกับ ย เป็น ณ เพราะ วา ศัพทํได้ห้ามไว้แล้ว ฯ ในคำว่า สโยโค, สยุตฺตํ นี้ จึงไม่มีการอาเทศนิกิตเป็น ณ เพราะ วา ศัพทํ ฯ

๓๔,๕๒. มทา สเร.

ในคำว่า อหํ ตํ ปุคฺคํ พุราหฺมณํ พุริมิ วทามิ, สตฺถา เอตํ วจฺนํ อโวจ, ตํ อหํ, เอตํ วจฺนํ นี้ อาเทศนิกิต เป็น มุ และทฺ ด้วย **มทา สเร** สูตร ฯ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๔๔} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าววาทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า อุกโกจฺฉิ มํ ฯฯ อหาสิ เม ดังนี้ ในเพราะสระหลัง ไม่ต้องอาเทศนิกิตเป็น มุ และเป็น ทฺ ได้บ้าง เพราะ วา ศัพทํได้ห้ามไว้แล้ว ฯ ในคำว่า อุกโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม นี้ ไม่ต้องอาเทศนิกิตเป็น มุ และทฺ เพราะ วา ศัพทํห้ามไว้ ฯ แต่ในคัมภีร์โมคคัลลานพยากรณ์ พระโมคคัลลานเถระกล่าวไว้ว่า เพราะสระหลัง อาเทศนิกิตเป็น มุ เป็น ยฺ เป็น ทฺ ได้บ้าง เพราะสระอยู่หนปลาย อาเทศนิกิตเป็น มุ เป็น ยฺ เป็น ทฺ ได้บ้าง ฯ ตัวอย่างเช่น ตมหํ, ตยิทํ, ตมลํ ดังนี้^{๑๔๕} ฯ

๓๕,๓๔. ยวมทนตรลา จาคมา.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้คือ วิชฺชา อิมสฺส สคฺคสฺส น อตฺถิ, ยถา อิทํ จิตฺตํ ลหฺพวิริตฺตํ, ฆนฺตฺวา มิตฺติ อิว อุมฺมาทฺนตฺตํ อุกฺกฺขติ, ตถา หิ พุรฺหติ สามา อามฺตฺตมณฺนิฏฺฐทฺลา เอกจฺฉา วสนา นาริ มิตฺติ ฆนฺตฺวา วุกฺกฺขตฺติ ปญฺญาสนิปาเต อภิปารกฺขาตเก วุตฺตํ. อตฺตตฺสงฺขาตา นาวา

^{๑๔๒} กจ. ๒๘., ปทฐป. ๓๐.

^{๑๔๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๔} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๕} โมคฺค. ๑/๔๔.

เต ตยา สีตา ลหุ สีมํ นิพพานํ เอสฺสติ คจฺจิสฺสติ, นาวา ครุ เอสฺสติ, กสา ภทฺโร อสุโส
อิว, สมฺมทณฺณา วิมุตตานํ สมฺมาการณเณ อญฺเฐ อชานิตฺวา กิเลเสหิ วิมุตตานํ ปุคฺคฺลานํ,
มนสา อญฺเฐ, วิมุตตานํ ปุคฺคฺโล อุตฺตทตฺถํ อตฺตโน อตฺถํ อภิณฺเฎยา, ชโน จิรํ आयติ,
ชโน อิตโต จานโต आयติ, ภิกฺขเว อิห สาสเน ตฺมเหหิ สิกฺขิตพฺพํ, ยสฺมา ภิกฺขเว, ตสฺมา อิห
สาสเน ตฺมเหหิ สิกฺขิตพฺพํ, อหํ อชฺชตฺตคฺเค อชฺช อาทิมฺหิ ปาณูปเตจํ ชีวิตปริโยสาเน อุเปตํ
สรวณํ คโต อสฺมิ, ชโน สพฺภิ เอว สฺมาเสถ, สาสโป อิว อารคฺเคน สญฺจาติ, น อิมสฺส ยถา
อิทํ ลง ยุ อาคม ด้วย ยวม ฯเปฯ คม สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๑๔๖}
สุตฺร, ลบสระหน้าปติสระหลังด้วย สรโลโป...^{๑๔๗} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย...^{๑๔๘} สุตฺร แล้วทำรัสสะ ด้วย รสฺสํ สุตฺร, แม้ปารู้ว่า ยถายิทํ ดังนี้ ก็มีอยู่ ฯ ในอุททาหรณ์
ว่า ภาณฺเต อุกฺกชติ, ลหุ เอสฺสติ, ครุ เอสฺสติ, กํ सा इव นี้ ลงพยัญชนะอาคม ด้วย ยวมทณ
ตรลา จาครมา สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพมโรจิตมฺสฺสรํ สเรน วิโยชเย
สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร โลโป...^{๑๔๙} สุตฺร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...
สุตฺร, ในคำว่า สมฺมา อญฺเฐ นี้ ลง ทอาคม, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม...
สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร โลโป สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร,
แล้วทำรัสสะ ด้วย รสฺสํ^{๑๕๐} สุตฺร, คือทำรัสสะที่สระอา ข้างหน้า, ในคำว่า มนสา อญฺเฐ,
อุตฺตทตฺถํ นี้ ลง ทอาคม แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย
สรา สเร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปริ... สุตฺร, ในคำว่า จิรํ आयติ,
นาคโม นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร...
สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปริ... สุตฺร, แล้วอาเทศนิกิตเป็น น ด้วย
วคฺคฺนตํ วา วคฺเค สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปริ... สุตฺร, ในคำว่า อิตโต
आयति, ยสฺมา อิห, ตสฺมา อิห อชฺชตฺตคฺเค, สพฺภิเอว, อารคฺเค อิว สาสโป นี้ ลง นุอาคม และ
ตอาคม แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร... สุตฺร,
นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปริ... สุตฺร, ในคำว่า จ อภิณฺเฎยา, จ आयतनํ นี้ ลง

^{๑๔๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๔๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๔๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๙} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๕๐} กจจ. ๒๖., ปทฐป. ๓๘.

ลงอาคม แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร, ลงสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า เหว่ มหิทธิยา ฯ เป ฯ อนุคามิโก ดังนี้ ในเพราะสระหลังเป็นนิมิต ย่อมไม่ลง ยอาคม เป็นต้น เพราะ วา ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ฯ คำว่า ยทิท นี้ ได้แก่ นี่เป็น ปุญญสัมปทา, บทว่า เหว่ มหิทธิยา แปลว่า ปุญญนิธินี้ไม่มีใครเอาชนะได้ คืออันใคร ๆ ไม่สามารถตามไปเอาชนะได้ ชื่อว่า มหิตุติกา เพราะวิเคราะห์ว่า ประโยชน์อันยิ่งใหญ่มีอยู่แก่บุคคลใด ฯ อาเทศ กอักขร เป็น สอักขร ฯ ปาฐะทั้ง ๒ ว่า มหิทธิยา และมหิตุติกา นี้ พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้แล้ว ในนิธิ-ปริเฉท สุตตฎฐกถา^{๑๕๑} ฯ แต่ว่า ในที่นี้ ย่อมปรากฏปาฐะว่า มหิทธิยา ฯ ความสำเร็จแห่งประโยชน์ ชื่อว่าอิทธิ, ความปรารถนาชื่อว่ามหิทธิยา หรือ มหิตุติกา เพราะวิเคราะห์ว่า ความสำเร็จแห่งประโยชน์อันยิ่งใหญ่มีอยู่ แก่ความปรารถนานั้น ฯ นักศึกษาพึงตั้งรูปเดิมไว้ว่า อุกโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชิ นิ มํ อหาลิ เม, อเชยฺโย อนุคามิโก ดังนี้ ฯ

เมื่อสระหลังเป็นนิมิตแม้มีอยู่ ก็ไม่ต้องลง พยัญชนะอาคม เพราะ จศัพท์ ฯ ต่ ได้แก่อุทาหรณ์ ยถา ได้แก่ เป็นเช่นไร ? ในคำว่า จิริ ปวาสิ บุริสํ นี้ อาเทศนิคหิตเป็น ม ด้วย **วคฺคนตํ วา วคฺเค**^{๑๕๒} สูตร ฯ อาเทศ ม เป็น ป ด้วย จศัพท์ ฯ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, ในคำว่า สกอตถํ ปสุโต, สุกโต นี้ อาเทศ กอักขร เป็น ทอักขร อาเทศ ทอักขร เป็น ตอักขร ด้วย จศัพท์ ฯ แต่ว่า ในคัมภีร์นยาสะรูปสัทธิและพาลาวตาร พระวชิรพุทธเถระ พระพุทธปियเถระ และพระสัทธัมมกิตติเถระกล่าวไว้ว่า และลง คอาคม ด้วย จศัพท์^{๑๕๓} ฯ ลงอาคมได้ ๖๔ ตัว ด้วยสูตรว่า **ยวมทนตรลา จาคุม** นี้ อย่างไร ? คือในสระทั้งหลาย ๘ ตัว มี ออักขรเป็นต้น สระตัวหนึ่ง ๆ เป็นนิมิต ลงอาคมได้ ๘ ตัว เพราะฉะนั้น จึงลงอาคมได้ ๖๔ ตัว ฯ เพราะฉะนั้น ในสัททพินทุปกรณ์^{๑๕๔} ท่านกล่าวไว้ว่า ลงพยัญชนะอาคมได้ ๖๔ ตัว อธิบายว่า พยัญชนะคือ อาคมที่เป็นพยัญชนะ ๖๔ ตัว คือจำนวน ๖๔ ตัว ฯ จศัพท์ ย่อมมองหา ลุตตสระข้างหน้า ฯ แต่ว่า ในคัมภีร์สัททพินธิ^{๑๕๕} พระอัคร-

^{๑๕๑} พุ. พุ. อ. (บาลี) -/๑๖/๒๐๖.

^{๑๕๒} กจฺจ. ๓๑., ปทฐป. ๔๙.

^{๑๕๓} นฺยาส. ว. ๓๕/๔๙, ปทฐป. ว. ๓๔/๒๓, พาลา. ๖.

^{๑๕๔} สทฺทพินฺทุ. ๓.

^{๑๕๕} สทฺท. สุตฺต. ๕๖/๒๔

วังสเถระกล่าวว่า ลง ย ว ม ท น ต ร ล และ ห อาคมได้บ้าง ฯ ตัวอย่างของ ห อาคมเช่น
สุหุฏฐ จ สุหุฏฐิตํ ดังนี้ ฯ

๓๖,๔๗. กุวจิ โอ พุยณฺชน.

การไปเพื่อเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีตั้งแต่เช้าทีเดียว คือเช้าเหลือเกิน, บทว่า
จรีตุ ได้แก่ เพื่อความมีอยู่, พันอื่นมีอยู่แก่ภิกษุ นั้น เพราะเหตุ นั้น ภิกษุ นั้น ชื่อว่า ปโรสหัสสะ ฯ
ในคำว่า อติปป ไช ตาว นี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม...^{๑๕๖} สูตร, ลง โออาคม
ด้วย กุวจิ โอ พุยณฺชน สูตร, ลง คอาคม ด้วย จศฺพท์ ในสูตรว่า ยวม ฯเปฯ มา นี้, แยก
พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สูตร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร...^{๑๕๗} สูตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปรี...^{๑๕๘} สูตร, ในคำว่า ปโรสหัสส นี้ แยกพยัญชนะ
ออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สูตร, ลง โออาคม ด้วย กุวจิ โอ พุยณฺชน สูตร, ลบสระหน้า
ด้วย สรา สเร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปรี... สูตร ฯ แต่ว่า ในคัมภีร์
สัททนีติ^{๑๕๙} พระอัครวังสเถระกล่าวไว้แล้วว่า ปโคศฺพท์ พึงเห็นว่าเป็นบทนิบาต มีอรรถเสมอกับ
ปาโตศฺพท์ ฯ เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้แล้วว่า บทว่า อติปปโค ได้แก่
ตอนเช้าอย่างยิ่ง ได้แก่เช้าเหลือเกิน ฯ แต่ว่า ในอรรถกถาปาฏิกสูตร^{๑๖๐} พระอรรถกถาจารย์
กล่าวไว้ว่า บทว่า อติปปโค ได้แก่ เข้าอย่างยิ่ง ฯ ในฎีกาแห่งปาฏิกสูตรนั้น^{๑๖๑} พระอาจารย์
ธรรมปาละกล่าวไว้ว่า บทว่า อติวิย ปโค ได้แก่ เข้าเกินเปรียบ ฯ เพราะฉะนั้น พระอัคร-
วังสเถระผู้รจนาคัมภีร์สัททนีติ ย่อมปรารณาคำอธิบายที่เสมอกันกับด้วยอรรถกถาและฎีกา
ทั้งหลาย ฯ ส่วนตัวข้าพเจ้า มีความชอบใจดังต่อไปนี้ ฯ บทว่า อติวิยปโค ย่อมแสดงเนื้อความ
แห่งอติศฺพท์เท่านั้น หาแสดงถึง ปโคศฺพท์ไม่, บทว่า ปาโต ย่อมแสดงอรรถแห่ง ปศฺพท์เท่านั้น
ในคำว่า ปาโต นี้ หาแสดงถึง โคศฺพท์ไม่, เพราะฉะนั้น ท่านจึงอธิบายว่า คอาคมลงมาพร้อม
กับ โออาคม ฯ เมื่อถือเอาคำอธิบายอย่างนี้ คัมภีร์ก็จางายนะ นยาสะรูปสัทธิและพาลาวตารและ
คัมภีร์อรรถกถาและฎีกา ย่อมไม่มีข้อแตกต่างกันและกัน ฯ

^{๑๕๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๕๗} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓

^{๑๕๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๕๙} สทท. สุตต. อ. ๑๓๐/๔๑.

^{๑๖๐} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑/๑.

^{๑๖๑} ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๓/๑/๑.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไร่เพราะเหตุไร?
ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บท ไร่เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า
เอถ ฯเปฯ โก ดังนี้ ในเพราะพยานะหลังเป็นนิมิต ย่อมไม่มีการลง โออาคม เพราะ กุจิ
ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ฯ นักศึกษาตั้งรูปเดิมไว้ว่า ตุมเห เอถ อิม โลกํ ปสฺสส, อยฺ โลกิ อนนฺน
โต, เอถ ปสฺสส มํ, อนนฺนโต อิม ดังนี้ ไม่ต้องลง โออาคม เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ แม้
ปาสฺสว่า อนนฺนโต ดังนี้ ก็มีอยู่บ้าง ฯ

๓๗,๕๗. นิคฺคหิตถุจ.

ในคำว่า จกฺขุปญฺญา อุตฺตปาติ, สตุโต อวสิโร อวณฺตสิโร, ภิกฺขเว อธิ จาเน ยาว
จ ปุริมชาติ, โย ปุคฺคโล อนนฺตลานิ ปาปานิ สพฺพโส สเมติ นี, ธรรมบพบาลีกล่าวว่า โย จ
สเมติ ปาปานิ อนนฺตลานิ สพฺพโส, ในคำว่า จกฺขุ อุตฺตปาติ นี ลงนิคฺคหิตถุจ ในเพราะสระหลัง
เป็นนิมิต ด้วย **นิคฺคหิตถุจ**^{๑๖๒} สูตร ฯ ในคำว่า อวสิโร ลงนิคฺคหิตถุจ ในเพราะพยานะ
หลังเป็นนิมิต ด้วย **นิคฺคหิตถุจ** สูตร ฯ ในคำว่า ยาวญฺจิ นี ลงนิคฺคหิตถุจ และแปลงเป็น
พยานะที่สุตวรรค ด้วย **วคฺคณฺตํ วา วคฺเค**^{๑๖๓} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไร่เพราะเหตุไร?
ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บท ไร่เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า อธิ
ฯเปฯ ทิสฺ ดังนี้ เพราะสระหรือพยานะหลังเป็นนิมิต ย่อมไม่มีการลง นิคฺคหิตถุจ เพราะ กุจิ
ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ฯ ในคำว่า ชนา อธิเว โลเก นํ ปุคฺคลํ ปสฺสนฺติ, ชโน เปจฺจ ปโรโลกิ สคฺเค
ปโมทติ, เอเตหิ หตฺถิยานาทิหิ ยานานิ โกจิ ปุคฺคโล อมตสงฺขาตํ นิพฺพานํ ทิสฺ น คจฺเจยฺย,
อธิ เวน น นี ไม่ต้องลงนิคฺคหิตถุจ เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ แยกพยานะออกจากสระ ด้วย
ปฺพุพฺพม...^{๑๖๔} สูตร, ลปสฺระหน้า ด้วย **สรา สเร...**^{๑๖๕} สูตร, นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย ปริ...^{๑๖๖} สูตร ฯ

ในคำว่า น หิ เอเตหิ นี ไม่ต้องลงนิคฺคหิตถุจ เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ
นักศึกษที่ตั้งรูปเดิมไว้ว่า ปจฺเจสฺสติ, วิจฺเจสฺสติ ดังนี้ อาเทศวิ เป็น ป ด้วย จศัพท์ ฯ

๓๘,๕๓. กุจิ โลป.

^{๑๖๒} กจฺจ. ๓๗., ปทฐป. ๕๗.

^{๑๖๓} กจฺจ. ๓๑., ปทฐป. ๔๙.

^{๑๖๔} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๖๕} กจฺจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๖๖} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ในคำว่า อหิ ตาสํ ภิกขุณีนํ สนฺติเก พุรุมฺหจริยํ จริสฺสามิ ฯ ในภิกขุณีวิวัฏฐปาฬี กล่าวไว้ว่า ตาสํ สนฺติเก พุรุมฺหจริยํ จริสฺสามิ ดังนี้ อหิ วิทฺธํ อคฺคํ ภควนฺตํ นมามิติ ชโนวตฺติ อติศัพทํ นักศึกษาพึงทราบว่าเป็น สมานนุ ๔ เพราะเหตุไร ? เพราะแสดงอุททาหรณ์ที่มาแล้ว ซึ่งเว้นจาก อติศัพทํ ในคำว่า วิทฺธํคฺคํ ดังนี้ ๔ ในคำว่า ตาสํ อหิ นี้ ลบนิกฺคิต ด้วย **กฺวจิ โลปํ** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...** สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย **สราสเร...**^{๑๖๗} สุตฺร, ที่ฆะ ด้วย **ทิมิ**^{๑๖๘} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...** สุตฺร ๔ ในคำว่า วิทฺธํ อคฺคํ นี้ ลบนิกฺคิต ด้วย **กฺวจิ โลปํ** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...** สุตฺร, ลบสระหน้าปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๑๖๙} สุตฺร, ที่ฆะ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...** สุตฺร แล้วที่ฆะ ด้วย **ทิมิ** สุตฺร ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กฺวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กฺวจิ บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีอุททาหรณ์ว่า อหเมว ฯเปฯ วิทิตฺวาน ดังนี้ เพราะสระหลังเป็นนิมิต ย่อมไม่มีการลบ นิกฺคิตอาคม เพราะ กฺวจิ ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ๔ นักศึกษาตั้งรูปเดิมไว้ว่า อหิ เหว ฐุน พาลิ, ภควา เอตํ อตฺถํ วิทิตฺวาน, อหิ เหว เอตํ อตฺถํ ดังนี้ ไม่ลบนิกฺคิต เพราะ กฺวจิ ศัพท์ห้ามไว้, แต่ให้อาเทศนิกฺคิตเป็น ม ด้วย **มทา สเร**^{๑๗๐} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...** สุตฺร ๔

๓๙,๕๕. พยญฺชเน จ.

ในคำว่า อริยสจฺจาน ทสฺสนํ, พุทฺธาน สาสนํ ดังนี้ ลบนิกฺคิต ด้วย **พยญฺชเน จ** สุตฺร ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กฺวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กฺวจิ บท ไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้ว่า แม้เมื่อมีอุททาหรณ์ว่า เอต ฯเปฯ ภาทํ โว ดังนี้ เพราะพยัญชนะหลังเป็นนิมิต ย่อมไม่มีการลบ นิกฺคิต เพราะ กฺวจิ ศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ๔ ในคำว่า เอตํ กมฺมํ อุตฺตมํ มงฺคลํ, ตํ เตน กรณณ อหิ โว ตุมฺเหว ทวามิ ภาทํ โว โหตุ, เอตํ มงฺคลํ อุตฺตมํ นี้ ไม่ต้องลบนิกฺคิต เพราะ กฺวจิ ศัพท์ห้ามไว้ ๔ แต่ให้อาเทศนิกฺคิต เป็น ม เป็น ท ด้วย **มทา สเร** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...**^{๑๗๑} สุตฺร, ในคำว่า ตํ โว, ภาทํ โว นี้ ก็ไม่ต้องลบนิกฺคิต เพราะ กฺวจิ ศัพท์ ๔

^{๑๖๗} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๖๘} กจจ. ๑๕., ปทฐป. ๑๗.

^{๑๖๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๗๐} กจจ. ๓๔., ปทฐป. ๕๒.

^{๑๗๑} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๔๐,๕๕. ปโร วา สโร.

ในคำว่า ภิกขเว อิติ เอวํ ภาสิตํ วจัน อภินนุทํ อิตติศัพทํ เป็นสมานันนะ ใน อภินนุทํ บทนี้ ลบสระหลัง ด้วย **ปโร วา สโร** สูตร, อาเทศนิกหิตเป็นที่สุดวรรค ด้วย **วคฺคนตํ วา...**^{๑๗๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...**^{๑๗๓} สูตร, ในคำว่า รูปํ อุตฺตมํ อุกฺคตํ อิว, พิชํ อิว นี้ ลบนิกหิต ด้วย **ปโร วา สโร** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีประโยคว่า อหเมว ฯเปฯ โหติ ดังนี้ เพราะมีนิกหิตและสระอยู่ข้างหลัง นิกหิตที่อยู่ข้างหลังหรือว่าสระนั้น ย่อมไม่ถึงการลบ เพราะ วาศัพท์ได้ห้ามไว้แล้ว ฯ ในคำว่า อหํเอว เอตํ วิตฺถกฺกํ อโหสิ นี้ ไม่มีการลบสระหลัง เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้, แต่อาเทศนิกหิต เป็น ม หรือ ท ด้วย **มทา สเร** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี...** สูตร ฯ

๔๐,๕๖. พยฺยชโน จ วิสญฺโณโค.

เมื่อนักศึกษาลบสระที่อยู่หลังนิกหิต ด้วยสูตรว่า **ปโร วา สโร**^{๑๗๔} แล้ว พยัญชนะสังโยค ย่อมกลายเป็นพยัญชนะวิสังโยค คือเป็นพยัญชนะปราศจากสังโยค ฯ

บทว่า นิคฺคหิตมฺหา เป็นอุปาทานในบทว่า ปฺรสุมี ฯ ถามว่า อนึ่ง คำว่า สญฺโณโค ท่านมิได้กล่าวไว้ในสูตรมิใช่หรือ คำว่า สญฺโณโค นั้นใส่เข้ามาจากที่ไหน เมื่อเป็นอย่างนั้นท่านกล่าวไว้แล้วเพราะเหตุไร? ตอบว่า บทว่า วิสญฺโณโค อันท่านกล่าวไว้แล้ว เพราะความเป็นศัพท์ที่มีศัพท์เชื่อมต่อกัน ฯ ติว่า พยัญชนะสังโยคมีอยู่ทีเดียว ในอุททาหรณ์ว่า เอวํ อสฺส ปุคฺคสฺส เต อาสวา วพฺพนฺติ, ปุปฺผํ อสฺสา ภิกฺขุณฺยา อูปฺปชฺชติ ฯ เอวํ อสฺส เต, ปุปฺผํ อสฺสา นี้ ลบสระหลัง ด้วย **ปโร วา สโร** สูตร ฯ ลบพยัญชนะสังโยคตัวแรก ด้วย **พยฺยชโน จ วิสญฺโณโค** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ลุตฺเต ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว ลุตฺเตบท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุททาหรณ์ว่า เอวํ อสฺส วิพฺนุคฺคํ ดังนี้ หลังจากนิกหิตมีสระหลังเป็นนิมิต ไม่ต้องทำพยัญชนะสังโยค ให้เป็นพยัญชนะวิสังโยค เพราะว่าการลบสระข้างหลัง ฯ ในคำว่า เอวํ อสฺส ปุคฺคสฺส อาสวา, เอวํ อสฺส ดังนี้ ไม่มีการลบสระหลัง เพราะ วาศัพท์ในสูตรว่า **ปโร วา สโร** ห้าม ฯ คือไม่มี

^{๑๗๒} กจจ. ๓๑., ปทรูป. ๔๙.

^{๑๗๓} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๑๗๔} กจจ. ๔๐., ปทรูป. ๕๕.

การทำให้เป็นวิสังโยค ด้วยสูตรว่า พุชฺฌนิน จ วิสญฺโฆโค ดังนี้ เพราะไม่มีการลบสละ
นั่นเอง ฯ แต่ให้อาเทศนิกคิตไป ด้วย มทา สเร สูตร, นำพญฺชนะประกอบสละหลัง ด้วย
นเย ปริ...^{๑๗๕} สูตร, ในคำว่า วิพฺนํ อคฺคํ นี้ ไม่มีการทำพญฺชนะวิสังโยค ด้วยสูตรนี้ เพราะ
ความไม่มีแห่งการลบสละหลัง ฯ แต่ให้ลบนิคคิต ด้วย กฺวจิ โลป^{๑๗๖} สูตร, แยกพญฺชนะออก
จากสละ ด้วย ปุพฺพม...^{๑๗๗} สูตร, ลบสละหน้า ด้วย สรา สเร...^{๑๗๘} สูตร, นำพญฺชนะ
ประกอบสละหลัง ด้วย นเย ปริ... สูตร, อาเทศนิกคิตไป ด้วย มทา สเร สูตร, นำพญฺชนะ
ประกอบสละหลัง ด้วย นเย ปริ... สูตร, แล้วทำที่ชะ ด้วย ทิณฺณิ สูตร ฯ

มีปาฐะเดิมว่า พญฺชนะเหล่าใดที่มีรูปเสมอกันมีอยู่ระหว่างแห่งพญฺชนะทั้ง ๓
ตัว ให้ลบพญฺชนะทั้ง ๓ แม้เหล่านั้นได้ ด้วย จคฺคํ ดังนี้^{๑๗๙} ฯ อธิบายว่า ในเมื่อมีสละตัวหนึ่ง
เป็นตัวขึ้นในระหว่างแห่งพญฺชนะ ๓ ตัว, พญฺชนะเหล่าใดที่มีรูปเสมอกันคือเป็นเหมือนกัน
พญฺชนะทั้งสามตัวนั้น ลบตัวต้นออกได้ ฯ ในสูตรนี้ อนุตรคฺคํ ย่อมใช้ในอรรถว่า ขึ้นตรง
กลาง ฯ บทว่า เตสํ เป็นฉฐฐวิภัตติมุ่งถึงคฺคํเบื้องต้น ฯ ท่านประกอบอปิคฺคํไว้ เพื่อจะ
ต้องการแสดงเนื้อความนั้น ฯ ในคัมภีร์โบราณบางฉบับ ปราภฺยปาฐะว่า ด้วย จคฺคํ มีการลบ
พญฺชนะทั้ง ๓ ตัว ที่มีรูปเสมอกันได้บ้าง ฯ บทว่า พุชฺฌนนานิ เป็นนิทธารณะ ฯ บทว่า สรฺพานํ
เป็น นิทธารณียะ ฯ บทว่า ตํ ได้แก่ อุทาหรณ์, บทว่า ยถา ได้แก่ เช่นไร, คือในคำว่า อคฺคิ
อาคารํ นี้ แยกพญฺชนะออกจากสละ ด้วย ปุพฺพม... สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย อวิณฺโณ
ยํ นวา^{๑๘๐} สูตร, นำพญฺชนะประกอบสละหลัง ด้วย นเย ปริ... สูตร, ด้วย จคฺคํ ลบ
พญฺชนะตัวต้น ฯ ในคำว่า วุตฺติ อสฺสํ นี้ แยกพญฺชนะออกจากสละ ด้วย ปุพฺพม... สูตร,
อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย อวิณฺโณ ยํ นวา สูตร, นำพญฺชนะประกอบสละหลัง ด้วย นเย ปริ...
สูตร, ด้วย จคฺคํ ลบพญฺชนะตัวต้นในเพราะสละหลัง ฯ

จบปริเฉทที่ ๔ ในสนธิรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

^{๑๗๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๗๖} กจจ. ๓๔., ปทฐป. ๕๓.

^{๑๗๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๗๘} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๑๗๙} กจจ. ๔๑.

^{๑๘๐} กจจ. ๒๑., ปทฐป. ๒๑.

๔.๑.๕ ประเพณีที่ ๕ ในสนธิรูปทีปนี

๔๒,๓๒. โค สเร ปุณฺณสาโคโม กุจิ.

ในที่สุดแห่งศัพท์นี้ว่า ปุณฺณ ดังนี้ ลง คอคมได้บ้าง ๆ ตัวอย่างเช่น ปุณฺณเอว, ลง คอคม ด้วย โค สเร ปุณฺณสาโคโม กุจิ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม...^{๑๔๑} สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร...^{๑๔๒} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๔๓} สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า ปุณฺณเอว ดังนี้อยู่ เพราะสระหลังเป็นนิมิต ไม่ต้องลง คอคม ในที่สุดแห่ง ปุณฺณศัพท์ได้บ้าง เพราะ กุจิ ศัพท์ห้าม ฯ ในคำว่า ปุณฺณ เอว นี้ ไม่ต้องลง คอคม เพราะ กุจิศัพท์ ฯ แต่ให้ทำสระเป็นปกติ ด้วย สเร กุจิ^{๑๔๔} สุตฺร ฯ ในคัมภีร์อรรถกถาขยาน พระจุฬารัตนพิพิธเถระกล่าวไว้แล้วว่า จศัพท์ เป็นอิตถีตรียคสมุจจยะ ฯ

๔๓,๓๓. ปาสฺส จนฺโต รสฺโส.

ในที่สุดแห่งศัพท์นี้ว่า ปา ให้ลง คอคม ฯ ในคำว่า ปาเอว อสฺส อหิตตฺตกสฺส วุตฺติ นี้ ฯ ปาเอว รัสสระสระที่สุด ด้วย ปาสฺส จนฺโต รสฺโส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพม... สุตฺร, ลบสระหน้า ด้วย สรา สเร...^{๑๔๕} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๔๖} สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุจิ บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า ปาเอว, วุตฺตยสฺส ดังนี้ เพราะสระหลังเป็นนิมิต ไม่ต้องทำวิธีที่กล่าวไว้แล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะ กุจิ ศัพท์ห้าม ฯ ในคำว่า ปาเอว นี้ ก็ไม่ต้องทำรัสสระสระที่สุด เพราะ กุจิศัพท์ห้ามไว้ ฯ แต่ให้ทำเป็นปกติ ด้วย สเร กุจิ^{๑๔๗} สุตฺร ฯ

^{๑๔๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๔๒} กจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓

^{๑๔๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๔} กจ. ๒๔., ปทฐป. ๓๕.

^{๑๔๕} กจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓

^{๑๔๖} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๔๗} กจ. ๒๔., ปทฐป. ๓๕.

๔๔,๒๔. อพฺโง อภิ.

อาเทศ อภิ เป็นอพฺกฯ บทว่า อภิ นี้ เป็นการกระทำคล้ายตามอุปสัคค์ฯ
 การประกอบเนื้อความเป็นฉัฏฐีวิภคตี แห่งบทที่มีปฐมาวักตีเป็นที่สุด
 คือ อภิ ท่านกล่าวไว้แล้วในคัมภีร์กัจจายนะ เพราะมอหการอาเทศ
 เหมือนในคำว่า อมุโม ดังนี้เป็นต้น^{๑๔๔} ฯ

ในคำว่า สทฺโธ อพฺกุคฺคจฺจติ, อภิอุทฺติรํ, อภิอุคฺคจฺจติ อาเทศ อภิ เป็น อพฺก, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...**^{๑๔๕} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...**^{๑๔๖} สูตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๔๗} สูตร ฯ

๔๕,๒๕. อชฺโณ อธิ.

ในคำว่า อธิโสภาโส, อธิอคฺมา, อาเทศ อธิ เป็น อชฺโณ, แยกพยัญชนะออกจาก
 สระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...**^{๑๔๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
 หลัง ด้วย **นเย...**^{๑๔๙} สูตร ฯ ปาฐะว่า อชฺโณกาเส^{๑๕๐} พระวชิรพุทธิเถระกล่าวไว้แล้ว ใน
 คัมภีร์นยาสะฯ ตัดบทเป็น อธิอาคฺมาฯ อาเทศ อธิ เป็น อชฺณ แยกพยัญชนะออกจากสระ
 ด้วย **ปฺพพม...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, แล้วทำรัสสะ ด้วย **รสฺส**^{๑๕๑} สูตร, แต่ในคัมภีร์สัททนีติ มีปาฐะว่า อชฺณาคฺมา^{๑๕๒}
 ดังนี้ ฯ

๔๖,๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.

ศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้น คือเหล่านี้ อภิ อธิ ไม่ต้องเป็นศัพท์มีรูปตามที่เรากล่าวแล้ว ฯ
 ตัวอย่างเช่น ปุปฺปํ อภิจฺฉิตํ. อภิ วีย อภิจฺฉิตํ, อธิอฺริตํ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย

^{๑๔๔} ปทฺฐป. ๒๔/๑๓.

^{๑๔๕} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๑๔๖} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๑๔๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๔๘} กจฺจ. ๑๒., ปทฺฐป. ๑๓.

^{๑๔๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๑๕๐} นฺยาส. อ. ๔๕/๕๘.

^{๑๕๑} กจฺจ. ๒๖., ปทฺฐป. ๓๘.

^{๑๕๒} สทฺท. สุตฺต. อ. ๕๘/๒๘.

ปุพฺพม... สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ในคัมภีร์น्याสะ มีปาฐะว่า อภิจนฺต^{๑๙๗} ดังนี้

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า อพฺภริตฺ อชฺฌณฺมุตฺโต ดังนี้ เพราะมีอิทธิพลหายไปเป็นนิมิต ไม่ต้องอาเทศ อภิ เป็น อพฺภ อภิ เป็น อชฺฌ เพราะ วา ศัพท์ห้ามไว้ คือไม่ต้องมีรูปอย่างทีกล่าวอาเทศไว้ ๕ แต่ใน คัมภีร์น्याสะ มีปาฐะว่า รูปที่กล่าวอาเทศไว้แล้วนั้น ไม่ต้องมี^{๑๙๘} ๕

๔๗,๒๓. **อติสฺส จนฺตสฺส.**

รูปที่กล่าวอาเทศไว้แล้ว ชื่อว่า วุตฺตรูป, บทนี้เป็นกัมมธรรยสมาส ๕ ในอุทาหรณ์ว่า อติสฺสคฺคเณ, อติสฺสํ นี ไม่ต้องมีรูปตามที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ด้วย **สพฺโพ จํ ติ**^{๑๙๙} สูตร ด้วย สูตรว่า **อติสฺส จนฺตสฺส** ๕ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพมโร...**^{๒๐๐} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...**^{๒๐๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ ยุตฺเต**^{๒๐๒} สูตร๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อวิณฺเณ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว อวิณฺเณ บท ไว้เพื่อให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า อจฺจนฺตํ ดังนี้ เมื่อมีศัพท์เบื้องหลัง ไม่ต้องอาเทศ ติ เป็น จ เพราะความไม่มีแห่งอิทธิพลที่อยู่หลัง ๕ ในคำว่า อติอนฺตํ นี แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพม...** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **อวิณฺเณ ยํ นวา**^{๒๐๓} สูตร, อาเทศ ตฺย เป็น จ ด้วย **สพฺโพ จํ ติ** สูตร, ทำ จสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปริ เทว...**^{๒๐๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, ในคัมภีร์น्याสะ มีปาฐะว่า อจฺจนฺโต ดังนี้ ๕

^{๑๙๗} นฺยาส.อ. ๔๖/๕๙.

^{๑๙๘} นฺยาส.อ. ๔๖/๕๙.

^{๑๙๙} กจจ. ๑๙., ปทฐป. ๒๒.

^{๒๐๐} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๑} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๒๐๒} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๓} กจจ. ๒๑., ปทฐป. ๒๑.

^{๒๐๔} กจจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐.

๔๘,๔๓. กุวจิ ปฏิ ปติสส.

ในคำว่า ปฏิกุคิ ภิกขุณา ทาตพุโ, ปติอคุคิ, ปฏิหณฺณติ ดังนี้ อาเทศ ปฏิอุปัสค เป็น ปติ ได้บ้าง แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...**^{๒๐๕} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...**^{๒๐๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๐๗} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุวจิ บท ไว้เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า ปัจจุบันติเม ฯเปฯ วาโส ฯ ดังนี้ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ไม่ต้องอาเทศปติ เป็น ปฏิ ได้บ้าง เพราะ กุวจิ ศัพท์ห้ามไว้ ฯ ในคำว่า ปติอนฺติเมสฺ นี้ ด้วย กุวจิศัพท์ จึงไม่มีการอาเทศ ปติ เป็น ปฏิ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, อาเทศอิ เป็น ย ด้วย **อิณฺณณิ ยํ นวา** สูตร, อาเทศ ตฺย เป็น ฌ ด้วย **สพฺโพ ฌํ ติ** สูตร, ทำจสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปร...** สูตร, ในคำว่า ปติสยิติ, ปติหณฺณติ, ปติรูปเทสวาโส นี้ ด้วย กุวจิศัพท์ห้ามไว้ จึงไม่มีการเทศ ปติ เป็น ปฏิ ฯ

๔๘,๔๔. ปุณฺณสฺส พยฺยชเน.

บทว่า สโร เป็นปกติกัตตา ใน อโหติ ฯ ในคำว่า ปุณฺณโน นี้ อาเทศ อ เป็น อุ ด้วย **ปุณฺณสฺส พยฺยชเน** สูตร ทำจสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทว** ฯเปฯ สูตร, ในคำว่า ปุณฺณตํ นี้ อาเทศ อ เป็น อุ ด้วย **ปุณฺณสฺส พยฺยชเน** สูตร ฯ

ในคำว่า มนุญฺณํ นี้ อาเทศ โอ เป็น อุ ด้วย **อนฺตศัพท์**, ลบสระหลัง ด้วย **วา ปโร อสฺรูปา**^{๒๐๘} สูตร, ทำจสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทว...** สูตร, ตัดบทเป็น มโน ญญํ ดังนี้บ้าง ฯ

๕๐,๔๕. โอ อวสฺส.

ตุมฺเห อนฺธกาเรน โมหนฺธกาเรน กตฺตฺมฺเตน โอนฺทฺธา อวณฺทฺธา นี้ อาเทศ อว เป็น โอ ด้วย **โอ อวสฺส** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กุวจิ ไว้เพราะเหตุไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ ผู้เจริญ เรากล่าว กุวจิ บท ไว้เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นว่า แม้เมื่อมีอุทาหรณ์ว่า

^{๒๐๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๐๖} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๒๐๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๐๘} กจจ. ๑๓., ปทฐป. ๑๕.

อวสุสุตฺต ฯ เปฯ โลหิตํ ดังนี้ เพราะพยัญชนะหลังเป็นนิมิต ไม่ต้องอาเทศเป็น โอ ได้บ้าง เพราะ กฺวจิ ศัพท์ห้ามไว้ ฯ ในคำว่า อวสุสุตฺต นี้ ไม่ต้องอาเทศ อว เป็น โอ เพราะ กฺวจิ ศัพท์ห้ามไว้ ฯ

๕๑,๕๙. อนุปทิจ्ञานํ วุตตโยคโต.

ก็ ในคัมภีร์พาลาวตาร^{๒๐๙} พระสังฆมมกิตติเถระกล่าวไว้ว่า สูตรว่า **อนุปทิจ्ञานํ วุตตโยคโต**^{๒๑๐} นี้ เป็น วิธสูตร ฯ ชื่อว่า อุกทิจ्ञา เพราะวิเคราะห์ว่า ท่านยกขึ้นแสดงไว้ในที่สุด ฯ อีกอย่างหนึ่ง อุปสัคมิ อภิ อธิ เป็นต้น ที่ท่านอาจารย์กัจจายนะยังไม่ได้แสดงแล้ว ชื่อว่า อนุปทิจ्ञา ได้แก่ ป ปรา อุปนิ อุปสัคเป็นต้น ฯ สูตรที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วนั้นแหละ หรือว่า สูตรแห่งคำที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วนั้นแหละ ชื่อว่า วุตตโยค ฯ เพราะฉะนั้น อธิบายว่า เพราะสูตรที่กล่าวไว้แล้ว ฯ คือ เพราะความเชื่อมต่อแห่งสูตรที่กล่าวไว้แล้ว ฯ บัณฑิตพึงทราบ สนธิโดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว เพราะสูตรที่กล่าวไว้แล้ว เพราะความเชื่อมต่อแห่งสูตรที่กล่าวไว้แล้วในสระสนธิ แห่งอุปสัคและนิบาตทั้งหลายที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้ยกขึ้นแสดง ฯ บัณฑิตพึงประกอบรูป แห่งอุปสัคและนิบาตทั้งหลาย ที่ข้าพเจ้ายังมิได้ยกขึ้นแสดงไว้ ฯ ในคำว่า ปาปนํ นี้ ตัดบทเป็น ป อาปนํ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...**^{๒๑๑} สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...**^{๒๑๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...**^{๒๑๓} สูตร, ในคำว่า ปรายนํ นี้ ตัดบทเป็น ปริ อยนํ, ลบนิคหิต ด้วย **กฺวจิ โลป** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร แล้วทำที่ชะ ด้วย **ทิจฺฉิ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบ สระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, อีกอย่างหนึ่ง ตัดบทเป็น ปริ อยนํ, แยกพยัญชนะออกจาก สระด้วย **ปฺพพม...** สูตร, ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, ทำที่ชะ ด้วย **ทิจฺฉิ**^{๒๑๔} สูตร, อีก อย่างหนึ่ง ตัดบทเป็น ปริ อยนํ ลบนิคหิต ด้วย **กฺวจิ โลป**^{๒๑๕} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า อูปายนํ ตัดบทเป็น อุป อยนํ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, ทำที่ชะ ด้วย **ทิจฺฉิ** สูตร, อีกอย่างหนึ่ง ตัดบทเป็น

^{๒๐๙} พาลา. ๑๐.

^{๒๑๐} กจจ. ๕๑., ปทฐป. ๕๙.

^{๒๑๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๑๒} กจจ. ๑๒., ปทฐป. ๑๓.

^{๒๑๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๑๔} กจจ. ๒๕., ปทฐป. ๓๗.

^{๒๑๕} กจจ. ๓๘., ปทฐป. ๕๓.

อุป อายนํ ๑ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า อุปาหนํ ตัดบทเป็น อุป อาหนํ, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า นุยาโยโค ตัดบทเป็น นิ อา โย โค แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, อาเทศ อิ เป็น น ด้วย **อิวณฺโณ ยํ นวา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า นิรูปติ ตัดบทเป็น นิอุปติ ลง ลอาคม ด้วย **ยวม ๑เปฯ คมา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, นิรูปิตติ ก็มี แล้วทำที่ฆะ ด้วย **ทิจํ** สูตร ๑ คำที่เหลือเป็น เช่นกับคำที่กล่าวมาแล้ว ๑ นักศึกษาตั้งรูปเดิมไว้ว่า อนุโพโธ ดังนี้, เมื่อจวนจะถึงการกระทำในวิธีตามทีกล่าวไว้แล้ว ด้วยสูตรทั้งหลายว่า **โลปญจ ตตฺราราโร**^{๒๑๖} ก็ทำเป็นปกติสระด้วยสูตรว่า **สรา ปกติ พยญฺเน**^{๒๑๗} ๑ ในคำว่า ทุอุปสนฺตํ, สอุปสนฺตํ นี้ ลงพยัญชนะอาคม ด้วย **ยวม ๑เปฯ คมา**^{๒๑๘} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, เพาะพยัญชนะอยู่หนปลาย ทำที่ฆะ ด้วย **ทิจํ** สูตร, บทว่า ทุอาลโย แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร อาเทศ อุ เป็น ว ด้วย **วโมทฺทฺนฺตานํ**^{๒๑๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า ทุอาชฺยาตํ ลงพยัญชนะอาคมด้วย **ยวม ๑เปฯ คมา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร ลบสระหน้าด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า สฺอาชฺยาตํ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, อาเทศ อุ เป็น ว ด้วย **วโมทฺทฺนฺตานํ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า อุอิริตํ ลง ทอาคมด้วย **ยว ๑เปฯ คมา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร โลป** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ ยุตฺเต** สูตร ๑ บทว่า สํวฺทิจฺจิ อาเทศเป็นพยัญชนะ ด้วย **มทา สเร** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า วิอคฺคํ ลง ยอาคม ด้วย **ยว ๑เปฯ คมา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร,

^{๒๑๖} กจจ. ๒๗., ปทฺฐป. ๓๙.

^{๒๑๗} กจจ. ๒๓., ปทฺฐป. ๓๖.

^{๒๑๘} กจจ. ๓๕., ปทฺฐป. ๓๔.

^{๒๑๙} กจจ. ๑๘., ปทฺฐป. ๒๐.

นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, บทว่า วิอิวิคฺคํ อาเทศ อิธิ เป็น
อชฺฌม ด้วย อชฺฌม อิธิ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย
สรา สเร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, ลบสระหลัง ด้วย
วา ปโร อสฺสสุปา สูตรฯ ปาฐะว่า วิชฺชคฺคํ ดังนี้ก็มีบ้างฯ วิชฺชคฺคํ แยกพยัญชนะออกจาก
สระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, วิอคฺคํ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, อาเทศ อิ เป็น
ย ด้วย **อิณณ ยํ นวา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ ยุตเต** สูตรฯ
อาเทศ ว เป็น พ ด้วย จคฺัพท ในสูตรว่า **โท ธสฺส จ^{๒๒๐}**ฯ อวอาคมํ ลง ยอาคม ด้วย **ยว**
ฯเปฯ คมา สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา**
สเร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, อนุเอติ แยกพยัญชนะออก
จากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, อาเทศ อุ เป็น ว ด้วย **วโม...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, อนุอุปมาโต แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพม...** สูตร, ลบสระหน้า
ด้วย **สรา สเร...** สูตร, ทีฆะสระหลัง ด้วย **ทีฆํ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย ปริ... สูตร, อนุอจฺฉริโย รัสสะเป็น อุ ด้วย **รสฺสํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย
ปฺพุพ... สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**
ปริ... สูตร, มีการตัดบทเป็น อนุอจฺฉริโย ดังนี้บ้างฯ แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...**
สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...**
สูตร, ปริเอนา ลง ยอาคม ด้วย **ยว ฯเปฯ คมา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ**
... สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**
ปริ... สูตร, ปรา อา มาโส แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ด้วย
สรา สเร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปริ...** สูตร, เมื่อสระหลังเป็น
นิमितแห่งพยัญชนะ และเมื่อพยัญชนะหนปลายเป็นนิमित ย่อมมีการทำสนธิแห่งสระทั้งหลาย
โดยนัยที่กล่าวไว้แล้วนั้นแหละอย่างนี้ว่า เมื่อสระหนปลายก็ดี พยัญชนะหนปลายก็ดีมีอยู่ สนธิ
ทั้งหลายย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้ฯ

อนึ่งเพราะพยัญชนะหนปลายเป็นนิमित นักศึกษาพึงทราบการทำสนธิ แห่ง
พยัญชนะทั้งหลายได้ฯ ในคำว่า ปริคฺคโห ทำคสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...**
สูตร, ปคฺคโห ทำคสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร, ปกฺกโม ทำคสทิสพยัญ
ชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร, ปรากโม ทำทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร

^{๒๒๐} กจ. ๒๐., ปท. ๒๗.

แล้วทำรัสสะ ฯ นิกสาโว, นิลยณฺ, ทูลลยณฺ ทำสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร, ทฎิฏฺ, ทฎุตฺ, ทำพอสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติยปจมา** สูตร, ทฎพุตฺ, ทฎุตฺ ทำวสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว...** สูตร, อาเทศ ๖ ๒ ตัว เป็น พ ๒ ตัว ด้วย จศัพท์ ใน **โท ธสฺส จ** สูตร, สํทิฏฺ จ อาเทศนิกหิต เป็น **วคฺคนฺต** ด้วย **วคฺคนฺตํ วา วคฺเค** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี ยุตฺเต** สูตร, ทคฺคโ, วิคฺคโ, นิคฺคโ, วินิคฺคตํ ทำสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปร เทวภาโว จานะ** สูตร ฯ เพราะพยัญชนะเป็นนิमित ย่อมมีการพยัญชนะสนธิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ บัณฑิตพึงประกอบ อุทาหรณ์มี อภิกรรม ปติกรรม เป็นต้นที่เหลือแม้มีอยู่ในฐานะทั้งปวง ฯ รูปสำเร็จแห่งสนธิ จบ ปริบูรณ์แล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอการจนาคัมภีร์กัจจายนโยชนา จงเป็นปัจจัยเพื่อบรรลुพระนิพพาน ฯ

จบปริเฉทที่ ๕ ในสนธิรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้ ปริเฉทที่ ๑ ในโยชนามูลกัจจายนะ จบแล้ว

๔.๒. โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๒ (นาม) แปล

๔.๒.๑ ปริเฉทที่ ๑ ในนามรูปทีปนี

๕๒,๖๐. ชินวจนฺยุตฺตํ หิ.

พระอาจารย์กัจจายนะครั้งแสดงสนธิกัปปี อันเป็นเหตุแห่งความฉลาดในอักขระ แก่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้แสวงหาโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะแสดงนามกัปปี อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ฉลาดในบท จึงกล่าวสูตรเป็นต้นว่า **ชินวจนฺยุตฺตํ หิ** เป็นต้น ฯ สูตรนี้ว่า **ชินวจนฺยุตฺตํ หิ** ดังนี้ อันบัณฑิตพึงทราบว่าเป็นสูตรที่มีประโยชน์เพื่อการกระทำให้ง (อธิการสูตร) ฯ การกระทำ กล่าวคือ หน้าที่อันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ อีกอย่างหนึ่ง การกระทำ กล่าวคือ เหตุอันยิ่ง ชื่อว่า อธิการะ ฯ การกระทำให้ง เป็นความต้องการคือเป็นประโยชน์ แก่สูตรใด สูตรนั้น ชื่อว่า อธิการัตตะ ฯ เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวไว้ในอุปทาน์ตถกถาวว่า^{๒๒๑}

^{๒๒๑} ชุ.อป. อ. (บาลี) ๑/๕/๑๑๙.

พระโบราณจารย์ ย่อมเรียกหน้าที่อันยิ่ง เหตุอันยิ่งว่า เป็นประโยชน์
อันยิ่ง, การกระทำอันยิ่ง อันบัณฑิตย่อมกระทำเพราะความเป็นผู้
ประเสริฐคือความเป็นผู้เจริญที่สุด ฯ

อีกอย่างหนึ่ง การกระทำอันยิ่ง ชื่อว่าเป็นประโยชน์แห่งการประกอบ เพราะเป็น
อุปการะในสูตรทั้งหลาย ฯ การกระทำให้ง่าย เป็นความต้องการ คือเป็นประโยชน์แก่สูตรใด สูตร
นั้น ชื่อว่า อธิการัตตะ ฯ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปสิทธิฎีกาตอนที่ว่าด้วยนาม^{๒๒๒} พระพุทธปิยะ
เถระจึงกล่าวไว้ว่า ชื่อว่า อธิการะ เพราะฉะนั้น บัณฑิตย่อมกระทำให้ง่าย ฯ อธิบายว่า
ท่านอาจารย์ย่อมประกอบไว้ เพราะความเป็นสูตรที่มีอุปการะแก่สูตรนั้น ในสูตรต่อ ๆ ไป ฯ

๕๓,๖๑. **ลึงคณฺจ นิปฺปจฺเจเต.**

ท่านอาจารย์กัจจายนะ กระทำคัมภีร์กัจจายนะนี้ให้มีข้อแตกต่างจากคัมภีร์สันสกฤต
จึงกล่าวปริภาสาสูตรว่า **ลึงคณฺจ นิปฺปจฺเจเต** ดังนี้ เพื่อประโยชน์แก่การตั้งศัพท์เดิม โดยความ
เป็นคำอันสมควรแก่พระดำรัสของพระชินเจ้า ฯ บทว่า **ยถา ยถา** ได้แก่ ประการใด ๆ คำว่า
ชินวจนฺยุตฺตํ **หิ**^{๒๒๓} ได้แก่ อันสมควรแก่พระดำรัสของพระชินเจ้านั้นเทียว, บทว่า **ตถา ตถา**
ได้แก่ ประการนั้น ๆ, อนึ่ง ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ ศัพท์ อันเราให้สำเร็จ คือให้สำเร็จรูป ฯ
เนื้อความนี้ อันพระวชิรพุทธเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์นยาสะ ฯ อีกอย่างหนึ่ง ศัพท์เดิมย่อมชื่อว่า
เป็นคำอันสมควรแก่พระดำรัสของพระชินเจ้านั้นเอง โดยประการใด ๆ, ศัพท์เดิมอันเราตั้งขึ้น
คือตั้งไว้ ในกัจจายนะสูตรนี้ โดยประการใด ๆ คือโดยประการมี เอต อมฺห สตฺถ พุรฺหม อตฺต สข
ราช ดังนี้ เป็นต้น นั้น ฯ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์รูปสิทธิฎีกา^{๒๒๔} พระพุทธปิยะเถระจึงกล่าวไว้
ว่า ศัพท์เดิมอันข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว โดยประการใด ๆ เป็นคำที่สมควร ด้วยพระดำรัสของพระ
ชินเจ้า คือชื่อว่า ไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้า ฯ บทชื่อว่า **ลึงค** อันเป็นปกติรูป อันข้าพเจ้า
ย่อมให้สำเร็จ คือกระทำให้สำเร็จแล้วตั้งไว้ ในกัจจายนะสูตรนี้ โดยอาการที่เว้นจากอักษรอัน
เป็นที่สุดซึ่งสมควร แก่พระดำรัสของพระชินเจ้า โดยประการนั้น ๆ คือโดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า
บุริส รุกฺข สตฺถ ภิภู ราช พุรฺหม อตฺต สพุพ ย ต เอต อมฺห ตุมฺห ดังนี้ ฯ ในคัมภีร์นยาสะ
อรรถพยายานและพาลาวตาร พระวชิรพุทธเถระ พระจุฬาวชิรพุทธเถระ พระสัทธัมมกิตติเถระ
กล่าวไว้ว่า สองบทว่า จสฺสทฺโธ จปิยติ ได้แก่ จศัพท์ ย่อมรวบรวมเอา กิริยาบท ฯ อนึ่ง ใน

^{๒๒๒} ปทฺฐป. ฎีกา. ๖๐/๓๒.

^{๒๒๓} กจจ. ๕๒., ปทฺฐป. ๖๐.

^{๒๒๔} ปทฺฐป. ฎีกา. ๖๐/๓๒.

คัมภีร์รูปสัทธา^{๒๒๕} พระพุทธปิยะเถระกล่าวไว้ว่า แม้ธาตุทั้งหลาย ก็ย่อมสำเร็จได้ ด้วย จัศพัท
ดังนี้ ๕ เพื่อจะแสดงถึงศัพท์เดิมที่นักศึกษาฟังตั้ง คือฟังให้สำเร็จ โดยย่อ ท่านอาจารย์จึงกล่าว
โดยความเป็น กเถตุกัมมยตาปัจฉาว่า ตั ยถา ดังนี้ ๕ ขยายความว่า ถามว่า ลิงค์นั้นเป็น
อย่างไร ? ตอบว่า ลิงค์อันบัณฑิตฟังตั้งไว้ว่า เอโส ๕ เปฯ ราชา ดังนี้ ๕ ท่านอาจารย์ประสงค์จะ
แสดงลิงค์ที่นักศึกษาฟังตั้งไว้ก่อน จึงตั้งคำถามถึงลิงค์ที่ยังไม่ได้ตั้งไว้, เพราะฉะนั้น ท่านจึงไม่
กล่าวว่า เอต ๕ เปฯ ราชา ดังนี้ กลับกล่าวว่า เอโส โน ๕ เปฯ ราชา ดังนี้ ๕ ขยายความว่า พระ
ผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระศาสดา ของเรา คือของพวกเรา ๕ นักศึกษากระทำอธิการ
สูตรว่า **ชินวจนยุดตํ หิ** ดังนี้ ๕ แล้วฟังตั้งเป็นลิงค์ด้วย **ลิงคณฺจ นิปฺจเต** สูตร ๕

เมื่อนักศึกษาตั้งบทเดิมไว้ว่า เอต ดังนี้ ๕ แล้วตั้งชื่อเป็นลิงค์ ด้วย **ปรสมณฺญา**
ปิโย^{๒๒๖} สูตร ๕ หลังลิงค์ ลงวิภตติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย**^{๒๒๗} สูตร ๕ ก็แล วิภตติเหล่านั้น
เป็นไฉน ๕ วิภตติเหล่านั้นคือ สิ โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมึ สฺ ๕ จากนั้นจึงตั้งให้
สำเร็จรูปโดยไม่ผิดจากพระดำรัสของพระชินเจ้า ด้วย **ตทณฺโปรเณ**^{๒๒๘} สูตร ๕ เมื่อความสงสัย
ในความไม่แน่นอนแห่งวิภตติเหล่านั้นมีอยู่ จึงลงปฐมวิภตติ ด้วย **ลิงคตฺเถ ปจฺมา**^{๒๒๙} สูตร
เพราะความปรารถนาที่จะกล่าว, เมื่อเอกวจนะในความแน่นอน แห่งปฐมวิภตตินั้น อัน
นักศึกษาฟังกล่าว ลง สิ เอกวจนะ, อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสํ โต**^{๒๓๐} สูตร ๕ อาเทศ สิ
วิภตติ เป็น โอ ด้วย **โส**^{๒๓๑} สูตร ๕ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๕ เปฯ ชเย**^{๒๓๒}
สูตร, ลบสระหน้า และและปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโปมาเทศปจฺยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ**
ปคติ^{๒๓๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย ปรี ยุดเต** สูตร, สำเร็จรูปเป็น เอโส ๕

สูตรว่า **ชินวจนยุดตํ หิ**^{๒๓๔} ตามไป เมื่อนักศึกษาตั้งบทเดิมว่า อมุห ด้วยสูตรว่า
ลิงคณฺจ นิปฺจเต นี้ แล้วลงวิภตติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สูตร, ตั้งเป็นวิภตติ ด้วย **สิ โย**

^{๒๒๕} ปทฐป. ๑. ๖๑/๕๖.

^{๒๒๖} กจ. ๙., ปทฐป. ๑๑.

^{๒๒๗} กจ. ๕๔., ปทฐป. ๖๒.

^{๒๒๘} กจ. ๕๖., ปทฐป. ๖๔.

^{๒๒๙} กจ. ๖๕ : ๒๔๔., ปทฐป. ๒๔๓.

^{๒๓๐} กจ. ๑๗๔., ปทฐป. ๒๑๑.

^{๒๓๑} กจ. ๑๐๔., ปทฐป. ๖๖.

^{๒๓๒} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๓๓} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๓๔} กจ. ๕๒., ปทฐป. ๖๐.

๒๓๕ สมิ สุต^{๒๓๕} สุต, ตั้งเป็นคำที่ไม่ผิดจากพระดำรัสของพระชินเจ้า ด้วย ตทณุปโรธ^{๒๓๖} สุต, ตั้ง อมฺห ชื่อสามี ด้วย ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี^{๒๓๗} สุตฯ ลง ฌฐิวิภัตติโนอรรค แห่งสามี ด้วย สามีสมิ ฌฐิ^{๒๓๘} สุต, เมื่อความแน่นอนแม่แห่งวิภัตตินั้นมีอยู่ นักศึกษาพึง กล่าวพหุจนะ, ลง นํ พหุจนะฯ อาเทศ อมฺหศัพทํกับ นํวิภัตติ เป็น โน ด้วย ปทโต ทุตติ ยาจตุตถิฌฐิสฺส โวโน^{๒๓๙} สุตฯ

เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า สตุถา ศัพทํเดิมเป็น สตุถุ ดังนี้แล้ว ลง สิ ปฐมาวิภัตติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา^{๒๔๐} สุตฯ อาเทศ อุ เป็น อา และลบ สิ ด้วย สตุถูปิตาทินมา สิสฺมิ สิลोโป ๑ สุตฯ

พฺรหฺมา ศัพทํเดิมเป็น พฺรหฺม, อตฺตา ศัพทํเดิมเป็น อตฺต, สขา ศัพทํเดิมเป็น สข, ราชา ศัพทํเดิมเป็น ราช ลง สิ ปฐมาวิภัตติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สุต, อาเทศ สิ เป็น อา ด้วย สฺยา ๑ สุต, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ สุต, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป ๒๒๒ ปกฺติ สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย ปริ ยุตเต สุตฯ

๕๔,๖๒. ตโต ๑ วิภตฺติโย.

พระอาจารย์กัจจายณะ กล่าวสูตรว่า ตโต ๑ วิภตฺติโย ไว้ เพื่อให้ให้นักศึกษาได้รู้ เนื้อความว่า ลงวิภัตติหลังลิงค์ฯ ในคัมภีร์อรรถพยายาน พระจุฬาราชมนตรีเถระ กล่าวไว้ว่า สูตรว่า ตโต ๑ วิภตฺติโย นี้เป็นวิธิสฺส และเป็นสํญญาสูตรฯ จริงอยู่ ในคัมภีร์อรรถพยายาน นั้น พระจุฬาราชมนตรีเถระกล่าวอธิบายไว้ดังต่อไปนี้ :- เพราะเหตุที่การตั้งชื่อวิภัตติมีด้วยสูตรนี้ และมีใช้ด้วยสูตรอื่น เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวสูตรนี้ว่า เป็นวิธิสฺสฯ การตั้งชื่อเอกวจนัย ท่านก็ตั้งชื่อด้วยอำนาจแห่ง จศัพท ในสูตรนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เป็นสํญญาสูตรฯ หลังลิงค์เหล่านั้น ที่สมควรแก่พระดำรัสของพระชินเจ้า ลงวิภัตติทั้งหลายฯ ในคัมภีร์นยาส อรรถพยายาน และพาลาวตาร พระวชิรพุทธิเถระ พระจุฬาราชมนตรีเถระ พระสัทธัมมกิตติเถระก็ กล่าวไว้ว่า ตั้งวิภัตติเหล่านั้นให้ชื่อว่าเอกวจนะ พหุจนะ และ ชื่อว่าปฐมาวิภัตติเป็นต้น ท่านก็

^{๒๓๕} กจจ. ๕๕., ปทรูป. ๖๓.

^{๒๓๖} กจจ. ๕๖., ปทรูป. ๖๔.

^{๒๓๗} กจจ. ๙๑ : ๒๘๓., ปทรูป. ๓๑๖.

^{๒๓๘} กจจ. ๓๐๑., ปทรูป. ๙๒,๓๑๕.

^{๒๓๙} กจจ. ๑๔๗., ปทรูป. ๒๔๖.

^{๒๔๐} กจจ. ๖๕ : ๒๘๔., ปทรูป. ๒๘๓.

ทำไว้แล้ว ด้วย จศัพท^{๒๔๑} ๙ ส่วนในคัมภีร์รูปลัทธิ^{๒๔๒} พระพุทธปิยะเถระกล่าวไว้ว่า หลังจากบพินบาตที่มี ตเว และตุนปัจจัยเป็นที่สุด ท่านก็ตั้งชื่อวิภัตติทั้งหลาย เป็นเอกวจนะ พหุวจนะ และปรุมาวิภัตติเป็นต้น ด้วย จศัพท ๙

๕๕,๖๓. สี โย อ โย นา หิ ส นั สุมา หิ ส นั สมิ สุ.

ท่านอาจารย์ก็เจายนะกล่าวสูตรว่า สี โย เป็นต้น ไว้ในลำดับแห่งสูตรว่า **ตโต จ วิภตติโย**^{๒๔๓} เพื่อที่จะให้นักศึกษาได้รู้ว่า ก็ วิภตติเหล่านั้น ได้แก่ วิภตติเหล่านี้ เพราะความที่ท่านมิได้กล่าวโดยการตั้งชื่อวิภัตติไว้ในเบื้องต้นว่า **ตโต จ วิภตติโย** ๙ ในคัมภีร์อรรถพยายาน พระจุฬารูปพุทธเถระก็กล่าวไว้ว่า สูตรนี้เป็นสัญญาสูตร มิใช่ปริภาสาสูตร เพราะเนื้อความที่ท่านกำหนดไว้ด้วยปริภาสาสูตร ๙ แม้ในคัมภีร์รูปลัทธิ^{๒๔๔} พระพุทธปิยะเถระก็กล่าวไว้ว่า สูตรนี้เป็นสัญญาสูตร ๙ มีคำถามเข้ามาว่า ก็ การตั้งคำถามว่า ก็แล วิภตติเหล่านั้น ได้แก่วิภตติเหล่านี้ ย่อมไม่สมควร ๙ เพราะเหตุไร เพราะความไม่มีแห่งความสงสัย เพราะท่านแสดง สิปฐมา วิภตติเป็นต้นไว้โดยสรุปในสูตร ? ตอบว่า คำเจตนานั้น ไม่สมควรก็หาไม่ได้ ๙ เหมือนอย่างว่าเมื่อคำว่า กุสละธมฺโม ดังนี้ อันท่านกล่าวแล้ว ความเป็นกุสละ อันบัณฑิตแม้รู้ได้แล้ว ก็ยังถามว่า กตเม ธมฺมา กุสลา ดังนี้ เพราะความประสงค์ที่จะตอบเอง ย่อมมี ฉะนั้น ท่านอาจารย์แม้รู้อยู่ ว่า วิภตติทั้งหลายมี สี เป็นต้น ยังทำเป็นเหมือนไม่รู้ ตั้งคำถามว่า ก็แล วิภตติเหล่านั้นเป็นไฉน ดังนี้ ฉะนั้น ๙ เพราะฉะนั้น คำถามนั้น ย่อมสมควรนั้นเทียว ๙ เพราะเหตุนั้น ในคัมภีร์อรรถพยายาน พระจุฬารูปพุทธเถระจึงกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้ถึงความมีอยู่แห่งสภาวะธรรม ทรงทำเป็นเหมือนไม่รู้ ตั้งคำถามว่า กตเม ธมฺมา กุสลา ดังนี้ ฉะนั้นนั้นเทียว, ท่านอาจารย์แม้รู้อยู่ ก็ทำเป็นเหมือนไม่รู้ ตั้งคำถามว่า กา จ ปน ตาโย วิภตติโย ดังนี้ ฉะนั้น ๙

ถามว่า วิภตติเหล่านั้น เป็นไฉน ? ตอบว่า วิภตติมี ๑๔ ตัว มี สิปฐมาวิภตติเป็นต้น เหล่านี้คือ วิภตติ ๒ ตัวที่ท่านตั้งไว้อย่างนี้ว่า สี โย เป็นปรุมาวิภตติ ๙ วิภตติ ๒ ตัว คือ อ โย ๙ ๙ วิภตติ ๒ ตัวคือ สมิ สุ ชื่อว่า สัตตมีวิภตติ ๙

จศัพท เป็น วากยารัมภะ ๙ ปนศัพท เป็น วิเสสตัดะ หรือ เป็นวาจาสิทธิฐะ ๙ บัณฑิตพึงนำถ้อยคำมาประกอบว่า ที่ชื่อว่าวิภตติมี ๑๔ ตัว มี สิปฐมาวิภตติเป็นต้นเหล่านี้คือเพื่อประโยชน์ตามสมควรแก่คำถามในที่สุดว่าสัตตมีวิภตติ คือ สมิ สุ ๙

^{๒๔๑} นยาส. ๕๔/๖๙

^{๒๔๒} ปทฐป.จ. ๖๒/๕๖.

^{๒๔๓} กจจ. ๕๔., ปทฐป. ๖๒.

^{๒๔๔} ปทฐป.จ. ๖๓/๕๗.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์ย่อมมีในสูตรไหนด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า วิภัติ ? ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ โวหารบัญญัติว่า สวิกตีสถ ในสูตรว่า **อมหสฺส มมํ สวิกตีสถ เส**^{๒๔๕} ดังนี้ เป็นประโยชน์ คือเป็นผลแห่งชื่อว่า วิภัติ ดังนี้ ฯ

๕๖,๖๔ ตทนุปโรธ.

ท่านอาจารย์ก็ฉายนะกล่าวปริสาสูตรว่า **ตทนุปโรธ** ดังนี้ เพื่อให้นักศึกษา ได้รู้เนื้อความว่า ความสำเร็จแห่งสิ่งใดในสูตรนี้ ย่อมมีได้โดยไม่ผิด ต่อพระดำรัสของพระชินเจ้า ฯ ในคัมภีร์อรรถกถาขยาน พระจุฬารัตนพิพิธเถระก็กล่าวไว้แล้วว่า ตศฺพท มีประโยชน์อะไร ขยายความว่า ความเชื่อมกันแห่งเนื้อความว่า โดยไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้าทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นได้ แม้เว้นจาก ตศฺพท เพราะความที่ท่านกล่าวถึงอธิการสูตร แห่งสูตรว่า **ชินวณฺยุตฺตํ** **หิ**^{๒๔๖} ไว้ในเบื้องต้น มิใช่หรือ ? ตอบว่า ท่านไม่สามารถกล่าวได้อย่างนั้น, ขยายความว่า ตศฺพท อันท่านรจนาไว้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่การไม่เปลี่ยนไปแห่งวิภัติของ ตศฺพทนั้น โดยแสดงปฐมวิภัติ แห่งคำว่า ชินวณฺยุตฺตํ ดังนี้ ฯ ตศฺพท อันท่านรจนาไว้ เพื่อประโยชน์แก่การรวบรวมเอา วิธีที่พิเศษออกไป ด้วยคำว่า อำนาจแห่งประโยชน์ ย่อมมีในเมื่อวิภัติเปลี่ยนไป ฯ เมื่อ ตศฺพท ไม่มีในสูตรนี้ ถึงตศฺพท ย่อมตามมาในสูตรนี้ เพราะท่านกล่าวไว้แล้ว ด้วยอำนาจแห่งปัจจุ- สันนัยว่า **ลึงคญฺจ นิปจฺเจเต**^{๒๔๗} ดังนี้, แท้จริง เมื่อปัจจุสันนัยมีอยู่ เพราะความไม่มีแห่ง ทูตศฺพท ฯ เพราะฉะนั้น ฟังมีเนื้อความเกิดขึ้นว่า ตามสมควรแก่ศัพทเดิม, ตศฺพท ท่านจึงรจนา ไว้เพื่อประโยชน์แก่การห้ามเนื้อความนั้น ฯ เมื่อลึงค์ อันท่านให้สำเร็จแล้ว โดยประการใด ๆ ลึงค์ย่อมไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้าเหล่านั้น, และลึงค์อันข้าพเจ้าก็ให้สำเร็จแล้วใน คัมภีร์ก็ฉายนะนี้ โดยประการนั้น ๆ ฯ ในคัมภีร์อรรถกถาขยาน พระจุฬารัตนพิพิธเถระได้กล่าวไว้ แล้วว่า จศฺพท ในสูตรนี้ว่า **ลึงคญฺจ นิปจฺเจเต** ดังนี้ ย่อมรวบรวมเอากิริยาบทว่า ยทุยปี จปิย เต ดังนี้ ฯ จริงอยู่ ท่านอาจารย์ย่อมไม่แสดงเนื้อความแห่ง จศฺพทนั้น แม้โดยประการนั้น, เพราะความไม่เชื่อมต่อกัน โดยความเป็นเหตุอันไม่ผิดจากพระดำรัสของพระชินเจ้านั้น ฯ ความจริงนักศึกษาไม่ต้องตั้งเป็นลึงค์ โดยสูตรเป็นต้นว่า **ตทนุปโรธ** ฯ ถามว่า ถ้าว่า เมื่อเป็น อย่างนั้น เพราะเหตุไรท่านจึงกล่าวไว้ ? ตอบว่า ท่านอาจารย์กล่าวเนื้อความนั้นไว้แล้วในก่อน ฯ เกจิอาจารย์กล่าวว่า อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ความไม่มีอยู่ที่เกิดขึ้นแล้วโดยความประพฤติ อัน

^{๒๔๕} กจจ. ๑๒๐., ปทฐป. ๒๔๓.

^{๒๔๖} กจจ. ๕๒., ปทฐป. ๖๐.

^{๒๔๗} กจจ. ๕๓., ปทฐป. ๖๑.

บุคคลผู้มีความรู้ทั้งหลาย ผู้จดจาร ได้จารเอาไว้แล้วในสูตรนี้ ฯ ส่วนในคัมภีร์รูปสีทมิฬ พระพุทธปิ
 ยะเถระกล่าวไว้ว่า และบทอาขยาตย่อมนสำเร็จได้ ด้วย จัศพัท^{๒๔๔} ฯ

๕๗.๗๑. อาลปนเน สติ คสณโณ.

ตั้ง สิปฐมาวิภัตติที่ลงในอาลปนัตถะ คือในอรรถว่าการร้องเรียก ชื่อ ค ฯ โภติ มี
 วิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ศัพท์เดิมเป็น ภูธตฺ ในความมีความเป็น ฯ ตั้ง ภู เป็น ธาตุ ด้วย ภู
 วาทยโย ธาตวโร^{๒๔๙} สูตร, ลง อนตฺปัจจย ด้วย วตฺตมานเน มานนฺตา^{๒๕๐} สูตร, อาเทศ อุ เป็น
 โอ ด้วย อญฺเณสุ จ^{๒๕๑} สูตร, อาเทศโอ เป็น อว ด้วย โอ อว สเร^{๒๕๒} สูตร, นำพยัญชนะ
 ประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๒๕๓} สูตร, ลง อีปัจจย ด้วย นทาติโต วา อี^{๒๕๔} สูตร, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ซเย^{๒๕๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
 สรโลโป ฯเปฯ ปกติ^{๒๕๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ตั้งเป็นนาม
 ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ^{๒๕๗} สูตร ฯ ลงวิภัตติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สูตร, ตั้งชื่อวิภัตติ
 ด้วย สติ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ สูตร, ลง สติ อาลปนเน ด้วย อาลปนเน จ^{๒๕๘} สูตร, ตั้ง สติ ชื่อ ค
 ด้วย อาลปนเน สติ คสณโณ^{๒๕๙} สูตร, อาเทศภวนฺต เป็น โภต ด้วย ภวโต โภโต^{๒๖๐} สูตร, ตั้ง
 อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิชฺยา โป^{๒๖๑} สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย ฌลปา รสฺส^{๒๖๒} สูตร,
 ลบ ค ด้วย เสสโต โลปํ คสฺปิ^{๒๖๓} สูตร ฯ อยุเย ศัพท์เดิมเป็น อยุเย, กญฺเณ ศัพท์เดิมเป็น

^{๒๔๔} ปทฺฐป.จุ. ๖๔/๕๗.

^{๒๔๙} กจุ. ๔๕๗., ปทฺฐป. ๔๒๔.

^{๒๕๐} กจุ. ๕๖๕., ปทฺฐป. ๖๔๖.

^{๒๕๑} กจุ. ๔๘๕., ปทฺฐป. ๔๓๔.

^{๒๕๒} กจุ. ๕๑๓., ปทฺฐป. ๔๓๕.

^{๒๕๓} กจุ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๕๔} กจุ. ๒๓๘., ปทฺฐป. ๑๘๗.

^{๒๕๕} กจุ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๕๖} กจุ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๕๗} กจุ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๒๕๘} กจุ. ๒๘๕., ปทฺฐป. ๗๐.

^{๒๕๙} กจุ. ๕๗., ปทฺฐป. ๗๑.

^{๒๖๐} กจุ. ๒๔๒., ปทฺฐป. ๑๙๒.

^{๒๖๑} กจุ. ๕๙., ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๒๖๒} กจุ. ๒๔๕., ปทฺฐป. ๑๕๒.

^{๒๖๓} กจุ. ๒๒๐., ปทฺฐป. ๗๔.

กณฺณ, ขราทิเย ศัพฺพเดิมเป็น ขราทีย, ลง อาปจจย ด้วย **อิตฺถิมโต อาปจจโย** สุตฺร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๒ปฯ ซเย** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป ๒เปฯ ปกติ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศฺพท์ ใน **ตฺหุติ ๒เปฯ สฺ จ** สุตฺร, ลงวิภตฺติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สุตฺร, ตั้งชื่อ วิภตฺติ ด้วย **สิ โย ๒เปฯ สฺมิ สฺ** สุตฺร, ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สุตฺร, ตั้ง สิ ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเ สิ คสณฺโณ**^{๒๖๔} สุตฺร, ตั้งอาชื่อ ฌ ด้วย **อา โฌ**^{๒๖๕} สุตฺร, อาเทศ ค เป็น เอ ด้วย **ฌเต จ**^{๒๖๖} สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๒ปฯ ซเย** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป ๒เปฯ ปกติ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อาลปนเ ไว้เพื่ออะไร? ตอบว่า คุณ่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาลปนเ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สิปฺฐมาวิภตฺติ แม้มืออยู่ในอุทาหรณ์ว่า สา อยฺยา ดังนี้ ไม่ต้องตั้ง สิ ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะ ความไม่มีแห่งอาลปนเ ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทเดิมไว้ว่า ต, ลง อาปจจย ด้วย **อิตฺถิมโต อาปจจโย** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๒ปฯ ซเย** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป ๒เปฯ ปกติ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศฺพท์ ใน **ตฺหุติ ๒เปฯ สฺ จ** สุตฺร, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ ด้วย **ลิจฺคตฺเถ ปจฺมา** สุตฺร, อาเทศต เป็น ส ด้วย **เอตเตสํ โต**^{๒๖๗} สุตฺร, ลบ สิปฺฐมาวิภตฺติ ด้วย **เสสโต โลโป คสิปิ** สุตฺร ฯ อยฺยา ศัพฺพเดิมเป็น อยฺย, ลง อาปจจย ด้วย **อิตฺถิมโต อาปจจโย** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๒ปฯ ซเย** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป ๒เปฯ ปกติ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศฺพท์ ใน **ตฺหุติ ๒เปฯ สฺ จ** สุตฺร ฯ ลง สิ ปฺฐมาวิภตฺติ ด้วย **ลิจฺคตฺเถ ปจฺมา** สุตฺร, ไม่ต้องตั้ง สิ ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้, ลบ สิปฺฐมาวิภตฺติ ด้วย **เสสโต โลโป คสิปิ** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณ่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อรรณแห่งอาลปนเ แม้มืออยู่ในอุทาหรณ์ว่า โภติโย อยฺยาโย ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ ค ด้วยสูตรนี้

^{๒๖๔} กจจ. ๕๗., ปทฺรป. ๗๑.

^{๒๖๕} กจจ. ๖๐., ปทฺรป. ๑๑๗.

^{๒๖๖} กจจ. ๑๑๔., ปทฺรป. ๑๗๘.

^{๒๖๗} กจจ. ๑๗๕., ปทฺรป. ๒๑๑.

เพราะความไม่มีแห่งสิปฐมาวิภัตติ ฯ โภติโย ศัพท์เดิมเป็น ภูธาตุ ในความมีความเป็น, ตั้ง ภูชื่อธาตุ ด้วย ภูวาทโย ธาตโว สุตฺร, ลง อนตปัจจัย ด้วย วตฺตมาเน มานนฺตา สุตฺร, อาเทศ อุ เป็น โอ ด้วย อญฺเญสฺ จ สุตฺร, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย โอ อว สเร สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง อีปัจจัย ด้วย นทาทีโต วา อี สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป ฯเปฯ ปกฺติ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ สุตฺร, ลง วิภัตติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สุตฺร, ตั้งชื่อวิภัตติ ด้วย สิ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ สุตฺร, ลง โยวิภัตติ ด้วย อาลปเน จ สุตฺร, ตั้งชื่อ โย เป็น พหุจนะ, ไม่ต้องตั้ง โย ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ ฯ อาเทศ ภาวนต เป็น โภต ด้วย ภวโต โภโต สุตฺร, ตั้งอิติถึงคฺชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติชยา โป สุตฺร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย ฌลปา รสฺส สุตฺร ฯ อยฺยาโย ศัพท์เดิมเป็น อยฺย, ลง อาปัจจัย ด้วย อิตฺถยมโต อาปจฺโย สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป ฯเปฯ ปกฺติ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง โยวิภัตติ ด้วย อาลปเน จ สุตฺร, ไม่ต้องตั้ง โย ชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ จุดมุ่งหมายคือ ประโยชน์ ย่อมมีในสูตรไหน ด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า ค ดังนี้ ? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ ไหวหว่า สมโต เป็นจุดมุ่งหมาย คือ เป็นประโยชน์ ด้วยการตั้งชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ ย่อมมีในสูตรว่า ฆเต จ ดังนี้ ฯ

๕๘.๒๙. อิวณฺณวณฺณา ฌลา.

ศัพท์เหล่านี้คือ อิวณฺณ และ อฺวณฺณ ชื่อ ฌ,ล ฯ ตั้ง อิลิ เป็นลิงค์ ด้วย ลิงฺคณฺจ นิปจฺจเต^{๒๖๘} สุตฺร, ลงวิภัตติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สุตฺร, ตั้งชื่อจตุตถิและฉัฏฐวิภัตติ ด้วย สิ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ สุตฺร, ตั้ง อิลิ + สิปฐมาวิภัตติ เป็นคำที่ไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้า ด้วย ตทฺนุปรโรธเน สุตฺร, ตั้ง อิลิ เป็นสัมปทาน ด้วย ยสฺส ฯเปฯ ตํ สมฺปทานํ^{๒๖๙} สุตฺร, ลง ส ในอรรถแห่งสัมปทาน ด้วย สมฺปทานเน จตุตฺถิ^{๒๗๐} สุตฺร, ตั้ง อิลิ เป็นสามี ด้วย ยสฺส วา ปริศฺคโห ตํ สามิ^{๒๗๑} สุตฺร, ลง ส ในอรรถแห่งสามี ด้วย สามิสฺมี ฌฺมฺจิ^{๒๗๒} สุตฺร, ตั้ง อี

^{๒๖๘} กจจ. ๕๓., ปทฐป. ๖๑.

^{๒๖๙} กจจ. ๒๗๖., ปทฐป. ๘๔, ๓๐๒

^{๒๗๐} กจจ. ๒๙๓., ปทฐป. ๘๕, ๓๐๑

^{๒๗๑} กจจ. ๒๘๓., ปทฐป. ๙๑, ๓๑๖.

^{๒๗๒} กจจ. ๓๐๑., ปทฐป. ๙๒, ๓๑๕.

วรรณะ ชื่อ ฌ ด้วย อวิชฌณณณณา ฌลา^{๒๗๓} สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต สสส
โน วา^{๒๗๔} สูตรฯ ตั้ง ทณฐี เป็น ลิงค์ ด้วย ลิงคณจ นิปัจจเต สูตร, ลง ส จตุตถิ ด้วย
สมปทานะ จตุตถิ สูตร, หรือ ลง ส ฌฐี ด้วย สามิสฺมี ฌฐิ สูตร, ตั้ง อวิชฌณณะ ชื่อ ฌ
ด้วย อวิชฌณณณณา ฌลา สูตร, รัสสะ ถี เป็น อี ด้วย อโฆ รสฺสเม ฯเปฯ สุวปี จ^{๒๗๕}
สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต สสส โน วา^{๒๗๖} สูตรฯ ตั้ง อคฺคิ และ คหปติ เป็น
ลิงค์ ด้วย ลิงคณจ นิปัจจเต สูตร, ลง สวิภตติทั้งสอง, ตั้ง อวิชฌณณะ ชื่อ ฌ ด้วย
อวิชฌณณณณา ฌลา สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต สสส โน วา สูตรฯ ตั้ง เสตุ,
เกตุ, ภิกฺขุ เป็นลิงค์ ด้วย ลิงคณจ นิปัจจเต สูตร, ลง ส จตุตถิ ด้วย สมปทานะ จตุตถิ
สูตร, ตั้ง อวิชฌณณะ ชื่อ ล ด้วย อวิชฌณณณณา ฌลา สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต
สสส โน วา สูตรฯ ตั้ง สยมฺภู เป็นลิงค์ ด้วย ลิงคณจ นิปัจจเต สูตร, ตั้งชื่อ ล, รัสสะ ฌ
เป็น อุ ด้วย อโฆ รสฺส ฯเปฯ สุวปี จ สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌล ฯเปฯ โน วา
สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ จุดมุ่งหมายคือ ประโยชน์ ย่อมมีในสูตรไหน
ด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า ฌล ดังนี้ ? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ ไหวทราบว่า ฌลโต เป็นจุดมุ่งหมาย
คือเป็นประโยชน์ ในสูตรว่า ฌลโต สสส โน วา ดังนี้ ฯ เมื่อท่านจะกล่าวว่า ฌลา ดังนี้
กระทำรัสสะ ด้วยนิตฺตินัยแล้วกล่าวว่า ฌล ดังนี้ ฯ

๕๙,๑๘๒. เต อิตฺติชฺยา ไป.

ตั้ง รตฺติ เป็นลิงค์ ด้วย ลิงคณจ นิปัจจเต^{๒๗๗} สูตร, ลงวิภตติ ด้วย ตโต จ
วิภตฺติโย^{๒๗๘} สูตร, ตั้งชื่อวิภตติ ด้วย สิ โย ฯเปฯ สฺมี สฺ สูตร, ตั้งลิงค์และวิภตติให้เป็นคำที่
ไม่ผิดต่อพระดำรัสของพระชินเจ้า ด้วย ตทฺนฺปโรธเณ สูตร, ตั้งเป็น กตฺตา ด้วย โย กโรติ ส
กตฺตา สูตร, นาทิตฺยาวิภตติใช้ในอรรถกตฺตา ด้วย กตฺตริ จ^{๒๗๙} สูตร, ตั้งอิตฺติลิงค์ชื่อ ป ด้วย

^{๒๗๓} กจ. ๕๘., ปทฺฐ. ๒๙.

^{๒๗๔} กจ. ๑๑๗., ปทฺฐ. ๑๒๔.

^{๒๗๕} กจ. ๘๕., ปทฺฐ. ๑๑๔.

^{๒๗๖} กจ. ๑๑๗., ปทฺฐ. ๑๒๔.

^{๒๗๗} กจ. ๕๓., ปทฺฐ. ๖๑.

^{๒๗๘} กจ. ๕๔., ปทฺฐ. ๖๒.

^{๒๗๙} กจ. ๔๕๔., ปทฺฐ. ๔๔๐.

เต อิตฺติขุยา โป สุตฺร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา^{๒๔๐} สุตฺรฯ อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ นาทติยาวิภตฺติใช้ในอรรถกถา ด้วย กตฺตริ จ สุตฺร, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขุยา โป สุตฺร, รัสสะ ป ด้วย อโฆ รสฺส ฯเปฯ สุวปี จ^{๒๔๑} สุตฺร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตฺรฯ วรฺยา ศัพท์เดิมเป็น วรุ, ลง นา ตติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ สุตฺร, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย อโฆรสฺส ฯเปฯ สุวปี จ สุตฺร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตฺรฯ เณฺยา ศัพท์เดิมเป็น เณฺ ลง นา ตติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ สุตฺร, ตั้งชื่อ ป, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตฺรฯ เทวียา ศัพท์เป็น เทวี ลง นา ตติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ สุตฺร, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขุยา โป สุตฺร, รัสสะ ป ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ สุตฺร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตฺรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อิตฺติขุยา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อิตฺติขุยา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อิวณฺณ และอุณฺณ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อิสฺสินา ภิกฺขุนา ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ ป ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการกล่าวอิตฺติลึงค์ฯ อิสฺสินา ศัพท์เดิมเป็น อิสฺสิ, ภิกฺขุนา ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ ลง นา ตติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ สุตฺร, ไม่ต้องตั้งชื่อ ป ด้วยสูตรนี้ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์ ย่อมมีในสูตรไหน ด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า ป ดังนี้? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ ไหวหนว่า ปโต เป็นประโยชน์ ในสูตรว่า ปโต ยา ดังนี้ฯ เมื่อท่านจะกล่าวว่า โป ดังนี้ ก็กล่าวว่า ป ดังนี้ เพราะกระทำ โอ อักขร ให้เป็น อ อักขร ด้วยนิรุตตินัยฯ

๖๐,๑๗๗. อา โฆ.

สทฺธาย ศัพท์เดิมเป็น สทฺธ, กณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, วิณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น วิณ, คงฺคาย ศัพท์เดิมเป็น คงฺค, ทิสฺสาย ศัพท์เดิมเป็น ทิส, สาลาย ศัพท์เดิมเป็น สาล, ตฺลายน ศัพท์เดิมเป็น ตฺล, โทलय ศัพท์เดิมเป็น โทล, ปภาย ศัพท์เดิมเป็น ปภ, โสตาย ศัพท์เดิมเป็น โสต, ปณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น ปณฺณ, กรุณาย ศัพท์เดิมเป็น กรุณ, นาวาย ศัพท์เดิมเป็น นาว, กปาลาย ศัพท์เดิมเป็น กปาล ลง อาปัจจย ด้วย อิตฺติยมโต อาปจฺจโย สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ ฯเปฯ ชเย^{๒๔๒} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง

^{๒๔๐} กจจ. ๑๑๒., ปทฐป. ๑๘๓.

^{๒๔๑} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๒๔๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

ด้วย **สร ฯเปฯ ปกติ**^{๒๔๓} สูตร, นำพญฺชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๔๔} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศฺพท์, ลง นาปัจจย ด้วย **กตฺตริ จ** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ นาดติยาวิภตติเป็นต้นเป็น อาย ด้วย **ฆโต นาทีน**^{๒๔๕} สูตร, แยกพญฺชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ฯปฯ ซเย** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป ฯเปฯ ปกติ** สูตร, นำพญฺชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อศัพทท์ที่กล่าวอิตถิลิงค์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า รตฺติยา ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ สม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อาการันต์ ที่กล่าวเป็นอิตถิลิงค์ ฯ รตฺติยา ศัพทท์เดิมเป็น รตฺติ ลง นา ตติยาวิภตติ ด้วย **กตฺตริ จ** สูตร, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติชฺยา โป** สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อิตฺติชฺยา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อิตฺติชฺยา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อาการันต์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า สตุถารา ดังนี้ ไม่ต้องตั้งชื่อ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการกล่าวอิตถิลิงค์ ฯ สตุถารา ศัพทท์เดิมเป็น สตุถ ลง นา ตติยาวิภตติ ด้วย **กตฺตริ จ** สูตร, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺ**^{๒๔๖} สูตร, นำพญฺชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ นาดติยาวิภตติเป็น อา ด้วย นา อา สูตร, แยกพญฺชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ฯปฯ ซเย** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร ฯเปฯ ปกติ** สูตร, นำพญฺชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ประโยชน์ย่อมมีในสูตรไหนด้วยการตั้งชื่อนี้ว่า สม ? ตอบว่า ศิษย์ผู้เจริญ โวหารว่า ฆโต เป็นประโยชน์ในสูตรว่า **ฆโต นาทีน**^{๒๔๗} ดังนี้ ฯ

^{๒๔๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๔๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๕.

^{๒๔๕} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

^{๒๔๖} กจจ. ๒๐๐., ปทฐป. ๑๕๙.

^{๒๔๗} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

๖๑,๘๖. สาคโม เส.

ปฐิสสส ศัพทเดิมเป็น ปฐิส, อคฺคิสส ศัพทเดิมเป็น อคฺคิ, ภิกฺขุสส ศัพทเดิมเป็น ภิกฺขุ ลง ส จตฺตเถววิภตฺติ ด้วย **สมฺปทาเน จตฺตเถว**^{๒๔๘} สูตร หรือ ส จมฺมฐีวิภตฺติ ด้วย **สามิสฺมิมิ จมฺมฐิ**^{๒๔๙} สูตร, ลง ส อคฺคิม ด้วย **สาคโม เส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๗ป ๗ ๗เย**^{๒๕๐} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร ๗เป ๗ ปกติ**^{๒๕๑} สูตร, นำ พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๕๒} สูตร ๗ สยมฺภุสส ศัพทเดิมเป็น สยมฺภุ, อภิกฺขุสส ศัพทเดิมเป็น อภิกฺขุ, ทณฺฑิสส ศัพทเดิมเป็น ทณฺฑิ ลง สวิภตฺติทั้งสอง, ลง ส อคฺคิม ด้วย **สาคโม เส** สูตร, รัสสะ ด้วย **อโหม ๗เป ๗ สุวปี จ**^{๒๕๓} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๗ป ๗ ๗เย** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบ สระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗ อธิสส ศัพทเดิมเป็น อธิ, ลง ส อคฺคิม ด้วย **สาคโม เส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ ๗ป ๗ ๗เย** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สอักษร แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า ปฐิสสส ปฐิสสฺมิมิ ดังนี้ ไม่ต้องลง ส อคฺคิม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สวิภตฺติ ๗ ในคัมภีร์อรรถกถาขยาน พระจุฬาราชมนตรีเถระกล่าวไว้ว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านกล่าว เส บทไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า เพื่อประโยชน์ว่า ปฐิสสฺมิมิ คำนั้น ย่อมไม่สมควร เพราะเหตุอะไร เพราะความไม่มีแห่ง สวิภตฺติแม้ในอุททาหรณ์นี้ ๗ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เมื่อ สอักษร แม้มีอยู่ ๗ คำนั้นสมควรแล้ว ๗ ปฐิสสฺมิมิ ศัพทเดิมเป็น ปฐิส ลง วิภตฺติด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สูตร, ตั้ง ปฐิส ชื่อ โอกาส ด้วย **โยธโร ตโมกาส**^{๒๕๔} สูตร,

^{๒๔๘} กจ. ๒๔๓., ปท. ๔๕, ๓๐๑.

^{๒๔๙} กจ. ๓๐๑., ปท. ๙๒, ๓๑๕.

^{๒๕๐} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๒๕๑} กจ. ๔๓., ปท. ๖๗.

^{๒๕๒} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๒๕๓} กจ. ๔๕., ปท. ๑๑๔.

^{๒๕๔} กจ. ๒๗๘., ปท. ๙๓/๓๒๐.

ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ ด้วย โอภาเส สดตมิมิ^{๒๙๕} สูตร, การอาเทศวิวัฏติทั้งหลาย ชื่อว่า วิวัฏตาเทศ ฯ

๖๒,๒๐๖. สัสสาเสวกวจนสุ จ.

เอติสลั คัพพเดิมเป็น เอต, ลง อาปัจจาย ด้วย อิตฺติยมโต อาปจฺจโย, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพมโ...^{๒๙๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป...^{๒๙๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๒๙๘} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จคฺพท์ ใน ตทฺธิต ฯเปฯ จ สูตร, ตั้งเป็น โอภาสการก ด้วย โยธาโร ตโมกาสํ สูตร, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ ด้วย โอภาเส สดตมิมิ^{๒๙๙} สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สํ ด้วย ฆปโต สุมิสานํ สัสสา^{๓๐๐} สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสาเสวกวจนสุ จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย เอติมาสมิ^{๓๐๑} สูตร ฯ

เอติสลั คัพพเดิมเป็น เอต, ลง อาปัจจาย ด้วย อิตฺติยมโต อาปจฺจโย สูตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพมโ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จคฺพท์, ลง ส จตุตถวิวัฏติหรือฉฏฐวิวัฏติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ^{๓๐๒} สูตร, อาเทศ ส เป็น สา ด้วย ฆป ฯเปฯ สัสสา^{๓๐๓} สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ฯเปฯ สฺ จ^{๓๐๔} สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย เอติมาสมิ^{๓๐๕} สูตร ฯ

อิมิสลั คัพพเดิมเป็น อิม, ลง อาปัจจาย ด้วย อิตฺติ ฯเปฯ โย สูตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป...

^{๒๙๕} กจจ. ๓๐๒., ปทฺฐป. ๙๔/๓๑๙.

^{๒๙๖} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๒๙๗} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๒๙๘} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๒๙๙} กจจ. ๓๐๒., ปทฺฐป. ๙๔/๓๑๙.

^{๓๐๐} กจจ. ๑๗๙., ปทฺฐป. ๒๐๔.

^{๓๐๑} กจจ. ๖๓., ปทฺฐป. ๒๑๗.

^{๓๐๒} กจจ. ๖๐., ปทฺฐป. ๑๗๗.

^{๓๐๓} กจจ. ๑๗๙., ปทฺฐป. ๒๐๔.

^{๓๐๔} กจจ. ๖๒., ปทฺฐป. ๒๐๖.

^{๓๐๕} กจจ. ๖๓., ปทฺฐป. ๒๑๗.

สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ตั้งชื่อเป็น โอกาสการก, ลง สุมิ สัตตมวิวัคคิตติ ด้วย โอภาเส สดตมมี สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สัม ด้วย ฆป ๖เปฯ สัสสา สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๖เปฯ สฺ จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย เอติมาสมี สูตรฯ

อิมิสสา ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง ส วิวัคคิตติทั้งสอง, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ ส เป็น ส่า ด้วย ฆป ๖เปฯ สัสสา สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๖เปฯ สฺ จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย เอติมาสมี สูตรฯ

ติสุลฺ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สัตตมวิวัคคิตติ ด้วย โอภาเส สดตมมี สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สัม ด้วย ฆป ๖เปฯ สัสสา สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๖เปฯ สฺ จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย ตสฺสา วา^{๓๐๖} สูตรฯ

ติสุสา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สวิวัคคิตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ ส เป็น ส่า ด้วย ฆป ๖เปฯ สัสสา สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๖เปฯ สฺ จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อี ด้วย ตสฺสา วา สูตรฯ

ตสฺลฺ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ลง สุมิสัตตมวิวัคคิตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สัม ด้วย ฆป ๖เปฯ สัสสา สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๖เปฯ สฺ จ สูตร, รัสสะ ฆ ด้วย โฆ รสฺส^{๓๐๗} สูตรฯ

ตสฺสา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย

^{๓๐๖} กจจ. ๖๔., ปทรูป. ๒๑๖.

^{๓๐๗} กจจ. ๖๖., ปทรูป. ๒๐๕.

นเย... สุตฺร, ลง สวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ส่า ด้วย ฆป ๒เปฯ สํสา สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ๒เปฯ ส จ สุตฺร, รัสสะ ฆ ๒

ยสุลั คัพทเดิมเป็น ย, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง สุมิสัตตมวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ลั ด้วย ฆป ๒เปฯ สํสา สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ๒เปฯ ส จ สุตฺร, รัสสะ ฆ ๒

ยสุสา คัพทเดิมเป็น ย, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง สวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ส่า ด้วย ฆป ๒เปฯ สํสา สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ๒เปฯ ส จ สุตฺร, รัสสะ ฆ ๒

อมุสุลั คัพทเดิมเป็น อมุ, ลง สุมิ สัตตมวิภัตติ ด้วย โอภาเส สดตมิมิ สุตฺร, ตั้ง อิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย เต อิตถิขยา ไป สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ลั ด้วย ฆป ๒เปฯ สํสา สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ๒เปฯ ส จ สุตฺร ๒

อมุสุสา คัพทเดิมเป็น อมุ, ลง สวิภัตติทั้งสอง, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย เต อิตถิขยา ไป สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ส่า ด้วย ฆป ๒เปฯ สํสา สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ๒เปฯ ส จ สุตฺร ๒

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สํสาสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว สํสาสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ เอกวจนะ แม้อยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า อคฺคินา ปาณินา ดังนี้ ไม่ต้องลง ส อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สํสา อาเทศ ๒ อคฺคินา คัพทเดิมเป็น อคฺคิ, ปาณินา คัพทเดิมเป็น ปาณิ ลงวิภัตติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย^{๓๐๘} สุตฺร, ตั้งชื่อวิภัตติ ด้วย สิ โย ๒เปฯ สุมิ ส, ลง นาดติยาวิภัตติ ด้วย เยน วา กรียเต ตํ กรณ^{๓๐๙} สุตฺร ๒

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สํสาเทศ แม้อยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า ตาลํ สพุพาสํ ดังนี้ ไม่ต้องลง ส อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะความที่ท่านกล่าวไว้ว่า เอกวจนสุ ดังนี้ ๒ ตาลํ คัพทเดิมเป็น ต, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย

^{๓๐๘} กจจ. ๕๔., ปทฐป. ๖๒.

^{๓๐๙} กจจ. ๒๗๙., ปทฐป. ๘๒/๒๙๒.

สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม, ลงวิภัติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สุตฺร, ตั้งเป็นสามี ด้วย ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี สุตฺร, ลง นัณฺฐวิภตฺติ ด้วย สามีสมี ญฺจํ สุตฺร, อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วย สพฺพโต นํ สํสํ สุตฺร ๙ สพฺพาลํ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็น นาม ด้วย จศัพท์, ลงวิภัติ ด้วย ตโจ จ วิภตฺติโย สุตฺร, ตั้งเป็นสามี ด้วย ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี^{๓๑๐} สุตฺร, ลง นัณฺฐวิภตฺติ ด้วย สามีสมี ญฺจํ^{๓๑๑} สุตฺร, อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วย สพฺพโต นํ สํสํ สุตฺร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วิภตฺตาเทเสสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วิภตฺตาเทเสสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ศัพท์ว่า สา แม่มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า มนสา, วจสา, ภาษสา ดังนี้ ไม่ต้องลง สฺ อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการอาเทศวิภัติ ๙ มนสา ศัพท์เดิมเป็น มน, วจสา ศัพท์เดิมเป็น วจ, ภาษสา ศัพท์เดิมเป็น ภาษ ลง นาตฺติยาวิภตฺติ ด้วย กรณตฺติยา^{๓๑๓} สุตฺร, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย มโนคณาทีโต สมนํนามิอา^{๓๑๔} สุตฺร, ลง สฺ อาคม ด้วย ส สเร วาโคโม^{๓๑๕} สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๙

๖๓,๒๑๗. เอติมาสมิ.

รูปสำเร็จแห่งอุทาหรณ์มีคำว่า เอติสฺสํ เป็นต้น อันเรากล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้นแล ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สํสาสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สํสาสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อเอกวณະ แม่มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า เอตาย, อิมาย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อา เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สํสาอาเทศ ๙ เอตาย ศัพท์เดิมเป็น เอต, อิมาย ศัพท์เดิมเป็น

^{๓๑๐} กจ. ๑๖๘., ปทฐป. ๒๐๓.

^{๓๑๑} กจ. ๒๘๓., ปทฐป. ๙๑,๓๑๖.

^{๓๑๒} กจ. ๓๐๑., ปทฐป. ๙๒,๓๑๕.

^{๓๑๓} กจ. ๒๘๖, ปทฐป. ๘๓/๒๙๑.

^{๓๑๔} กจ. ๑๘๑, ปทฐป. ๙๕.

^{๓๑๕} กจ. ๑๘๔, ปทฐป. ๙๖.

อิม, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๓๑๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๓๑๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๓๑๘} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง นาดติยาวิภัติ ด้วย **กรณ ตติยา**^{๓๑๙} สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ส ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ นาดติยาวิภัติเป็น อาย ด้วย **ฆโต นาทีน**^{๓๒๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนฺสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนฺสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สอเทศ แม้มีอยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า เอตาสํ อิมาสํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อา เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ เพราะความที่ท่านกล่าวไว้ว่า เอกวจนฺสุ ดังนี้ ฯ เอตาสํ ศัพท์เดิมเป็นเอต, อิมาสํ ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลงวิภัติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สูตร, ตั้งเป็นสามี ด้วย **ยสฺส วา ปริคฺคโห ฯเปฯ สามี**^{๓๒๑} สูตร, ลง นังฺกุสิวิภัติ ด้วย **สามิสฺมี จญฺจิ** สูตร, อาเทศ นํ เป็น ลํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสาณ**^{๓๒๒} สูตร ฯ

๖๔,๒๖๖. ตสฺสา วา.

อาเทศ อาอักษรที่เป็นไปในอิติถิลิงค์เป็น อิ ฯ รูปแห่งอุทธารณทั้งหลายคือ ติสฺลํ, ติสฺสา, ตสฺลํ, ตสฺสา อันเรากล่าวไว้แล้วข้างต้น ฯ

๖๕,๒๖๕. ตโต สสฺส สฺสาย.

ติสฺสาย ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๓๒๓} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๓๒๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๓๑๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๑๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๓๑๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๓๑๙} กจจ. ๒๘๖., ปทฐป. ๘๓,๒๙๑.

^{๓๒๐} กจจ. ๑๑๑., ปทฐป. ๑๗๙.

^{๓๒๑} กจจ. ๒๘๓., ปทฐป. ๙๑,๓๑๖.

^{๓๒๒} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

^{๓๒๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

หลัง ด้วย นเย...^{๓๒๕} สูตร, ลง สจตุตถีและฉัฏฐีวิภคตี ฝ่ายเอวจนะ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ สวิภคตีเป็น สุธาย ด้วย ตโต สสส สุธาย สูตรแล้ว อาเทศ อ เป็น อิ ๔ อุทาหรณ์ทั้งสองตัวคือ เอติสุธาย อิมิสุธาย ในที่นี้ เป็นเช่นกับที่เราได้กล่าวไว้แล้วนั้นแล ๔

ติสุสา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๓๒๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๒๗} สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สวิภคตี, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ ส เป็น สา ด้วย ฆป ๔เปฯ สัสสา สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สัสสา ๔เปฯ ส จ สูตร, อาเทศ อา เป็น อิ ด้วย ตสุสา วา สูตร ๔ อุทาหรณ์ทั้งสองตัวคือ เอติสุสาและ อิมิสุสา เป็นเช่นกับที่เราได้กล่าวไว้แล้ว ๔

๖๖,๒๐๕. โฆ รสุล.

ตสุล ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๓๒๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๓๒๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๒๘} สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สมัสตตมวิภคตี, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ สมี่ เป็น ล ด้วย ฆป ๔เปฯ สัสสา สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สัสสา ๔เปฯ ส จ สูตร, รัสสะ ฆ ด้วย โฆ รสุล สูตร ๔ ตสุสา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๓๒๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๓๒๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๒๘} สูตร, ลง สวิภคตี, ตั้งเป็นนาม, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สูตร, อาเทศ ส เป็น สา ด้วย ฆป ๔เปฯ สัสสา สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สัสสา ๔เปฯ ส จ สูตร, รัสสะ ฆ ๔ ยสุล ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๓๒๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๓๒๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๒๘} สูตร, ลง สมัสตตมวิภคตี, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ^{๓๒๙} สูตร, อาเทศ สมี่ เป็น ล ด้วย ฆป ๔เปฯ สัสสา สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สัสสา ๔เปฯ ส จ สูตร, รัสสะ ฆ ๔

^{๓๒๕} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๓๒๕} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๓๒๖} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๓๒๗} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๓๒๘} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๓๒๙} กจ. ๖๐., ปท. ๑๗๗.

ยสุสา ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**...
สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, ลง สวิภตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โห** สูตร, อาเทศ ส เป็น สา ด้วย **มป**
ฯเปฯ **สสา** สูตร, ลง ส อคม ด้วย **สสา ฯเปฯ** **สุ จ** สูตร, รัสสะ ฆ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สัสสา ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สัสสา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อ เอกวจนะ แม้มืออยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า ตาย, สพฺพาย ดังนี้ อา ที่ชื่อ ฆ ย่อมไม่ถึงการ
รัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สัสสา อาเทศ ฯ อคฺคินา ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ปาณินา
ศัพท์เดิมเป็น ปาณิ ลงวิภตติ ด้วย **ตโต จ วิภตติโย** สูตร, ตั้งชื่อวิภตติ ด้วย **สิ โย ฯเปฯ**
สมิ สุ, ลง นาทติยาวิภตติ ด้วย **เยน วา กรียเต ตํ กรณํ** สูตร ฯ ตาย ศัพท์เดิมเป็น ต,
สพฺพาย ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบ
สระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร,
ตั้งเป็นนาม, ลง นาทติยาวิภตติด้วย **กรณ ตติยา** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โห** สูตร,
อาเทศ นาทติยาวิภตติเป็นต้นเป็น อาย ด้วย **มโต นาทีนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนสุ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้
เนื้อความว่า เมื่อ สํอาเทศ แม้มืออยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า ตาสํ สพฺพาสํ ดังนี้ อา ที่ชื่อ ฆ ไม่
ถึงการรัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความที่ท่านกล่าวไว้ว่า เอกวจนสุ ดังนี้ ฯ ตาสํ ศัพท์เดิมเป็น
ต, สพฺพาสํ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร,
ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**
สูตร, ตั้งเป็นนาม, ตั้ง ตและสพฺพ เป็นสามิ ด้วย **ยสุส วา ฯเปฯ สามิ** สูตร, ลง นังฺกุสิ
วิภตติ ด้วย **สามิสฺมิ จฺญํ** สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสาณํ**^{๓๓๐} สูตร ฯ

^{๓๓๐} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

สูตรทั้งหลาย ๕ สูตร คือ สัสสา ๖เปฯ สุ จ.^{๓๓๑} เอติมาสมิ,^{๓๓๒} ตสฺสา วา,^{๓๓๓} ตโต สสฺส สฺสาย,^{๓๓๔} โฆ รสฺส^{๓๓๕} เป็นวิธีสูตรในอิตถิลิงค์เท่านั้น ๖

๖๗,๒๒๙. โน จ ทฺวาติโต นมฺหิ.

หลายบทว่า โน จ ทฺวาติโต นมฺหิ. ทฺว อิจฺเจวมาติโต สงฺขยาโต ได้แก่ หลังจากสังขยาศัพท์ อันมี ทฺว เป็นต้น และมี ทสสังขยาเป็นที่สุด ๖ จริงอยู่ อาทิสัพท์ กล่าวความหมายแห่งปการะ โดยความเป็นประธานแห่งสิ่งที่จะพึงนับได้ ๖

ทฺวินฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ทฺว, ตินฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ติ, จตฺนํ ศัพท์เดิมเป็น จตุ, ลง จมฺฐิวิภตฺติ ฝ่ายพหูวนะ ด้วย สามิสฺมิ จมฺฐิ สูตร, ลง นฺอาคม ด้วย โน จ ๖เปฯ นมฺหิ^{๓๓๖} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๓๓๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๓๓๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๓๙} สูตร ๖ ปญฺจนํ ศัพท์เดิม ปญจ, จนฺนํ ศัพท์เดิมเป็น จ, สตฺตฺนํ ศัพท์เดิมเป็น สตฺต, อฏฺฐนํ ศัพท์เดิมเป็น อฏฺฐ, นวฺนํ ศัพท์เดิมเป็น นว, ทสฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ทส, ลง จมฺฐิวิภตฺติ ฝ่ายพหูวนะ, อาเทศสระที่สูงสุดเป็น อ ด้วย ปญฺจาทีนฺมตฺตํ^{๓๔๐} สูตร, ลง นฺอาคม, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ทฺวาติโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ทฺวาติโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ วิภตติ แม้มีอยู่ในอุทานर्थว่า สหสฺसानํ ดังนี้ ไม่ต้องลง น อาคม ด้วยสูตร

^{๓๓๑} กจ. ๖๒., ปทฺฐป. ๒๐๖.

^{๓๓๒} กจ. ๖๓., ปทฺฐป. ๒๑๗.

^{๓๓๓} กจ. ๖๔., ปทฺฐป. ๒๑๖.

^{๓๓๔} กจ. ๖๕., ปทฺฐป. ๒๑๕.

^{๓๓๕} กจ. ๖๖., ปทฺฐป. ๒๐๕.

^{๓๓๖} กจ. ๖๗, ปทฺฐป. ๒๒๙.

^{๓๓๗} กจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๓๓๘} กจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๓๓๙} กจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๓๔๐} กจ. ๙๐, ปทฺฐป. ๒๕๒.

นี้ เพราะไม่ได้เป็น ทุติยพัทเป็นต้น ฯ สหสูตรนํ คัพทเดิมเป็น สหสูตร ลง นํจฺญฐีวิภตติ ฝ่าย พหุพจนะ ด้วย **สามิสฺสมี จญฺญิ** สูตร, ที่มะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺ จ^{๓๕๑}** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นวิภตติ หลังจาก ทุติยพัท แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ทุวิสุ, ตีสุ ดังนี้ ไม่ต้องลง น อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีอยู่แห่ง นวิภตติ ฯ ทุวิสุ คัพทเดิมเป็น ทุวิ, ตีสุ คัพทเดิมเป็น ตี, ลง สุ สัตตมวิภตติ ด้วย **โอภาเส สตฺตมมี** สูตร, ที่มะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺ จ** สูตร ฯ

สองบทว่า **สฺสญฺญภาคโม โหติ** ความว่า เมื่ออดีตถึงคํอันท่านกล่าว หลังจาก ตี คัพทและจตุคัพท ลง สุ อาคมทั้งสองตัว ฯ ในเพราะ นํ วิภตติอยู่หลัง ย่อมลง สุ อาคม ด้วย จคัพท ฯ จตฺตฺสนฺนํ คัพทเดิมเป็น จตุ ลง นํ จฺญฐีวิภตติ ด้วย **สามิสฺสมี จญฺญิ** สูตร, ลง สฺส อาคม และ น อาคม ด้วย จคัพท, อาเทศ อุ แห่ง จตุคัพท เป็น อ ด้วย **เตสุ วุทฺธิโลปาคม** **วิการวิปริตาเทสา จ^{๓๕๒}** สูตร ฯ อีกอย่างหนึ่ง ลบ อุ อักษร แล้วลง ออาคม ด้วย **โลปญจ ตฺตรากาโร^{๓๕๓}** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตสระ หลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ติสฺสนฺนํ คัพทเดิมเป็น ตี, ลง นํ วิภตติ, ลง สฺส และ น อาคม ด้วย จคัพท, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ส่วนในคัมภีร์รูปลัทธิ^{๓๕๔} พระพุทธปิตายะเถระกล่าวไว้ว่า หลังจาก ตีสังขยา และ จตฺตฺสนฺนํที่เป็นไปในอดีตถึงคํ ลง สฺส อาคม ด้วย จคัพท ในเพราะ นํ วิภตติอยู่หลัง ฯ ในอุทาหรณ์ว่า ทุวินํ เป็นต้น ลง น อาคม ฯ เพราะฉะนั้น รูปสำเร็จอันนักศึกษาพึงกระทำอย่างนี้ ฯ จตฺตฺสนฺนํ คัพทเดิมเป็น จตุ, ลง นํ วิภตติ, ลง สฺส อาคม, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย **เตสุ วุทฺธิ ๖เปฯ เทสา จ^{๓๕๕}** สูตร ฯ อาเทศ นิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุคตวรรค ด้วย **วคฺคณฺตํ วา วคฺเค^{๓๕๖}** สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ติสฺสนฺนํ คัพทเดิมเป็น ตี, ลง นํ วิภตติ, ลง สฺส อาคม

^{๓๕๑} กจ. ๘๙, ปทฐ. ๘๗.

^{๓๕๒} กจ. ๔๐๔., ปทฐ. ๓๗๐.

^{๓๕๓} กจ. ๒๗., ปทฐ. ๓๙.

^{๓๕๔} ปทฐ. ๖. ๒๒๙/๑๓๕.

^{๓๕๕} กจ. ๔๐๔, ปทฐ. ๓๗๐.

^{๓๕๖} กจ. ๓๑, ปทฐ. ๔๙.

ด้วย จศัพท, อาเทศ นิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุตวรรค ด้วย วคฺคนฺตํ วา วคฺเค สุตรฯ ส่วน ใน คัมภีร์พาลาวตาร พระสังฆมกิตติเถระกล่าวไว้ว่า หลังจาก ทวิศัพทเป็นต้น ลง สุตฺตํ อคฺม แล้ว อาเทศนิคหิตเป็น วัคคฺนตํ ด้วย จศัพท ในเพราะ นวิภตติอยู่หลัง ตัวอย่างเช่น ติสฺสนฺนํ^{๓๔๗} ฯ ส่วนในคัมภีร์สัททนีติ พระอัครวังสเถระกล่าวไว้ว่า ในอิตถิลิงค์ หลังจาก ติ และ จตุ สัชยา ลง อิสฺสํ และอสฺสํ อคฺม^{๓๔๘} ฯ

๖๘,๑๘๔ อมา ปโต สุมิสฺमानํ วา.

มตฺยํ ศัพทเดิมเป็น มติ, ลง สุมิ สัตตมวิภตติ ด้วย โอภาเส สตฺตมิมิ^{๓๔๙} สุตร, ตั้ง อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิขยา โป สุตร, อาเทศ สุมิ เป็น อํ ด้วย อมา ปโต สุมิสฺमानํ วา^{๓๕๐} สุตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ^{๓๕๑} สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๓๕๒} สุตร ฯ มตฺยํ ศัพทเดิมเป็น มติ, ลง สุมิสัตตมวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิขยา โป สุตร, อาเทศ สุมิ เป็น ยํ ด้วย ฆปโตสุมิ ยํ วา^{๓๕๓} สุตร ฯ มตฺยา ศัพทเดิมเป็น มติ, ลง วิภตติ ด้วย ตโต จ วิภตฺติโย สุตร, ตั้งชื่อวิภตติด้วย สิ โย ฯเปฯ สุมิ สฺ สุตร, ตั้ง มติ เป็น อปาทานการก ด้วย ยสฺมา ฯเปฯ ปาทาน^{๓๕๔} สุตร, ลง สุม่า ปญฺจมิ วิภตติ ด้วย อปาทานเน ปญฺจมิ^{๓๕๕} สุตร, อาเทศ สุม่า เป็น อา ด้วย อมา ปโต สุมิสฺमानํ วา สุตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ^{๓๕๖} สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ มตฺยา ศัพทเดิมเป็น มติ, ลง สุม่า ปญฺจมิวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิขยา โป^{๓๕๗} สุตร, อาเทศ สุม่า เป็น ยา ปโต ยา^{๓๕๘} สุตร ฯ

^{๓๔๗} พาลา. ๓๘.

^{๓๔๘} สทฺ. สุตฺต. ๒๑๕/๖๗.

^{๓๔๙} กจฺจ. ๓๐๒, ปทฺฐป. ๙๔.

^{๓๕๐} กจฺจ. ๖๘, ปทฺฐป. ๑๘๔.

^{๓๕๑} กจฺจ. ๗๒, ปทฺฐป. ๑๘๕.

^{๓๕๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๓๕๓} กจฺจ. ๒๑๖, ปทฺฐป. ๑๘๐.

^{๓๕๔} กจฺจ. ๒๗๑., ปทฺฐป. ๘๘, ๓๐๘.

^{๓๕๕} กจฺจ. ๒๙๕, ปทฺฐป. ๘๙/๓๐๗.

^{๓๕๖} กจฺจ. ๗๒, ปทฺฐป. ๑๘๕.

^{๓๕๗} กจฺจ. ๕๙, ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๓๕๘} กจฺจ. ๑๑๒, ปทฺฐป. ๑๘๓.

รตุย์ ศัพท์เดิมเป็น รตุติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ**^{๓๕๙} สูตร, ลบ ตอักษรตัวแรก ด้วย จศัพท์ ใน **พยุญฺชนโน จ วิสณฺณโค** สูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ รตุติย ศัพท์เดิมเป็น รตุติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ด้วย **นปโต สุมิ ยัม วา** สูตร ฯ รตุยา ศัพท์เดิมเป็น รตุติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อา ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, ลบ ต อักษรตัวแรก, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ รตุติยา ศัพท์เดิมเป็น รตุติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ

นิกตุย ศัพท์เดิมเป็น นิกติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขฺยา โป** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ นิกติย ศัพท์เดิมเป็น นิกติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ด้วย **นปโตสุมิ ยัม วา** สูตร ฯ นิกตุยา ศัพท์เดิมเป็น นิกติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อา ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ นิกติยา ศัพท์เดิมเป็น นิกติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ

วิกตุย ศัพท์เดิมเป็น วิกติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ วิกติย ศัพท์เดิมเป็น วิกติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ฯ วิกตุยา ศัพท์เดิมเป็น วิกติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อา ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ วิกติยา ศัพท์เดิมเป็น วิกติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ

วิรตุย ศัพท์เดิมเป็น วิรติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ วิรติย ศัพท์เดิมเป็น วิรติ, ลง สุมิ สัตตมวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ฯ วิรตุยา ศัพท์เดิมเป็น วิรติ, ลง สุมิ ปัญจมีวิรัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อา ด้วย **อมา ฯเปฯ นัม วา** สูตร, อาเทศ อิ เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๓๕๙} กจจ. ๗๒, ปทฐป. ๑๘๕.

หลัง ด้วย นเย... สูตรฯ วิรติยา ศัพท์เดิมเป็น วิรติ, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สูตรฯ

ปถุย ศัพท์เดิมเป็น ปถวี, ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตถิยา ไป สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย อมา ฯเปฯ นัม วา สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ สูตร, อาเทศ ว เป็น พ ด้วย จศัพท์ ใน โท ธสฺส จ^{๓๖๐} สูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ ปาฐะว่า ปถุย ตั้งนี้ก็มีฯ อุทาหรณ์นั้น ย่อมไม่เสมอเหมือนกับด้วยอุทาหรณ์ในคัมภีร์นยาสะฯ ปถุย ศัพท์เดิมเป็น ปถวี, ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ด้วย ขปโตสุมิ ยัม วา^{๓๖๑} สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ^{๓๖๒} สูตรฯ ปถุยา ศัพท์เดิมเป็น ปถวี, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น อา ด้วย อมา ฯเปฯ นัม วา สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ สูตร, อาเทศ ว เป็น พ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ ปถุวียา ศัพท์เดิมเป็น ปถวี, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ สูตรฯ

ปวตฺย ศัพท์เดิมเป็น ปวตฺติ, ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย อมา ฯเปฯ นัม วา สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ สูตร, ลบ ต อักษรตัวแรก, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ ปวตฺติย ศัพท์เดิมเป็น ปวตฺติ, ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น ยัมฯ ปวตฺยา ศัพท์เดิมเป็น ปวตฺติ, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น อา ด้วย อมา ฯเปฯ นัม วา สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย ปสณฺณสฺส จ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๓๖๓} สูตร, ลบ ต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ ปวตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น ปวตฺติ, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, ตั้ง อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตถิยา ไป สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สูตรฯ

๖๙,๑๘๖. อาทิตโต โอ จ.

อาทิต ศัพท์เดิมเป็น อาทิต, ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อัม ด้วย อาทิตโต โอ จ สูตร, อาเทศ อัม เป็น นิคหิต ด้วย อโฆ ฯเปฯ เปหิ^{๓๖๔} สูตรฯ อาทิต ศัพท์เดิมเป็น

^{๓๖๐} กจจ. ๒๐., ปทฐป. ๒๗.

^{๓๖๑} กจจ. ๑๗๙., ปทฐป. ๒๐๔.

^{๓๖๒} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๓๖๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๖๔} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

อาทิ, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น โอ ด้วย **อาทิโต โอ จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพมโธ...**^{๓๖๕} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **สรโลโป...**^{๓๖๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๓๖๗} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บทไว้เพื่อให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สุมิ สัตตมวิวัฏติอยู่หลังอาทิสัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า อาทิสุมิ, อาทิมุหิ ดังนี้ ไม่ต้อง อาเทศ สุมิ สัตตมวิวัฏติเป็น อํ เป็น โอ ด้วยสูตรนี้ เพราะ วา ศัพท์ห้ามไว้ ฯ อาทิสุมิ ศัพท์เดิมเป็น อาทิ, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ ด้วย **โอกาเส สดตมิมิ** สูตร ฯ อาทิมุหิ ศัพท์เดิมเป็น อาทิ, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น มุหิ ด้วย **สุมาสุมินิ มหาภิมุหิ วา**^{๓๖๘} สูตร ฯ

บทว่า อญุตถาปิ ได้แก่ หลังจากศัพท์เหล่านี้ ในอุททาหรณ์ แม้เหล่านี้ ฯ ทิวา ศัพท์เดิมเป็น ทิว, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น อา ด้วย จศัพท์, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพมโธ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ รตฺโต ศัพท์เดิมเป็น รตติ, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น โอ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ พาราณสี ศัพท์เดิมเป็น พาราณสี, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น อํ, อาเทศ อํ เป็น นิคหิต ด้วย **อโม ๗เปฯ เปหิ** สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ๗เปฯ สุวปี จ**^{๓๖๙} สูตร ฯ

๗๐.๓๐. ฌลนมิยฺวา สเร วา.

วา ศัพท์ แสดงความเป็นวิภักตยะ ฯ ตินฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ตินนํ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพมโธ...**^{๓๗๐} สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ฌ ด้วย **อิวันณฺณณฺณา ฌลา**^{๓๗๑} สูตร, อาเทศ อี เป็น อีย ด้วย **ฌลนมิยฺวา สเร วา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย

^{๓๖๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๖๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๓๖๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๓๖๘} กจ. ๙๙, ปทฐป. ๘๑.

^{๓๖๙} กจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๓๗๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๗๑} กจ. ๕๘., ปทฐป. ๒๙.

นเย...^{๓๗๒} สูตร ฯ ปจฺจิคคาเร ศัพท์เดิมเป็น ปจฺจิคคาเร, อคฺคิคคาเร ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิคคาเร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ อี เป็น อีย, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ทิมะ ด้วย **ทิม** สูตร ฯ ภิกฺขุอาสเน ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุอาสเน, ปุฏฺฐาสเน ศัพท์เดิมเป็น ปุฏฺฐาสเน, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ตั้งชื่อ ล, อาเทศ อุ เป็น ว ด้วย **ฌลา ฯเปฯ สเร วา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บทไว้เพื่อให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุดเป็น อุ แม้มีอยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า ปญฺจหฺงฺเคหิ ฯเปฯ จกฺขายตฺถํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ฌ เป็น อีย และ ล เป็น อุว ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ฯ จกฺขายตฺถํ ศัพท์เดิมเป็น จกฺขายตฺถํ, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพ...** สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ฌ และ อุ ชื่อ ล, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร โลป**^{๓๗๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปาฐะว่า จกฺขายตฺถํ ดังนี้มีบ้าง ฯ ปญฺจหฺงฺเคหิ ศัพท์เดิมเป็น ปญฺจหฺงฺเคหิ, จกฺขายตฺถํ ศัพท์เดิมเป็น จกฺขายตฺถํ, อาเทศ อุ เป็น ว ด้วย **ยวการา จ**^{๓๗๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ อี เป็น อย ด้วย วา บทในสูตรนี้ เพราะ วา บทมีอรรถเป็นวิกัปตตะ ฯ

การกำหนดเนื้อความอื่น เป็นประโยชน์อยู่แก่บทใด เพราะฉะนั้นบทนั้นจึงชื่อว่า วิกัปตตะ ฯ อนึ่ง ในคัมภีร์นยาสะ ปราภวปาฐะว่า วาติ วิกัปตฺถิ^{๓๗๕} ดังนี้ ฯ ความประชุมกันแห่งวัตถุ ๓ อย่าง ชื่อว่า ตย ฯ ตย ศัพท์เดิมเป็น ติ, ตั้งเป็น สามี ด้วย **ยสฺส วา ปริคฺคโห** **ตฺ สามิ** สูตร, เมื่อพหูวนะ อันท่านพึงกล่าว ลง นั ฌฐิวิภตฺติ, อาเทศ นวิภตฺติ เป็น อิณฺณ ด้วย **อิณฺณมิณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๓๗๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ หลัง สมฺห ศัพท์, เมื่อเอกวนะ อันท่านพึงกล่าว ลี ปฐฺมาวิภตฺติ ด้วย **ลิจฺคตฺเต**

^{๓๗๒} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๓๗๓} กจ. ๑๒., ปทฐ. ๑๓.

^{๓๗๔} กจ. ๗๑., ปทฐ. ๕๐๕.

^{๓๗๕} นยาส. ๗๐/๘๗.

^{๓๗๖} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

ปจมา^{๓๗๗} สูตร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย สี สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโล** ไป ฯเปฯ **ปกติ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ หลัง ตีศัพท์, ลง ณปัจจัย ด้วย **สมุหตเถ** กณฺ ณา^{๓๗๘} สูตร, ลบ อนุพันธ์ ด้วย **เตส โณ โลป**^{๓๗๙} สูตร, อาเทศ อิ เป็น อย ด้วย วาศัพท์ ในสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤติต ฯเปฯ สุ จ**^{๓๘๐} สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัติ ด้วย **ลึงคตเถ** ปจมา สูตร, แปลง สิ เป็น อัม ด้วย **สี**^{๓๘๑} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพมโ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลไป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, สำเร็จรูปเป็น ตย ฯ การประชุม ๓ อย่าง แห่งวัตถุทั้งหลาย ชื่อว่า วตฺตตตย ฯ หลังจาก วตฺตศัพท์ ลง นวิภัติ, หลังจาก ตยศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัติ, ที่มะ อุ เป็น อุ ด้วย **สนฺหิสฺสุ จ** สูตร, แปลง สิ เป็น อัม ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ฯ ในอรรถว่า การประชุม ๓ อย่าง แห่งวัตถุทั้งหลายนี้ ตั้งเป็น ยุตตตตสมาส ด้วย **นามานํ สมาสโย ยุตตตตโย**^{๓๘๒} สูตร, ตั้งเป็น อมาทิตปฐีสสมาส ด้วย **อมาทโย** **ปรป เทภี**^{๓๘๓} สูตร, ลบวิภัติทั้ง ด้วย **เตส วิภตติ ฯเปฯ ปา จ**^{๓๘๔} สูตร, ตั้งเป็นปกติ ด้วย **ปกติ ฯเปฯ รนตสฺส** สูตร, ตั้งเป็นนามด้วย **ตฤติต ฯเปฯ สุ จ** สูตร, ลง สิปฐมาวิภัติ ด้วย **ลึงคตเถ** ปจมา สูตร, อาเทศ สิ เป็น อัม ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ทำ ตสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน**^{๓๘๕} สูตร, สำเร็จรูปเป็น วตฺตตตตย ดังนี้ ฯ

^{๓๗๗} กจจ. ๒๘๔., ปทฐป. ๖๕, ๒๘๓.

^{๓๗๘} กจจ. ๓๕๔., ปทฐป. ๓๗๙.

^{๓๗๙} กจจ. ๓๙๖., ปทฐป. ๓๖๓.

^{๓๘๐} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๓๘๑} กจจ. ๒๑๙., ปทฐป. ๑๙๕.

^{๓๘๒} กจจ. ๓๑๖., ปทฐป. ๓๓๑.

^{๓๘๓} กจจ. ๓๒๗., ปทฐป. ๓๕๑.

^{๓๘๔} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๓๘๕} กจจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐.

๗๑,๕๐๕. ยวการา จ.

เพราะสระอยู่หลัง อาเทศ ช เป็น ย และ ล เป็น ว ๕

บทว่า อคฺยาคาริ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิอาคาริ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๓๔๖} สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ณ ด้วย **อิณฺณวณฺณนา ณฺลา**^{๓๔๗} สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย **ยวการา จ** สูตร, ลบ คอักษรวัดแรก ด้วย จศัพท์ ใน **พฺยณฺชน โฉ วิสณฺโณ โค**^{๓๔๘} สูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๓๔๙} สูตร, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **ทิมฺ** สูตร ๕ จกฺขายตนิ ศัพท์เดิมเป็น จกฺขุชฺชายตนิ, สุวาคตํ ศัพท์เดิมเป็น สุวาคตํ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ตั้ง อู ชื่อ ล ด้วย **อิณฺณวณฺณนา ณฺลา** สูตร, อาเทศ อู เป็น ว ด้วย **ยวการา จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

๗๒,๑๘๕. ปสณฺณสฺส จ.

เพราะวิภัติอาเทศอยู่หลัง อาเทศ อีวรรณะ ที่ชื่อ ป เป็น ย ๕

ปฺลพฺยา ศัพท์เดิมเป็น ปลวี, ลง สฺมา ปญฺจมีวิภัติ, อาเทศ สฺมา เป็น อา ด้วย **อมา ๕เปฯ นํ วา**^{๓๕๐} สูตร, อาเทศ อี เป็น ย ด้วย **ปสณฺณสฺส จ** สูตร, อาเทศ ว เป็น พ ด้วย จศัพท์ ใน **โท ธสฺส จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๓๕๑} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๓๕๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๓๕๓} สูตร ๕ รตฺยา ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง สฺมา ปญฺจมีวิภัติ, อาเทศ สฺมา เป็น อา ด้วย **อมา ๕เปฯ นํ วา** สูตร, อาเทศ อี เป็น ย, ลบ ต ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ มตฺยา ศัพท์เดิมเป็น มติ, ลง สฺมา ปญฺจมีวิภัติ, อาเทศ สฺมา เป็น อา, อาเทศ อี เป็น ย, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สเร ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยฺผู้เจริญ เรากล่าว สเร บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า

^{๓๔๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๔๗} กจจ. ๕๘., ปทฐป. ๒๙.

^{๓๔๘} กจจ. ๔๑., ปทฐป. ๕๖.

^{๓๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๓๕๐} กจจ. ๖๘., ปทฐป. ๑๘๔.

^{๓๕๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๓๕๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๓๕๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

เมื่อ อีวรรณะที่ตั้งชื่อ ป แม้มีอยู่ในอุทธารณว่า ปุณฺณิยํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ป เป็น ย ด้วย
สูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสระหลัง ๗ ปุณฺณิยํ ศัพท์เดิมเป็น ปถวี, ลง สฺมี สัตตมีวิภัติ ด้วย
โอภาเส สดตมิมิ^{๓๙๔} สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา ไป^{๓๙๕} สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น
ยํ ด้วย ขปโตสฺมิมิ ยํ วา^{๓๙๖} สูตร, รัสสะ ป ด้วย อโฆ ๗เปฯ สวปี จ^{๓๙๗} สูตร ๗

๗๓,๑๗๔. คาว เส.

เพราะ สวิภัตติอยู่หลัง อาเทศ โอ แห่ง โคศัพท์เป็น อาว ๗

คาวสุส ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สวิภัตติ ด้วย สมฺปทานะ จตุตถิ^{๓๙๘} สูตร, หรือ
สามิสฺมิ จญฺจิ^{๓๙๙} สูตร, อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วย คาว เส^{๔๐๐} สูตร, นำพยัญชนะประกอบ
สระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ลง สุอาคม ด้วย สาคิเม เส^{๔๐๑} สูตร ๗

๗๔,๑๖๙. โยสุ จ.

เพราะ โยวิภัตติอยู่หลัง อาเทศ โอ แห่ง โคศัพท์เป็น อาว ๗

คาโว ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โยปฐมาวิภัตติ ด้วย ลิงคตฺเถ ปจฺมา^{๔๐๒} สูตร,
อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วย โยสุ จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๐๓} สูตร,
อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์ ใน ตโต โยนโม ตุ^{๔๐๔} สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย ปุพฺพ...^{๔๐๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๔๐๖} สูตร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๗ คาโว ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โย ทุติยาวิภัตติ ด้วย

^{๓๙๔} กจ. ๓๐๒. ปทฐป. ๙๔, ๓๑๙.

^{๓๙๕} กจ. ๕๙. ปทฐป. ๑๘๒.

^{๓๙๖} กจ. ๑๗๙. ปทฐป. ๒๐๔.

^{๓๙๗} กจ. ๘๔. ปทฐป. ๑๔๔.

^{๓๙๘} กจ. ๒๙๓. ปทฐป. ๘๕, ๓๐๑.

^{๓๙๙} กจ. ๓๐๑. ปทฐป. ๙๒, ๓๑๕.

^{๔๐๐} กจ. ๗๓. ปทฐป. ๑๗๔.

^{๔๐๑} กจ. ๖๑. ปทฐป. ๘๖.

^{๔๐๒} กจ. ๒๘๔. ปทฐป. ๖๕.

^{๔๐๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๐๔} กจ. ๒๐๕. ปทฐป. ๑๖๐.

^{๔๐๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๐๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

กมฺมตฺเถ ทุตฺติยา^{๔๐๗} สุตฺร, อาเทศ โอิ เป็น อว ด้วย โยสุ จ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบ
สระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โอิ ด้วย ตุศัฟท์, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพุพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย นเย... สุตฺร ๕ ในอุทาหรณ์ว่า คาวี คจฺจนฺติ นี้, คาวี ศัฟท์เดิมเป็น โค, ลง โยปฐมา
วิภตฺติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สุตฺร, อาเทศ โอิ เป็น อว ด้วย โยสุ จ ด้วย, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, อาเทศ โย เป็น อี ด้วย กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺยานํ
ทิมฺวิปริตาเทสโลปาคมา จ^{๔๐๘} สุตฺร, หรือ ด้วย เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปริตาเทสา
จ^{๔๐๙} สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพุพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๕ ในอุทาหรณ์ว่า คาวี ปสฺสนฺติ นี้
คาวี ศัฟท์เดิมเป็น โค ลง โย ทุตฺติยาวิภตฺติ ด้วย กมฺมตฺเถ ทุตฺติยา สุตฺร, อาเทศ โอิ เป็น อว
ด้วย โยสุ จ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, อาเทศ โย เป็น อี ด้วย
กฺวจิ ธาตุ ๕ เปฯ มา จ สุตฺร, หรือ ด้วย เตสุ วุทฺธิ ๕ เปฯ เทสา จ สุตฺร, แยกพยัญชนะ
ออกจากสระ ด้วย ปฺพุพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๕

จศัฟท์ มีประโยชน์อะไร ? ประกอบความว่า เพราะ นาดตฺติยาวิภตฺติ, สฺมาปญฺจมี
วิภตฺติ, สฺมีสํตตมีวิภตฺติ และ สฺสํตตมีวิภตฺติ อยู่หลัง อาเทศ โอิ แห่ง โคศัฟท์ เป็น อว ได้
ด้วย จศัฟท์ ๕ คาเวน ศัฟท์เดิมเป็น โค, ลง นา ตตฺติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ^{๔๑๐} สุตฺร, อาเทศ
โอ เป็น อว ด้วย จศัฟท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, อาเทศ นาดตฺติยา
วิภตฺติ เป็น เอน ด้วย อโต เนน^{๔๑๑} สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพุพ... สุตฺร, ลบ
สระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๕
คาวา ศัฟท์เดิมเป็น โค, ลง สฺมา ปญฺจมีวิภตฺติ ด้วย อปาทาเน ปญฺจมี^{๔๑๒} สุตฺร, อาเทศ โอิ
เป็น อว ด้วย จศัฟท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, อาเทศ สฺมา เป็น

^{๔๐๗} กจฺจ. ๒๙๗, ปทฺฐป. ๗๖, ๒๔๔.

^{๔๐๘} กจฺจ. ๕๑๗, ปทฺฐป. ๔๘๘.

^{๔๐๙} กจฺจ. ๔๐๔, ปทฺฐป. ๓๗๐.

^{๔๑๐} กจฺจ. ๔๕๔, ปทฺฐป. ๔๔๐.

^{๔๑๑} กจฺจ. ๑๐๓, ปทฺฐป. ๗๙.

^{๔๑๒} กจฺจ. ๒๙๕, ปทฺฐป. ๘๙, ๓๐๗.

อา ด้วย **สมาสมินิ** วา^{๔๑๓} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ คาเว ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สุมีสัตตมีวิภัติ ด้วย **โอภาเส สดฺตมี** สูตร, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น เอ ด้วย **สมาสมินิ** วา สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ คาเวสุ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สุมีสัตตมีวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ ที่ วอักษร เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร** เอ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง **นเย...** สูตร ๕

๗๕, ๑๗๐. อวฺมุหิ จ.

เพราะ อํพุติยาวิภัตติอยู่หลัง อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว และ อว ได้ ๕

คาวิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง อํ พุติยาวิภัตติ ด้วย **กมฺมตฺเถ พุติยา**^{๔๑๔} สูตร, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย **อวฺมุหิ จ**^{๔๑๕} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๔๑๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๑๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๑๘} สูตร ๕ ควิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง อํ พุติยาวิภัตติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย **อวฺมุหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

สวิภัตติเป็นต้น มีอยู่แก่วิภัตติที่เหลือเหล่านี้ วิภัตติเหล่านั้น ชื่อว่า สาทีนิ, สาทีนิ ด้วย วิภัตติที่เหลือนั้นด้วย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า สาทีเสธานิวิภัตติ ๕ วจนศัพท์ ในคำว่า ปฺพพุดฺตรวจนสุ นี้ อันนักศึกษาพึงประกอบเข้าทุก ๆ บทว่า ปฺพพวจน และ อุดฺตรวจน ดังนี้ ๕ อนึ่งในคำทั้งสองนั้น ที่ชื่อว่า ปฺพพวจน เพราะเหตุที่ท่านกล่าวไว้ก่อน โดยความเป็น เอกวจนะ และพหุวจนะ ๕ ที่ชื่อว่า อุดฺตรวจน เพราะเหตุที่ท่านกล่าวไว้ในภายหลัง โดยความเป็น พหุ-

^{๔๑๓} กจจ. ๑๐๘, ปทรูป. ๙๐.

^{๔๑๔} กจจ. ๒๙๗, ปทรูป. ๗๖, ๒๘๔.

^{๔๑๕} กจจ. ๗๕, ปทรูป. ๑๗๐.

^{๔๑๖} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๔๑๗} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๔๑๘} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

วจนะและเอกวจนะ ๕ เพราะฉะนั้นจึงมีอธิบายความว่า ปุพฺพุตตรวจนะ ได้แก่ เอกวจนะและ พหุวจนะ ๕ เนื้อความนี้ พระจุฬารัตนพุทธเถระกล่าวไว้แล้ว ในคัมภีร์อรรถกถาขยาน ๕ เพราะฉะนั้น ปาฐะนี้นั้นเทียว ไผ่เพราะว่า ๕ ปาฐะว่า ปุพฺพุตตรวจนะ ดังนี้ก็มีบ้าง ๕ อธิบาย ว่า เพราะวิภัติทั้งหลาย คือ ส, โย, นา, สุมา, สุมิ, และสุ รวมเป็น ๘ ตัว ในสูตร โดยสูตร ว่า **อวมฺหิ จ** ดังนี้ ๕ จศัพท์ ในสูตรนี้ ย่อมยังบังคิตให้ทราบว่าจะอาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว เพราะ อัมพิยาวิภัติอย่างเดียว หามิได้ ๕ ควสุส ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สจตุตถวิภัติ หรือ จัณฐวิภัติ อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สุ อากม ด้วย **สาคโม เส**^{๔๑๙} สูตร ๕ คโว ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โย ปฐมาวิภัติหรือ พุติ ยา-วิภัติ อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระ ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์ ใน **ตโต โย นโม ต** สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ คเวณ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ นาทติยาวิภัติ เป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๔๒๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และ ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ ควา ศัพท์ เดิมเป็น โค, ลง สุมา ปัญจมีวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบ สระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น เอ ด้วย **สมาสมินิ वा**^{๔๒๑} สูตร, แยกพยัญชนะ ออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ คเวสุ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สุ สัตตมีวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, แยกพยัญชนะออกจาก สระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ**^{๔๒๒} สูตร ๕

๗๖, ๑๗๑. อวสุสุ วา.

อาเทศ สระที่สุดแห่ง คว เป็น อุ ได้บ้าง ๕

บทว่า เอตสุส เป็นบทวิเสสณะแห่งบทว่า ควาเทสสุส ๕ อาเทศ โค เป็น อว และ คว ๕ คาโว ด้วย อาเทศนั้นด้วย เพราะเหตุนี้ชื่อว่า ควาเทสสะ ๕

^{๔๑๙} กจ. ๖๑, ปทฐ. ๘๖.

^{๔๒๐} กจ. ๑๐๓, ปทฐ. ๗๙.

^{๔๒๑} กจ. ๑๐๘, ปทฐ. ๙๐.

^{๔๒๒} กจ. ๑๐๑, ปทฐ. ๘๐.

คำว่า ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง อํ ทุตติยาวิภัติ ด้วย **กมฺมตฺเถ ทุตติยา**^{๔๒๓} สูตร, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย **อวฺมฺหิ จ**^{๔๒๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๒๕} สูตร, อาเทศสระที่ ๖ เป็น อุ ด้วย อาวสุสุ วา สูตร, ตั้ง อุ ชือ ล ด้วย **อิวณฺณวณฺณาณลา**^{๔๒๖} สูตร, อาเทศ อํ เป็น นิคฺคิต ด้วย **อโม ฯเปฯ เปหิ**^{๔๒๗} สูตร, คำว่า ศัพท์เดิมเป็น โค ลง อํ ทุตติยาวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย **อวฺมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง **นเย...** สูตร, ไม่ต้องอาเทศสระที่สี่เป็น อุ เพราะ ว่าศัพท์ห้ามไว้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๔๒๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๒๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อาวสุเส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาวสุเส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อํทุตติยาวิภัติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า ควํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สี่เป็น อุ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อาวอาเทศ ฯ ควํ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง อํ ทุตติยาวิภัติ, อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย **อวฺมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ การอาเทศ โอ เป็น อว แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า คาโว ติฏฺฐนฺติ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สี่เป็น อุ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อํทุตติยาวิภัติ ฯ คาโว ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โย ปฐฺมาวิภัติ, อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว ด้วย **โยสุ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ โยวิภัติเป็น โอ ด้วย **ตฺศฺพฺท ใน ตโต ฯเปฯ สฺ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

^{๔๒๓} กจ. ๒๙๗, ปท. ๗๖, ๒๘๕.

^{๔๒๔} กจ. ๗๕, ปท. ๑๗๐.

^{๔๒๕} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๔๒๖} กจ. ๕๘, ปท. ๒๙.

^{๔๒๗} กจ. ๘๒, ปท. ๑๔๙.

^{๔๒๘} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๔๒๙} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

๗๗,๑๗๕. ตโต นมํ ปติมหาลุตเต จ समाเส.

หลังจาก โคศัพท อาเทศ นัวิภตติเป็น อํ และ อาเทศ โอ แห่ง โคศัพทเป็น อว ในเพราะ ปติศัพทเป็น อลุตตสมาสอยู่หลัง ด้วย ตโต ฯเปฯ समाเส สูตร ฯ ประกอบความ แห่งบทว่า เมื่อ ปติศัพทเป็นอลุตตสมาสอยู่หลัง ฯ บทว่า समाเส เป็น อาธาระ ในบทว่า ปติมุหิ ฯ

บทว่า ความปติสสุ ศัพทเดิมเป็น โค, ลง นํ จัญฐีวิภตติ ด้วย สามิสฺมี จญฺฐิ^{๔๓๐} สูตร, เมื่อนักศึกษาดั้งบทไว้ว่า โคนํ ปติ ดังนี้, ตั้งเป็นอมาทิตปฺริสสมาส ด้วย อมาทโย ปฺรปเทภิ สูตร, เมื่อจวนจะลบบิภตติด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ^{๔๓๑} สูตร ไม่ต้องลบบิภตติ ทั้งหลาย ด้วย จศัพท ฯ อาเทศ นัวิภตติ เป็น อํ, และ อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย ตโต ฯเปฯ समाเส สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๓๒} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๔๓๓} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๔๓๔} สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ^{๔๓๕} สูตร, ลง สจัญฐีวิภตติ ด้วย สามิสฺมี จญฺฐิ สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย สาคโม เส^{๔๓๖} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อลุตเต ไว้เพื่อประโยชน์ อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อลุตเต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ปติศัพท และ โคศัพท เป็นสมาส แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า โคปติ ดังนี้ ไม่ต้องทำ เป็นอลุตตสมาส เพราะไม่มี อว ในสมาสที่มีอรรถว่าลบบิภตติ เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องอาเทศ นั วิภตติเป็น อํ และไม่อาเทศ โอ แห่ง โค ศัพทเป็น อว ด้วยสูตรนี้ ฯ โคปติ มีวิธีทำตัว ดังต่อไปนี้ หลัง โค ลง นํ จัญฐีวิภตติ ด้วย สามิสฺมี จญฺฐิ สูตร ฯ เมื่อนักศึกษาดั้งบทไว้ว่า โคนํ ปติ ดังนี้ ตั้งเป็นอมาทิตปฺริสสมาส ด้วย อมา ฯเปฯ เทภิ สูตร ดังนี้ ฯ ไม่ต้องอาเทศ นํ วิภตติเป็น อํ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอลุตตสมาส, ลบบิภตติทั้งหลาย ด้วย เตสํ

^{๔๓๐} กจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒,๓๑๕.

^{๔๓๑} กจ. ๗๗, ปทฺฐป. ๑๗๕.

^{๔๓๒} กจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๓๓} กจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๓๔} กจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๔๓๕} กจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๔๓๖} กจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

ฯเปฯ ปา จ^{๔๓๗} สูตรฯ คว คัพทเดิมเป็น โค ลง นัฏฐวิวัฏติ ด้วย , สามิสมี จฏฐิ สูตร, อาเทศ นัฏฐิ เป็น อ และ อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จคัพท, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตสระ หลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ

๗๘,๓๑. โอ สเร จ.

ควสุสก มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า โค จ อสุสโก จ, ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย นามานํ สมุจฺจโย ทวนโท สูตร, ตั้งเป็น ยุตตตถสมาส ด้วย นามานํ สมาส ยุตตตถโก^{๔๓๘} สูตร, ลบวิวัฏติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ^{๔๓๙} สูตร, และ ลบ จคัพท ด้วย วุตตตถานมปโยโค สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ จสฺส สรณฺตสฺส สูตร, อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว ด้วย โอ สเร จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๔๐} สูตร, ตั้งเป็นนปฺงสกลิงค์เอกวจนะ ด้วย วิภาสา ฯเปฯ ปทาทีนญจ สูตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ^{๔๔๑} สูตร, ลง ลิปฺฐมาวิวัฏติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา^{๔๔๒} สูตร, อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย ลี สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๔๔๓} สูตร, ลบสระหน้า และปกตสระหลัง ด้วย สร...^{๔๔๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ เมื่อนักศึกษาทำรูปสำเร็จว่า ควาสุสก ดังนี้ ฟังกระทำที่มะ ด้วย ทินฺม สูตรฯ เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า โค จ เอฬโก จ, โค จ อชิโน จ ดังนี้ ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย นามานํ สมุจฺจโย ทวนโท สูตร, ตั้งเป็น ยุตตตถสมาส ด้วย นามานํ สมาส ยุตตตถโก^{๔๔๕} สูตร, ลบวิวัฏติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ^{๔๔๖} สูตร, ลบ จคัพทด้วย วุตตตถา ฯเปฯ โค สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส สูตร, อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว ด้วย โอ สเร จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๔๓๗} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๔๓๘} กจฺจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๔๓๙} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺฐป. ๓๓๒.

^{๔๔๐} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๔๑} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๔๔๒} กจฺจ. ๒๘๔, ปทฺฐป. ๖๕.

^{๔๔๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๔๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๔๔๕} กจฺจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๔๔๖} กจฺจ. ๓๑๗., ปทฺฐป. ๓๓๒.

หลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนปุงสกลิงค์เอกวจนะ ด้วย วิภาสา ๖เปฯ ปาทาทินญจ สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฤติ ๖เปฯ ทีสุ จ สูตร, ลง ลิปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อัม ด้วย สี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ที่มะสระหลัง ด้วย ทีฆิ สูตร ๖

อนึ่ง ในคัมภีร์สัททนีติ พระอัครวังสเถระได้กล่าวไว้แล้วว่า ในสมาสที่มีการลบวิภัตติ ในเพราะสระด้วย ในเพราะพยัญชนะด้วย อันมีอยู่ข้างหลัง ๖ อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว ได้ ในลุตตสมาส เพราะสระและพยัญชนะอยู่เบื้องหลัง อาเทศ โอ แห่ง โค เป็น อว ได้ ๖ ตัวอย่างเช่น สควจณฺโท โคที่ดูร้ายในฝูงตน, ปรควจณฺโท โคที่ดูร้ายในฝูงอื่น^{๔๔๗} ๖ สระที่สุดอย่างนี้ว่า อุวรรณะ มีอยู่แก่บทเหล่าใด บทเหล่านั้นชื่อว่า อุวรรณิจเฆวมันตานิ ๖ ภาวิ ศัพท์เดิมเป็น ภู, ลง สุมิ สัตตมวิภัตติ ด้วย โอภาเส สุตตมि สูตร, อาเทศ อุ เป็น อุว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ สุมิ สัตตมวิภัตติเป็น อิ ด้วย ตโตศัพท์ ใน ตโต สุมิมิ สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ ปสโว ศัพท์เดิมเป็น ปสฺ, ครโว ศัพท์เดิมเป็น ครุ ลง โยวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อว และอุว ด้วย จศัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์ ใน ตโต ๖เปฯ ตุ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ จตุโร ศัพท์เดิมเป็น จตุ, ลง โยวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อุร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์ ใน ตโต ๖เปฯ ตุ สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สเร ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สเร บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สมาส แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า โครโน, โควินฺโท ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โอ ในโครน และโควินฺทศัพท์ เป็น อว ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสระหลัง ๖ ในอรรถว่า โคทั้งหลายเป็นทัพย์ ของบุคคลใด มีอยู่ ดังนี้, ตั้งเป็นพหุพีหิสมาส ด้วย อญฺญปทตฺเตสุ พหุพีหิ สูตร, ตั้งเป็นยุตตตสมาส ด้วย นามานํ ๖เปฯ ตตฺตโก^{๔๔๘} สูตร, ลบวิภัตติทั้งหลาย ด้วย

^{๔๔๗} สทฺ. สุตต. ๒๒๙/๗๐.

^{๔๔๘} กจฺจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

เตสํ ฯเปฯ ปา จ สุตฺร, ลป ยศัพทํ ด้วย วุตตตถา ฯเปฯ โค สุตฺร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส สุตฺร, ไม่ต้องอาเทศ โอ เป็น อว เพราะความไม่มีแห่งสระที่อยู่หลัง, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ สุตฺร, ลง สิปฐมาวิภตฺติ ด้วย ลิงคตฺเถ ปจฺมา สุตฺร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ ในอรรถ ว่า คาโว วิบุโห นี้, ตั้งเป็นอมาทิตปฺปฺริสสมาส ด้วย อมาทโย ปฺรปฺเทภี สุตฺร, ตั้งเป็นยุตตต-สมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ตตฺตฺโถ^{๔๔๙} สุตฺร, ลบวิภตฺติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สุตฺร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ จ สุตฺร, ลง สิปฐมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ

๗๙,๔๖. ตพฺพิปฺริตฺตูปฺปะเท พยฺยชฺเชน จ.

สัมพันธ์ความว่า ในเพราะพยัญชนะอยู่หลัง วิปริต โออักษร แห่งอศัพทํนั้น ที่ตั้ง อยู่บพหน้าเมื่อใด เมื่อนั้น ฯ บทว่า ยทา เป็นกาลสัตตมํ ในบทว่า ติฏฺฐมาณสฺส ฯ บทว่า อุปปเท แปลว่า บทที่เกี่ยวไปในที่ใกล้ หรือ บทที่มีอยู่ข้างหน้าแห่งบท ฯ จริงอยู่ อุปศัพทํ กล่าว อรรถว่าอยู่เบื้องต้น เหมือนอุปศัพทํในคำว่า อุปฺปะเทโส ฯ บทว่า อุกฺคเต ศัพทํเดิมเป็น อวคเต, อุกฺคจฺจติ ศัพทํเดิมเป็น อวคจฺจติ, บทว่า อุกฺคเหตุวา ศัพทํเดิมเป็น อวคเหตุวา, อาเทศ อว เป็น อุ ด้วย ตพฺพิปฺริตฺตฺ ฯเปฯ เน จ^{๔๕๐} สุตฺร, ทำ คสทิสพยัญชนะทเวภาวํ ด้วย ปฺร เทวภาโว จาเน^{๔๕๑} สุตฺร, ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อวสาเน อวภิรณํ จ อวภิรติ ดังนี้ จศัพทํ เป็นอวธารณะ ห้ามการอาเทศ อว เป็น โอ ฯ การห้าม คือการปฏิเสธ ของบทใดมีอยู่ บทนั้น ชื่อว่า อวธารณัตถะ ฯ

๘๐, ๑๗๓. โคณ นมฺหิ วา.

เพราะ นิวิภตฺติอยู่หลัง อาเทศ โคศัพทํทั้งหมดเป็น โคณ ฯ

โคณานํ ศัพทํเดิมเป็น โค, ลง นํ จํญฺฐิวิภตฺติ ด้วย สามิสฺมี จญฺฐิ^{๔๕๒} สุตฺร, อาเทศ โค เป็น โคณ ด้วย โคณ นมฺหิ วา สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ...^{๔๕๓}

^{๔๔๙} กจฺจ. ๓๑๖, ปทฺฐป. ๓๓๑.

^{๔๕๐} กจฺจ. ๗๙, ปทฺฐป. ๔๖.

^{๔๕๑} กจฺจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

^{๔๕๒} กจฺจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒, ๓๑๕.

สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๕๔}

สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อโคศัพท อันมี นวิภัตติอยู่หลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า โคนิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โคศัพท เป็น โคน ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพทห้ามไว้ ฯ อีกอย่างหนึ่ง ถามว่า วา บทนี้ มีประโยชน์อะไร? ตอบว่า วา บท มีประโยชน์เพื่อห้ามการอาเทศโคศัพทเป็นโคน ในอุทาหรณ์ว่า โคนิ ดังนี้ ฯ

ในนัยนี้ นักศึกษาพึงทำวิเคราะห์ว่า ประโยชน์อะไรมีแก่บทใด บทนั้น ชื่อว่า กัมมัตถะ ฯ โคนิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง น จัญฐีวิภัตติ ด้วย **สามิสฺมี จญฺจิ** สูตร ฯ โคนภูตศัพท์เดิมเป็น โคนุต, ลง น จัญฐีวิภัตติ ด้วย **สามิสฺมี จญฺจิ** สูตร, อาเทศ โคศัพทเป็น โคน ด้วย โค โยควิภาคะ, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๘๑,๑๗๒. สุนฺหิสฺส จ.

โคณีสฺส ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สฺ สัตตมีวิภัตติ ด้วย **โอภาเส สตฺตมฺมี** สูตร, อาเทศ โค เป็น โคน ด้วย **สฺหิสฺสวากโร เอ**^{๔๕๕} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...**^{๔๕๖} สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๕๗} สูตร ฯ

โคณเณหิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง หิ ตติยวิภัตติ ฝ่ายพหูวนะ หรือ ปัญจมีวิภัตติ ฝ่ายพหูวนะ, อาเทศ โค เป็น โคน ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺสวากโร เอ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โคนเณหิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง หิวิภัตติ, อาเทศ โค เป็น โคน, , แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺสวากโร เอ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สมฺมาหิสฺสมีนํ มหาภิมฺหิ วา** สูตร ฯ

^{๔๕๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๕๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๕๕} กจจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๔๕๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๕๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

โคณน ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง นาดติยาวิภัติ ฝ่ายเอกวจนะ, อาเทศ โค เป็น โคน ด้วยสูตรนี้, อาเทศ นาดติยาวิภัติ เป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๔๕๘} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๕๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่ออุทาหรณ์ว่า โคลุ ฯเปฯ คาเวน ดังนี้ มีอยู่ ไม่ต้องอาเทศ โคศัพท์ เป็น โคน ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ ในสูตรว่า สุหิณาสุ จ ห้ามไว้ ฯ อีกอย่างหนึ่ง ถามว่า วา บทนี้ มีประโยชน์อะไร? ตอบว่า วา บท มีประโยชน์เพื่อห้ามการอาเทศโคศัพท์เป็น โคน ในอุทาหรณ์ว่า โคลุ ฯเปฯ คาเวน ดังนี้ ฯ โคลุ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สุ สัตตมวิภัติ ด้วย **โอภาเส สดตม** สูตร ฯ โคลิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง หิตติยาวิภัติ หรือ หิปัญจมีวิภัติ ฯ โคลิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง หิวิภัติ, อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สุมาหิ ฯเปฯ มฺหิ** วา สูตร ฯ

บทว่า **สยาทิสเสสุ** ได้แก่ ในวิภัติทั้งหลายที่เหลือมี ลี วิภัติเป็นต้น จาก สุ หินา วิภัติ ที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วในสูตรทั้งสอง ฯ โคน ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สิปฐมาวิภัติ, อาเทศ โค เป็น โคน ด้วย จศัพท์, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โคนา ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โยปฐมาวิภัติ, อาเทศ โค เป็น โคน, อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โคนิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง อํุตติยาวิภัติ, อาเทศ โค เป็น โคน, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โคนเ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง โย ทุติยาวิภัติ, อาเทศ โค เป็น โคน, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โคนสุส ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สจตุตถวิภัติ หรือ ญฐีวิภัติ, อาเทศ โค เป็น โคน, ลง สุ อาคม ด้วย **สาโคโม เส**^{๔๖๐} สูตร ฯ

^{๔๕๘} กจ. ๑๐๓, ปท. ๗๙.

^{๔๕๙} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๔๖๐} กจ. ๖๑, ปท. ๘๖.

โคณมฺหา ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สฺมาปัญจมีวิวัตติ, อาเทศ โค เป็น โคณ, อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา ด้วย **สมาหิสมินิ มฺหาภิมฺหิ** วา สุตฺรฯ โคณมฺหิ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง สฺมีสํตตมีวิวัตติ, อาเทศ โค เป็น โคณ ด้วย จศัพท์, อาเทศ สฺมี เป็น มฺหิ ด้วย **สมาหิ** ฯเปฯ **มฺหิ** วา สุตฺรฯ

คฺุณฺนํ ศัพท์เดิมเป็น โค, ลง นํ จตฺตตวิวัตติ หรือ จฺญฺสูวิวัตติ, อาเทศ โค เป็น คฺุ ด้วย จศัพท์, นสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน**^{๔๖๑} สุตฺรฯ อีกอย่างหนึ่ง ลงนินฺคิตอาคม ด้วย จศัพท์ ใน **โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ** สุตฺร, อาเทศนินฺคิตเป็น วัคคันตะ ด้วย **วคฺคณฺตํ วา วคฺเค** สุตฺรฯ อีกอย่างหนึ่ง ลง นฺอาคม ด้วย **เตสฺ วุฑฺธ** ฯเปฯ **เทส จ** สุตฺร, หรือ ด้วย **กฺวจิ ธาตุ** ฯเปฯ **คฺมา จ** สุตฺร, ด้วย **ปจฺจยาท** ฯเปฯ **สิขฺฌนฺติ** สุตฺร, หรือ ด้วย **ยทฺน** ฯเปฯ **สิขฺฌนฺติ** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติ สระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺรฯ คฺเวยฺหิ ศัพท์เดิม เป็น โค, ลง หิวิวัตติ, อาเทศ โค เป็น คฺเวย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺรฯ

๘๒.๑๔๙. อโฌ นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ.

อคฺคิ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้ง อิ ชื่อ ฌ ด้วย **อิวณฺณวณฺณา ฌลา**^{๔๖๒} สุตฺร, อาเทศ อํ เป็นนินฺคิต ด้วย **อโฌ นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ** สุตฺรฯ ทณฺฑี ศัพท์เดิม เป็น ทณฺฑี, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้งชื่อ ฌ, อาเทศ อํ เป็นนินฺคิต, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย **อโฌ** ฯเปฯ **สฺวปี จ**^{๔๖๓} สุตฺรฯ อธิ ศัพท์เดิมเป็น อธิ, มเหสี ศัพท์เดิมเป็น มเหสี, คหปตี ศัพท์เดิม เป็น คหปตี, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้งชื่อ ฌ, อาเทศ อํ เป็นนินฺคิตฯ ภิภุข ศัพท์เดิมเป็น ภิภุข, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้ง อฺ ชื่อ ล, อาเทศ อํ เป็น นินฺคิตฯ สยมฺภุ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้ง อฺ ชื่อ ล, อาเทศ อํ เป็นนินฺคิต, รัสสะ อฺ เป็น อฺ ด้วย **อโฌ** ฯเปฯ **ปี จ** สุตฺรฯ อิตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ, ลง อํ พุติยาวิวัตติ, ตั้งอิตฺถิลิงค์ ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิขฺยา โป**^{๔๖๔} สุตฺร, อาเทศ อํ เป็น นินฺคิต ด้วย **อโฌ** ฯเปฯ **เปหิ** สุตฺร, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย **อโฌ** ฯเปฯ **สฺวปี จ** สุตฺรฯ รตฺตี ศัพท์เดิมเป็น รตฺตี, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้งอิตฺถิลิงค์ชื่อ ป, อาเทศ อํ เป็น นินฺคิตฯ วณฺฑิ ศัพท์เดิมเป็น วณฺฑิ, ลง อํพุติยาวิวัตติ, ตั้งอิตฺถิลิงค์ชื่อ ป, อาเทศ อํ

^{๔๖๑} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๔๖๒} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๔๖๓} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๔๖๔} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

เป็น นิคหิต, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย อโห ๒เปฯ ปี จ สูตรฯ เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า ปุ่มนสุส
ลึงค์, ตั้งเป็นอมาทิตปฐิสสมาส ด้วย อมาทโย พรปเทภี สูตร, ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส ด้วย
นามาน ๒เปฯ ตตฺโถ สูตร, ลปวิภตติทั้งหลาย ด้วย เตส ๒เปฯ ปา จ^{๔๖๕} สูตร, ทำสระ
ที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ๒เปฯ นตฺสส สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ๒เปฯ สฺ จ^{๔๖๖}
สูตร, ลง ลี ปฐุมาวิภตติ ด้วย ลึงคตฺเถ ปฐมา^{๔๖๗} สูตร, อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย ลี สูตร,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๔๖๘} สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร...^{๔๖๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๗๐} สูตร, ลป อักษรที่ ปุ่มนศัพท์
ด้วย ปุ่มนสุส ลึงคาทิสฺ สมาสเสสฺ สูตร, ตั้ง อุ ซื่อ ล ด้วย อวิณฺณวณฺณา ฌลา สูตร, อาเทศ
ม เป็น นิคหิต ด้วย อโห ๒เปฯ เปหิ สูตร, สำเร็จรูปเป็น ปุ่มนสุส ลปนิคหิต ด้วย พยฺยชเน
จ สูตร, ทำ ลสทิสพยัญชนะทเวภาวะ ด้วย พรเทวภาโว จาเน^{๔๗๑} สูตรฯ อีกอย่างหนึ่ง ลป
นิคหิต ด้วย วาศัพท์ ใน วคฺคนตฺ วา วคฺเค สูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตรฯ เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า ปุ่มนสุส ภาโว ดังนี้, ตั้งเป็นอมาทิตปฐิสสมาส ด้วย
อมา ๒เปฯ เทภี สูตร, ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส ด้วย นามาน ๒เปฯ ตตฺโถ สูตร, ลปวิภตติ
ทั้งหลาย ด้วย เตส ๒เปฯ ปา จ สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ๒เปฯ นตฺสส
สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ๒เปฯ สฺ จ สูตร, ลง ลี ปฐุมาวิภตติ ด้วย ลึงคตฺเถ ปฐมา
สูตร, อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลปสระ
หน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ลป
อักษรที่ ปุ่มนศัพท์ ด้วย ปุ่มนสุส ลี ๒เปฯ สมาสเสสฺ สูตร, ตั้ง อุ ซื่อ ล, อาเทศ ม เป็น
นิคหิต ด้วย อโห ๒เปฯ เปหิ สูตร, อาเทศนิคหิต เป็น วัคคันตะ ด้วย วคฺคนตฺ วา วคฺเค
สูตรฯ เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า ปุ่มา จ โส โกกิโธ จ ดังนี้, ตั้งเป็นกัมมธารยสมาส ด้วย
ทวิปเท ๒เปฯ ธาโรย สูตร, ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส ด้วย นามาน ๒เปฯ ตตฺโถ สูตร, ลป
วิภตติทั้งหลาย ด้วย เตส ๒เปฯ ปา จ สูตร, ลป จศัพท์ และ ตศัพท์ ด้วย วุตฺตตฺถา

^{๔๖๕} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๔๖๖} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๔๖๗} กจจ. ๒๔๔., ปทฐป. ๖๕.

^{๔๖๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๖๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๗๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๗๑} กจจ. ๒๔., ปทฐป. ๔๐.

ฯเปฯ โค สุตร, ทำสระที่สุตเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสสุ สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ฯเปฯ สฺ จ สุตร, ลง ลี ปฐมาวิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทไว้ว่า ปุมโกกิโล ดังนี้, ลบ อ ที่ ปุมศัพท์ ด้วย ปุมสฺส ฯเปฯ เสสุ สุตร, ตั้ง อุ ชื่อ ล ด้วย อิวณฺณวณฺณา ฯเปฯ ฌลา สุตร, อาเทศ ม เป็นนิคหิต ด้วย อโม ฯเปฯ เปหิ สุตร, อาเทศนิคหิต เป็น วัคคันตะ ด้วย วคฺคณฺตํ वा วคฺเค สุตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโม ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโม บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ฌ ล และ ป มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคินา ฯเปฯ อิตฺติยา ดังนี้ ไม่ต้อง อาเทศ อํฤติยาวิภตติเป็นนิคหิต ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อํฤติยาวิภตติ ฯ อคฺคินา ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง นาทติยาวิภตติ, ตั้ง อิ ชื่อ ฌ ด้วย อิวณฺณวณฺณา ฌลา สุตร ฯ รตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง นา ตติยาวิภตติ, ตั้ง อิ ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติยา โป^{๔๗๒} สุตร, อาเทศ นาทติยาวิภตติ เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตร ฯ ภิกฺขุณา ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง นาทติยาวิภตติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล ฯ อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, ลง นาทติยาวิภตติ, ตั้ง อิ ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติยา โป สุตร, อาเทศ นาทติยาวิภตติ เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตร, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย อโม ฯเปฯ สฺวปี จ สุตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ฌลเปหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ฌลเปหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อํฤติยาวิภตติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า สุขํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อํฤติยาวิภตติเป็นนิคหิต ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ฌ ล และ ป ฯ สุขํ ศัพท์เดิมเป็น สุข, ลง อํฤติยาวิภตติ ด้วย กมฺมตฺเต ทฺติยา^{๔๗๓} สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบ สระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

การถือเอา เพราะปรารภ ฌ ล และป อีก ชื่อว่า ปุณารัภคฺคหณะ ฯ ประโยชน์คือการห้ามด้วยวิภาสา ชื่อว่า วิภาสานิวัตตณฺตถะ ฯ อคฺคิ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง อํฤติยาวิภตติ ด้วย กมฺมตฺเต ทฺติยา สุตร, ตั้ง อิ ชื่อ ฌ ด้วย อิวณฺณวณฺณา ฌลา สุตร, อาเทศ อํ เป็นนิคหิต ด้วย อโม นิคฺคหิตํ ฌลเปหิ สุตร ฯ วธุํ ศัพท์เดิมเป็น วธุ, ลง อํฤติยาวิภตติ, ตั้ง

^{๔๗๒} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๔๗๓} กจจ. ๒๙๗, ปทฐป. ๗๖, ๒๘๔.

อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตถิขยา ไป สูตร, อาเทศ อัม เป็น นิคหิต, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย
อโฆ ฯเปฯ ปี จ สูตร ฯ ปฏฺ ศัพท์เดิมเป็น ปฏฺ, ลง อํหุตยาวิภตติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ อัม
เป็น นิคหิต ฯ พุทฺธิ ศัพท์เดิมเป็น พุทฺธิ, ลง อํหุตยาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต
อิตถิขยา ไป สูตร, อาเทศ อัม เป็น นิคหิต ฯ

๔๓,๖๗. **สรโลโปมาเทศปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกติ.**

ปริสํ ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ลง อํ หุตยาวิภตติ ด้วย **กมฺมตฺเถ พฺติยา**^{๔๗๔} สูตร,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๔๗๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย
สร...^{๔๗๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๗๗} สูตร ฯ ปริเส ศัพท์เดิมเป็น ปริส
, ลง โยหุตยาวิภตติ, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินฺมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจาก
สระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปาปํ ศัพท์เดิมเป็น ปาป, ลง ลิปฺฐมาวิภตติ ด้วย
ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา^{๔๗๘} สูตร, อาเทศ ลี เป็น อัม ด้วย **ลี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปาเป ศัพท์เดิมเป็น ปาป, ลง โยหุตยาวิภตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย
อโต นิจํ สูตร, อาเทศ นิ เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินฺมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปาปิโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาตั้งรูปไว้ว่า อยญฺจ ปาโป
อยญฺจ ปาโป อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโป ดังนี้, หรือ สพฺเพ อิม ปาปา อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโป
ดังนี้ หลังจาก ปาป ศัพท์ ลง อียปัจจย ด้วย **วิเสเส ตรตฺมิลิกิ ยญฺจา** สูตร, ลบวิภตติ ด้วย
เตสํศัพท์ ใน **เตสํ ฯเปฯ โลปา จ**^{๔๗๙} สูตร, ลบศัพท์ทั้งหลายที่เหลือ ด้วย **วุดตฺตถานมปฺ-**
โยโค สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง
ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺทฤติ**
ฯเปฯ สฺ จ สูตร, ลง ลิปฺฐมาวิภตติ ด้วย **ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา** สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย

^{๔๗๔} กจจ. ๒๙๗, ปทฐป. ๗๖, ๒๘๔.

^{๔๗๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๗๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๗๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๗๘} กจจ. ๒๘๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๔๗๙} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๕ ปาปิฏโจ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า อยญฺจ ปาโป อยญฺจ ปาโป อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโป ดังนี้ หลังจาก ปาปศัพทฺ ลง อัญญาปัจจัย ด้วย **วิเสเส ตฺรตฺมิสสิกฺยญฺจา** สุตฺร, ลบวิภตฺติ ด้วย เตสํศัพทฺ, ลบ ศัพทฺที่เหลือ ด้วย **วฺตุตฺตตฺตา ๕เปฯ โค** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺทฺธิต ๕เปฯ สฺ จ**^{๔๔๐} สุตฺร, ลง สิบฐุมาวิภตฺติ ด้วย **ลฺิงคฺตฺเถ** **ปฺจฺมา** สุตฺร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๕

บทว่า **อมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ** ความว่า ท่านอาจารย์ก็จายนะ ทำไว้ในใจอยู่ว่า เนื้อความที่ไม่ต้องประสงคฺในคำว่า **สรโลเป** ดังนี้ ย่อมสำเร็จได้ แม้เว้นจากคำ เพราะรวบรวม เอาไว้ทั้งหมด ด้วยอาทิสัพทฺในวรรคนั้นเอง จึงตั้งคำถามว่า บทว่า อมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ มี ประโยชน์อะไร ? ตอบว่า เนื้อความที่แตกต่างกันนอกจากนี้ ท่านรวบรวมเอาไว้แล้วด้วยอาทิสัพทฺ เมื่ออาทิสัพทฺนั้น ไม่มีอยู่ ท่านก็รวบรวมไว้แม้ทั้งหมด ในคำว่า **สรโลเป** ดังนี้, เพราะฉะนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวอุทาหรณ์ว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ดังนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ บท ไว้เพื่อ จะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อสระหน้า มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ดังนี้ ไม่ต้องลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อํตฺติยาวิภตฺติและ อาเทศ เป็นต้น ๕ อีกอย่างหนึ่ง คำว่า อมาเทสฺปจฺยาทิมฺหิ นี้ ย่อมมี เพื่อห้ามการลบสระ ใน อุทาหรณ์ว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ นี้ ๕ ตัดบทเป็น อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ดังนี้ ๕ แยกพยัญชนะ ออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพมฺโร...** สุตฺร, ไม่ต้องลบสระ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ลบ นิคฺหิต ด้วย **พฺยญฺชเน จ** สุตฺร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า **สรโลเป** ไว้เพื่อ ประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว **สรโลเป** บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้ เนื้อความว่า เมื่อปัจจัย มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ปุริสสุสฺส, ทณฺฑินํ ดังนี้ ไม่ต้องทำเป็น ปกติ เพราะความไม่มีแห่งการลบสระหน้า ๕ ปุริสสุสฺส ศัพทฺเดิมเป็น ปุริส, ลง ส จตฺตฺติวิภตฺติ

^{๔๔๐} กจฺจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

ฝ่ายเอกวจนะ, ไม่ต้องทำเป็นปกติด้วยสูตรนี้, ลง สุ อาคม ด้วย **สาโคโม เส^{๔๔๑}** สูตร ฯ
ทณฺฑิโน คัพพฺโตเดิมเป็น ทณฺฑิ, ลง อํ ทุติยาวิภตฺติ ด้วย **กมฺมตฺเต ทุติยา** สูตร, รัสสะ อี เป็น
อิ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ^{๔๔๒}** สูตร, อาเทศ อํ เป็น นํ ด้วย **นํ ฌโต กตรสฺสา** สูตร ฯ ตุ
คัพพฺโต มีอรรถเป็นอวธารณะ คืออรรถว่าห้าม การลบสระ และการทำเป็นปกติ ในอุทาหรณ์
ทั้งหลายว่า ภิกฺขุณี, คหปตานี ดังนี้ ฯ ปาฐะว่า ตฺสทฺทคฺคหณํ ดังนี้ มีใช้อยู่บ้าง ฯ ภิกฺขุณี คัพพฺโต
เดิมเป็น ภิกฺขุ ลง อินฺปิจฺจย ด้วย ปติภิกฺขุราชีกาณฺเดหิ อินฺปิ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย **ปฺพุพ ฯเปฯ ชเย** สูตร, เมื่อปัจจยมีอยู่ ก็ไม่ต้องลบสระเป็นต้น ด้วยสูตรนี้ เพราะต
คัพพฺโตห้ามไว้ ฯ ลบสระอิ ด้วย **วา ปโร อสฺรูปา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จคัพพฺโต ใน **ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ** สูตร, ลง ลี ปฐฺมาวิภตฺติ ด้วย
ลึงคตฺเต ปจฺมา สูตร, ลบ ลี ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปี^{๔๔๓}** สูตร ฯ คหปตานี คัพพฺโตเดิมเป็น
คหปติ, ลง อินฺปิจฺจย, อาเทศ อี แห่ง ปติคัพพฺโตเป็น อ ด้วย **ปติสฺสินิมฺหิ** สูตร, แยกพยัญชนะ
ออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, เมื่อปัจจยมีอยู่ไม่ต้องลบสระ ด้วยสูตรนี้, ลบ อิ ด้วย **วา**
ปโร อสฺรูปา สูตร, ทิฆะสระ ด้วย **ปฺพุโพ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จคัพพฺโต, ลง ลีปฐฺมาวิภตฺติ ด้วย **ลึงคตฺเต ปจฺมา** สูตร, ลบ ลี
ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปี** สูตร ฯ

สองบทว่า ปกติกุคฺคหณํ สามตฺเตน ความว่า ชื่อว่า ปกติกุคฺคหณํ เพราะความเป็น
สภาวะที่เปล่งออกอีก จริงอยู่คหณคัพพฺโต มีเนื้อความว่าการเปล่งวาจา ฯ และสามัตตคัพพฺโต มี
อรรถว่า สภาวะ ฯ จคัพพฺโต ในคำว่า ปุณฺณ สนฺธิภาโว จ โหติ เป็น สมุจจยัตถะ ฯ ท่านอธิบาย
เนื้อความไว้ดังนี้ว่า :- ท่านอาจารย์กัจจายณะกล่าวสูตรว่า **สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ สรโล**
เป ตุ ดังนี้แหละ ไว้ในระหว่างแห่งสูตรนี้ว่า **สรโร ปกติ พุยฺยชเน** ดังนี้, เนื้อความนี้เป็น
อันท่านประสงคฺเอาแล้วในสูตรนี้ สูตรทั้งสองต้องมีปกติกุคฺคหณํ เพราะความเป็นสภาวะที่จะต้อง
กล่าวเป็นปกติเท่านั้นหาได้ ฯ โดยที่แท้ แม้ความเป็นสนธิ ก็ย่อมมีอยู่อีก ฯ อนึ่ง ปาฐะว่า
ปกติกุคฺคหณสามตฺเตน ดังนี้ ก็มีอยู่ ฯ เนื้อความก็เป็นอย่างนั้นนั่นเอง ฯ เสฺยโย, เสฺยโจ มีวิธีทำ
ตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาดังรูปไว้ว่า สพุเพ อิมํ ปสฺสุจฺจา อยฺมิเมสํ วิเสเสน ปสฺสุจฺโ จ ดังนี้
หลังจาก ปสฺสุจฺ คัพพฺโต ลง อียํ ปัจจย และอิฏฺฐปัจจย ด้วย **วิเสเสน ตรตฺตมิสิกฺยิฏฺฐา** สูตร, ลบ
วิภตฺติ ด้วย เตสคัพพฺโต, ลบบททั้งหลายที่เหลือด้วย **วุตตตฺถานมปฺปิโยโค** สูตร, อาเทศ ปสฺสุจ

^{๔๔๑} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๔๔๒} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๔๔๓} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

ศัพท์เป็น ส ด้วย ปสฏฐสส ไส จ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพมโ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป ฯเปฯ ปกติ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, เมื่อจวนจะถึงการทำ เป็นปกติ ก็ไม่ต้องทำเป็นปกติ ด้วยปกติศัพท์, อาเทศ อี เป็น เอ ด้วย กุจาสวณฺณ ลุตเต สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ฯเปฯ ที่สุ จ สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภตติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย ไส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ในอุทาหรณ์ตัวหน้า ทำยสทิสพยัญชนะทเว- ภาวะ ด้วย ประเทวภาโว จาเน สูตร ฯ เชยโย เชฏโฐ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาตั้ง บทว่า สพุเพ อิมะ วุฑฺฒา อยมิเมลํ วิเสเสน วุฑฺโฒ ดังนี้ หลังจาก วุฑฺฒศัพท์ ลง อีย และอิฏฐปัจจัย, ลบวิภตติ ด้วย เตลฺลศัพท์, ลบศัพท์ทั้งหลายที่เหลือ ด้วย วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค สูตร, อาเทศ วุฑฺฒศัพท์เป็น ข ด้วย วุฑฺฒสส โช สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, เมื่อจวนจะถึงการทำเป็น ปกติ ก็ไม่ต้องทำเป็นปกติ ด้วยปกติศัพท์, อาเทศ อี เป็น เอ ด้วย กุจาสวณฺณ ลุตเต สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ฯเปฯ ที่สุ จ สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภตติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย ไส สูตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ในอุทาหรณ์ตัวหน้า ทำ ยสทิสพยัญชนะทเว- ภาวะ ด้วย ประเทวภาโว จาเน สูตร ฯ

๘๔.๑๔๔. อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปี จ.

คำว่า อโฆนี้ เป็นชื่อของ ฌ ล และ ป ฯ อิตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ ลง อํพุติยา วิภตติ วิภตติ ด้วย กมฺมตฺเถ พุติยา^{๘๔๔} สูตร, ตั้งอิตฺถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิขยา โป^{๘๔๕} สูตร, อาเทศ อํ เป็น นิคฺคิต ด้วย อโฆ นิคฺคิตํ ฌลเปหิ^{๘๔๖} สูตร, รสฺสะ อี เป็น อี ด้วย, อโฆรสฺส ฯเปฯ สฺวปี จ^{๘๔๗} สูตร ฯ อิตฺถิโย ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ ลง โย วิภตติ, ตั้งอิตฺถิ ลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺถิขยา โป สูตร, รสฺสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ร ฯเปฯ สฺวปี จ สูตร ฯ

^{๘๔๔} กจจ. ๒๙๗, ปทฐป. ๗๖, ๒๘๔.

^{๘๔๕} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๘๔๖} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๘๔๗} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ, ลง นา ตติยาวิภตติ, ตั้งอิตฺถิลิงค์ชื่อ ป, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย
ปโต ยา สุตฺร, รัสสะ อีกเป็น อี ด้วย **อโฆ ฯเปฯ สฺวปี ๑** สุตฺร ฯ วรุ ศัพท์เดิมเป็น วรุ, ลง
อํตติยาวิภตติ, ตั้งชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป** สุตฺร, อาเทศ อํ เป็น นิคหิต ด้วย **อโฆ**
นิคหิตํ ฌลเปหิ สุตฺร, รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑** สุตฺร ฯ วรุโย ศัพท์เดิม
เป็น วรุ, ลง โยวิภตติ, ตั้งชื่อ ป, รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑** สุตฺร ฯ วรุยา
ศัพท์เดิมเป็น วรุ, ลง นาทติยาวิภตติ, ตั้งชื่อ ป, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สุตฺร,
รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑** สุตฺร ฯ ทณฺฑี ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง อํตติยา
วิภตติ ด้วย **กมฺมตฺเถ พุติยา** สุตฺร, ตั้ง อี ชื่อ ล ด้วย **อิวณฺณวณฺณา ฌลา**^{๔๘๘} สุตฺร,
อาเทศ อํ เป็นนิคหิต ด้วย **อโฆ ฯเปฯ เปหิ** สุตฺร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ฯเปฯ สฺวปี**
๑ สุตฺร ฯ ทณฺฑินํ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง อํตติยาวิภตติ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ รสฺส**
ฯเปฯ สฺวปี ๑^{๔๘๙} สุตฺร, อาเทศ อํตติยาวิภตติ เป็น นํ ด้วย **นํ ฌโต กตรสฺสา** สุตฺร ฯ
ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, ลง ส จตฺตติวิภตติ หรือ ฌฏฐิวิภตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ ส
เป็น โน ด้วย **ฌลโต สสฺส โน วา**^{๔๙๐} สุตฺร ฯ อีกอย่างหนึ่ง ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี
ลง โยวิภตติ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑** สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โน ด้วย **โยนํ**
โน สุตฺร ฯ ทณฺฑินา ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, ลง นาทติยาวิภตติ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ**
ฯเปฯ สฺวปี ๑ สุตฺร ฯ สยมฺภุ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง อํตติยาวิภตติ, ตั้งชื่อ ฌ ชื่อ ล, ด้วย
อิวณฺณ ฯเปฯ ฌลา สุตฺร, รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑** สุตฺร, อาเทศ อํ วิภตติ
เป็น นิคหิต ด้วย **อโฆ ฯเปฯ เปหิ** สุตฺร ฯ สยมฺภุโว ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง โยวิภตติ, ตั้ง
ฌ ชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต โวกาโร ๑**^{๔๙๑} สุตฺร, รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ**
ฯเปฯ สฺวปี ๑ สุตฺร ฯ สยมฺภุนา ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ ลง นา ตติยาวิภตติ, ตั้ง ฌ ชื่อ ล,
รัสสะ ฌ เป็น ฌ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ สฺวปี ๑** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโฆ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโฆ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อเอกวจนะเป็นต้น มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า กณฺณํ, กณฺณาย, กณฺณาย ดังนี้ ไม่ต้อง
ทำรัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะบทว่า อโฆ อันท่านกล่าวไว้แล้ว ฯ กณฺณํ ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, ลง

^{๔๘๘} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๔๘๙} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๔๙๐} กจจ. ๑๑๗., ปทฐป. ๑๒๔.

^{๔๙๑} กจจ. ๑๑๙, ปทฐป. ๑๕๕.

อาปัจจัย ด้วย **อิตถิยมโต อาปัจจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๔๙๒} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๔๙๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๙๔} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ศัพท์ ใน **ตฤติ ๖ เปฯ นาทีสุ จ**^{๔๙๕} สูตร, ลง อัมตยาวิภัตติ ด้วย **กมฺมตฺเถ ทุติยา** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โฆ** สูตร, ไม่ต้องรัสสะ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ กณฺณโย ศัพท์เดิมเป็น กณฺณลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ นาดติยาวิภัตติเป็น อาย ด้วย **มโต นาทีน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนโยสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนโยสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อไม่มีอาปัจจัยอิตถิลิงค์ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อิตถิ, สยมฺภูติ ดังนี้ ไม่ต้องทำรัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งเอกวจนะ และโยวิภัตติ ๖ อิตถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ, ลง หิวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา โป** สูตร ๖ สยมฺภูติ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภู, ลง หิวิภัตติ, ตั้ง อ ชื่อ ล ด้วย **อิวนฺณวณฺณนา ฌลา** สูตร ๖

ถามว่า บทว่า **จสทฺทคฺคหณ** นี้ ย่อมมีเพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ประโยชน์อะไรสักเล็กน้อยก็ไม่ได้มีเลย เพราะฉะนั้น ท่านอาจารย์ครั้นสงสัยแล้ว จึงกล่าวว่าคำว่า จสทฺทคฺคหณมวธารณตฺถิ ดังนี้ ๖ ในคำนั้น วิสย แห่ง อปีศัพท์ อันเป็นวิธีที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วในสูตรนั้น ชื่อว่า **อวธารณะ** ๖

๘๕.๑๕๐. น สิสฺมิมนปฺสกาณิ.

ในสูตรว่า **น สิสฺมิ มนปฺสกาณิ** มีอธิบายดังต่อไปนี้ อนึ่งการห้าม คือวิธีแห่งการห้าม ความไม่เกิดขึ้นที่เป็นไปในกาลบางครั้ง เพราะเว้น ป ๖ อวธารณะ คือการห้ามความไม่เกิดขึ้นแห่งความเป็นรัสสะ แห่งอหะ ในฐานะที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว มีอยู่แก่สูตรใด สูตรนั้น ชื่อ

^{๔๙๒} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๔๙๓} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

^{๔๙๔} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๔๙๕} กจ. ๖๐๑., ปทฐ. ๓๓๔.

ว่า อวธรรณัตถะ ๔ การถือเอาซึ่ง จศัพท์ ที่มีอรรถว่าห้าม ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า นทียา, นทียอ
ดังนี้ คือการห้ามวิธีที่ยังไม่เกิดขึ้นแห่งความเป็นรัสสะอิตถิลิงค์ที่ไม่ได้ตั้งชื่อ ๗ ๔๙๖ นทียา ศัพท์เดิม
เป็น นที, ลง นาทติยาวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิยา โป**^{๔๙๖} สูตร, อาเทศ นา
เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโหม ๔เปฯ สุวปี จ**^{๔๙๗} สูตร ๔ นทียอ
ศัพท์เดิมเป็น นที, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโหม ๔เปฯ สุวปี จ**
สูตร ๔ ปาฐะว่า นทีย, นทียอ, นทียา ดังนี้ก็มีอยู่บ้าง ๔ นทีย ศัพท์เดิมเป็น นที, ลง อัมตติยา
วิภัตติ, อาเทศ อ เป็น ย ด้วย **อ ยมิโต ปสณฺณโต** สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโหม ๔เป**
๔ สุวปี จ สูตร ๔ ประกอบความว่า ด้วย อปศัพท์ เมื่อ สิปฐุมาวิภัตติเป็นนิมิตอยู่หลัง อิตถิ
ลิงค์ที่ไม่ได้ตั้งชื่อ ๗ ย่อมไม่ต้องถึงการรัสสะ ๔ อิตถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ, ภิกขุณี ศัพท์เดิมเป็น
ภิกขุณี ลง สิ ปฐุมาวิภัตติ ด้วย **ลึงคตฺเถ ปจมา**^{๔๙๘} สูตร, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิ**
ยา โป สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสสโต โลป คสิปี**^{๔๙๙} สูตร ๔ ปาฐะว่า ภิกขุณี, อิตถิ^{๕๐๐} ดังนี้ย่อม
ปรากฏ ในคัมภีร์นยาสะ ๔ อิตถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ, ทณฺฑี ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, สยมภู ศัพท์
เดิมเป็น สยมภู, วฐ ศัพท์เดิมเป็น วฐ, ภิกขุณี ศัพท์เดิมเป็น ภิกขุณี ลง สิ ปฐุมาวิภัตติ ด้วย
ลึงคตฺเถ ปจมา สูตร, เมื่อจวนจะถึงการทำรัสสะ ด้วยสูตรว่า **อโหม ๔เปฯ สุวปี จ** ก็ไม่ต้อง
ทำรัสสะ ด้วยสูตรว่า **น สิสฺมิมนปฺสกาณิ** ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิสฺมี้ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว สิสฺมี้ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อ ความเป็นศัพท์ที่ไม่ใช่ปนงสกลิงค์ก็ใช้ได้ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า โภติ อิตถิ, ๔เปฯ โภติ
ทณฺฑินี ดังนี้ ไม่ต้องทำรัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สิปฐุมาวิภัตติ ๔ โภติ ศัพท์เดิม
เป็น ภวนฺต ลง อี ปัจจัย ด้วย **นทาโทโต วา อี** สูตร, อาเทศ ภวนฺตศัพท์ เป็น โภติ ด้วย
ภวโต โภโต สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๐๑} สูตร, ลบสระหน้า และปกติ
สระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๕๐๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๐๓} สูตร,

^{๔๙๖} กจ. ๕๙, ปทฐ. ๑๘๒.
^{๔๙๗} กจ. ๘๕, ปทฐ. ๑๑๔.
^{๔๙๘} กจ. ๒๘๔, ปทฐ. ๖๕.
^{๔๙๙} กจ. ๒๒๐, ปทฐ. ๗๔.
^{๕๐๐} นยาส.อ. ๘๕/๑๐๘.
^{๕๐๑} กจ. ๑๐, ปทฐ. ๑๒.
^{๕๐๒} กจ. ๘๓, ปทฐ. ๖๗.

สำเร็จรูปเป็น โภที, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง สีอาลปนะ ด้วย อาลปนเ จ สุตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย อาลปนเ สี คสณฺโณ สุตร, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา โป สุตร, รัสสะ ป ด้วย ฌลปารสฺส สุตร, ลบ ค ด้วย เสสโต โลป คสิปี สุตรฯ อิตฺติ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, ลง สีอาลปนะ ด้วย อาลปนเ จ สุตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย อาลปนเ สี คสณฺโณ สุตร, ตั้ง อิตถิลิงค์ ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา โป สุตร, รัสสะ อี เป็น อี ฌลปารสฺส สุตร, ลบ ค ด้วย เสสโต โลป คสิปี สุตรฯ โภ ศัพท์เดิมเป็น ภานุต, ลง สี อาลปนะ ด้วย อาลปนเ จ สุตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย อาลปนเ สี คสณฺโณ สุตร, อาเทศ ภานุตศัพท์เป็น โภ ด้วย โภ เค ตฺ สุตร, ลบ ค ด้วย เสสโต ฯเปฯ สีปี สุตรฯ สยมฺภ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภ ลง สี อาลปนะ ด้วย อาลปนเ จ สุตร, ตั้งสี ชื่อ ค ด้วย อาล ฯเปฯ สณฺโณ สุตร, รัสสะ อู เป็น อู ด้วย ฌลปารสฺส สุตรฯ วฐ ศัพท์เดิมเป็น วฐ, ทณฺฑิ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ, ภิกฺขุณี ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุณี ลง สี อาลปนะ ด้วย อาลปนเ จ สุตร, ตั้งสี ชื่อ ค ด้วย อาล ฯเปฯ สณฺโณ สุตร, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา โป สุตร รัสสะ ฌล ด้วย ฌลปารสฺส สุตร, ลบ ค ด้วย เสสโต ฯเปฯ สีปี สุตรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบอกว่า อนุปัสสนา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อนุปัสสนา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สิบปฐมวิภัตติ มีอยู่ ในอุทานหรือทั้งหลายว่า สุขการี ฯเปฯ จิตฺตํ ดังนี้ ไม่ต้องทำรัสสะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งศัพท์ที่ไม่ได้เป็นนปฺงสกลิงค์ เพราะความเป็นศัพท์ที่เป็นตุลยาธิกรณะ กับด้วยอาทิสัพท์ฯ สุขการี ศัพท์เดิมเป็น สุขการี, สีมฺยาโย ศัพท์เดิมเป็น สีมฺยาโย, ลง สิบปฐมวิภัตติ ด้วย ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา สุตร, ตั้ง อี ชื่อ ฌ ด้วย อิวณฺณวณฺณา ฌลา^{๕๐๓} สุตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ สุตร, ลบ สี ด้วย เสสโต ฯเปฯ ปี สุตรฯ

๘๖,๒๒๗. อุภาทิต นมินฺน.

อุภินฺน ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ, ลง นัฏฐวิภัตติ ฝ่ายพหูวนะ, อาเทศ ทฺวิศัพท์เป็น อุภ ด้วย จศัพท์ ใน โยสุ ทฺวินฺน เทว จ สุตรนี้, อาเทศ นวิภัตติ เป็น อินฺน ด้วย อุภาทิต นมินฺน สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๕๐๔} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง

^{๕๐๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.
^{๕๐๔} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.
^{๕๐๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

ด้วย **สร...**^{๕๐๖} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๐๗} สุตฺร ฯ ทูวินฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ ลง นวิภตฺติ, อาเทศ ทฺวิศัพท์เป็น ทฺวิ ด้วย จศัพท์ ใน โยสุ ทูวินฺนํ เทว จ สุตฺร, อาเทศ นวิภตฺติ เป็น อินฺนํ ด้วย อุภาทิตอ นมินฺนํ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อุภาทิตอ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อุภาทิตอ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นวิภตฺติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า อุภเยสํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ นวิภตฺติเป็น อินฺนํ ด้วยสุตฺรนี้ เพราะความที่ อาทิสัพท์กล่าวอรรถว่าปการะ และเพราะความที่สังขยาศัพท์นี้เป็นปการัตถะแห่งสุตฺรนั้น ฯ อุภเยสํ ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ ลง นวิภตฺติ, อาเทศ ทฺวิ เป็น อุภย ด้วย จศัพท์ ใน โยสุ ทูวินฺนํ เทว จ สุตฺรนี้, อาเทศ นวิภตฺติเป็น สํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสาณ**^{๕๐๘} สุตฺร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามานํ นมฺหิ จ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ฯ

๔๗,๒๓๑. อิณฺณมิมฺณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.

ติณฺณํ, ติณฺณนํ ศัพท์เดิมเป็น ติ, ลง นวิภตฺติ, อาเทศ นํ เป็น อิณฺณํ เป็น อิณฺณนํ ด้วยสุตฺรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ตีหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ตีหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สังขยาศัพท์มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า ทูวินฺนํ นมฺหิ จ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ นวิภตฺติเป็น อินฺนํ อิณฺณนํ ด้วยสุตฺรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ติสังขยา ฯ

๔๘,๑๔๗. โยสุ กตนิการโลเปสุ ทิฆิ.

อคุคิ ศัพท์เดิมเป็น อคุคิ ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, ลบ โยวิภตฺติ ด้วย **ฌปโต จ โย นํ โลโป**^{๕๐๙} สุตฺร, ทิฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสุ ๖เปฯ ทิฆิ** สุตฺร ฯ ภาทฺฐ ศัพท์เดิมเป็น ภาทฺฐ ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อู ชื่อ ล, ลบ โย ด้วย **ฌปโต ๖เปฯ โลโป** สุตฺร, ทิฆะ อู เป็น อู

^{๕๐๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๐๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๐๘} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

^{๕๐๙} กจจ. ๑๑๘., ปทฐป. ๑๔๖.

ด้วย โยสุ ๖เปฯ **ทีฆ** สูตรฯ รตฺตี ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ ลง โยวิภตฺติ, ตั้งอิติถึงคฺชื่อ ๒ ด้วย **เต** **อิติถุยา** ๒^{๕๐๐} สูตร, ลบ โย ด้วย **ขปโต จ โยน** **โลโป** สูตร, ทีฆะ อี เป็น อี ๖ ยาคู ศัพท์เดิมเป็น ยาคู, ลง โยวิภตฺติ, ตั้งอิติถึงคฺชื่อ ๒ ด้วย **เต** **อิติถุยา** ๒ สูตร, ลบ โยวิภตฺติ, ทีฆะ อุ เป็น อุ ๖ อญฺจนิ ศัพท์เดิมเป็น อญฺจ ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อี ชื่อ ณ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **โยน** **นิ นปฺสเกหิ** สูตร, ทีฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสุ ๖เปฯ ทีฆ** สูตรฯ อา ยู ศัพท์เดิมเป็น อายู ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล, ลบ โย, ทีฆะ อุ เป็น อุ ๖ आयुनि ศัพท์เดิม เป็น आयु ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **โยน** **นิ นปฺสเกหิ** สูตร, ทีฆะ อุ เป็น อุ ๖ สพฺพานิ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ยานิ ศัพท์เดิมเป็น ย, ตานิ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง โยวิภตฺติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต นิจจ** สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย **โยสุ ๖เปฯ ทีฆ** สูตรฯ กานิ ศัพท์เดิมเป็น กิ, ลง โยวิภตฺติ อาเทศ กิศัพท์ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ด้วย **กิสฺส ก เว จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต นิจจ** สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ๖ อมุณี ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง โยวิภตฺติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **โยน** **นิ นปฺสเกหิ** สูตร, ทีฆะ อุ เป็น อุ ๖ อิมานิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง โยวิภตฺติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต นิจจ** สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สรรพหน้าทั้งหมด มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคิ ๖เปฯ อมุโก ดังนี้ ไม่ต้องทีฆะ ด้วย สูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งโยวิภตฺติ ๖ อคฺคิ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ภิกฺขุ ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, รตฺติ ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, อิติถิ ศัพท์เดิมเป็น อิติถิ, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ ด้วย **ลิจฺจคฺตเถ ปจมา**^{๕๐๑} สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสส ๖เปฯ สิปี** สูตรฯ สพฺโพ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, โย ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๕๐๒} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๐๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลังด้วย **นเย...**^{๕๐๔} สูตรฯ โส ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสํ โต** สูตร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย

^{๕๐๐} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๕๐๑} กจจ. ๒๘๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๕๐๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๐๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๐๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ปฺพพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ โก ศัพท์เดิมเป็น กิ, ลง สิปฐมาวิภัตติ, อาเทศ กิศัพท์ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สูตร ฯ อมุโก ศัพท์เดิมเป็น อมุ, ลง สิปฐมาวิภัตติ, ลง ก อาคม ด้วย **สพฺพโต** โก สูตร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กตนิการโลเปสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กตนิการโลเปสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ โยวิภัตติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อิตฺติโย, วรุโย, สยมฺภุโย ดังนี้ ไม่ต้องทึฆะ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งการอาเทศ โย เป็น นิ และการลบ โยวิภัตติ ฯ อิตฺติโย ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, วรุโย ศัพท์เดิมเป็น วรุ, ลง โยวิภัตติ, รัสสะ ด้วย **อโฆ ๒เปฯ สฺวปี จ^{๕๑๕}** สูตร ฯ สยมฺภุโย ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง โยวิภัตติ, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย ด้วย **อโฆ ๒เปฯ สฺวปี จ** สูตร, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต โวกาโร จ^{๕๑๖}** สูตร ฯ

ถามว่า ปุณารมุกศัพท์ คือการปรารภแล้วถือเอาอีก มีประโยชน์อะไร? ตอบว่า การแสดงความแน่นอนแห่งความเป็นทึฆะ เป็นประโยชน์ มีอยู่แก่วิสูตรใด วิสูตรนั้น ชื่อว่า นิจุจที ปนฺตถิ ฯ รูปสำเร็จแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคิ ดังนี้ เป็นต้น อันเรากล่าวไว้แล้ว ฯ กตมานิ ศัพท์เดิมเป็น กตม, ลง โยวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต นิจุจ** สูตร, ทึฆะ อ เป็น อา ด้วย **โยสุ กตนิการโลเปสฺส ทึฆํ** สูตร ฯ

๘๙,๘๗. สุนฺหิสฺส จ.

อคฺคิสฺส ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง สุตตตมวิภัตติ, ทึฆะ อิ เป็น อี้ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร ฯ รูป แห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย มี อคฺคินิ ดังนี้ เป็นต้น อันบัณฑิตพึงรู้ได้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุนฺหิสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุนฺหิสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สระทั้งปวง เบื้องหน้า มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคินา, ปาณินา ดังนี้ ไม่ต้องทึฆะ

^{๕๑๕} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๕๑๖} กจจ. ๑๑๙, ปทฐป. ๑๕๕.

ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุตตตมวิวัฏติ นวิวัฏติ และ หิวิวัฏติ ฯ อคฺคินา ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ปาณินา ศัพท์เดิมเป็น ปาณิ, ลง นาทติยาวิวัฏติ ฯ

จศัพท์ มีอรรถว่าป้องกันวิธีที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว คือมีอรรถว่ากำหนด ได้แก่ มี อรรถว่าห้ามการทำที่มะ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สุขเขตเตสุ ฯ เปฯ ปาณิกิ ดังนี้ ฯ สุขเขตเตสุ ศัพท์เดิมเป็น สุขเขตต, พรหมจารีสุ ศัพท์เดิมเป็น พรหมจาริ ลง สุตตตมวิวัฏติ, ภิกฺขุณฺํ ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ ลง นวิวัฏติ, ปาณิกิ ศัพท์เดิมเป็น ปาณิ ลง หิวิวัฏติ, ไม่ต้องที่มะ ด้วย จศัพท์ ฯ

๙๐,๒๕๒. ปญจาทินมุตต์.

ปญฺจสุ ศัพท์เดิมเป็น ปญฺจ ลง สุตตตมวิวัฏติ, อาเทศสระ อ เป็น อ ด้วย **ปญจาทินมุตต์** สูตร ฯ ปญฺจนฺํ ศัพท์เดิมเป็น ปญฺจ ลง นวิวัฏติ, อาเทศ อ เป็น อ, ลง น อาคม ด้วย **โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ**^{๕๑๗} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๑๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๕๑๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๒๐} สูตร ฯ ปญฺจหิ ศัพท์เดิมเป็น ปญฺจ ลง หิวิวัฏติ, อาเทศ อ เป็น อ ฯ รูป สำเร็จแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า จสุ เป็นต้น นักศึกษาพึงกระทำอย่างนี้เหมือนกัน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปญจาทิน ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปญจาทิน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้ เนื้อความว่า เมื่อ สุตตตมวิวัฏติ หิวิวัฏติ นวิวัฏติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ทฺวิสุ, ทฺวินฺ, ทฺวิหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อ เป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ปญฺจศัพท์เป็นต้น ฯ ทฺวิสุ ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ ลง สุตตตมวิวัฏติ, ที่มะ อิ เป็น อี้ ด้วย **สนฺนิสฺ จ** สูตร ฯ ทฺวินฺ ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ ลง นวิวัฏติ, ลง น อาคม ด้วย **โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ**^{๕๒๑} สูตร ฯ ทฺวิหิ ศัพท์เดิมเป็น ทฺวิ ลง หิวิวัฏติ, ที่มะ อิ เป็น อี้ ฯ

ปัญญาและศรัทธา ย่อมเกิดขึ้นจากที่นั่น เหตุที่นั่นที่นั่นชื่อว่า ภาวะ, การแสดง คือ การบอกเล่า ชื่อว่า นิเทศ, นิเทศแห่งภาวะ ชื่อว่า ภาวนิเทศ ฯ การแสดงเนื้อความแห่งภาวะ ด้วยศัพท์ ในบทว่า อตฺตม ดังนี้ ฯ อาคมคือ ส นั่นแหละ ชื่อว่า สาคม ฯ อุภยะ ด้วย อาคม

^{๕๑๗} กจจ. ๖๗., ปทฐป. ๒๒๙.

^{๕๑๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๑๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๒๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๒๑} กจจ. ๖๗., ปทฐป. ๒๒๙.

นั่นด้วย ชื่อว่า อุภยสาคม ๙ ภาวะแห่ง อักขร ชื่อว่า อัตตะ ๙ อุภยสาคม และความเป็น
อักษร ชื่อว่า อุภยสาคมตต ๙ จตฺตสนฺนํ ศัพท์เดิมเป็น จตฺต ลง นวิภตฺติ, ลง สสุ อาคม ใน
ภาวนิเทศ ว่า อตฺต ในสูตรอันเป็นเหตุเกิดว่า **ปญจาทินมตฺต** ดังนี้, และอาเทศ อุ เป็น อ, ลง
นุอาคม ด้วย จศัพท์ ใน **โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...** สูตร ๙ ติสฺสนฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ติ ลง นวิภตฺติ, ลง ส อาคมทั้งสองตัว ด้วยการ
แสดงความเป็นภาวะว่า อตฺตะ ดังนี้, ลง นุอาคม ด้วย จศัพท์, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบ
สระหลังด้วย **นเย...** สูตร ๙

๙๑,๑๙๔. ปติสฺสนิมฺหิ.

คหปตานี ศัพท์เดิมเป็น คหปติ, ลง อินฺปิจจย ด้วย **ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินฺปิ**^{๕๒๒}
สูตร, อาเทศ อิ แห่ง ปติศัพท์เป็น อ ด้วย **ปติสฺสนิมฺหิ** สูตร, ลบ อิ ด้วย **วา ปโร อสฺรูปา**
สูตร, ที่มะสระหน้า ด้วย **ปฺพ** **จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**...^{๕๒๓} สูตร,
ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๒๔} สูตร, ที่มะ อิ เป็น อี, ลง สิปรฺมวาทิตติ ด้วย
ลิจฺจคฺเต ปจฺมา^{๕๒๕} สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสสโต ๙เป ๙ สิปี**^{๕๒๖} สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อินฺปิ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยฺผู้เจริญ เรากล่าว อินฺปิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อ สระที่สุดแห่ง ปติศัพท์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า คหปติ ดังนี้ สระที่สุดไม่ต้องถึงความเป็น อ
ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อินฺปิจจย ๙ คหปติ ศัพท์เดิมเป็น คหปติ, ลง สิปรฺมวาทิตติ
ด้วย **ลิจฺจคฺเต ปจฺมา** สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสสโต ๙เป ๙ สิปี** สูตร ๙

๙๒,๑๐๐. นตฺตฺสนฺโต โยสุ จ.

คุณวณฺเตสุ ศัพท์เดิมเป็น คุณวณฺต, ลง สฺสํตตมวาทิตติ, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย
นตฺตฺสนฺโต โยสุ จ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**...^{๕๒๗} สูตร, อาเทศ อ เป็น

^{๕๒๒} กจจ. ๒๔๐., ปทฐป. ๑๙๓.

^{๕๒๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๒๔} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๒๕} กจจ. ๒๘๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๕๒๖} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๕๒๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

บทว่า วจเนสฺ ได้แก่ สิปฺฐมาวิภัตติ อํพุติยาวิภัตติ นาทติยาวิภัตติ สวิภัตติ สุม-
 ปญฺจมีภัตติ สุมีสัตตมีภัตติ และสุสัตตมีภัตติ ฯ จศฺพท์ ในบทว่า อตฺตตฺถ นี เป็น
 อํฐานปยุตโต, เพราะฉะนั้น นักศึกษาพึงประกอบเข้ากับบทว่า วจเนสฺ จ ดังนี้ ฯ เพราะเหตุนี้

๕๓๐ กจ.จ. ๘๓., ปท.๑. ๖๗.

มิใช่เฉพาะ สุตตตมวิวัฏฐิตี นวิวัฏฐิตี หิวัฏฐิตี และโยวิวัฏฐิตี อยู่หลังอย่างเดียวกันเท่านั้น จึงอาเทศ
สระที่สุดแห่ง นุตปัจจัย ย่อมถึง คือ ให้ถึงความเป็น อ ได้ ๖ เช่น คุณวณฺตสุมี ศัพท์เดิมเป็น
คุณวณฺตฺ, ลง สุมีสัตตมวิวัฏฐิตี, อาเทศ อฺ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ๖ คุณวณฺเตน ศัพท์เดิมเป็น
คุณวณฺตฺ, ลง นาทติยาวิวัฏฐิตี, อาเทศ อฺ เป็น อ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๕๓๑}
สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖

สองบทว่า อตฺตตมฺ จ โหติ ความว่า สระที่สุดแห่ง นุตปัจจัย ที่เป็นไปในนปฺงสกลิงค์
ก็ถึงความเป็น อ ได้ ๖ เช่น คุณวณฺติ, ฤลลํ, คุณวณฺติ ศัพท์เดิมเป็น คุณวณฺตฺ, ลง โยวิวัฏฐิตี,
อาเทศ อฺ เป็น อ และ โย เป็น อิ ด้วย อนุตศัพท์, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**
สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร ๖

๔๓,๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํเสสฺ.

สติมิ ศัพท์เดิมเป็น สติมนฺตฺ, ลง อํพุตติยาวิวัฏฐิตี, อาเทศ นฺตฺ เป็น อ ด้วย
สพฺพสฺส วา อํเสสฺ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๓๒} สูตร, ลบสระหน้า
และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๓๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๓๔} สูตร ๖
สติมินฺตํ ศัพท์เดิมเป็น สติมนฺตฺ, ลง อํพุตติยาวิวัฏฐิตี, อาเทศ อฺ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า
นุตฺตฺสนฺโต โยสฺ จ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระ
หลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ พนฺธุมนฺตฺ ศัพท์เดิม
เป็น พนฺธุมนฺตฺ, ลง สวิวัฏฐิตี, อาเทศ นฺตฺ เป็น อ ด้วย **สพฺพสฺส วา อํเสสฺ** สูตร, ลง สฺ อาคม
ด้วย **สาคโม เส**^{๕๓๕} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และ
ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ พนฺธุมนฺโต
ศัพท์เดิมเป็น พนฺธุมนฺตฺ, ๖ลฯ อาเทศ นฺตฺ กับวิวัฏฐิตี เป็นโต ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสฺ อํเสสฺ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสฺ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้

^{๕๓๑} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.
^{๕๓๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.
^{๕๓๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.
^{๕๓๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.
^{๕๓๕} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

เนื้อความว่า เมื่อ นุตปัจจย มีอยู่ ในอุทธานรณทั้งหลายว่า สติมา ฯเปฯ ราชชา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อุตฺตยาวิภตติ และสวิภตติ ฯ สติมา ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ, พนฺธมา ศัพท์เดิมเป็น พนฺธมนตุ, ลง สิ ปฐมาวิภตติ, อาเทศ นุตปัจจย กับวิภตติเป็น อา ด้วย อา สิมฺหิ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๔๔.๑๐๕. สิมฺหิ วา.

หิมวณฺโต ศัพท์เดิมเป็น หิมวณฺตุ, ลง สิปฐมาวิภตติ, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย สิมฺหิ วา สูตร, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๕๓๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๕๓๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๕๓๘} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นุตปัจจย มีอยู่ ในอุทธานรณว่า หิมวา, ปุพฺพโต ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ฯ หิมวา ศัพท์เดิมเป็น หิมวณฺตุ, ลง สิปฐมาวิภตติ, อาเทศ นตุ กับวิภตติเป็น อา ด้วย อา สิมฺหิ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๔๕.๑๔๕. อคฺคิสฺสสินิ.

อคฺคินิ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง สิปฐมาวิภตติ, อาเทศ อิ เป็น อินี ด้วย อคฺคิสฺสสินิ สูตร, ลบ สิ ด้วย เสส ฯเปฯ สิปี สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สระที่สุดแห่ง อคฺคิ มีอยู่ ในอุทธานรณว่า อคฺคิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อิ เป็น อินี ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ฯ

^{๕๓๖} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๕๓๗} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๕๓๘} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

๙๖,๑๔๘. โยสวกตรสุโส โณ.

อคฺคโย ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, มุนโย ศัพท์เดิมเป็น มุนิ, อิสโย ศัพท์เดิมเป็น อิลิ, คหปตโย ศัพท์เดิมเป็น คหปติ, ลง โยวิภตติ, ตั้ง อี ชื่อ ณ ด้วย **อิฆณฺณวณฺณา ฌลา**^{๕๓๙} สูตร, อาเทศ อี เป็น อ ด้วย **โยสวกตรสุโส โณ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ณ ที่ไม่ได้ทำการรักษะ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ว่า อคฺคิสฺсу ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภตติทั้งหลาย ฯ อคฺคิสฺสุ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง สุตตตมีวิภตติ, ที่ชะ อี เป็น อี ด้วย **สุนฺนิสฺส จ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อกตรสุโส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อกตรสุโส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ณ และ โยวิภตติ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ว่า ทณฺฑิโน ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะ ณ ได้ทำการรักษะเสียแล้ว ฯ ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ, ลง โยวิภตติ, ตั้ง อี วรรณะ ชื่อ ณ, รักษะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวาปี จ**^{๕๔๐} สูตร, อาเทศ โย เป็น โน ด้วย **โยนํ โน** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โณ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โณ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ณ ที่ไม่ได้ทำการรักษะ และโยวิภตติ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ว่า รตฺติโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มี อิ วรรณะที่ชื่อ ณ ฯ รตฺติโย ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง โยวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิขฺยา โป**^{๕๔๑} สูตร ฯ

๙๗,๑๕๖. เวโวสุ โล จ.

ภิกฺขเว, ภิกฺขโว ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, เหตุเว, เหตุโว ศัพท์เดิมเป็น เหตุ, ลง โยอาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง อุวรรณะ ชื่อ ล ด้วย **อิฆณฺณวณฺณา ฌลา**^{๕๔๒} สูตร, อาเทศ โย เป็น เว เป็น โว ด้วย **อกตรสุสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว** สูตร, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย **เวโวสุ โล จ** สูตร ฯ

^{๕๓๙} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๕๔๐} กจ. ๘๕, ปทฐป. ๑๑๔.

^{๕๔๑} กจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๕๔๒} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อกตรสุโส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อกตรสุโส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ล และ โวอักษร มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สยมภูโว, เวสุสสุโว, ปราภูโว ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ลักษณที่มิได้ทำรัสสะ ฯ สยมภูโว ศัพท์เดิมเป็น สยมภู, เวสุสสุโว ศัพท์เดิมเป็น เวสุสสุ, ปราภูโว ศัพท์เดิมเป็น ปราภู, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อวรรณะชื่อ ล ด้วย **อิฆณณ** ฯเปฯ ลา สูตร, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย **อิฆ** ฯเปฯ **สวปี จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น โย ด้วย **ลโต โวกาโร จ**^{๕๔๓} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เวโอสสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เวโอสสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ล ที่มิได้ทำการรัสสะ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า เหตุนา ฯเปฯ เสตุนา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง เว และโว ฯ เหตุนา ศัพท์เดิมเป็น เหตุ, เกตุนา ศัพท์เดิมเป็น เกตุ, เสตุนา ศัพท์เดิมเป็น เสตุ, ลง นาดติยวิภัตติ, ตั้ง อวรรณะชื่อ ล ฯ

๙๘,๑๘๙. มาตุลาทินมานตตมิกการ.

มาตุลานี้ ศัพท์เดิมเป็น มาตุล, อยูกานี ศัพท์เดิมเป็น อยูก, วรณานี ศัพท์เดิมเป็น วรณ, ลง อีปัจจย ด้วย **นทาทีโต วา อี** สูตร, อาเทศ อ เป็น อาน ด้วย **มาตุลา-ทินมานตตมิกการ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๔๔} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง สิปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ด้วย **เสสโต โลป คสิปี**^{๕๔๕} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อีการ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อีการ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ การตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ภิกขุณี ฯเปฯ คหปตานี ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อ เป็น อาน ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มี อักษร ฯ ภิกขุณี ศัพท์เดิมเป็น ภิกขุ ลง อินีปัจจย ด้วย **ปติภิกขุราชีการนเตหิ อินี** สูตร, ลบสระอิ ด้วย **วา ปโร อสรูปา** สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสส** ฯเปฯ **สิปี** สูตร ฯ ซาลินี แยกพยัญชนะออกจากสระ, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร โลป** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สิปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ด้วย **เสส** ฯเปฯ **สิปี** สูตร ฯ คหปตานี ศัพท์เดิมเป็น คหปติ, ลง อินีปัจจย ด้วย **ปติภิกขุ** ฯเปฯ **อินิ**

^{๕๔๓} กจ. ๑๑๙, ปท. ๑๕๕.

^{๕๔๔} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๕๔๕} กจ. ๒๒๐, ปท. ๗๔.

นชฺช โศกัณฺโณ นทฺธิ, ลง โยปฐมาวิภตฺติ, อาเทศ ที่ กัปปวิภตฺติเป็น ชฺช ด้วย
 อานตฺตคัณฺโณ นชฺช โศกัณฺโณ นทฺธิ, ลง นาทตฺติยาวิภตฺติ ด้วย กตฺตริ จ^{๕๔๖} สุตฺร, อาเทศ
 ที่ กัปปวิภตฺติเป็น ชฺช ด้วย อานตฺตคัณฺโณ นชฺช โศกัณฺโณ นทฺธิ, ลง สจฺฉฐีวิภตฺติ, อาเทศ
 ที่ กัปปวิภตฺติเป็น ชฺช ด้วย อานตฺตคัณฺโณ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุมาหิสฺมึนํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุมาหิสฺมึนํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นปฺงสกลิงค์ มีอยู่ ในอุททาหารณ์ทั้งหลายว่า วณฺณวณฺตํ ฯ เปฯ ฉตฺตํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุมาปฺปญฺจมีวิภัตติ หิวิภัตติ และสุมีสัตตมีวิภัตติ ฯ วณฺณวณฺตํ ศัพท์เดิมเป็น วณฺณวณฺตฺ, อคนฺธกํ ศัพท์เดิมเป็น อคนฺธก, มหฺนตฉตฺตํ ศัพท์เดิมเป็น มหฺนตฉตฺต, ลง อํพุติยาวิภัตติ ด้วย กมฺมตฺเต พุติยา^{๕๕๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป...^{๕๕๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

อสุมา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สุมำปญฺจมีวักตติ, อสุมี ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สุมิ
 สัตตมีวักตติ, อาเทศ ตศัพท์เป็น อ ด้วย **สมาสมิสํสาสวตฺ** สุตฺร, ไม่ต้องอาเทศ สุมำ เป็น

๕๕๑ กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

มฺหา, สฺมี เป็น มฺหิ ได้บ้าง ด้วย น ติเมหิ กตกาเรหิ สูตร, อสฺมา ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง
สฺมาปญฺจมีวัฏตติ, อสฺมี ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง สฺมีสํตตมีวัฏตติ, อาเทศ อิมศัพท์เป็น อ ด้วย
อิมสททสฺส จ สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าววาทว่า กตกาเรหิ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กตกาเรหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้
เนื้อความว่า เมื่อ สฺมา และสฺมีสํตตมีวัฏตติ อันอยู่หลังจากอิมศัพท์ มีอยู่ ในอุทธานรณทั้งหลาย
ว่า ตมฺหา ตมฺหิ ฯเปฯ อิมมฺหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ สฺมาปญฺจมีวัฏตติ เป็น มฺหา สฺมีสํตตมี
วัฏตติ เป็น มฺหิ ด้วยสูตรนี้ เพราะความเป็น อ แห่ง ศัพท์ และ อิมศัพท์ ฯ ตมฺหา ศัพท์เดิม
เป็น ต, อิมมฺหา ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สฺมาปญฺจมีวัฏตติ, ตมฺหิ ศัพท์เดิมเป็น ต, อิมมฺหิ ศัพท์
เดิมเป็น อิม, ลง สฺมีสํตตมีวัฏตติ, อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา, สฺมี เป็น มฺหิ ด้วย **สฺมาหิสมินิ**
มฺหาหิมฺหิ วา สูตร ฯ

๑๐๑,๘๐. สฺหิสฺวกาโร เอ.

สพฺเพสุ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, เยสุ ศัพท์เดิมเป็น ย, เตสุ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง
สฺสํตตมีวัฏตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๕๒} สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย
สฺหิสฺวกาโร เอ^{๕๕๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๕๔} สูตร ฯ เกสุ ศัพท์เดิม
เป็น กิ, ลง สฺสํตตมีวัฏตติ, อาเทศ กิศัพท์เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, แยก
พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปฺริเสสุ ศัพท์เดิมเป็น ปฺริส, อิมฺเส ศัพท์เดิมเป็น อิม, กุสฺเลสุ ศัพท์เดิมเป็น
กุสฺล, ตฺมุเหสุ ศัพท์เดิมเป็น ตฺมุห, ลง สฺสํตตมีวัฏตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพพ... สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ สพฺเพหิ
ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, เยหิ ศัพท์เดิมเป็น ย, เตหิ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง หิวัฏตติ, แยก
พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...** สูตร ฯ เกหิ ศัพท์เดิมเป็น กิ, ลง หิวัฏตติ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย จศัพท์, แยก
พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปฺริเสหิ ศัพท์เดิมเป็น ปฺริส, อิมฺเหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม, กุสฺเลหิ ศัพท์เดิมเป็น

^{๕๕๒} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๕๓} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๕๕๔} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

กุสล, ตมุเหหิ ศัพท์เดิมเป็น ตมุห, ลง นวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๑๐๒, ๒๐๒. **สพพนามานํ นมฺหิ จ.**

สพเพสํ ศัพท์เดิมเป็น สพพ, ลง นวิภัตติ, วิการ อ เป็น เอ ด้วย **สพพนามานํ นมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๕๕} สูตร, อาเทศ นวิภัตติเป็น สํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสํ**^{๕๕๖} สูตร ฯ สพพesanํ ศัพท์เดิมเป็น สพพ, ลง นวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๕๕๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ นวิภัตติเป็น สานํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสํ** สูตร ฯ รูปสำเร็จแห่งอุทาหรณ์ว่า อิมสํ ดังนี้เป็นต้น เป็นเช่นกับที่กล่าวแล้ว ฯ เกสํ ศัพท์เดิมเป็น กี, ลง นวิภัตติ, อาเทศ กี เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วย **สพฺพโต** ฯเปฯ สานํ สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพพนามานํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพพนามานํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นวิภัตติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า พุทฺธานํ, ภควนฺตานํ ดังนี้ อักษรย่อไม่ถึงความเป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสัพพนามทั้งหลาย ฯ พุทฺธานํ ศัพท์เดิมเป็น พุทฺ, ภควนฺตานํ ศัพท์เดิมเป็น ภควนฺต, ลง นวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อกาโร ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อกาโร บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ความเป็นสัพพนาม มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อมุสํ, อมุसानํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ อักษรเป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อการันต์ ฯ อมุสํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ, อมุसानํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ, ลง นวิภัตติ, ทีฆะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ เป็น สานํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสํ** สูตร ฯ

^{๕๕๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๕๖} กจจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

^{๕๕๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

๑๐๓,๗๘. **อโต เนน.**

สพฺพเพน ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, เยน ศัพท์เดิมเป็น ย, เตน ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง นาทติยาวิภัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๕๕๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๕๙} สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๖๐} สูตร ฯ เกน ศัพท์เดิมเป็น กิ, ลง นาทติยาวิภัตติ, อาเทศ กิ ศัพท์เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ อนเนน ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง นาทติยาวิภัตติ, อาเทศ อิม เป็น อน ด้วย **อนิมินามฺหิ จ** สูตร, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ปริเสน ศัพท์เดิมเป็น บุริส, รูปเนน ศัพท์เดิมเป็น รูป, ลง นาทติยาวิภัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อนาทติยาวิภัตติ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า มุนินา, อมุนา, ภิกขุนา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ นา เป็น เอน ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อการันต์ ฯ มุนินา ศัพท์เดิมเป็น มุนิ, อมุนา ศัพท์เดิมเป็น อมุ, ภิกขุนา ศัพท์เดิมเป็น ภิกขุ, ลง นาทติยาวิภัตติ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่ออการันต์ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ว่า ตสฺมา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น เอน เพราะความไม่มีแห่ง นาทติยาวิภัตติ ฯ ตสฺมา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สุมานัญจมีวิภัตติ ฯ

^{๕๕๘} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๕๕๙} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๕๖๐} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

๑๐๔,๖๖. โส.

สพฺพโศ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, โย ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๕๖๑} สุตฺร, ลบสระหน้า และ ปกฺติสระหลัง ด้วย สร...^{๕๖๒} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๕๖๓} สุตฺร ฯ ปุริโส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และ ปกฺติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่ออการันต์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า ปุริสานํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น โอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสิปฺฐมาวิภตฺติ ฯ ปุริสานํ ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง นวิภตฺติ, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย สุนฺหิสฺส จ สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อสิปฺฐมาวิภตฺติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า สยมฺภู ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น โอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอการันต์ ฯ สยมฺภู ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภู, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, ลบ สิ ด้วย เสสโต ฯเปฯ สิบิ^{๕๖๔} สุตฺร ฯ

๑๐๕,๐๐๐. โส วา.

อตฺถโส ศัพท์เดิมเป็น อตฺถ, พยฺยชนโส ศัพท์เดิมเป็น พยฺยชน, สุตฺตโส ศัพท์เดิมเป็น สุตฺต, ปทโส ศัพท์เดิมเป็น ปท, ยสโส ศัพท์เดิมเป็น ยส, อุปายโส ศัพท์เดิมเป็น อุปาย, สพฺพโส ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ปานโส ศัพท์เดิมเป็น ปาน, ปามโส ศัพท์เดิมเป็น ปาม, ลง นาทติยาวิภตฺติ, อาเทศ นาทติยาวิภตฺติเป็น โส ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ นาทติยาวิภตฺติที่อยู่หลัง อการันต์ แม้มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ปาเทน วา ฯเปฯ อติเรก-

^{๕๖๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๖๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๖๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๖๔} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

ปาเทณ วา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ นาตติยาวิภัตติเป็น โส ด้วยสูตรนี้ เพราะวาศัพท์ห้ามไว้ ๕๖๕
ปาเทณ วา ศัพท์เดิมเป็น ปาเท, ปาทารเหณ วา ศัพท์เดิมเป็น ปาทารห, อติเรกปาเทณ วา
ศัพท์เดิมเป็น อติเรกปาท, ลง นาตติยาวิภัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** ๕๖๕ สูตร,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุปฺพ...** ๕๖๖ สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... ๕๖๗ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** ๕๖๘ สูตร ๕

๑๐๖,๓๑๓. ทีโฆเรหิ.

ทีฆโส ศัพท์เดิมเป็น ทีฆ, ลง สุมำปญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น โส ๕ ทีฆมฺหา
ศัพท์เดิมเป็น ทีฆ, ลง สุมำปญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น มฺหา ด้วย **สุมำหิสมินิ มฺหาภิมติ**
วา สูตร ๕ อฺุโรโส ศัพท์เดิมเป็น อฺุร, ลง สุมำปญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น โส ๕ โอโรสุมำ
ศัพท์เดิมเป็น โอโร, ลง สุมำปญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น มฺหา ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ทีโฆ เรหิ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ทีโฆ เรหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้
เนื้อความว่า เมื่อ สุมำปญฺจมีวิภัตติ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า สรมฺหา วจนมฺหา ดังนี้ ไม่
ต้องอาเทศ สุมำปญฺจมีวิภัตติเป็น โส ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่ได้มีอยู่ข้างหลัง ทีฆศัพท์ และโอโร
ศัพท์ ๕ สรมฺหา ศัพท์เดิมเป็น สร, วจนมฺหา ศัพท์เดิมเป็น วจน, ลง สุมำปญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ
สุมำ เป็น มฺหา ๕

๑๐๗,๖๙. สพุพโยนินมาเอ.

ปุริสา ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง โยปฐฺมาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น อา ด้วยสูตรนี้,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุปฺพ...** ๕๖๙ สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... ๕๗๐ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ ปุริเส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง
โย ทฺติยาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุปฺพ...**
สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร ๕ รูปา ศัพท์เดิมเป็น รูป, ลง โยปฐฺมาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต**

๕๖๕ กจจ. ๑๐๓, ปทรูป. ๗๙.

๕๖๖ กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

๕๖๗ กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

๕๖๘ กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

๕๖๙ กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

๕๗๐ กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

นิจํ สุตฺร แล้วอาเทศ นิ เป็น อา ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๕ รูป ศัพท์เดิมเป็น รูป, ลง โยวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **อโต นิจํ** สุตฺร แล้วอาเทศ นิ เป็น อา ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วัไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ว่า บท วัไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อโยวิภัตติอยู่ข้างหลัง อการันต์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคโย, มฺนโย, อิสโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น อา ด้วยสูตรนี้ เพราะอยู่หลัง อการันต์ เพราะ ว่าศัพท์ห้ามไว้ ๕ อคฺคโย ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, มฺนโย ศัพท์เดิมเป็น มฺนิ, อิสโย ศัพท์เดิมเป็น อิสฺ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อิวรรณะ ชื่อ ฌ ด้วย **อวิญญวณฺณา ฌลา**^{๕๗๑} สุตฺร, อาเทศ ฌ เป็น อ ด้วย **โยสวกตรสฺส โฌ** สุตฺร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยนิํ วัไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยนิํ บท วัไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อการันต์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า บุริสฺส, รูปสฺส ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภัตติทั้งหลาย ๕ บุริสฺส ศัพท์เดิมเป็น บุริส, รูปสฺส ศัพท์เดิมเป็น รูป, ลง สวิภัตติ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๕๗๒} สุตฺร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อการโต วัไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อการโต บท วัไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ โย และนิ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ทณฺฑิโน ๕ เปฯ มฺนิ จรฺนติ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่ใช่ อการันต์ ๕ ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ, ลง โยวิภัตติ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ๕ เปฯ ปี จ**^{๕๗๓} สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โน ๕ อฏฺฐิณี ศัพท์เดิมเป็น อฏฺฐิ, ลง โยวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย **โยนํ นิ นปฺสเกหิ** สุตฺร, ทีฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสุ กต ๕ เปฯ ทิฆํ** สุตฺร ๕ อคฺคิ ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง โยวิภัตติ, ลบ โย ด้วย **ฆปโต จ**

^{๕๗๑} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๕๗๒} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๕๗๓} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

โยน โลโป^{๕๗๔} สูตร, ทีฆะ อี เป็น อี ด้วย โยสุ ฯเปฯ ทีฆิ สูตร ฯ มุนี ศัพท์เดิมเป็น มุนิ, ลง โยวิภัตติ, ลบ โย, ทีฆะ อี เป็น อี ฯ

๑๐๘.๙๐. สุมาสมินิ วา.

ปริสสุมา ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ลง สุมำปญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น อา, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๕๗๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๕๗๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๕๗๗} สูตร ฯ ปริสมุหา ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ลง สุมำปญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมำ เป็น มุหา ด้วย สุมำหิสมินิ มหาภิมฺหิ วา สูตร ฯ ปริเส ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ลง สุมีสัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น เอ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ปริสมุหิ ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ลง สุมีสัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น มุหิ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สุมำปญจมีวิภัตติ และสุมีสัตตมีวิภัตติ มีอยู่ ในอุทธานรณทั้งหลายว่า ทณฺฑิณา, ฯเปฯ ภิกฺขุสุมิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่ใช่ อการันต์ ฯ ทณฺฑิณา ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ, ลง สุมำปญจมีวิภัตติ, ตั้ง อิวรรณะชื่อ ณ ด้วย อิวณฺณวณฺณา ณลา^{๕๗๘} สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ^{๕๗๙} สูตร, อาเทศ สุมำ เป็น นา ด้วย ณลโต จ สูตร ฯ ทณฺฑิสุมิ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ, ลง สุมีสัตตมีวิภัตติ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ สูตร ฯ ภิกฺขุณา ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง สุมำปญจมีวิภัตติ, ตั้ง อิวรรณะชื่อ ณ ด้วย อิวณฺณวณฺณา ณลา สูตร, อาเทศ สุมำ เป็น นา ด้วย ณลโต จ สูตร ฯ ภิกฺขุสุมิ ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง สุมีสัตตมีวิภัตติ ฯ

^{๕๗๔} กจจ. ๑๑๘., ปทฐป. ๑๔๖.

^{๕๗๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๗๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๗๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๗๘} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๕๗๙} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

สังสารี ศัพท์เดิมเป็น สังสาร, ลง สุมาปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น อัม ด้วย ปุณ ศัพท์นี้ ๕ อสุสมิ ศัพท์เดิมเป็น อสุสม, ลง สุมิสังตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น โอ ด้วย ปุณ ศัพท์นี้ ๕

๑๐๙,๓๐๔. **อาย จตุตถเภาวจนสุส ต.**

อตถาย ศัพท์เดิมเป็น อตถ, หิตาย ศัพท์เดิมเป็น หิต, สุขาย ศัพท์เดิมเป็น สุข, ลง สจตุตถิวิภัตติ, อาเทศ ส เป็น อาย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๕๔๐} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๔๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ จตุตถิเภาวจนะ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า อธิสสุสา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ สจตุตถิวิภัตติ เป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะความที่ สจตุตถิวิภัตติ มิได้อยู่ข้างหลัง อการันต์ ๕ อธิสสุสา ศัพท์เดิมเป็น อธิ, ลง สจตุตถิวิภัตติ, ลง สุ อาคม ด้วย **สาโคโม เส**^{๕๔๒} สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า จตุตถิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว จตุตถิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ อการันต์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า ปุริสสุส สุขุ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ส เป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ส จตุตถิวิภัตติ ๕ ปุริสสุส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง สจตุตถิวิภัตติ, ลง สุ อาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เภาวจนสุส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เภาวจนสุส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ จตุตถิวิภัตติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า ปุริสานัม ททาติ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ เป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งเภาวจนะ ๕ ปุริสานัม ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง นังจตุตถิวิภัตติ, ทิมะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺสุ จ** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ จตุตถิเภาวจนะที่อยู่หลังจาก อการันต์ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ทาตา โหติ สมณสุส วา

^{๕๔๐} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๔๑} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๔๒} กจจ. ๖๑., ปทฐป. ๘๖.

พราหมณสูตร ว่า ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ส เป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะวาศัพท์ห้ามไว้ ๕ สมณสูตร ศัพท์เดิมเป็น สมณ, พราหมณสูตร ศัพท์เดิมเป็น พราหมณ, ลง สจตุตถีวิภัติ, ลง ส อาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕

อตถตุถุ ศัพท์เดิมเป็น อตถ, หิตตุถุ ศัพท์เดิมเป็น หิต, สุขตุถุ ศัพท์เดิมเป็น สุข, ลง สจตุตถีวิภัติ, อาเทศ ส เป็น ตถุ ด้วย ศัพท์ ๕ ส่วนในคัมภีร์สหทนีติสูตรตมาลา^{๕๔๓} พระอัครวงษเถระ ได้กล่าวสูตรไว้ว่า การอาเทศจตุตถีวิภัติฝ่ายเอกวจนะที่เป็นไปในตัทธสัมปทาน เป็น อาย และอตถุ ย่อมมีได้ ดังนี้ ๕

๑๑๐,๒๐๑. **ตโย เนว จ สพพนาเมหิ.**

สพพสุมา ศัพท์เดิมเป็น สพพ, ลง สุมาปญจมีวิภัติ ๕ สพพสุมี ศัพท์เดิมเป็น สพพ, ลง สจตุตถีวิภัติ หรือ สจจฐีวิภัติ, ลง สอุาคม ด้วย **สาโคโม เส**^{๕๔๔} สูตร ๕ ยสุมา ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง สุมาปญจมีวิภัติ ๕ ยสุมี ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง สุมีสัตตมีวิภัติ ๕ ยสุส ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง สจตุตถีวิภัติ หรือ สจจฐีวิภัติ, ลง สอุาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕ ตสุมา ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สุมาปญจมีวิภัติ ๕ ตสุมี ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สุมีสัตตมีวิภัติ ๕ ตสุส ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง สจตุตถีวิภัติ หรือ สจจฐีวิภัติ, ลง สอุาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕ กสุมา ศัพท์เดิมเป็น ก, ลง สุมาปญจมีวิภัติ ๕ กสุมี ศัพท์เดิมเป็น ก, ลง สุมีสัตตมีวิภัติ, อาเทศ กี่ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสส ก เว จ**^{๕๔๕} สูตร ๕ กสุส ศัพท์เดิมเป็น ก, ลง สจตุตถีวิภัติ หรือ สจจฐีวิภัติ, อาเทศ กี่ เป็น ก, ลง สอุาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕ อิมสุมา ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง สุมาปญจมีวิภัติ ๕ อิมสุส ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง สวิภัติ, ลง สอุาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพพนาเมหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพพนาเมหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สุมาปญจมีวิภัติและ สุมีสัตตมีวิภัติ มีอยู่ ในอุทธารณทั้งหลายว่า ปาปา, ปาเป, ปาปาย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศทั้งสามอย่าง ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสหพนามทั้งหลาย ๕ ปาปา ศัพท์เดิมเป็น ปาป, ลง สุมาปญจมีวิภัติ, อาเทศ สุมา เป็น อา ด้วย

^{๕๔๓} สพพ. สุตต. ๒๗๙/๘๙

^{๕๔๔} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๕๔๕} กจจ. ๒๒๗, ปทฐป. ๒๗๐.

สมาสมินิ วา^{๕๘๖} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๘๗} สูตร, ลบสระหน้า และ
 ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๘๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๘๙} สูตร ๔ ปาเป
 ศัพท์เดิมเป็น ปาป, ลง สุมีสัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น เอ ด้วย **สมาสมินิ** วา สูตร, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ ปาปาย ศัพท์เดิมเป็น ปาป, ลง สจตุตถีวิภัตติ,
 อาเทศ สวิภัตติ เป็น อาย ด้วย **อาย จตุตฺถเอกจณสฺส** ตฺย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ
 ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
 หลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔

๑๑๑,๑๗๙. ฆโต นาทีน.

อุทาหรณ์ว่า กณฺณาย กติ นี้, กณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, ลง อาปัจจัย ด้วย
อิตฺถิมโต อาปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๕๙๐} สูตร, ลบสระหน้า
 และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๕๙๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๕๙๒} สูตร, ตั้ง
 เป็นนาม ด้วย จศัพท์ ใน **ตฺถิตฺตสมาสกิตกานามวาทเวตฺตนาทีสุ** จ^{๕๙๓} สูตรนี้, ลง นาทติยา
 วิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ นาทติยาวิภัตติ เป็น อาย ด้วยสูตรนี้, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, กณฺณาย ในคำว่า กณฺณาย ทียเต, ศัพท์เดิม
 เป็น กณฺณ, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และ
 ปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็น
 นาม ด้วย จศัพท์, ลง สจตุตถีวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, แยกพยัญชนะออก
 จากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, กณฺณาย ในคำว่า กณฺณาย นิสุสฺสํ, ศัพท์เดิม

^{๕๘๖} กจ. ๑๐๘, ปทฐป. ๙๐.

^{๕๘๗} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๘๘} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๘๙} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๙๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๕๙๑} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๕๙๒} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๕๙๓} กจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

เป็น กณฺณ, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สุมาปญฺจมีวิภตฺติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โห** สูตร, อาเทศ สุมา เป็น อาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร ฯ กณฺณาย ในคำว่า กณฺณาย ปริศฺคโห, ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สจฺฉมีวิภตฺติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โห** สูตร, อาเทศ ส เป็น อาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร ฯ กณฺณาย ในอุทาหรณ์ว่า กณฺณาย ปติฏฺฐิต, ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, ลง อาปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สุมีสัตตมีวิภตฺติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โห** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น อาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกตีสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สมโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สมโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ เอกวจนะ มีนาตติยาวิภตติเป็นต้น มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า รตฺติยา, ฯเปฯ เทวียา ดังนี้ ไม่ต้องทำวิธีตามที่กล่าวแล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง การตั้ง อา ชื่อ สม ฯ รตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง นาตติยาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิยา โป**^{๕๙๔} สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ อิตฺถิยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ, ลง นาตติยาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิยา โป** สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโห ฯเปฯ ปี จ**^{๕๙๕} สูตร ฯ วรฺญา ศัพท์เดิมเป็น วรฺ, ลง นาตติยาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิยา โป** สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ เณฺรยา ศัพท์เดิมเป็น เณฺ, ลง นาตติยาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิยา โป** สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ เทวียา ศัพท์เดิมเป็น เทว, ลง นาตติยา

^{๕๙๔} กจ. ๕๙, ปทฐ. ๑๘๒.

^{๕๙๕} กจ. ๘๕., ปทฐ. ๑๑๔.

วิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา** ไป สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี จ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นาที่นั ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นาที่นั บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ เอกวจนะอยู่ข้างหลัง อาการันต์ที่ชื่อ สม มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า กณฺณ, วิชฺช, วิณฺ, คงฺคฺ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นาดติยาวิภัตติเป็นต้น ฯ กณฺณ ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, วิชฺช ศัพท์เดิมเป็น วิชฺช, วิณฺ ศัพท์เดิมเป็น วิณ, คงฺคฺ ศัพท์เดิมเป็น คงฺค, ลง อาปัจจาย ด้วย **อิตถิมโต อาปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง อัมุตติยาวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนานั ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนานั บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สุตตตมวิภัตติที่อยู่ข้างหลัง อาการันต์ที่ชื่อ สม มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า สพฺพาสฺ, ฯเปฯ ปภาสฺ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น อาย ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง เอกวจนะฯ สพฺพาสฺ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ยาสุ ศัพท์เดิมเป็น ย, ตาสฺ ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง อาปัจจาย ด้วย **อิตถิ ฯเปฯ อาปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง สุตตตมวิภัตติ ฯ กาสฺ ศัพท์เดิมเป็น กิ, ลง สุตตตมวิภัตติ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, ลง อาปัจจาย ด้วย **อิตถิ ฯเปฯ ปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ อิมาสฺ ศัพท์เดิมเป็น อิม, สพฺพาสฺ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ปภาสฺ ศัพท์เดิมเป็น ปภ, ลง อาปัจจาย, ตั้งเป็นนาม, ลง สุตตตมวิภัตติ ฯ

๑๑๒,๑๘๓. ปโต ยา.

รตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง นาดติยาวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา** ไป^{๕๙๒} สูตร ฯ อิตถิขยา ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ, ลง สจตุตถวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต**

^{๕๙๒} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

อิตฺติขยา โป สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ยา, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปิ จ**^{๕๙๗} สุตฺร ฯ
วฐฺยา ศัพท์เดิมเป็น วฐฺ, ลง สุมานุญจมีวิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป, อาเทศ สุมาน เป็น ยา,
รัสสะ อุ เป็น อุ ฯ เณฺรยา ศัพท์เดิมเป็น เณฺ, ลง สจฺจวิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต**
อิตฺติขยา โป สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ยา ฯ เทวียา ศัพท์เดิมเป็น เทว, ลง สุมัสตตมีวิภตฺติ, ตั้ง
อิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ยา, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย**
อโฆ ฯเปฯ ปิ จ สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นาทีนํ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นาทีนํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อ เอกวจนะที่อยู่หลังจาก ป มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า รตฺติ, ฯเปฯ อิตฺติ ดังนี้ ไม่ต้อง
อาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นาดติยาวิภตฺติเป็นต้น ที่เป็นฝ่ายเอกวจนะ ฯ รตฺติ
ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป สุตฺร, ลป สิ**
ด้วย เสสโต ฯเปฯ สิปิ^{๕๙๘} สุตฺร ฯ รตฺติ ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ, ลง อํพุตฺติยาวิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์
ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป สุตฺร, อาเทศ อํ เป็น นิคฺคิต ด้วย อโฆ นิคฺคิตํ ฌลเป**
หิ^{๕๙๙} สุตฺร ฯ อิตฺติ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, ลง สิปฺฐมาวิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติข**
ยา โป สุตฺร, ลป สิ ด้วย เสสโต ฯเปฯ สิปิ สุตฺร ฯ อิตฺติ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, ลง อํพุตฺติยา
วิภตฺติ, ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป สุตฺร, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย อโฆ ฯเปฯ**
ปิ จ สุตฺร, อาเทศ อํ เป็น นิคฺคิต ด้วย **อโฆ ฯเปฯ เปหิ** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปโต ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า
เมื่อ เอกวจนะ มี นาดติยาวิภตฺติเป็นต้น มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า กณฺณาย, วิณฺณาย
คฺกุคฺคาย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น ย ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอิตฺติลึงค์ที่ตั้งชื่อ ป ฯ
กณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, วิณฺณาย ศัพท์เดิมเป็น วิณ, คฺกุคฺคาย ศัพท์เดิมเป็น คฺกุค, ลง อา
ปัจจาย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๖๐๐} สุตฺร, ลปสระหน้า และปกฺติสระหลัง ด้วย
สร...^{๖๐๑} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๖๐๒} สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์,

^{๕๙๗} กจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๕๙๘} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๕๙๙} กจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๖๐๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๐๑} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

ลง นาดติยาวิภัตติ, ตั้ง อ ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ อา เป็น อาย ด้วย **ฆโต** นาทีนํ
สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจนानํ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจนानํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้
เนื้อความว่า เมื่อ นิวัฏติที่อยูข้างหลัง ป มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า รตฺตีนํ, อิตฺตีนํ ดังนี้
ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งเอกวจนนิวัฏติทั้งหลาย ฯ รตฺตีนํ ศัพท์เดิมเป็น
รตฺติ, ลง นัจตฺตติวิภัตติ หรือนัจจฺฐวิภัตติ, อิตฺตีนํ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ, ลง นัจตฺตติวิภัตติ
หรือนัจจฺฐวิภัตติ ตั้งอิตฺติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติชยา** ไป สูตร, ที่ฆะ อ เป็น อี ด้วย
สุนฺหิสฺส จ สูตร ฯ

๑๑๓,๑๓๒. **สขโต คสฺสเส วา.**

สข ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สีอาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย
อาลปนเ ลี คสฺสญโย สูตร, อาเทศ ค เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพุพ...^{๖๐๓} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๐๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย **นเย...**^{๖๐๕} สูตร ฯ สขฯ ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สีปฐมาวิภัตติ, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ
ค เป็น อา ฯ สขี ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สีอาลปนะ, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเ ลีคสฺสญโย**
สูตร, อาเทศ ค เป็น อี ฯ สขี ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สีอาลปนะ, อาเทศ ค เป็น อี ฯ สข
ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สีอาลปนะ, อาเทศ ค เป็น เอ ฯ

๑๑๔,๑๗๘. **ฆเต จ.**

อยุเย ศัพท์เดิมเป็น อยุย, กญฺเญ ศัพท์เดิมเป็น กญฺณ, ขราทียเ ศัพท์เดิมเป็น
ขราทีย, ลง อาปัจจย ด้วย **อิตฺติ ฯเปฯ ปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพุพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๐๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย **นเย...**^{๖๐๗} สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, ลง สีอาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ**

^{๖๐๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๐๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๐๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๐๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๐๖} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๐๗} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

สูตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **สี คสณโณ** สูตร, อาเทศ ค เป็น เอ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๑๑๕,๑๘๑. น อมฺมาทิโต.

อมฺมา ศัพท์เดิมเป็น อมฺม, อนฺนา ศัพท์เดิมเป็น อนฺน, อมฺพา ศัพท์เดิมเป็น อมฺพ, ตาตา ศัพท์เดิมเป็น ตาต, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๖๐๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๐๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๖๑๐} สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, ลง สีอาลปนะ ด้วย **อาลปน** **จ** สูตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **สี คสณโณ** สูตร, อาเทศสระที่สุดเป็น อา ด้วย **อการ-ปิตาทฺยฺนฺตานมา** สูตร, ปฏิเสธการอาเทศ ค เป็น เอ ด้วย **ฆเต จ** สูตร ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ด้วย **เสสโต ฯเปฯ สีปี**^{๖๑๑} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมฺมาทิโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมฺมาทิโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ค มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า โภติ กณฺเณ ดังนี้ ไม่ต้องปฏิเสธการอาเทศ ค เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะ ค มิได้อยู่ข้างหลัง อมฺมาศัพท์ เป็นต้น ฯ กณฺเณ ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ, ลง อาปัจจัย ด้วย **อิติ ฯเปฯ โย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, ลง สีอาลปนะ ด้วย **อาลปน** **จ** สูตร, ตั้ง สี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **สี คสณโณ** สูตร, อาเทศ ค เป็น เอ ด้วย **ฆเต จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

^{๖๐๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๐๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๖๑๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๑๑} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

๑๑๖,๑๕๗. ออกตรัสสา ลโต ยวาลปนสฺส เวโว.

ภิกขเว ศัพทฺเดิมเป็น ภิกขุ ฯเปฯ เหตุโว ศัพทฺเดิมเป็น เหตุ, ลง โยอาลปนะ ด้วย **อาลปน** ^{๖๑๒} จ สุตฺร, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น เว เป็น โว ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย **เวโวสุ โล จ** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ออกตรัสสา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ออกตรัสสา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ โยอาลปนะ ที่อยู่ข้างหลัง ล มีอยู่ ในอุททาหรณ์ว่า สยมภูโว ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ล ที่ไม่ได้ทำรัสสะ ฯ สยมภูโว ศัพทฺเดิมเป็น สยมภู, ลง โยอาลปนะ ด้วย **อาลปน** ^{๖๑๒} จ สุตฺร, ตั้ง อุวรรณะชื่อ ล ด้วย **อิวนฺณ** ฯเปฯ **ณลา** ^{๖๑๓} สุตฺร, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย **อโฆ** ฯเปฯ **ปิ จ** ^{๖๑๔} สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต** ^{๖๑๕} **โวกาโร จ** สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ลโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ลโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ โยวิภตติ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า นาคิโย, เณฺหโย, ยาคุโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยอาลปนะ ฯ นาคิโย ศัพทฺเดิมเป็น นาคี, เณฺหโย ศัพทฺเดิมเป็น เณฺ, ยาคุโย ศัพทฺเดิมเป็น ยาคุ, ลง โยปฐมาวิภตติ, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา** ^{๖๑๖} **โป** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** ^{๖๑๗} สุตฺร แล้วทำรัสสะ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อาลปนสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาลปนสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ล ที่ไม่ได้ทำรัสสะ มีอยู่ ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า เหตุโว, ภิกขโว ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยอาลปนะ ฯ เหตุโว ศัพทฺเดิมเป็น เหตุ, ภิกขโว ศัพทฺเดิมเป็น ภิกขุ, ลง โยปฐมาวิภตติ, ตั้ง อุวรรณะ ชื่อ ล ด้วย **อิวนฺณวณฺณนา** **ณลา** สุตฺร,

^{๖๑๒} กจจ. ๒๔๕, ปทฐป. ๗๐.

^{๖๑๓} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๖๑๔} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๖๑๕} กจจ. ๑๑๙, ปทฐป. ๑๕๕.

^{๖๑๖} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๖๑๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

อาเทศ โย เป็น ไว ด้วย ลโต ไว กาโร จ สุตฺร, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย เววสุ โล จ สุตฺร ฯ

๑๑๗,๑๒๔. ฌลโต สสุส โน วา.

อคฺคิโน ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง สจตุตถีวิภตติ, หรือ สจฺจฐีวิภตติ, ตั้ง อีวฺรณะ ชื่อ ฌ ด้วย อีวณฺณวณฺณา ฌลา^{๑๑๗} สุตฺร, อาเทศ สวิภตติเป็น โน ด้วยสูตรนี้ ฯ อคฺคิสฺส ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง สจตุตถีวิภตติ, หรือ สจฺจฐีวิภตติ, ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส^{๑๑๘} สุตฺร ฯ สขิโน ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สจตุตถีวิภตติ, หรือ สจฺจฐีวิภตติ, อาเทศสระที่สุดแห่งสข เป็น อี ด้วย สขนฺตสฺส โนนํ เสสฺ สุตฺร, ตั้ง อีวฺรณะ ชื่อ ฌ, อาเทศ ส เป็น โน ฯ สขิสฺส ศัพท์เดิมเป็น สข, ลง สวิภตติ, อาเทศ อ เป็น อี, ตั้ง อีวฺรณะ ชื่อ ฌ, ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส สุตฺร ฯ ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, ลง สวิภตติ, ตั้ง อีวฺรณะ ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ ปี จ^{๑๒๐} สุตฺร, อาเทศ ส เป็น โน ฯ ทณฺฑิสฺส ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, ลง สวิภตติ, ตั้ง อีวฺรณะ ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย อโฆ ฯเปฯ ปี จ สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส สุตฺร ฯ ภิกฺขุโน ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง สวิภตติ, ตั้ง อุ วรณะชื่อ ล, อาเทศ สวิภตติ เป็น โน ฯ ภิกฺขุสฺส ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง สวิภตติ, ตั้ง อุ วรณะชื่อ ล, ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส สุตฺร ฯ สยมฺภุโน ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง สวิภตติ, ตั้ง อุวรณะชื่อ ล, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย อโฆ ฯเปฯ ปี จ, อาเทศ ส เป็น โน ฯ สยมฺภุสฺส ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ, ลง สวิภตติ, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย อโฆ ฯเปฯ ปี จ สุตฺร, ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สสุส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สสุส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ ฌ และ ล มีอยู่ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อธิสนา, ภิกฺขุณา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ส เป็น โน ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มี สวิภตติอยู่หลัง ฯ อธิสนา ศัพท์เดิมเป็น อธิส, ภิกฺขุณา ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง นาทติยาวิภตติ, ตั้ง อีวฺรณะชื่อ ฌ, ตั้ง อุวรณะชื่อ ล ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ฌลโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ฌลโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาได้รู้เนื้อความว่า เมื่อ สวิภตติ มีอยู่ ในอุทาหรณ์ว่า ปุริสสฺส ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ส เป็น โน ด้วยสูตรนี้ เพราะ

^{๑๑๗} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๑๑๘} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๑๒๐} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

ความไม่มีแห่ง อิวรรณะที่ชื่อ ฌ และ อูวรรณะที่ชื่อ ล ฯ ปุริสสุส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง สวิภัตติ, ลง ส อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ฯ

๑๑๘.๑๔๖. **ฆปโต จ โยนํ โลโป.**

กณฺฐา ศัพท์เดิมเป็น กณฺฐ, ลง อาปจจัย ด้วย **อิตฺถิย ฯเปฯ จจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๒๒๑} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๒๒๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๒๓} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์ ใน **ตฺหิต ฯเปฯ สฺ จ**^{๒๒๔} สูตรนี้, ลง โยปฐมาวิภัตติ, หรือ โยหุตติยาวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, ลบ โย ด้วยสูตรนี้ ฯ กณฺฐาโย ศัพท์เดิมเป็น กณฺฐ, ลง อาปจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร ฯ รตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น รตฺถิ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺถิยา โป**^{๒๒๕} สูตร, ลบ โย, ที่ฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสุ กต ฯเปฯ ทิฆํ** สูตร ฯ รตฺถิโย ศัพท์เดิมเป็น รตฺถิ, ลง โยวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ฯ รตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น รตฺถิ, ลง โยวิภัตติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, ลบ โยวิภัตติ, ที่ฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสุ ฯเปฯ ทิฆํ** สูตร ฯ อคฺคโย ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อิวรรณะชื่อ ฌ, อาเทศ ฌ เป็น อ ด้วย **โยสฺวคตฺรสุโส โฌ** สูตร ฯ ภิกฺขุ ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อูวรรณะชื่อ ล, ลบ โยวิภัตติ, ที่ฆะ อู เป็น อู ด้วย **โยสุ กตนิการโลเปสฺส ทิฆํ**^{๒๒๖} สูตร ฯ ภิกฺขโว ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺขุ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อูวรรณะชื่อ ล, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต โวกาโร จ**^{๒๒๗} สูตร, อาเทศ ล เป็น อ ด้วย **เวโวสุ โล จ** สูตร ฯ สยมฺภู ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภู, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อูวรรณะชื่อ ล, ลบ โยวิภัตติ ฯ สยมฺภูโว ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภู, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อูวรรณะชื่อ ล, รัสสะ อู เป็น อู ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี จ**^{๒๒๘} สูตร, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต โวกาโร จ** สูตร ฯ อฏฺฐิ ศัพท์เดิมเป็น อฏฺฐิ, ลง

^{๒๒๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๒๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๒๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๒๔} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๒๒๕} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๒๒๖} กจจ. ๘๘, ปทฐป. ๑๔๗.

^{๒๒๗} กจจ. ๑๑๙, ปทฐป. ๑๕๕.

^{๒๒๘} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, ลบ โยวิภัตติ, ที่มะ อี เป็น อี ด้วย โยสุ ฯเปฯ ที่ฆิ สุตฺร ฯ
อญฺจนิ ศัพท์เดิมเป็น อญฺจ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย โยณ
นิ นปฺสเกหิ สุตฺร, ที่มะ อี เป็น อี ด้วย โยสุ กต ฯเปฯ ที่ฆิ สุตฺร ฯ อาญฺ ศัพท์เดิมเป็น
อาญ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, ลบ โยวิภัตติ, ที่มะ อู เป็น อู ด้วย โยสุ ฯเปฯ ที่ฆิ
สุตฺร ฯ อาญฺนิ ศัพท์เดิมเป็น อาญ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย
โยณ นิ ฯเปฯ สเกหิ สุตฺร, ที่มะ อู เป็น อู ด้วย โยสุ ฯเปฯ ที่ฆิ สุตฺร ฯ

๑๑๙,๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

ภิกฺขโว ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺข, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, อาเทศ โย เป็น โว
ด้วยสุตฺรนี้, อาเทศ ณ เป็น อ ด้วย เวโอสฺ โล จ สุตฺร ฯ ภิกฺข ศัพท์เดิมเป็น ภิกฺข, ลง โย
วิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, ลบ โยวิภัตติ ด้วย ฆปโต จ โยณ โลโป^{๒๒๙} สุตฺร, ที่มะ อู เป็น
อู ด้วย โยสุ ฯเปฯ ที่ฆิ สุตฺร ฯ สยมฺภโว ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ
ณ, รัสสะ อู เป็น อู ด้วย อโฆ ฯเปฯ ปิ จ^{๒๓๐} สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โว ด้วยสุตฺรนี้ ฯ สยมฺภ
ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภ, ลง โยวิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, ลบ โย ด้วย ฆปโต ฯเปฯ โป สุตฺร ฯ

เมื่อท่านอาจารย์กล่าว โว ไว้แล้ว เพราะความที่แห่ง การปัจจัย ลงหลังจากอักขระ
ตัวหนึ่ง ๆ และเพราะการอาเทศเป็น โว เป็นการประชุมรวมกันแห่งอักษร ท่านอาจารย์สำคัญ
เนื้อความอันไม่มีที่สิ้นสุดแห่ง การปัจจัย เพราะความที่แห่ง การปัจจัยสำเร็จเนื้อความตามที่
ต้องการ จึงตั้งคำถามว่า การคุณทนต์ กิมตฺถํ ดังนี้ ย่อมไม่มีการปฏิเสธมติของอาจารย์ว่า
เนื้อความเกินมา เพราะศัพท์เกินมา ฯ ประโยชน์อะไร มีอยู่แก่การศัพท์ใด การศัพท์นั้น ชื่อว่า
กิมตฺถะ ฯ คือการอาเทศ โยวิภัตติทั้งหลาย เป็น โน ด้วย การศัพท์ ฯ จศัพท์ในคำว่า โน จ นี้
มีเนื้อความว่าเป็นไปพร้อมปัจจัย จะเป็นเพียงการอาเทศ โยวิภัตติทั้งหลายที่อยู่ข้างหลัง ณ เป็น
โว เท่านั้นก็หาไม่ได้ ฯ ตัวอย่างเช่น อถ โข โน จ ดังนี้ ฯ ชนฺตฺโน ศัพท์เดิมเป็น ชนฺต, ลง โย
วิภัตติ, ตั้ง อีวรรณะชื่อ ณ, อาเทศ โยวิภัตติเป็น โน ด้วย การศัพท์, อาเทศ โยวิภัตติเป็น โน
ด้วย การศัพท์ ฯ การห้ามการอาเทศ โย เป็น โว เป็นประโยชน์แก่วิสุตฺรใด วิสุตฺรนั้นชื่อว่า
อวธรรนตฺถะ ฯ อนึ่งในคัมภีร์รูปลิตฺธิ^{๒๓๑} พระพุทธปิยะเถระกล่าวไว้แล้วว่า จศัพท์ย่อมมี
ประโยชน์ในการห้าม ในบางอุททาหรณ์ ฯ อีกอย่างหนึ่ง จศัพท์มีการตั้ง โนศัพท์ มาเป็นอรรถ
เพราะฉะนั้น จึงอาเทศ โยวิภัตติที่อยู่หลังจาก ชนฺตฺศัพท์ และสพฺพญญศัพท์เป็นต้น เป็น โน

^{๒๒๙} กจจ. ๑๑๘., ปทฺรป. ๑๔๖.

^{๒๓๐} กจจ. ๘๕., ปทฺรป. ๑๑๔.

^{๒๓๑} ปทฺรป. ๑. ๑๕๕/๙๑.

ได้ ๔ อมฺ ศัพท์เดิมเป็น อมฺ, ลง โยปฐมาวิภัตติ, ตั้ง อุวรรณะชื่อ ล, ลบ โยวิภัตติ ด้วย **หปโต**
จ โยน โลโป สูตร, ที่ชะ อ เป็น อ ด้วย **โยสุ ๔เปฯ ทิฆ** สูตร ๔ อมฺ ในคำว่า อมฺ ปุริเส,
ศัพท์เดิมเป็น อมฺ, ลง โยทุติยาวิภัตติ, ตั้ง อุวรรณะชื่อ ล, ลบ โยวิภัตติ, ที่ชะ อ เป็น อ ด้วย
โยสุ ๔เปฯ ทิฆ สูตร ๔ ปุริสา ศัพท์เดิมเป็น ปุริส, ลง โยปฐมาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น อา
ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ** สูตร ๔

จบปริเฉทที่ ๑ ในนามรูปที่ปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

๔.๒.๒ ปริเฉทที่ ๒ ในนามรูปที่ปนี

๑๒๐,๒๔๓. **อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส.**

สูตรว่า **อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส** ๔ ในตัวอย่างว่า มมํ ทิยเต นี้ มมํ ศัพท์
เดิมเป็น อมฺห ลง ส จตุตถวิภัตติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สูตร, ตั้ง ส เป็นจตุตถวิภัตติด้วย
สิ โย ๔เปฯ สมิ ส สูตร, ตั้งอมฺหศัพท์เป็นสัมปทาน ด้วยสูตรว่า ยสฺส วา ทาตุกาโม โจรเต
ธารยเต ตํ สมฺปทานํ ลง สจตุตถวิภัตติในสัมปทาน ด้วย **สมฺปทานे จตุตฺถิ** สูตร, อาเทศ
อมฺหศัพท์ พร้อมกับ สจตุตถวิภัตติ เป็น มมํ ด้วยสูตรนี้ ๔ ในคำว่า มมํ ปริคฺคโห นี้ มมํ ศัพท์
เดิมเป็น อมฺห, ตั้ง อมฺห เป็น สามี ด้วย **ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี** สูตร, ลง สจฺญฐิ
วิภัตติ ด้วย **สามิสฺมิ จญฺฐิ**^{๒๓๒} สูตร, อาเทศ อมฺหศัพท์ พร้อมกับ สวิภตฺติ เป็น มมํ ด้วยสูตร
นี้ ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมฺหสฺส ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมฺหสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา
รู้เนื้อความว่า เมื่อสวิภตฺติแม้มีอยู่ในอุทธานรณว่า ปุริสสฺส ทิยเต ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้
เพราะความไม่มีแห่ง อมฺหศัพท์ ๔ ปุริสสฺส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส ลง ส จตุตถวิภัตติ และลง ส
อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๒๓๓} สูตร ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เส ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา
รู้เนื้อความว่า เมื่ออมฺห
ศัพท์แม้มีอยู่ในอุทธานรณว่า อหํ คจฺฉามิ ดังนี้ ก็ไม่มีการอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง
สวิภตฺติ ๔ อหํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง ส ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อมฺหศัพท์ กับสิ เป็น อหํ ด้วย
ตฺวมนํ สิมฺหิ จ สูตร ๔

^{๒๓๒} กจ. ๓๐๑., ปทฺฐป. ๙๒,๓๑๕.

^{๒๓๓} กจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

ในกรณีที่ คุณมีอยู่แก่ท่านผู้ใด ดังนี้ ลง วัตถุประสงค์ หลังจากคุณศัพท์ ๙ คุณวนโต ศัพท์เดิมเป็น คุณวนตุ ลง โยปฐมาวิภคติ อาเทศ นตุ กับ โยวิภคติ เป็น นโต ด้วยสูตรนี้ ๙

๒๓๖ กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นุตสูส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นุตสูส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อโยปฐมาวิภัตติแม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า สพุเพ สตุตา คจฺจนฺติ ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นุตปัจจย ๙ สพุเพ ศัพท์เดิมเป็น สพุพ ลง โยปฐมาวิภัตติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพุพนามการเต ปจโม** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๒๓๗} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๒๓๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๓๙} สูตร ๙ สตุตา ศัพท์เดิมเป็น สตุต ลง โยปฐมาวิภัตติ อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพุพโยนินมาเอ** สูตร แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปจเม ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปจเม บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นุตแม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า คุณวณฺเต ปสฺสสฺสิ ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภัตติ ๙ คุณวณฺเต ศัพท์เดิมเป็น คุณวณฺตุ ลง โยทุติยาวิภัตติ อาเทศ อุ แห่ง นุต เป็น อ ด้วย **นุตสูสนฺโต โยสุ จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพุพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๑๒๓,๑๐๓. นุตสูส เส วา.

สீลวณฺตสูส ศัพท์เดิมเป็น สีลวณฺตุ ๙ลฯ อาเทศ นุต กับ สวิภัตติ เป็น นุตสูส ๙ สีลวโต ศัพท์เดิมเป็น สีลวณฺตุ ๙ลฯ อาเทศ นุต กับ สวิภัตติ เป็น โต ด้วย **โตติตา สสฺมินาสู** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นุตปัจจยแม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า สีลวา ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สวิภัตติ ๙ สีลวา ศัพท์เดิมเป็น สีลวณฺตุ ลง โยปฐมาวิภัตติ อาเทศ นุต กับ สวิภัตติ เป็น อา ด้วย

^{๒๓๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๓๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๓๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

อา สิมฺหิ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๖๔๐} สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สร...^{๖๔๑} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๔๒} สุตฺร ฯ

๑๒๔,๙๘. อา สิมฺหิ.

ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ, สีสวนฺตฺ, ปณฺณวนฺตฺ, พลวนฺตฺ, สติมนฺตฺ, มติมนฺตฺ ลง สิริวัตติ แล้วอาเทศ นฺตฺ กับสิริวัตติ เป็น อา แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๖๔๓} สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สร...^{๖๔๔} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๔๕} สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นฺตฺสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยฺผู้เจริญ เรากล่าว นฺตฺสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสิริวัตติแม้อยู่ในอุททาหรณ์ว่า ปุริโส ติฏฺฐหิ ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นฺตฺ ฯ ปุริโส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส ลง สิปฺฐมาวิภตติ อาเทศ สิเป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สรโลโป... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยฺผู้เจริญ เรากล่าว สิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นฺตฺปัจจยฺแม้อยู่ในอุททาหรณ์ว่า สีสวนฺโต ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สิริวัตติ ฯ สีสวนฺโต ศัพท์เดิมเป็น สีสวนฺตฺ ลง โย ปฐมาวิภตติ อาเทศ นฺตฺ กับ โย เป็น นฺโต ฯ

๑๒๕,๑๙๘. อํ นปฺสเก.

เชื่อมความว่า อาเทศ นฺตฺปัจจยฺ แห่งศัพท์ที่เป็นไปในอรรถที่เป็นนปฺสกลิงค์ เป็น อํ ฯ ส่วน ในคัมภีร์สัททนีติ พระอัครวงศเถระกล่าวไว้ว่า นปฺสเก วตฺตมานสฺส^{๖๔๖} ฯ บทว่า วตฺตมานสฺส เป็นวิเศษสนะ แห่งบทว่า นฺตฺปัจจยฺสฺส ฯ คุณวํ รุจิมนํ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ รุจิมนฺตฺ ลง สิปฺฐมาวิภตติ อาเทศ นฺตฺ กับสิริวัตติเป็น อํ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ

^{๖๔๐} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๔๑} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๔๒} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๔๓} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๖๔๔} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๖๔๕} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๖๔๖} สทฺท. สุตฺต.อ. ๒๕๐/๗๔.

ด้วย ปุพฺพ...^{๖๔๗} สุตฺร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๖๔๘} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๔๙} สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยฺผู้เจริญ เรากล่าว สิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นุตฺ แม้มืออยู่ในอุทาหรณ์ว่า วณฺณวนฺตํ ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศ นุตฺ กับ วิภตฺติ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ลี วิภตฺติ ฯ คุณวนฺตํ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง อํ ทุตฺติยาวิภตฺติ อาเทศ นุตฺ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า **นุตฺตฺสนฺโต โยสุ จ** ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ

๑๒๖,๑๐๑. อวณฺณา จ เค.

คุณว, คุณว, คุณวา ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง ลี อาลปนะ ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย อาลปนเ **สิคฺสณฺโณ** สุตฺร, อาเทศ นุตฺ กับ ลี เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ฯ

๑๒๗,๑๐๒. ไตติตา สสฺมินาสฺ.

คุณวโต ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง ส จตฺตถีวิภตฺติ จฺญฐีวิภตฺติ อาเทศ นุตฺ กับ วิภตฺติ เป็น โต ด้วยสูตรนี้ ฯ คุณวนฺตฺตฺส ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง ส จตฺตถีวิภตฺติจฺญฐีวิภตฺติ อาเทศสระที่สูงสุดแห่ง นุตฺ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า **นุตฺตฺสนฺโต โยสุ จ**, ลง สุ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๖๕๐} สุตฺร ฯ คุณวติ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง สฺมึสฺตตมีวิภตฺติ อาเทศ นุตฺ กับ สฺมึสฺตตมีวิภตฺติ เป็น ตี ด้วยสูตรนี้ ฯ คุณวนฺตฺตฺมึ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง สฺมึสฺตตมีวิภตฺติ อาเทศสระที่สูงสุดแห่งนุตฺ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ฯ คุณวตา ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศ นุตฺ กับวิภตฺติ เป็น ตา ด้วยสูตรนี้ ฯ คุณวนฺตฺเตน ศัพท์เดิมเป็น คุณวนฺตฺ ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศสระที่สูงสุดแห่ง นุตฺศัพท์ เป็น อ ด้วย จศัพท์, อาเทศ นาตติยาวิภตฺติ เป็น

^{๖๔๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๔๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๖๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๕๐} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

เอน ด้วย **อโต เนน**^{๒๕๑} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๒๕๒} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๒๕๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๒๕๔} สูตร ฯ

สติมโต ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง ส จัญฐีวิภัตติ อาเทศ นตุ กับ วิภัตติ เป็น โต ด้วยสูตรนี้ ฯ

สติมนตุสส ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง ส จัญฐีวิภัตติ อาเทศ สระที่สุดเป็น อ ลง ส อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ฯ

สติมโต ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง สมี สัตตมีวิภัตติ ฯ

สติมนตุสมี ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง สมี สัตตมีวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง นตุ เป็น อ ฯ

สติมตา ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง นา ตติยาวิภัตติ ฯ

สติมนุเตน ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง นา ตติยาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง นตุ เป็น อ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสฺ สสฺมีนาสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสฺ สสฺมีนาสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นตุปัจจัยมีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า คุณวา, สติมา ดังนี้ ก็ไม่ต้อง อาเทศ นตุ กับ วิภัตติ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ส สมีและนา วิภัตติ ฯ

คุณวา ศัพท์เดิมเป็น คุณวนตุ, สติมา ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ อาเทศ นตุ กับ สิวิภัตติ เป็น อา ด้วย **อา สิมฺหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๑๒๘,๑๐๔. นมฺหิ ตํ วา.

คุณวตํ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนตุ ลง น จตุตถีวิภัตติ, จัญฐีวิภัตติ อาเทศ นตุปัจจัย กับ นวิภัตติ เป็น ตํ ด้วยสูตรนี้ ฯ

คุณวนุตานํ ศัพท์เดิมเป็น คุณวนตุ ลง น จตุตถีวิภัตติ, จัญฐีวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง นตุ เป็น อ ด้วย จศัพท์ ใน **นตุสสนโต โยสุ จ** สูตร, ที่ชะ อ เป็น อา ด้วย **สนฺนิสฺ จ** สูตร ฯ

สติมตํ ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง น จตุตถีวิภัตติ จัญฐีวิภัตติ อาเทศ นตุปัจจัย กับ นวิภัตติเป็น ตํ ฯ

สติมนุตานํ ศัพท์เดิมเป็น สติมนตุ ลง น จตุตถีวิภัตติ จัญฐีวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง นตุ เป็น อ, ที่ชะ อ เป็น อา ด้วย **สนฺนิสฺ จ** สูตร ฯ

^{๒๕๑} กจ. ๑๐๓, ปท. ๗๙.

^{๒๕๒} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๒๕๓} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๒๕๔} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นํ หิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว นํ หิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่ออนุตฺตัจฉัยมมํมีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า คุณวณฺโตะ ติฏฺฐนฺติ, สติมนฺโต ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศ นํ เป็น ตํ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นํ วิภัตติ ฯ คุณวณฺโตะ, สติมนฺโต ศัพท์เดิมเป็น คุณวณฺตุ, สติมนฺตุ ลง โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อนุตฺตัจฉัย กับ โยวิภัตติ เป็น นฺโต ฯ

๑๒๙, ๑๒๒. อิมสฺสทิมฺสสิ นปฺสเก.

ในอุททาหรณ์ว่า อิทํ จิตฺตํ ปสฺสตี นํ อิทํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อํ พุติยาวิภัตติ อาเทศ อิมศัพท์ กับ อํ เป็น อิทํ ด้วยสูตรนี้ ฯ อิทํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ลี ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อิมศัพท์ กับ ลี เป็น อิทํ ด้วยสูตรนี้, อิม ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อํ พุติยาวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๒๕๕} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สร...^{๒๕๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๒๕๗} สูตร ฯ อิม ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ลี ปฐมาวิภัตติ อาเทศ ลี เป็น อํ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นปฺสเก ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว นปฺสเก บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่ออิมศัพท์ที่มีอวิภัตติ หรือลวิภัตติอยู่หลัง มมํมีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า อิมํ ปุริสํ ปสฺสตี, อยํ ปุริโส ติฏฺฐตี ดังนี้ ก็ไม่ต้องมีวิธีที่กล่าวไว้แล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะความที่มีได้เป็น นปฺสกลิงค์ ฯ อิม ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อํ พุติยาวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ อยํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ลี ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อิมศัพท์ เป็น อยํ ด้วย อน-ปฺสกลุสสํ สิมฺหิ สูตร, ลบ ลี ปฐมาวิภัตติ ด้วย เสสโต โลปํ คสิปิ^{๒๕๘} สูตร ฯ

๑๓๐, ๑๒๕. อมฺสฺสาทํ.

ในอุททาหรณ์ว่า อทํ ปุพฺผํ ปสฺสตี นํ อทํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง อํ พุติยาวิภัตติ อาเทศ อมุ กับ อํ เป็น อทํ, อทํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง ลี ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อมุ กับ ลี เป็น อทํ ฯ

^{๒๕๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๕๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๕๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๒๕๘} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นปฺสเก ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นปฺสเก บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่าเมื่ออมุคฺคัพพท์ ที่มี อวิภตฺติหรือสวิภตฺติอยู่หลัง แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า อมฺ ราชานํ ฯเปฯ ตัญญาติ ดังนี้ ก็ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะ อมุคฺคัพพท์มิได้เป็น นปฺสกลิงค์ ฯ อมฺ คัพพฺตฺเดิมเป็น อมฺ ลง อํ ทุตติยาวิภตฺติ, ตัง อู ชือ ล ด้วย **อิวณฺณวณฺณา ฌลา**^{๖๕๙} สูตร, อาเทศ อํ เป็นนิคหิต ด้วย **อโณ นิคคหิตํ ฌลเปหิ**^{๖๖๐} สูตร, อสุ คัพพฺตฺเดิมเป็น อมฺ ลง สิ ปฐมาวิภตฺติ อาเทศ ม เป็น ส ด้วย **อมุสฺส โมสํ** สูตร, ลบ สิ ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปิ**^{๖๖๑} สูตร ฯ อุททาหรณ์ว่า อสุ ราชานํ ดังนี้ก็มีอยู่บ้าง ฯ มีการอาเทศ ม เป็น ส ฯ

๑๓๑,๐๐๐. **อิติปิมนปฺสกกสงฺขยํ.**

สูตรว่า **อิติปิมนปฺสกกสงฺขยํ** ดังนี้ บัณชิต พึงทราบว่าเป็นอธิการสูตร ด้วยประการฉะนี้ ฯ อธิบายว่า สัททรูป คือสังขยา กล่าวคือ สังขยาที่เป็น ปฺงลึงค์ อิตถิลิงค์ นปฺสกลิงค์ อันเราจะกล่าวในบัดนี้ เพราะความที่สังขยาศัพท์เหล่านั้นกล่าวความเป็นอิตถิลิงค์ ปฺงลึงค์ และนปฺสกลิงค์ ฯ

๑๓๒,๒๒๘. **โยสุ ทฺวินนํ เทว จ.**

เทว คัพพฺตฺเดิมเป็น ทฺวิ ลง โย ปฐมาวิภตฺติ อาเทศ ทฺวิศัพท์ พร้อมกับโย เป็น เทว ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่าเมื่อทฺวิศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า ทฺวิสุ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งโยวิภตฺติ ฯ ทฺวิสุ คัพพฺตฺเดิมเป็น ทฺวิ ลง สุ สัตตมีวิภตฺติ ที่ชะ อี เป็น อี ด้วย **สุนฺหิสฺสุ จ** ทฺเว คัพพฺตฺเดิมเป็น ทฺวิ ลง โย ปฐมา และทุตติยาวิภตฺติ อาเทศ ทฺวิศัพท์กับวิภตฺติ เป็น ทฺเว ด้วย จศัพท์, ทฺวเณน คัพพฺตฺเดิมเป็น ทฺวิ ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศ ทฺวิ เป็น ทฺวเณ อาเทศ นา วิภตฺติเป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๖๖๒} สูตร แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๖๖๓} สูตร,

^{๖๕๙} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๖๖๐} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๖๖๑} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๖๖๒} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๖๖๓} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๖๔} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๖๖๕} สูตร ๔ ทวย ศัพท์เดิมเป็น ทวิ ลง อํ ทุตยวิวัตติ อาเทศ ทวิศัพท์เป็น ทวย แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ อุณินํ ศัพท์เดิมเป็น ทวิ ลง นํ จตุตถีและฉกฺฐีวิวัตติ อาเทศ ทวิศัพท์เป็น อุภ อาเทศ อวิวัตติ เป็น อินนํ ด้วย **อุภาทิต นมินนํ** สูตร แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ อุภเยลํ ศัพท์เดิม ทวิ ลง นํ จตุตถีและฉกฺฐีวิวัตติ อาเทศ ทวิศัพท์เป็น อุภย อาเทศ นวิวัตติเป็น ลํ ด้วย **สพพโต นํ สํสาณ**^{๖๖๖} สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สพพนามานํ นมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ทวินนํ ศัพท์เดิมเป็น ทวิ ลง นํ จตุตถีและฉกฺฐีวิวัตติ อาเทศ ทวิ เป็น ทวิ, ลง นุ อาคม ด้วย **โน จ ทวาทิต นมฺหิ** สูตร หรือ อาเทศ นํ เป็น อินนํ ด้วย **อุภาทิต นมินนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔

๑๓๓,๒๓๐. ตี จตฺนุนํ ติสฺสโส จตฺสฺโส ตโย จตฺตาริ ตีณิ จตฺตาริ.

ตีสฺสโส ศัพท์เดิมเป็น ตี ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือว่า โย ทุตยวิวัตติ อาเทศ ตีศัพท์พร้อมกับ โย วิวัตติ เป็น ตีสฺสโส ด้วยสูตรนี้ ๔ จตฺสฺโส ศัพท์เดิมเป็น จตุ ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือ โย ทุตยวิวัตติ อาเทศ จตุ กับวิวัตติ เป็น จตฺสฺโส ด้วยสูตรนี้ ๔ ตโย ศัพท์เดิมเป็น ตี ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือ โย ทุตยวิวัตติ อาเทศ ตวิวัตติ กับ โย เป็น ตโย ๔ จตฺตาริ ศัพท์เดิมเป็น จตุ ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือ โย ทุตยวิวัตติ ๔ ตีณิ ศัพท์เดิมเป็น ตี ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือ โย ทุตยวิวัตติ อาเทศ ตี กับวิวัตติ เป็น ตีณิ ด้วยสูตรนี้ ๔ จตฺตาริ ศัพท์เดิมเป็น จตุ ลง โย ปฐมาวิวัตติ หรือ โย ทุตยวิวัตติ อาเทศ จตุศัพท์กับวิวัตติเป็น จตฺตาริ ด้วยสูตรนี้ ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยสุวี ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยสุวี บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อความว่า เมื่อตี จตุสังฆยาศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า ตีสฺส จตฺสฺส ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้

^{๖๖๔} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.
^{๖๖๕} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.
^{๖๖๖} กจ. ๑๐๒., ปท. ๒๐๒.

เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภัตติ ฯ ตีสุ ศัพท์เดิมเป็น ตี, จตุสุ ศัพท์เดิมเป็น จตุ ลง สุ สัตตมี วิภัตติ ทีฆะ อี เป็นอี และอุ เป็นอุ ด้วย **สนฺหิสฺ จ** สูตร ฯ

๑๓๔,๒๕๑. ปญจาทินมกาโร.

ปญจ ศัพท์เดิมเป็น ปญจ ลง โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดพร้อมกบวิภัตติ เป็น อ ด้วยสูตรนี้ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๖๖๗} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๖๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๖๖๙} สูตร ฯ ปญจ ศัพท์เดิมเป็น ปญจ ลง โย ทุตยวิภัตติ อาเทศเป็น อ ด้วยสูตรนี้ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ นักศึกษาพึงกระทำวิธีแห่งรูปดังนี้ ไปจนถึง ทศศัพท์ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปญจาทิน ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปญจาทิน บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษารู้ เนื้อความว่า เมื่อโยวิภัตติ แม้มืออยู่ในอุทธานธรรพ์ทั้งหลายว่า เทว ตโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วย สูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ปญจศัพท์เป็นต้น ฯ เทว ศัพท์เดิมเป็น ทวิ ลง โย ทุตยวิภัตติ อาเทศ โย กับ ทวิ เป็น เทว ด้วย **โยสุ ทฺวินนํ เทว จ** สูตร ฯ ตโย ศัพท์เดิมเป็น ตี ลง โย ปฐมาวิภัตติและทุตยวิภัตติ อาเทศ ตี กับวิภัตติเป็น ตโย ด้วย **ติจฺจุนนํ ฯเปฯ จตฺตาริ** สูตร ฯ

๑๓๕,๑๑๘. ราชสฺส รญฺโณ ราชนิโน เส.

รญฺโณ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ส จตุตถวิภัตติและฉฺฉฐวิภัตติ อาเทศ ราชศัพท์กับ สวิภัตติ เป็น รญฺโณ ฯ ราชนิโน ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ส จตุตถวิภัตติและฉฺฉฐวิภัตติ อาเทศ ราช กับวิภัตติเป็น ราชนิโน ด้วยสูตรนี้ ฯ

๑๓๖,๑๑๙. รญฺณํ นมฺหิ วา.

รญฺณํ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง น จตุตถวิภัตติและฉฺฉฐวิภัตติ อาเทศ ราชศัพท์กับ น วิภัตติเป็น รญฺณํ ด้วยสูตรนี้ ฯ ราชฺชนํ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง น จตุตถวิภัตติและฉฺฉฐวิภัตติ อาเทศ ราชศัพท์เป็น ราชฺ แล้วทีฆะ อุ เป็น อุ ด้วย **สนฺหิสฺ จ** สูตร ฯ

๑๓๗,๑๑๖. นามฺหิ รญฺณา วา.

รญฺณา ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง นา ตติยวิภัตติ อาเทศ ราช กับนาวิภัตติเป็น รญฺณา ด้วยสูตรนี้ ฯ ราชน ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง นา ตติยวิภัตติ อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย

^{๖๖๗} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๖๖๘} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

^{๖๖๙} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

อโต เนน^{๖๗๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพพ...^{๖๗๑} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๖๗๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๗๓} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นามฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นามฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่าเมื่อ ราชศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า รมฺโง สนฺตํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นาวิภตติ ฯ รมฺโง ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ส จัณฐีวิภตติ อาเทศ ราช กับส วิภตติเป็น รมฺโง ด้วย ราชสฺส รมฺโงราชินี เส สูตร ฯ

๑๓๘,๑๒๑. **สุมิมฺหิ รมฺโง ราชินี.**

รมฺโง ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง สุมิ สัตตมวิภตติ อาเทศ ราชศัพท์กับ สุมิวิภตติเป็น รมฺโง ด้วยสูตรนี้ ฯ ราชินี ศัพท์เป็น ราช ลง สุมิ สัตตมวิภตติ อาเทศ ราชศัพท์กับ สุมิวิภตติเป็น ราชินี ด้วยสูตรนี้ ฯ

๑๓๙,๒๔๕. **ตฺมุหฺมฺหากํ ตยิ มยิ.**

ตยิ ศัพท์เดิมเป็น ตฺมุหฺ ลง สุมิ สัตตมวิภตติ อาเทศ ตฺมุหฺศัพท์ พร้อมกับวิภตติเป็น ตยิ ด้วยสูตรนี้ ฯ มยิ ศัพท์เดิมเป็น อมฺหฺ ลง สุมิ สัตตมวิภตติ อาเทศ อมฺหฺศัพท์กับวิภตติเป็น มยิ ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุมิมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุมิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่าเมื่อ ตฺมุหฺศัพท์ อมฺหฺศัพท์ มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า ตฺวํ อหํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุมิ วิภตติ ฯ ตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น ตฺมุหฺ ลง สิ ปฐมาวิภตติ อาเทศ ตฺมุหฺศัพท์กับ สิวิภตติเป็น ตฺวํ ด้วย ตฺวามหํ สิมฺหิ จ^{๖๗๔} สูตร ฯ อหํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺหฺ ลง สิ ปฐมาวิภตติ อาเทศ อมฺหฺศัพท์ กับ สิวิภตติเป็น อหํ ด้วย ตฺวามหํ สิมฺหิ จ สูตร ฯ

^{๖๗๐} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๖๗๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๖๗๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๖๗๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๗๔} กจจ. ๑๔๐., ปทฐป. ๒๓๒.

๑๔๐,๒๓๒. ตวมหํ สิมฺหิ จ.

ตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห, อหํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง สิ ปฐมาวิภตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ กับ สิ วิภตติเป็น ตฺวํ, อาเทศ อมฺหศัพท์ กับ สิ วิภตติเป็น อหํ ๕ ตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง สิ ปฐมาวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์ กับวิภตติเป็น ตฺวํ ด้วย จศัพท์ ๕

๑๔๑,๒๔๑. ตว มม เส.

ตว ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง ส จตุตถีวิภตติและจณฺฐีวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์กับ วิภตติเป็น ตว ด้วยสูตรนี้ ๕ มม ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง ส จตุตถีวิภตติและจณฺฐีวิภตติ อาเทศ อมฺหศัพท์ กับวิภตติเป็น มม ด้วยสูตรนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมฺหศัพท์ อมฺหศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตยิ มยิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ส วิภตติ ๕ ตยิ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห, มยิ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง สผู้มี สัตตมีวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์ กับผู้มีวิภตติเป็น ตยิ อาเทศ อมฺหศัพท์ กับผู้มีวิภตติเป็น มยิ ด้วย ตุมฺหมหากํ ตยิมยิ สูตร ๕

๑๔๒,๒๔๒. ตฺยหํ มยฺหญจ.

ตฺยหํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง ส จตุตถีวิภตติและจณฺฐีวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์กับ วิภตติเป็น ตฺยหํ ด้วยสูตรนี้ ๕ มยฺหํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง ส จตุตถีวิภตติและจณฺฐีวิภตติ อาเทศ อมฺหศัพท์กับวิภตติเป็น มยฺหํ ด้วยสูตรนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมฺหศัพท์ อมฺหศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตยา มยา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ส วิภตติ ๕ ตยา ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห, มยา ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง นา ตติยาวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์กับวิภตติเป็น ตยา, อาเทศ อมฺหศัพท์กับวิภตติเป็น มยา ด้วย นามฺหิ ตยามยา สูตร ๕

๑๔๓,๒๓๕. ตํ มมฺมฺหิ.

ตํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง อํ ทุตติยาวิภตติ อาเทศ ตุมฺหศัพท์กับวิภตติเป็น ตํ ด้วย สูตรนี้ ๕ มํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง อํ ทุตติยาวิภตติ อาเทศ อมฺหศัพท์กับ อํวิภตติเป็น มํ ด้วย สูตรนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมฺห ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมฺห บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ

ตุมุหศัพท อมุหศัพท แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตยา มยา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อ วิภัติ ๕ ตยา ศัพทเดิมเป็น ตุมุห, มยา ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง นา ตติยาวิภัติ อาเทศ ตุมุหศัพทกับ นาวิภัติเป็น ตยา, อาเทศ อมุหศัพทกับ นาวิภัติเป็น มยา ด้วย **นามหิ ตยามยา** สูตร ๕

๑๔๔,๒๓๔. ตวิ มมญจ นวา.

ตวิ ศัพทเดิมเป็น ตุมุห ลง อ ทุตยาวิภัติ อาเทศ ตุมุหศัพทกับ อ เป็น ตวิ ด้วยสูตรนี้ ๕ มม ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง อ ทุตยาวิภัติ อาเทศ อมุหศัพทกับ อ เป็น มม ด้วยสูตรนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นวา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นวา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อตุมุหศัพท อมุหศัพท มิได้อยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ต ม ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะ นวาศัพทห้ามไว้ ๕ ต ศัพทเดิมเป็น ตุมุห, ม ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง อ ทุตยาวิภัติ อาเทศ ตุมุหศัพทกับวิภัติเป็น ต, อาเทศ อมุหศัพทกับวิภัติเป็น มม ด้วย **ตมมมฺหิ จ** สูตร ๕

๑๔๕,๒๓๕. นามหิ ตยา มยา.

ตยา ศัพทเดิมเป็น ตุมุห, มยา ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง นา ตติยาวิภัติ อาเทศ ตุมุหศัพทกับนาวิภัติเป็น ตยา, อาเทศ อมุหศัพทกับวิภัติเป็น มยา ด้วยสูตรนี้ ๕ ม ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง อ ทุตยาวิภัติ อาเทศ อมุหศัพทกับ อวิภัติเป็น ม ด้วยสูตรนี้ ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นามหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นามหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อตุมุหศัพท อมุหศัพท แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตุมุเหหิ อมุเหหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มี นาวิภัติ ๕ ตุมุเหหิ ศัพทเดิมเป็น ตุมุห, อมุเหหิ ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง หิ ตติยาวิภัติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺสวกาโรเอ^{๒๓๕}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๒๓๖}** สูตร ๕

๑๔๖,๒๓๖. ตุมุหสฺส ตวิ ตวมมฺหิ.

ในอุทาหรณ์ว่า อนิ กลิงฺครสฺส กลิงฺครํ ตวิ มญฺเญ. กฏฺจสฺส กฏฺจํ ตวิ มญฺเญ นี้ ตวิ ศัพทเดิมเป็น ตุมุห ลง อ ทุตยาวิภัติ อาเทศ ตุมุหศัพท กับวิภัติเป็น ตวิ ด้วย

^{๒๓๕} กจจ. ๑๐๑, ปทรูป. ๘๐.

^{๒๓๖} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

สูตรนี้ ๑ ตวั ศัพท์เดิมเป็น ตุมห ลง อํ พุติยาวิภัตติ อาเทศ ตุมหศัพท์ กับวิภัตติเป็น ตวั ด้วยสูตรนี้ ๑

๑๔๗,๒๔๖. ปทโต พุติยาจตุตถิฏฐสฺส โว โน.

อุทาหรณ์ว่า ปหาย โว คมัสสามิ ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วใน มหา นิพพานสูตร แปลว่า เราละพวกเธอแล้ว จักเข้าสู่พระนิพพาน ๑ โว ศัพท์เดิมเป็น ตุมห ลง โย พุติยาวิภัตติ อาเทศ ตุมหศัพท์ กับวิภัตติเป็น โว ด้วยสูตรนี้ ๑ อุทาหรณ์ว่า มาโน อชฺช วิกนฺตีสฺส ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วในมหาหังสชาดก ๑ ในประโยคว่า ชนา โน อมฺเห มา วิกนฺตีสฺส มา ฉินฺทีสฺส. ปาฐะว่า วิกนฺตีสฺส ดังนี้ก็มีอยู่บ้าง ๑ โน ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง โย พุติยาวิภัตติ อาเทศ อมฺหศัพท์กับ โยวิภัตติเป็น โน ด้วยสูตรนี้, โว ศัพท์เดิมเป็น ตุมห ลง นํ จตุตถิวิภัตติ อาเทศ ตุมหศัพท์กับ นวิภัตติเป็น โว ด้วยสูตรนี้ ๑ อุทาหรณ์ว่า สํวิฆเณ ใน รชฺเชน ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วในมหาโควินทสูตร ๑ อธิบายว่า ท่านจงจัดแจงแบ่ง ราชสมบัติแก่พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย ๑ โน ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง นํ จตุตถิวิภัตติ อาเทศ อมฺห ศัพท์กับ นวิภัตติเป็น โน ด้วยสูตรนี้ ๑ โว ศัพท์เดิมเป็น ตุมห ลง นํ ญฺฐิวิภัตติ อาเทศ ตุมห ศัพท์กับ นวิภัตติเป็น โว ด้วยสูตรนี้ ๑ โน ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง นํ ญฺฐิวิภัตติ อาเทศ อมฺห ศัพท์กับ นวิภัตติเป็น โน ด้วยสูตรนี้ ๑

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นวา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นวา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ อมฺหศัพท์ และญฺฐิพหฺวจะจะเป็นนิมิตอยู่ข้างหลังบท มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า เอโส อมฺหากํ สตุถา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะ นวาศัพท์ห้ามไว้ ๑ อมฺหากํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง นํ ญฺฐิวิภัตติ อาเทศ นํ เป็น อากํ ด้วย ตุมฺหฺมเหหิ นมากํ สูตร แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๒๔๗} สูตร, ลปสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๒๔๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบ สระหลัง ด้วย นเย...^{๒๔๙} สูตร ๑

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ตุมฺหฺมฺหากํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ตุมฺหฺมฺหากํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อพุติยาพหฺวจะอยู่หลังจากบท มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า เอเต อิสโย ปสุสสิ ไม่ต้อง

^{๒๔๗} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๒๔๘} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๒๔๙} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ทำอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ตุมฺห และอมฺหศัพฺท ๙ อิสโย ศัพฺทเดิม อิสฺสิ ลง โย ทุติยาวิภตฺติ ตั้งชื่อ ณ แล้วอาเทศ ณ เป็น อ ด้วย **โยสวกตรสฺโส โณ** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปทโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปทโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่ออมฺหศัพฺทซึ่งมีจณฺฐีพหฺวจะอยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อมฺหากํ สตุถา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น โน ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่มี อมฺหศัพฺทอยู่เบื้องหลังจากบท ๙ ตุมฺหากํ ศัพฺทเดิมเป็น ตุมฺห ลง นํ จณฺฐีวิภตฺติ อาเทศ นํ เป็น อากํ ด้วย **ตุมฺหมเหหิ นมากํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสฺ ทุติยา จตุตฺถี จณฺฐี ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสฺ ทุติยา จตุตฺถี จณฺฐี บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมฺหศัพฺทอยู่ข้างหลังบท แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า คจฺจนฺต ตุมฺเห ดังนี้ ไม่ต้องทำอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง เตบทเป็นต้น ๙ ตุมฺเห ศัพฺทเดิมเป็น ตุมฺห ลง โย ทุติยาวิภตฺติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามการเต ปจฺโม** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๑๔๘,๒๔๗. **เตเมกวจเนสุ จ.**

เต ศัพฺทเดิมเป็น ตุมฺห ลง ส จตุตฺถีวิภตฺติ อาเทศ ตุมฺห กับวิภตฺติเป็น เต ด้วยสูตรนี้ ๙ ๙ลฯ เม ศัพฺทเดิมเป็น อมฺห ลง ส จตุตฺถีวิภตฺติ อาเทศ อมฺห กับวิภตฺติเป็น เม ด้วยสูตรนี้ ๙ เต ศัพฺทเดิมเป็น ตุมฺห ลง ส จณฺฐีวิภตฺติ อาเทศ ตุมฺห กับวิภตฺติเป็น เต ด้วยสูตรนี้ ๙ ๙ลฯ เม ศัพฺทเดิมเป็น อมฺห ลง ส จณฺฐีวิภตฺติ อาเทศ อมฺห กับวิภตฺติเป็น เม ด้วยสูตรนี้ ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปทโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปทโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมฺหศัพฺท อมฺหศัพฺท ซึ่งมีจณฺฐีวิภตฺติเอกวจจะเป็นนิमितอยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตว ยาทิ, มม ยาทิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศเป็น เต เป็น เม ด้วยสูตรนี้ เพราะอมฺหและตุมฺหศัพฺทที่มีได้อยู่ข้างหลังบท ๙ ตว ศัพฺทเดิมเป็น ตุมฺห, มม ศัพฺทเดิมเป็น อมฺห ลง ส จณฺฐีวิภตฺติ อาเทศ ตุมฺหศัพฺท กับวิภตฺติเป็น ตว, อาเทศ อมฺหศัพฺท กับวิภตฺติเป็น มม ด้วย **ตวम्म เส** สูตร ๙

๑๔๙,๒๔๘.

น อัมมิ.

อุทาหรณ์ว่า ปเสยฺย ตํ วสุสสฺสํ อโรคํ ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วใน มหา
สูตโสมชาดก ฯ พระอรรถกถาจารย์กล่าวอธิบายไว้ว่า เราพึงเห็นท่านปราศจากโรคตลอดร้อยปี ฯ
เมื่อท่านจะกล่าวคำว่า ปเสยฺย ก็ลบนินิตทั้งเสีย ด้วยอำนาจแห่งคาถาพันธะ แล้วกล่าวว่า
ปเสยฺย ดังนี้ ฯ ตํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง อํ พุติยาวิภัติ อาเทศ ตุมฺหํศัพท์กับวิภัติเป็น ตํ
ด้วย **ตัมมัมมิ** สูตร ฯ ในอุทาหรณ์ว่า โส ชโน มํ พุริ ดังนี้ มํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง อํ
พุติยาวิภัติ อาเทศ อมฺหํศัพท์กับวิภัติเป็น มํ ด้วย **ตัมมัมมิ** สูตร ฯ

๑๕๐,๒๔๙.

วา ตติเย จ.

เต ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ อาเทศ ตุมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น เต
ด้วยสูตรนี้ ฯ ตยา ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ อาเทศ ตุมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น
ตยา ด้วย **นามฺมิ** ตยา มยา สูตร ฯ เม ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ อาเทศ
อมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น เม ด้วยสูตรนี้ ฯ มยา ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ
อาเทศ อมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น มยา ด้วย **นามฺมิ ตยามยา** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปทโต ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ลูกศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปทโต บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษารู้เนื้อความว่า
เมื่อ ตุมฺหํศัพท์ อมฺหํศัพท์ มีนาวิภัติอยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตยา กตํ,
มยา กตํ กมฺมํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะตุมฺหํและอมฺหํศัพท์ไม่ได้อยู่ข้างหลังบท ฯ
ตยา ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ, มยา ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง นา ตติยาวิภัติ,
อาเทศ ตุมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น ตยา, อาเทศ อมฺหํศัพท์กับ นาวิภัติเป็น มยา ด้วย **นามฺมิ**
ตยามายา สูตร ฯ

๑๕๑,๒๕๐.

พหฺวเจเนสุ โว โน.

โว ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง หิ ตติยาวิภัติ อาเทศ ตุมฺหํศัพท์ พร้อมกับวิภัติเป็น
โว ด้วยสูตรนี้ ฯ โน ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง หิ ตติยาวิภัติ อาเทศ อมฺหํศัพท์ พร้อมกับวิภัติ
เป็น โน ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปทโต ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร ? ตอบว่า ลูกศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปทโต บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษารู้เนื้อความว่า
เมื่อ ตุมฺหํศัพท์ อมฺหํศัพท์ มีตติยาวิภัติพหฺวเจเนอยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า
ตุมฺเหหิ กตํ, อมฺเหหิ กตํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะไม่ได้อยู่ข้างหลังบท ฯ ตุมฺเหหิ
ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺหํ ลง หิ ตติยาวิภัติ, อมฺเหหิ ศัพท์เดิมเป็น อมฺหํ ลง หิ ตติยาวิภัติ,

อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ^{๖๔๐}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๖๔๑}** สูตร ฯ โว ศัพท์เดิมเป็น ตุมห ลง โย ปฐมาวิภัติ อาเทศ ตุมหศัพท์กับ โยวิภัติ เป็น โว ด้วยสูตรนี้, โน ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง โย ปฐมาวิภัติ อาเทศ อมฺหศัพท์กับ โยวิภัติ เป็น โน ด้วยสูตรนี้ ฯ

๑๕๒,๑๓๖. ปุมนตสฺสา สิมฺหิ.

ปุมา ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง สิ ปฐมาวิภัติ ด้วย **ลึงคตฺเถ ปจฺมา^{๖๔๒}** สูตร, อาเทศ สระที่สุดของ ปุมศัพท์เป็น อา ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ปุมศัพท์ มีมืออยู่ในอุทธารณ์ว่า ปุมาโน ดังนี้ ไม่ต้องทำอาเทศ สระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับ สิ วิภัติเป็น อา เพราะความไม่มีแห่ง สิวิภัติ ฯ ปุมาโน ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง โย ปฐมาวิภัติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับ โยวิภัติเป็น อาโน ด้วย **โยสฺสวาโน** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๖๔๓}** สูตร ฯ

มฆวา, ยฺวา ศัพท์เดิมเป็น มฆว, ยฺว ลง สิ ปฐมาวิภัติ อาเทศสระที่สุดกับวิภัติ เป็น อา นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๖๔๔}** สูตร ฯ

๑๕๓,๑๓๘. อมาลปเนกฺวเจเน.

ในอุทธารณ์ว่า เห ปุมํ นี้ เห ศัพท์เดิมเป็น เห ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตัง สิ ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเ สิคฺสณฺโณ** สูตร, ลป หิ ด้วย **สพฺพาส ฯเปฯ ทิหิ จ** สูตร ฯ ปุมํ ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับวิภัติเป็น อํ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๖๔๕}** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อาลปนเ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อาลปนเ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ปุมศัพท์ มีเอกวจนะอยู่หลัง มีมืออยู่ในอุทธารณ์ว่า ปุมา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ สระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับ สิวิภัติเป็น อํ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งเอกวจนาลปน-

^{๖๔๐} กจจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๖๔๑} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๔๒} กจจ. ๒๔๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๖๔๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๖๔๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

วิภัติ ๙ ปุมา ศัพท์เดิมเป็น ปุมา ลง สี ปฐมวิภัติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมาศัพท์กับ สีวิภัติ เป็น อา ด้วย **ปุมนตสสา สิมิ** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอกวจเน ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอกวจเน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ปุมาศัพท์ มีอาลปนะอยู่ข้างหลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า เห ปุมาโน ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ สระที่สุดแห่ง ปุมาศัพท์กับ สีวิภัติเป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งเอกวจนะอาลปนะ ๙ เห ศัพท์เดิมเป็น เหลง โย ปฐมวิภัติ ด้วย **อาลปน ๑** สูตร, ลบ โย ด้วย **สพพาสุมารุโสปลคคณิปาตาทีหิ ๑** สูตร ๙ ปุมาโน ศัพท์เดิมเป็น ปุมา ลง โย ปฐมวิภัติ ด้วย **อาลปน ๑** สูตร, อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมาศัพท์กับ โยวิภัติเป็น อาโน ด้วย **โยสสุวาน** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๑๕๔,๐๐๐. **สมาเส ๑ วิชาสา.**

ในอรรถว่า อิตถิลิงค์ด้วย ปุงลึงค์ด้วย นปุงสกลิงค์ด้วย นี้ ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย **นามานํ สมุจโย ทวนโท** สูตร, ตั้งเป็นยุดัตตตสมาส ด้วย **นามานํ สมาโส ยุดตต-** **โธ**^{๖๔๕} สูตร, ลบ ๑ศัพท์ ด้วย **วุดตตตถานมปโยโค** สูตร, ลบวิภัติ ด้วย **เตส วิภตติโย** **โลปา ๑** สูตร, ทำสระที่สุดให้เป็นปกติ ด้วย **ปกติ จสส สรณตสส** สูตร ๙ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมา เป็น อ ด้วยสูตรนี้ ๙ อาเทศนิคหิตเป็น วัคคันตะด้วย **วคคณตํ วา วคเค** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๖๔๖} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทฤติสสมาสกิตกา นามํ วาตเว ตุนาทีสุ ๑**^{๖๔๗} สูตร ๙ นักศึกษาดังบทเดิมไว้ว่า อิตถิปุมนปัสกานํ สมุโห ดังนี้ ตั้งเป็นอมาทิตปรัสสมาสเป็นต้น เหมือนกับในก่อน แล้วลง สีปฐมวิภัติ อาเทศ สี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร ๙ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๖๔๘} สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...**^{๖๔๙} สูตร, นำพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **นเย...** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วิชาสา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วิชาสา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุดแห่ง ปุมาศัพท์ ในสมาส แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิตถิปุมนปัสกานํ ดังนี้ ไม่ต้องทำ

^{๖๔๕} กจ. ๓๑๖, ปท. ๓๓๑.

^{๖๔๖} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๖๔๗} กจ. ๖๐๑., ปท. ๓๓๔.

^{๖๔๘} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๖๔๙} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

อาเทศ เป็น อัม ด้วย วิชาสาक्षัต ๖ อิทธิปุมนปัสกานิ ศัพท์เดิมเป็น อิทธิศัพท์ ปุมศัพท์ และนปัสกศัพท์ ๖๗ ในอรรถนี้ ตั้งเป็น ทวันทวสมาส ด้วย นามานัม ๖เปฯ ทวันโท สูตร, ตั้งเป็น ยุตตตถสมาส ด้วย นามานัม ๖เปฯ ตตถโก สูตร, ลบ จศัพท์ ด้วย วุตตตถา ๖เปฯ โค สูตร, ลบวิภตติทั้งหลาย ด้วย เตสึ ๖เปฯ ปา จ^{๖๙๐} สูตร, ทำสระที่สี่ให้เป็นปกติ ด้วย ปกติ ๖เปฯ นุตสส สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฤติ ๖เปฯ สฺ จ สูตร, ลง โย ปฐมาวิภตติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย อโต นิจุจฺ สูตร, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วย โยสูกตนิการโลเปสฺ ทิฆํ สูตร ๖

๑๕๕.๑๓๗. โยสวานโน.

ปุมานโน ศัพท์เดิม เป็น ปุม ลง โย ปฐมาวิภตติ อาเทศสระที่สี่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับ วิภตติเป็น อาโน ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๙๑} สูตร ๖ ในอุทาหรณ์ ว่า हे ปุมานโน นี้ ปุมานโน ศัพท์เดิม เป็น ปุม ลง โย ปฐมาวิภตติ ด้วย อาลปเน จ สูตร, อาเทศ โย วิภตติเป็น อาโน, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สี่สุดแห่ง ปุมศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า ปุมานังนี้ ไม่ต้องอาเทศ เป็น อาโน ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภตติทั้งหลาย ๖ ปุมาน ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง สิ ปฐมาวิภตติ อาเทศ สระที่สี่สุดแห่ง ปุมศัพท์ เป็น อา ด้วย ปุมนุตสสา สิมฺหิ สูตร ๖

๑๕๖.๑๔๒. อาเน สฺมิมฺหิ วา.

ปุมานเน ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง สฺมิมิ สัตตมวิภตติ อาเทศสระที่สี่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับ วิภตติเป็น อาเน ด้วย สูตรนี้ ๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๖๙๒} สูตร ๖ ปุมาน ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง สฺมิมิ สัตตมวิภตติ อาเทศ สฺมิมิ เป็น เอ ด้วย สฺมาสมินิ วา^{๖๙๓} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๖๙๔} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๖๙๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖

^{๖๙๐} กจจ. ๓๑๗., ปทรูป. ๓๓๒.

^{๖๙๑} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๙๒} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

^{๖๙๓} กจจ. ๑๐๘., ปทรูป. ๙๐.

^{๖๙๔} กจจ. ๑๐., ปทรูป. ๑๒.

^{๖๙๕} กจจ. ๘๓., ปทรูป. ๖๗.

๑๕๗, ๑๕๘. หิริภคฺติมฺหิ จ.

ปุมาเนหิ ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง หิ ตติยาวิภคฺติและปัญจมีวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับวิภคฺติเป็น อาเน ด้วย สูตรนี้ ๖๙๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ ปุมาเนหิ ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง หิ ตติยาวิภคฺติและปัญจมีวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์กับวิภคฺติเป็น อาเน ด้วย สูตรนี้ ๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สมาธิสมัน มหภิมาหิ วา** สูตร ๖

ประโยชน์อะไร มีอยู่แก่บทใด บทนั้นชื่อว่า กิमतํ ๖ การห้าม ซึ่ง สวิภคฺติ ศัพท์ชื่อ สวิ ๖ เปฯ วตฺตณํ, ประโยชน์คือการห้าม ด้วย สวิภคฺติ ศัพท์ มีอยู่แก่บทใด บทนั้นชื่อ สวิ ๖ เปฯ วตฺตณํ ๖ บทว่า ปุมาเนหิ ศัพท์เดิมเป็น ปุม ลง หิ ตติยาวิภคฺติและปัญจมีวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์เป็น อาเน นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ หิ เป็น ภิ ๖

บทว่า สพุพฺพจฺเจยฺสุ ได้แก่ ในวิภคฺติทั้งปวง มี สุสา เป็นต้น ๖ ยฺวานิ ศัพท์เดิมเป็น ยฺว ลง ลี ปฐมาวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ยฺวศัพท์ เป็น อาเน ด้วย จศัพท์ ๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย **ปร...** สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **พุพฺพ...** ๖๙๗ สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** ๖๙๘ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ ยฺวานา ศัพท์เดิมเป็น ยฺว ลง โย ปฐมาวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ยฺวศัพท์ เป็น อาเน ด้วย จศัพท์ ๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย **ปร...** สูตร, อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพุพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **พุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ ยฺวานํ ศัพท์เดิมเป็น ยฺว ลง อํ ทุตติยาวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ยฺวศัพท์ เป็น อาเน ด้วย จศัพท์ ๖ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **พุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ ยฺวานเ ศัพท์เดิมเป็น ยฺว ลง โย ทุตติยาวิภคฺติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ยฺวศัพท์ เป็น อาเน ด้วย จศัพท์ ๖ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพุพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **พุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ๖ มฆวานิ ศัพท์เดิม

๖๙๖ กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๖๙๗ กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

๖๙๘ กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

เป็น มฆว ลง สี ปฐมาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง มฆว เป็น อาน ด้วย จศัพท, อาเทศ สี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ มฆวานา ศัพทเดิมเป็น มฆว ลง โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง มฆว เป็น อาน นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย สพุพโย ฯเปฯ เอ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ มฆวานัน ศัพทเดิมเป็น มฆว ลง อัม พุติยาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง มฆว เป็น อาน แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ มฆวานเน ศัพทเดิมเป็น มฆว ลง โย พุติยาวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง มฆว เป็น อาน อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย สพุพโย ฯเปฯ เอ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ปุมุโน ศัพทเดิมเป็น ปุม ลง ส จตุตถวิภัตติและฉัญฐวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท เป็น อุ ด้วย จศัพท, ตั้ง อุ ชื่อ ล ด้วย อวิณณวณณา ฌลา^{๖๙๙} สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต สสฺส โน วา^{๗๐๐} สูตร ฯ ปุมนา ศัพทเดิมเป็น ปุม ลง สุม ปัญจมีวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุม เป็น อุ ด้วย จศัพท, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ สุม เป็น นา ด้วย ฌลโต จ สูตร ฯ กมุมนุ ศัพทเดิมเป็น กมุลง ลง ส จตุตถวิภัตติและฉัญฐวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง กมุลง เป็น อุ ด้วย จศัพท, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ ส เป็น โน ฯ กมุมนา ศัพทเดิมเป็น กมุลง ลง สุม ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดเป็น อุ ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ สุม เป็น นา ฯ งามุโน ศัพทเดิมเป็น งามลง ลง ส จตุตถวิภัตติ และฉัญฐวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดเป็น อุ ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ ส เป็น โน ฯ งามุนา ศัพทเดิมเป็น งามลง ลง สุม ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดแห่งศัพทเป็น อุ ด้วย จศัพท, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ สุม เป็น นา ด้วย ฌลโต จ สูตร ฯ

๑๕๘,๑๕๙. **สุสมิมา วา.**

ปุมาสุ ศัพทเดิมเป็น ปุม ลง สุ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุม เป็น อา ด้วยสูตรนี้ ฯ ปุเมสุ ศัพทเดิมเป็น ปุม ลง สุ สัตตมีวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย

^{๖๙๙} กจจ. ๕๘, ปทรูป. ๒๙.

^{๗๐๐} กจจ. ๑๑๗., ปทรูป. ๑๒๔.

ปุพฺพ...^{๗๐๑} สุตฺร อาเทศสฺระที่สุตฺตแห่ง ปุม เป็น เอ ด้วย สุหิสุวกาโร เอ^{๗๐๒} สุตฺร , นำ
พฺยัญชนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย...^{๗๐๓} สุตฺร ๕

๑๕๙,๑๓๙. อู นามฺหิ จ.

ปุมานา ศัพท์เดิมเป็น ปุมา อาเทศสฺระที่สุตฺตแห่ง ปุมา เป็น อา ด้วยสุตฺรนี้ ๕ ปุมา
ศัพท์เดิมเป็น ปุมา อาเทศสฺระที่สุตฺตเป็น อู, ปุเมนา ศัพท์เดิมเป็น ปุมา ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ
นา เป็น เอน ด้วย อโต เนน^{๗๐๔} สุตฺร, แยกพฺยัญชนะออกจากสฺระ ด้วย ปุพฺพ...^{๗๐๕} สุตฺร, ลบ
สฺระหน้า ปกตีสฺระหลัง ด้วย สร...^{๗๐๖} สุตฺร, นำพฺยัญชนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย...^{๗๐๗}
สุตฺร ๕

๑๖๐,๑๙๗. อกมฺมนตฺสฺส จ.

กมฺมฺนา ศัพท์เดิมเป็น กมฺม ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศสฺระที่สุตฺตแห่ง กมฺม เป็น
อู ด้วยสุตฺรนี้ ๕ กมฺมฺนา ศัพท์เดิมเป็น กมฺม ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศสฺระที่สุตฺตแห่ง กมฺม
เป็น อ ด้วยสุตฺรนี้ ๕ กมฺเมนา ศัพท์เดิมเป็น กมฺม ลง นา ตติยาวิภตฺติ อาเทศ เป็น เอน ด้วย
อโต เนน^{๗๐๘} สุตฺร, นำพฺยัญชนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย...^{๗๐๙} สุตฺร ๕ ยฺวานา ศัพท์เดิม
เป็น ยฺว ลง นา ตติยาวิภตฺติ ยฺวาสุ ศัพท์เดิมเป็น ยฺว ลง สฺ สัตตมวิภตฺติ, มฆวาสุ ศัพท์เดิม
เป็น มฆว ลง สฺ สัตตมวิภตฺติ อาเทศสฺระที่สุตฺตแห่ง ยฺวและมฆว เป็น อา ด้วย จศัพท์, นำ
พฺยัญชนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๕

จปปริเฉทที่ ๒ ในนามรูปที่ปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านั้น

^{๗๐๑} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๐๒} กจ. ๑๐๑, ปท. ๘๐.

^{๗๐๓} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๗๐๔} กจ. ๑๐๓, ปท. ๗๙.

^{๗๐๕} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๐๖} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๗๐๗} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๗๐๘} กจ. ๑๐๓, ปท. ๗๙.

^{๗๐๙} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

๔.๒.๓ ปริเฉทที่ ๓ ในนามรูปทีปนี

๑๖๑,๒๔๔. **ตุมหฺมเหหิ นมากํ.**

ตุมหากํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห, อมฺหากํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง นํ จตุตถีวิภัตติ และจตุตถีวิภัตติ แปลง นํ เป็น อากํ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๑๐} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๑๑} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อตุมฺหศัพท์และ อมฺหศัพท์ แม้อยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตุมฺเหหิ, อมฺเหหิ ดังนี้ ไม่ต้องแปลงนํเป็น อากํ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นวิภัตติ ฯ ตุมฺเหหิ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ อาเทศสระที่สุดแห่ง ตุมฺหศัพท์ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร เอ**^{๗๑๒} สูตร ฯ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ อมฺเหหิ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ พฤทธิ อ เป็น เอ ฯ

๑๖๒,๒๓๗. **วา ยวปฺปจโม.**

ตุมหากํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง โย ทุตติยวิภัตติ อาเทศ โย เป็น อากํ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๑๓} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สฺร...**^{๗๑๔} สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๑๕} สูตร ฯ ตุมฺเห ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง โย ทุตติยวิภัตติ อาเทศ โย เป็น เอ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สฺร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ อมฺหากํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง โย ทุตติยวิภัตติ อาเทศ โย เป็น อากํ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ อมฺเห ศัพท์เดิมเป็น อมฺห ลง โย ทุตติยวิภัตติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินฺมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ

^{๗๑๐} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๑๑} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๗๑๒} กจ. ๑๐๑, ปท. ๘๐.

^{๗๑๓} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๗๑๔} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๗๑๕} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โย ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โย บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมหศัพทและ อมุหศัพท มีวิภัติที่ไม่ใช่ปฐมาอยู่หนหลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ตุมเหหิ, อมุเหหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ เป็น อากัม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โยวิภัติ ฯ ตุมเหหิ ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง หิ ตติยาวิภัติและ ปัญจมีวิภัติ, อมุเหหิ ศัพทเดิมเป็น อมุห ลง หิ ตติยาวิภัติและ ปัญจมีวิภัติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ**^{๗๖} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อปจโม ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อปจโม บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตุมหศัพทและ อมุหศัพท มี โยวิภัติอยู่หนหลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า คจฺจ ตุมเห, คจฺจาม มยฺ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โย เป็น อากัม ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โย ปฐมาวิภัติ ฯ ตุมเห ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง โย ปฐมาวิภัติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามการณเต ปจโม** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ ตุมหํ ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง โย ปฐมาวิภัติ อาเทศ โย เป็น อัม ด้วย มยฺ โยมุหิ ปจเม สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ ตุมหานํ ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง โย วิภัติ อาเทศ โย เป็น อานํ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ ตุมหานํ ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง โย วิภัติ อาเทศ โย เป็น อัม แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ฯ

๑๖๓,๒๔๐. สสส.

ตุมหํ ศัพทเดิมเป็น ตุมห ลง สจฺจตฺตวิภัติ อาเทศ ส เป็น อัม ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๘}

^{๗๖} กจฺจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ๙ ตว ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส จตุตถีวิภัตติ อาเทศ ส กับ ตมุห เป็น ตว ด้วย **ตวมม เส** สูตร, ตมุห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส ัญญีวิภัตติ อาเทศ ส เป็น อ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ๙ ตมุห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส จตุตถีวิภัตติ และัญญีวิภัตติ อาเทศ ตมุหศัพท์ กับ ส เป็น ตมุห ด้วย **ตมุห มยฺหญจ** สูตร ๙ ตมุห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส จตุตถีวิภัตติ อาเทศ ส เป็น อ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ๙ มม ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส จตุตถีวิภัตติ และัญญีวิภัตติ อาเทศ ตมุห กับ ส เป็น มม ด้วย **ตวมม เส** สูตร, ตมุห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส ัญญีวิภัตติ อาเทศ ส เป็น อ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**สูตร ๙ ตมุห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส วิภัตติ อาเทศ ตมุห กับ ส เป็น ตมุห ด้วย **ตมุห มยฺหญจ** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สสฺเส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สสฺเส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตมุหศัพท์และ ตมุหศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทธานรทั้งหลายว่า ตมุหเส, ตมุหเส ดังนี้ ไม่ต้อง อาเทศ ส เป็น อ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ส วิภัตติ ๙ ตมุหเส ศัพท์เดิมเป็น ตมุห ลง ส สัตตมวิภัตติ อาเทศ อ เป็น อ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร เอ**^{๗๑๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย** **ปรี** **ยฺตุเต** สูตร ๙

๖๖๔,๒๐๐. **สพฺพนามการเต ปจโม.**

สพฺเพ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, เย ศัพท์เดิมเป็น ย, เต ศัพท์เดิมเป็น ต, ลง โย ปฐมา วิภัตติ อาเทศ โย เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๗๒๐}สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๒๑}สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๒๒}สูตร ๙ เก ศัพท์เดิมเป็น กี ลง โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ กี เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส กเว จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น อ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**สูตร, ลบสระหน้า

^{๗๑๙} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๒๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๒๑} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๒๒} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ ตมุเห ศัพท์เดิมเป็น ตมุห, อมุเห ศัพท์เดิมเป็น อมุห ลง โย ปฐมวิภัติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพฺพนามานํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพฺพนามานํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ โย ปฐมวิภัติ แม้มีอยู่หนปลายจาก อการันต์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า เทวาสฺรนาคนุพฺพา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สัพพนาม ทั้งหลาย ๙ ในอรรถว่า เทพด้วย อสุรด้วย มนุษย์ด้วย คนธรรพด้วย นี้ ตั้งชื่อเป็น ทวินทสมาสเหมือนในก่อน, ลง โย ปฐมวิภัติ อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อการโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อการโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ โย ปฐมวิภัติ อยู่หลังจาก สัพพนาม แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อมุ, ปริสา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่อยู่หลังจาก อการันต์ ๙ อมุ ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง โย ปฐมวิภัติ ตั้ง อู ชื่อ ล, ลบ โย วิภัติ ด้วย **ขปโต จ โยนํ โลโป**^{๗๒๓} สูตร, ทิมะ อู เป็น อู ด้วย **โยสุ กตนิการโลเปสุ ทิฆํ** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โย ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โย บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ สัพพนามที่มีปฐมวิภัติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า สญฺเฏ ๙เปฯ อยํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โย วิภัติ ๙ สพฺพโย ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, โย ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง ลี ปฐมวิภัติ อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ โส ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ลี ปฐมวิภัติ อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสํ โต** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ โก ศัพท์เดิมเป็น กี อาเทศ กี เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร

^{๗๒๓} กจจ. ๑๑๘., ปทฐป. ๑๔๖.

แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร**... สุตฺร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตฺร ฯ อยู่ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สิ ปฐมาวิภัติ อาเทศ อิมศัพท์เป็น อยู่ ด้วย **อนปฺส**กสฺสายํ **สิมฺหิ** สุตฺร แล้ว ลบ สิ ด้วย **เสสโต โลปฺ คสิป**^{๗๒๔} สุตฺร ฯ

๑๖๕, ๒๐๔. ทวนทฎฐา วา.

ในคำว่า กตรกตเม นี้ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า กตร ด้วย กตม ด้วย นี้ ตั้ง เป็น ทวันทสมาส ด้วย **นามานํ** ฯเปฯ **ทวนฺโท** สุตฺร, ตั้งเป็น ยุตตตตสมาส ด้วย **นามานํ** ฯเปฯ **ตตฺโต**^{๗๒๕} สุตฺร, ลบ จศัพท์ ด้วย **วตฺตตฺตา** ฯเปฯ **โค** สุตฺร, ลบวิภัติทั้งหลาย ด้วย **เตสํ** ฯเปฯ **ปา จ**^{๗๒๖} สุตฺร, ทำสระที่สุตเป็นปกติ ด้วย **ปกติ** ฯเปฯ **นตฺส** สุตฺร, ตั้งเป็น นาม ด้วย **ตทฺธิต** ฯเปฯ **ทิสฺ จ**^{๗๒๗} สุตฺร, ตั้งเป็นลิงค์ ด้วย **ลิงฺคณฺจ** **นิปจฺจเต** สุตฺร, ลง วิภัติ ด้วย **ตโต จ วิภตฺติโย** สุตฺร, ตั้งวิภัติชื่อ สิ ด้วย **สิ โย** ฯเปฯ **สมิ ส** สุตฺร, ให้ โย วิภัติลงในอรรถแห่งลิงค์ ด้วย **ลิงฺคตฺเถ** **ปจฺมา**^{๗๒๘} สุตฺร, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตรว่า **ทวนทฎฐา วา** สุตฺร นี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**...^{๗๒๙} สุตฺร, ลบสระหน้า และ ปกติสระหลัง ด้วย **สร**...^{๗๓๐} สุตฺร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**...^{๗๓๑} สุตฺร ฯ ในคำ ว่า กตรกตมา นี้ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในคำว่า กตร ด้วย กตม ด้วย ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย **นามานํ** ฯเปฯ **ทวนฺโท** สุตฺร, ที่เหลือเหมือนกับคำที่กล่าวแล้วทั้งหมด ฯ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินฺมาเอ**, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตฺร, ลบสระหน้า และ ปกติสระหลัง ด้วย **สร**... สุตฺร นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตฺร ฯ อุทาหรณ์ทั้งสองว่า กตรกตเม หรือ กตรกตมา ดังนี้ ก็เหมือนกับที่กล่าวไว้แล้วในก่อน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพฺพนาเม ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพฺพนาเม บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ โย วิภัติที่อยู่หลังจากสัพพนามที่เป็นทวันทสมาส แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า

^{๗๒๔} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๗๒๕} กจ. ๓๑๖, ปทฐป. ๓๓๑.

^{๗๒๖} กจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๗๒๗} กจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๗๒๘} กจ. ๒๔๔, ปทฐป. ๖๕.

^{๗๒๙} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๓๐} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๓๑} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

เทวสุรนาคนุพพมนุสุสา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โยวิภัตติ เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สัพพนามทั้งหลาย ฯ ในอุทาหรณ์ว่า เทว จ อสุรา จ นาคา จ คนุพพา จ มนุสุสา จ นี้ ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ทวนุโท สูตร, ตั้งเป็น ยุตตตถสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ตตฺถโก สูตร, ลบ จศัพท์ ด้วย วุตตตถานมปโยโค สูตร, ลบวิภัตติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส สูตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย ตทฺถิต ฯเปฯ ทิสฺส จ สูตร, ลง โย ปฐมวิภัตติ อาเทศ โย เป็น อา ด้วย สพฺพโยนินมาเอ สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติ สระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ทวนุทฺทฺสา วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ทวนุทฺทฺสา วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ โย ปฐมวิภัตติที่อยู่หนีปลายจากสัพพนาม แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า เต สพฺเพ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ โยวิภัตติ เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งสัพพนามที่เป็นทวันทสมาส ฯ เต ศัพท์เดิมเป็น ต, สพฺเพ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ ลง โย ปฐมวิภัตติ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย สพฺพนามการเต ปจฺจิม สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๑๖๖,๒๐๙. นาณญํ สพฺพนามิกํ.

วิธีแห่งสัพพนามทั้งปวงอันอื่น เว้นจากวิธีที่กล่าวไว้แล้วในสูตรนี้ คือ การทำตัวที่เว้นจากสัพพนามทั้งหลาย ด้วยสูตรว่า สพฺพนามานํ นมฺหิ จ, สพฺพโต นํ สํสํ ^{๗๓๒} ดังนี้ เป็นต้น นักศึกษาไม่ต้องกระทำการอาเทศ สัพพนามทั้งหลายที่ตั้งอยู่ในทวันทสมาส ในเพราะทวันทสมาส ฯ ในอรรถว่า ปุพฺพา จ อปฺรา จ นี้ ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ทวนุโท สูตร, ลบ จศัพท์ ด้วย วุตตตถา ฯเปฯ โค สูตร, ลบวิภัตติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสฺส สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺถิต ฯเปฯ สฺส จ ^{๗๓๓} สูตร, ลง นํ ฌฏฐิพฺพหฺวจนะ เมื่อจวนจะถึงการอาเทศสระที่สุดเป็น เอ ด้วย สพฺพนามานํ นมฺหิ เจ สูตร, และเมื่อจวนจะถึงการอาเทศบททั้งสอง ด้วย สพฺพโต นํ สํสํ สูตร, ปฏิเสธวิธีการทั้งปวงนั้น ด้วยสูตรนี้ เมื่อทำที่ชะ ด้วย สุนฺหิสฺส จ สูตร แล้ว รูป

^{๗๓๒} กจจ. ๑๐๒., ปทฺรป. ๒๐๒.

^{๗๓๓} กจจ. ๖๐๑., ปทฺรป. ๓๓๔.

สำเร็จจึงเป็นอันตั้งอยู่, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพมโธ...**^{๗๓๔} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร โลป**^{๗๓๕} สูตร, ทิฆะ ด้วย **ทิฆ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๓๖} สูตร ฯ ในคำว่า ปุพฺพุตฺตฺรานิ นี้ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า ปุพฺพา จ อุตฺตฺรา จ นี้ ตั้งเป็นทวันทสมาส ด้วย **นามานิ ฯเปฯ ทฺวนฺโท** สูตร, ลบ จ ศัพท์ ด้วย **วฺตุตฺตฺตา ฯเปฯ โค** สูตร, ลบวิภัติทั้งหลาย ด้วย **เตสํ ฯเปฯ ปา จ** สูตร ฯ ในบทว่า อธฺรุตฺตฺรานิ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า อธฺรา จ อุตฺตฺรา จ นี้ ตั้งเป็นทวันทสมาส ด้วย **นามานิ ฯเปฯ ทฺวนฺโท** สูตร, ลบ จ ศัพท์ ด้วย **วฺตุตฺตฺตา ฯเปฯ โค** สูตร, คำที่เหลือเหมือนกับคำที่กล่าวแล้วทั้งปวง ฯ

๑๖๗,๒๑๐. พหุพพีหิมหิ จ.

อนึ่งเมื่อพหุพพีหิสมาส แม้มีอยู่หลังจาก เอการันต์ ไม่ต้องทำการยิธอันเป็นวิธีแห่งสัพพนามอย่างอื่น ฯ ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อน แม้มีอยู่แก่หญิงใด ดังนี้ ตั้งเป็นพหุพพีหิสมาส ด้วย **อญฺญปทฺตฺเถสุ พหุพพีหิ** สูตร, ลบวิภัติทั้งหลาย ด้วย **เตสํ ฯเปฯ ปา จ**^{๗๓๗} สูตร, ลบ ยสุสาศัพท์ ด้วย **วฺตุตฺตฺตา ฯเปฯ โค** สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย **ปกติ ฯเปฯ นฺตฺสฺส** สูตร, ลง อาปัจจัย ด้วย **อิตฺถิยฺมโต อาปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๗๓๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สฺร...**^{๗๓๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๔๐} สูตร, ลง ส วิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ ค ด้วย **อา โฆ** สูตร, เมื่อจวนจะถึงการอาเทศ สวิภัติ ด้วย **ฆปโต สฺมิสํ สฺสา** สูตร ก็ทำการปฏิเสธด้วยสูตรนี้ แล้วอาเทศ สวิภัติเป็น อาย ด้วย **ฆโต นาทีนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สฺร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ อีกอย่างหนึ่ง ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อน ของหญิงใดแม้มีอยู่ ตั้งเป็น พหุพพีหิสมาส ด้วย **อญฺญปทฺตฺเถสุ พหุพพีหิ** สูตร, ลบวิภัติทั้งหลาย ด้วย **เตสํ ฯเปฯ ปา จ** สูตร, ลบ ยสุสาศัพท์ ด้วย **วฺตุตฺตฺตา ฯเปฯ โค** สูตร, ทำสระที่สุดเป็น

^{๗๓๔} กจ. ๑๐., ปทฺร. ๑๒.

^{๗๓๕} กจ. ๘๓., ปทฺร. ๖๗.

^{๗๓๖} กจ. ๑๑., ปทฺร. ๑๔.

^{๗๓๗} กจ. ๓๑๗., ปทฺร. ๓๓๒.

^{๗๓๘} กจ. ๑๐., ปทฺร. ๑๒.

^{๗๓๙} กจ. ๘๓., ปทฺร. ๖๗.

^{๗๔๐} กจ. ๑๑., ปทฺร. ๑๔.

ปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสสุ สุตร, ลง อาปัจจย ด้วย อิตถิมโต อาปัจจโย สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ลง สุมัสตตมีวิภตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โห สุตร, เมื่อจวนจะถึงการอาเทศ สุมัสตตมีวิภตติ ด้วย ฆปโต สุมิสานํ สํสา สุตร ปฏิเสธ ด้วยสูตรนี้ แล้วอาเทศ สุมัสตตมีวิภตติเป็น อาย ด้วย ฆโต นาทินํ สุตร, เมื่อจวนจะถึงการปฏิเสธ ด้วย เนตาหิ สมิมายา สุตร ก็ปฏิเสธเสียด้วยสูตรนี้ ฯ ในบทว่า ปิยปุพฺพานํ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อน แม้มีอยู่ในหึงใด ดังนี้ ตั้งเป็น พหุพพิหิ สมาส ด้วย อญฺญปทตฺเถสุ พหุพพิหิ สุตร, ลบวิภตติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สุตร, ลบ ยาลํ ศัพท์ ด้วย วุตตตฺถา ฯเปฯ โค สุตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสสุ สุตร, ลง อาปัจจย ด้วย อิตถิมโต อาปัจจโย สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ลง นวิภตติ, เมื่อจวนจะถึงการอาเทศ นวิภตติ เป็น สํसानํ ด้วย ฆปโต สุมิสานํ สํสา สุตร และเมื่อจวนจะถึงการอาเทศเป็น เอ ด้วย สพฺพนามานํ นมฺหิ จ สุตร ก็ปฏิเสธ ด้วยสูตรนี้ แล้วทำที่ฆะ ด้วย สุนฺหิสฺส จ สุตร ฯ ในคำว่า ปิยปุพฺเพ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อน ของหึงใดแม้มีอยู่ ดังนี้ ตั้งเป็น พหุพพิหิ สมาส ด้วย อญฺญปทตฺเถสุ พหุพพิหิ สุตร, ลง อาปัจจย ด้วย อิตถิมโต อาปัจจโย สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ ในคำว่า ปิยปุพฺพสฺส มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า บุคคลเป็นที่รักในกาลก่อนของหึงใดแม้มีอยู่ ตั้งเป็น พหุพพิหิ สมาส ด้วย อญฺญปทตฺเถสุ พหุพพิหิ สุตร, ลง อาปัจจย ด้วย อิตถิมโต อาปัจจโย สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ลง สวิภตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โห สุตร, เมื่อจวนจะถึงการอาเทศ สวิภตติ ด้วย ฆปโต สุมิสานํ สํสา สุตร ก็ปฏิเสธ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อาอักษร อันเป็นสระ

^{๗๔๑} กจจ. ๑๐๘, ปทฐป. ๙๐.

ที่สุดเป็น อ ด้วย กุวจิ สมาส ฯเปฯ รนโต สูตร ดังนี้ ลง ส อาคม ด้วย สาคโม เส^{๗๔๒}
สูตร ฯ

บทว่า จ มีประโยชน์อะไร คือ มีประโยชน์อย่างไร ? ท่านอาจารย์ก็แจกแจงระย้อม
แสดงว่า วิธีแห่งสัพพนามอย่างอื่น อันท่านไม่กระทำอย่างเดียวนั้น ด้วย จศัพท์ เพื่อจะให้
นักศึกษารู้เนื้อความว่า วิธีแห่งสัพพนาม ย่อมมีอยู่ด้วย จศัพท์ ฯ ในอรรถว่า ทิศทักษิณ
ด้วย ทิศตะวันออกด้วย นี้ ตั้งเป็น ทวันทสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ทวนโท สูตร, ลปวิภัตติ
ทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สูตร, ลป จศัพท์ ด้วย วุตต ฯเปฯ โค สูตร, ทำสระที่สุดเป็น
ปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตตสฺส สูตร, ลงอาปัจจัย แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...
สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ลง สมิสฺสิตตมีวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ, อาเทศ สมิ เป็น ส ด้วย ฆปโต
สมิสนํ สํสา สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย ฆ รสฺสํ สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สํสาเสวกจ-
เนสฺ จ สูตร ฯ ในคำว่า ทกฺขิณปุพฺพสฺสา นี้ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า ทกฺขิณา จ
ปุพฺพา จ วิธีตั้งชื่อสมาสเหมือนกับวิธีที่กล่าวไว้ในก่อน ฯ ลง อา ปัจจัย ด้วย อิตฺถิย ฯเปฯ
ปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง
ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ลง สวิภัตติ อาเทศ ส
วิภัตติเป็น สา ด้วย ฆป ฯเปฯ สํสา สูตร, รัสสะ ด้วย ฆ รสฺสํ สูตร, ลง ส อาคม ด้วย
สํสาเสวก จเนสฺ จ สูตร ฯ ในบทว่าอุตฺตรปุพฺพสฺสํ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า ทิศ
เหนือด้วย ทิศตะวันออกด้วย วิธีตั้งชื่อสมาส เหมือนกับที่กล่าวถึงวิภัตติและปัจจัยในกาลก่อน ฯ
ในบทว่า อุตฺตรปุพฺพสฺสา นี้ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า ทิศเหนือด้วย ทิศตะวันออกด้วย
นี้ ตั้งเป็นทวันทสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ทวนโท สูตร, ลง อาปัจจัย ด้วย อิตฺถิ ฯเปฯ
ปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง
ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ลง สวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ
ด้วย อา ฆ สูตร, อาเทศ สวิภัตติ เป็น สา ด้วย ฆปโต สมิสนํ สํสา สูตร, รัสสะ อา
เป็น อ ด้วย ฆ รสฺสํ สูตร, ลง ส อาคม ด้วย สํสาเสว ฯเปฯ ส จ สูตร สูตร ฯ

๑๖๘,๒๐๓. สพฺพโต นํ สํสนํ.

สพฺพเพสํ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ ลง นํ จตุตถวิภัตติและฉฐวิภัตติ อาเทศ นํ เป็น ส
ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย สพฺพนามานํ นมฺหิ จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๗๔๒} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

หลัง ด้วย นเย ปริ ยุตเต^{๗๔๓} สูตร ฯ สฟุเพสํ ศัพท์เดิมเป็น สฟุพ ลง นํ จตุตถีวิภัตติ และฉกฺขวิภัตติ อาเทศ นํ เป็น สานํ, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ สฟุพาสํ ศัพท์เดิมเป็น สฟุพ ลง นํ จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ ลง อาปัจจัย ด้วย อิตฺถิย ฯเปฯ ปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๗๔๔} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๗๔๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง นํวิภัตติ, อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วยสูตรนี้ ฯ สฟุพาสานํ ศัพท์เดิมเป็น สฟุพ ลง อาปัจจัย แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ นํ เป็น สานํ ฯ เยสํ เยसानํ ศัพท์เดิมเป็น ย ลง นํ จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ นํวิภัตติ เป็น สํ เป็น สานํ ด้วยสูตรนี้ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย สฟุพนามานํ นมฺหิ จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ยาสํ ยาสานํ ศัพท์เดิมเป็น ย ลง อาปัจจัย แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ เป็น สานํ ฯ เตสํ เตसानํ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง นํ จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ นํวิภัตติ เป็น สํ เป็น สานํ ด้วยสูตรนี้ อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ตาสํ, ตาสานํ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ เป็น สานํ ฯ เกสํ เกसानํ ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง นํ จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ กี่ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน กิสุส ก เว จ สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ เป็น สานํ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย สฟุพนามานํ นมฺหิ จ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ กาสํ, กาสานํ ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง นํ จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ กี่ เป็น ก ด้วย จศัพท์, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ นํ เป็น สํ และ สานํ, อาเทศ อ เป็น เอ, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ อิมาสํ, อิมาสานํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง

^{๗๔๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๔๔} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๔๕} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

ด้วย นเย... สูตร, ลง น จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ น เป็น ส เป็น สำนั ฯ อมุสํ, อมุสนํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง น จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ อาเทศ น เป็น ส เป็น สำนั ด้วยสูตรนี้ แล้วทิมะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า น ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว น บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสัพพนามทั้งหลาย แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า สพฺพสฺส ฯ เป ฯ กสฺส ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศวิภัตติเป็น ส เป็น สำนั ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นวิภัตติ ฯ สพฺพสฺส ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๗๔๖} สูตร ฯ ย ศัพท์เดิมเป็น ย, ต ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ฯ กสฺส ศัพท์เดิมเป็น ก็ ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วย จศัพท์, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ฯ นักศึกษาพึงประกอบนัย ในอุททาหรณ์ว่า อิมสฺส, อิมิสฺส, อมุสฺสา ดังนี้ เป็นต้น ตามนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วอย่างนั้น ฯ

๑๖๙,๑๑๗. **ราชสฺส ราชฺ สุนฺหิสฺส จ.**

ราชสฺส ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง สฺ สัตตมวิภัตติ, อาเทศ ราชศัพท์เป็น ราชฺ ด้วยสูตรนี้, ทิมะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร ฯ ราชฺนํ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง น จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, อาเทศ ราช เป็น ราชฺ ด้วยสูตรนี้ ทิมะ อุ เป็น อุ ฯ ราชฺหิ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง หิ ตติยาวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ อาเทศ ราช เป็น ราชฺ ด้วยสูตรนี้ ทิมะ อุ เป็น อุ ฯ ราชฺภิ, ราชฺหิ อาเทศ ราช เป็น ราชฺ, แล้วอาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สมาหิสฺมินํ มหาภิมฺหิ วา** สูตร, ทิมะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุนฺหิสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุนฺหิสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ราชศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า ราชา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุวิภัตติ เป็นต้น ฯ ราชา ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง สิปฺฐมาวิภัตติ อาเทศ สิ เป็น อา ด้วย **สฺยา จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๔๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๔๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๔๙} สูตร ฯ

^{๗๔๖} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๗๔๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๔๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

เนื้อความอันเป็นอรรถาธิบายของบทใดแม้มีอยู่ บทนั้น ชื่อว่า อรรถาธิบาย ๖ ราเชศ ศัพท์เดิมเป็น ราชน ลง สุ สัตตมวิรัตติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ**^{๗๕๐} สูตร , นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ ราชนา ศัพท์เดิมเป็น ราชน ลง น จตุตถวิรัตติ และฉฐวิรัตติ, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **สนฺนิส จ** สูตร ๖ ราเชหิ ศัพท์เดิมเป็น ราชน ลง หิ วิรัตติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ** สูตร , นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ ราเชหิ ศัพท์เดิมเป็น ราชน ลง หิ ตติยาวิรัตติและปัญจวิรัตติ อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สมาหิ ๖เปฯ ภิมุหิ วา** สูตร , อาเทศ อิ เป็น เอ ด้วย **สุหิ ๖เปฯ เอ** สูตร , นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖

๑๗๐,๒๒๐. สัพพสสิมสเส วา.

เอสุ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สุ สัตตมวิรัตติ อาเทศ อิมศัพท์เป็น เอ ด้วยสูตรนี้ ๖ อิมสฺ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สุ สัตตมวิรัตติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสว ๖เปฯ เอ**^{๗๕๑} สูตร , นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๕๒} สูตร ๖ เอส ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง น จตุตถวิรัตติและฉฐวิรัตติ อาเทศ อิมศัพท์เป็น เอ, อาเทศ น เป็น สฺ ด้วย **สพฺพโต ๖เปฯ สานํ** สูตร ๖ อิมสฺ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง น จตุตถวิรัตติและฉฐวิรัตติ อาเทศ น เป็น สฺ ด้วย **สพฺพโต ๖เปฯ สานํ**^{๗๕๓} สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามานํ นมฺหิ จ** สูตร, นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เอหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง หิ ตติยาวิรัตติและปัญจวิรัตติ อาเทศ อิมศัพท์เป็น เอ ๖ อิมหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง หิ ตติยาวิรัตติ และปัญจวิรัตติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ** สูตร นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อิมสฺ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อิมสฺ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สุวิรัตติ นวิรัตติ หิวิรัตติ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า เอเตสุ ๖เปฯ เอเตหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อิมศัพท์ ๖ เอเตสุ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง สุ สัตตมวิรัตติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ** สูตร , นำพยานะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เอเตส ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง น จตุตถวิรัตติ และฉฐวิรัตติ อาเทศ น เป็น สฺ

^{๗๕๐} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๕๑} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๕๒} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๕๓} กจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

ด้วย **สพฺพโต นํ สํสาณํ** สูตร, อาเทศ นํ เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามานํ นมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ เอเตหิ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง หิ ตติยาวิภัติติ และปัญจมีวิภัติติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ

๑๗๑,๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ.

อนเน อาเทศ อิมศัพท์เป็น อน ด้วยสูตรนี้, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโตเนน**^{๗๕๔} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๗๕๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๕๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๕๗} สูตรฯ อิมินา ศัพท์เดิม อิม ลง นา ตติยาวิภัติติ อาเทศ อิม เป็น อิมิ ด้วยสูตรนี้ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นมฺหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่ออิมศัพท์ แม้มืออยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า อิมสฺ ๒เปฯ อิมหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นาวิภัติติฯ อิมสฺ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สฺ สัตตมีวิภัติติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ**^{๗๕๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ อิมสํ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง นํ จตุตถวิภัติติ และฉฐวิภัติติ อาเทศ นํ เป็น สํ ด้วย **สพฺพโต นํ สํสาณํ**^{๗๕๙} สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สพฺพนามานํ นมฺหิ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ อิมหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง หิ ตติยาวิภัติติและปัญจมีวิภัติติ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ

๑๗๒,๒๑๘. อนุปฺสกกสฺสายํ สิมฺหิ.

อยํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สิ ปฐมวิภัติติ อาเทศ อิม เป็น อยํ ด้วยสูตรนี้, ลบสิปฐมวิภัติติ ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปิ**^{๗๖๐} สูตรฯ อยํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สิ ปฐมวิภัติติฯ

^{๗๕๔} กจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๗๕๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๕๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๕๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๕๘} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๕๙} กจ. ๑๐๒., ปทฐป. ๒๐๒.

^{๗๖๐} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อนุปัสสัสส เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อนุปัสสัสส บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ อิม ศัพท์ ที่มี ลี อยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิหิ จิตฺตํ ติฏฺฐติ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ศัพท์ที่ไม่ใช่ นปฺงสกลิงค์ฯ อิหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ลี ปฐมาวิภตติ อาเทศ อิม กับ ลี เป็น อิหิ ด้วย **อิมสฺสลิทฺมฺลิสฺส นปฺสเก** สูตรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิมฺหิ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ อิม ศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิมํ บุริสํ ปสฺสสิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ลี วิภตติฯ อิมํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อํ ทุตติยาวิภตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๖๐} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๖๒} สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๖๓} สูตรฯ

๑๗๓,๒๒๓. **อมฺสฺส โม สํ.**

อสฺ ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ๔ลฯ ลง ลี ปฐมาวิภตติ อาเทศ มฺ เป็น สฺ ด้วยสูตรนี้, ลบ ลีวิภตติ ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปิ**^{๗๖๔} สูตรฯ อมฺโก ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง ลี ปฐมาวิภตติ, ลง กปัจจย ด้วย **สพฺพโต โก** สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๖๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๖๖} สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๖๗} สูตรฯ อสฺ ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง ลี ปฐมาวิภตติ, อมฺกา ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง ลี ปฐมาวิภตติ ลง ก ปัจจย ด้วย **สพฺพโต โก** สูตร, ลง อา ปัจจย, ลบ ลีวิภตติ ด้วย **เสสโต ๔เปฯ ลิปิ** สูตรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อนุปัสสัสส เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อนุปัสสัสส บท ไว้เพื่อจะให้ นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ อมฺ ศัพท์ที่มี ลีวิภตติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อหุ ปฺปฬํ วิโรจติ ดังนี้

^{๗๖๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๖๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๖๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๖๔} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

^{๗๖๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๖๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๖๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ไม่ต้องอาเทศ ม เป็น ส ด้วยสูตรนี้ เพราะ อมุคัพพ์มิได้กล่าวอรรถเป็นนปฺงสกลิงค์ฯ อหุ คัพพ์เดิมเป็น อมุ ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ อมุ กับ ลี เป็น อหุ ด้วย **อมุสสาทุ** สูตรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อมุสสา เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อมุสสา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ อิมคัพพ์ที่ไม่ใช่नปฺงสกลิงค์อันมี ลี อยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อยํ บุริโส ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ม เป็น ส ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อมุคัพพ์ฯ อยํ คัพพ์เดิมเป็น อิม ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ อิมคัพพ์ เป็น อยํ ด้วย **อนปฺสกลุสสา ยํ สิมฺหิ** สูตรฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิมฺหิ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิมฺหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ อมุคัพพ์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อมุ บุริสํ ปสฺสลิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอรรถที่เป็นนปฺงสกลิงค์ และ ลี วิภัตติ ฯ อมุ คัพพ์เดิมเป็น อมุ ลง อํ ทุตยาวิภัตติ, ตั้ง อู ชื่อ ล ด้วย **อิวันฺณวณฺณนา ฌลา**^{๗๖๘} สูตร, อาเทศ อํ เป็น นิคฺคิต ด้วย **อโมนิคฺคิตํ ฌลเปหิ**^{๗๖๙} สูตรฯ

๑๗๔,๒๑๑. เอตเตสํ โต.

เอโส คัพพ์เดิมเป็น เอต ลง ลีปฐมาวิภัตติ อาเทศ ตคัพพ์เป็น ส ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพฺมโ**...^{๗๗๐} สูตรฯ เอสา คัพพ์เดิมเป็น เอต ลง อา ปัจจัย ด้วย **อิติ** ฯเปฯ **อาปจฺโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๗๑} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๗๒} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จคัพพ์, ลง ลีปฐมาวิภัตติ อาเทศ ตคัพพ์เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลบ ลีวิภัตติ ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปิ**^{๗๗๓} สูตรฯ โส คัพพ์เดิมเป็น ต ลง ลีปฐมาวิภัตติ อาเทศ ตคัพพ์เป็น ส ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตรฯ สา คัพพ์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย ด้วย **อิติยิมโต อาปจฺโย** สูตร,

^{๗๖๘} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๗๖๙} กจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๗๗๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๗๑} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๗๒} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๗๗๓} กจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร , นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ ต เป็น ส, ลบ สีปฐมาวิภัติ ด้วย **เสสโต โลป คสิปิ** ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสึ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสึ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สิวิภัติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิตโร ปริโส, อิตรา อิตถิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง เอตคัพพ์ ๕ อิตโร คัพพ์เดิมเป็น อิตร ลง สี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ สี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ อิตรา คัพพ์เดิมเป็น อิตร ลง อาปัจจย ด้วย อิตถิ ๕ เปฯ อาปัจจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สีปฐมาวิภัติ ด้วย **เสสโต โลป คสิปิ** ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อนปฺสกุส เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อนปฺสกุส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ เอตคัพพ์ทั้งหลายที่มี สิวิภัตติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า เอตํ จิตฺตํ, เอตํ รูปํ, ตํ จิตฺตํ, ตํ รูปํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อนปฺสกุ ๕ เอตํ คัพพ์เดิมเป็น เอตลง สี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ สี เป็น อํ ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ ตํ คัพพ์เดิมเป็น ต ลง สีปฐมาวิภัติ, อาเทศ สี เป็น อํ ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

๑๗๕,๒๑๒. ตสฺส วา นตฺถิ สพฺพตฺถ.

นาย คัพพ์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจย ด้วย **อิตฺถิมโต อาปัจจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๗๗๔} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๗๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๗๖} สูตร, อาเทศ ต เป็น น ด้วย สูตรนี้, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา ไข** สูตร, อาเทศ นาวิภัติ เป็น อาย ด้วย **ฆโต นาทีน** สูตร, แยก

^{๗๗๔} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๗๕} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๗๖} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ ตาย ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย ด้วย **อิติยมโต อาปัจจัย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง นาวิภตติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย อา โฆ, อาเทศ นาวิภตติ เป็น อาย ด้วย **มโต นาทีน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ น ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อ ทุติยวิภตติ อาเทศ ตศัพท์เป็น น, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ต ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อ ทุติยวิภตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ เน ศัพท์เดิมเป็น ต ลง โย ปฐมวิภตติ อาเทศ ต เป็น น ด้วยสูตรนี้, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **สพพนามการเต ปจโม** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ เต ศัพท์เดิมเป็น ต ลง โย ปฐมวิภตติ อาเทศ โย เป็น เอ, ลง อ ทุติยวิภตติ อาเทศ ตศัพท์เป็น น, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ เนสุ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สุ สัตตมีวิภตติ, อาเทศ ตศัพท์ เป็น น ด้วย สูตรนี้, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ**^{๗๗๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ๔ เตสุ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สุ สัตตมีวิภตติ, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสวกาโร เอ** สูตร ๔ นมุหิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สุมิ สัตตมีวิภตติ, อาเทศ ต เป็น น, อาเทศ สุมิ เป็น มุหิ ด้วย **สมาหิ ๔เปฯ มุหิ วา** สูตร ๔ ตมุหิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สุมิ สัตตมีวิภตติ, อาเทศ สุมิ เป็น มุหิ ๔ นาภิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย ด้วย **อิติยมโต อาปัจจัย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ นาหิ ศัพท์เดิมเป็น ต อาเทศ ต เป็น น ด้วยสูตรนี้ อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สมาหิสุมิ ๔เปฯ มุหิ วา** ๔ ตาหิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย ด้วย **อิติย ๔เปฯ ปัจจโย**, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔

^{๗๗๗} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

๑๗๖, ๒๑๓. **สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตํ.**

อสฺส คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง ส จตุตถีวิภคฺติและฉฺฉวิภคฺติ, อาเทศ ตคฺพฺเป็น อ
 ด้วยสูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๑๗๖} สูตร ๙ ตสฺส คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง ส จตุตถี
 วิภคฺติและฉฺฉวิภคฺติ ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ๙ อสฺมา คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง สฺมา
 ปญฺจมีวิภคฺติ เอเทศ ตคฺพฺเป็น อ ๙ อสฺส คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง อาปจจย ด้วย **อิติย ๙เปฯ**
ปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๑๗๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกตฺติสระ
 หลัง ด้วย **สร...**^{๑๗๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๗๙} สูตร, ลง สฺมี สัตตมี
 วิภคฺติ อาเทศ สฺมี เป็น สํ ด้วย **หปโต สฺมีสํ สํสา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **โฆ**
รสฺส สูตร, อาเทศ ต เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสาเสววจเนสฺ จ** สูตร ๙
 ตสฺส คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง อาปจจย ด้วย **อิติยมโต อาปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจาก
 สระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตฺติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ
 ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สฺมี สัตตมีวิภคฺติ, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย **อา โฆ** สูตร,
 อาเทศ สฺมี เป็น สํ ด้วย **หปโต สฺมีสํ สํสา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **โฆ รสฺส**
 สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ๙เปฯ สฺ จ** สูตร ๙ อสฺสา คัพฺพํเดิมเป็น จ ลง อาปจจย ด้วย
อิติย ๙เปฯ ปจฺจโย สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และ
 ปกตฺติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ
 หม ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น สํ ด้วย **หปโต สฺมีสํ สํสา** สูตร, รัสสะ อา เป็น
 อ ด้วย **โฆ รสฺส** สูตร, อาเทศ ต เป็น อ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ๙เปฯ สฺ จ** สูตร ๙
 ตสฺสา คัพฺพํเดิมเป็น ต ลง อาปจจย ด้วย **อิติย ๙เปฯ ปจฺจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออก
 จากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกตฺติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ
 ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง ส วิภคฺติ, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ
 สวิภคฺติเป็น สา ด้วย **หปโต ๙เปฯ สํ สํสา** สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ๙เปฯ สฺ จ**
 สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ตการสฺส เพื่อประโยชน์
 อะไร ? ตอบว่า คู่ก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ตการสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า

^{๑๗๖} กจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๑๗๗} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๗๘} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๗๙} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

เมื่อ สัพพนาม อันมี สัมและสา อาเทศวิวัตติ อยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อมฺสฺสํ, อมฺสฺสา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ต สัพพนาม ฯ อมฺสฺสํ ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง สฺมี สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อฺ ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติชยา โป**^{๗๔๒} สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น สํ ด้วย **ขปโต สฺมีสํ สํสา** สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ฯเปฯ สฺ จ** สูตร ฯ อมฺสฺสา ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฺฉวิวัตติ ตั้งชื่อ ป, อาเทศ ส เป็น สา ด้วย **ขปโต ฯเปฯ สํสา** สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสาเสว ฯเปฯ สฺ จ** สูตร สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสุ สสมาสุมีสํสาสุ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสุ สสมาสุมีสํสาสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ตอักษรที่เป็นสัพพนาม แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า เนสุ, เตสุ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุมาวิวัตติเป็นต้นเหล่านั้น ฯ เนสุ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สฺ สัตตมวิวัตติ, อาเทศ ต เป็น น ด้วย **ตสฺสา วา นตฺติ สพฺพตฺถ** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร เอ,**^{๗๔๓} นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, เตสุ ศัพท์เดิมเป็น ต อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร เอ** สูตร ฯ

๑๗๗,๒๖๑. อิมสทฺทสฺส จ.

อสฺส ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฺฉวิวัตติ, อาเทศ อิมศัพท์เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๗๔๔} สูตร ฯ อิมสฺส ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฺฉวิวัตติ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส** สูตร ฯ อสมฺมา ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สุมฺมา ปญฺจมีวิวัตติ อาเทศ อิม เป็น อ ด้วยสูตรนี้ ฯ อิมสุมฺมา ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สุมฺมา ปญฺจมีวิวัตติ ฯ อสมฺมี ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สฺมี สัตตมวิวัตติ, อาเทศ อิม เป็น อ ฯ อิมสฺมี ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง สฺมี สัตตมวิวัตติ ฯ อสฺสํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อาปัจจัย ด้วย **อิตฺติ ฯเปฯ ปจฺจโย** สูตร ฯ แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๗๔๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๔๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๔๗} สูตร, ลง สฺมี สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ สม ด้วย **อา โห** สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น สํ ด้วย **ขปโต ฯเปฯ**

^{๗๔๒} กจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๗๔๓} กจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๗๔๔} กจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๗๔๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๔๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๔๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

สัสสา สุตฺร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย โฆ รสฺส สุตฺร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสาเสวกวจเนสุ จ สุตฺร ๕ อิมิสฺส คัพทฺเดิมเป็น อิม ลง อา ปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม, ลง สฺมี สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ สฺมี เป็น ส, อาเทศสระที่สุดแห่ง อิมาศัพทฺเป็น อี ด้วย เอติมาสฺมิ สุตฺร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๕เปฯ สฺ จ สุตฺร ๕ อสุสา คัพทฺเดิมเป็น อิม ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ ส เป็น सा ด้วย ฆปโต ๕เปฯ สัสสา สุตฺร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย โฆ รสฺส สุตฺร, อาเทศ อิม เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๕เปฯ สฺ จ สุตฺร ๕ อิมิสฺสา คัพทฺเดิมเป็น อิม ลง อาปัจจัย, , แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ ส เป็น सा, อาเทศสระที่สุดแห่ง อิมาศัพทฺเป็น อี ด้วย เอติมาสฺมิ สุตฺร, ลง สฺ อาคม ด้วย สัสสา ๕เปฯ สฺ จ สุตฺร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อิมสทฺทสุส เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อิมสทฺทสุส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ สัพพนามอันมีวิภัติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทธานรณว่า เอติสฺสา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อิมศัพทฺ ๕ เอติสฺสา คัพทฺเดิมเป็น เอต ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ลง สฺ อาคม ด้วย สาคโม เส สุตฺร ๕

๑๗๘,๒๒๔. สพฺพโต โก.

สพฺพโก คัพทฺเดิมเป็น สพฺพ ลง ลี ปฐมาวิวัตติ, ลง กอาคม ด้วยสูตรนี้, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๗๘๘} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๗๘๙} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๗๙๐} สุตฺร ๕ ยโก คัพทฺเดิมเป็น ย ลง ลี ปฐมาวิวัตติ, ลง ก อาคม, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๕ สโก คัพทฺเดิมเป็น ต ลง ลี ปฐมา

^{๗๘๘} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๘๙} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๙๐} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

วิภัตติ, อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสฺ โต** สูตร, ลง ก อาคม, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ อมุโก ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง ลี ปฐมวิภัตติ ลง ก อาคม, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ อสุโก ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ม เป็น ส ด้วย **อมุสฺสโมสฺ** สูตร, ลง ก อาคม, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร,

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สัพพนาม แม้มีอยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า สพุโพ, โย, โส, โก ดังนี้ ไม่ต้องลง ก อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ๔ สพุโพ ศัพท์เดิมเป็น สพุพ ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ โย ศัพท์เดิมเป็น ย ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ โส ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสฺ โต** สูตร, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ โก ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ กี่ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ในสูตรว่า กิสุส ก เว เจ ดังนี้, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร,

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพุพโต เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพุพโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ บุริสศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทธารณว่า บุริโส ดังนี้ ไม่ต้องลง ก อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะ ความไม่แม้มีอยู่แห่งสัพพนาม ๔ บุริโส ศัพท์เดิมเป็น บุริส ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น

โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

หินโก ศัพท์เดิมเป็น หิน ลง สิ ปฐมวิภัติ, ลง ก อาคม ด้วย สพุพโตศัพท์ ในสูตรนี้, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ โปตโก ศัพท์เดิมเป็น โปต ลง สิ ปฐมวิภัติ, ลง ก อาคม, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

๑๗๙,๒๐๔. **หปโต สมีสนัน สสา.**

สพฺพสฺส ศัพท์เดิมเป็น สพุพ, ลง อาปัจจัย ด้วย อิตฺถิมโต อาปจฺจโย สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๗๙๑} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๗๙๒} สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๗๙๓} สุตร, ลง สมี สัตตมีวิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย อา โห สุตร, อาเทศ สมี เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ลง ส อาคม ด้วย สสา ฯเปฯ ส จ สุตร ฯ สพุพาย ศัพท์เดิมเป็น สพุพ ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย อา โห สุตร, อาเทศ สมี เป็น ย ด้วย หปโต สมี ย วา สุตร ฯ สพุพสฺสา ศัพท์เดิมเป็น สพุพ ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ลง ส จตุตถีวิภัติและฉฐีวิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย อา โห สุตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย โห รสฺส สุตร, ลง ส อาคม ด้วย สสา ฯเปฯ ส จ ฯ สพุพาย ศัพท์เดิมเป็น สพุพ ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ลง จตุตถีวิภัติและฉฐีวิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ หม ด้วย อา โห สุตร, อาเทศ ส เป็น อาย ด้วย หโต นา ทินิ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ อิมิสฺส ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย

^{๗๙๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๙๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๙๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ
 ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ลํ, อาเทศสระที่สุตคัพเป็น อิ ด้วย เอติมาสมิ สุตฺร,
 ลง ส อาคม ด้วย สํสา ฯเปฯ สฺ จ ฯ อิมายํ คัพเดิมเป็น อิม ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะ
 ออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา
 โฆ สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ยํ ด้วย ฆปโต สุมิ ยํ วา สุตฺร ฯ อิมิสฺสา คัพเดิมเป็น อิม ลง
 อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
 สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิ
 วัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร, อาเทศ สวิวัตติเป็น สา, ลง ส อาคม ด้วย
 สํสา ฯเปฯ สฺ จ สุตฺร ฯ อิมายํ คัพเดิมเป็น อิม ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ
 ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระ
 หลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย อา โฆ สุตฺร,
 อาเทศ ส เป็น อาย ด้วย ฆโต นาทีนํ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร,
 ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...
 สุตฺร ฯ อมุสฺสํ คัพเดิมเป็น อมุ ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา
 ไป^{๗๙๔} สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ลํ ด้วยสูตรนี้, ลง ส อาคม ด้วย สํสาเสว ฯเปฯ สฺ จ
 สุตฺร ฯ อมฺยํ คัพเดิมเป็น อมุ ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ตั้งชื่อ ป, อาเทศ สุมิ เป็น ยํ ด้วย ฆป
 โต สุมิ ยํ วา สุตฺร ฯ อมุสฺสา คัพเดิมเป็น อมุ ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ตั้งชื่อ
 ป, อาเทศ ส เป็น สา ด้วยสูตรนี้, ลง ส อาคม ด้วย สํสา ฯเปฯ สฺ จ สุตฺร ฯ อมฺยา คัพ
 เดิมเป็น อมุ ลง ส จตุตถวิวัตติและฉฐวิวัตติ, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา ไป
 สุตฺร, อาเทศ ส เป็น ยา ด้วย ปโต ยา สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สพุทนามโต เพื่อ
 ประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สพุทนามโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา
 เนื้อความว่า เมื่ออิตถิลิงคชื่อ ป ซึ่งมี สุมิสัตตมวิวัตติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทธารณ์ทั้งหลาย
 ว่า อิตฺติยํ, อิตฺติยา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่แม่มียู่แห่งสัพพนาม ฯ
 อิตฺติยํ คัพเดิมเป็น อิตฺติ ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ป ด้วย เต อิตฺติขยา ไป, รัสสะ
 อา เป็น อ ด้วย อโฆ ฯเปฯ สุวปี จ^{๗๙๕} สุตฺร, อาเทศ สุมิ เป็น ยํ ด้วย ฆปโต สุมิ ยํ วา

^{๗๙๔} กจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๗๙๕} กจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

สูตร ๙ อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ ลง ส จตุตถีวิภัติ หรือว่า ลง สุมิ สัตตมีวิภัติ, ตั้งชื่อ ป, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **อโฆ ๗เปฯ สวปี จ** สูตร, อาเทศ ส หรือ สุมิ เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุมิสนํ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุมิสนํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสัพพนาที่ตั้งชื่อ ป แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อมฺโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่แม้มีอยู่แห่งสุมิสัตตมีวิภัติและ สวิภัติ ๙ อมฺโย ศัพท์เดิมเป็น อมฺ ลง โย ปฐมาวิภัติและ พุติยาวิภัติ, ตั้ง อมฺ ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติยา** ไป สูตร ๙

๑๘๐ , ๒๐๗. **เนตาหิ สมิมายา.**

เอตฺตํ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง อาปัจจย ด้วย **อิตฺติยมโต อาปัจจโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๗๙๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๗๙๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๗๙๘} สูตร, ตั้งเป็น นาม, ลง สุมิ สัตตมีวิภัติ, ตั้งอา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, เมื่อจวนจะถึงการอาเทศ สุมิ เป็น อาย ด้วย **ฆโต นาทีนํ** สูตร ก็ห้ามเสีย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ สุมิ เป็น สํ ด้วย **ฆปโต สมิสนํ สํสา** สูตร, แปลง อ อักษร เป็น อิ ด้วย **เอติมาสมิ** สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ๗เปฯ สฺ จ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ เอตํ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น ยํ ด้วย **ฆปโต สมิ ยํ วา** สูตร ๙ อิมิสฺส ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สุมิ สัตตมีวิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สํ ด้วย **ฆโต ๗เปฯ สํสา** สูตร, อาเทศ อา อักษรเป็น อิ ด้วย **เอติมาสมิ** สูตร, ลง สฺ อาคม ด้วย **สํสา ๗เปฯ สฺ จ**, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ อิมายํ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สุมิ สัตตมีวิภัติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น

^{๗๙๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๗๙๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๗๙๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ยัม ด้วย **ขปโต สุมิ** ยัม วา สูตร ฯ อมุสฺสํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, ตั้ง
อิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติยา โป**^{๗๙๙} สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น สัม ด้วย **ขปโต ฯเปฯ ส**
สา, ลง สฺ อาคม ด้วย **สสา ฯเปฯ สฺ จ** ฯ อมุยํ ศัพท์เดิมเป็น อมุ ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, ตั้ง
ชื่อ ป, อาเทศ สุมิ เป็น ยัม ด้วย **ขปโต สุมิ** ยัม วา ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุมิ เพื่อประโยชน์อะไร?
ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุมิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสัพพนาม
ที่ตั้งชื่อ ฆ แม้มีอยู่ในอุทธารณฺว่า ตาย อิตฺติยา สฺขํ ดังนี้ ไม่ต้องปฏิเสธด้วยสูตรนี้ เพราะ
ความไม่แม่มียู่แห่งสุมิสัตตมวิวัฏติ ฯ ตาย ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจาก
จากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง ส ัญฐิวิวัฏติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร,
อาเทศ ส เป็น อาย ด้วย **ขโต นาทีนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร,
ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**
สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอตานิ เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอตานิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า
เมื่อ อาการณฺตฺที่ตั้งชื่อ ฆ มี สุมิ อยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทธารณฺทั้งหลายว่า กณฺณาย ฯเปฯ
สทฺธาย ดังนี้ ไม่ต้องปฏิเสธด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่แม่มียู่แห่งสัพพนามเหล่านั้น ฯ กณฺณาย
ศัพท์เดิมเป็น กณฺณ ลง อาปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า
และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็น
นาม ด้วย จศัพท์, ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, ตั้ง อา ชื่อ ฆ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น
 आय ด้วย **ขโต นาทีนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า
และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ วิธีทำ
ตัว คงคศัพท์ และวิณศัพท์ ก็เหมือนในก่อนนั้นแหละ ฯ

๑๘๑,๙๕. มโนคณาทีโต สุมินามิอา.

มนสิ ศัพท์เดิมเป็น มน ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ, อาเทศ สุมิ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, ลง
สฺ อาคม ด้วย **ส สเร วาคโม** สูตร ฯ มนฺสุมิ ศัพท์เดิมเป็น มน ลง สุมิ สัตตมวิวัฏติ ฯ สิริสิ,
สิริสุมิ ก็เหมือนกับที่กล่าวในก่อนนั้นแหละ ฯ มนฺสา ศัพท์เดิมเป็น มน ลง นา ตติยาวิวัฏติ,
อาเทศ นา เป็น อา ด้วย สูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย **ส สเร วาคโม**, นำพยัญชนะประกอบ

^{๗๙๙} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

สระหลัง ด้วย นเย...^{๔๐๐} สูตร, มเนน ศัพท์เดิมเป็น มน ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย อโต เนน^{๔๐๑} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพพ...^{๔๐๒} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๔๐๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ อุทาหรณ์ที่เหลือเป็นเช่นกับในก่อนนั่นเอง ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สมนานํ เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนคิษยผู้เจริญ เรากล่าว สมนานํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ มโนคณะศัพท์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า มโน ฯ เปฯ เตโช ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วย สูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สมิสัตตมวิภัติและ นาวิภัติ ฯ มโน ศัพท์เดิมเป็น มน, สีโร ศัพท์เดิมเป็น สีร, ตโม ศัพท์เดิมเป็น ตม, ตโป ศัพท์เดิมเป็น ตป, เตโช ศัพท์เดิมเป็น เตช, ลง สี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ สี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

ด้วย อาทิสัพท์ แม้หลังจากศัพท์เหล่านี้ ก็อาเทศ สมิ วิภัติ นา วิภัติ ที่อยู่นั้น ปลาย ฯล ฯ ได้ ฯ บทว่า อาทิกุคฺคเณน เป็น กระณะ ในบทว่า โหติ ฯ อปิสัพท์ ย่อมมองหามโนคณะ ฯ พิลสี ศัพท์เดิมเป็น พิล ลง สมิ สัตตมวิภัติ, อาเทศ สมิ เป็น อี ด้วย อาทิสัพท์, ลง ส อาคม ด้วย อาทิสัพท์ ใน ส สเร วาโคโม สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ พิลสา ศัพท์เดิมเป็น พิล ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย อาทิสัพท์, ลง ส อาคม ด้วย อาทิสัพท์ ใน ส สเร วาโคโม สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ปทสี, ปทสา ก็เหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ

๑๘๒,๙๗. สสฺส โจ.

มนโส ศัพท์เดิมเป็น มน ลง ส จตุตถวิภัติและัญฐวิภัติ ฯ ตปโส ศัพท์เดิมเป็น ตป ลง ส จตุตถวิภัติและัญฐวิภัติ, อาเทศ ส เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, ลง ส อาคม ด้วย ส สเร วาโคโม สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๐๔} สูตร ฯ

^{๔๐๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๐๑} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๔๐๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๐๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๐๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๑๘๓,๔๘. เอเตสโม โลเป.

นักศึกษาตั้งบทเดิมไว้ว่า มนสา ปกต์ ดังนี้ หลังจาก มนคัพพ์ ลง มยปัจจัย ใน การกล่าวถึงความเป็นปกติแห่ง มนคัพพ์นั้น, ลปพยัญชนะ ด้วย เตสคัพพ์ ใน **เตส ๖เปฯ ปา จ** สูตร, อาเทศสระที่สุดแห่ง มน เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๐๕} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุธิต ๖เปฯ สุ จ**^{๔๐๖} สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย **ลี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๔๐๗} สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๐๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทไว้ว่า อยสา ปกต์ ดังนี้ หลังจาก อยคัพพ์ ลง มย ปัจจัย, ลปพยัญชนะทั้งหลาย ด้วย เตสคัพพ์, อาเทศ อ เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุธิต...** สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย **ลี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทไว้ว่า เตชสา สโม ดังนี้ ตั้งชื่อเป็น อมาทิตปฐิสมาส ด้วย **อมาทโย ปรปเทภี** สูตร, ลปวิภัตติทั้งหลาย ด้วย **เตส ๖เปฯ ปา จ**^{๔๐๙} สูตร, อาเทศสระที่สุดแห่ง เตชคัพพ์เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุธิต...** สูตร, ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๔๑๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทไว้ว่า ตโป เอว कुโณ ดังนี้ ตั้งชื่อเป็น กัมมธารยสมาส ด้วย **หวิปเท ตุลยาธิกรณ กัมมธารโย** สูตร, ลปวิภัตติ, ลป เอวคัพพ์ ด้วย เตสคัพพ์, อาเทศ อ เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุธิต...** สูตร, ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๖ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทไว้ว่า สิริสุลลี้ รุโห ดังนี้ ตั้งชื่อเป็น อมาทิตปฐิสมาส ด้วยสูตร มี อมาทโย เป็นต้น, ลปวิภัตติทั้งหลาย ด้วย **เตส**

^{๔๐๕} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๐๖} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๔๐๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๐๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๐๙} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๔๑๐} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

๗เปฯ ปา จ สุตฺร, ทำสฺระที่สุตฺเป็นปกฺติ ด้วย ปกฺติ ๗เปฯ นุตฺสฺส สุตฺร, อาเทศสฺระที่สุตฺแห่ง สิริคฺพฺทเป็น โอิ ด้วยสุตฺรนี้, นำพญฺญชฺนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฺหุธิต... สุตฺร, ลง สิ ปฐฺมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอิ ด้วย โส สุตฺร, แยกพญฺญชฺนะออกจาก สฺระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสฺระหน้า และปกฺติสฺระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพญฺญชฺนะ ประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๗ เมื่อนักศึกษาดั่งบทไว้ว่า อาเปน สโม ดั่งนี้ ตั้งเป็น อมาทิตฺปฺริสฺสมาส ด้วย อมาทโย ปฺรปเทภิ สุตฺร, ลบวิภตฺติทั้งหลาย ด้วย เตสฺ ๗เปฯ ปา จ สุตฺร, ทำสฺระที่สุตฺเป็นปกฺติ ด้วย ปกฺติ ๗เปฯ นุตฺสฺส สุตฺร, อาเทศสฺระที่สุตฺแห่ง อาปคฺพฺท เป็น โอิ ด้วย อาทคฺพฺท, นำพญฺญชฺนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฺหุธิต... สุตฺร, ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย อโต เนน สุตฺร, แยก พญฺญชฺนะออกจากสฺระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสฺระหน้า และปกฺติสฺระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพญฺญชฺนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๗ เมื่อนักศึกษาดั่งบทไว้ว่า วาเยน สโม ดั่งนี้ ตั้งเป็น อมาทิตฺปฺริสฺสมาส ด้วย อมาทโย ปฺรปเทภิ สุตฺร, ลบวิภตฺติทั้งหลาย ด้วย เตสฺ ๗เปฯ ปา จ สุตฺร, เป็นปกฺติ ด้วย ปกฺติ ๗เปฯ นุตฺสฺส สุตฺร, อาเทศสฺระที่สุตฺแห่ง วายคฺพฺท เป็น โอิ ด้วย อาทคฺพฺท, นำพญฺญชฺนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฺหุธิต... สุตฺร, ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย อโต เนน สุตฺร, แยก พญฺญชฺนะออกจากสฺระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลบสฺระหน้า และปกฺติสฺระหลัง ด้วย สร... สุตฺร, นำพญฺญชฺนะประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๗

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โลเป เพื่อประโยชน์ อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โลเป บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ มีการอาเทศวิภตฺติที่อยู่หนปลายจากมโนคณะคฺพฺทเป็นต้น แม้มืออยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ปทสา,๗เปฯ มนสา ดั่งนี้ ไม่ต้องอาเทศสฺระที่สุตฺเป็น โอิ ด้วยสุตฺรนี้ เพราะไม่มีการลบสฺระหลัง ๗ ปทสา คฺพฺทเดิมเป็น ปท, ตปสา คฺพฺทเดิมเป็น ตป, ยสสา คฺพฺทเดิมเป็น ยส, วจสา คฺพฺทเดิม เป็น วจ, มนสา คฺพฺทเดิมเป็น มน, ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย มโน คณาทิตฺ สมนินามิอา สุตฺร, ลง สุ อาคม ด้วย ส สเร วาคโม สุตฺร, นำพญฺญชฺนะ ประกอบสฺระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร ๗

คฺพฺทเหล่านี้นี้ คือคฺพฺทมี สิริคฺพฺทและ วายคฺพฺทเป็นต้น ก็พึงประกอบโดยนัยนี้ ๗

๑๘๔,๙๖. ส สเร วาคโม.

มนสา คฺพฺทเดิมเป็น มน, วจสา คฺพฺทเดิมเป็น วจ, ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย มโนคณาทิตฺ สมนินามิอา สุตฺร, ลง สุ อาคม ด้วยสุตฺรนี้, นำพญฺญชฺนะ

ประกอบสระหลัง ๗ มนสิ ศัพท์เดิมเป็น มน, วจสิ ศัพท์เดิมเป็น วจ ลง สุมิ สัตตมีวิวัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อิ, ลง ส อาคม, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ๗

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ส อาคม ในเพราะการอาเทศวิวัตติที่อยู่หนปลายจากมโนคณะศัพท์เป็นต้น แม้มีอยู่ในอุทธานรณทั้งหลาย ว่า มเนน ๗เปฯ ยโส ดังนี้ ไม่ต้องลง ส อาคม ด้วยสูตรนี้ เพราะ วา ศัพท์ห้ามไว้แล้ว ๗ มเนน ศัพท์เดิมเป็น มน, เตเชน ศัพท์เดิมเป็น เตช, ยเสน ศัพท์เดิมเป็น ยส, ลง นา ตติยา วิวัตติ, อาเทศ นา เป็น เอน ด้วย **อโต เนน**^{๔๑๑} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๔๑๒} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๑๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบ สระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๑๔} สูตร ๗ มโน ศัพท์เดิมเป็น มน, เตโซ ศัพท์เดิมเป็น เตช, ยโส ศัพท์ เดิมเป็น ยส ลง สิ ปฐมาวิวัตติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจาก สระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗

บทว่า **อญฺญสฺมิปิ** ได้แก่ ในอุทธานรณอื่น ๗ เมื่อนักศึกษาตั้งบทว่า มนสา ปกตํ ดังนี้ หลังจาก มนศัพท์ ลง ฦกปัจจย ด้วย **ตมธิตเต** **เตน** **กตาทิสฺสนิธานนินโยคสิปฺปญฺห- ชีวิตฺตเสฏฺฐ** **จ** สูตร, ลบ ญ อนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, ลบวิวัตติ และลบ ปกตํ ด้วย **เตสํศัพท์** ในสูตรว่า **เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ**^{๔๑๕} ดังนี้, ทำวृทธิ ด้วย **วृทฺธาติสรสฺส** **วา สํ** **โยคนุตสฺส** **สเณ จ** สูตร, ลง ส อาคม ด้วย อาทิสัพท์, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย **ตทฺธิต ๗เปฯ** **สุ จ**^{๔๑๖} สูตร, ลง สิ ปฐมาวิวัตติ, อาเทศ สิ เป็น อ ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติ สระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๗ เมื่อนักศึกษาตั้ง บทว่า วจสา ปกตํ ดังนี้ ลง ฦก ปัจจย ด้วย **ตมธิตเต ๗เปฯ** **สุ จ** สูตร, ลบ ญ อนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, ลบวิวัตติและปกติศัพท์ ด้วย **เตสํศัพท์**, ทำวृทธิ ด้วย **วृทฺธาติ ๗เปฯ**

^{๔๑๑} กจจ. ๑๐๓, ปทฐป. ๗๙.

^{๔๑๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๑๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๑๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๑๕} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๔๑๖} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

สเถ ๑ สูตร, ลง ส อาคม ด้วย อาทิสัพพ, นำพยัญชนะประกอบสระหลังด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย ตทฺธิต... สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภตติ, อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

ในคัมภีร์สัททนีติ^{๔๑๗} ท่านพระอัครวังสเถระได้กล่าวไว้ว่า ถ้ามว่า ลักษณะของมโนคณะศัพท์จะพึงสังเกตได้อย่างไร ? ตอบว่า มโนคณะศัพท์เหล่านั้นมีลักษณะให้สังเกตได้ดังต่อไปนี้

ในการจำแนกมโนคณะศัพท์นี้ พึงทราบว่ ศัพท์มี ๓ กลุ่มคือ มโนคณะ, มโนคณาทีคณะ, และอมโนคณะ ฯ ศัพท์เหล่าใด มีการแปลง นา วิภตติเป็น สา, สวิภตติเป็น โส, สมีสัตตมี วิภตติเป็น ลี, มีการแปลงสระท้ายเป็น โอ ในเมื่อตั้งอยู่เป็น ส่วนหน้าของคำสมาสและตทฺธิต, และมีการแปลงวิภตติเป็น โอ ในกรณีที่เป็นกรรมของ กริยาบท, ศัพท์เหล่านั้นที่มีลักษณะอย่างนี้พึงทราบว่เป็น มโนคณะ ฯ

เกี่ยวกับลักษณะของมโนคณะนี้ ข้าพเจ้าจะนำตัวอย่างจากพระบาลีและจากคัมภีร์สันสกฤตมาแสดงไว้ตามสมควร ดังต่อไปนี้ ตัวอย่างของ มนศัพท์ มนสา เจ ปสฺสนฺเนน, ภาสติ วา กริตี วา.^{๔๑๘} น มยฺหํ มนโส ปิโย,^{๔๑๙} สาธุกํ มนสิ กริธ.^{๔๒๐} มโนปุพฺพคฺมา ธมฺมา,^{๔๒๑} มโนรมํ, มโนธาดุ, มโนมเยน กาเยน, อิทธิยา อุปสงฺกมิ.^{๔๒๒} โย เว ‘ทสฺสนฺ’ติ วตฺวาน, อทาเน กุรุเต มโน.^{๔๒๓} หากบุคคลมีจิตผ่องใส จะพูดก็ดี จะทำก็ดี เขาไม่เป็นที่พอใจเรา, พวกท่านจงตั้งใจให้ดี ฯ สภาพธรรมคือเจตสิกมีใจเป็นผู้นำ เป็นที่น่าเพลิดเพลินใจ มโนธาดุ เข้าไปหาด้วย

^{๔๑๗} สทฺท. ปท. ๑๙๓-๒๐๑.

^{๔๑๘} ชุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๑๕.

^{๔๑๙} ชุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๑/๒๑๒.

^{๔๒๐} ม. ม. (บาลี) ๑๒/๑/๑.

^{๔๒๑} ชุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๑๕.

^{๔๒๒} อง. อนุจก. (บาลี) ๒๓/๓๐/๑๙๓.

^{๔๒๓} ชุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๑/๓๓๔.

ภายหลังสำเร็จมาจากมโนมยิทธิ, เราแล เมื่อรับปากว่าจะให้แล้ว หากทำใจจะไม่ให้ ๕ ตัวอย่าง
วงศ์ศัพท์ที่คล้องปากแห่งวาจา ในวาจา^{๔๒๔}

พระจันทร์คือพระพุทธรเจ้า ผู้ฉาบทาด้วยฉัพพรรณรังสี ผู้
ปราศจากความกำหนัดยิ่ง ผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ยังดอกโกมุทคือ
พุทธรักษาให้ตรัสรู้ร้อยล้าน ๔ ด้วยพระรัศมีคือพระธรรม
เทศนา, เมื่อฉลาดเสนาบดี ได้ฟังคำของกัสสปะ จึงได้กล่าวคำ
นี้ว่า^{๔๒๕} ข้าพเจ้านั้นได้ฟังคำของพระมุนีแล้ว ย่อมเลื่อมใสเป็น
อย่างยิ่ง^{๔๒๖} ๕

แนะนำหยาซื่อสีกะ ท่านเป็นทั้งเพื่อนและสหายของข้าพเจ้า ดังนั้นจึงขอให้ท่าน
ผู้เชี่ยวชาญ จงฟังคำของข้าพเจ้า^{๔๒๗} ๕ ตัวอย่างของ วงศ์ศัพท์ :- แนะนำททะ เงามีวัย ๒๙ ปี^{๔๒๘}
แห่งวัย ในวัย เจริญวัย ช่วงแห่งวัยเจริญไปตามลำดับ^{๔๒๙} ๕ ตัวอย่างของ เทศศัพท์ :- เสมือน
หนึ่งรุ่งเรืองอยู่ด้วยเดช^{๔๓๐} แห่งเดช ในเดช ผู้ฉลาดในไตรปิฎก, ^{๔๓๑} เตโชกลิน ๕ ตัวอย่างของ
ตปศัพท์ :- ผู้ประเสริฐ โดยตบะ แห่งตบะ ในตบะ ผู้มีตบะเป็นทรัพย์ ผู้รังเกียจกิเลสด้วยตบะ^{๔๓๒} ๕
เพราะเหตุใด ท่านจึงไปอาศัยป่าที่ปราศจากผู้คน บำเพ็ญตบะอันประเสริฐในป่านี้ เพื่อเข้าถึง
ความประเสริฐ^{๔๓๓} ๕ ตัวอย่างแห่ง เจตศัพท์ :- ได้รู้แล้วด้วยใจ, ความบริวิตกแห่งใจ ได้เกิดแล้ว
อย่างนี้, ได้ตั้งความหมายนี้ไว้ในใจ, ได้รับทราบความบริวิตกในใจ^{๔๓๔} ๕ เจตปริยญาณ
กำหนดใจ, เขาใช้จิตกำหนดรู้วาระจิตของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่น^{๔๓๕} ๕ ตัวอย่างของ ตมศัพท์ :-

^{๔๒๔} อ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๙๑/๒๑๐.

^{๔๒๕} พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๑๙๘/๒๕๑.

^{๔๒๖} พ. ส. (บาลี) ๒๕/๑๑๕๔/๕๕๔.

^{๔๒๗} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๖/๓๓๕.

^{๔๒๘} ที. ม. (บาลี) ๑๐/๑๒๔/๑๓๓.

^{๔๒๙} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๔/๓, พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๓๖๐/๓๗๔.

^{๔๓๐} พ. ขา. (บาลี) ๒๘/๗๔/๑๓๓.

^{๔๓๑} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๓๙/๓๔.

^{๔๓๒} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๕๗/๓๓.

^{๔๓๓} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๒๐๔/๒๑๘.

^{๔๓๔} อ. จ. ก. (บาลี) ๒๒/๕๕/๓๕๙, วิ. มหา. (บาลี) ๕/๒๔๒/๓, อ. จ. ก. (บาลี) ๒๒/๕๕/๓๕๙,

วิ. มหา. (บาลี) ๕/๒๔๒/๓.

^{๔๓๕} ที. ส. (บาลี) ๙/๒๔๓/๘๑.

ด้วยความมืด แห่งความมืด ในความมืด, ผู้บรรเทาความมืด, ผู้จัดความมืด ฯ ตัวอย่างของ
ยศศัพท์ :- ความจริงข้าพเจ้าไม่ได้ให้วัดถุนั้น เพราะต้องการจะได้ชื่อเสียง^{๔๓๖} ฯ โศกทรัพย์
ทั้งหลายอันเราได้มาแล้ว โดยอาศัยชื่อเสียง^{๔๓๗} แก่ยศ ในยศ ผู้เพียบพร้อมด้วยยศ และ
โภคะ^{๔๓๘} ฯ พระเทวีผู้ทรงเกียรติ บุคคลเมื่อมีชื่อแล้ว ไม่ควรลืมตน^{๔๓๙} ฯ ตัวอย่าง อยศัพท์ :-
สนิมตั้งขึ้นแล้วแต่เหล็กเพียง^{๔๔๐} ฯ แห่งเหล็ก ในเหล็ก มีกำแพงเหล็กอันเป็นด่านสุดท้าย ถูก
ครอบไว้ด้วยเหล็ก^{๔๔๑} ฯ บุคคลบริโภคนกก่อนเหล็กที่ถูกเผาไฟอันร้อน ยิ่งประเสริฐกว่า^{๔๔๒} ฯ บาตร
เหล็กทำด้วยเหล็ก สิ่งใดทำด้วยเหล็ก สิ่งนั้นชื่อว่า อโยกันตะ ฯ ตัวอย่าง ปยศัพท์ :- ท่านจง
บริโภคนกเนยใส ด้วยน้ำมัน การที่นายัญญทัตต์ ดื่มน้ำมันเป็นการดีแท้^{๔๔๓} รสชาติในน้ำมัน ทรง
ไว้ซึ่งน้ำมัน หม้อน้ำมัน ฯ ตัวอย่าง สิริศัพท์ :- ท้าวพันตา รับแล้วด้วยเศียรเกล้า^{๔๔๔} แห่งเศียร
กระทำัญชลีไว้เหนือเศียร ไหว้ธงชัยแห่งพระอรหันต์^{๔๔๕} อภัยวาทะที่อกบนศีระชะ, เขาตัดศีระชะ,
ผู้โด่งเด่นงามทั้งหลาย เหมือนบุคคลไม่เอาเท้าเข้าไปใกล้^{๔๔๖}, จักฆ่าโดยการตัดศีระชะของ
ท่าน,^{๔๔๗} ด้วยสระน้ำ, แห่งสระน้ำ, พรหมณ์ บัว ๓ เหล่าเกิดในสระน้ำนั้น,^{๔๔๘} เกิดในสระน้ำ ฯ
ตัวอย่าง อนุทศัพท์ :- หญิงเหล่านั้น เข้าไปหาชายใด เพราะความพอใจก็ดี เพราะเหตุแห่ง

^{๔๓๖} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๖๕/๓๓๔.

^{๔๓๗} ที. ส. (บาลี) ๙/๓๐๘/๑๑๘.

^{๔๓๘} พุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๓๐๓/๖๘.

^{๔๓๙} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๐๑/๑๐๙.

^{๔๔๐} พุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๕๙.

^{๔๔๑} ม.ญ.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๐/๒๑๗, อญ. ติก. (บาลี) ๒๐/๓๖/๑๓๖, พุ. เปต. (บาลี) ๒๖/๗๐/๑๕๙,
พุ. ขา. (บาลี) ๒๘/๘๖/๓๓.

พุ. มหา. (บาลี) ๒๙/๑๗๐/๓๓๙, พุ. จ. (บาลี) ๓๐/๑๒๒/๒๔๗, อภิ. ก. (บาลี) ๓๗/๘๖๘/๔๙๕.

^{๔๔๒} พุ. ฐ. (บาลี) ๒๕/๓๐๘/๗๐, วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๓/๑๒๒.

^{๔๔๓} กาสิกา. ๒/๓/๖๖.

^{๔๔๔} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๒๒/๑, ส. อ. (บาลี) ๒/๑๒/๓๕, พุ.ชา.เอกก.อ. (บาลี) ๑/-/๙๗, พุ.อป. อ.
(บาลี) ๑/-/๘๕, พุ.พทุธ.อ. (บาลี) -/-/๔๐๙.

^{๔๔๕} พุ. อป. (บาลี) ๓๒/๕๘๗/๖๘.

^{๔๔๖} พุ. ส. (บาลี) ๒๕/๗๗๕/๔๘๖.

^{๔๔๗} พุ. ขา. (บาลี) ๒๘/๑๙๖๙/๓๓๘.

^{๔๔๘} พุ. ขา. (บาลี) ๒๘/๒๐๓๓/๓๔๕.

ทรัพย์ก็ดี^{๔๔๙} ๑ บทสวดสาวิตตี เป็นบทนำในคัมภีร์พระเวทย์,^{๔๕๐} ในคัมภีร์ฉันท, คัมภีร์ฉันทโท-
วิจิตติ, เสียดคณะฉันท หรือความหมอดหวัง ๑ ตัวอย่าง อูรคัพท :- เราจักฉีกอกออกเป็น ๒
ส่วน^{๔๕๑} แล้วจักไปอยู่ต่อหน้าพระเวสสันดร แห่งอก, เกิดในอก, ขนที่อก, เสียบเข้ากลางอก ๑
ตัวอย่าง รหคัพท :- โดยที่ลับ แห่งที่ลับ ในที่ลับ,^{๔๕๒} ในกาลนั้นเราได้นั่งอยู่ในที่ลับ เกิดความคิด
อย่างนี้^{๔๕๓} ๑ ตัวอย่าง อหคัพท :- โดยวัน, ในวัน, วันคืนผ่านไป, ต้นไม้ทั้งหลายที่เกิดขึ้น ณ ที่
นั้น^{๔๕๔} ๑ อนึ่งในมโนคณะคัพทนี้เนื่องจากรูปว่า มนณ, มนสฺส, มโน, มนสฺมี, มนมุหิ เป็นต้น,
รูปว่า มนอายตณํ ตมปฺวายโน อโยปตฺโต จฺนุทฺทหานิ เป็นต้น, และรูปว่า น มนํ อญฺญาสิ. ยสฺ
ลทฺธาน ทุมฺเมโห.^{๔๕๕} สิริ จินฺทติ เป็นต้น เป็นรูปที่ไม่ได้บ่งถึงมโนคณะ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่นำมา
แสดงเป็นตัวอย่างไว้ ทั้งนี้มิใช่ว่าในพระบาลีจะไม่มีใช้ (หมายความว่า รูปเหล่านี้มีใช้ในพระบาลี
แต่ไม่นำมาแสดงเพราะไม่มีอะไรพิเศษเกี่ยวกับมโนคณะนั่นเอง) เพราะเหตุนี้เกี่ยวกับเรื่องนี้
คาถาที่จะแสดงต่อไปนี้ เป็นคาถาที่แสดงลักษณะความเป็นมโนคณะตั้งแต่แรกเป็นต้นมา

รูปคัพทที่ลงท้ายด้วย สา, โส, ลี เช่น มนสา, มนโส, มนลี
เรียกว่า มโนคณะ ๑ และคำที่มีลักษณะพิเศษนี้ ก็จัดอยู่ใน
มโนคณะด้วย เช่น

มโนธาทู, วโจรสฺมี, วโยวฺรุโธ ตโปคฺโน, เตโชธาทู ตโมนาโส
ยโสโกสมปฺปิโต. เจโตปริวิตฺตโก ๑ อโยปตฺโต ปโยธฺวา, สิริ-
รฺหหา สิริรฺหุํ อูโรมชฺฌเ รโหคโต. จฺนุทฺทโก อโหฺรตฺตํ
มโนมยํ อโยมยํ ๑

และการแปลง อํหุตฺตยาวิภตฺติเป็น โอ เช่น วโจ สุตฺวา, สิริ จินฺทิ-
อโย กนฺตติ เป็นต้น ก็จัดว่าเป็นลักษณะของมโนคณะ ๑ วิธีที่

^{๔๔๙} พ. ช. (บาลี) ๒๗/๓๖/๗๙, พ. ช. (บาลี) ๒๘/๓๕๐/๑๐๔.

^{๔๕๐} วิ. มหา. (บาลี) ๕/๓๐๐/๘๕, ม. ม. (บาลี) ๑๓/๔๐๐/๓๘๖, พ. ส. (บาลี) ๒๕/๕๗๔/๔๔๙.

^{๔๕๑} พ. เถร. (บาลี) ๒๖/๒๗/๒๖๔, พ. ช. (บาลี) ๒๘/๑๘๓๓/๓๒๕, พ. อป. (บาลี) ๓๓/๒๔๒/
๒๕๐.

^{๔๕๒} พ. ช. (บาลี) ๒๗/๒๘๖/๓๖๕.

^{๔๕๓} พ. พุทฺ. (บาลี) ๓๓/๗๙/๔๕๕.

^{๔๕๔} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๔.

^{๔๕๕} พ. ช. (บาลี) ๒๗/๑๒๒/๓๐.

กล่าวในมโนคณะ ไม่มีในอิตถิลิงค์ มีได้ในเฉพาะในปุงลิงค์และ
นปุงสกลิงค์เท่านั้น ตามสมควร ฯ

ในมโนคณะศัพท์ทั้งหมดตามที่ได้แสดงมานี้ สรุปได้ดังนี้ :-

ศัพท์มโนคณะมีลักษณะอย่างนี้คือ

๑ มีรูปศัพท์ที่ลงท้ายด้วย ส, โส, ลี, ๒ มีรูปศัพท์ที่ลงท้าย
ด้วย โอ, โน ท่ามกลางสมาส และตัทธิต, ๓ รูปศัพท์ที่ลงท้าย
ด้วย โอ เมื่อนำหน้าที่เป็นกรรมของกริยา ฯ

ข้าพเจ้าได้แสดงลักษณะของมโนคณะศัพท์ไว้ อย่างเป็นระเบียบ ไม่ยุ่งยาก ไม่
สับสน ไม่ซับซ้อน ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะแสดงลักษณะของกลุ่มศัพท์ที่เหมือนกับมโนคณะเพียง
บางส่วน :-

กลุ่มศัพท์ของมโนคณาภิ มีลักษณะอย่างนี้คือ ท้ายศัพท์
เหล่านั้นมีการแปลง นา, ส, สุมิ วิภัตติเป็น ส, โส, ลี ตาม
ความเหมาะสม แต่ไม่มีการแปลงเป็น โอ ในท่ามกลางสมาส
และ ตัทธิต และไม่มีการแปลงทุตติยาวิภัตติ เป็น โอ เมื่อทำ
หน้าที่เป็นกัมม์ ของกริยาบท ฯ

เช่นคำว่า พิลิ ปท มุขิ เป็นต้น ฯ ศัพท์เหล่านั้นมีตัวอย่างจากพระบาลี ดังต่อไปนี้ :- พิลสา โดย
ปล่อง, พิลโส แห่งปล่อง, พิลลี ในปล่อง, พิลคโต อยู่ในปล่อง, พิลิ ปาวิลี เข้าไปสู่ปล่อง,
ปทสา ว อคมาลี เดินไปด้วยเท้า, ตีณิ ปทวารานิ การย่างเท้า ๓ ครั้ง, มากาสิ มุขสา ปาปี
อย่าได้กระทำบาปด้วยวาจา,^{๔๕๖} มุขคต โกชนิ จตุทาเปติ ให้บัวณโกชนะที่อยู่ในปากทั้ง, สจุเจน
ทนุโต ทมสา อุเปโต^{๔๕๗} ผู้มีคำสัตย์ ผีกตณ บังคับตนได้แล้ว, รสวร รสอันประเสริฐ, รสมย
เกิดแต่รส, รล ปิวิ ตีมาแล้วซึ่งรส^{๔๕๘} ฯ

อีกนัยหนึ่ง กลุ่มศัพท์ของมโนคณาภิ มีลักษณะดังนี้คือ :-

มีการแปลงเป็น โอ ในท่ามกลางสมาสและตัทธิต, ไม่มีการ
แปลง นา, ส, สุมิ วิภัตติเป็น ส, โส, ลี และไม่มีการแปลง
ทุตติยาวิภัตติเป็น โอ เมื่อทำหน้าที่เป็นกัมม์ของกริยา ฯ

^{๔๕๖} พ. เปต. (บาลี) ๒๖/๖/๑๕๒.

^{๔๕๗} พ. ส. (บาลี) ๒๕/๔๖๘/๔๒๒.

^{๔๕๘} พ. ขา. (บาลี) ๒๗/๑๘/๑๖๔.

เช่นคำว่า อาโป วาโย สรโท เป็นต้น ๙ ศัพท์เหล่านั้น มีตัวอย่างจากพระบาลีดังต่อไปนี้:-

อาโปธาคู อาโปธาคู, วาโยธาคู วาโยธาคู, อาโปกสิณฺ อาโปกสิณ, วาโปกสิณฺ อาโปกสิณ, อาโปมยํ เกิดแต่น้ำ, วาโยมยํ เกิดแต่ลม, ชีวํ ตูวํ สรโทสโต^{๔๕๙} ท่านจงมีชีวิต ตลอดหนึ่งร้อยปี, สรทกาโล ฤดูแล้ง, อาโปนํ ด้วยน้ำ, อาปสฺส แก่น้ำ, อาเป, อาปสฺมี, อาปมฺหิ ในน้ำ ๙ วาเยน ด้วยลม, วายสฺส แก่ลม, วาเย, วายสฺมี, วายมฺหิ ในลม ๙ สรเพน ด้วยฤดู สรทะ, สรทสฺส แห่งฤดูสรทะ, สรเพ, สรทสฺมี, สรทมฺหิ ในฤดูสรทะ ๙ อาโป อาปโต สญฺชานาติ รู้อาโปธาคู ว่าเป็น อาโปธาคู. วายํ วายโต สญฺชานาติ รู้วาโยธาคู ว่าเป็น วาโยธาคู^{๔๖๐} ๙ สรทํ ปตฺถเกติ ปรารธนาฤดูสาค, สรทํ รมณียา นที แม่น้ำรื่นรมย์ ตลอดฤดูสรทะ ๙

อนึ่งในเรื่องมโนคณาทีนี้ อาจมีอาจารย์บางท่านทักท้วงว่า ในคัมภีร์ฝ่ายศาสนา แม้ วายุศัพท์ จัดเข้าในกลุ่มมโนคณาทีคณะได้เหมือนกันกับ วายุศัพท์มิใช่หรือ ? เกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอเฉลยดังนี้ :-

บรรดา วายุ และวายุศัพท์ทั้งสองนี้ ศัพท์ว่า วายุ เท่านั้นจัดเข้าในกลุ่มมโนคณาที ส่วน วายุศัพท์ ไม่สามารถจัดเข้าในกลุ่มมโนคณาทีคณะนี้ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะอำนาจของอาทิศัพท์ ๙ อนึ่ง บททั้งหลายเช่น มโนธาคู, วาโยธาคู เป็นต้น สำเร็จรูปแล้วสามารถมีลักษณะมโนคณาทีคณะ คือ มี โอ ท่วมกลางสมาส เพราะเป็นบทที่ลงท้ายด้วย อ การันต์นั่นเอง ๙ หากแม้จะสงเคราะห์ วายุศัพท์เข้าในมโนคณาทีคณะนี้ ด้วยอำนาจของอาทิศัพท์ แต่ก็ไม่สามารถสำเร็จรูปเป็น โอ ท่วมกลางสมาสว่า วาโยธาคู ได้อย่างแน่นอน ๙ รูปของ อาวุศัพท์ที่มีการลง สฺ อาคม เหมือนกับบทว่า มนสา เป็นต้น มีปรากฏในพระบาลีเช่น อาวุสา เอกปฺตโต^{๔๖๑} ฉนฺโต ๙ รูปของ วายุศัพท์ที่มีการลง สฺ อาคม มิได้ปรากฏในพระบาลี ฉนฺตํ ๙ เพราะฉะนั้น วายุ ศัพท์นั้น จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดเข้าในมโนคณาทีคณะได้ เหมือนอย่างที่เราทั้งหลายได้แสดงรูป

^{๔๕๙} พุ. ขา. (บาลี) ๒๗/๙/๓๙.

^{๔๖๐} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๒/๒.

^{๔๖๑} พุ. พุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๔.

วิเคราะห์ของ วาโยธาดู ไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนี้ว่า วายติ อิติ วาโย^{๔๖๒} (ธรรมชาติที่พัดไปมา เหตุนั้นชื่อว่า วายะ) ดังนี้ เป็นต้น ๔ ในตัวอย่าง ยตุถ ปจวี ๑ อาโป ๑ เตโช วาโย น คารติ^{๔๖๓} (ปฐวีธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, และวาโยธาตุ ย่อมไม่ตั้งอยู่ ในสภาวะธรรมใด) นี้พึงทราบว่ ศัพท์ ๓ ศัพท์ มี อาปศัพท์เป็นต้น จัดเข้าในกลุ่มศัพท์ที่เป็นมโนคณาทีคณะ ๔

คำที่แสดงมาข้างต้นนี้ เป็นลักษณะของมโนคณาทีคณะ ๔ ในมโนคณาทีลักษณะนี้ มโนคณาทีคณะ แบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มของพิลศัพท์ และกลุ่มของอาปศัพท์ ๔ ข้าพเจ้าได้ แสดงลักษณะของมโนคณะไว้อย่างเป็นระเบียบ ไม่ยุ่งยาก ไม่สับสน ไม่ซับซ้อน ด้วยประการ ฉะนั้นแล ๔

ต่อจากนี้ไปข้าพเจ้าจะแสดงลักษณะของมโนคณะ :-

ศัพท์เหล่าใดมีการแปลง นาวิภัตติเป็น โส, และศัพท์เหล่าใดมี การแปลง สุมาวิภัตติเป็น โส ๔ ศัพท์ที่มีประการดังกล่าวมานั้น เรียกว่า มโนคณะ ๔

ถามว่า ศัพท์เหล่านั้นได้แก่ศัพท์อะไรบ้าง ? ตอบว่า ได้แก่กลุ่มศัพท์มี อตตะ, พยัญชนะ, อักษรเป็นต้น และที่หะโอรศัพท์ ๔ บรรดาศัพท์เหล่านั้น เมื่อลง นาวิภัตติ ทำย กลุ่มศัพท์มี อตตศัพท์เป็นต้นแล้ว ให้แปลง นาวิภัตติเป็น โส ได้เช่น อตตโส พยัญชนโส อักษรโส สุตตโส อุบายโส สพุพโส จานโส เป็นต้น ๔ ส่วนในกรณีของ ที่หะโอรศัพท์ เมื่อลง สุมาวิภัตติ แล้ว แปลง สุมาวิภัตติเป็น โส ได้เช่น ที่หะโส โอรโส ๔ นี่เป็นลักษณะของมโนคณะ ๔

มโนคณะมีอีกลักษณะหนึ่งคือ :-

ศัพท์เหล่าใดไม่มีลักษณะของมโนคณะแม้เพียงลักษณะหนึ่ง คือไม่มีการแปลงเป็น สา, โส, ลี เป็นต้น ๔ ศัพท์อันมีประการ ดังกล่าวมาเหล่านั้น ชื่อว่า มโนคณะ ๔

ถามว่า มโนคณะศัพท์เหล่านั้น ได้แก่ศัพท์เหล่าไหนบ้าง ? ตอบว่า มโนคณะ ศัพท์เหล่านั้นได้แก่ บุริโส กญฺญา จิตฺต เป็นต้น ๔ กลุ่มศัพท์เหล่านี้ ก็ไม่มีลักษณะของมโน คณะ ดังนี้ ๔

^{๔๖๒} วิสุทฺธิ. ๑/๓๔๗/๔๐๓.

^{๔๖๓} พุ. อุ. (บาลี) ๒๕/๑๐/๑๐๔, พุ. อป. (บาลี) ๓๓/๒๑๔/๒๐๗, เนตฺติ. -/๑๐๔/๑๕๐.

ถ้อยคำอันข้าพเจ้านำมาแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ลักษณะความเป็นมโนคณะ แห่งศัพท์
ทั้งหลาย ฯ

๑๘๕,๑๑๒. สนตสททสส โส เก โพ จนเต.

สพฺภิเว ศัพท์เดิมเป็น สนฺต ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ หิ เป็น
ภิ, อาเทศ สนฺตศัพท์เป็น ส ด้วยสูตรนี้, และลง พุอาคมในที่สุด, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย นเย...^{๔๖๔} สูตร ฯ บทว่า สพฺภิ ในคำว่า สพฺภิ กุพฺเพถ, สพฺภิ ปเวทยนฺติ นี้ ศัพท์
เดิมเป็น สนฺต ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ หิ เป็น ภิ, อาเทศ สนฺตศัพท์เป็น
ส, และลง พุ อาคม ในที่สุด ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ
บทว่า สพฺภูโต ได้แก่ สนฺตภูโต (เป็นผู้สงบ) ฯ บทว่า สพฺภาโว ได้แก่ สนฺตภาโว (ความเป็นผู้
สงบ), อาเทศ สนฺตศัพท์เป็น ส และลง พุ อาคม ในที่สุดด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เก ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เก บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สนฺต
ศัพท์แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า สนฺเตหิ ปุชฺชิต ภาควา ดังนี้ ไม่ต้องทำวิธีตามที่กล่าวแล้ว ด้วยสูตรนี้
เพราะความไม่มีแห่ง ภา อักษร ฯ สนฺเตหิ ศัพท์เดิมเป็น สนฺต ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจมี
วิภัตติ, อาเทศ อิ เป็น เอ ด้วย สฺหิสฺสวกาโร เอ^{๔๖๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร ฯ

ในอุททาหรณ์บางตัว ฯลฯ สกฺภาโว ได้แก่ สนฺตภาโว, สกฺภูโต ได้แก่ สนฺตภูโต, ด้วย
จศัพท์ อาเทศ สนฺตศัพท์เป็น ส, เทวภาโว ด้วย ปฺรเทวภาโว จาเน^{๔๖๖} สูตร ฯ

๑๘๖,๑๐๗. สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.

คจฺจํ ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ อนฺตศัพท์เป็น อํ ด้วย
สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพพ...^{๔๖๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร...^{๔๖๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๔๖๙} สูตร, ลบ ลีวิภัตติ ด้วย เสสโต

^{๔๖๔} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๔๖๕} กจฺจ. ๑๐๑, ปทฺฐป. ๘๐.

^{๔๖๖} กจฺจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

^{๔๖๗} กจฺจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๔๖๘} กจฺจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๔๖๙} กจฺจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

โลปี คสิปิ^{๔๗๐} สูตร ๙ คจฺจนฺโต ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต ลง สิ ปฐฺมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ ติฏฺฐํ ศัพท์เดิมเป็น ติฏฺฐนฺโต, ขาทำ ศัพท์เดิมเป็น ขาทฺนฺโต มีวิธีทำตัวเหมือนในก่อน ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า คจฺจนฺตาทึนํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว คจฺจนฺตาทึนํ บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สนฺตศัพท์อยู่นปลาย แม้มีอยู่ในอุทธานรณทั้งหลายว่า อนฺโต ๙ เปฯ สนฺโต ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะกล่าวถึงการแสดงอาทิสัพท์ เพราะกระทำพร้อมกับด้วย อิมศัพท์ ๙ อนฺโต ศัพท์เดิมเป็น อนฺต, สนฺโต ศัพท์เดิมเป็น สนฺต ลง สิ ปฐฺมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๑๘๗,๑๐๘. **เสเสสฺส นฺตุว.**

คจฺจนฺโต ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต ลง ส จตุตถีวิภตฺติและจฺญฐีวิภตฺติ, ทำ นฺต เหมือน นฺตุ ด้วยสูตรนี้ แล้วอาเทศ นฺตุ พร้อมวิภตฺติเป็น โต ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตร ๙ มหโต ศัพท์เดิมเป็น มหฺนฺต ลง ส จตุตถีวิภตฺติและจฺญฐีวิภตฺติ, ทำ นฺต เหมือน นฺตุ แล้วอาเทศเป็น โต ๙ คจฺจนฺตา ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต ลง นา ตติยาวิภตฺติ, ทำ นฺต เหมือน นฺตุ แล้วอาเทศเป็น ตา ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตร ๙ มหตา ศัพท์เดิมเป็น มหฺนฺต ลง นา ตติยาวิภตฺติ, อาเทศ นา เป็น ตา ๙ คจฺจนฺติ ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต ลง สฺมี สัตตมีวิภตฺติ, ทำ นฺต เหมือน นฺตุ แล้วอาเทศ สฺมี เป็น ติ ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตร ๙ มหติ ศัพท์เดิมเป็น มหฺนฺต ลง สฺมี สัตตมีวิภตฺติ, อาเทศ สฺมี เป็น ติ ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เสเสสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เสเสสฺส บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ นฺตปัจจยฺย แห่ง คจฺจนฺตศัพท์เป็นต้น แม้มีในอุทธานรณทั้งหลายว่า คจฺจํ, มหํ, ขาทำ ดังนี้ ไม่ต้องทำ นฺต เหมือน นฺตุ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งศัพท์ที่เหลือ ๙ คจฺจํ ศัพท์เดิมเป็น คจฺจนฺต, มหํ ศัพท์เดิมเป็น มหฺนฺต, ขาทำ ศัพท์เดิมเป็น ขาทฺนฺต ลง สิ ปฐฺมาวิภตฺติ, อาเทศ นฺตศัพท์เป็น อํ ด้วย **สิมฺหิ จจฺจนฺตาทึนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย

^{๔๗๐} กจฺจ. ๒๒๐, ปทฺรป. ๗๔.

ปฺพุพ...^{๔๗๑} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๗๒} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๗๓} สุตฺร, ลบ ลี วิภัตติ ด้วย **เสส ฯเปฯ ลิปิ** สุตฺร ฯ

๑๘๘,๑๕๕. พุรหมตตสขราชาทิโต อมานิ.

พุรหมานํ ศัพท์เดิมเป็น พุรหม ลง อํ ทุตยวิภัตติ, อาเทศ อํ เป็น อานํ ด้วยสุตฺรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๔๗๔} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๗๕} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๗๖} สุตฺร ฯ พุรหมํ ศัพท์เดิมเป็น พุรหม ลง อํ ทุตยวิภัตติ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, คำที่เหลือเหมือนกับคำที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ?
ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อํ บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ราชศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า ราชา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสุตฺรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อํ วิภัตติ ฯ
ราชา ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อา ด้วย **สฺยา จ** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ฯ

๑๘๙,๑๑๓. สฺยา จ.

พุรหมฯ ศัพท์เดิมเป็น พุรหม, อตฺตา ศัพท์เดิมเป็น อตฺต, สขา ศัพท์เดิมเป็น สข, ราชฯ ศัพท์เดิมเป็น ราช, อาตุมา ศัพท์เดิมเป็น อาตุมา ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, คำที่เหลือเหมือนกับคำที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ

๑๙๐,๑๑๔. โยนมานิ.

พุรหมานิ ศัพท์เดิมเป็น พุรหม ลง โย ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น อานิ ด้วยสุตฺรนี้, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๔๗๗} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, คำที่เหลือเหมือนกับคำที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ

^{๔๗๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๗๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๗๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๗๔} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๗๕} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๗๖} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๗๗} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

୧୯୧, ୧୯୦.

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยน ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยน บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สข ศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า สขา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย ฯ สขา ศัพท์เดิมเป็น สข ลง ลี ปฐมวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อา ด้วย **สยา จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

କେଁ, କେଁ.

๑๙๓, ๑๒๒. พรหมโต คสส จ.

เห พุรุหุเม, เห ศัพทเดิมเป็น เห ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี
 ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเ ลี คสณฺโณ** สูตร, ลบ ลี ด้วย **เสสโต โลปํ คสิปิ**^{๔๔๑} สูตร, หรือว่า
 ลบ ลี ด้วย **สพฺพาสมาวุโส ๖เปฯ ทิธิ จ** สูตร, พุรุหุเม ศัพทเดิมเป็น พุรุหม ลง ลี
 อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเ ลี คสณฺโณ** สูตร, อาเทศ ลี
 เป็น เอ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระ
 หลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๔๒} สูตร ฯ

๘๘๒ กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

๑๙๔, ๑๓๑. สขนตสุสิ โนนานเสสุ.

สขโน ศัพท์เดิม เป็น สข ลง โย ปฐมาวิภตติ, อาเทศ โย เป็น โน ด้วย **สขโต จาโยโน** สูตร, อาเทศ สระที่สุดแห่งสข เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ ๙ สขินา ศัพท์เดิมเป็น สข ลง นา ตติยาวิภตติ, สขินั ศัพท์เดิมเป็น สข ลง นั จตุตถวิภตติและฉกฺฐวิภตติ, อาเทศสระที่สุดแห่ง สข เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ ๙ สขิสฺส ศัพท์เดิมเป็น สข ลง ส จตุตถวิภตติและฉกฺฐวิภตติ, อาเทศ สระที่สุดแห่ง สข เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๔๔๓} สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๔๔} สูตร ๙

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสุ โนนานเสสุ ไว้ เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสุ บทไว้เพื่อให้ให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ สขศัพท์ แม้อยู่ในอุทธารณว่า สขาเรหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โนอาเทศวิภตติ นาวิภตติ นวิภตติและ สวิภตติทั้งหลายเหล่านั้น ๙ สขาเรหิ ศัพท์เดิมเป็น สข ลง หิ ตติยาวิภตติและปัญจมีวิภตติ, อาเทศ สระที่สุดแห่งสข เป็น อาร ด้วย **อาโร หิมหิ วา** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ**, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๑๙๕, ๑๓๔. อาโร หิมหิ วา.

สขาเรหิ วิธีทำตัว เหมือนกับที่กล่าวไว้แล้วในก่อน ๙ สขหิ ศัพท์เดิมเป็น สข ลง หิ ตติยาวิภตติและปัญจมีวิภตติ, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ**,^{๔๔๕} นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๔๖} สูตร ๙

๑๙๖, ๑๓๓. สุนมฺสฺ วา.

สขาเรสุ ศัพท์เดิมเป็น สข ลง สฺ สัตตมีวิภตติ, อาเทศสระ อ ที่สุดแห่ง สข เป็น อาร ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวกาโร เอ**, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๔๗} สูตร ๙ สขารานั ศัพท์เดิมเป็น สข ลง นั จตุตถวิภตติและฉกฺฐวิภตติ, อาเทศสระที่สุดแห่ง สข เป็น อาร ด้วยสูตรนี้, นำ พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ที่มะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺ จ** สูตร ๙ สขินั

^{๔๔๓} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๔๔๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๔๕} กจจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

^{๔๔๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๔๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ศัพท์เดิมเป็น สข ลง นํ จตุตถีวิภัตติและจตุตถีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดแห่ง สข เป็น อิ ด้วย
สนทนตสุลี โนนานํ เสสุ สุตร ฯ สขารํ ศัพท์เดิมเป็น สข ลง อํ ทุตติยาวิภัตติ, อาเทศสระที่สุด
แห่ง สข เป็น อาร ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, แยกพยัญชนะ
ออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๔๘๘} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๔๘๙} สุตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ สข ศัพท์เดิมเป็น สข ลง อํ ทุตติยาวิภัตติ,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...
สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

๑๙๗, ๑๒๕. **พฺรหฺมโต ตฺว สฺมี นิ.**

พฺรหฺมนิ ศัพท์เดิมเป็น พฺรหฺม ลง สฺมี สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมี เป็น นิ ด้วยสูตร
นี้, กมฺมนิ ศัพท์เดิมเป็น กมฺม, จมฺมนิ ศัพท์เดิมเป็น จมฺม, มฺพุทฺธิ ศัพท์เดิมเป็น มฺพุท, ลง สฺมี
สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมี เป็น นิ ด้วย ตฺวศัพท์ ฯ

๑๙๘, ๑๒๓. **อุตฺตํ สนาสุ.**

พฺรหฺมโน ศัพท์เดิมเป็น พฺรหฺม ลง ส จตุตถีวิภัตติและจตุตถีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุด
แห่ง พฺรหฺมศัพท์เป็น อุ ด้วย สูตรนี้, ตั้ง อุ ชื่อ ล ด้วย อิวณฺณวณฺณา ฌลา^{๔๙๐} สุตร,
อาเทศ ส เป็น โน ด้วย ฌลโต สสฺส โน วา^{๔๙๑} สุตร ฯ พฺรหฺมโน ศัพท์เดิมเป็น พฺรหฺม
อาเทศ อ เป็น เป็น อุ ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สนาสุ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สนาสุ บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความ
ว่า เมื่อ พฺรหฺมศัพท์ แม้อยู่ในอุทาทรรณว่า พฺรหฺมา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อุ ด้วย
สูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สวิภัตติและนาวิภัตติ ฯ พฺรหฺมา ศัพท์เดิมเป็น พฺรหฺม ลง ลี ปฐมา
วิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อา ด้วย สฺยา จ, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ...^{๔๙๒} สุตร,

^{๔๘๘} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๔๘๙} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๙๐} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๔๙๑} กจ. ๑๑๗., ปทฐป. ๑๒๔.

^{๔๙๒} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๙๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๙๔} สูตร ฯ

ท่านอาจารย์ย่อมแสดงความไม่เป็น อุ อักษร ในบางอุทาหรณ์ (เช่น) พุรหมสฺส ศัพท์เดิมเป็น พุรหม ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉฺฌวิภัตติ, ลง ส อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๔๙๕} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๑๙๙, ๑๕๘. **สตฺถูปิตาทินมา สิสฺมี สิลโป จ.**

สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ ลง สิ ปฐมวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย สูตรนี้, ลบ สิ วิภัตติ ฯ ปิตา ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตา ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภاتا ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, กตฺตา ศัพท์เดิมเป็น กตฺต ลง สิ ปฐมวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อา และลบ สิ ด้วยสูตรนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สิสฺมี ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สิสฺมี บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุตแห่ง สตฺถุศัพท์เป็นต้น แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สตฺถุสฺส ฯเปฯ กตฺตฺสฺส ดังนี้ ไม่ต้องทำตามวิธีที่กล่าวไว้แล้ว ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สิวิภัตติ ฯ สตฺถุสฺส ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ, ปิตฺสฺส ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, ภาตฺสฺส ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, กตฺตฺสฺส ศัพท์เดิมเป็น กตฺต ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉฺฌวิภัตติ, ลง ส อาคม ด้วย **สาคโม เส**^{๔๙๖} สูตร ฯ

๒๐๐, ๑๕๙. **อญฺเญสฺวารตฺตํ.**

สตฺถาวํ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ ลง อํ ทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๔๙๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๔๙๘} สูตร ฯ ปิตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภาตฺวํ ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, ลง อํ ทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วยสูตรนี้ แล้วรัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปิตาทินมสิมฺหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพพ...**^{๔๙๙} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๔๙๓} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๙๔} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๙๕} กจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๔๙๖} กจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๔๙๗} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๔๙๘} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๔๙๙} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

หลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ สตฺถาเรหิ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง หิ ตติยวิภัตติและปัญจวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สุหิสฺวการิ เอ**^{๙๐๐} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ อุทาหรณ์ที่เหลือ เหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อญฺเญสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อญฺเญสุ บทไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุดแห่ง สตฺถุศัพท์เป็นต้น แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สตฺถา ฯ เป ฯ ภาตา ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อาร ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สวิภัตติเหล่านั้น ฯ สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ, ลง สิ ปฐมวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อา และลบ สิ ด้วย **สตฺถุ-ปิตาทีนมา สิสฺมิ สิลโป จ** สูตร ฯ ปิตา ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตา ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภาตา ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, ลง สิ ปฐมวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อา และ ลบ สิ ฯ

ท่านอาจารย์แสดงความไม่แน่นอนการอาเทศ อุ เป็น อาร ในบางอุทาหรณ์ เช่น สตฺถุสุส ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง ส จตุตถวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, ลง สุ อาคม ฯ ปิตุสุส ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, ภาตุสุส ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, กตฺตุสุส ศัพท์เดิมเป็น กตฺตุ ลง ส จตุตถวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, ลง สุ อาคม ด้วย **สาโคโม เส**^{๙๐๑} สูตร ฯ

๒๐๑, ๑๖๓. วา นมฺหิ.

สตฺถารานํ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง นํ จตุตถวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๙๐๒} สูตร, ที่มะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺ จ** สูตร ฯ ปิตฺรานํ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ ลง นํ จตุตถวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปิตาทีนมฺหิมิ** สูตร, แล้วที่มะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺ จ** สูตร ฯ อุทาหรณ์ที่เหลือ เป็นเช่นกับที่มีมาก่อน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บทไว้เพื่อให้ นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุดแห่ง สตฺถุศัพท์เป็นต้น อันมี นํ อยู่หลัง แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สตฺถานํ, ปิตฺวนํ, มาตฺวนํ, ภาตฺวนํ, กตฺตฺวนํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศสระที่สุดเป็น อาร ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ ฯ สตฺถานํ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ, ลง นํ จตุตถวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย

^{๙๐๐} กจจ. ๑๐๑, ปทรูป. ๘๐.

^{๙๐๑} กจจ. ๖๑, ปทรูป. ๘๖.

^{๙๐๒} กจจ. ๑๑., ปทรูป. ๑๔.

สตถุนตตญจ สูตร, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, ปิตุนํ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตุนํ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภตฺตุนํ ศัพท์เดิมเป็น ภตฺ, ลง นํ จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, ที่ฆะ อุ เป็น อุ ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตรฯ

๒๐๒, ๑๖๔. สตถุนตตญจ.

สตถุนํ ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง นํ จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, อาเทศ อุ เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร, อุทาหรณ์ที่เหลือเป็นเช่นกับที่มีในก่อนฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า วา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว วา บทไว้เพื่อให้ให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อสระที่สุดแห่ง สตถุศัพท์เป็นต้น อันมี นํ อยู่หนีปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า สตถารานํ, ฯเปฯ ธีตรานํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะ วาศัพท์ห้ามไว้ฯ สตถารานํ ศัพท์เดิมเป็น สตถุ, ลง นํ จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย **วา นมฺหิ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๐๓} สูตร, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตรฯ ปิตฺวานํ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตฺวานํ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภตฺวานํ ศัพท์เดิมเป็น ภตฺ, ธีตรานํ ศัพท์เดิมเป็น ธีตุ ลง นํ จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, ที่ฆะ อ เป็น อา ด้วย **สุนฺหิสฺส จ** สูตร ฯ

๒๐๓, ๑๖๒. อุ สสฺมี สโลโป จ.

สตถุ ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง ส จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, อาเทศสระที่สุดแห่ง สตถุศัพท์เป็น อุ และลบ ส วิภตฺติ ด้วยสูตรนี้ฯ สตถุสฺส ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง ส จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาโคโม เส**^{๙๐๔} สูตรฯ สตถุโน ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง ส จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล ด้วย **อิฆณฺณวณฺณา ฌลา**^{๙๐๕} สูตร, อาเทศ ส เป็น โน ด้วย **ฌลโต สสฺส โน วา**^{๙๐๖} สูตรฯ ปิตุ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ ลง ส จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, อาเทศ สระที่สุดแห่ง ปิตุ เป็น อุ และลบ ส วิภตฺติ ด้วยสูตรนี้ฯ เหมือนอย่างนั้น ภตฺตฺสฺส ศัพท์เดิมเป็น ภตฺ ลง ส จตฺตติวิภตฺติและจฺญสิวิภตฺติ, ลง สฺ อาคม ด้วย **สาโคโม เส** สูตรฯ ภตฺตฺโน ศัพท์เดิมเป็น ภตฺ ตั้งชื่อ ล และอาเทศ ส เป็น โน ฯ

^{๙๐๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๐๔} กจจ. ๖๑, ปทฐป. ๘๖.

^{๙๐๕} กจจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๙๐๖} กจจ. ๑๑๗., ปทฐป. ๑๒๔.

๒๐๔, ๑๖๗. สกมนุชาตาทินญจ.

สกมนุชาตุ ในคำว่า สกมนุชาตุ วิภโว อิว นี้ ศัพท์เดิมเป็น สกมนุชาตุ ลง ส จตุตถีวิภัตติและจตุตถีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดเป็น อุ และลบ ส วิภัตติ ด้วยสูตรนี้^{๙๐๗} นักศึกษาพึง ประกอบนัยแห่งศัพท์มี กตตุศัพท์เป็นต้น โดยนัยดังที่กล่าวไว้แล้ว ด้วยประการฉะนี้ คือ กตตุ ศัพท์เดิมเป็น กตตุ, คนตุ ศัพท์เดิมเป็น คนตุ, ทาตุ ศัพท์เดิมเป็น ทาตุ ลง ส จตุตถีวิภัตติ และจตุตถีวิภัตติ, อาเทศสระที่สุดเป็น อุ และลบ ส วิภัตติ ด้วยสูตรนี้^{๙๐๗}

๒๐๕, ๑๖๐. ตโต โยนโม ต.

สตถาโร ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง โย ปฐมาวิภัตติและทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญเญสวารตตํ** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๐๗} สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปิตาทินมา สิมฺหิ** สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระหลัง ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๐๘} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๐๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อุทาหรณ์ที่เหลือ เป็นเช่นกับที่กล่าวมาแล้ว

จตุโร ศัพท์เดิมเป็น จตุ ลง โย ปฐมาวิภัตติและทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์, ลง ร อาคม ด้วย **ยวมทนตรลา จาคุม** สูตร, หรือ ด้วย **เตสุ วุทธิ ฯเปฯ เทสา จ** สูตร, หรือด้วย **ยทนุปนุนา นิปาตนา สิขณฺณติ** สูตร, หรือด้วย “**ปัจจุยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขณฺณติ**” สูตร ได้ทุกเมื่อ ๙ อีกอย่างหนึ่ง อาเทศ สระที่สุดเป็น อูร ด้วย จศัพท์ ใน **โอสเร จ** สูตร ๙ คาโว ศัพท์เดิมเป็น โค ลง โย ปฐมาวิภัตติและทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วย **โยสุ จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุศัพท์, แยกพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙ อุโก ศัพท์เดิมเป็น ทู โลง โย ปฐมาวิภัตติและทุตติยาวิภัตติ, อาเทศ ทู เป็น อุก ด้วย จศัพท์ ใน **โยสุ ทูนิณฺ เทว จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น โอ, แยกพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๙

๒๐๖, ๑๖๕. ตโต สุมิมิ.

สตถุริ ศัพท์เดิมเป็น สตถุ ลง สุมิ สัตตมวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญเญสวารตตํ** สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **อาโร รสุสมิการ,**

^{๙๐๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๐๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๐๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

แยกพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **ปฺพ...**^{๙๑๐} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๑๑} สุตร ๕ ปิตริ ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตริ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภাত্রิ ศัพท์เดิมเป็น ภาค, ธีตริ ศัพท์เดิมเป็น ธีตุ, กตฺตริ ศัพท์เดิมเป็น กตฺตุ, วตฺตริ ศัพท์เดิมเป็น วตฺตุ ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตร, อาเทศ สุมิ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **อาโร รสฺสุมิการ** สุตร, แยกพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **ปฺพ...**^{๙๑๒} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๕ ภูวิ ศัพท์เดิมเป็น ภู ลง สุมิ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น อิ ด้วย ตโตศัพท์, ตั้ง อุ ชื่อ ล ด้วย **อิวณฺณวณฺณาณลา**^{๙๑๓} สุตร, อาเทศ ล เป็น อุว ด้วย **ณฺลानมฺยฺวา สเร วา** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๕

๒๐๗, ๑๖๑. **นา อา.**

สตฺถารา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๑๔} สุตร, อาเทศ นา วิภัตติเป็น อา ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระหลัง ด้วย **ปฺพ...**^{๙๑๕} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๑๖} สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๕ ปิตรา ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาตฺรา ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภাত্রา ศัพท์เดิมเป็น ภาค, ธีตฺรา ศัพท์เดิมเป็น ธีตุ ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ อุ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร, อาเทศ นา เป็น อา, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปิตาทินมสิมฺหิ** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๕ กตฺตารา, วตฺตารา เหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ๕

^{๙๑๐} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๑๑} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๑๒} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๑๓} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

^{๙๑๔} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๑๕} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๑๖} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

๒๐๘, ๑๖๖. อาโร รสุสมิกारे.

สตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ มีวิธีทำตัวเหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ๔ ปีติ ศัพท์เดิมเป็น ปีตุ, มาตริ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภาตริ ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ ลง สฺมี สัตตมวิภัตติ, อาเทศ ฤ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๑๗} สุตฺร, อาเทศ สฺมี เป็น อิ ด้วย **ตโต สฺมิมิ** สุตฺร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๑๘} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๑๙} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๔

๒๐๙, ๑๖๘. ปีตาทินมสิมฺหิ.

ปีตรา ศัพท์เดิมเป็น ปีตุ ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ ฤ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๒๐} สุตฺร, อาเทศ นา เป็น อา, รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๒๑} สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๒๒} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๔
มาตรာ ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ภาตรา ศัพท์เดิมเป็น ภาตุ, ธีตรา ศัพท์เดิมเป็น ธีตุ ลง นา ตติยาวิภัตติ, อาเทศ ฤ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, อาเทศ นา เป็น อา, รัสสะ อา เป็น อ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๔
ปีตโร ศัพท์เดิมเป็น ปีตุ, มาตโร ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ธีตโร ศัพท์เดิมเป็น ธีตุ ลง โย ปฐมวิภัตติและทุติยาวิภัตติ, อาเทศ ฤ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย **ตโต โยโนโม ตู** สุตฺร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย ปีตาทินมสิมฺหิ, อาเทศ ฤ เป็น อาร ด้วย **อญฺเญสฺวารตฺตํ** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, อาเทศ นา เป็น อา, รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๔

^{๙๑๗} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๑๘} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๑๙} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๒๐} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๒๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๒๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

วิธีสูตร เพื่อให้นักศึกษาได้รู้ถึงการอาเทศเป็น อักษร, คือ วิธีสูตรที่ชื่อว่า อิการาทะสัณญาปณัตถะนั้น เพราะฉะนั้น วิธีสูตรนั้นมีการให้นักศึกษาได้รู้ถึงการอาเทศเป็น อักษรเป็นประโยชน์ ฯ มาติโต ศัพท์เดิมเป็น มาตุ ลง โต ปัจจัย ด้วย **กวจิ โต ปญจมยตเถ** สูตร, ตั้ง โต ชื่อวิภัติ ด้วย **ตวาทโย วิภตติสญญา** สูตร, อาเทศ อู เป็น อี ด้วย อาสิมฺหิศัพท์ ฯ ปิตโต ศัพท์เดิมเป็น ปิตุ, มาติโต ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ทูหิตโต ศัพท์เดิมเป็น ทูหิตุ ลง โต ปัจจัย, ตั้ง โต ชื่อวิภัติ ด้วย **ตวาทโย วิภตติสญญา** สูตร, อาเทศ อู เป็น อี ด้วย อสิมฺหิศัพท์ ฯ

๒๑๐, ๒๓๔. ตยาดยีนํ ตกาโร ตวตตํ วา.

ตวยา ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ ตุมฺหศัพท์กับ น เป็น ตยา ด้วย **นามฺหิ ตยามยา** สูตร, อาเทศ ตอักษร เป็น ตว ด้วยสูตรนี้ ฯ ตยา ศัพท์เดิม เป็น ตุมฺห ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ ตุมฺหศัพท์ กับ นา เป็น ตยา ด้วย **นามฺหิ ตยามยา** สูตร ฯ ตยิ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง สฺมี สัตตมวิภัติ, อาเทศ ตุมฺหศัพท์ กับ สฺมี เป็น ตยิ ด้วย **ตุมฺหมหากํ ตยิมยิ** สูตร, อาเทศ ตอักษร เป็น ตว ด้วยสูตรนี้ ฯ ตยิ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง สฺมี สัตตมวิภัติ, อาเทศ ตุมฺห กับ สฺมี เป็น ตยิ ด้วย **ตุมฺหมหากํ ตยิมยิ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตสํ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร ? ตอบว่า ลูกศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตสํ บทไว้เพื่อให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อตอักษร แม้มีอยู่ในอุทธารณทั้งหลายว่า ตวํ ตวํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ตอักษร เป็น ตว ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ตยาดยิปททั้งหลายเหล่านั้น ฯ ตวํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง ลี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ ตุมฺหศัพท์ พร้อมกับวิภัติเป็น ตวํ ด้วย จศัพท์ ใน **ตวมนํ สิมฺหิ จ** สูตร ฯ ตวํ ศัพท์เดิมเป็น ตุมฺห ลง อํพุตติยาวิภัติ, อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตวํ ด้วย **ตวมนญจนา** สูตร ฯ

จบปริเฉทที่ ๓ ในนามรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

๔.๒.๔ ปริเฉทที่ ๔ ในนามรูปทีปนี

๒๑๑, ๑๒๖. อตฺตนฺโต หิสฺมิมนตฺตํ.

อตฺตเนหิ ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง หิ ตติยาวิภัติและปัญจมีวิภัติ, อาเทศ อ เป็น อน ด้วยสูตรนี้, อาเทศที่สุดศัพท์ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺสวกาโร เอ^{๓๒๓}** สูตร, นำพยัญชนะ

^{๓๒๓} กจจ. ๑๐๑, ปทฐป. ๘๐.

ประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๙๒๔} สูตร ฯ อตฺตเนภี ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง หิ ตติยาวิภัติและ
ปัญจมีวิภัติ, อาเทศ อ เป็น อน, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร** เอ สูตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ หิ เป็น ภิ ด้วย **สฺมาหิ** ฯเปฯ มฺหิ วา
สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อตฺตโน ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อตฺตโน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า
เมื่อวิภัติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ราเชหิ, ราเชภี ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้
เพราะความไม่มีแห่งสระที่สุดของ อตฺตศัพท์ ฯ ราเชหิ ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง หิ ตติยาวิภัติ
และปัญจมีวิภัติ, อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร** เอ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ราเชภี ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง หิ ตติยาวิภัติและปัญจมีวิภัติ,
อาเทศ อ เป็น เอ ด้วย **สฺหิสฺวกาโร** เอ สูตร, อาเทศ หิ เป็น ภิ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า หิสฺมึ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว หิสฺมึ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ
สระที่สุด แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า สโก, ฯเปฯ สเก ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความ
ไม่มีแห่ง วิภัติ ฯ สโก ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง สิ ปฐมวิภัติ, ลง ก อาคม ด้วย สพฺพโต
ศัพท์, อาเทศ อตฺตศัพท์ เป็น ส ด้วยอนัตตังภาวนีเทศ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร,
แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๒๕} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๒๖}
สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ สกา ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง โย
ปฐมวิภัติ, ลง ก อาคม, อาเทศ อตฺต เป็น ส, อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ**
สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**
สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ สกั ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง อํ ทุตติยา
วิภัติ, ลง ก อาคม, อาเทศ อตฺต เป็น ส, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร,
ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ
สเก ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง โย ทุตติยาวิภัติ, ลง ก อาคม, อาเทศ อตฺต เป็น ส, อาเทศ โย
เป็น เอ ด้วย **สพฺพโยนินมาเอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระ
หน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

^{๙๒๔} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๙๒๕} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๙๒๖} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

๒๑๒, ๑๒๙. **ตโต สุมิ นิ.**

อตฺตนิ ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, อาเทศ สุมิ เป็น นิ ฯ

การห้ามนิเทศเป็นประโยชน์แก่วิสูตรใด วิสูตรนั้นชื่อว่า อวธารณัตถะ ฯ สเก ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง สุมิ สัตตมวิวัตติ, ลง ก อาคม, อาเทศ อตฺตศัพท์ เป็น ส ด้วย อนตฺตมิตินิเทศ, อาเทศ สุมิ เป็น เอ ด้วย **สุมาสุมินิ** วา^{๑๒๗} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๑๒๘} สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๒๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๓๐} สูตร ฯ

๒๑๓, ๑๒๗. **สสส โน.**

อตฺตโน ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง ส จตฺตถวิวัตติและจตุตถวิวัตติ, อาเทศ ส เป็น โน ฯ

๒๑๔, ๑๒๘. **สุมานา.**

อตฺตนา ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง สุมานา ปัญจวิวัตติ, อาเทศ สุมานา เป็น นา ฯ

นักศึกษาย่อมอาเทศ สุมานวิวัตติเป็น นา ได้เลย เพราะ อตฺตศัพท์ ในสูตรว่า **อมห ตุมหนตฺราขพรหมตตสขสตุฏฺฐิปาทีหิ สุมานาว** ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงปรารภการโจทก์ที่ไม่มีอยู่ในระหว่างศัพท์ที่ซ่อนเร้นนี้ข้อความไว้ว่า กิมตฺถมิมิ อธิติ ดังนี้ จึงกล่าวว่ ปุณ ตโตคุณเณน ดังนี้ เป็นต้น ฯ ด้วยการถือเอา **สุมานา** สูตรไว้อีก อาเทศ ตอักษรที่สุดแห่ง อตฺตศัพท์ เป็นรอักษรได้ ในเพราะวิวัตติทั้งปวง เช่น อตฺตร โศ ศัพท์เดิมเป็น อตฺตลง สอิ ปฐมาวิวัตติ, อาเทศ ต เป็น ร ด้วย **สุมานา** สูตร, อาเทศ สอิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๑๓๑} สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๓๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๓๓} สูตร ฯ อตฺตรหิ ศัพท์เดิมเป็น อตฺตลง อํ ทุตติยาวิวัตติ, อาเทศ ต เป็น ร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

^{๑๒๗} กจ. ๑๐๘, ปทฐป. ๙๐.

^{๑๒๘} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๒๙} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๓๐} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๓๑} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๓๒} กจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๓๓} กจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๒๑๕, ๑๔๑. ฌลโต จ.

อคฺคินา ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ สุมา เป็น นา ด้วยสูตรนี้, ทณฺฑินา ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ สุมา เป็น นา, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ รสสเมกวจนโยสวปี จ^{๑๓๔}** สูตร, อุทาหรณ์ที่เหลือเป็นเช่นกับที่กล่าวในก่อน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สุมา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สุมา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ ฌ แม้มืออยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคโย, มฺนโย, อิสโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สุมาวิภัตติ ฯ อคฺคโย ศัพท์เดิมเป็น อคฺคิ, มฺนโย ศัพท์เดิมเป็น มฺนิ, อิสโย ศัพท์เดิมเป็น อิสสิ ลง โย ปฐมวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ ฌ เป็น อ ด้วย **โยสวกตรสโส โฉ** สูตร ฯ

๒๑๖, ๑๘๐. ฃปโต สฺมี ยํ วา.

กณฺฎายํ ศัพท์เดิมเป็น กณฺฎ, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...^{๑๓๕}** สูตร, ลปสฺระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...^{๑๓๖}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๑๓๗}** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง สฺมี สัตตมีวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฃ ด้วย **อา โฆ** สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น ยํ ด้วยสูตรนี้ ฯ กณฺฎาย ศัพท์เดิมเป็น กณฺฎ ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...^{๑๓๕}** สูตร, ลปสฺระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...^{๑๓๖}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๑๓๗}** สูตร, ลง สฺมี สัตตมีวิภัตติ, ตั้ง อา ชื่อ ฃ, อาเทศ สฺมี เป็น อาย ด้วย **ฃโต นาทีนํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...^{๑๓๕}** สูตร, ลปสฺระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...^{๑๓๖}** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...^{๑๓๗}** สูตร ฯ รตฺติยํ ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ ลง สฺมี สัตตมีวิภัตติ, ตั้งอิติลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติขยา โป^{๑๓๘}** สูตร, อาเทศ สฺมี เป็น ยํ ด้วยสูตรนี้ ฯ รตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น รตฺติ ลง สฺมี สัตตมีวิภัตติ, ตั้งอิติลึงค์ชื่อ ป, อาเทศ สฺมี เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ อิตฺติยํ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺติ ลง

^{๑๓๔} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๑๓๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๓๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๓๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๓๘} กจจ. ๕๙., ปทฐป. ๑๘๒.

สุมี สัตตมวิวัฏติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ รสฺส ฯเปฯ ปี จ**^{๙๓๙} สูตร, อาเทศ สุมี เป็น ยัม ด้วยสูตรนี้ ฯ อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ ลง สุมี สัตตมวิวัฏติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี, อาเทศ สุมี เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ฯ อุทาหรณ์ว่า วรุญ, วรุยา, ยาคุญ, ยาคูยา, ก็เหมือนกับคำที่มีมาก่อน ฯ

๒๑๗, ๑๙๙. โยโน นิ นปุสเกหิ.

อญฺจนิ ศัพท์เดิมเป็น อญฺจ ลง โย ปฐมาวิวัฏติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วย สูตรนี้, ทิฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสฺ ๒เปฯ ทิฆํ** สูตร ฯ ตั้ง อี ชื่อ ฉ, ลบ โยวิวัฏติ ด้วย **ขปโต จ โยโน โลโป**^{๙๔๐} สูตร, ทิฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสฺ ๒เปฯ ทิฆํ** สูตร, วิธีทำตัวที่เหลือ เช่นเดียวกับที่กล่าวมาก่อน ฯ อุทาหรณ์แห่งหุตยาวิวัฏติ บัณฺฑิตกัฬิงฺทราด้วยประการฉะนี้ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า นปุสเกหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว นปุสเกหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ โยวิวัฏติ แม้อยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิตฺติโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง นปุสกลิงค์ ฯ อิตฺติโย ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถิ ลง โย ปฐมาวิวัฏติ, ตั้งอิตถิลิงค์ ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ๒เปฯ ปี จ**^{๙๔๑} สูตร ฯ

๒๑๘, ๑๙๖. อโต นิจฺจ.

ยานิ ศัพท์เดิมเป็น ย ลง โย ปฐมาวิวัฏติ, อาเทศ โย เป็น นิ ด้วยสูตรนี้, ทิฆะ อี เป็น อี ด้วย **โยสฺ ๒เปฯ ทิฆํ** สูตร ฯ ยานิ ศัพท์เดิมเป็น ย ลง โย หุตยาวิวัฏติ, อาเทศ โย เป็น นิ, ทิฆะ อี เป็น อี ฯ อุทาหรณ์ว่า ตานิ, ตานิ เหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ กานิ ศัพท์เดิมเป็น กิ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย **กิสฺส ก เว จ** สูตร, วิธีที่เหลือเหมือนที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ อุทาหรณ์ว่า ฆยานิ, ฐปานิ เหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ

๒๑๙, ๑๙๕. สี.

สพฺพํ ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ, ยัม ศัพท์เดิมเป็น ย, ตัม ศัพท์เดิมเป็น ต ลง สิ ปฐมาวิวัฏติ, อาเทศ สิ เป็น อัม ฯ กัม ศัพท์เดิมเป็น กิ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย จศัพท์, อาเทศ สิ เป็น อัม, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๔๒} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย

^{๙๓๙} กจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๙๔๐} กจ. ๑๑๘., ปทฐป. ๑๔๖.

^{๙๔๑} กจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๙๔๒} กจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

สร...^{๙๔๓} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๙๔๔} สูตร ฯ จิตต์ ศัพท์เดิมเป็น จิตต, รูป ศัพท์เดิมเป็น รูป ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อ, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๒๒๐, ๗๔. เสสโต โลปี คสิปี.

ศัพท์ทั้งหลายเหล่านี้คือ ค และ ลี ที่อยู่หลังจากลึงค์ที่แสดงไว้แล้วนั้น คือหลังจากลึงค์ที่เหลือจากศัพท์ที่แสดงแล้วด้วยสูตรทั้งหลายว่า **สี, โส, สุยา จ, อา สิมฺหิ, อนปฺสเก** ปฺมนตฺสสาสิมฺหิ, **สขโต คสุเส วา, ขมเต จ, อวณฺณมา จ เค, และด้วย พฺรหฺมโต ตสุส จ** เป็นต้นนี้ ย่อมถึงการลบ ฯ โภติ ศัพท์เดิมเป็น ภาวนต, ลง อีปัจจัย ด้วย **นทาติโต วา อี** สูตร ฯ อาเทศ ภาวนต เป็น โภต ด้วย **ภวโต โภโต** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๔๕} สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๔๖} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๔๗} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **ฉลปา รสฺส,** ลบ ค ด้วยสูตรนี้ ฯ อิตถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **ฉลปา รสฺส,** ลบ ค ฯ สา ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ต อักษรเป็น ส ด้วย **เอตเตสฺ โต** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลบ ลี ด้วยสูตรนี้ ฯ อิตถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, ลบ ลี ด้วยสูตรนี้ ฯ โภ ศัพท์เดิมเป็น ภาวนต ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ ภาวนตศัพท์เป็น โภ ด้วย **โภ เค ตฺ** สูตร, ลบ ค ด้วยสูตรนี้ ฯ ทณฺฑิ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑิ ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ตั้ง อี ชื่อ ฉ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **ฉลปา รสฺส** สูตร, ลบ ค ฯ โส ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ส ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ต เป็น ส ด้วย **เอตเตสฺ โต**

^{๙๔๓} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๙๔๔} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๙๔๕} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๙๔๖} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๙๔๗} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร ๗ ทณฺที ศัพท์เดิมเป็น ทณฺที ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ๗ ในคำว่า โภ สตฺถ, สตฺถ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย **อการปิตาทุยนฺตานมา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย อากาโร वा สูตร, ลบ ค ๗ ในคำว่า โภ สตฺถา, สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ ลง ลี อาลปนะ, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา, ลบ ค ๗ โภ ราช, ราช ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทิฆะ อ เป็น อา, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย อากาโร वा ๗ ในคำว่า โภ ราชา, ราชา ศัพท์เดิมเป็น ราช, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทิฆะ อ เป็น อา, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย **อการปิตาทุยนฺตานมา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **อากาโร वा** สูตร ๗ ในคำว่า โภ ราช, ราช ศัพท์เดิมเป็น ราช, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทิฆะ อ เป็น อา, ลบ ค,

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เสสโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เสสโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สิริวิภัตติ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า ปุริโส คจฺจติ ดังนี้ ไม่ต้องลบ ค ด้วยสูตรนี้ เพราะวิภัตติ เหล่านั้นไม่ได้อยู่หลังจากสูตรที่เหลือ ๗ ปุริโส ศัพท์เดิมเป็น ปุริส ลง ลี ปฐมาวินิตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร**... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สูตร ๗

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า คสิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว คสิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ วิภัตติ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า อิตฺติยา สตฺถุสฺส ดังนี้ ไม่ต้องลบ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ค และ ลี เหล่านั้น ๗ อิตฺติยา ศัพท์เดิมเป็น อิตฺตี ลง นา ตติยาวิภัตติ, ตั้งอิตฺตีลึงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตฺติยา** ไป^{๙๔๘} สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ รสฺส**...^{๙๔๙} สูตร, อาเทศ นา เป็น ยา ด้วย **ปโต ยา** สูตร ๗ สตฺถุสฺส ศัพท์เดิมเป็น สตฺถ ลง ส จตุตถีวิภัตติและฉกฺขวิภัตติ, ลง สฺ อากม ด้วย **สาคโม เส**^{๙๕๐} สูตร ๗

^{๙๔๘} กจฺจ. ๕๙, ปทฺฐป. ๑๘๒.

^{๙๔๙} กจฺจ. ๘๕., ปทฺฐป. ๑๑๔.

^{๙๕๐} กจฺจ. ๖๑, ปทฺฐป. ๘๖.

สหภาพสมาวุโสปสคคณิปาตาทิหิ จ.

นิบาตเหล่านี้คือ ยถา ตถา เอว ย่อมเป็นไปในปฏิกาคัตตะ ฯ นิบาต คือ ยถา ในอรรถว่า การประกอบความปรารถนาให้ถึงความบังคับและแสดง ฯ นิบาตว่า เอว อรรถว่า ยกขึ้นแสดงและชื่อเป็นต้น ขลัคค์พท์เป็นปฏิเสธและอวธารณ ใช้ในอรรถว่า ฯ โจนินบาต ใช้แม้ในการห้าม ฯ บทว่า ยตฺรและตตฺร นี้ มี ตฺรปัจจัยเป็นที่สุด ใช้ใน

๙๕๒ กจ.จ. ๑๐., ปท.ร.ป. ๑๒.

อรรถว่า ห้าม ฯ อโห เป็นไปในอรรถว่า ไม่ได้แสดง ฯ อถ วา นิบาต ใช้ในอรรถว่า คำถามและแสดงอรรถอย่างอื่น ฯ หิ นิบาต ใช้ในอรรถว่า เหตุ และ อวธารณะ ฯ ตู นิบาต ใช้ในอรรถว่า วิเศษเหตุและการห้ามเป็นต้น ฯ จ นิบาต ใช้ในอรรถว่า สมุจจยทวันทะ อิตเรตรโยคสมาหาร และอวธารณะเป็นต้น ฯ วา นิบาต ใช้ในอรรถว่า วิกัปปะ อุปมา รวบรวมและการกล่าวด้วยวิธีที่กำหนดไว้ ฯ โว นิบาต หิ นิบาต และอหนิบาตทั้ง ๓ คำนี้ ใช้ในอรรถว่า ทำบทให้เต็ม ฯ เอว นิบาต ใช้ในอรรถว่า ยกขึ้นแสดง ฯ โห นิบาต ใช้ในอรรถว่า ตำหนิและแปลกใจ ฯ อโห นิบาต ใช้ในอรรถว่า ตำหนิ และสรรเสริญ ฯ เห อเห रे हरे และ ओरे นิบาต ทั้ง ๕ นี้ ใช้ในอรรถว่า ร้องเรียก ฯ นักศึกษาพึงประกอบการลบบัณฑิตทั้งหลายที่อยู่หนปลายจากนิบาตทั้งหลาย มี เอว เป็นต้น ฯ

๒๒๒, ๓๒๗. ปุมสุส ลิงคาคีสุ समासेसु.

สระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์อันมี ลิงคศัพท์เป็นต้นอยู่บทหลัง คือเป็นบทอยู่ข้างหลังอันเป็นไปในสมาส ย่อมถึงการลบ ฯ นักศึกษาตั้งบทไว้ว่า ปุมสุส ลิงคํ ดังนี้ ตั้งชื่อเป็น อมาทิตป-
ปฐิสสมาส ด้วย อมาทโย พรปเทภี สูตร, ลบบัณฑิตทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา ^{๙๕๓} จ
สูตร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสุส สูตร, ลบสระที่สุดแห่ง ปุมศัพท์ ด้วย
สูตรนี้ ฯ ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ มอักษร เป็น นิคหิต ด้วย อโหม นิคคหิต ฌลเปหิ ^{๙๕๔} สูตร,
ลบนิคหิต ด้วย พยญเน จ สูตร, ทำ ล สทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ประเทวภาโว จาเน
สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทุธิตสมาส ฯเปฯ ที่สุ จ ^{๙๕๕} สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ ลี
เป็น อ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... ^{๙๕๖} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระ
หลัง ด้วย สร... ^{๙๕๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... ^{๙๕๘} สูตร ฯ ในคำว่า ปุม
ภาโว มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า ความเป็นแห่งบุรุษนี้ ตั้งชื่อเป็น อมาทิตปฐิสสมาส ลบ
บัณฑิตทั้งหลาย, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ ฯเปฯ นุตสุส สูตร, ลบ อักษร ด้วย
สูตรนี้, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ มอักษร เป็น นิคหิต, อาเทศนิคหิตเป็นที่สุดวรรค ด้วย วคฺคनुต-
วา วคฺเค สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทุธิต ฯเปฯ สุ จ สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ ลี

^{๙๕๓} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๙๕๔} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๙๕๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๙๕๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๕๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๕๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ นักศึกษาตั้งบทไว้ว่า ปุมา จ โส โกกิโธ จาติ ดังนี้ ตั้งชื่อเป็นกัมมธรรยสมาส ด้วย ทวิปเท ฯเปฯ รโย สุตร, ลบวิภัติ, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ... สุตร, ลบ จศัพท์ ด้วย วุตตตฤตา เป็นต้น, ลบสระที่สุดแห่ง ปุมาศัพท์ด้วย สุตรนี้, ตั้ง อุ ชื่อ ล, อาเทศ ม เป็น นิคหิต, อาเทศ นิคหิตเป็นที่สุดวรรค ด้วย วคฺคนตํ วา วคฺเค สุตร, ตั้งเป็นนามด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สุ จ สุตร, ลง สิ ปฐมวิภัติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปุมาสุส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปุมาสุส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อถึงจุลศัพท์ ในสมาส แม้มีอยู่ในอุทธานรณทั้งหลายว่า อิตฺถิลิงค์, นปฺสกลิงค์ ดังนี้ ไม่ต้องลบสระที่สุด ด้วยสุตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ปุมาศัพท์ ฯ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทว่า อิตฺถียา ลิงค์ ดังนี้ ตั้งเป็นทุตติยาตปฺริสสมาส ด้วย อมาทโย ปฺรปเทภี สุตร, ลบวิภัติทั้งหลาย ด้วย เตสํ ฯเปฯ ปา จ สุตร, ตั้งเป็น ปกติ ด้วย ปกติ... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต... สุตร, ลง สิ ปฐมวิภัติ, อาเทศ สิ เป็น อํ ด้วย สึ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ เมื่อนักศึกษที่ตั้งบทไว้ว่า นปฺสกลิงค์ ดังนี้ ตั้งเป็นอมาทิตปฺริสสมาส ด้วย อมาทโย ฯเปฯ เทภี สุตร, ลบวิภัติ, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต... สุตร, ลง สิ ปฐมวิภัติ, อาเทศ สิ เป็น อํ ด้วย สึ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ลิงฺคาทีสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณอนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ลิงฺคาทีสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อปุมาศัพท์ ในสมาส แม้มีอยู่ในอุทธานรณว่า ปุมาตฺถิ ดังนี้ ไม่ต้องลบสระที่สุด ด้วยสุตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ลิงคศัพท์เป็นต้น ฯ นักศึกษที่ตั้งบทว่า ปุมา จ อิตฺถิ จ ดังนี้ ตั้งเป็นทวันทสมาส ด้วย นามานํ สมุจฺจโย ทวฺนโท สุตร, ลบวิภัติ ด้วย เตสํ ฯเปฯ โลปา จ สุตร, ลบ จศัพท์ ด้วย วุตตตฤตานมปโยโค สุตร, ทำสระที่สุดทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกติ จสฺส สรณฺตสฺส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า

ปกติสละหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสละหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤติ...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า สมาสสุ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว สมาสสุ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อปุมศัพท์ ที่อยู่เบื้องหลังจากลิงค์ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า ปุมสุส ลิงค์ ดังนี้ ไม่ต้องลบสละที่สุด ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง สมาสทั้งหลาย ฯ ในคำว่า ปุมสุส ลิงค์, ลิงค์ ศัพท์เดิมเป็น ลิงค์ ลง สี ปฐมาวิภัติ, อาเทศ สี เป็น อ ด้วย **สี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสละ ด้วย **ปุพ...** สูตร, ลบสละหน้า ปกติสละหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสละหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๒๒๓, ๑๘๘. อัยมีโต ปสณฺณโต.

อาเทศ อวิภัติที่อยู่หนปลายจากอิตถิลิงค์ที่ตั้งชื่อ ป นี่เป็น ย ได้บ้าง ฯ อิตถีย ศัพท์เดิมเป็น อิตถี ลง อ พุติยาวิภัติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิยา** ไป^{๑๕๙} สูตร, อาเทศ อ เป็น ย ด้วยสูตรนี้, รัสสะ อี เป็น อ ด้วย **อโ** ฯเปฯ **ปิ จ**^{๑๖๐} สูตร ฯ อิตถี ศัพท์เดิมเป็น อิตถี ลง อ พุติยาวิภัติ, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป, รัสสะ อี เป็น อ ด้วย **อโ** ฯเปฯ **ปิ จ** สูตร, อาเทศ อ เป็น นิคหิต ด้วย **อโ** ฯเปฯ **เปหิ**^{๑๖๑} สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ปสณฺณโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ปสณฺณโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ อิการันต์ มี อ วิภัติอยู่หนปลาย แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า ทณฺฑิน, โภคิน ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่งอิตถิลิงค์ที่ตั้งชื่อ ป ฯ ทณฺฑิน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง อ พุติยาวิภัติ, ตั้ง อี ชื่อ ณ ด้วย **อิณณ** ฯเปฯ **ณลา**^{๑๖๒} สูตร, รัสสะ อี เป็น อ ด้วย **อโ** ฯเปฯ **ปิ จ** สูตร, อาเทศ อวิภัติเป็น น ด้วย **น ฌโต** กตรสฺสา สูตร, โภคิน ศัพท์เดิมเป็น โภคี ลง อ พุติยาวิภัติ, ตั้งชื่อ ณ, รัสสะ อี เป็น อ, อาเทศ อ เป็น น ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า อ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว อ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา รู้เนื้อความว่า เมื่อ อี

^{๑๕๙} กจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๑๖๐} กจ. ๘๕, ปทฐป. ๑๑๔.

^{๑๖๑} กจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๑๖๒} กจ. ๕๘, ปทฐป. ๒๙.

การันต์ที่ชื่อ ป แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า อิตถิหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อัมภัตติ ฯ อิตถิหิ ศัพท์เดิมเป็น อิตถิ ลง หิ ตติยาวิภัตติและปัญจมีวิภัตติ, ตั้งอิตถิลึงค์ ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา โป** สูตร ฯ

๒๒๔, ๑๕๓. นั ฌโต กตรสฺสา.

ทณฺฑินิ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, โภคินิ ศัพท์เดิมเป็น โภคี, ลง อัม ทุติยาวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อิ, อาเทศ อัม เป็น นัม ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ฌโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ฌโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ อัม วิภัตติที่อยู่หลังจากสระที่ทำการรัสสะ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า เวสฺสภุ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ฌ ฯ เวสฺสภุ ศัพท์เดิมเป็น เวสฺสภุ ลง อัม ทุติยาวิภัตติ, ตั้ง อุ ชื่อ ล, รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑^{๙๖๓}** สูตร, อาเทศ อัม เป็น นิคหิต ด้วย **อโฆ ฯเปฯ เปหิ^{๙๖๔}** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กตรสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กตรสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ อัม วิภัตติที่อยู่หลังจาก ฌ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า กุจฺฉิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง การกระทำรัสสะ ฯ กุจฺฉิ ศัพท์เดิมเป็น กุจฺฉิ ลง อัม ทุติยาวิภัตติ, ตั้ง อิ ชื่อ ฌ, อาเทศ อัม เป็น นิคหิต ด้วย **อโฆ นิคฺคหิตฺ ฯเปฯ เปหิ** สูตร ฯ

๒๒๕, ๑๕๑. โยนํ นิ.

ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง โย ปฐมวิภัตติ, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อิ ด้วย **อโฆ ฯเปฯ ปี ๑^{๙๖๕}** สูตร, อาเทศ โย เป็น โน ด้วยสูตรนี้ ฯ อุทาหรณ์ว่า โภคิโน ก็เหมือนกับที่กล่าวแล้วในก่อน ฯ โภคิโน ในคำว่า เห โภคิโน ศัพท์เดิมเป็น โภคี ลง โย อาลปนะ ด้วย **อาลปน ๑** สูตร, ตั้ง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อิ, อาเทศ โย เป็น โน ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กตรสฺสา ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กตรสฺสา บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ โย วิภัตติที่อยู่หลังจาก ฌ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า อคฺคโย, มุนโย, อิสโย ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง รัสสะที่กระทำแล้ว ฯ อคฺคโย ศัพท์เดิม

^{๙๖๓} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

^{๙๖๔} กจจ. ๘๒, ปทฐป. ๑๔๙.

^{๙๖๕} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

เป็น อคฺติ ลง โย ปฐมาวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ ฌ เป็น อ ด้วย **โยสฺวกตรสฺสโธ โฌ** สูตร ฯ มนโย ศัพท์เดิมเป็น มฺนิ, อีสโย ศัพท์เดิมเป็น อีสฺย ลง โย ปฐมาวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ ฌ เป็น อ ด้วย **โยสฺวกตรสฺสโธ โฌ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ฌโต ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ฌโต บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อโย วิภตฺติที่อยู่หลังจากรัสสะที่กระทำแล้ว แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า สยมฺภุโน ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ฌ ฯ สยมฺภุโน ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ ลง โย ปฐมาวิภตฺติ, ตັง อู ชื่อ ล, รัสสะ อู เป็น อู ด้วย **อโฆ ๒เปฯ ปี จ** สูตร, อาเทศ โย เป็น โน ด้วย **ลโต โวกาโร จ**^{๙๖๖} สูตร ฯ ปาฐะว่า สยมฺภุโว ก็มีใช้อยู่บ้าง ฯ สยมฺภุโว ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ ลง โย ปฐมาวิภตฺติ, ตັง อู ชื่อ ล, รัสสะ อู เป็น อู, อาเทศ โย เป็น โว ด้วย **ลโต โวกาโร จ** สูตร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า โยโน ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว โยโน บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อฌ ที่ทำรัสสะแล้ว แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า ทณฺฑิโน, โภคิโน ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง โย วิภตฺติทั้งหลาย ฯ ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี, โภคิโน ศัพท์เดิมเป็น โภคี ลง นา ตติยาวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ๒เปฯ ปี จ** สูตร ฯ

๒๒๖, ๑๕๔. สุมิ นิ.

ทณฺฑิโน ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง สุมิ สัตตมวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **อโฆ ๒เปฯ ปี จ**^{๙๖๗} สูตร, อาเทศ สุมิ เป็น นิ ด้วยสูตรนี้ ฯ โภคิโน ศัพท์เดิมเป็น โภคี ลง สุมิ สัตตมวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, รัสสะ อี เป็น อี, อาเทศ สุมิ เป็น นิ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กตรสฺส ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กตรสฺส บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ สุมิ วิภตฺติ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า พุยาธิมุหิ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง รัสสะที่กระทำแล้ว ฯ พุยาธิมุหิ ศัพท์เดิมเป็น พุยาธิ ลง สุมิ สัตตมวิภตฺติ, ตັง อี ชื่อ ฌ, อาเทศ สุมิ เป็น มฺหิ ด้วย **สฺมาหิสฺมินํ มหาภิมฺหิ วา** สูตร ฯ

^{๙๖๖} กจจ. ๑๑๙, ปทฐป. ๑๕๕.

^{๙๖๗} กจจ. ๘๕., ปทฐป. ๑๑๔.

๒๒๗, ๒๗๐. กิศฺส ก เว จ.

กุ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง วปัจจัย ด้วย **กิ สฺมา โว จ** สูตร, อาเทศ กิศัพท์เป็น ก ด้วยสูตรนี้ ๔ ตั้ง ว ปัจจัย ชื่อวิวัตติ ด้วย **ตฺวาทโย วิมุตติสญญาโย** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๖๘} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๖๙} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๗๐} สูตร ๔

บทว่า อวปัจเจยปี ได้แก่ ปัจจัยแม่อื่นจาก ว ปัจจัย อยู่หนปลาย ๔ โก ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง สิ ปฐมาวิวัตติ, อาเทศ กิศัพท์เป็น ก ด้วย จศัพท์, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ ถัด ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง ถิ ปัจจัย ด้วย **กิมิเมหิ ถิ** สูตร, อาเทศ กิศัพท์เป็น ก ด้วย จศัพท์, ลง นา ตติยวิวัตติ, ลบ นา ด้วย สพฺพาสมาวุโส ๔ เปฯ ที่หิ จ สูตร ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เว ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า คุณก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เว บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ กิ ศัพท์ แม้มียอยู่ในอุทาหรณ์ว่า กุโต อาคโตสิ ตฺวํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ว ปัจจัย ๔ กุโต ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง โต ปัจจัย ด้วย กฺวจิตฺโต ปณฺณมฺยตฺเต สูตร, อาเทศ กิศัพท์เป็น กุ ด้วย **ตฺรโตเถสฺส จ** สูตร ๔

๒๒๘, ๒๗๒. กุ หิหฺส จ.

กุหิ, กุหิ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง หิ, หิ ปัจจัย ด้วย **หิหฺสญฺญํ** สูตร, อาเทศ กิศัพท์เป็น กุ ด้วยสูตรนี้ ๔

เพราะปัจจัยแม่อื่น ก็อาเทศ กิศัพท์เป็น กุ ได้ ๔ กุหิญฺญํ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง หิญฺญํ ปัจจัย ด้วย **หิหฺสญฺญํ** สูตร, อาเทศ กิ เป็น กุ ด้วย จศัพท์ ๔

๒๒๙, ๒๒๖. เสเสสฺส จ.

วิวัตติด้วย ปัจจัยด้วย ชื่อว่า วิวัตติและปัจจัย ๔ โก ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง สิ ปฐมาวิวัตติ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิวัตติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๙๗๑} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๗๒} สูตร,

^{๙๖๘} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๖๙} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๗๐} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๗๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๙๗๓} สูตรฯ ถ้า ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง ถึ ปัจจัย ด้วย กิมเมหิ ถึ สูตร, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, ลง สิ ปฐมาวิภัติ, ลบ สิ ด้วย **สพฺพาสมา ๒เปฯ ทิหิ จ** สูตรฯ ถ้า ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง อํ ทุตติยาวิภัติ, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตรฯ ถ้า ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง ถึ ปัจจัย, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, ลง อํ ทุตติยาวิภัติ, ลบ อํ ด้วย **สพฺพาสมา ๒เปฯ ทิหิ จ** สูตรฯ

๒๓๐, ๒๖๒. ตฺรโตเถสุ จ.

กฺตร ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง ตฺรปัจจัย ด้วย **ตฺรถ สดฺต ๒เปฯ เมหิ** สูตร, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, ตັง ตฺรปัจจัย ชื่อวิภัติ ด้วย **ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย** สูตรฯ กฺโต ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง โตปัจจัย ด้วย **กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺเถ** สูตร, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้ฯ ตັง โตปัจจัย ชื่อวิภัติ ด้วย **ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย** สูตรฯ กฺตฺถ ศัพท์เดิมเป็น กี่ ลง ถึ ปัจจัย ด้วย **ตฺรถ ๒เปฯ เมหิ** สูตร, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วยสูตรนี้, ทำ ต อสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **วคฺเค โฆ ๒เปฯ ปจฺมา** สูตรฯ ตັง ถึ ชื่อวิภัติฯ

๒๓๑, ๒๖๓. สพฺพสฺเสตฺสกาโร วา.

อโต ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง โต ปัจจัย ด้วย **กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺเถ** สูตร, อาเทศ เอตศัพท์เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ตັง โตปัจจัย ชื่อวิภัติ, อตฺถ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง ถึ ปัจจัย ด้วย **ตฺรถ สดฺต ๒เปฯ เมหิ** สูตร, อาเทศ เอต เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ทำตสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **วคฺเค ๒เปฯ ปจฺมา** สูตร, ตັง ถึ ชื่อวิภัติ, เอตฺโต ศัพท์เดิมเป็น เอต, ลง โต ปัจจัย, อาเทศ เอตศัพท์เป็น เอ ด้วย **เอ โตเถสุ จ** สูตร, ทำตสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน**^{๙๗๔} สูตร, ตັง โต ชื่อวิภัติ, เอตฺถ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง ถึ ปัจจัย, อาเทศ เอต เป็น เอ ด้วย **เอ โตเถสุ จ** สูตร, ทำ ต อสทิสเทวภาว ด้วย **วคฺเค ๒เปฯ ปจฺมา** สูตร, ตັง ถึ ชื่อวิภัติฯ

๒๓๒, ๒๖๗. ตฺเร นิจฺจํ.

อตฺร ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง ตฺร ปัจจัย ด้วย **ตฺรถ สดฺตมียา สพฺพนาเมหิ** สูตร, อาเทศ เอต เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ตັง ตฺร ชื่อวิภัติฯ

^{๙๗๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๗๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๙๗๔} กจจ. ๒๘., ปทฐป. ๔๐.

๒๓๓, ๒๖๔. เอ โตเถสุ จ.

เอตโต ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง โต ปัจจัย, อาเทศ เอต เป็น เอ ด้วยสูตรนี้, ทำตส-
ทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน**^{๙๗๕} สูตรฯ ปาฐะว่า เอตต ดั่งนี้ก็อยู่บ้าง ฯ
ทำตสทิสพยัญชนะเทวภาว ฯ เอตถ ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง ถ ปัจจัย, อาเทศ เอต เป็น เอ
ด้วยสูตรนี้, ทำตสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **วคฺเค โฆสา ฯเปฯ ปจฺมา** สูตร, ตั้ง ถ
ปัจจัยชื่อวิภัติ ฯ

๒๓๔, ๒๖๕. อิมสฺสึ ถํทานิโตเถสุ จ.

อิถุถ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ถ ปัจจัย ด้วย **กิมเมหิ ถํ** สูตร, อาเทศ อิม เป็น อิ
ด้วยสูตรนี้, ทำตสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **วคฺเค โฆสา ฯเปฯ ปจฺมา** สูตร, ลง นา
ตติยาวิภัติ, ลบ นาวิภัติ ด้วย **สพฺพา ฯเปฯ ทิหิ จ** สูตรฯ อิทานิ ศัพท์เดิมเป็น อิม, ลง
ทานิปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา รหิณฺนาทานิ จ** สูตร, อาเทศ อิมศัพท์ เป็น อิ ด้วยสูตรนี้, ตั้ง
ทานิ ชื่อวิภัติ ฯ อิห ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ห ปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา หทา จ** สูตร, อาเทศ
อิมศัพท์เป็น อิ ด้วยสูตรนี้ ฯ อิโต ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง โตปัจจัย, อาเทศ อิมศัพท์เป็น อิ ฯ
อิธ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ธปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา หทา จ** สูตร, อาเทศ อิมศัพท์เป็น อิ ด้วย
สูตรนี้ ฯ

๒๓๕, ๒๘๑. อ ฐนามฺหิ จ.

อธฺนา ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ฐนาปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา รหิณฺนาทานิ จ** สูตร,
อาเทศ อิมศัพท์เป็น อ ด้วยสูตรนี้ ฯ

๒๓๖, ๒๘๐. เอต รหิมฺหิ.

เอตฺรหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง รหิปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา รหิณฺนาทานิ จ** สูตร,
อาเทศ อิมศัพท์เป็น เอต ด้วยสูตรนี้ ฯ

๒๓๗, ๑๗๖. อิตฺถิยฺมโต อาปจฺโย.

สพฺพา ศัพท์เดิมเป็น สพฺพ ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพุพ...^{๙๗๖} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๗๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย **นเย...**^{๙๗๘} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทฺธิต...**^{๙๗๙} สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัติ, ลบ สิ ฯ

^{๙๗๕} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐.

^{๙๗๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๙๗๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๙๗๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

ยา ศัพท์เดิมเป็น ย ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร**... สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุต, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ๕ สา ศัพท์เดิมเป็น ต ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร**... สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุต, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต**... สุต, อาเทศ ศัพท์เป็น ส ด้วย **เอตเตส** โต สุต, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ๕ กา ศัพท์เดิมเป็น กี่, อาเทศ กี่ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สุต, หรือ ด้วย **เสเสสฺ จ** สุต, ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร**... สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุต, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ด้วย **เสสโต โลป คสิป**^{๔๘๐} สุต ๕ กณฺหา ศัพท์เดิมเป็น กณฺห ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร**... สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุต, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ๕ กตุรา ศัพท์เดิมเป็น กตุร ลง อาปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร**... สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุต, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ๕

๒๓๘, ๑๘๗. **นทาติโต วา อี.**

นที ศัพท์เดิมเป็น นท ลง อี ปัจจัย ด้วย สุต, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**...^{๔๘๑} สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สรโลโป**...^{๔๘๒} สุต, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**...^{๔๘๓} สุต, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์, ลง ลี ปฐมาวินิตติ, ลบ ลี ด้วย **เสสโต โลป คสิป**^{๔๘๔} ๕ มหี ศัพท์เดิมเป็น มห, กุมารี่ ศัพท์เดิมเป็น กุมาร, กรุณี ศัพท์เดิมเป็น กรุณ, วรุณี ศัพท์เดิมเป็น วรุณ, สหี ศัพท์เดิมเป็น สห, อิตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถ ลง อี ปัจจัย ด้วย สุต, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุต, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง

^{๔๗๗} กจ. ๖๐๑., ปท. ๓๓๔.

^{๔๘๐} กจ. ๒๒๐., ปท. ๗๔.

^{๔๘๑} กจ. ๑๐., ปท. ๑๒.

^{๔๘๒} กจ. ๘๓., ปท. ๖๗.

^{๔๘๓} กจ. ๑๑., ปท. ๑๔.

^{๔๘๔} กจ. ๒๒๐., ปท. ๗๔.

ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, ลบ ลี ฯ

๒๓๙, ๑๙๐ ฌวณิกณเอยณนุติ.

มาณวี มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, เมื่อนักศึกษาดังบทไว้ว่า มนุโน อปจจํ ดังนี้, หลังมนศัพทํ ลง ฌว บัจจัยด้วย **ณโว ปกฺวาทีหิ** สูตร, ลบ อปจจ ศัพทํ ด้วย **วุดตตฺถานมปฺโยโค** สูตร, ลบวิภัตติ ด้วย **เตสํศัพทํ** ใน **เตสํ ฯเปฯ ปา จ^{๑๘๕}** สูตร, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, ทำพฤทท์ กล่าวคือ อา แห่งสระเบื้องต้น กล่าวคือสระ อ ด้วย **วฺหฺตฺมาทิสฺสฺส วา สโยคนตฺสฺส สณฺเ จ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๑๘๖} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๘๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๘๘} สูตร, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหฺธิต...**^{๑๘๙} สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, ลบ ลี ฯ นักศึกษาดังบทไว้ว่า ปณฺทฺโน อปจจํ ดังนี้ ลง ฌวบัจจัย ด้วย **ณโว ปกฺวาทีหิ** สูตร, ลบ อปจจศัพทํ ด้วย **วุดตตฺถานมปฺโยโค** สูตร, ลบวิภัตติ ด้วย **เตสํศัพทํ**, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหฺธิต...** สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, ลบ ลี ฯ นักศึกษาดังบทไว้ว่า นาวาย ตฺรติ ดังนี้ หลังจาก นาวาศัพทํ ลง ฌบัจจัย ด้วย **เณ วา สํสฺมฺจํ ตฺรติ จรติ วหฺติ ฌิโก** สูตร, ลบ ตฺรติศัพทํ ด้วย **วุดตตฺถา ฯเปฯ โยโค** สูตร, ลบ วิภัตติ ด้วย **เตสํศัพทํ**, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม

^{๑๘๕} กจจ. ๓๑๗., ปทฐป. ๓๓๒.

^{๑๘๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๘๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๘๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๘๙} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

ด้วย **ตฤธิต...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ นักศึกษาตั้งบทไว้ว่า วินตยา อปจํ ดังนี้, ลง เณยโย ปัจจัย ด้วย **เณยโย กติกาทีหิ** สูตร, ลบ อปจํศัพท์ ด้วย **วุดตตถา ฯเปฯ โยโค** สูตร, ลบ สี วิภัติ ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทไว้ว่า กนฺติยา อปจํ ดังนี้ ลง เณยโย ปัจจัย, ลบ อปจํศัพท์, ลบวิภัติ ด้วย **เตสํศัพท์**, ลบ วิภัติ ด้วย **เตสํศัพท์**, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลป** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤธิต...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทไว้ว่า โคตมสฺส อปจํ ดังนี้ ลง ฌปัจจัย, ลบวิภัติ, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลป** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบ สระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤธิต...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทไว้ว่า คุโณ อสฺสา อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก คุณศัพท์ ลง วนฺตฺปัจจัย ด้วย **คุณาทีโต วนฺตฺ** สูตร, ลบ อสฺสา และอตฺถิศัพท์ ด้วย **วุดตตถา ฯเปฯ โยโค** สูตร, ลบ วิภัติ ด้วย **เตสํศัพท์**, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ นฺตฺ เป็น ต ด้วย **นตฺสส ตมิกาวเร** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤธิต ฯเปฯ ทีสุ จ** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ เมื่อนักศึกษาตั้งบทไว้ว่า โสโม อสฺสา อตฺถิ ดังนี้, ลง วนฺตฺปัจจัย ด้วย **คุณาทีโต วนฺตฺ** สูตร, ลบ อสฺสา และอตฺถิศัพท์ ด้วย **วุดตตถา ฯเปฯ โยโค** สูตร, ลบ วิภัติ ด้วย **เตสํศัพท์**, ลง อีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ นฺตฺ เป็น ต ด้วย **นตฺสส ตมิกาวเร** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบ สระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤธิต...** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ฯ

๒๔๐, ๑๙๓.ปติภิกขุราชีการนฺเตหิ อินี.

คนปตานี ศัพท์เดิมเป็น คนปติ ลง อินีปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อี ที่ อินี เป็น อ ด้วย **ปติสฺสินิมหิ** สูตร, ลบสระหลัง ด้วย **วา ปโร อสฺรฺปา** สูตร, ทีฆะสระหน้า ด้วย **ปฺพพ โจ** สูตร, ลง สี ปฐมาวิภัติ, ลบ สี ด้วย **เสสโต โลป คสิป**^{๑๙๐} สูตร ฯ ภิกษุนี้ ศัพท์เดิมเป็น

^{๑๙๐} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

ภิกขุ ลง อินีปัจจย, ลบสระหลัง ด้วย วา ปโร อสฐปา สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗ ราชินี ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง อินีปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...**^{๙๙๑} สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...**^{๙๙๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๙๓} สูตร, ลบสระหน้า ด้วย **สรา สเร โลปี** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗ หตฺถินี ศัพท์เดิมเป็น หตฺถี ลง อินีปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗ เมื่อนักศึกษาดั้งบทไว้ว่า ทณฺเฑ อสฺสา อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก ทณฺเฑศัพท์ ลง อีปัจจย ด้วย **ทณฺหาติโต อิกอฺ** สูตร, วิธีที่เหลือเหมือนในก่อน, ลง อินีปัจจย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗ เมื่อนักศึกษาดั้งบทไว้ว่า เมธา อสฺสา อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก เมธาศัพท์ ลง วิปัจจย ด้วย **ตทสฺสตฺถิตฺติ วิ จ** สูตร, ลบ อสฺสา และอตฺถิศัพท์ ด้วย **วุตตตถานมปโยโค** สูตร, ลง อินีปัจจย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทฺธิต...**^{๙๙๔} สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗ เมื่อนักศึกษาดั้งบทไว้ว่า ตโป อสฺสา อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก ตปศัพท์ ลง สีปัจจย ด้วย **ตปาติโต สี** สูตร, ทำ สสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน...**^{๙๙๕} สูตร, ลง อินีปัจจย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทฺธิต...** สูตร, ลง สิ ปฐมาวิภัตติ, ลบ สิ ๗

๒๔๑, ๑๙๑. **นตุสฺส ตมิกारे.**

ในอรรถว่า คุณฺโณ อสฺสา อตฺถิ ดังนี้ หลังจาก คุณศัพท์ ลง วนฺตฺปัจจย ด้วย **คุณาติโต วนฺตฺ** สูตร, ลง อีปัจจย ด้วย **ณวณิกณฺเฑยณนฺตฺ** สูตร, อาเทศ นฺตฺ เป็น ต

^{๙๙๑} กจจ. ๑๐., ปทฺฐป. ๑๒.

^{๙๙๒} กจจ. ๘๓., ปทฺฐป. ๖๗.

^{๙๙๓} กจจ. ๑๑., ปทฺฐป. ๑๔.

^{๙๙๔} กจจ. ๖๐๑., ปทฺฐป. ๓๓๔.

^{๙๙๕} กจจ. ๒๘, ปทฺฐป. ๔๐,

ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๙๙๖} สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๙๙๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๙๙๘} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...**^{๙๙๙} สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ กุลวนุตี ศัพท์เดิมเป็น กุลวนุตฺ ลง อี ปัจจัย, อาเทศ นุตฺ เป็น ต ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ สติมนุตี ศัพท์เดิมเป็น สติมนุตฺ, ลง อีปัจจัย, อาเทศ นุตฺ เป็น ต ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ สติมนุตี ศัพท์เดิมเป็น สติมนุตฺ, ลง อีปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ มหุตี ศัพท์เดิมเป็น มหุตฺ ลง อีปัจจัย ด้วย **นทาโท** **วา** **อิ** สูตร, อาเทศ นุตศัพท์ เหมือน นุตฺ ด้วย **เสเสสฺ นุตฺ** สูตร, อาเทศ นุตฺ เป็น ต ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ มหุตี ศัพท์เดิมเป็น มหุตฺ ลง อีปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ โคตมุตี ศัพท์เดิมเป็น โคตมุตฺ ลง อีปัจจัย ด้วย **ณวณิกณฺยณฺนุตฺ** สูตร, อาเทศ นุตฺ เป็น ต ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔ โคตมุตี ศัพท์เดิมเป็น โคตมุตฺ ลง อีปัจจัย, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺหิต...** สูตร, ลง สี ปฐมวิภัติ, ลบ สี ๔

^{๙๙๖} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๙๙๗} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

^{๙๙๘} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๙๙๙} กจ. ๖๐๑., ปทฐ. ๓๓๔.

๒๔๒, ๑๙๒. ภวโต โภโต.

โกติ ศัพท์เดิมเป็น ภวนฺต, ลง อีปัจจัย ด้วย **นทาติโต** วา อี สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...**^{๑๐๐๐} สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๐๐๑} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๐๒} สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺทิต...**^{๑๐๐๓} สุตฺร, ลง ลี อาลปน ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **ลี** **คสณฺโณ** สุตฺร, อาเทศ ภวนฺตศัพท์เป็น โภต ด้วยสูตรนี้, ตั้งอิตถิลิงค์ชื่อ ป ด้วย **เต** **อิตฺติชยา** **โป**^{๑๐๐๔} สุตฺร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **ณลปา** **รสฺส** สุตฺร, ลบ ค ด้วย **เสสโต** **โลป** **คสิป**^{๑๐๐๕} สุตฺร ๫ หลังจาก อยุย, กณฺณ, และ ขราทิยศัพท์เป็นต้น ลง อปัจจัย ด้วย **อิตฺติยมโต** **อปาจฺจโย** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย จศัพท์ ใน **ตฺทิต** ๫เปฯ **สุ จ** สุตฺร, ลง ลี ในอาลปน ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **ลี** **คสณฺโณ**, ตั้ง อา ชื่อ ม, อาเทศ ค เป็น เอ ด้วย **มเต** **จ** สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตฺร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตฺร ๫

๒๔๓, ๑๑๐. โภ เค ตฺ.

โภ ศัพท์เดิมเป็น ภวนฺตฺ ลง ลี อาลปน ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **ลี** **คสณฺโณ** สุตฺร, อาเทศ ภวนฺตศัพท์เป็น โภ ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๫ ปริส ศัพท์เดิมเป็น ปริส, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **ลี** **คสณฺโณ**, ทิฆะ อ เป็น อา ด้วย **อการ** **ปีตาหฺยฺนฺตานมา** สุตฺร, ลบ ค ๫ อคฺติ ศัพท์เดิมเป็น อคฺติ ลง ลี วิภตติ ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปน** **ลี** **คสณฺโณ** สุตฺร, ลบ ค ๫ ราชา ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง ลี วิภตติ ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทิฆะ อ เป็น อา ด้วย **อการปีตาหฺยฺนฺตานมา** สุตฺร, ลบ ค ๫ สตฺถา ในคำว่า โภ สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถฺ ลง ลี วิภตติ ด้วย **อาลปน** **จ** สุตฺร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย **อการปีตาหฺยฺนฺตานมา** สุตฺร, หรือ

^{๑๐๐๐} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๐๑} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๐๒} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๐๓} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๐๐๔} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๑๐๐๕} กจจ. ๒๒๐, ปทฐป. ๗๔.

อากาศโร วา สูตรฯ สตุถา ศัพท์เดิมเป็น สตุถ ลง ลี อาลปน ด้วย **อาลปนเน จ** สูตร, อาเทศ อุ เป็น อา, ลบ คฯ ทณฺที ศัพท์เดิมเป็น ทณฺที, สยมฺภุ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ ลง ลี อาลปน ด้วย **อาลปนเน จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ตั้ง อุ ชื่อ ณ, ตั้ง อี ชื่อ ล, ทำรัสสะ ด้วย **ณลปารสฺส** สูตร, ลบ คฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เค ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เค บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อภวนุตศัพท์ แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า ภวตา ภวํ ดังนี้ ไม่ต้องอาเทศ ด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ค นั้นฯ ภวตา ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง นา ตติยาวิภัติ, อาเทศ นตุ เหมือนนุต ด้วย **เสเสสฺส นตุว** สูตร, อาเทศ นุตศัพท์กับ วิภัติ เป็น ตา ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตรฯ ปาฐะว่า ภวโต ดังนี้ ก็แม้มีอยู่บ้างฯ ภวโต ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง ส จตุตถวิภัติ และฉฐวิภัติ, อาเทศ นตุ เพียงดัง นตุ ด้วย **เสเสสฺส นตุว** สูตร, อาเทศ นตุ กับ ส เป็น โต ด้วย **โตติตา สสฺมินาสฺ** สูตรฯ ภวํ ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง ลี ปฐมวิภัติ, อาเทศ นุต ศัพท์เป็น อํ ด้วย **สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นุตสทฺโท อํ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพุพ...**^{๑๐๐๖} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๑๐๐๗} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๐๘} สูตร, ลบ ลี ด้วย **เสสโต โลโป คสิปี** ฯ

แม้ในอุททาหรณ์อันอื่นจากนั้น โภนุต ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเน จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค ด้วย **อาลปนเน ลี คสญฺโถ** สูตร, อาเทศ ภวนุตศัพท์เป็น โภนุต ด้วย ตุศัพท์ ลบ คฯ ภนฺเต, โภนฺโต ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต, ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเน จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ ภวนุตศัพท์เป็น ภนฺเต, โภนฺโต ด้วย ตุศัพท์, ลบ คฯ ภทฺเต ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต, ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเน จ** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ ภวนุต เป็น ภทฺเต ด้วย ตุศัพท์, ลบ คฯ โภตา ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง นา ตติยาวิภัติ, ทำ นุต เพียงดัง นตุ ด้วย **เสเสสฺส นตุว** สูตร, อาเทศ ภวนุตศัพท์เป็น โภตา ด้วย ตุศัพท์, แล้วลบวิภัติ ด้วย **สพฺพา ฯเปฯ ทีนิ จ** สูตร, หรือว่า ด้วย **ภวจิ ธาตุ ฯเปฯ คมา จ** สูตรฯ โภโต ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต, ลง ส ฉฐวิภัติ, อาเทศ ภวนุต เป็น โภโต ด้วย ตุศัพท์, ลบ ส ฯ

^{๑๐๐๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๐๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๐๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

(ก) ปาฐะว่า โย อิจฺเจเตสุ ๑ ดังนี้ ฯ ก็ บทว่า โย อิจฺเจเตสุ นี้ ย่อมสมควร ฯ โย วิภัตติย้อมมีหนปลายจากวณนะว่าดังนี้ โภจนโต ศัพท์เดิมเป็น ภวนฺต ลง โย ปฐมาวิภัตติ และ อาลปนะ อาเทศ ๖ เป็น โอ ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบ สระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ นฺต เพียงดัง นฺต ด้วย **เสเสสฺ นฺตว** สูตร, อาเทศ นฺต กับ ส วิภัตติ เป็น นฺโต ด้วย **นฺตฺสส นฺโต** สูตร ฯ ภวนฺโต ศัพท์เดิมเป็น ภวนฺต ลง โย ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ นฺต เพียงดัง นฺต ด้วย **เสเสสฺ นฺตว** สูตร, อาเทศ นฺต กับวิภัตติเป็น นฺโต ฯ

(ข) ในคำว่า เห ภทฺทนฺต, เห ศัพท์เดิมเป็น เห ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ลบ ค ฯ ภทฺทนฺต ศัพท์เดิมเป็น ภทฺทนฺต ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, อาเทศ ภทฺทนฺตศัพท์ เป็น ภทฺทนฺตภนฺเต ด้วย **ภทฺทนฺตฺสส ภทฺทนฺตภนฺเต** สูตร, ลบ ค ฯ เห ศัพท์เดิมเป็น เห ลง โย อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, ลบ โย ด้วย **สพฺพา ๒เปฯ หิ ๑** สูตร ฯ ภทฺทนฺเต ศัพท์เดิมเป็น ภทฺทนฺต ลง โย อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, อาเทศ ภทฺทนฺตศัพท์ เป็น ภทฺทนฺต ด้วยสูตรนี้, อาเทศ โย เป็น เอ ด้วย **ยทฺทปฺป ๒เปฯ สิขฺณนฺติ** สูตร หรือ ด้วย **ภฺวจิ ๒เปฯ คฺมา ๑** สูตร ฯ ปาฐะว่า เห ภทฺทนฺต ดังนี้ ก็มีใช้ยู่บ้าง ในคำว่า ภทฺทนฺต นั้น ลบ โย วิภัตติ ฯ ภนฺเต ศัพท์เดิมเป็น ภทฺทนฺต ลง โย วิภัตติ, อาเทศ ภทฺทนฺต เป็น ภนฺเต ด้วยสูตรนี้, ลบ โย ด้วย **สพฺพา ๒เปฯ ทิหิ ๑** สูตร ฯ ภทฺทนฺตา ศัพท์เดิมเป็น ภทฺทนฺต ลง โย อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, อาเทศ โย เป็น อา ด้วย **สพฺพโยนินฺมา เอ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ฯ

๒๔๔, ๗๒.

การปิตาทฺยนฺตานมา.

ปฺริสา ศัพท์เดิมเป็น ปฺริส ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ฯ ปิตา ศัพท์เดิมเป็น ปิตฺ ลง ลี อาลปนะ ด้วย **อาลปนเ ๑** สูตร, ตั้ง ลี ชื่อ ค, ทีฆะ อ เป็น อา ด้วยสูตรนี้ ฯ โภติ ในคำว่า โภติ มาตา ศัพท์เดิมเป็น ภวนฺต ลง อี ปัจจัยด้วย **นทาทีโต วา อี** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๑๐๙} สูตร, ลบสระหน้า ปกตีสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๑๐} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย

^{๑๐๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๑๐} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

นเย...^{๑๑๑}สูตร, ตั้งเป็นนาม, ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ ภวนุต เป็น โภต ด้วย **ภวโต โภโต** สูตร, ตั้งอิตถิลิงคชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา โป**^{๑๑๒}สูตร, รัสสะ อี เป็น อี ด้วย **ณลปา รสฺส** สูตร, ลบ ค ๔ มาตา ศัพท์เดิมเป็น มาตุ ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔ โภ ในคำว่า โภ สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น ภวนุต ลง สิ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ ภวนุต เป็น โภ ด้วย **โภ เค ตฺ** สูตร, ลบ ค ๔ สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔

๒๔๕, ๑๕๒. **ณลปา รสฺส.**

วรรณะเหล่านี้คือ ณลป, ทณฺฑิ ศัพท์เดิมเป็น ทณฺฑี ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ตั้ง อี ชื่อ ณ, รัสสะ ณ ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔ สยมฺภุ ศัพท์เดิมเป็น สยมฺภุ ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ตั้ง อุ ชื่อ ล, รัสสะ ล ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔ อิตฺถิ ศัพท์เดิมเป็น อิตฺถี, วฐุ ศัพท์เดิมเป็น วฐุ, ลง สิ อาลปนะ ด้วย **อาลปน** ๑ สูตร, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ตั้ง อี ตั้ง อุ ชื่อ ป ด้วย **เต อิตถิขยา โป**^{๑๑๓}สูตร, รัสสะ ป ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔

๒๔๖, ๗๓. **อากาโร วา.**

ราช ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา ด้วย **อการปิตาทุยนฺตานมา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔ ราชา ศัพท์เดิมเป็น ราช ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา, ลบ ค ๔ อตฺตา ศัพท์เดิมเป็น อตฺต ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา, ลบ ค ๔ สข ศัพท์เดิมเป็น สข ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา, รัสสะแล้ว ลบ ค ๔ สขา ศัพท์เดิมเป็น สข ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา, ลบ ค ๔ สตฺถ ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, ทิมะ อ เป็น อา, ลบ ค ๔ ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา ด้วย **อการปิตาทุยนฺตานมา** สูตร แล้ว รัสสะด้วยสูตรนี้, ลบ ค ๔ สตฺถา ศัพท์เดิมเป็น สตฺถุ ลง สิ อาลปนะ, ตั้ง สิ ชื่อ ค, อาเทศ อุ เป็น อา, ลบ ค ๔

จบปริเฉทที่ ๔ ใน นามรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้

^{๑๑๑} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๑๒} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

^{๑๑๓} กจจ. ๕๙, ปทฐป. ๑๘๒.

๔.๒.๕ ประโยคที่ ๕ ในนามรูปที่ปนิ

๒๔๗, ๒๖๑.

ตวาทโย วิภคตีสถาปนาโย.

ประกอบความว่า โต ปัจจัย เป็นเบื้องต้นแห่งปัจจัยเหล่าใด ปัจจัยเหล่านั้น ชื่อว่ามี โตปัจจัยเป็นเบื้องต้น, ปัจจัยเหล่านั้น อันบัณฑิตพึงเห็นว่า ชื่อวิภคตียะ สัพพโต ศัพท์เดิมเป็น สัพพ ลง โตปัจจัย ด้วย **กวจิ โต ปญจมยตเถ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัยชื่อวิภคตียะ ด้วยสูตรนี้ ยะ โต ศัพท์เดิมเป็น ย, ตโต ศัพท์เดิมเป็น ต ลง โตปัจจัย ด้วย **กวจิ โต ปญจมยตเถ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัยชื่อ วิภคตียะ กุโต ศัพท์เดิมเป็น ก็ ลง โตปัจจัย, อาเทศ ก็ศัพท์ เป็น กุ ด้วย **ตรโตเถสุ จ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ อโต ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง โตปัจจัย, อาเทศ เอตศัพท์เป็น อ ด้วย **สพฺพสเสตสสาการโ ว** สูตร, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ อโต ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง โตปัจจัย, อาเทศ อิม เป็น อี ด้วย **อิมสฺสลิ ถํหานิหโตธสุ จ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ สัพพทา ศัพท์เดิมเป็น สัพพ, ลง ทาปัจจัย ด้วย **กิ สพฺพญญกยภูทาทาจนํ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัยชื่อ วิภคตียะ ยทา ศัพท์เดิมเป็น ย, ลง ทาปัจจัย ด้วย **กิ สพฺพญญก** ๒เปฯ **จนํ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ ตทา ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ทาปัจจัย ด้วย **ตมฺหา ทานิ จ** สูตร, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ กทา ศัพท์เดิมเป็น ก็ ลง ทาปัจจัย ด้วย **กิ สพฺพญญก ๒เปฯ จนํ** สูตร, อาเทศ ก็ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสฺส ก เว จ** สูตร หรือว่า ด้วย **เสสฺส จ** สูตร, ตั้ง ทา ชื่อวิภคตียะ อธิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง จปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา หธา จ** สูตร, อาเทศ อิม เป็น อี ด้วย **อิมสฺสลิ ๒เปฯ สฺ จ** สูตร, ตั้ง จปัจจัย ชื่อวิภคตียะ อิทานิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ทานปัจจัย ด้วย **อิมสฺมา ธิธฺนุทาทานิ จ** สูตร, อาเทศ อิม เป็น อี ด้วย **อิมสฺสลิ ๒เปฯ สฺ จ** สูตร, ตั้ง ทานปัจจัย ชื่อวิภคตียะ

๒๔๘, ๒๖๐.

กวจิ โต ปญจมยตเถ.

สัพพโต ศัพท์เดิมเป็น สัพพ, ยโต ศัพท์เดิมเป็น ย, ตโต ศัพท์เดิมเป็น ต ลง โตปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง โตปัจจัย ชื่อวิภคตียะ กุโต ศัพท์เป็น ก็, ลง โตปัจจัย, อาเทศ ก็ เป็น กุ ด้วย **ตรโตเถสุ จ** สูตร, อโต ศัพท์เดิมเป็น เอต ลง โตปัจจัย, อาเทศ เอต เป็น อ ด้วย **สพฺพสเสตสสาการโ ว** สูตร, อโต ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง โต ปัจจัย, อาเทศ อิม เป็น อี ด้วย **อิมสฺสลิ ๒เปฯ สฺ จ** สูตร

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า กวจิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว กวจิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาทราบว่ แม้เมื่อ สัพพศัพท์ มีอยู่ในอุทธานธรรว่ สัพพสฺมา ดังนี้ ไม่ต้องลง โตปัจจัย ด้วยสูตรนี้ เพราะ จศัพท์ ห้ามไว้ฯ สัพพสฺมา ศัพท์เดิมเป็น สัพพ ลง สฺมา ปญฺจมีวิภคตียะ

๒๔๙, ๒๖๖. ตรธ สดตมียา สพพนาเมหิ.

ปัจจัยเหล่านี้คือ ตร ธ ย่อมลง หลังจากนามทั้งหมด ในสัตตมีวิภัตติได้บ้าง ฯ
 สพพตฺร ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง ตฺรปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ตฺรปัจจัย ชื่อวิภัตติ ด้วย **ตฺวาทโย**
วิภตฺติสญญาโย สูตร ฯ สพพตฺถ ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง ฏปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ทำอสทิสพยัญญ-
 ชนะเทวภาว ด้วย **วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติยปจฺมา** สูตร ฯ ยตฺร ศัพท์เดิมเป็น ย ลง ตฺร
 ปัจจัย, ตั้ง ตฺรปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ ตตฺถ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ฏปัจจัย, ทำอสทิสพยัญญชนะเทว
 ภาว ด้วย **วคฺเค โฆสา ฯเปฯ ปจฺมา** สูตร, ตั้ง ฏปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ

๒๕๐, ๒๖๘. สพพโต ธิ.

สพพธิ ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง ธิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ธิปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ
 สพพสฺมึ ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ ฯ

๒๕๑, ๒๖๙. กิสุมา โว.

กฺว ศัพท์ ในอุทาหรณ์ว่า เทวานํปิยติสุส ตฺวํ กฺว จาเน คโต อสิ นี้ ศัพท์เดิมเป็น
 กิ ลง วปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย **กิสุส ก เว จ** สูตร, แยกพยัญชนะออก
 จากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๑๐๙} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...**^{๑๐๕} สูตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๖} สูตร, ตั้ง วปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ กิสุมี ศัพท์เดิมเป็น
 กิ ลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ, อาเทศ กิ เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสุส ก เว จ** สูตร ฯ

๒๕๒, ๒๗๑. หิหฺนิญจณ.

กฺุหิ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง หิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ กิ เป็น กฺ ด้วย **กฺุ หิหฺสฺ จ**
 สูตร ฯ กฺุหิ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง หิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ กิ เป็น กฺ ด้วย **กฺุ หิหฺสฺ จ** สูตร
 ฯ กฺุหิญจณ ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง หิญจณปัจจัย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ กิศัพท์เป็น กฺ ด้วย จศัพท์
 ใน **กฺุหิหฺสฺ จ** สูตร, ตั้ง หิญจณปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ

๒๕๓, ๒๗๓. ตมฺหา จ.

ตหิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง หิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง หิปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ ตหํ ศัพท์
 เดิมเป็น ต ลง หิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง หิปัจจัย ชื่อวิภัตติ ฯ

^{๑๐๙} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๕} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๖} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

๒๕๔, ๒๗๔. อิมสุมา หธา จ.

อิห ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง หปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิม เป็น อิ ด้วย **อิมสุสิ** ๒เปฯ **สุ จ** สูตร, ตั้ง หปัจจย ชื่อวิภัติ ๒ อิห ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง หปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิม เป็น อิ ด้วย **อิมสุสิ** ๒เปฯ **สุ จ** สูตร, ตั้ง หปัจจย ชื่อวิภัติ ๒

๒๕๕, ๒๗๕. ยโต หี.

ยหี ศัพท์เดิมเป็น ย ลง หีปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง หีปัจจยชื่อวิภัติ ๒

๒๕๖, ๐๐๐. กาเล.

สูตรนี้ว่า กาเล ดังนี้ บัณฑิตพึงทราบว่ายอมมี เพื่อเป็น อธิการะ (ตามไป) ๒

๒๕๗, ๒๗๖. กิสพพญณกยกุหิ ทาทาจน.

เมื่ออรรถแห่งสัตตตมีวิภัติ อันบัณฑิตรู้ อยู่ ในกาลหลังจากศัพท์นามเหล่านี้คือ กิ ๒เปฯ ดังนี้ ลงปัจจยเหล่านี้คือ ทา ทาจน ได้บ้าง ๒ กทา ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง ทาปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ กิศัพท์เป็น ก ด้วย จศัพท์ ใน **กิสสุ ก เว จ** สูตร หรือ ด้วย **เสเสสุ จ** สูตร, ตั้ง ทาปัจจยชื่อ วิภัติ ๒ สพพทา ศัพท์เดิมเป็น สพพ, อญญา ศัพท์เดิมเป็น อญญ, เอกทา ศัพท์เดิมเป็น เอก, ยทา ศัพท์เดิมเป็น ย ลง ทาปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ทาปัจจย ชื่อวิภัติ ๒ กุทาจน ศัพท์เดิมเป็น กิ ลง ทาจนปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ทาจนปัจจยชื่อวิภัติ ๒ บทว่า กุทาจน แปลว่า ในกาลเล็กน้อย ๒

๒๕๘, ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.

ตทานิ ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ทานิปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ทานิปัจจยชื่อวิภัติ ๒ ตทา ศัพท์เดิมเป็น ต ลง ทาปัจจย ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ทาปัจจยชื่อวิภัติ ๒

๒๕๙, ๒๗๙. อิมสุมา รหิณฺฑาทานิ จ.

เอตฺรหิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง รหิปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิมศัพท์เดิมเป็น เอต ด้วย **เอต รหิมฺหิ จ** สูตร, ตั้ง รหิปัจจยชื่อวิภัติ ๒ อณฺฐา ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ฐนาปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิมศัพท์เป็น อ ด้วย **อณฺฐ นามฺหิ จ** สูตร, ตั้ง ฐนาปัจจย ชื่อวิภัติ ๒ อิทานิ ศัพท์เดิมเป็น อิม ลง ทานิปัจจย ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อิม เป็น อิ ด้วย **อิมสุสิ** ๒เปฯ **สุ จ** สูตร, ตั้ง ทานิปัจจยชื่อวิภัติ ๒

๒๖๐, ๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.

สทา ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง ทาปัจจย ด้วย **กิ ๒เปฯ ทาจนฺ** สูตร, อาเทศ สพพ ศัพท์เป็น ส ด้วยสูตรนี้, ตั้ง ทาปัจจยชื่อวิภัติ ๒ สพพทา ศัพท์เดิมเป็น สพพ ลง ทาปัจจย ด้วย **กิ ๒เปฯ ทาจนฺ** สูตร, ตั้ง ทาปัจจยชื่อวิภัติ ๒

๒๖๑, ๓๖๙. **อวณฺโณ เย โลปณฺจ.**

บทว่า พานุสจฺจ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ในอรรถว่า พนุสฺสุตตสฺส ภาโว (ความเป็นผู้มี
สุตะมาก) หลังจาก พนุสฺสุตตคฺคฺพฺทฺ ลง ญฺยปจฺจย ด้วย ญฺยตตฺตา ภาเว ตฺ สุตร, ลป ญ ด้วย
เตสฺ โณ โลปํ สุตร, พทฺทฺทฺสฺระเปื่องตันคฺคฺพฺทฺ ด้วย วุฑฺฒาติ ฯเปฯ สณฺ ๑ สุตร, ลปสฺระ
ที่สุตแห่ง ตอักษร ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๑๗} สุตร, อาเทศ
ตอักษรที่มี ย อยู่หนีปลายเป็น ๑ ด้วย ยวตฺ ตลนทการานํ พยณฺชนานิ จลนชการตฺ
สูตร, ทำ ๑ สทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ประเทวภาโว จาเน^{๑๐๑๘} สุตร, อาเทศ อุ เป็น อ
ด้วย เตสฺ วุฑฺฒิ ฯเปฯ เทสา ๑ สุตร หรือด้วย ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปตนา สิขณฺนติ สุตร
หรือด้วย ยทนุปปนา นิปตนา สิขณฺนติ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพพ...^{๑๐๑๙} สุตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๑๐๒๐} สุตร, นำพยัญชนะประกอบ
สระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑^{๑๐๒๑} สุตร, ลง สิ วิภตฺติ,
อาเทศ ลี เป็น อ ด้วย สฺ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพพ... สุตร, ลปสระหน้า
และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ ใน
อรรถว่า ปณฺชิตตสฺส ภาโว (ความเป็นแห่งบัณฑิต) หลังจาก ปณฺชิตคฺคฺพฺทฺ ลง ญฺยปจฺจย, ลป
ญฺยณฺพนํ ด้วย เตสฺ โณ โลปํ สุตร, ลปสระที่ ตอักษร ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระ
หลัง ด้วย นเย... สุตร, อาเทศ ตอักษรที่มี ย อยู่หนีปลาย เป็น ๑ ด้วย ยวตฺ ต ฯเปฯ
การตฺ สุตร, ทำ จสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ประเทวภาโว จาเน สุตร, แยกพยัญชนะออก
จากสระ ด้วย ปฺพพ... สุตร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต... สุตร, ลง สิ วิภตฺติ, อาเทศ ลี
เป็น อ ด้วย สฺ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพพ... สุตร, ลปสระหน้า และปกติ
สระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ฯ ในอรรถว่า
วิปฺลตสฺส ภาโว (ความไพบูลย์) หลังจาก วิปฺล คฺคฺพฺทฺ ลง ญฺยปจฺจย, ลป ญฺยณฺพนํ ด้วย เตสฺ
โณ โลปํ สุตร, พทฺทฺทฺสฺระเปื่องตันคฺคฺพฺทฺ ด้วย วุฑฺฒาติ ฯเปฯ สณฺ ๑ สุตร, ลปสระ ลอักษร
ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, อาเทศ ลอักษรที่มี ย อยู่หนี

^{๑๐๑๗} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๑๐๑๘} กจ. ๒๘., ปทฐ. ๔๐,

^{๑๐๑๙} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๑๐๒๐} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

^{๑๐๒๑} กจ. ๖๐๑., ปทฐ. ๓๓๔.

ปลายเป็น ล ด้วย ยวตัม ต ๔เปฯ การตัม สูตร, ทำ ลสทิสพัญญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทว**
ภาโว จาเน สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุติ...** สูตร, ลง สี วิภัตติ, อาเทศ สี เป็น อัม ด้วย **สี**
 สูตร, แยกพัญญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สร... สูตร, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ การอุณฺณ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ ๔
 ในอรรถว่า การอุณฺณ ภาโว ดังนี้ หลังจาก กุณฺณศัพท์ ลง ญฺยปัจจย, ลบ ญฺ อนุพันธ์ ด้วย
เตสํ โณ โลปํ สูตร, พฤทธิสระเบื้องต้นศัพท์ ด้วย **วฺจุตฺมาทิ ๔เปฯ สณ ๑** สูตร, ลบสระที่
 ฌอักษร ด้วยสูตรนี้, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ ฌอักษรที่มี ย
 อยู่หนปลายเป็น ฌ ด้วย **ยวตัม ต ๔เปฯ การตัม** สูตร, ทำ ฌสทิสพัญญชนะเทวภาว ด้วย
ปรเทวภาโว จาเน สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุติ...** สูตร, ลง สี วิภัตติ, อาเทศ สี เป็น อัม
 ด้วย **สี** สูตร, แยกพัญญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง
 ด้วย **สร...** สูตร, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ หลังจาก กุณฺณศัพท์ ลง ญฺย
 ปัจจย ในอรรถว่า กุณฺณสูตร ภาโว ดังนี้, ลบ ญฺ อนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ** สูตร, พฤทธิ
 สระเบื้องต้นศัพท์ ด้วย **วฺจุตฺมาทิ ๔เปฯ สณ ๑** สูตร, ลบสระที่ ฌอักษร ด้วยสูตรนี้, นำ
 พัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ ฌอักษรที่มี ย อยู่หนปลายเป็น ล ด้วย
ยวตัม ต ๔เปฯ การตัม สูตร, ทำ ลสทิสพัญญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน** สูตร,
 ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุติ...** สูตร, ลง สี วิภัตติ, อาเทศ สี เป็น อัม ด้วย **สี** สูตร, แยก
 พัญญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สร...** สูตร,
 นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ สามญฺณ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ หลังจาก
 สมณศัพท์ ลง ญฺยปัจจย ในอรรถว่า สมณสูตร ภาโว ดังนี้, ลบ ญฺ อนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ**
โลปํ สูตร, พฤทธิสระเบื้องต้นศัพท์ ด้วย **วฺจุตฺมาทิ ๔เปฯ สณ ๑** สูตร, ลบสระที่ ฌอักษร
 ด้วยสูตรนี้, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ ฌอักษรที่มี ย อยู่หน
 ปลายเป็น ฌ ด้วย **ยวตัม ต ๔เปฯ การตัม** สูตร, ทำ ฌสทิสพัญญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทว**
ภาโว จาเน สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตทุติ ๔เปฯ ส ๑** สูตร, ลง สี วิภัตติ, อาเทศ สี
 เป็น อัม ด้วย **สี** สูตร, แยกพัญญชนะออกจากสระ ด้วย **ปุพฺพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติ
 สระหลัง ด้วย **สร...** สูตร, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๔ หลังจาก สฺห
 ศัพท์ ลง ญฺยปัจจย ในอรรถว่า สฺหสูตร ภาโว ดังนี้, ลบ ญฺ อนุพันธ์ ด้วย **เตสํ โณ โลปํ**
 สูตร, พฤทธิสระเบื้องต้นศัพท์ ด้วย **วฺจุตฺมาทิ ๔เปฯ สณ ๑** สูตร, ลบสระที่ ทอักษร ด้วย
 สูตรนี้, นำพัญญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร, อาเทศ ทอักษรที่มี ย อยู่หนปลาย
 เป็น ฑ ด้วย **ยวตัม ต ๔เปฯ การตัม** สูตร, ทำ ฑสทิสพัญญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว**

จาเน สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ๗เปฯ สุ จ สุตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น อัม ด้วย ลี สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ๗

๒๖๒, ๓๙๑. วุฑฒศสฺส โช อธิญฺเฐสุ.

หลังจาก วุฑฒศัพทฺ ลง อธิบายด้วย วิเสสเ ตรตมิสสิกิยฺญา สุตร ในอรรถว่า, สพฺเพ อิมเ วุฑฺฒา อยมิเมสํ วิเสเสน วุฑฺฒตโร ดังนี้ ลบ สพฺเพ และอิม ศัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตฺถานมปฺปิโยโค สุตร, อาเทศ วุฑฒศัพทฺเป็น ช ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๒๒} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย สรโลโป...^{๑๐๒๓} สุตร, อาเทศ อี เป็น เอ ด้วย กฺวจาสวณฺณํ ลุตเต สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๒๔} สุตร, ทำยสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ปฺรเทวภาโว จาเน^{๑๐๒๕} สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต...^{๑๐๒๖} สุตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ๗ เหมฺโง มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ หลังจาก วุฑฒศัพทฺ ลง อธิบายด้วย วิเสสเ ตรตมิสสิกิยฺญา สุตร ในอรรถว่า สพฺเพ อิมเ วุฑฺฒา อยมิเมสํ วิเสเสน วุฑฺฒตโร ดังนี้ ลบ สพฺเพ และอิม ศัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตฺถานมปฺปิโยโค สุตร, อาเทศ วุฑฒศัพทฺเป็น ช ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย สรโลโป... สุตร, อาเทศ อี เป็น เอ ด้วย กฺวจาสวณฺณํ ลุตเต สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ๗เปฯ สุ จ สุตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ๗

๒๖๓, ๓๙๒. ปสฺตถศสฺส โส จ.

หลังจาก ปสฺตถศัพทฺ ลง อธิบายด้วย วิเสสเ ตรตมิสสิกิยฺญา สุตร ในอรรถว่า สพฺเพ อิมเ ปสฺตถา อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺตถโถ ดังนี้ ลบ สพฺเพ ศัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตฺถา-

^{๑๐๒๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๒๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๒๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๒๕} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๑๐๒๖} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

นมปโยโค สุตร, อาเทศ ปสตุคัพพ์เป็น ส ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย
ปฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป...**^{๑๐๒๗} สุตร, อาเทศ อิ เป็น เอ
 ด้วย **กฺจาสวณฺณํ ลฺตเต** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๒๘} สุตร,
 ทำยสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน**^{๑๐๒๙} สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฺทิต...**
 สุตร, ลง สิ วิภัตติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพ...^{๑๐๓๐} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สุตร, นำพยัญชนะประกอบ
 สระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๔ เสฏฺโง มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก ปสตุคัพพ์ ลง อิฏฺจ
 ปัจจัย ในอรรถว่า สพฺเพ อิม ปสตุภา อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺสฺจํ ดังนี้ ลบ สพฺเพคัพพ์เป็นต้น
 ด้วย **วฺตตตฺตา ๔เปฯ โยโค** สุตร ๔ อาเทศ ปสตุคัพพ์เป็น ส ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออก
 จากสระด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป...** สุตร, อาเทศ อิ
 เป็น เอ ด้วย **กฺจาสวณฺณํ ลฺตเต** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร, ตั้ง
 เป็นนาม ด้วย **ตฺทิต ๔เปฯ สฺ ๑** สุตร, ลง สิ วิภัตติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยก
 พยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**
 สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๔ เซยฺโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก
 ปสตุคัพพ์, ลง อียปัจจัย ในอรรถว่า อิม ปสตุภา อยมิเมสํ วิเสเสน ปสฺตฺโต ดังนี้, ลบ สพฺเพ
 คัพพ์เป็นต้น ด้วย **วฺตตตฺตา ๔เปฯ โยโค** สุตร ๔ อาเทศ ปสตุคัพพ์เป็น ฆ ด้วย สุตรนี้, แยก
 พยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป...**
 สุตร, อาเทศ อิ เป็น เอ ด้วย **กฺจาสวณฺณํ ลฺตเต** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สุตร, ทำยสทิส-พยัญชนะเทวภาว ด้วย **ปรเทวภาโว จาเน** สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย
ตฺทิต ๔เปฯ สฺ ๑^{๑๐๓๑} สุตร, ลง สิ วิภัตติ, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยกพยัญชนะ
 ออกจากสระ ด้วย **ปฺพ...** สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สุตร, นำ
 พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สุตร ๔ เซฏฺโง มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก ปสตุค
 คัพพ์, ลง อิฏฺจปัจจัย ในอรรถว่า สพฺเพ อิม ๔เปฯ ปสฺตฺโต ดังนี้, ลบ สพฺเพคัพพ์เป็นต้น ด้วย
วฺตตตฺตา ๔เปฯ โค สุตร ๔ อาเทศ ปสตุคัพพ์เป็น ฆ ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจาก

^{๑๐๒๗} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๒๘} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๒๙} กจจ. ๒๘, ปทฐป. ๔๐,

^{๑๐๓๐} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๓๑} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

สระด้วย **ปฺพ**... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป**... สุตร, อาเทศ อิ เป็น เอ ด้วย **กวา** **จาสวณณ** **ลุตเต** สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย **ตฤติตสมาสกิตกา** **นามวาทเวตุนาทีสุ จ** สุตร, ลง ลี วิภัติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป**... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตร ฯ

๒๖๔, ๓๙๓. **อนฺติกสฺส เนโท.**

เนทโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก อนฺติกศัพท์, ลง อียปัจจย ในอรรถว่า สพฺเพ อิเม อนฺติกา อาสนฺนา อยมิเมลํ วิเสเสน อนฺติกตโร ดังนี้, ลบ สพฺเพศัพท์เป็นต้น ด้วย **วุตตตฺถานมปฺปโยโค** สุตร ฯ อาเทศ อนฺติกศัพท์เป็น เนท ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพ**...^{๑๐๓๒} สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป**...^{๑๐๓๓} สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**...^{๑๐๓๔} สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤติต ๗เปฯ สุ จ**^{๑๐๓๕} สุตร, ลง ลี วิภัติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป**... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตร ฯ หลังจาก อนฺติกศัพท์, ลง อียปัจจย ในอรรถว่า สพฺเพ อิเม ๗เปฯ อนฺติกตโร ดังนี้, ลบ สพฺเพศัพท์เป็นต้น ด้วย **วุตตตฺถานมปฺปโยโค** สุตร ฯ อาเทศ อนฺติกศัพท์เป็น เนท ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย **ปฺพ**... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย **สรโลโป**... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย **ตฤติต ๗เปฯ สุ จ** สุตร, ลง ลี วิภัติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย **โส** สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพ**... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป**... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย**... สุตร ฯ

๒๖๕, ๓๙๔. **พพฺหสฺส สาโธ.**

สาธโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก พพฺหศัพท์, ลง อียปัจจย ในอรรถว่า สพฺเพ อิเม พพฺหา อยมิเมลํ วิเสเสน พพฺหตโร ดังนี้, ลบ สพฺเพศัพท์เป็นต้น ด้วย **วุตตตฺถา ๗เปฯ โยโค** สุตร ฯ อาเทศ พพฺหศัพท์เป็น สาธ ด้วย สุตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ

^{๑๐๓๒} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๓๓} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๓๔} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๓๕} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๓๖} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๓๗} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤทิต ฯเปฯ สฺ จ^{๑๐๓๘} สูตร, ลง ลี วิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ หลังจาก พาทุหคัพทฺ ลง อัญญัจจัย ในอรรถว่า สพุเพ อิเม พาทุหา ฯเปฯ พาทุหคโร ดังนี้, ลบ สพุเพคัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตถา ฯเปฯ โยโค สูตร ฯ อาเทศ พาทุหคัพทฺคัพทฺเป็นสาธ ด้วย สูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลังด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤทิต ฯเปฯ สฺ จ สูตร, ลง ลี วิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๒๖๖, ๓๔๕. อปฺปสฺส กณ.

กณโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก อปฺปคัพทฺ, ลง อัญญัจจัย ในอรรถว่า สพุเพ อิเม อปฺปา อยมิเมลฺ วิเสเสน อปฺปตโร ดังนี้, ลบ สพุเพคัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตถานมปฺปโยโค สูตร ฯ อาเทศ อปฺปคัพทฺเป็น กณ ด้วย สูตรนี้, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๓๙} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤทิต ฯเปฯ สฺ จ^{๑๐๔๐} สูตร, ลง ลี วิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๔๑} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป...^{๑๐๔๒} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ก็แม้ในที่อื่น ย่อมมีปารุสว่า อปฺปิโย, อปฺปิฏฺโจ ดังนี้ บ้าง ฯ

๒๖๗, ๓๔๖. ยฺวานญจ.

กณโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก ยฺวคัพทฺ, ลง อัญญัจจัย ในอรรถว่า สพุเพ อิเม ยฺวา อยมิเมลฺ วิเสเสน ยฺวตโร ดังนี้, ลบ สพุเพคัพทฺเป็นต้น ด้วย วุตตตถานมปฺปโยโค

^{๑๐๓๖} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๓๗} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๓๘} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๐๓๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๔๐} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๐๔๑} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๔๒} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

สูตร ฯ อาเทศ ยวคัพพ์เป็น กณ ด้วย สูตรนี้ นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๔๓}
สูตร, อาเทศ ณ เป็น น ด้วย เตสฺ ฯเปฯ เทสา จ สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ฯเปฯ
สุ จ^{๑๐๔๔} สูตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ
ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๔๕} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป...^{๑๐๔๖} สูตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ กณฺโวจิ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก
ยวคัพพ์, ลง อิฏฐปัจจัย ในอรรถว่า สพฺเพ อิมะ ยวฯเปฯ ยวตโร ดังนี้, ลบ สพฺเพคัพพ์เป็นต้น
ด้วย วุตตตฤฯเปฯ โยโค สูตร ฯ อาเทศ ยวคัพพ์เป็น กณ ด้วยสูตรนี้, นำพยัญชนะ
ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, อาเทศ ณ เป็น น ด้วย เตสฺ วุตฺติ ฯเปฯ เทสา จ
สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ฯเปฯ สุ จ สูตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส
สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ ปาฐะว่า กณฺโวย, กณฺโวจิ
ดังนี้ ก็มีบ้าง ฯ อาเทศ ณ เป็น น ฯ

๒๖๘, ๓๙๗. วนฺตฺมนฺตฺวินญจ โสโป.

คุณฺโวย หลังจาก คุณคัพพ์, ลง วนฺตฺปัจจัย ด้วย คุณาติโต วนฺตฺ สูตร ในอรรถว่า
คุณฺ อสฺส อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก คุณวนฺตคัพพ์, ลง อียปัจจัย ในอรรถว่า คุณวนฺโต อยมิเมสํ
วิเสเสน คุณวนฺตตโร ดังนี้ ด้วย วิเสเส ฯเปฯ เจ สูตร, ลบ วนฺตฺปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยก
พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๔๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย
สรโลโป...^{๑๐๔๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๔๙} สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย
ตฤติต ฯเปฯ สุ จ^{๑๐๕๐} สูตร, ลง ลี วิภตติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะ
ออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำ
พยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ คุณฺโวจิ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก

^{๑๐๔๓} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๔๔} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

^{๑๐๔๕} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๔๖} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๔๗} กจจ. ๑๐., ปทฐป. ๑๒.

^{๑๐๔๘} กจจ. ๘๓., ปทฐป. ๖๗.

^{๑๐๔๙} กจจ. ๑๑., ปทฐป. ๑๔.

^{๑๐๕๐} กจจ. ๖๐๑., ปทฐป. ๓๓๔.

คุณศัพท์, ลง วนตุปัจจัย ในอรรกว่า คุณ อสุส อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก คุณวนตุศัพท์, ลง อิฏฺฐปัจจัย ในอรรกว่า สพุเพ อิเม คุณวนฺโต ฯเปฯ คุณวนฺตโร ดังนี้, ลบ สพุเพศัพท์เป็นต้น ด้วย วุตตตฺตา ฯเปฯ โยโค สูตร, ลบ วนตุปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะ ประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑ สูตร, ลง ลี วิภตฺติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, วิธีที่เหลือเหมือนในก่อนนั่นเอง ฯ สถิติย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้ , หลังจาก สถิตศัพท์, ลง มนฺตุปัจจัย ในอรรกว่า สถิ อสุส อตฺถิ ดังนี้ ด้วย สดฺยาทีหิ มนฺตุ สูตร, หลังจาก สถิมนฺตศัพท์, ลง อียปัจจัย ในอรรกว่า สพุเพ อิเม สถิมนฺโต ฯเปฯ สถิมนฺตโร ดังนี้, ลบมนฺตุปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็น นาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑ สูตร, ลง ลี วิภตฺติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ หลังจาก สถิตศัพท์, ลง มนฺตุปัจจัย ใน อรรกว่า สถิ อสุส อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก สถิมนฺตศัพท์, ลง อิฏฺฐปัจจัย ในอรรกว่า สพุเพ อิเม ฯเปฯ สถิมนฺตโร ดังนี้, ลบ มนฺตุปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ เมธิโย มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก เมธศัพท์, ลง วิปัจจัย ในอรรกว่า เมธา อสุส อตฺถิ ดังนี้ ด้วย ตทฺสฺสฺตฺถิตฺติ วิ ๑ สูตร, หลังจาก เมธาวีศัพท์, ลง อียปัจจัย ใน อรรกว่า สพุเพ อิเม เมธาวินอ อยมิเมลฺ วิเสเสน เมธาวีตฺตโร ดังนี้, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระ หลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑ สูตร, ลง ลี วิภตฺติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร ฯ หลังจาก เมธาวีศัพท์, ลง วิปัจจัย ในอรรกว่า เมธาวี อสุส อตฺถิ ดังนี้, หลังจาก เมธาวีศัพท์, ลง อิฏฺฐปัจจัย ในอรรกว่า สพุเพ อิเม เมธาวินอ ฯเปฯ เมธาวีตฺตโร ดังนี้, ลบ สพุเพศัพท์เป็นต้น ด้วย วุตต ฯเปฯ โยโค สูตร, ลบ วิปัจจัย ด้วยสูตรนี้, แยก พยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑ สูตร, ลง ลี วิภตฺติ, อาเทศ ลี เป็น โอ ด้วย โส สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๒๖๙, ๔๑.

ยวตฺ ตลนทการานํ พยญชนานิ จลนชการตฺตํ.

ปญฺทิจจํ, เวปุลลํ, โสหํ ทั้ง ๓ บทนี้ มีวิธีอ่านซ้ำพจนานุกรมแล้วข้างต้น ฯ เน
ปญฺณํ มีวิธีทำตัวดังต่อไปนี้, หลังจาก นิปฺนศฺพฺ, ลง ญฺยปัจจย ในอรรถว่า นิปฺนสฺส ภาโว
ดังนี้ ด้วย ญฺยตฺตตา ภาเวตฺ สุตฺร, ลป ญ ญฺนพฺนํ ด้วย เตสฺ โณ โลปํ สุตฺร, พทฺธิสฺส
เป็องตัน ด้วย วุฑฺฒาติ ฯเปฯ สณ ๑ สุตฺร, ลป อาอักษร ด้วย อวณฺโณ เย โลปญจ
สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...^{๑๐๕๑} สุตฺร ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ยวตฺ ไว้เพื่อประโยชน์
อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ยวตฺ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษารู้เนื้อความว่า เมื่อ
ต่ออักษรเป็นต้น แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ว่า ตินทลฺ ดังนี้ ไม่ต้องทำตามวิธีที่กล่าวไว้แล้วในสูตรนี้
เพราะความไม่มีแห่ง ยอักษร ฯ ในอรรถว่า ตินทญฺ ทลญฺ นี้ ตั้งเป็นยุตตตถสมาส ด้วย
นามานํ สมาส ยุตตตถโส สุตฺร, ตั้งเป็นทวันทสมาส ด้วย นามานํ ฯเปฯ ทวนฺโท สุตฺร,
ลปวิภตฺติทั้งหลาย ด้วย เตสฺ วิภตฺติโย โลปา ๑ สุตฺร, ลป จศฺพฺ ด้วย วุตตตถานมปโยโค
สุตฺร, ทำสระที่สุดเป็นปกติ ด้วย ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺส สุตฺร, ตั้งเป็นเอกวจนะ นปฺงสกลิงค์
ด้วย วิภาสา ฯเปฯ ทินญจ สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ สฺ ๑^{๑๐๕๒} สุตฺร, ลง สิ
ปฐฺมาวิภตฺติ, อาเทศ สิ เป็น อํ ด้วย สิ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ...^{๑๐๕๓}
สุตฺร, ลปสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร...^{๑๐๕๔} สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สุตฺร ฯ บทว่า ทลฺ แปลว่า ไปไม่ ฯ

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า ตลนทการานํ ไว้เพื่อ
ประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว ตลนทการานํ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษา
ทราบว่ เมื่อ ยอักษรเป็นต้น แม้มีอยู่ในอุททาหรณ์ทั้งหลายว่า อาลสฺยํ, อาโรคฺยํ ดังนี้ ไม่ต้องทำ
ตามวิธีที่กล่าวไว้แล้วในสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง ตอักษรอยู่ข้างหน้า ฯ อาลสฺยํ มีวิธีทำตัว
ดังต่อไปนี้, หลังจาก อลสฺศพฺ, ลง ญฺยปัจจย ในอรรถว่า อลสฺส ภาโว ดังนี้ ด้วย ญฺยตฺตตา
ภาเวตฺ สุตฺร, ลป ญ ญฺนพฺนํ ด้วย เตสฺ โณ โลปํ สุตฺร, พทฺธิสฺสตัวต้น ด้วย วุฑฺฒาติ ฯเปฯ
สณ ๑ สุตฺร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตฺร, ลป อ วรรณะ ด้วย อวณฺโณ
เย โลปญจ สุตฺร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตฺร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต

^{๑๐๕๑} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๑๐๕๒} กจ. ๖๐๑., ปทฐ. ๓๓๔.

^{๑๐๕๓} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๑๐๕๔} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

๔.เปฯ สุ จ สุตร, ลง สี ปฐมาวิภคติ, อาเทศ สี เป็น อัม ด้วย สี สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ๔ หลังจาก อโรคคัพท, ลง ญยปัจจัย ในอรรกว่า อโรคคัพท ภาโว ดังนี้, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย เตส โณ โลโป สุตร, พฤทธิสระตัวต้น ด้วย วุฑฒาติ ๔.เปฯ สเน จ สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบ อ วรรณะ ด้วย อวณฺโณ เย โลปญจ สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ๔.เปฯ สุ จ สุตร, ลง สี ปฐมาวิภคติ, อาเทศ สี เป็น อัม ด้วย สี สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร ๔

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า พยัญชนานัม ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ดูก่อนศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว พยัญชนานัม บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาทราบ ว่า เมื่อสระ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า มจฺจุณา ดังนี้ ไม่ต้องทำตามวิธีที่กล่าวไว้แล้วในสูตรนี้ ไม่ต้องแปลงอักษร ในที่นี้ด้วย ๔ มจฺจุณา คัพทเดิมเป็น มจฺจุธาตุ เป็นไปในความพลอยจากฐาน, ลง ตยฺปัจจัย ในอรรกว่า มุสฺติ ปเรสฺส ปาณํ จตฺติ ดังนี้ ด้วย วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนเต สุตร, ลบที่สุตธาตุ และอาเทศ อุ เป็น อ ด้วย วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนเต สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติตสมาสกิตกานามวาทเวตฺตนาทีสุ จ สุตร, ลง นา ตติยาวิภคติ, อาเทศ ตย เป็น จ ด้วย, ยวตฺนตํ ๔.เปฯ การตฺตํ สุตร, ทำ จสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ประเทวภาโว จาเน^{๑๐๕๕} สุตร ๔

ประโยชน์อะไร มีอยู่แก่วิสูตรใด วิสูตรนั้น ชื่อว่า กิมัตถะ, การให้นักศึกษาได้รู้ถึง สอักษร ภาอักษร มอักษร คือ ให้ได้รู้ สอักษร ๔๗, คือการให้รู้ สอักษร ภาอักษร มอักษร เป็นประโยชน์ แก่วิสูตรใด วิสูตรนั้น ชื่อว่า สการ ๔.เปฯ สกฺขาปณตฺถํ, หลังจากปฐกคัพท, ลง ญยปัจจัย ในอรรกว่า ปุริสสุส ภาโว ดังนี้ ด้วย ญยตฺตตา ภาเวตฺต สุตร, ลบ ฌอนุพันธ์ ด้วย เตส โณ โลโป สุตร, พฤทธิสระตัวต้น ด้วย วุฑฒาติ ๔.เปฯ สเน จ สุตร, ลบ อ วรรณะ ด้วย อวณฺโณ เย โลปญจ สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, อาเทศ สอักษรที่มี ย อยู่ข้างปลายด้วยการคัพท, ทำสทิสพยัญชนะเทวภาว ด้วย ประเทวภาโว จาเน สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สุตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตฤติต ๔.เปฯ สุ จ สุตร, ลง สี ปฐมาวิภคติ, อาเทศ สี เป็น อัม ด้วย สี สุตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปุพฺพ... สุตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สรโลโป... สุตร, นำพยัญชนะประกอบสระ

^{๑๐๕๕} กจ. ๒๘, ปทฐ. ๔๐,

หลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ หลังจาก อุสมคัพพ์, ลง ญยปัจจัย ในอรรถว่า อุสมสุส ภาโว
ดังนี้, ลบ ญอนุพันธ์ ด้วย เตส โณ โลปํ สูตร, พฤทธิสระตัวต้น ด้วย วุฑฒาติ ฯเปฯ สณ
จ สูตร, ลบ อวรรณะ ด้วย อวณฺโณ เย โลปญจ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย
นเย... สูตร, อาเทศ ภาอักษรที่มี ย อยู่ข้างปลายเป็น ภา ด้วยการศัพพ์, ทำพอสทิสพยัญ
ชนะเทวภาว ด้วย วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติยปจมา สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ ส
จ สูตร, ลง ลี ปฐมาวิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อํ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย
ปฺพพ... สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง
ด้วย นเย... สูตร ฯ หลังจาก อุปมคัพพ์, ลง ญยปัจจัย ในอรรถว่า อุปมสุส ภาโว ดังนี้, ลบ
ญอนุพันธ์ ด้วย เตส โณ โลปํ สูตร, พฤทธิสระตัวต้น ด้วย วุฑฒาติ ฯเปฯ สณ จ สูตร,
ลบ อวรรณะ ด้วย อวณฺโณ เย โลปญจ สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย...
สูตร, อาเทศ ภาอักษรที่มี ย อยู่ข้างปลายเป็น ม ด้วยการศัพพ์, ทำมสทิสพยัญชนะเทวภาว
ด้วย ปฺรเทวภาโว จาเน สูตร, ตั้งเป็นนาม ด้วย ตทฺธิต ฯเปฯ ส จ สูตร, ลง ลี ปฐมา
วิภัตติ, อาเทศ ลี เป็น อํ ด้วย ลี สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย ปฺพพ... สูตร, ลบ
สระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย สร... สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย นเย... สูตร ฯ

๒๗๐, ๑๒๐. อมฺห ตฺมฺห นฺตฺ รากฺ พฺรหฺมตฺต สข สตฺถุปีตาทีหิ สฺมา นาว.

บัณฑิตพึงทราบว่าการอาเทศ สฺมาที่อยู่หน้าปลายจาก อมฺห ฯเปฯ เป็นต้นนี้
เหมือน นาวิภัตติ ฯ มยา ศัพพ์เดิมเป็น อมฺห ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมาวิภัตติเป็น
นา ด้วย สูตรนี้, อาเทศ อมฺหคัพพ์ พร้อมกับวิภัตติเป็น มยา ด้วย นามฺหิ ตยามยา สูตร ฯ
ตยา ศัพพ์เดิมเป็น ตฺมฺห, ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, ทำ สฺมา เป็นเหมือน นาวิภัตติ, อาเทศ อมฺห
คัพพ์พร้อมกับวิภัตติเป็น ตยา ด้วย นามฺหิ ตยามยา^{๑๐๕๖} สูตร ฯ คุณวตา ศัพพ์เดิมเป็น
คุณวณฺตฺ, ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, ทำ สฺมา เป็นเหมือน นาวิภัตติ, อาเทศ นฺตฺ กับทั้งวิภัตติ
เป็น ตา ด้วย โตติตา สสฺมีนาสฺ สูตร ฯ ญญา ศัพพ์เดิมเป็น รากฺ, ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ,
ทำ สฺมา เป็นเหมือน นาวิภัตติ, อาเทศ รากศัพพ์กับวิภัตติเป็น ญญา ด้วย นามฺหิ ญญา
วา สูตร ฯ พฺรหฺมฺนา ศัพพ์เดิมเป็น พฺรหฺม, ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมา เป็น นา
ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อ เป็น อุ ด้วย อุตฺตํ สนาสฺ สูตร ฯ อุตฺตนา ศัพพ์เดิมเป็น อุตฺต, ลง
สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมา เป็น นา ด้วยสูตรนี้ ฯ สขินา ศัพพ์เดิมเป็น สข, ลง สฺมา
ปัญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมา เป็น นา ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อ เป็น อิ ด้วย สขนฺตฺสฺสินานํ
เสสฺ สูตร ฯ สตฺถาราก ศัพพ์เดิมเป็น สตฺถ, ลง สฺมา ปัญฺจมีวิภัตติ, อาเทศ สฺมา เป็น นา ด้วย

^{๑๐๕๖} กจจ. ๑๔๕, ปทฺฐป. ๒๓๘.

สูตรนี้, อาเทศ อู เป็น อาร ด้วย **อญฺเณสฺวารตฺตํ** สูตร, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย **นา อา** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...**^{๑๐๕๗} สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...**^{๑๐๕๘} สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...**^{๑๐๕๙} สูตร ๕ ปีตวา ศัพท์เดิมเป็น ปีตุ, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, ทำ สุมา เหมือนนาวิภัตติ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ อู เป็น อาร ด้วย **อญฺเณสฺวารตฺตํ** สูตร, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย **นา อา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปีตาทินมลิมุหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕ มาตรา ศัพท์เดิมเป็น มาตุ, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, ทำ สุมา เหมือน นาวิภัตติ, อาเทศ อู เป็น อาร ด้วย **อญฺเณสฺวารตฺตํ** สูตร, อาเทศ นา เป็น อา ด้วย **นา อา** สูตร, รัสสะ อา เป็น อ ด้วย **ปีตาทินมลิมุหิ** สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพ...** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโป...** สูตร, นำพยัญชนะประกอบสระหลัง ด้วย **นเย...** สูตร ๕

ถามว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ผู้เจริญ ท่านอาจารย์กล่าวบทว่า เอเตหิ ไว้เพื่อประโยชน์อะไร? ตอบว่า ลูกศิษย์ผู้เจริญ เรากล่าว เอเตหิ บท ไว้เพื่อจะให้นักศึกษาทราบว่ เมื่อสุมาวิภัตติ แม้มีอยู่ในอุทาหรณ์ว่า บุริสา ดังนี้ ไม่ต้องทำ สุมาวิภัตติเป็นเหมือนนาวิภัตติด้วยสูตรนี้ เพราะความไม่มีแห่ง อมฺหศัพท์ ฯลฯ ปีตาศัพท์เหล่านั้น ๕ บุริสา ศัพท์เดิมเป็น บุริส, ลง สุมา ปัญจมีวิภัตติ, อาเทศ สุมา เป็น อา ด้วย **สุมาสมินํ วา**^{๑๐๖๐} สูตร, แยกพยัญชนะออกจากสระ ด้วย **ปฺพพมโธจิตมสฺสรํ** **สเรน** **วิโยชเย** สูตร, ลบสระหน้า และปกติสระหลัง ด้วย **สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ** **สรโลเป** **ตุ** **ปกติ** สูตร ๕

จบปริเฉทที่ ๕ ในนามรูปทีปนี ด้วยคำมีประมาณเท่านี้ ๕

โยชนามูลกัจจายนะ (นาม) ปริเฉทที่ ๒ จบ

^{๑๐๕๗} กจ. ๑๐., ปทฐ. ๑๒.

^{๑๐๕๘} กจ. ๘๓., ปทฐ. ๖๗.

^{๑๐๕๙} กจ. ๑๑., ปทฐ. ๑๔.

^{๑๐๖๐} กจ. ๑๐๘., ปทฐ. ๙๐.

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษาคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ - ๒ (สนธิ - นาม) ผลงานของพระญาณกิตติเถระ ชาวเชียงใหม่ แต่งขึ้นในสมัยล้านนา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง เนื้อหา วิธีการเขียนตำราไวยากรณ์ และวิธีจารลงในใบลาน วิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ ความผิดพลาดในการจาร เนื่องจากต้นฉบับคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ ยังไม่มีการตรวจชำระและตีพิมพ์เป็นอักษรไทย ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมต้นฉบับที่จารลงในใบลานเป็นอักษรขอม ที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ๓ ฉบับ ที่มีอยู่ในหอสมุดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ฉบับ ที่มีอยู่ในตู้เก็บคัมภีร์ใบลานวัดสังฆะกระจายวรวิหาร ๑ ฉบับ นำมาตรวจชำระ ศึกษาตรวจสอบ แล้วปริวรรตเป็นอักษรไทย และแปลเป็นไทย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

คัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เป็นผลงานของพระญาณกิตติ ซึ่งเชื่อว่าท่านเป็นชาวเชียงใหม่ วิชาไว้ในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๔๖ - ๒๐๔๗ ต้นฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระ คือ ฉบับรดน้ำดำไท ฉบับทองน้อย ฉบับทองทึบ ฉบับเทพชุมนุม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และฉบับวัดสังฆะกระจายวรวิหาร ทุกฉบับจารด้วยภาษาบาลีอักษรขอม ชูบหมึกดำ จากการศึกษาด้านวิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับพบว่า

ฉบับทองน้อย และฉบับเทพชุมนุม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม คัดลอกมาจากฉบับรดน้ำดำไท เพราะส่วนมากจารเหมือนกัน คือ ผิดก็ผิดเหมือนกัน ถูกก็ถูกเหมือนกัน ฉบับวัดสังฆะกระจายวรวิหาร คัดลอกมาจากฉบับทองทึบ

จากการตรวจชำระ พบข้อผิดพลาดในการจารมาก อาจเป็นเพราะผู้จารไม่รอบคอบ ขาดความรู้ด้านอักษรวิธี เพราะพยัญชนะมีเสียงพ้องกัน หรือเพราะพยัญชนะมีรูปคล้ายกัน

ในด้านเนื้อหาพระญาณกิตติได้นำเอา สุตร วุตติ และอุทาหรณ์มาประกอบการอธิบายศัพท์ แสดงลำดับของวิธีสร้างคำ และท่านยังได้รวบรวมมติต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีประโยชน์มาแสดงไว้ ท่านผู้รจนาก็ได้จัดแนวการอธิบายไว้ในเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้คือ

คณถาภิรมะ การเริ่มต้นคัมภีร์ ผู้รจนาร่วมด้วยปณามปุพพกัณถาภิรมะ การเริ่มต้นคัมภีร์ด้วยการนอบน้อมเป็นเบื้องต้น

สัมพันธะ แสดงหน้าที่ของบทที่มากในสูตร ท่านผู้รจนาก็อาศัยสัมพันธะเพื่อเชื่อมต่อระหว่างกัณฑ์ต่อกัณฑ์ เชื่อมต่อระหว่างสูตรหน้ากับสูตรหลัง และความเชื่อมต่อในสูตร

ปทัชเจท การตัดบทแต่ละแห่งนั้น ท่านกำหนดเอาวิภัติเป็นที่สุดทั้งนั้น คือที่เป็นนามบท เช่น อกฺขรา, ชินวจนยุตติ และที่เป็นนิปาตบท เช่น อปิ, हि, และ ज และวิธีการตัดบทเช่นนี้ สามารถใช้กับกัจจายนสูตรได้ทั้งหมด

ปทัตตะ แปลเนื้อความของบท ท่านผู้รจนาก็ให้ความสำคัญของบทที่ยากและง่ายต่างกัน คือ บทไหนที่ยากจะมีการอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ ส่วนบทไหนที่ง่ายจะไม่มีอธิบาย เพียงแต่ยกอุทาหรณ์ขึ้นอ้างเลย

ปทวิคคหะ การวิเคราะห์บทที่มีในสูตร

โจทนา การตั้งโจทย์ถาม ส่วนมากเป็นการถามบทในสูตรว่าทำหน้าที่อะไร

ปริหาร การตอบ เมื่อแสดงคำถามแล้วก็แสดงคำตอบไว้ทุกแห่ง

วินิจจยะ การวินิจฉัยบทในสูตร ท่านผู้รจนาก็ได้นำมติจากคัมภีร์อื่นมาเพิ่มพูนให้ชัดเจนขึ้นด้วย

รูปสาธนะ การสร้างรูปคำของบทในสูตร

การนำเสนอด้วยวิธีการทั้งหมดนี้ เป็นส่วนสำคัญของคัมภีร์โยชนามูลกัจจายนะ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจและนำไปใช้ประกอบการศึกษาไวยากรณ์บาลี

ผลของการตรวจชำระและแปลคัมภีร์นี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า พระญาณกิตติเถระ ได้นำเอาสูตรในคัมภีร์มูลกัจจายนะมาอธิบาย โดยการอ้างสูตร (กฎเกณฑ์) วุตติ (คำแปลหรือคำอธิบายสูตร) และอุทาหรณ์ (ตัวอย่างประกอบ) มาประกอบการอธิบายรูปศัพท์นั้น ๆ เพื่อให้มีความแม่นยำ และถูกต้องอย่างยิ่ง การอธิบายคำศัพท์อยู่ในหลักการเขียนไวยากรณ์ทั้ง ๔ ประการ ส่วนที่เป็นวุตติท่านแต่งเสริมเองบ้าง นำมาจากคัมภีร์สหทวิเสสอื่น ๆ บ้าง ส่วนที่เป็นอุทาหรณ์ท่านนำมาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์มูลกัจจายน์ คัมภีร์สหทวินีติ

คัมภีร์นยาสะ และคัมภีร์ปทฐปฐิติ เป็นต้น เพื่อเป็นตัวอย่างและสนับสนุนงานของท่านให้ถูกต้องตามหลักคัมภีร์ไวยากรณ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

โยชนามูลกัจจายณะนี้ ถือว่าเป็นคัมภีร์ประเภทโยชนา อธิบายคำศัพท์ในคัมภีร์มูลกัจจายณะ ที่จารไว้ในใบลานด้วยภาษาบาลีอักษรขอม มีการจัดเรียงลำดับการสร้างรูปคำโดยการยกสูตร ที่มาในคัมภีร์กัจจายณะขึ้นแสดงอ้างเป็นข้อยุติ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นคัมภีร์ที่มีประโยชน์ต่อการวินิจฉัยคำศัพท์ทางไวยากรณ์บาลีซึ่งใช้จารึกพุทธวจนะเป็นอย่างมาก จึงได้นำมาตรวจชำระ ปิรวรรตเป็นอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาเฉพาะในขอบเขตของโครงเรื่องเท่านั้น ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมมากกว่านี้อีก คือ

๑. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างรูปคำในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ กับรูปแบบการสร้างรูปคำในคัมภีร์นยาสะ อรรถพยายยาน รูปสิทธิปกรณ์ และสัททนีติสูตรตมาลาเป็นต้น
๒. ศึกษาเปรียบเทียบวุดติและอุทาหรณ์ ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะ สนธิ-นาม กับคัมภีร์สัททนีติ รูปสิทธิปกรณ์
๓. ศึกษาเปรียบเทียบ สนธิ-นาม ในคัมภีร์โยชนามูลกัจจายณะกับ สนธิ-นาม ในคัมภีร์ปทฐปฐิติ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา, ๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์-
วิญญูณ, ๒๕๓๙.

พระกัจจายนมหาเถร. **กัจจายนพยานุกรณ**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๓๐.

พระญาณกิตติเถร. **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๑๒๙๙๖/๑.,๑๗ ตู้น ๑ ชั้น ๒ มี
๑๗ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๘๒/๑.,๑๔ ตู้น ๙๔ ชั้น ๑/๑ มี
๑๔ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๑๗/๑.,๑๐ ตู้น ๙๓ ชั้น ๕/๒ มี ๑๐
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๓๖/๑.,๑๖ ตู้น ๙๓ ชั้น ๖/๑ มี ๑๖
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๒๖๙๙/๑.,๑๒ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี ๑๒
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๖๓๙๗/๑.,๑๓ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี ๑๓
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๘๑/๑.,๑๓ ตู้น ๙๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๓
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

_____ **“โยชนามูลกัจจายน”**. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๘๙/๑.,๑๑ ตู้น ๙๔ ชั้น ๑/๑ มี
๑๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่มจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
โบราณ).

- พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๘๓๘๕/๑.,๑๖ ตู๋ ๙๔ ขึ้น ๑/๑ มี ๑๖ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๒๖๑๕/๑.,๑๐ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๒ มี ๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทิพย์ เจ้าคุณหวังหลวงสร้าง พ.ศ. ๒๓๗๗ เลขที่ ๖๔๖๙/๑.,๔/ก ตู๋ ๑๒๗ ขึ้น ๓.,๔/๗/๑ มี ๔ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทิพย์ พระยาพิศาลสุภผลสร้าง พ.ศ. ๒๔๑๑ (ร. ๕) เลขที่ ๕๐๗๓/๑.,๑๖ ตู๋ ๙๔ ขึ้น ๖/๓ น. มี ๑๖ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทิพย์ เลขที่ ๒๖๑๕/๑.,๑๐ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๒ มี ๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองน้อย ร. ๓ เลขที่ ๒๖๓๖/๑.,๑๑ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๓ มี ๑๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองใหญ่ ร. ๑ เลขที่ ๙๖๘/๑๖ ตู๋ ๙ ขึ้น ๒ มี ๑๖ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทรง ร. ๑ เลขที่ ๒๖๓๐/๑.,๑๐ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๓ มี ๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทรง ร.๑ เลขที่ ๒๖๓๔/๑.,๑๐ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๓ มี ๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับทองทรง ร. ๑ เลขที่ ๒๖๔๑/๑.,๕ หึ่ง ๑๑ ขึ้น ๔/๓ มี ๕ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).

- พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรตนน้ำดำไท ร. ๓ เลขที่ ๒๗๐๐/๑.,๙ หึ่ง ๑๑
ชั้น ๔/๓ มี ๙ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป.
(คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรตนน้ำดำไท ร. ๓ เลขที่ ๒๖๓๒/๑.,๘ หึ่ง ๑๑ ชั้น
๔/๓ มี ๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป.
(คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับรักที่บ เลขที่ ๘๓๘๓/๑.,๑๕ ตู้ ๙๔ ชั้น ๑/๑ มี ๑๕
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๙๐/๑.,๑๘ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี ๑๘
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๓๕/๑.,๑๔ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี
๑๔ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๘๗/๑.,๘ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี
๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๙๘/๑.,๑๕ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี ๑๕
ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๘๓๓๗/๑.,๑๕ ตู้ ๙๓ ชั้น ๖/๑ มี
๑๕ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๙๖/๑.,๑๓ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๔/๓
๑๓ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
ไบลาน).
- _____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๒๙/๑.,๑๔ หึ่ง ๑๑ ชั้น ๔/๓ มี
๑๔ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เล่นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
ไบลาน).

_____. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด เลขที่ ๒๖๘๘/๑.,๑๐ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๕/๓ มี
๑๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์
โบราณ).

พระญาณกิตติเถระ. “โยชนามูลกจายน”. ฉบับล่องชาด มี ๑๗ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี
เส้นจาร ตูเก็บคัมภีร์โบราณ วัดสังฆะกระจายวรวิหาร, ม.ป.ส.,ม.ป.ป. (คัมภีร์โบราณ).

พระพุทธปิยมหาเถระ. **รูปสิทธิปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๐๗.

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ :

พระนิคมเถระ. **สัททสารตถาสนี**. ย่างกุ้ง : โรงพิมพ์สุธรรมวดี, 1928.

พระโมคคัลลานมหาเถระ. **โมคคัลลานวุดติวิวัฒนปญจิกา**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๑.

พระวชิรพุทธเถระ. **นุยาสนปกรณ์**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒.

พระสัทธัมมกิตติเถระ. **พาลาวตาโร**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๔๑.

พระสัทธัมมโชติपालเถระ. รจนา, พระมหานิมิตร ธมฺมสาโร, ปริวรรต. **กัจจายนสูตรตนิเทศ**.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส,

นครปฐม : โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.

พระอัครวงศ์เถระ. **สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ,

๒๕๒๓.

_____ **สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ,

๒๕๒๑.

พระอัครวงศ์เถระ. **สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ,

๒๕๒๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมคฺคปกรณ์ (ปจโม – ตติโย ภาค)**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สมนุตปาสาทิกา นาม วินยฎจกถา (ปจโม – ตติโย ภาค)**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. **แบบเรียนอ่านและเขียน อักษรขอม อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรม**

อีสาน อักษรมอญ อักษรพม่า อักษรสิงหล อักษรโรมัน. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๒๔.

๒. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระคัมภีร์สาราณียะ. **กัจจายนสารมัญจรี** **สรสสาระแห่งกัจจายนไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร ฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔.

พระมหาเวทย์ วรบุญ. **กัจจายนะเบื้องต้น**. นครปฐม : โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน, ๒๕๓๙.

พระมหาสมใจ ปัญญาที่โป. **กัจจายนสูตร และปทฐปฐิติ แปล**. กรุงเทพฯ : กองทุนการเผยแผ่พระพุทธธรรม, ๒๕๒๘.

พระราชปริยัติโมลี. (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙). **พระคัมภีร์บาลีกัจจายนมูล (แปล)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

๑. หนังสือ

กลุ่มศึกษานิตติศาสตร์. **ปทฐปฐิติแปลและอธิบาย (ไวยากรณ์บาลี) เล่ม ๒ สมาสกัณฑ์ - อุณาทิกัณฑ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **ปทฐปฐิติแปลและอธิบาย (ไวยากรณ์บาลี) เล่ม ๑ สนธิกัณฑ์ - การกัณฑ์**. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

คุณารักษ์ นพคุณ. **การก วิกิตยัตถะ สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

จำลอง สารพัดนึก. **พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่บริษัทประยูรวงศ์ ปรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **พระประวัติและพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมานุนิธิธิโนรส**. กรุงเทพมหานคร : อักษรบริการ, ๒๕๑๕.

ป. หลงสมบุญ, พันตรี. **พจนานุกรม มคธ-ไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักวัดปากน้ำจัดพิมพ์, ๒๕๔๐.

ปิ่น มุฑกันต์. **ประมวลศัพท์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระคันธสาราภิวังศ์. **ปทรุปลิทธิมัญชรี คัมภีร์อธิบายปทรุปลิทธิปกรณ์ เล่ม ๑ แปลและอธิบาย**, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระเทพเมธาจารย์, (เจ้า จิตปัญโญ ป. ๙). **คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ (PALI GRAMMAR)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๔.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาเวทย์ วรณฺฑ. **ปทรุปลิทธิเบื้องต้น เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระราชปริยัติโมลี, (สมศักดิ์ อุดม ป.ธ. ๙). **ปทรุปลิทธิ แปลโดยพยัญชนะ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระวิสุทธิสมโพธิ, (เจีย ป. ๙). **ปทานุกรมกิริยาอาขยาต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์-อำนวยการสาส์น, ๒๕๒๖.

พระอัครวงษ์สเถร. **รจนา, พระธรรมโมลี ตรวจชำระ แปลโดย พระมหานมิตร ธมฺมสาโร จารุญ ธรรมดา. สัททนีติสูตรมถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

_____. **สัททนีติธาตุมถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๖.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. **พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลโลกิขุ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์-มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์ สมาส และดัทธิต**. พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๗.

_____. **บาลีไวยากรณ์ อาขยาต และกิตก์**. พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตรศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บุญดีการพิมพ์, ๒๕๓๖.

สุภาพวรรณ ณ บางช้าง. **ไวยากรณ์บาลี ตามแนว กัจจายนวยากรณ์ โมคคัลลานวยากรณ์ สัททนีติปกรณ์**, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

หลวงเทพคุณานุกิษฏ (ทวี ธรรมธัช ป. ๙). **ธาตุบัญญัติ**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒. วิทยานิพนธ์ :

- ทรัพย์ ประกอบสุข. “กิริยาอาชยาตในบาลีไวยากรณ์มูลกัจจายน์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.
- ทองพูล บุญยมาลิก. “สนธิและสมาสในคัมภีร์มูลกัจจายน์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- มานิตย์ ชาวโพธิ์เอน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์สัมพันธจินตา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

๓. ภาษาอังกฤษ :

(1) Books :

- Buddhadatta Mahathera. A.P. **Concise Pali-English Dictionary**. Delhi : Motilal Banarsidass, repr, 1997.
- _____. **English-Pali Dictionary**. Delhi : Motilal Banarsidass, repr. 1989.
- Bode, M.H. **The Pali Literature of Burma**. London : The Royal Asiatic Society, 1909.
- D’Alwis, J. **An Introduction to Kachchayana’s Grammar of the Pali Language**. London : Williams and Norgate, 1863.
- Geiger, w. **Pali Literature and Language**. Translated by Ghosh, B. New Delhi : Munshiram Manogarlal, 3rd repr. 1978.
- _____. **A Pali Grammar**. Translated by Batakrishna Ghosh, revised and edited by K.R. Norman. London : Pali Text Society, 1994.
- Hinuber, O.V. **A Handbook of Pali Literature**. Berlin New York : Walter De gruyter, 1996.
- Jayawardhana, Somapala. **Handbook of Pali Literature**. Colombo : Karunaratne and Sons Ltd., repr. 1994.
- Law, B.C. **A History of Pali Literature**. Varanasi : Indica Books, 2000.

- Malalasekera, G.P. *The Pali Literature of Ceylon*. Kandy : Buddhist Publication Society, repr. 1994.
- Mason, F. *Kachchayano's Pali Grammar*. Delhi : Sri satguru Publications, 2nd repr. 1984.
- _____. *The Pali Text of Kachchayano's Grammar*. Toungoo : The Daren Institute Press, 1870.
- Norman, K.R. *A History of Indian Literature, Vol. VII Fasc. 2, Pali literature*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1983.
- Rhys Davids, T.W. and Stede, W. *The Pali-English Dictionary*. London: Pali Text Society, repr. 1986.
- Satyapala, Bhikkshu. *Kaccāyana Nyāso Vol. I*. Delhi : Buddha Triratna Mission, 1991.
- Scharfe, H. *A History of Indian Literature Vol. V Fasc. 2, Grammatical Literature*. Wiesbaden : Harrassowitz, 1977.
- Tiway, L.N. and Sharma, b. *Kaccāyana-Vyakaraṇa*. Varanasi : Tara Book Agency. Kammacca, 2nd revised edn. 1989.
- Vidyabhusana, S.C. *Kaccāyana's Pali Grammar*. Calcutta : The Mahabodhi Society, 1901.

(2) Articles :

- Pind, O.H. "Studies in the Pali Grammarians I". *Journal of Pali Text Society*. Vol. XIII. (1989) : 33-81.
- _____. "Studies in the Pali Grammarians II". *Journal of Pail Text Society*. Vol. XIV. (1989) :175-218.

(3) Thesis :

- Malai, Thiab, Phramaha. "Kaccāyana-Vyākaraṇa : A Critical Study Vols. I, II". **Ph.D. Thesis**. Department of Sanskrit and Prakrit Languages, University of Pune, Pune, 1997.

Rachiwong, Sriporn, Phramaha. “Rūpasiddhi : A Study of Some Aspects”. **Ph.D. Thesis.** Department of Sanskrit and Prakrit Languages, University of Pune, Pune, 1995.

ภาคผนวก ก.

สงฺเขปตฺถกถา

มุลกจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปรม - ทุตยปรจุเจทานํ สงเขปตถกถา

ปจโม ปริจฺเฉท

นิทานกฤา

๑.๑ วิจารณ์

อถ สงเขปโต มุลกจฉายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจมพุตติยปริจเฉทาวุจจนเต : ยัม
 มุลกจฉายนัม พุยากรณตตติปิภัง ล้านนากาลโต ปฏุจาย ทยัรฎุเส ยาวชชุตตนา ปวตติยมานัม
 สุตตวุตติอุททาหรณสัณตุตัม โหติ. ตัม กจฉายนพุยากรณณ โมคคัลลณวยากรณณ สพุทธานิ-
 วยากรณณ จาติ ตีหิ พุยากรณณหิ สทิสตถุกัม โหติ. อิทัม หิ พุทฺธมามเกหิ
 เตปิฏกพุทฺธวจนเ อตฺตพยุญชนโกสลลตฺติเกหิ อุกคฺคณหิตพุพฺ. สเจ ปน พุทฺธมามกา กจฉายน-
 พุยากรณณาทโย อนุคฺคเหตุว เตปิฏกพุทฺธวจนัม วิชานิตุํ น สกโกณตติ เจว พุทฺธวจนญจ จิรภูจि
 ติกัม ธาเรตุํ น สกโกณตติ.

สิริมนตภาคตปริยัติศาสนาลกั ยาวชุตนา ทิสฺสมานํ กัจจายนพยากรณํ พุทฺธ-
ปาวจนปารทสุสนา กัจจายนตเถเรน กตํ สุปฺปสตถุํ โหติ พหูวนิพนฺธิตรณญ. ตณฺเฑน พยากรณํ
สาธุสภกํ ติปิฎกํ โอคาเหตุวา กตํ อนตฺตสงฺฆิตฺตมณฺธิวิตฺตตํ สุขุจจารณียะหิ สุตฺเตหิ วิภูสีติ
กุมารานมฺปิ อนายาเสน อุกคฺคณณกฺขมํ อจฺจนตํ ชินวจนสฺส พหุูปการณญ. เอวํ ปสตฺถมฺปิทำ
สตกํ ไสตนํ นาตีสโพรํ โหติ นาตีสฺสคคฺคณณโยคคณญ.

ตสุมาเยวิมสฺส พหุปรการตํ นาดิสฺสุโพธตฺตญฺจ สมฺปสฺสสนฺโต นวปรฺนคเร ติโลกราช-
กาเล ปมาณโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรีนิพฺพานโต ปฏฺจาย จจฺตฺตาทิสฺสุตฺตเรสฺสุ ทฺวิสฺสุ วสฺสสฺสทฺสเสสฺสุ
อติฏฺกนฺเตสฺสุ ญฺญานกิตฺติ อิตฺติ ทฺยยุภาสาย ลทฺธนามโก พฺยการณปคฺคเณ มหาเถโร ตํ สฺวเขคาหํ
กโรนฺโต พุทฺธวจนํ โสตฺถนํ ปรมโกสลลฺลชนนตฺถํ สกฺลนวงฺคสฺตฺถุสสาสนาคตฺตนาเนาวิธปโยคมาลา-
สมลฺงกตํ ลกฺขณวิสยวตฺถุณสฺส ลกฺขียาภินิปฺพตฺติยา จ ปริพฺยตฺตโต ลํานนา-อภฺขรเวเสน มคฺช-
ภาสาย สฺสุปากฺกํ มฺูลกจฺจายนโยชนํ นาม ปสฺตตฺถตฺโร อกาสิ. ส่าปี ปจฺจา ยาวชฺชตฺตนา ปฺปฺราณมคฺช-
ภาสาย กมฺโพชกขรเวเสน ตาลปณฺเณ พยตตปฏิพฺพลปณฺจทิเทหิ ปรมปรภกฺตา โหติ.

อัย มุลกจุจายนโยชนา กมุโพททขรรวเสน มคธภาสาย ตัญญูจมานา ทุกุเชน
อุคคณหิตา โหติ. ยัม ปกรณํ คาสสขุชาตคณโทปการํ อกขรํ สนนํ กโรติ. ตมปิ สนนํ
มุลกจุจายนโยชนาปกรณํ นาม. ยญจ ปกรณํ อตฺถาภิมุขํ นมตี อตฺตนิ จตฺถํ นามเตติ. ตมปิ
นามสฺส มุลกจุจายนโยชนาปกรณํ นาม. เตเนตํ ทุวิธํ กมุโพททขรรวเสน มคธภาสาย จิตํ
อาทาย ทญฺยททวเสน มคธภาสํ กตํ. เอวํ กเต ตํ สฺสสิทฺธกามกานํ หิตาวหํ พหุปการํ โหติ.
ปจฺจิมํ จ ชนา พุทฺธมามกา ปาสาทิกา ตํ วาเจตฺวา อตฺตโน อตฺตโน อชฺชมาสยานุรูปํ ธมฺมา-
นุธมฺมปฏิปन्นา โหณฺติ. สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส จ สาสนํ จิรฺมฺจิติกํ โหติ.

๑.๒ วิจัยวิสัย

๑.๒.๑ (สนธิ - นาม) ปจฺม - ทุตฺติยปริจฺเจเทเยว ญาณกิตฺติ อิติ ทญฺยภาสาย
ลทฺธนามเกน วุยากรณปคฺคเณน มหาเถเรณ ลํานนา อกฺขรรวเสน มคธภาสาย รจิตาย มุลกจุจายน-
โยชนาย ปวิตรตนโสธนตฺถาย.

๑.๒.๒ วุยากรณปโตฏเกสฺส มุลกจุจายนโยชนาย อาคตานุสาเรน สารตฺถสิทฺธิกชนตฺถาย
เจว ตาลปณฺณณลิขณวิธิจารณตฺถาย.

๑.๓ วิจัยสัสนทนปโตฏกํ

หอสมฺมุตแห่งชาติ พระเชตุพนวิมลมังคลาราม สํวฺชักระจายวรวิหาร จาติ ทญฺยภาสาย
ลทฺธนามเกหิ จาเนหิ (สนธิ - นาม) ปจฺม - ทุตฺติยปริจฺเจเทเยว ญาณกิตฺติ อิติ ทญฺยภาสาย
ลทฺธนามเกน วุยากรณปคฺคเณน มหาเถเรณ กมุโพททขรรวเสน มคธภาสาย รจิตสฺส มุลกจุจายน-
โยชนาย สงฺคหญฺจ สัสนฺทนญฺจ กริสฺสสามิ. ตตฺถ หอสมฺมุตแห่งชาติ อิติ ทญฺยภาสาย ลทฺธนามก-
จานโต ตติยราชกาเล ฅบฺบรตนํน้ำดำโท, ฅบฺบทองทึบ, ฅบฺบทองนํอย จาติ ทญฺยภาสาย
ลทฺธนามกานิ ตีณิ ปุราณมุลกจุจายนโยชนาปโตฏกานิ อาภตานิ. พระเชตุพนวิมลมังคลาราม อิติ
ทญฺยภาสาย ลทฺธนามาวิหารโต ฅบฺบเทพชฺมมฺม อิติ ทญฺยภาสาย ลทฺธนามกํ เอกํ ปุราณมุลกจุ-
จายนโยชนาปโตฏกํ อาภตํ. สํวฺชักระจายวรวิหาร อิติ ทญฺยภาสาย ลทฺธนามวิหารโต ฅบฺบ
วัดสํวฺชักระจายวรวิหาร อิติ ทญฺยภาสาย ลทฺธนามกํ เอกํ ปุราณมุลกจุจายนโยชนาปโตฏกํ อาภตํ.

๑.๔ รจิตปกรณ์าน

ทยุยกุขรปริวตุนวเสน เจว ทยุยภาสาปริวตุนวเสน จ คนฺธา โหนฺติ เสยฺยถึทำ :-

๑.๔.๑ กจฺจายนมหาเถเรน วิรจิตํ กจฺจายนพฺยากรณํ.

๑.๔.๒ พระเทพวิสุทธวิเวที (เจีย เขมโก) อิติ ราชทินนนาเมน วุยากรณปคฺเณน มหาเถเรน ทยุยกุขรวเสน มาคฺชภาสํ ปริปฺพุทํ โสธิตถฺยเจว กตถฺยจ กจฺจายนมุณํ นาม ปกรณํ.

๑.๔.๒ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) อิติ ราชทินนนาเมน วุยากรณปคฺเณน ปณฺฑิตเณ อุปาสเณ มาคฺชภาสโต ทยุยภาสํ อาโรเปตฺวา กตํ กจฺจายนํ.

๑.๔.๓ พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) อิติ ราชทินนนาเมน วุยากรณปคฺเณน มหาเถเรน มรุมภาสาย สทฺธิํ สันนฺเตตฺวา ปริปฺพุทํ โสธิตํ มาคฺชภาสาย จ ทยุยภาสํ อาโรเปตฺวา กตํ กจฺจายนมุณํ โหติ.

๑.๕ วจยสทฺตฺโต

สทฺโท

สทฺตฺโต

สุตฺตํ

= มาติกา

วุตฺติ

= มาติกาปทาธิปฺปาโย

อุทาหรณํ

= อุปมาถา

วิกฺกโป

= นานาวิธสงฺกปโป

อนฺุพฺนฺโธ

= อนฺุวาคตสทฺโท นิจุํ โลปารโห

โยชนา

= วิตุถารโต สทฺตฺตฺถาธปฺปาโย

ฉนฺุโทภาโส

= ฉนฺุทลฺกขณฺุคฺคหณํ

ปริภาสา

= ปริภาสนํ ปริภาสา

โยควิภาโค

= ปทสทฺทฐปฺสาณตฺถํ มุลฺลสุตฺตวิภาโค

เทวภาโว

= พุยณฺุชนฺุสฺส เทวภาโว

๑.๖ วจยวิธี

๑.๖.๑ ปจฺมํ มุลกจฺจายนโยชนาย (สนฺุธิ - นาม) ปจฺม - ทุติยปริจุเจทานํเยว ยถาลาภํ หอสฺมุตแห่งชาติ พระเชตุพนวิมลมังคลาราม สังฆักระจายวรวีหาร จาติ ลพฺุณามเกหิ จาเนหิ ปุราณโปตฺถถา โหนฺติ. ตตฺถ ปวิจิตฺวา ทยุยภาสวเสน ปริวตฺตนํ สาธุกํ กริตฺวา เวยฺยากรณวเสน มุลกจฺจายนโยชนาย สงฺคหณฺุจ สันนฺุทนณฺุจ กริสฺสุสามิ.

๑.๖.๒ ตถุณเวย ไสริตัม มุลกจุจายนโยชนัม ลภิตวา เตปิฏกฏจกถาย ปากฎาย ตาย
ลกขณรสปจจุปฏจานภาสาย ปโตถเก ลิตติปณฺเณ วุยากรณวเสน มุลกจุจายนโยชนาย วิจยัม
กริสฺสามิ.

๑.๖.๓ ตสฺสเสว ไสริตมุลกจุจายนโยชนาย สโมธานัม กริตวา มุลกจุจายนโยชนาย (สนฺธิ
- นาม) ปจฺม - ทุตติยปริจฺเจเทเยว วิจยัม กริสฺสามิ.

๑.๖.๔ ทญฺยภาสาย ปวิจยัม กริสฺสามิ.

๑.๗ อธิปเปตพพตฺโถ

๑.๗.๑ กมฺโพชกฺขรวเสน มาคฺธิกาภาสาฏฺฏาย มุลกจุจายนโยชนาย (สนฺธิ - นาม)
ปจฺม - นามปริจฺเจทานเวยว ปฏฺฐิลาโก โหติ. ทญฺยกฺขรวเสน จ มาคฺธิกาภาสาฏฺฏาย มุลกจุจายน-
โยชนาย ปฏฺฐิลาโก โหติ.

๑.๗.๒ วุยากรณวเสน ลกขณรสปจจุปฏจานภาสาย เจว ลิกฺขาย ปโตถเก ลิตติ-
ปณฺเณ ลินฺนสฺส ปฏฺฐิลาโก โหติ.

๑.๗.๓ เวยฺยากรณานุสาเรน สทฺทฐฺปโยคสฺส ปฏฺฐิลาโก โหติ. ตถา ปจฺจุปฺปนฺเน จ
อนาคเต จ สฺสสิกฺขิตพฺพาย มาคฺธิกตฺนฺติยา ปฏฺฐิลาโก โหติ.

ทฤษฎี ประจักษ์

มุลกจายนโยชนาย (สนธิ-นาม) ปจม-ทุตยปริจเจทานํ สารตถลิขนวิธิ

๒.๑ ไสยอนุปุราณคนุถนิสฺสโย

อิทิ มุลกจฺจาณนโยชนาย โสธน์ รตนโกสินุทสมเย ตติยวฏเฐ ราชกาเล
รตน์าดำโท อิธิ ทฤษฎาสาย ลหุนามํ กมุโพชกุขรวเสน รจิตํ สัพพปริญญญํ ปุราณโปตุลกํ
อาภตํ. ตตุถ ฉบับทองน้อย ฉบับทองทีบ ฉบับเทพซุมนุม ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร จาติ
ทฤษฎาสาย ลหุนาเม อญญเอ กมุโพชกุขรวเสน รจิตเต ปุราณโปตุลเก อาหริตฺวา สัสนุทิตํ
โสธิตํ โหติ. สโมธานโต จ สัสนุทิตุญจ โสธิตุญจ ฉบับรดน้ำดำโท ร. ๓ ฉบับทองน้อย ฉบับ-
ทองทีบ ฉบับเทพซุมนุม ฉบับวัดสังข์กระจายวรวิหาร จาติ ทฤษฎาสาย ลหุนามา ปญจ
ปุราณโปตถกา ไหนติ.

๒.๒ วิจัยสารสนเทศ

เอตฺถ รตนโกสินฺทสมเย ตติยราชกาเล รตนํดำโท อิติ ทฤษฎาสาय लघुनामं
 गमोपखगुखवसेन रजितं सपुपप्रिपुण्ड्रं जेव ओतिसाकुण्ज पुण्णमपोदुगं आहरित्वा संसुति सुसामि
 सोरे सुसामि. ओत्थपन पुण्णि ओखरानं विनसुसं पत्तत्तदाय विसुत्थमावं न पापुणि. तसुमा
 ऐतं आहरित्वा सुत्तदुत्तुदितुथानरुणसंयुत्तसुस वुयाकरुणसुस विसुत्थिया ज पुण्णत्तदाय ज
 ण्णपथोण्णोय ण्णपथोण्णिप ण्णपथेपथुमण्णु ण्णपत्तसंख्खकराववविहार जाति
 तथुयासाय लघुनामेहि जत्थि पुण्णमपोदुगेहि सत्थि संसुत्थनण्णजेव सोरुण्णज गरिसुसामि.

๒.๓ มุลคานุถสฺส ลินนรจนาวิธิ

๑. ยอ ปณ มุลกจุจายนโยชนา พหุราชสมเย เจว อเนกอสสุททาเล จ ปรมุปราย อามตา
 รจิตา จาติ ปญญาธิ. ยทา รตนโกสินุทสมเย ตติโย ราชชา จกุกิวิสิโก สาสนุปตมมิกโก ฌมมิกโก
 ฌมมสฺสวณณนโท ปาลิอุจฺจกถาทีสุ อวิปุลลาสิตฺถุ เจว สฺสสิทฺธิตฺตญฺจ กมฺโพทฺทกฺขรเวเน มาคฺคภาสาย
 มุลกจุจายนโยชนํ ติชาเปสิ. ตทา รตนําดําทิ ว. ๓ อิติ ทฺยຍภาสาย ลพฺพณํามา มุลกจุจายนโยชนา
 ปาตฺรโหสิ. เอตฺสํมีปี สํสนฺทนญฺเจว โสธนญฺจ อหริยมาเน สมกฺขรวริโรชนํ สมกฺขรนิปาตํ
 อติเรกกฺขรลฺหิณํ ปจฺมเมวิทํ วา ติชิตํ ปจฺฉา วาติ โภจฺจาสววิภาโค จาติ อุนกการณานิ ปญญาณนฺติ-
 ยเว. ตตถ เม สฺสสิทฺธิกฺขมานสฺส ติชนปวตฺตนํ เหวํ ปญญาณนฺติ :

๑. วิราเชตฺวา ลีขิตํ
๒. ฐนํ กตฺวา ลีขิตํ
๓. ปุณฺปุณฺํ อธิกํ กตฺวา ลีขิตํ
๔. ปญฺจสฺส ปุราณมฺลลจฺจายนโยชนาไปตฺถเกสฺส ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา ลีขิตํ

๒.๔ ลิขิตวิรัชณํ

- ๒.๔.๑ ลิขิกานํ ปมาเทน วิราเชตฺวา ลีขิตํ
- ๒.๔.๒ ลิขิกานํ วิชานเนน วิราเชตฺวา ลีขิตํ
- ๒.๔.๓ พยฺยชนานํ สมฺมุปกฺภาเวน วิราเชตฺวา ลีขิตํ
- ๒.๔.๔ ปุพฺพอตฺถสฺส ปจฺฉิมตฺถेเนน สมฺมุปกฺภาเวน วิราเชตฺวา ลีขิตํ

๒.๕ มุลกจฺจายนโยชนาย (สนฺธิ-นาม) ปจฺม-ทฺตฺยปฺริจฺเจทานํ เวยฺยาकरणสฺส สารตฺถโก จ เลขนตฺนฺติ จ

เอตฺถ นว ลีขนตฺนฺติโย โหนฺติ :

- ๒.๕.๑ คนฺถารมฺโม
- ๒.๕.๒ สมฺพุทฺโธ
- ๒.๕.๓ ปทฺจเฉทโ
- ๒.๕.๔ ปทฺตฺโก
- ๒.๕.๕ ปทฺวิคฺคโ
- ๒.๕.๖ โจทฺนา
- ๒.๕.๗ ปรีหาโร
- ๒.๕.๘ วินิฉฺชโย
- ๒.๕.๙ ฐปฺสธาณํ

๒.๖ มุลกจฺจายนโยชนาย (สนฺธิ-นาม) ปจฺม-ทฺตฺยปฺริจฺเจทานํ เลขนวิธิ

ปจฺมํ ฅาณกิตฺติ อิตฺติ เทยฺยภาสาย ลหฺวณามเกน วุยากรณปฺคฺเณน มหาเถเรน
อนุกฺกเมเน นิคมนกฺกาศมฺนิทฺเทเสน ปณามกถาย สารตฺถเกเน ปจฺฉิมนิคมกถานิทฺเทเสน จาติ อิเมหิ
วิธีหิ สมฺมาคตา มุลกจฺจายนโยชนาย (สนฺธิ - นาม) ปจฺม - ทฺตฺยปฺริจฺเจทา รจิตฺตา.

๒.๗ มุลกจุจายนโยชนาย (สนธิ-นาม) ปจม-ทุดิยปริจเจทานิ ภาสาลกขณิ

มุลกจุจายนโยชนายิ ปน พนุโธ มุขยนโย อุปจารนโย จาติ ทูวิเณ นเยน ญตุโต. ตตุถ มุขยนโย ปากโฏเยว. อุปจารนโย ปน การณผลูปจาราทิวเสน ทวาทสวโธ. อธิ การณอุปจารนยิ อุทุทธิตฺวา สห อุทาหรณน ทสฺเสติ. ยถา ฅาตุํ น สกุกา มนุทพุทธินา, ปรัตถกามาเน รีมตา ฯเปฯ ยาจิโต. อิมินา ปาเจน “อิมิ วิริจิตมุลกจุจายนโยชนิ นิสฺสาย อุทฺทวโกสฺสลํ ปตฺวา พาลปโปธา สพฺยญฺชนํ สาทถํ พุทฺธวณํ ปริชานิสฺสณฺติ, ปริชานิตฺวา อตฺตโน สนฺติกํ อาคตปจฺฉิม ชนํ อุตฺทิสฺสิตฺวา ปรมุปราย ฐาวาเปณฺตา วาจาเปณฺตา ชินวณํ ปติฏฺฐาเปณฺตี”ติ อาทเรณ มนุท-พุทธิปฺคฺคฺลานํ อนุคฺคหิ กาคู “ฅาตุํ น สกุกา”ติอาทิ อิมิ วิริจิตคฺคณํ ที่เปติ.

๒.๘ มุลกจุจายนโยชนาย (สนธิ-นาม) ปจม-ทุดิยปริจเจทานิ อตฺโต

คณฺถการโก ปน พาลปโปธสิสฺสเสหิ ยาจิโต สาสนสฺส อุปการาย มนุทพุทธิณิ หิตาย จ อิมิ มุลกจุจายนโยชนิ วิริจยณฺโต “สิฏฺฐกามา ญายสปรกณาทิ สวณฺณนํ กจฺจายน- พุยากรณํ อุคฺคณฺหนฺตา อิมิ คณฺถิ อาหริตฺวา อุคฺคณฺทวากปยุชฺชนํ วลฺลชิตฺวา นจิรสฺส พุยากรณปคฺคณํ ลมิสฺสตี”ติ มนสิการํ กตฺวา อิมิ คาถมาห

สาสนสฺสอุปการาย

มนุทพุทธิหิตาย จ,

ยาจิโต อุทุทธิตฺวา จ-

ปยิสฺสํ ตานิ ญายสโตติ.

ตติโย ปริจเฉโท
โสธิตมูลกัจจายนโยชนา

สารโต สงเขปตโต

๓.๑ มูลกัจจายนโยชนาย (สนธิ) ปฐมปริจเฉโท

อิทเมตถ สนธิกปฺปสฺส มูลกัจจายนโยชนาปกรณํ อฏฺฐวิธสนธิกิริยาปกรณํที่ปํ สทฺทโต
สรพฺพยฺชนนินฺคฺคหิตสนธิจฺปนํ อกฺขรสงฺเขปนํ จฺนฺโทปการํ วจฺนกถาย สลฺเลษาปณฺจ โหติ.
ตตเถว “อตุเถ อกฺขรสนฺธวาทโต” อิติ อาที กตฺวา “อนฺุปทฺธิฏฺฐาณํ วุตฺตโยคโต” อิติ สุตฺตปริโยสํนา
เอกปณฺธวส สุตฺตทานิ กัจจายนพฺยากรณปทฺฐปสฺสิทฺธิคฺคณฺหาทีสุ อามตานิ. ตตฺถ ๑ สนธิกปฺโป โหติ.
เอตฺถ ๑ ปณฺจ ปริจฺเจทา โหณฺติ. เอกกสมฺมํ ปริจฺเจเท สพฺพาเนตานิ สุตฺตทานิ โหณฺติ : ปจฺเม กณฺเฑ
เอกาทส สุตฺตทานิ, ตถา ทฺติเย, ตติเย สตฺต, จตฺตเถ ทฺวาทส, ปณฺจเม ทส.

อยญฺจ ปภาทโต สนธิกปฺปสฺส มูลกัจจายนโยชนาปกรณํ ปภาทวิภาคํ น กตํ.
อิทมฺปน ยตฺถ ยตฺถ ทิสฺสตี. ตเมตํ ตตฺถ ตตฺถ กัจจายนพฺยากรณปทฺฐปสฺสิทฺธิคฺคณฺหาทีสุ อนฺุกเม
สณฺธาวาวิธานนฺติ ๑, สรสนฺธิ พฺยยฺชนสนฺธิ นินฺคฺคหิตสนธิวเสน ตโย ๑ สนธิโย ปฏฺฐิตฺติตา.

๓.๑.๑ สนธิรูปทีปนิยํ ปจฺโม ปริจฺเฉโท (กณฺโฑ)°

เอตฺถ อการาทโย นินฺคฺคหิตนฺตา เอกจตฺตาทีสมตฺตา วณฺณา อกฺขรา นาม
โหณฺติ. ตํ ยถา : อ อา อี อี อู อู เอ โอ, ก ข ค ฌ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท
ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ อิติ อกฺขรา

ตตฺถ เตสุ อกฺขเรสุ อการาทีสุ “อ อา อี อี อู อู เอ โอ”อิติ อฏฺฐ สฺวา นาม โหณฺติ.
จเปตฺวา อฏฺฐ สเว เสสา อกฺขรา อการาทโย นินฺคฺคหิตนฺตา เตตฺตีสุ พฺยยฺชนา นาม โหณฺติ.

พฺยยฺชนา “วคฺโค ๑ อวคฺโค ๑”ตี วิภาเคน ทฺวิธา โหณฺติ.

เตสํ ไช พฺยยฺชนานํ อการาทโย มการนฺตา ปณฺจวิสตี พฺยยฺชนา ปณฺจปณฺจวิภาเคน
วคฺคา นาม โหณฺติ. “ย ร ล ว ส ห ฬ อํ” อิติ เสสา อฏฺฐ พฺยยฺชนา อวคฺคา นาม โหณฺติ.

อการาทินมฺนุกโม ปเนส จานกรณปฺพายตฺนุกมสนฺนิสฺสตี.

ตตฺถ จฺญจฺจานานิ กณฺฐ ตาลุ มฺกฺก ทนฺต โอฏฺฐ นาสิกวเสน.

° กจฺจ. ปทฺฐป. กณฺโฑตี ปทํ อตฺถิ.

ตตถ อวณฺณ กวคฺค หการา กณฺฐชา. อีวณฺณ จวคฺค ยการา ตาลฺลชา. ฐวคฺครการพ-
การา มุทฺธชา. ตวคฺค ลการ สการา ทนฺตชา. อวณฺณ ปวคฺคา โกฎฺฐชา. เอกาโร กณฺฐตาลฺลช.
โองาโร กณฺฐโกฎฺฐช. วกาโร ทนฺตโกฎฺฐช. นิคฺคหิตํ นาสิกฺกฺจฺจานนํ. ง ภ ณ น มา สกฺกฺจ-
นาสิกฺกฺจฺจานนชา.

กรณานิ “ชีวฺหามชฺฌํ ชีวฺโหปคฺคํ ชีวฺหคฺคํ สกฺกฺจฺจานนํ”ติ จตฺตาริ โหนฺติ.

ปยตฺตานานิ “สํวํ วิวํ ฌฏฺฐํ อีสํฌฏฺฐนํ”ติ จตฺตาริ โหนฺติ.

ตตถ สทฺทา “อโสมสฺสจ โสมสฺสจ”ติ เทว โหนฺติ. วคฺคานํ ปจฺมทฺติยา อกฺขรา อโสมสา
นาม โหนฺติ. ตติยจตฺตถ ปญฺจมา จ ยรลวหพา จ โสมสา นาม โหนฺติ. วคฺคานํ ทฺติยจตฺตถา
“ธนิตา”ติ วุจฺจนฺติ. อิตเร “สิจฺฉิลา”ติ วุจฺจนฺติ

๓.๑.๒ สนธิรูปทํปนิยํ ทฺติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เตสฺสุ สนฺธิสฺสุ สรสนฺธิมฺหิ “โลปสนฺธิ อาเทสสนฺธิ อาคมสนฺธิ ทิฆมสนฺธิ
รสุสสนฺธิ นิเสธกสนฺธิ วิการสนฺธิ จ” อิติ อฏฺฐวิธา โหนฺติ.

๓.๑.๓ สนธิรูปทํปนิยํ ตติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

พฺยณฺชนสนฺธิมฺหิ สรา พฺยณฺชนเน ปเร ทิฆมญฺจ รสุสญฺจ โลปญฺจ ปปฺโปนฺติ.
สรฺมฺหา ปรมฺภูตานิ วคฺเค โสมสาโสมสํ พฺยณฺชนเน ยถากฺกมํ วคฺเค ตติยปจฺมกฺขรา เทวภาวํ
คจฺจนฺติ.

เอตฺถ “โลโป อาเทโส อาคโม ปกฺติ สณฺโฆโค จ” อิติ จตฺตวิธา โหนฺติ

๓.๑.๔ สนธิรูปทํปนิยํ จตฺตถปญฺจโม ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

นิคฺคหิตสนฺธิมฺหิ “โลโป อาเทโส อาคโม ปกฺติ” อิติ จตฺตวิธา โหนฺติ.

๓.๒ มุลกจฺจายนโยชนาย (นาม) ทฺติยปริจฺเจโท

ยํ หิ สฺยาทวิภตฺตยนฺตํ นามปทฺทวปากํ โหติ, ตํ ทฺวิธํ อนฺนตฺถรพฺพิวเสน, ติวิธํ
ปฺมุติถินปฺสกลิงฺควเสน, จตฺตพฺพิธํ สามณฺญคณฺณกริยายทิจฺฉาวเสน, อฏฺฐวิธํ อวณฺณนิวณฺณวณฺณเณการ
นิคฺคหิตวเสน.

อยเมสา นามกปฺปสฺส มุลกจฺจายนโยชนา นาม, ตตฺถเว ปฺริสาทิกณฺณิกาทิปฺปฺลิจฺค-
กณฺณวาทิกณฺณิกาทิตฺตฺติลิจฺคกมฺมาทิกณฺณิกาทินปฺสกลิงฺควา นิ เจว มโนคณฺณาทิกณฺณจฺจนฺตาทิกณฺณ จ

โอการณตมุตสทโท จ สพพนามปทานิ จ นามิกสหุทา จ ไตตฺรธาปิปัจจยา สํวตฺตุนฺติ. เอตถ
สฺสุตฺตโส “ชินวจนฺยุตฺตํ หิ” อิติ อาที กตฺวา ยาว “อมฺหตฺมฺหนฺตฺรธาฯพฺรหฺมตฺตสฺสตฺถูปิตาทีหิ สฺมา
นาว” อิติ สฺสุตฺตปริโยสํนา วิสฺตยฺตฺตฺรธาฯ เทว สฺสุตฺตสฺตานิ กจฺจายนฺนยาสพฺยากรณคฺณทาสฺส
อาภตานิ. เอตถ จ ปจฺโม พุติโย ตติโย จตฺตฺเถ ปญฺจโม จาติ ปญฺจ ปริจฺเจทา โหนฺติ. เอกกสฺมึ
ปริจฺเจเท สพฺพาเนตานิ สฺสุตฺตานิ โหนฺติ: ปจฺเม กณฺเฑ อฏฺฐสฺสฏฺฐิ สฺสุตฺตานิ, ตถา พุติเย
เอกจตฺ-ตาสีล, ตติเย อฏฺฐจตฺตาสีล, จตฺตฺเถ จตฺตฺธีล, ปญฺจเม จตฺตฺธีล. กจฺจายนพฺยากรณาทินํ
นามกปฺเป วิตุถาเรน ลิงฺกวิภตฺติคณปทมาลาปทาํ ไตตฺรธาปิปัจจยํ จ วิภชิตฺวา ทสฺเสติ.

๓.๒.๑ นามกปฺเป ปจฺโม ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เอตถ ปุริตฺถินปฺปัสสวเสน ตีณิ ลิงฺกานิ โหนฺติ.

“สิ โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมึ สฺ” อิติ นามิกวิภตฺติโย จตฺตฺทส
โหนฺติ.

การณฺตานิ ปุริลฺลิกะ “อ อี อี อู อู” อิติ ปญฺจ โหนฺติ.

อิตฺถิลฺลิกะ “อา อี อี อู อู” อิติ ปญฺจ โหนฺติ.

นปฺปัสสกลิงฺกะ “อ อี อู” อิติ ตีณิ โหนฺติ.

๓.๒.๒ นามกปฺเป พุติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เอตถ มโนคณาทีรชชาติคฺคณวฺนตาทิคจฺจนฺตาทิสตฺถาทิคณวเสน ปญฺจ คณา
โหนฺติ.

มโนคณาทีคณา ตํ ยถา: มน กมฺม โค.

ราชาทีคณาทีคณา ตํ ยถา: ราช พฺรหฺม อตฺต.

คฺคณวฺนตาทิคณา ตํ ยถา: ภควนฺตฺ จกฺขมฺนฺตฺ สติมนฺตฺ.

คจฺจนฺตาทิคณา ตํ ยถา: อรหฺนฺต ภาวนฺต.

สตฺถาทิคณา ตํ ยถา: สตฺถ ปิตฺ มาตฺ.

๓.๒.๓ นามกปฺเป ตติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เอตถ ปุริสสพฺพนามวิเสสนสพฺพนามวเสน พุริโห สพฺพนาโม โหติ.

ปุริสสพฺพนาเม ปจฺมมชฺฐมิตฺตมวเสน ตโย ปุริสา โหนฺติ.

วิเสสนสพฺพนาเม นิยมานियมวเสน เทว โหนฺติ.

เตสฺ นียมานิยเมสฺ นียเม “ต เอต อิม อมฺ” อิติ จตุตาโร โหนฺติ.

อนิยเม “ย อญฺญ อญฺญตฺร อญฺญตมฺ ปฺร อปฺร กตฺร กตมฺ เอก เอกจฺจ
 สพฺพ กิ” อิติ ทฺวาทส โหนฺติ.

๓.๒.๔ นามกျပเป จตุตฺถเ ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เอตฺถ “อติ อธิ อนฺ อป อปิ อภิ อว อา อฺ อฺป ทฺ นิ ป ปฺฏิ ปฺรา ปฺริ วิ
 สํ สฺ” อิติ อฺปสคฺคา โหนฺติ.

สมฺมจฺยวิกฺปฺนปฺฏิเสธฺปฺรณาทิลกฺขณํ เนปาทิกํ นาม.

๓.๒.๕ นามกျပเป ปญฺจโม ปริจฺเจโท (กณฺโฑ)

เอตฺถ วิภตฺติปจฺจยา “โต ตฺร ตฺถ ห ธ ธิ หิ หิ ญจํ ว ทา ทานิ
 รหิ ฐนา ทาจํ ชฺช ชฺช” อิติ อฏฺฐารส โหนฺติ

จตุตถ ประจํา
ทยายสาาย ปวิตติตมุลกจายนโยชนา

เอโส เม มุลกจายนโยชนาย (สนธิ - นาม) ปจํ - ทุติยกปฺปํ สารตฺถ
สพฺพสมํ จตุตถปฺริจฺเฑ เท ทยายกฺขรวเสน มาคฺคิกภาสาย ลีขิตํ สารตํ อหริตฺวา ทยายาสํ
กโต.

ตตถ สงฺเขปโต

มุลกจายนโยชนาย สนธิกปฺโป สญฺญาวิธานสนธิวิธานจปโก อกฺขรสงฺเขปโก
ฉนฺโทปกาโร วจนกถาย สลฺเลขาปโก จ โหติ. ตตถ “จตุตถ อกฺขรสนฺญาโต” อิติ อาทิ กตฺวา
“อนุปฺปิฏฺจํ วุตฺตโยคโต” อิติ สุตฺตปฺริยสํนา เอกปญฺญาส สุตฺตานิ กจฺจายนพฺยากรณนฺยาส-
พฺยากรณคณฺถาสํ อามตฺตานิ. ตตถ ปจํ ทุติยตฺติยจตุตถปญฺจมวเสน ปญฺจ ปฺริจฺเฑทา โหนฺติ.
เอเกกสมํ ปฺริจฺเฑ เท สุตฺตวิภาโค โหติ : ปจเม กณฺเฑ เอกาทส สุตฺตานิ, ทุติเย เอกาทส, ตติเย
สตุต, จตุตถ เท วาทส, ปญฺจเม ทส.

โยชนามุลกจายนโยชนาย นามกปฺโป, ยํ ปฺริสสตุตจํวตฺถุสฺส นามํ, ตํ นามปํ นาม.
ตตถ “ชินวจนฺตฺตํ” อิติ อาทิ กตฺวา ยาว “อมฺหตฺมฺหนฺตฺราจพฺรหฺมตฺตสสตุตฺตปิตาธิ สุมํ
นาวา” อิติ สุตฺตปฺริยสํนา เอกนวิสตุตฺตตฺตานิ เทว สุตฺตตฺตานิ กจฺจายนพฺยากรณนฺยาสพฺยา-
กรณคณฺถาสํ อามตฺตานิ. เอตถ จ ปจํ ทุติยตฺติยจตุตถปญฺจมวเสน ปญฺจ ปฺริจฺเฑทา โหนฺติ. เอ
เกกสมํ ปฺริจฺเฑ เท สุตฺตวิภาโค โหติ : ปจเม กณฺเฑ อญฺจสฺสจฺจ สุตฺตานิ, ทุติเย เอกจตุตฺตาสํ,
ตติเย ปญฺญาส, จตุตถ ฉตฺตีส, ปญฺจเม จตฺตีสติ. กจฺจายนพฺยากรณนํ นามกปฺโป วิตฺถาเรน
ลิจฺจวิตฺติคณฺปทมาลาปภาโท โตตฺราทิปจฺจโย จ วิทฺธิตฺวา เทสิตา.

ภาคผนวก ข.

สูตร (สนธิ – นาม)

๑. โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ (สนธิ)

ในโยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๑ (สนธิ) พระญาณกิตติเถระ ได้นำสูตรจากคัมภีร์กัจจายนะไวยากรณ์มาอธิบาย มีทั้งหมด ๕๑ สูตร มี ๕ ปริเฉท ดังนี้

ปริเฉทที่ ๑ มี ๑๑ สูตร :

๑., ๑. ^๒	อตุโธ อกฺขรสนฺดาโต.
๒., ๒.	อกฺขราปาทย เอกจตุตาลี.
๓., ๓.	ตตุโถทนต์ตา สรา อฏฺฐ.
๔., ๔.	ลหุมตฺตา ตโย รสุสา.
๕., ๕.	อญฺเณ ทิฆา.
๖., ๖.	เสสา พุยฺยชนา.
๗., ๗.	วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา.
๘., ๘.	อํติ นิคฺคหิตํ.
๙., ๙.	ปรสมญฺญา ปโยเค.
๑๐., ๑๐.	ปฺพพมโหิจิตมฺสฺสํ สเรณ วิโยชเย.
๑๑., ๑๑.	นเย ปรี ยุตฺเต.
	อติ สนฺนิทฺตปฺเป ปจฺจโม ปริจฺเฉโท.

ปริจเฉทที่ ๒ มี ๑๑ สูตร:

๑๒., ๑๒.	สรา สเร โลปี.
๑๓., ๑๓.	วา ปโร อสฺสฺสา.
๑๔., ๑๔.	กฺวจาสนฺนํ ลุตฺเต.
๑๕., ๑๕.	ทิมิ.
๑๖., ๑๖.	ปฺพโพ จ.
๑๗., ๑๗.	ยเมทนต์สุสาเทโส.

^๒ ลำดับตัวเลขเบื้องต้น เป็นสูตรในกัจจายนไวยากรณ์, เบื้องหลังเป็นสูตรในปทฐปฐิติ.

- ๑๘., ๒๐. วโมทฺทนฺตานํ.
 ๑๙., ๒๒. สพุโพ จํ ตี.
 ๒๐., ๒๗. โท ฐสฺส จ.
 ๒๑., ๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.
 ๒๒., ๒๘. เอวาทิสฺส วิ ปุพุโพ จ รสฺโส.
 อิติ สนฺธิกปฺเป ทฺติโย ปริจฺเจโท.

ปริเนทที่ ๓ มี ๗ สูตร:

- ๒๓., ๓๖. สรา ปกฺติ พุญฺชเน.
 ๒๔., ๓๕. สเว กฺวจิ.
 ๒๕., ๓๗. ทีฆํ.
 ๒๖., ๓๘. รสฺสํ.
 ๒๗., ๓๙. โลปฺปจ ตฺตฺรภาโร.
 ๒๘., ๔๐. ปฺรเทวภาโว จาเน.
 ๒๙., ๔๒. วคฺเค โสสาโสนํ ตติยปจฺมา.
 อิติ สนฺธิกปฺเป ตติโย ปริจฺเจโท.

ปริเนทที่ ๔ มี ๑๒ สูตร:

- ๓๐., ๕๘. อํ พุญฺชเน นิคฺคหิตํ.
 ๓๑., ๔๙. วคฺคฺนฺตํ วา วคฺเค.
 ๓๒., ๕๐. เอเห ปํ.
 ๓๓., ๕๑. สฺ เย จ.
 ๓๔., ๕๒. มทา สเว.
 ๓๕., ๓๔. ยวมนทฺตรลา จาณมา.
 ๓๖., ๔๗. กฺวจิ โอ พุญฺชเน.
 ๓๗., ๕๗. นิคฺคหิตปฺปจ.
 ๓๘., ๕๓. กฺวจิ โลปํ.
 ๓๙., ๕๔. พุญฺชเน จ.
 ๔๐., ๕๕. ปโร วา สโร.
 ๔๑., ๕๖. พุญฺชนิ จ วิสฺสฺสโณโค.

อิติ สนธิกปเป จตุตโธ ปริจฺเจโท.
 ปริเฉทที่ ๕ มี ๑๐ สูตร:
 ๔๒., ๓๒. โค สเว ปุณฺณสาคโม กุวจิ.
 ๔๓., ๓๓. ปาสุส จนฺโต รสฺโส.
 ๔๔., ๒๔. อพฺโหม อภิ.
 ๔๕., ๒๕. อชฺโหม อภิ.
 ๔๖., ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.
 ๔๗., ๒๓. อติสฺส จนฺตสฺส.
 ๔๘., ๔๓. กุวจิ ปฏฺิ ปติสฺส.
 ๔๙., ๔๔. ปุณฺณสฺส พุยฺยชเน.
 ๕๐., ๔๕. โอ อวสฺส.
 ๕๑., ๕๙. อนุปทิจฺจํ วุตฺตโยคโต.
 อิติ สนธิกปเป ปญฺจโม ปริจฺเจโท.
 สนธิสฺสตุตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. โยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๒ (นาม)

ในโยชนามูลกัจจายนะ ปริเฉทที่ ๒ (นาม) พระญาณกิตติเถระ ได้นำสูตรจาก
 คัมภีร์กัจจายนะไวยาकरणมาอธิบาย มีทั้งหมด ๑๑๙ สูตร มี ๕ ปริเฉท ดังนี้

ปริเฉทที่ ๑ มี ๖๘ สูตร:
 ๕๒., ๖๐. ชินวจนฺยุตฺตํ หิ.
 ๕๓., ๖๑. ลิงฺคญฺจ นิปฺปจฺเจเต.
 ๕๔., ๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.
 ๕๕., ๖๓. สฺสิ โย อํ โย นา หิ ส นํ สุมา หิ ส นํ สุมี สุ.
 ๕๖., ๖๔. ตทณฺูปโรเธน.
 ๕๗., ๗๑. อาลปเน สฺสิ คสญฺโณ.
 ๕๘., ๒๙. อิวณฺณณฺณณฺณา ฌลฺลา.
 ๕๙., ๑๘๒. เต อิตฺถิขฺยา โป.
 ๖๐., ๑๗๗. อา โส.
 ๖๑., ๘๖. สาคโม เส.

Page 554 of 578

๙๑., ๑๙๔.	ปติสฺสสินิมฺหิ.
๙๒., ๑๐๐.	นุตฺตฺสสนฺโต โยสฺ จ.
๙๓., ๑๐๖.	สพฺพสฺส วา อํเสสฺ.
๙๔., ๑๐๕.	สิมฺหิ วา.
๙๕., ๑๔๕.	อคฺคิสฺสสินิ.
๙๖., ๑๔๘.	โยสฺวทฺตฺรสฺส โฉ.
๙๗., ๑๕๖.	เวโวสฺ โล จ.
๙๘., ๑๘๙.	มาตุลาทึนมานตฺตมิกาวะ.
๙๙., ๘๑	สุมฺหาสิสฺมึนํ มหฺมาภิมฺหิ วา.
๑๐๐., ๒๑๔.	น ติเมหิ กตฺตาคาเรหิ.
๑๐๑., ๘๐.	สฺหิสฺสวกาโร เอ.
๑๐๒., ๒๐๒.	สพฺพนํมานํ นมฺหิ จ.
๑๐๓., ๗๘.	อโต เนน.
๑๐๔., ๖๖.	โส.
๑๐๕., ๐๐๐.	โส วา.
๑๐๖., ๓๑๓.	ทีโฆเรหิ.
๑๐๗., ๖๙.	สพฺพโยนินฺมาเอ.
๑๐๘., ๙๐.	สุมฺหาสิสฺมึนํ วา.
๑๐๙., ๓๐๔.	อาย จตฺตฺเถกฺวจฺนสฺส ตฺ.
๑๑๐., ๒๐๑.	ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.
๑๑๑., ๑๗๙.	สมฺโต นาทีนํ.
๑๑๒., ๑๘๓.	ปโต ยา.
๑๑๓., ๑๓๒.	สขโต คสฺสเ วา.
๑๑๔., ๑๗๘.	สมเต จ.
๑๑๕., ๑๘๑.	น อมฺมาทีโต.
๑๑๖., ๑๕๗.	อกตฺรสฺสสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว.
๑๑๗., ๑๒๔.	ฉลโต สสฺส โน วา.
๑๑๘., ๑๔๖.	สมฺปโต จ โยนํ โลโป.
๑๑๙., ๑๕๕.	ลโต โวกาโร จ.

อิติ นามกปฺเป ปจฺโม ปริจฺเจโต.

ปริเฉทที่ ๒ มี ๔๑ สุตฺร:

- ๑๒๐., ๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส.
 ๑๒๑., ๒๓๓. มยํ โยมุหิ ปจฺเม.
 ๑๒๒., ๙๙. นุตฺสฺส นฺโต.
 ๑๒๓., ๑๐๓. นุตฺสฺส เส วา.
 ๑๒๔., ๙๘. อปา สิมฺหิ.
 ๑๒๕., ๑๙๘. อํ นปฺสเก.
 ๑๒๖., ๑๐๑. ขวณฺณนา จ เค.
 ๑๒๗., ๑๐๒. ตติตฺตา สสฺมีนาสฺ.
 ๑๒๘., ๑๐๔. นมฺหิ ตํ วา.
 ๑๒๙., ๒๒๒. อิมสฺสลิทฺมฺสฺส นปฺสเก.
 ๑๓๐., ๒๒๕. อมฺสฺสาทํ.
 ๑๓๑., ๐๐๐. อิตฺธิปฺมณฺสฺสกสงฺขยํ.
 ๑๓๒., ๒๒๘. โยสฺ ทฺวินฺนํ เทว จ.
 ๑๓๓., ๒๓๐. ติ จตฺนํ ติสฺสํ จตฺสฺสํ ตโย จตฺตาริ ตีณิ จตฺตาริ.
 ๑๓๔., ๒๕๑. ปญฺจาทีนมกาโร.
 ๑๓๕., ๑๑๘. ราชสฺส รมฺโถ ราชินี เส.
 ๑๓๖., ๑๑๙. รมฺโถ นมฺหิ วา.
 ๑๓๗., ๑๑๖. นามฺหิ รมฺโภา วา.
 ๑๓๘., ๑๒๑. สฺมิมฺหิ รมฺโถ ราชินี.
 ๑๓๙., ๒๔๕. ตุมฺหํหํ ทฺยิ มยิ.
 ๑๔๐., ๒๓๒. ตวมํ สิมฺหิ จ.
 ๑๔๑., ๒๔๑. ตว มม เส.
 ๑๔๒., ๒๔๒. ตฺยํ มยฺหญฺจ.
 ๑๔๓., ๒๓๕. ตํ มมมฺหิ.
 ๑๔๔., ๒๓๔. ตว มมญฺจ นวา.
 ๑๔๕., ๒๓๘. นามฺหิ ตยา มยา.
 ๑๔๖., ๒๓๖. ตุมฺหสฺส ตวํ ตวมมฺหิ.

- ๑๔๗., ๒๔๖. ปทโต ทุตติยาจตุตถภูมิฐิติ โว โน.
 ๑๔๘., ๒๔๗. เตเมกวจเนสุ จ.
 ๑๔๙., ๒๔๘. น อัมมิ.
 ๑๕๐., ๒๔๙. วา ตติเย จ.
 ๑๕๑., ๒๕๐. พหุจเนสุ โว โน.
 ๑๕๒., ๑๓๖. ปุมนุตตสสา สิมุหิ.
 ๑๕๓., ๑๓๘. อมาลปเนกวจเน.
 ๑๕๔., ๐๐๐. สมาสเ จ วิชาสา.
 ๑๕๕., ๑๓๗. โยสุวาโน.
 ๑๕๖., ๑๔๒. อาเน สุมิมุหิ วา.
 ๑๕๗., ๑๔๐. หิวิภตฺติมฺหิ จ.
 ๑๕๘., ๑๔๓. สุตฺติมา วา.
 ๑๕๙., ๑๓๙. อู นามุหิ จ.
 ๑๖๐., ๑๙๗. อกมฺมนุตตส จ.
 อิติ นามกปฺเป ทุตติโย ปริจฺเจโท

ปริณิเทศที่ ๓ มี ๕๐ สูตร:

- ๑๖๑., ๒๔๔. ตุมฺหเมหิ นมากํ.
 ๑๖๒., ๒๓๗. วา ยวปฺปจโม.
 ๑๖๓., ๒๔๐. สุตฺติ.
 ๑๖๔., ๒๐๐. สพุพนามการเต ปจโม.
 ๑๖๕., ๒๐๔. ทวนฺทฏฺฐา วา.
 ๑๖๖., ๒๐๙. นาณณํ สพุพนามิกํ.
 ๑๖๗., ๒๑๐. พหุพฺพิหิมุหิ จ.
 ๑๖๘., ๒๐๓. สพุพโต นํ สํสํ.
 ๑๖๙., ๑๑๗. ราชสุตฺต ราชฺ สุนฺหิสุ จ.
 ๑๗๐., ๒๒๐. สพุพสุตฺติมฺสเส วา.
 ๑๗๑., ๒๑๙. อนิมิ นามุหิ จ.
 ๑๗๒., ๒๑๘. อนปฺปสฺสสฺสาณํ สิมุหิ.
 ๑๗๓., ๒๒๓. อมฺมฺสฺส โม สํ.

- ๑๗๔., ๒๑๑. เขตเตสั โต.
 ๑๗๕., ๒๑๒. ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.
 ๑๗๖., ๒๑๓. สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตํ.
 ๑๗๗., ๒๑๔. อิมสทฺทสฺส จ.
 ๑๗๘., ๒๑๕. สพฺพโต โก.
 ๑๗๙., ๒๑๖. ฆปโต สฺมึสํสา สํสา.
 ๑๘๐., ๒๑๗. เนตาหิ สฺมิมายยา.
 ๑๘๑., ๙๕. มโณคณาทีโต สฺมึนํนํมิอา.
 ๑๘๒., ๙๖. สสฺส โจ.
 ๑๘๓., ๙๗. เขตเตสโม โลเป.
 ๑๘๔., ๙๘. ส สเว วาคโม.
 ๑๘๕., ๑๑๑. สนฺตสทฺทสฺส สเ ภา โพ จนฺเต.
 ๑๘๖., ๑๑๒. สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นตฺสทฺโท อํ.
 ๑๘๗., ๑๑๓. เสเสสฺส นฺตฺว.
 ๑๘๘., ๑๑๔. พุรฺหมตฺตสขราชาทีโต อมานํ.
 ๑๘๙., ๑๑๕. สฺยา จ.
 ๑๙๐., ๑๑๖. โยนมาโน.
 ๑๙๑., ๑๑๗. สขโต จาโยโน.
 ๑๙๒., ๑๑๘. สฺมิเม.
 ๑๙๓., ๑๑๙. พุรฺหมโต คสฺส จ.
 ๑๙๔., ๑๒๐. สขนฺตสฺสึ โนนํนํเสสฺส.
 ๑๙๕., ๑๒๑. อาโร หิมฺหิ วา.
 ๑๙๖., ๑๒๒. สฺนํมฺสฺ วา.
 ๑๙๗., ๑๒๓. พุรฺหมโต ตฺ สฺมิ นี.
 ๑๙๘., ๑๒๔. อุตฺตํ สนาสฺ.
 ๑๙๙., ๑๒๕. สตฺถุปีตาทีนมา สิสฺมึ สิลोโป จ.
 ๒๐๐., ๑๒๖. อญฺเญสฺสวาทตฺตํ.
 ๒๐๑., ๑๒๗. วา นํมฺหิ.
 ๒๐๒., ๑๒๘. สตฺถุณฺตตฺถุจ.

- ๒๐๓., ๑๖๒. อู สสุมี สโลโป จ.
 ๒๐๔., ๑๖๓. สกมนุทธาตาทิณญ.
 ๒๐๕., ๑๖๔. ตโต โยนโม ตุ.
 ๒๐๖., ๑๖๕. ตโต สุมิ.
 ๒๐๗., ๑๖๖. นา อ.
 ๒๐๘., ๑๖๗. อาริ รุสสุมิกาเร.
 ๒๐๙., ๑๖๘. ปิตาทิณมสิมิ.
 ๒๑๐., ๒๑๑. ตยาดยีนํ ตกาโร ตวตํ วา.
 อิติ นามกปเป ตติโย ปริจฺเจโท.

ปริเทพที่ ๔ มี ๓๖ สุตฺร:

- ๒๑๑., ๑๖๒. อตฺตุนฺโต หิสุมิมนตฺตํ.
 ๒๑๒., ๑๖๓. ตโต สุมิ นิ.
 ๒๑๓., ๑๖๔. สสุส โน.
 ๒๑๔., ๑๖๕. สุมมา นา.
 ๒๑๕., ๑๖๖. ฌลโต จ.
 ๒๑๖., ๑๖๗. สมปโต สุมิ ยํ วา.
 ๒๑๗., ๑๖๘. โยนํ นิ นปฺปสเกหิ.
 ๒๑๘., ๑๖๙. อโต นิจุจํ.
 ๒๑๙., ๑๗๐. สึ.
 ๒๒๐., ๑๗๑. เสสโต โลโป คสิปิ.
 ๒๒๑., ๑๗๒. สพฺพาสมาวุโสปสคฺคณิปาตาทิ หิ จ.
 ๒๒๒., ๑๗๓. ปุมสฺส ลิงฺคาทิสฺส สมาสสุ.
 ๒๒๓., ๑๗๔. อัมมิตโต ปสญฺญโต.
 ๒๒๔., ๑๗๕. นํ ฌโต กตฺรสุสา.
 ๒๒๕., ๑๗๖. โยนํ นิ.
 ๒๒๖., ๑๗๗. สุมิ นิ.
 ๒๒๗., ๑๗๘. กิสุส ก เว จ.
 ๒๒๘., ๑๗๙. กุ หิหฺสุ จ.

- ๒๒๙., ๒๒๖. เสเสสุ จ.
 ๒๓๐., ๒๖๒. ตฺรโตเถสุ จ.
 ๒๓๑., ๒๖๓. สพุพสุเสตสุสากาโร วา.
 ๒๓๒., ๒๖๗. เทร นิจุ.
 ๒๓๓., ๒๖๔. เป โตเถสุ จ.
 ๒๓๔., ๒๖๕. อิมสุสิ ถํทานิโตเถสุ จ.
 ๒๓๕., ๒๘๑. อ ฐนามุหิ จ.
 ๒๓๖., ๒๘๐. เปต รหิมุหิ.
 ๒๓๗., ๑๗๖. อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
 ๒๓๘., ๑๘๗. นทาทีโต วา อี.
 ๒๓๙., ๑๙๐. ณวณิกณฺเญยณฺนฺตฺตฺหิ.
 ๒๔๐., ๑๙๓. ปติภิกฺขุราชีการณฺเตหิ อินี.
 ๒๔๑., ๑๙๑. นฺตฺตฺสฺส ตมิกาโร.
 ๒๔๒., ๑๙๒. ภวโต โภโต.
 ๒๔๓., ๑๑๐. โภ เค ตฺ.
 ๒๔๔., ๗๒. อการปิตาทุยนฺตฺนมา.
 ๒๔๕., ๑๕๒. ผลปา รสุสฺ.
 ๒๔๖., ๗๓. อากาโร วา.
 อิติ นามกปฺเป จตฺตฺโต ปริจฺเจโท.

ปริเฉทที่ ๕ มี ๒๔ สูตร:

- ๒๔๗., ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
 ๒๔๘., ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺมยตฺเถ.
 ๒๔๙., ๒๖๖. ตฺรถ สตฺตฺตฺมียา สพุพนาเมหิ.
 ๒๕๐., ๒๖๘. สพุพโต ธิ.
 ๒๕๑., ๒๖๙. กีสฺมา โว.
 ๒๕๒., ๒๗๑. หีหฺนิญฺจณฺ.
 ๒๕๓., ๒๗๓. ตมฺหา จ.
 ๒๕๔., ๒๗๔. อิมฺสฺมา หธา จ.

- ๒๕๕., ๒๗๕. ยโต หี.
- ๒๕๖., ๐๐๐. กาเล.
- ๒๕๗., ๒๗๖. กีสพพญเบกยกุหิ ทาทาจน์.
- ๒๕๘., ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.
- ๒๕๙., ๒๗๙. อิมสฺมา รหิฏฺฐาทานิ จ.
- ๒๖๐., ๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.
- ๒๖๑., ๓๖๙. อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
- ๒๖๒., ๓๙๑. วุฑฺฒสฺส โห อธิฏฺฐเจสฺส.
- ๒๖๓., ๓๙๒. ปสฺสตุสฺส โส จ.
- ๒๖๔., ๓๙๓. อนฺตีกสฺส เนโท.
- ๒๖๕., ๓๙๔. พาฬฺหสฺส สาโร.
- ๒๖๖., ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.
- ๒๖๗., ๓๙๖. ยฺวานญฺจ.
- ๒๖๘., ๓๙๗. วณฺตมณฺตฺวีนญฺจ โลโป.
- ๒๖๙., ๔๑. ยวตฺ ตลนทการานํ พฺยณฺชนานิ จลณชการตฺตํ.
- ๒๗๐., ๑๒๐. อมฺห ตมฺห นตฺ ราช พฺรหมตฺต สข สตฺถุปีตาทีหิ สฺมา นว.
- อิตฺติ นามกปฺเป ปญฺจโม ปริจฺจเนโท.
- นามสฺตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในการกัณฑ์ - อุณาทิกัณฑ์

นอกจากสูตรในสนธิกัณฑ์และนามกัณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีสูตรในการกัณฑ์ – อุณาทิกัณฑ์ ที่ระบุดูกิตตินำมาสร้างรูปคำ เพื่อความสะดวกต่อการค้นหา ผู้วิจัยจึงจัดไว้ตามลำดับสูตรในคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ และคัมภีร์ปทรูปสัทธา ดังนี้

- ๒๗๑., ๘๘. ยสุมาทเปติ ภยมาทตเต วา ตทปาทาน.
- ๒๗๒., ๓๐๙. ธาตุนามานมุปลศุคโยคาที่สุวปี จ.
- ๒๗๓., ๓๑๐. รกษณตุถานมิจฺจติ.
- ๒๗๔., ๓๑๑. เยน วาทสุสน.
- ๒๗๕., ๓๑๒. ทุรฺนฺตีกทฺธกาลนิมฺมาน ตฺวาลิปทิสายค วิภตฺตารปฺปโยค
สฺสทฺธปฺปโมจนเหตุวิวิตฺตปฺปมาณ ปุพฺพโยคพฺพนฺคฺจน
ปณฺหกถนโถกาทตฺตฺส จ.
- ๒๗๖., ๘๔. ยสฺส ทาทฺกานิ โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทาน.
- ๒๗๗., ๓๐๓. สิลาฆนฺทฺสาสปฺถาร ปิณฑุทฺทิสฺสสฺสยวาทิขปฺจจาสุณ อนุปฺติ.,
คิณ ปุพฺพกตฺตาโรจนตฺถ ตทตฺถตฺมตฺถาลมตฺถมณฺเฑนนาทฺรป
ปาณินิ คตฺยตฺถกมฺมฺนิ อาสิสฺตฺถสมฺมุติ ภิยฺยสฺตฺถมฺยตฺถสฺส จ.
- ๒๗๘., ๙๓. โยธาโร ตโมกาส.
- ๒๗๙., ๘๒. เยน วา กยิรเต ตํ กรณ.
- ๒๘๐., ๗๕. ยํ กโรติ ตํ กมฺม.
- ๒๘๑., ๗๗. โย กโรติ ส กตฺตา.
- ๒๘๒., ๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.
- ๒๘๓., ๙๑. ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี.
- ๒๘๔., ๖๕. ลิงฺคตฺถ ปจฺมา.
- ๒๘๕., ๗๐. อาลปเน จ.
- ๒๘๖., ๘๓. กรณ ตติยา.
- ๒๘๗., ๒๙๖. สหาทียเค จ.
- ๒๘๘., ๗๘. กตฺตฺริ จ.
- ๒๘๙., ๒๙๗. เหตุวตฺถ จ.
- ๒๙๐., ๒๙๘. สตฺถมฺยตฺถ จ.

- การก่อกำเนิด นิภูจิต.

- ๓๑๖., ๓๓๑. นามานํ สมาสํ ยุตตตฺโต.
 ๓๑๗., ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
 ๓๑๘., ๓๓๓. ปกติ จสฺส สรรตฺสสฺ.
 ๓๑๙., ๓๓๐. อุปสคฺคณิปาตปฺพุทฺโธ อพฺยयीภาโว.
 ๓๒๐., ๓๓๕. โส นปฺปสกลิงฺโก.
 ๓๒๑., ๓๔๙. ทิคฺสุเสกตฺตํ.
 ๓๒๒., ๓๕๙. ตถา ทฺวณฺเฑ ปาณิ ตฺวริย โยคฺค เสนงฺคฺชฺททฺชนฺตฺก วิวิธ วิรุทฺธ
 วิสภาคตฺถาทินฺนญจ.
 ๓๒๓., ๓๖๐. วิภาสา รุกฺข ตินฺ ปสฺส ธน ธนฺน ชนปทาทีนฺนญจ.
 ๓๒๔., ๓๓๙. ทฺวิปเท ตฺลฺยาธิกรณ กมฺมธารโย.
 ๓๒๕., ๓๔๘. สงฺขฺยาปฺพุทฺโธ ทิคฺ.
 ๓๒๖., ๓๔๑. อุภ ตปฺปฺริสา.
 ๓๒๗., ๓๕๑. อมาทโย ปรปฺเทภิ.
 ๓๒๘., ๓๕๒. อณฺณปทตฺเตสฺ พหฺพพิหิ.
 ๓๒๙., ๓๕๗. นามานํ สมฺจฺจโย ทฺวณฺโฑ.
 ๓๓๐., ๓๔๐. มหตํ มหา ตฺลฺยาธิกรณ ปเท.
 ๓๓๑., ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสีตปฺมิตฺถิ ปุมาว เจ.
 ๓๓๒., ๓๔๓. กมฺมธารยสฺสณฺเณ จ.
 ๓๓๓., ๓๔๔. อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส.
 ๓๓๔., ๓๔๕. สเว อนฺ.
 ๓๓๕., ๓๔๖. กทฺ กุสฺส.
 ๓๓๖., ๓๔๗. กาปฺปตฺเตสฺ จ.
 ๓๓๗., ๓๕๐. กฺวจิ สมาสฺนตฺคตฺตานมฺการนฺโต.
 ๓๓๘., ๓๕๖. นทิมฺหา จ.
 ๓๓๙., ๓๕๘. ชายาย ตฺวํ ชานิ ปติมฺหิ.
 ๓๔๐., ๓๕๕. ธนฺมฺหา จ.
 ๓๔๑., ๓๓๖. อํ วิภตฺตีนมฺการนฺตา อพฺยयीภาวา.
 ๓๔๒., ๓๓๗. สโร รสฺโส นปฺปฺสเก.
 ๓๔๓., ๓๓๘. อณฺณสฺมา โลโป จ.

อิติ นามกปฺเป สมาสกปฺโป สตุตโม กณฺโฑ.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

- ๓๔๔., ๓๖๑. วา ฌปฺจุเจ.
 ๓๔๕., ๓๖๖. ฌายนฌนาน วจุฉาติโต.
 ๓๔๖., ๓๖๗. ฌณฺยุโย กตฺติกาทีหิ.
 ๓๔๗., ๓๖๘. อโต ฌนิ วา.
 ๓๔๘., ๓๗๑. ฌวโปกฺวาทีหิ. (หรือ ฌวโปควาทีหิ)
 ๓๔๙., ๓๗๒. ฌณฺร วิธฺวาติโต.
 ๓๕๐., ๓๗๓. เยน วา สํสฺมุจฺจํ ตฺรติ จฺรติ วหฺติ ฌนิโก.
 ๓๕๑., ๓๗๔. ตมฺหิเต เตนฺกตาทิสฺนุณฺธานนียะคฺสิปฺปณฺฑชฺชีวิกฺตฺเถสุ จ.
 ๓๕๒., ๓๗๖. ฌ วาภา ตสฺสเฑทฺมณฺญตฺเถสุ จ.
 ๓๕๓., ๓๗๘. ชาตาทีนมิมียา จ.
 ๓๕๔., ๓๗๙. สฺมุหฺตฺเถ กณฺณฺมา.
 ๓๕๕., ๓๘๐. คามชฺนพฺนุสฺสหาयाทีหิ ตา.
 ๓๕๖., ๓๘๑. ตทสฺส จานมิโย จ.
 ๓๕๗., ๓๘๒. อฺปมตฺถายิตตฺตํ.
 ๓๕๘., ๓๘๓. ตนฺนุสฺสิตตฺเถ โล.
 ๓๕๙., ๓๘๔. อาลุ ตพฺพหฺลเ.
 ๓๖๐., ๓๘๗. ฌนฺยตฺตตา ภาเว ตฺ.
 ๓๖๑., ๓๘๘. ฌ วิสฺมาทีหิ.
 ๓๖๒., ๓๘๙. รมณฺียาติโต กณฺ.
 ๓๖๓., ๓๙๐. วิเสเส ตฺรตฺมิสิกฺิยฺญา.
 ๓๖๔., ๓๙๘. ตทสฺสตฺถิตฺติ วี จ.
 ๓๖๕., ๓๙๙. ตปาติโต สฺ.
 ๓๖๖., ๔๐๐. ทณฺฑาติโต อิกฺกิ.
 ๓๖๗., ๔๐๑. มณฺฑาติโต โร.
 ๓๖๘., ๔๐๒. คฺฤณาติโต วณฺตฺ.
 ๓๖๙., ๔๐๓. สตฺยาทีหิ มณฺตฺ.
 ๓๗๐., ๔๐๕. สทฺธาติโต ฌ.

- [illegible]

๓๙๙., ๔๒๒. กิมีเมหิ ถัง.
๔๐๐., ๓๖๔. วุฑฐาพิสสรุส วาสโยคนุตสุส สเน จ.
๔๐๑., ๓๗๕. มา ญนมาคโม จาเน.
๔๐๒., ๓๗๗. อาตุตญจ.
๔๐๓., ๓๕๔. กุวจาทิมชฺฌตฺตรานํ ทิฆมรสุสา ปจฺจเยสุ จ.
๔๐๔., ๓๗๐. เตสุ วุฑฐิโฬปาคมวิการวิปริตาเทสา จ.
๔๐๕., ๓๖๕. อญฺวณฺณานญฺจาโย วุฑฐิ.
อิติ นามกปฺเป ตฺทฺธิตฺกปฺโป อญฺจโม ปริจฺเจโท.
ตฺทฺธิตฺสฺสฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปริเฉท (กัณฑ์) ที่ ๑ มี ๒๖ สูตร :

๔๐๖., ๔๒๙. อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตินํ ฌ ปรสฺสพทานิ.
๔๐๗., ๔๓๙. ปราณฺยตฺตโนปทานิ.
๔๐๘., ๔๓๑. เทว เทว ปจฺมมชฺฌมิตฺตมบุริสา.
๔๐๙., ๔๔๑. สพฺเพสเมกาภิธานํ ปโร บุริโส.
๔๑๐., ๔๓๒. นามมฺหิ ปญฺชฺชมาเนปิ ตฺลฺลยาธิกรณํ ปจฺโม.
๔๑๑., ๔๓๖. ตฺมฺเห มชฺฌโม.
๔๑๒., ๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.
๔๑๓., ๔๒๗. กาเล.
๔๑๔., ๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจปฺปนฺเน.
๔๑๕., ๔๕๑. อาณตฺยาสสิฏฺเฐนฺตฺตกาเล ปญฺจมี.
๔๑๖., ๔๕๔. อนุมฺติปริกปฺตฺเตสุ สตฺตมี.
๔๑๗., ๔๖๐. อปฺจจฺกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
๔๑๘., ๔๕๖. หิยฺโยปฏฺติ ปจฺจจฺกฺเข หิยฺยตฺตนี.
๔๑๙., ๔๖๙. สมีเปชฺชตฺนี.
๔๒๐., ๔๗๑. มาโยเค สพฺพกาเล จ.
๔๒๑., ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสฺสนฺตี.
๔๒๒., ๔๗๕. กุริยาติปฺนฺเนตีเต กาลาติปฺตฺติ.
๔๒๓., ๔๒๖. วตฺตมานา ตี อนฺติ สฺสิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห.
๔๒๔., ๔๕๐. ปญฺจมี ตฺว อนฺตฺ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส.

ฉัตร อายุยาตกปุเป ปจโม ปริจฺเจโท (กณฺโฑ).^๓

๔๔๖., ๕๐๙. รุฐาทิโต นิคฺคหิตปฺพพญฺจ.

Page 568 of 578

- ๔๔๗., ๕๑๐. ทิวาทิโต โย.
๔๔๘., ๕๑๒. สุวาทิโต ญณฺมาจุณา จ.
๔๔๙., ๕๑๓. กิยาทิโต นา.
๔๕๐., ๕๑๗. คหาทิโต ปุปฺนุหา.
๔๕๑., ๕๒๐. ตนาทิโต โอยิรา.
๔๕๒., ๕๒๕. จุราทิโต เณณยา.
๔๕๓., ๔๕๔. อตุตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
๔๕๕., ๔๕๐. กตุตริ จ.
๔๕๕., ๕๓๐. ธาตุปฺปจฺเจยฺหิ วิภตฺติโย.
๔๕๖., ๔๓๐. กตุตริ ปฺรสุสฺสพฺทํ.
๔๕๗., ๔๒๔. ฐวาทโย ธาตโว.

อิติ อาชฺยตกปฺเป พุติโย ปฺริจุฉฺเชโท (กณฺโฑ).

ปริเนท (กัณท์) ที่ ๓ มี ๒๔ สูตร :

- ๔๕๘., ๔๖๑. กุวจาทิวนฺณานเมกฺสุสฺสวานํ เทวภาโว.
๔๕๙., ๔๖๒. ปุพฺพโพนฺภาโส.
๔๖๐., ๕๐๖. รสุโส.
๔๖๑., ๔๖๔. พุติยจตุตฺถานํ ปจฺมตฺติยา.
๔๖๒., ๔๖๗. กวคฺคฺสุส จวคฺโค.
๔๖๓., ๕๓๒. มานกิตานํ วตตฺตํ วา.
๔๖๔., ๕๐๔. หสฺส โห.
๔๖๕., ๔๖๓. อนฺตฺสฺสฺสฺวณฺณกาโร วา.
๔๖๖., ๔๘๙. นิคฺคฺหิตฺตฺตฺจ.
๔๖๗., ๕๓๓. ตโต ปามาณานํ วามํ เสสฺ.
๔๖๘., ๔๙๒. จา ติฏฺโฐ.
๔๖๙., ๔๙๔. ปา ปิโว (ปิโพ).
๔๗๐., ๕๑๔. ภาสฺส ชาชฺฉนา.
๔๗๑., ๔๘๓. ทิสฺสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา.
๔๗๒., ๕๓๑. พฺยณฺชนนฺตฺสฺส จิ ฌปฺปจฺเจยฺส จ.
๔๗๓., ๕๒๙. โก เข จ.

- ๔๗๔., ๕๓๕. หรสุส คี เส.
๔๗๕., ๔๖๕. พุฏฐมาทญฺญว ปโรกขาย.
๔๗๖., ๔๔๒. คมิสฺสนโต จุโณ วา สพุพาส.
๔๗๗., ๔๗๙. วจฺสุสซุตฺตนิมฺหิ มกาโร โธ.
๔๗๘., ๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิเมสฺ.
๔๗๙., ๔๕๒. หิ โลปํ วา.
๔๘๐., ๔๙๐. โหติสฺสเวโหเห ภวิสฺสนฺตนิมฺหิ สฺสสุส จ.
๔๘๑., ๕๒๔. กรสุส สปปจฺยสุส กาโห.

อิติ อาชฺยาตกปฺเป ตติโย ปริจฺเจโท (กณฺโฑ).

ปริเทท (กัณฺท์) ที่ ๔ มี ๔๒ สุตฺร :

- ๔๘๒., ๕๐๘. ทาทนฺตสุสํ มิเมสฺ.
๔๘๓., ๕๒๗. อสฺโยคนฺตสุส วุฑฺธิ การิเต.
๔๘๔., ๕๔๒. สมฺมาทีนํ วา.
๔๘๕., ๔๓๔. อญฺเญสฺ จ.
๔๘๖., ๕๔๓. คฺกุทฺธานํ ทีฆํ.
๔๘๗., ๔๗๘. วจฺจสฺสวาทินมฺกาโร วสุสฺ เย.
๔๘๘., ๔๘๑. หวิปริยโย โล วา.
๔๘๙., ๕๑๙. คหฺสุสฺ เสม ปุเป.
๔๙๐., ๕๑๘. หโลโป ญฺหนมฺหิ.
๔๙๑., ๕๒๓. กรสุสฺ กาสตฺตมซฺซตฺตนิมฺหิ.
๔๙๒., ๔๙๙. อสฺสมามิमानํ มุหิมนฺตโลโป จ.
๔๙๓., ๔๙๘. ธสุสฺ ตฺถตฺตํ.
๔๙๔., ๔๙๕. ติสฺสฺ ตฺถิตฺตํ.
๔๙๕., ๕๐๐. ตฺสฺสฺ ตฺถตฺตํ.
๔๙๖., ๔๙๗. สิมฺหิ จ.
๔๙๗., ๔๗๗. ลภฺสฺมา อีฉิณํ ตฺถตฺตํ.
๔๙๘., ๔๘๐. กุสฺสฺมาที จฺฉิ.
๔๙๙., ๕๐๗. ทาธาตฺสฺสฺ ทซฺซํ.
๕๐๐., ๔๘๖. วทฺสฺสฺ วซฺซํ.

- ๕๐๑., ๔๔๓. คมิษฐ์ ชมม.
 ๕๐๒., ๔๔๓. ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมเถาพินมี.
 ๕๐๓., ๔๔๕. ยชสุสชาติสุสิ.
 ๕๐๔., ๔๗๐. สพฺพโต อุมฺ อีส.
 ๕๐๕., ๔๘๒. ชรมรณํ ชีรชียุมมียยา วา.
 ๕๐๖., ๔๙๖. สพฺพตฺถาสสุสชาติโลโป จ.
 ๕๐๗., ๕๐๑. อสพฺพธาคูเก ญ.
 ๕๐๘., ๕๑๕. เอยฺยสุส ธาโต อียาณา.
 ๕๐๙., ๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
 ๕๑๐., ๔๘๗. โลปญฺเจตฺตมกาโร.
 ๕๑๑., ๕๒๑. อุตฺตโมกาโร.
 ๕๑๒., ๕๒๒. กรสุสกาโร จ.
 ๕๑๓., ๔๓๕. โอ อว สเว.
 ๕๑๔., ๔๙๑. เป อย.
 ๕๑๕., ๕๔๑. เต อาวยา การิเต.
 ๕๑๖., ๔๖๖. อการาคโม อสพฺพธาคุมฺหิ.
 ๕๑๗., ๔๘๘. กุวจิ ธาตุวิภตฺติปปจฺยานํ ทิสมฺปิริตาเทสโลปาคมา จ.
 ๕๑๘., ๔๔๖. อตฺตโนปทานิ พรสุสพตฺตํ.
 ๕๑๙., ๔๕๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีกาลาติปตฺตีส.
 ๕๒๐., ๕๐๒. พฺรโต อี ติมฺหิ.
 ๕๒๑., ๔๒๕. ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสุสฺส.
 ๕๒๒., ๔๗๖. อีสฺยมนฺนฺโต จฺโณ วา.
 ๕๒๓., ๕๒๖. การิตานํ โณ โลป.

อิตฺติ อาชฺยาดกฺปเป จตฺตฺโต ปริจฺเจโท (กณฺโฑ).

อาชฺยาดสฺตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

- ๕๒๔., ๕๖๑. ธาตุยา กุมฺมาทิมฺหิ โณ.
 ๕๒๕., ๕๖๕. สญฺญายมน.
 ๕๒๖., ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.
 ๕๒๗., ๕๖๘. สพฺพโต ญฺวฺ ตฺวาวิ วา.

- ๕๒๘., ๕๗๗. วิสรุขปทาติโต ณ.
- ๕๒๙., ๕๘๐. ภาเว จ.
- ๕๓๐., ๕๘๔. กุวิ จ.
- ๕๓๑., ๕๘๙. ฐราทีหิ รุมโม.
- ๕๓๒., ๕๙๐. ตสฺสึลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
- ๕๓๓., ๕๙๑. สทฺท กุช จล มณฺชตฺถ รุจาทีหิ ญ.
- ๕๓๔., ๕๙๒. ปาราทิคมิมหา ร.
- ๕๓๕., ๕๙๓. ภิกฺขาติโต จ.
- ๕๓๖., ๕๙๔. หนตฺยาทีนํ ญโก.
- ๕๓๗., ๕๖๖. นุ นิคฺคหิตํ ปทฺนเต.
- ๕๓๘., ๕๙๕. สํหนญฺญา วา โร โส.
- ๕๓๙., ๕๕๘. รุมฺหิ รนฺโต ราทีโน.
- ๕๔๐., ๕๔๕. ภาวกมฺเมส ตพฺพานียา.
- ๕๔๑., ๕๕๒. โณย จ.
- ๕๔๒., ๕๕๗. กรุมฺหา วิจุจ.
- ๕๔๓., ๕๕๕. ฏโตพฺพ.
- ๕๔๔., ๕๕๖. วท มท คมฺ ญชฺ ครหาการาทีหิ ชฺช มุมฺ คฺคฺ เยหฺยยาคาโร วา.
- ๕๔๕., ๕๔๘. เต กิจฺจา.
- ๕๔๖., ๕๖๒. อญฺเเบ กิต.
- ๕๔๗., ๕๙๖. นนฺทาทีหิ ญ.
- ๕๔๘., ๕๙๗. กตฺตฺกรณปเทสฺสุ จ.
- ๕๔๙., ๕๕๐. รหาทีโต ณ.
- อิตฺติ กิพฺพิธานกฺปเป ปจฺโม กณฺโฑ.
- ๕๕๐., ๕๔๖. ณาทยเเตกาลิกา.
- ๕๕๑., ๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อี.
- ๕๕๒., ๖๐๙. ตี กิจฺจาสิญฺเฐ.
- ๕๕๓., ๕๙๙. อิตฺติยมติโว วา.
- ๕๕๔., ๖๐๑. กรโต วีริย.
- ๕๕๕., ๖๑๒. อตีเต ต ตวนฺตฺ ตาวี.

- ๕๕๖., ๖๒๒. ภาวกมเมสุ ต.
- ๕๕๗., ๖๐๖. พุท คมาทิตุเถ กตฺตริ.
- ๕๕๘., ๖๐๒. ชิตฺ อีน สพุพตฺถ.
- ๕๕๙., ๖๐๓. สุปโต จ.
- ๕๖๐., ๖๐๔. อีสํทฺฐหิ ข.
- ๕๖๑., ๖๓๖. อิจฺจตุเถสุ สมานกตฺตฺเถสุ ตเวตํ วา.
- ๕๖๒., ๖๓๘. อรหสฺสกาทีสุ จ.
- ๕๖๓., ๖๓๙. ปตฺตวเจเน อลฺมตฺเถสุ จ.
- ๕๖๔., ๖๔๐. ปุพฺพกาเล กกตฺตฺกานํ ตฺน ตฺวาน ตฺวา วา.
- ๕๖๕., ๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.
- ๕๖๖., ๕๗๔. สาสาทิหิ รตฺถ.
- ๕๖๗., ๕๗๕. ปาติโต วิตฺ.
- ๕๖๘., ๕๗๖. มานาทีหิ ราช.
- ๕๖๙., ๖๑๐. อาคมา ตฺโก.
- ๕๗๐., ๖๑๑. ภาพฺเพ อิก.
- อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.
- ๕๗๑., ๖๒๔. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.
- ๕๗๒., ๖๒๕. สาสทิสฺโต ตสฺส วัฏฺฐิ จ.
- ๕๗๓., ๖๒๖. สาทิ สนฺต ปุจฺจ ฆนฺช หนฺสาทิหิ วัฏฺฐิ.
- ๕๗๔., ๖๑๓. วสฺโต อุตฺถ.
- ๕๗๕., ๖๑๔. วสฺส วา ว.
- ๕๗๖., ๖๐๗. ฐ ฌ ภา เหหิ ฐ ฌา จ.
- ๕๗๗., ๖๒๘. ฆนฺชโต คฺโค จ.
- ๕๗๘., ๕๖๐. ภาชาทึนมนฺโต โน ทฺวิ จ.
- ๕๗๙., ๖๒๙. วจ วา ว.
- ๕๘๐., ๖๓๐. คฺปาทีนญฺจ.
- ๕๘๑., ๖๑๖. ตราทีหิ อิตฺถ.
- ๕๘๒., ๖๓๑. ภาทาทีโต อินฺน อนฺน อึณฺวา วา.
- ๕๘๓., ๖๑๗. สฺส ปจฺ สกโต กฺข กฺกา จ.

๕๘๔., ๖๑๘. ปกุกมาทีหิ นฺโต จ.
 ๕๘๕., ๖๑๙. ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.
 ๕๘๖., ๖๐๐. คม ชน นน รมาทีนมนฺโต.
 ๕๘๗., ๖๓๒. รกาโร จ.
 ๕๘๘., ๖๒๐. จาปานมิถิ จ.
 ๕๘๙., ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส ไฟ วา อทหนนํ.
 อิติ กิพฺพิธานกฺปูเป ตติโย กณฺโฑ.

๕๙๐., ๕๗๙. ฌมฺหิ รนฺชสฺส โซ ภาวกรณฺส.
 ๕๙๑., ๕๔๔. หนฺสฺส ฌาโต.
 ๕๙๒., ๕๐๓. วโร วา สพฺพตฺถ.
 ๕๙๓., ๕๖๔. อาการนฺตานมาโย.
 ๕๙๔., ๕๘๒. ปุรสมฺปปริหิ กโรตสฺส ข ขรา วา. ตปฺจฺเจสฺส จ.
 ๕๙๕., ๖๓๗. ตเวตฺตนาทิสฺส กา.
 ๕๙๖., ๕๕๑. คมชนนนาทีนํ ตฺตพฺพาทิสฺส น.
 ๕๙๗., ๖๔๑. สพฺเพหิ ตฺนนาทีนํ โย.
 ๕๙๘., ๖๔๓. จนฺนฺเตหิ รจฺจํ.
 ๕๙๙., ๖๔๔. ทิสฺสา สฺวานสฺวานตฺโตโป จ.
 ๖๐๐., ๖๔๕. มหทเภาหิ มฺม ยฺห ชฺช พฺภ ทฺธา จ.
 ๖๐๑., ๓๓๔. ตทฺธิตสฺมาสกิตกา นามํวาทเวตฺตนาทิสฺส จ.
 ๖๐๒., ๖. ทุมฺหิ คุ.
 ๖๐๓., ๗. ทิโฆ จ.
 ๖๐๔., ๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.
 ๖๐๕., ๕๔๗. ยถาคมมิกาโร.
 ๖๐๖., ๖๔๒. ทนฺตโต โย กฺวจิ.
 อิติ กิพฺพิธานกฺปูเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

๖๐๗., ๕๗๘. นิคฺคหิตสฺสโยคาทิ โน.
 ๖๐๘., ๖๒๓. สพฺพตฺถ เค คี.
 ๖๐๙., ๔๘๔. สทสฺส สีสฺสตุตฺ.

๖๑๐., ๖๒๗. ยชสุส สี่ทนต์.
 ๖๑๑., ๖๐๘. หจตุตถานมนุตานํ โท ธ.
 ๖๑๒., ๖๑๕. โท ฌกาเร.
 ๖๑๓., ๕๘๓. คหสุส ฆร เณ วา.
 ๖๑๔., ๕๘๑. คหสุส โท พ.
 ๖๑๕., ๕๘๖. ธาตุวนุตสุส โลโป กุวิมุหิ.
 ๖๑๖., ๕๘๗. วิทนุเต ฐ.
 ๖๑๗., ๖๓๓. น ม กรานมนุตานํ นิยุตตตมฺหิ.
 ๖๑๘., ๕๗๑. น ก คตฺตํ จชา นวฺมุหิ.
 ๖๑๙., ๕๗๓. กรสุส จ ตตฺตํ ตฺสุมี.
 ๖๒๐., ๕๔๙. ตฺตุนตพฺเพสุ วา.
 ๖๒๑., ๕๕๓. การิตํ วิย ฌนฺนพฺนุโธ.
 ๖๒๒., ๕๗๐. ฌนกา ญ ญวฺนํ.
 ๖๒๓., ๕๕๔. กคา จชานํ.
 อิติ กิพฺพิธานกฺปเป ปญฺจโม กณฺโฑ.
 กิพฺพธานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖๒๔., ๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.
 ๖๒๕., ๖๐๕. ภาวกมฺเมสุ กิจฺจ กุต กชฺตุธา.
 ๖๒๖., ๖๓๔. กมฺมนิ พฺตฺติยาโย กุโต.
 ๖๒๗., ๖๕๒. ขฺยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.
 ๖๒๘., ๖๕๓. สฺมาทีหิ ฌมา.
 ๖๒๙., ๕๖๙. คหสุสฺสปฺหฺสเส วา.
 ๖๓๐., ๖๕๔. มสฺสุสฺส สฺสุสฺส จฺฉร จฺฉเววา
 ๖๓๑., ๖๕๕. อปาปฺพพฺจรสฺส จ.
 ๖๓๒., ๖๕๖. อล กล สฺเลหิ ลยา.
 ๖๓๓., ๖๕๗. ยาณ ลานฺนา.
 ๖๓๔., ๖๕๘. มถิสฺส ฌสฺส โล จ.

- ๖๓๕., ๕๕๙. เปสาดิสคฺคปตฺตกาเลสฺส กิจฺจา.
 ๖๓๖., ๖๕๙. อวสฺสการมิณฺเสฺส ณี จ.
 ๖๓๗., ๐๐๐. อรหสฺสกาที่หิ ตฺถ.
 ๖๓๘., ๖๖๐. วรหที่หิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺจฺจนฺเต.
 ๖๓๙., ๕๘๕. กฺวิ โลโป จ.
 ๖๔๐., ๐๐๐. สจฺจขานํ กคฺคา ฌานูปฺพนฺธ.
 ๖๔๑., ๕๗๒. นุทาที่หิ ฌณฺณมฺมานนากานนกา สการิตฺเตหิ จ.
 ๖๔๒., ๕๘๘. อียตมกิเณสฺซานมฺนตฺตสฺสโร ที่หํ กฺวจิ ทฺสสฺส คฺคณํ โทโร สกฺขี จ.
 ๖๔๓., ๖๓๕. ภาฺยาที่หิ มติ พฺพิ ปุชฺชาที่หิ จ กโต.
 ๖๔๔., ๖๖๑. เวปฺ สฺสิ ทว วมฺ ก ทา ภู หฺวาที่หิ ฤ ตฺติม ฌินฺมา นิพฺพตฺเต.
 ๖๔๕., ๖๖๒. อกฺโกเส นมฺหานิ.
 ๖๔๖., ๔๑๙. เอกาทิตฺโต สกิสฺส กฺขตฺตฺถ.
 ๖๔๗., ๖๖๓. สฺนสฺสฺนสฺสฺโสณ วาณฺวานฺณฺนชฺชานา.
 ๖๔๘., ๖๖๔. ตฺรณฺสฺส สฺส จ.
 ๖๔๙., ๖๖๕. ฌวสฺสวสฺสวฺวานฺณฺนา.
 ๖๕๐., ๖๕๑. กาเล วตฺตมฺมานาตีเต ญฺวาทโย.
 ๖๕๑., ๖๔๗. ภาวิสฺสนฺติ คฺมาที่หิ ณี ฌินฺ.
 ๖๕๒., ๖๔๘. กฺริยาญํ ญฺวตฺโต.
 ๖๕๓., ๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตฺตฺถี.
 ๖๕๔., ๖๔๙. กมฺมฺนิ โณ.
 ๖๕๕., ๖๕๐. เสเส สฺสํ นฺตฺ มานานา.
 ๖๕๖., ๖๖๖. ฌทาที่หิ ต ตฺรณฺ.
 ๖๕๗., ๖๖๗. วทาที่หิ ฌิตฺโต คเณ.
 ๖๕๘., ๖๖๘. มิทาที่หิ ตฺติ ติโย.
 ๖๕๙., ๖๖๙. อฺสุรฺนฺชทฺสํ ทํสฺส ททฺโธ ฌ จา จ.
 ๖๖๐., ๖๗๐. สฺวสฺซานมฺวฺสานมฺโต โถ จ.
 ๖๖๑., ๖๗๑. รนฺชฺทาที่หิ ฌทฺทกิรา กฺวจิ ชทฺโลโป .
 ๖๖๒., ๖๗๒. ปฺฏิโต หิสฺส เหรณฺ หนีรณฺ.
 ๖๖๓., ๖๗๓. กชฺยาที่หิ โก.

- ๖๖๔., ๖๖๕. ขาทามคมานัน ฆนุณนุคณฐา.
 ๖๖๕., ๖๖๕. ปฎาที่หุยล.
 ๖๖๖., ๖๖๖. ปุณสุส ปุณ ปถาโม วา.
 ๖๖๗., ๖๖๗. สสุวาทีหิ ตุ ทโว.
 ๖๖๘., ๖๖๘. จุยาทีหิ อีวโร.
 ๖๖๙., ๖๖๙. มุณาทีหิ จ.
 ๖๗๐., ๖๗๐. วิทาที่หุยโร.
 ๖๗๑., ๖๗๑. หนาทีหิ นุ ญ ตโว.
 ๖๗๒., ๖๗๒. กุฎาทีหิ โส.
 ๖๗๓., ๖๗๓. มนุปุรสุณาทีหิ อุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.
 อิติ กิพฺพิธานกปฺเป อุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.
 อุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.
 กจฺจายนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	พระมหาพร้อมเพรียง ฐริญาโณ (เสาร์สูงเนิน)
วัน เดือน ปี เกิด	เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ บ้านเลขที่ ๑๘๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
บรรพชา	วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๙ ณ วัดนากลาง ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ณ พัทธสีมา วัดนาใหญ่ ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	ปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ จบนักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดนิมมานรดี กรุงเทพมหานคร ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียน วัดนิมมานรดี กรุงเทพมหานคร ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ จบปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (การสอนภาษาไทย) รุ่นที่ ๔๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
ประวัติการทำงาน	ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรมจนถึง ปัจจุบัน ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นครูสอนปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดนิมมานรดี จนถึงปัจจุบัน
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดนิมมานรดี แขวงบางหว้า เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐ โทร. (๐๒) ๘๐๑๐๔๐๑, (๐๙) ๒๒๙๔๕๖๒